

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

HAREZM TÜRKÇESİNDE BİRLEŞİK FİLLER

ABDULLAH DEMİRAL

DANIŞMAN

Prof. Dr. SADETTİN ÖZÇELİK

DİYARBAKIR

2012

ÖZET

Eldeki çalışmada, Karahanlı Türkçesiyle Çağatayca arasında geçiş dili kabul edilen Harezmi Türkçesindeki birleşik fiiller incelenmiştir. Bunun için bu dönem eserlerinden Kısasü'l-Enbiyâ, Nehcü'l- Ferâdîs, Muînü'l-Mürîd ve Mukaddimetü'l-Edeb birleşik fiiller açısından taranmıştır.

Çalışmaya, araştırmacıların birleşik fiiller hakkındaki görüşleri verilerek başlanmış ve bunlar değerlendirilmiştir. Daha sonra, birleşik fiiller, *İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller ve Fiilimsi + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller* olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. *İsim + yardımcı fiil* yapısındaki birleşik fiillerin kullanımında isimlerin fiilleştirilmesi ve fiil olarak kullanılması söz konusudur. Ayrıca, bu tür birleşik fiiller anlamca kaynaşmakta ve belli bir kavramı karşılayabilmektedir. *Fiilimsi + yardımcı fiil* yapısındaki birleşik fiillerin kullanımında ise *kılınış* ve *görünüşler* ortaya çıkması söz konusudur. Yani, bu tür birleşik fiillerin *zaman* ve *tarz* bakımından kullanım ve işlev incelikleri kazandıkları da söylenebilir.

Taranan eserlerde -genelde aynı cümle içerisinde- birleşik fiille birlikte eş anlamlı bir birleşik fiilin (inkıyad kıl- = boyun ber-: “itaat etmek”, zulm et- = küç kıl- = küç tegür-: “zulmetmek” vb.) veya eş anlamlı Türkçe bir fiilin (abdest kıl- = yun-: “abdest almak”, kadgulg bol- = kadgu ye- = kadgur-: “üzülmek” vb.) kullanılması dikkat çekmektedir. İleride yapılacak birleşik fiil çalışmalarında araştırmacılara yardımcı olacağı, fikir vereceği düşünülerek bu hususa özellikle dikkat çekilmiştir. Yine, taranan eserlerde birleşik fiillerin tamlayıcılarla kullanılışı dikkat çeken bir başka husustur. (+gA magrur bol-: “birine kanmak, aldanmak” vb.) Bu, aynı zamanda hâl eklerinin birbiri yerine kullanılması görüşünün de her zaman geçerli olamayacağını düşündürmektedir. Çalışmada, bu konuyla ilgili çok çarpıcı örnekler vardır.

Çalışmada yer alan *isim + yardımcı fiil* yapısındaki birleşik fiiller sözlük haline getirilmiş ve çalışmanın daha faydalı ve pratik kullanılması hedeflenmiştir.

ABSTRACT

With this literary study compound verbs in Harezmi Turkish which is accepted as transition language between Karakhanid Turkish and Chagatai have been analyzed. Therefore, the works among this period such as *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Muînü'l-Mürîd* and *Mukaddimetü'l-Edeb* have been searched in terms of compound verbs.

The work begins with researchers comments about compound verbs and those comments have been reviewed. Then, compound verbs have been studied under two main titles as of Noun + Compound Nouns Consisting of Auxiliary Verb and Verbal + Compound Verbs Consisting of Auxiliary Verb. With the use of the compound verbs as Noun + auxiliary verb, nouns are verbalized and are used as verb. Besides, such compound verbs mix by meaning and can provide a certain thing. With the use of the compound verbs as Verbal + auxiliary verb, manner of action and appearances occur. That is, it can be said that such compound verbs obtain usage and function subtlety in terms of time and manner.

Generally, in the same sentence, together with the usage of compound verb, a synonymic compound verb (*inkıyad kıl-* = *boyun ber-*: “itaat etmek”, *zulm et-* = *küç kıl-* = *küç tegür-*: “zulmetmek” etc.) or a synonymic Turkish verb is pointed out. (*abdest kıl-* = *yun-*: “abdest almak”, *kadgulug bol-* = *kadgu ye-* = *kadgur-*: “üzülmek” etc.) This point especially has been stood out thinking that it may be helpful or give an idea to the researchers who will carry out such a work in future. Also, in studied works, usage of compound verbs with subordinatives is another point which takes attention. So, this at the same time makes think that the opinion which says case affixes can be substituted each other cannot be valid. In the work, there are lots of interesting examples about this topic.

In the work, the compound verbs in the form of noun + auxiliary verb have been shaped as a dictionary and it is aimed the work to be more useful and practical.

ÖN SÖZ

Türk dilinin tarihi gelişimi içerisinde Orta Türkçe, farklı yazı dillerinin ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde varlığıyla iftihar ettiğimiz pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerin ışığı o zamanın insanlarını aydınlatmış ve 21. yüzyılda bizleri de aydınlatmakta ve kafamızdaki birçok soru işaretinin izale olmasına yardımcı olmaktadır. Ancak, Türk dili gramerinin kafamızda soru işareti olarak yer almaya devam eden hususlarından biri de birleşik fiillerdir.

Birleşik fiillerin tanımı ve tasnifi hususunda araştırmacılar görüş birliğine varamamışlardır. Bu görüş ayrılığında, araştırmacıların birleşik fiillere yapı ve anlam bakımından farklı yaklaşımları etkili olmuştur. Bu müşkülün halledilmesi, öncelikle tarihî ve edebî metinlerin ayrıntılı şekilde incelenmesine bağlıdır. Bu düşünceden hareketle, Orta Türkçe döneminin Harezmi sahasına ait eserlerinden Nehcü'l- Ferâdis, Kısasü'l-Enbiyâ, Mukaddimetü'l-Edeb ve Muînü'l-Mürîd'i birleşik fiiller açısından inceledik.

Çalışmamıza *birleşik fiille* ilgili literatür taraması yaparak başladık ve yukarıda adı geçen Harezmi Türkçesi eserlerini -farklı birleşik fiil görüşlerinin hemen hemen tamamını göz önünde bulundurarak- fişledik.

Verilecek hükümlerin isabetli olmasında, metindeki cümlelerin tam olarak anlaşılması büyük önem arz ettiğinden, gerektiğinde bir cümleyi anlayabilmek için sayfanın tamamını birkaç kez okuduk ve özellikle Arapça ve Farsça sözlükler elimizden hiç düşmedi. Birleşik fiillerin anlamının tespit edilmesinde, fiillerin tamlayıcılarla kullanımlarının göz önünde bulundurulması gerektiğinden bu hususa da dikkat ettik.

Önce, taradığımız örnek cümlelerin Türkiye Türkçesine aktarımını vermeyi düşündük; fakat tanıkların çok fazla olması bizi bu düşüncemizden vazgeçirdi. Yine de anlamından şüphe duyulabilecek birleşik fiillerde tanıkları mümkün olduğunca tatmin edici sayıda vermeye çalıştık.

Transkripsiyon işaretlerini, birleşik fiilleri tespit ve anlamlandırmada bir fonksiyonu olmaması, gözü yorması ve bilgisayar ortamında bu işaretlerin sorun

çıkarması nedeniyle -genizsi ünsüz (ŋ) ve lüzumu hâlinde uzun ünlüler dışında kullanmadık.

Çalışmamız *Giriş, İnceleme, Sonuç, Birleşik Fiiller Sözlüğü ve Kaynaklar* olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde, birleşik fiil ile ilgili terimler, tanımlar ve tasnifleri verdik, bunları tablo hâline getirdik ve bunlarla ilgili değerlendirmeler yaptık.

İnceleme bölümünde birleşik fiilleri, *İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller* ve *Fiilimsi + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller* olmak üzere iki gruba ayırdık ve bunları alt başlıklarıyla ayrıntılı olarak inceledik.

Sonuç bölümünde, taradığımız metinlerdeki birleşik fiillerle ilgili tespitlerimizi sıraladık. Ayrıca, çalışmamızdaki *Birleşik Fiiller Sözlüğünde*, taradığımız eserlerdeki *isim + yardımcı fiil* yapısındaki birleşik fiilleri, yardımcı fiili baz alarak, birleşik fiilin - varsa- kullanıldığı tamlayıcı eki, birleşik fiilin anlamı ve birleşik fiilin yer aldığı eserin kısaltmasıyla birlikte alfabetik olarak sıraladık.

Çalışmam esnasındaki her türlü problemimde kıymetli bilgilerini, vakitlerini ve tecrübelerini benimle paylaşan, üzerimde çok emeği olan danışman hocam Prof. Dr. Sadettin Özçelik'e teşekkürü bir borç bilirim. Değerli bilgilerinden istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Ahmet Buran'a, Prof. Dr. Ahat Üstüner'e, Doç. Dr. Nadir İlhan'a ve Yrd. Doç. Dr. Münir Erten'e de teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, yardımlarından dolayı Arş. Gör. Resul Özavşar'a da teşekkür ederim.

Abdullah Demiral

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	IX
GİRİŞ	1
1. Birleşik Fiil ile İlgili Terimler, Tanımlar ve Tasnifler.....	1
2. Birleşik Fiil ile İlgili Terim, Tanım ve Tasniflerin Değerlendirilmesi	21
İNCELEME	27
1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	27
1.1. İsim + <i>bol-, et-, ediş-, eyle- / edle-, kıl-, yap-</i>.....	27
1.1.1. Yardımcı Fiili <i>bol-</i> Olan Birleşik Fiiller.....	27
1.1.2. Yardımcı Fiili <i>et- / ediş-</i> Olan Birleşik Fiiller	117
1.1.3. Yardımcı Fiili <i>eyle- / edle-</i> Olan Birleşik Fiiller	124
1.1.4. Yardımcı Fiili <i>kıl-</i> Olan Birleşik Fiiller	125
1.1.5. Yardımcı Fiili <i>yap-</i> Olan Birleşik Fiiller	323
1.2. İsim + Diğer Yardımcı Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller	325
1.2.1. İsim + <i>aç-</i>	329
1.2.2. İsim + <i>açıl-</i>	330
1.2.3. İsim + <i>adır-</i>	331
1.2.4. İsim + <i>ag-</i>	331
1.2.5. İsim + <i>agırla-</i>	331
1.2.6. İsim + <i>agrı-</i>	331
1.2.7. İsim + <i>al-</i>	331
1.2.8. İsim + <i>aldur-</i>	335
1.2.9. İsim + <i>alış-</i>	336

1.2.10. İsim + as-	336
1.2.11. İsim + at-	336
1.2.12. İsim + ay- /ayt-	336
1.2.13. İsim + az- /azdur-	342
1.2.14. İsim + bağla-	342
1.2.15. İsim + bak-	343
1.2.16. İsim + bar-	343
1.2.17. İsim + bas-	344
1.2.18. İsim + basıl-	345
1.2.19. İsim + başla-	345
1.2.20. İsim + ber-	345
1.2.21. İsim + bil-	361
1.2.22. İsim + bul-	361
1.2.23. İsim + bulaş-	362
1.2.24. İsim + buyur-	362
1.2.25. İsim + buz- / boz-	362
1.2.26. İsim + çal-	363
1.2.27. İsim + çat-	364
1.2.28. İsim + çevür-	364
1.2.29. İsim + çık- / çıkma-	365
1.2.30. İsim + çıkar-	366
1.2.31. İsim + eg-	367
1.2.32. İsim + elet-	367
1.2.33. İsim + evür- / övür-	367
1.2.34. İsim + ıd- / ıy-	368
1.2.35. İsim + iç-	369
1.2.36. İsim + iste-	369
1.2.37. İsim + kal- /kalma-	370
1.2.38. İsim + kaldır-	374
1.2.39. İsim + karış-	374
1.2.40. İsim + kat- /katma-	375
1.2.41. İsim + kavuştur-	375

1.2.42. İsim + kaytar-.....	376
1.2.43. İsim + keç-.....	376
1.2.44. İsim + keçür-.....	377
1.2.45. İsim + ked- / key-.....	378
1.2.46. İsim + kel-.....	378
1.2.47. İsim + keltür- / keldür-.....	385
1.2.48. İsim + kemiş-.....	390
1.2.49. İsim + kes-.....	391
1.2.50. İsim + ket-.....	392
1.2.51. İsim + kir- / kirme-.....	392
1.2.52. İsim + kol-.....	393
1.2.53. İsim + kopar-.....	394
1.2.54. İsim + koş-.....	394
1.2.55. İsim + koy- / kod-.....	394
1.2.56. İsim + koyın-.....	396
1.2.57. İsim + köç-.....	396
1.2.58. İsim + kör-.....	396
1.2.59. İsim + kötür- / köter-.....	399
1.2.60. İsim + okı-.....	400
1.2.61. İsim + oltur-.....	401
1.2.62. İsim + öç-.....	401
1.2.63. İsim + ös-.....	402
1.2.64. İsim + öte-.....	402
1.2.65. İsim + sal-.....	402
1.2.66. İsim + sar-.....	404
1.2.67. İsim + sın-.....	404
1.2.68. İsim + sındur-.....	404
1.2.69. İsim + siğür-.....	404
1.2.70. İsim + sözle-.....	404
1.2.71. İsim + sun-.....	405
1.2.72. İsim + sü-.....	406
1.2.73. İsim + sür-.....	406

1.2.74. İsim + talaş-	407
1.2.75. İsim + tap-	407
1.2.76. İsim + tart-	408
1.2.77. İsim + tatma-	409
1.2.78. İsim + teg-	409
1.2.79. İsim + tegür-	411
1.2.80. İsim + tepret-	414
1.2.81. İsim + tın-	414
1.2.82. İsim + tile-	415
1.2.83. İsim + tök-	416
1.2.84. İsim + tur-	417
1.2.85. İsim + tut-	420
1.2.86. İsim + tutul-	434
1.2.87. İsim + tutun-	434
1.2.88. İsim + tutuş-	434
1.2.89. İsim + tüken-	434
1.2.90. İsim + tüş-	434
1.2.91. İsim + tüşür-	439
1.2.92. İsim + tüt-	440
1.2.93. İsim + tüz-	440
1.2.94. İsim + ul-	441
1.2.95. İsim + ur-	441
1.2.96. İsim + yak-	445
1.2.97. İsim + yarlıka-	445
1.2.98. İsim + ye-	446
1.2.99. İsim + yet-	448
1.2.100. İsim + yüri-	450
1.2.101. İsim + yun-	450
1.2.102. İsim + yum-	450
1.2.103. İsim + yut-	450
2. Fıilimsi + Yardımcı Fıilden Oluşan Birleşik Fıiller	450
2.1. Sıfat-Fıil + Yardımcı Fıilden Oluşan Birleşik Fıiller	451

2.1.1. Kesinlik Bildirme	456
2.1.1.1. Fiil + (-mİş) + bol-.....	456
2.1.1.2. Fiil + (-mAs / -mAz) + bol-.....	457
2.1.1.3. Fiil + (-Ar / -Ur) + bol-	457
2.1.2. Hareketin Başlamasını Bildirme	458
2.1.2.1. Fiil + (-Ar / -(y)Ur) + bol-.....	458
2.1.2.2. Fiil +(-Ar) + kıl-	459
2.1.3. Hareketin Bitmesini Bildirme	459
2.1.3.1. Fiil + (-mAs / -mAz) + bol-.....	459
2.1.3.2. Fiil + (-mAs / -mAz) + kıl-	460
2.1.4. Çaba, Gayret Bildirme	461
2.1.4.1. Fiil + (-Ar / -Ur) + bol-	461
2.1.4.2. Fiil + (-gAll) + bol-.....	461
2.1.5. Niyet Bildirme	461
2.1.5.1. Fiil + (-Ar / -Ur) + bol-	461
2.1.6. Varsayım Bildirme	462
2.1.6.1. Fiil + (-mİş) + bol-.....	462
2.2. İsim-fiil + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	463
2.2.1. Niyet, Karar Bildirme	463
2.2.1.1. Fiil + (-mAk) + bol-.....	463
2.3. Zarf-Fiil + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	463
2.3.1. Sürerlik Bildirme	467
2.3.1.1. Zarf-fiil + kal-.....	467
2.3.1.2. Zarf-fiil + otur-.....	469
2.3.1.3. Zarf-fiil + tur-.....	469
2.3.1.4. Zarf-fiil + yat-.....	472
2.3.1.5. Zarf-fiil + yürü-	472
2.3.2. Yeterlik Bildirme	473
2.3.2.1. Zarf-fiil + al-.....	473
2.3.2.2. Zarf-fiil + bil-	474
2.3.2.3. Zarf-fiil + u-	483
2.3.3. Anilik, Birdenbirelik Bildirme	484

2.3.3.1. Zarf-fiil + kel-.....	484
2.3.3.2. Zarf-fiil + kop-.....	484
2.3.4. Bir Başkası İçin Yapma Bildirme.....	485
2.3.4.1. Zarf-fiil + ber-	485
3. Birleşik Fiillerde Nöbetleşe Kullanımlar.....	493
3.1. Birleşik Fiile Karşılık Birleşik Fiil.....	493
3.2. Birleşik Fiile Karşılık Fiil	518
SONUÇ.....	544
BİRLEŞİK FİLLER SÖZLÜĞÜ	547
KAYNAKLAR.....	595

KISALTMALAR VE İŞARETLER

a. Taranan Eserler ve Kısaltmaları

- KE** : *Kısasü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları)*, (2 cilt), Aysu Ata (1997), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ME** : *Mukaddimet'ül-Edeb*, Nuri Yüce (1988), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- MM** : *Muînü'l-Mürîd*, Recep Toparlı-Mustafa Argunşah (2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- NF** : *Nehcü'l-Ferādīs*, Janos Eckmann (1995), (Yayınlayanlar: Semih Tezcan-Hamza Zülfikar); *Dizin-Sözlük*, Aysu Ata (1998), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

b. Diğer Kısaltmalar

s : Sayfa

S : Sayı

C : cilt

c. Kullanılan İşaretler

- : Kökün fiil olduğunu, ekin fiile bağlandığını gösterir.

+ : Kökün isim olduğunu, ekin isme bağlandığını gösterir.

... : Başta ve sonda alınmayan kısımların bulunduğunu gösterir.

(...) : Alıntılarda alınmayan kısımları gösterir.

A : a, e

D : d, t

G : g, k

I : ı, i

U : u, ü

η : ng

GİRİŞ

1. Birleşik Fiil ile İlgili Terimler, Tanımlar ve Tasnifler

Birleşik fiil; gramer terimleri sözlüklerinde, gramerlerde ve ilgili makalelerde araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmış, tasnife tabi tutulmuş ve tartışılmıştır. Önce, birleşik fiilin gramer terimleri sözlüklerindeki işlenişine bir bakalım:

Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde *birleşik eylem* terimini tercih eder ve *birleşik eylemi* tanımlayarak örneklerini şu şekilde verir:

“Bir kelime ile anlam bakımından kaynaşık kalıplaşan eylem: reddetmek, hissetmek, addetmek, kaybolmak, kaydolmak, emreylemek, gidivermek, bakakalmak, yapabilmek, düşeyazmak, ifade etmek, hitap etmek, icat etmek, rica eylemek, hasta olmak, yok olmak, gidecek olmak.” (Hatiboğlu 1969: 20)

Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde *birleşik fiil* terimini kullanır:

“Bir yardımcı fiilin bir isme veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen öbek. Ör. adam etmek, reddetmek, emreylemek, hesap eylemek, yok olmak, namaz kılmak, gelebilmek, yapıvermek, düşe- yazmak, süre gelmek, gidedurmak bakakalmak.” (Topaloğlu 1989: 42-43)

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde *birleşik fiil* terimini kullanır:

“İsim soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin bileşmesinden veya iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü: kabul etmek, yardım etmek, yarış etmek, hissetmek, emretmek, şükretmek, sağ olmak, yok olmak, alacak olmak, gitmiş olmak; açivermek, tutuverme, anlatabilmek, yapabilmek; olagelmek, süregelmek; baka kalmak, şaşakalmak; bekleyi görmek; geze durmak, didinip durmak.” (Korkmaz 1992: 27)

Nurettin Koç *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde *bileşik eylem* terimini tercih ederek *bileşik eylemi* tanımlar ve şöyle tasnif eder:

“Bir eylemle ya da başka türden en az bir sözcükle kalıplaşmış eylem.

affetmek, emretmek, göz etmek, etek öpmek, gidivermek, düşeyazmak...

Bileşik eylemleri dörde ayırabiliriz:

1. Yardımcı eylemle kurulmuş bileşik eylem: arzu etmek, sebep olmak, davet etmek, razı olmak, hürmet etmek, mahcup olmak
2. Yardımcı eylem gibi kullanılan eylemle kurulmuş bileşik eylem: elvermek, başvurmak, aşermek, öngörmek, varsaymak, başkaldırmak
3. İki eylemle kurulmuş bileşik eylem: açabilmek, salıvermek, çalışadurmak, bakakalmak, çıkagelmek, düşeyazmak
4. Deyimleşmiş bileşik eylem: dalga geçmek, el çekmek, daldan dala konmak, gözü dönmek, dört ayak üstüne düşmek, iki ayağını bir pabuca sokmak.” (Koç 1992: 53-54)

Mehmet Hengirmen de *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde *bileşik eylem* terimini kullanarak şu şekilde tasnif yapar:

“Başka bir eylem ve başka türde sözcüklerle birlikte, genellikle kalıplaşmış olarak oluşmuş eylem.

Oluşum yolu açısından bileşik eylemler Türkçede üçe ayrılır:

- a) eylem + yardımcı eylem yapısında: hükmetmek, işgal etmek, spor yapmak, test etmek. vb.
- b) adsoylu sözcük (ler) + yardımcı eylem yapısında: gelivermek, yazakoymak, düşeyazmak, alabilmek, baka durmak. vb.
- c) deyimleşmiş: el vermek, yola çıkmak, gözden düşmek, elden ele gezmek. vb.” (Hengirmen 1999: 78)¹

¹ Mehmet Hengirmen, *eylem + yardımcı eylem* yapısına vermiş olduğu örneklerde *hükmetmek, işgal etmek, spor yapmak ve test etmek* isimlerini *eylem*; *adsoylu sözcükler + yardımcı eylem* yapısındaki *gelivermek, yazakoymak, düşeyazmak, alabilmek, baka durmak* örneklerindeki zarf-fiili de *adsoylu sözcük* olarak nitelemiştir.

Şimdi de Gramerlerde ve ilgili makalelerde birleşik fiillerle ilgili yapılmış tespitlere bir bakalım:

Ahmed Cevdet Paşa - Fuat Paşa, “Kavâid-i Osmaniyye” adlı kitaplarında *Fiil* bölümünde Türkçe fiilleri üç kısma ayırarak işlemişlerdir: *asl-ı fiil*, *zât-ı fiil* ve *fer-i fiil*. Yazarlar, *asl-ı fiil* şu şekilde açıklarlar:

“Zata yani bir mevzufa mensup ve zamana mukaarın olmadığı hâlde bir işe veyahut bir hâl ve keyfiyete delalet edip isim kabilindedir ve ahkamı dahi ismin ahkamı gibidir. Ancak fiillerin mahall-i iştikakı olduğundan fiil addolunur ve masdar dahi tesmiye olunur.” (Ahmed Cevdet Paşa-Fuat Paşa 2000: 87)

Ahmed Cevdet Paşa - Fuat Paşa, daha sonra *Efal-i Türkiyye* bölümünde Türkçe fiilleri yukarıdaki gibi üç kısma ayırmışlar, *masdar* bahsinde masdarların çeşitli özelliklerinden bahsettikten sonra masdarları *mana* ve *lafız* bakımından incelemişlerdir. Onlara göre mana bakımından masdarlar iki kısımdır: fiil-i has ve fiil-i am. *Fiil-i hâsı*: “Bir mahsus iş veyahut bir mahsus keyfiyet beyan eden lafızlardır.” şeklinde tanımladıktan sonra *fiil-i hâsa*; *kesmek*, *kırmak*, *büyüme*, *uyumak* örneklerini verirler. *Fiil-i âmı* ise: “Bir mahsus keyfiyet beyan etmeyip belki cem-i efale yahut cem-i ahvale şamil olan manayı ifade eden lafızlardır.” şeklinde tanımlarlar ve *fiil-i âma*; *etmek*, *eylemek*, *kılmak*, *yapmak*, *olmak* örneklerini verirler; *olmak*ın *lazım* diğerlerinin *müteaddi* olduğunu eklerler.

Ahmed Cevdet Paşa - Fuat Paşa, *lafız* bakımından masdarları *basit* ve *mürekkebe* olmak üzere iki kısma ayırırlar. *Mürekkebe masdarları* beş kısma ayıran Ahmed Cevdet Paşa - Fuat Paşa, ilk kısmı, isimlerin sonuna *+lA(n)* ; ikinci kısmı sıfatların sonlarına *+lAn* ve *+lAt* eklerinin getirilmesiyle oluşan masdarlar olarak ifade ederler ve *eğermek*, *tatlılanmak* vb. örneklerini verirler. Üçüncü kısımda *fiil-i iktidariyi*, dördüncü kısımda *fiil-i tacili* inceleyen Ahmed Cevdet - Fuat Paşa, bunlara örnekler verirler. Beşinci kısımda isim ya da sıfat ile basit bir masdardan oluşan *mürekkebe masdarları* incelerler:

“Bunlar iki nevdür. Nev-i evvel isim yahut sıfat ile efal-i hassamın birisinden tereküp eden masdarlardır uç bulmak, aç kalmak, ateş yakmak, gamgin oturmak, ziya vermek, mahzun oturmak gibi.

Nev-i sani isim yahut sıfat ile efal-i ammenin birisinden tereküp eden masdarlardır.” (Ahmed Cevdet Paşa - Fuat Paşa 2000: 91-92)

Ahmed Cevdet-Fuat Paşa, *etmek, eylemek, kılmak* fiillerinin çoğunlukla *ism-i masdar* ve *sıfatlarla*; *yapmak* kelimesinin daima *isimlerle*; *olmak* kelimesinin ise çoğunlukla *sıfatlarla* ve bazen *isimlerle* terkip oluşturduğunu vurgularlar ve bunlara örnekler verirler. Ayrıca, *buyurmak* ve *bulunmak* kelimelerinin de *efal-i ammeden* olarak terkip oluşturacağını ilave ederler. (Ahmed Cevdet Paşa - Fuat Paşa 2000: 92)

Ahmed Cevdet Paşa - Fuat Paşa, *Mesail-i Şetta*'da, *yaklaşma fiilinden* (fiil-i mukaarebe), *sürerlik fiilinden* (fiil-i istimrari) *çıkageldi* yapısından ve *olmak* fiilinin geçmiş, geniş ve gelecek zamanla terkibinden bahsederler. (Ahmed Cevdet Paşa- Fuat Paşa 2000: 111-112)

Kavâid-i Osmâniyye adlı kitabın yeni bir düzenlemeyle basılmış şekli olan *Tertîb-i Cedîd Kavâid-i Osmâniyye* adlı kitabında Ahmed Cevdet Paşa, *fiil-i has* ve *fiil-i am'a Lazım ve Müteaddi* başlığı altında yer verir. Yukarıda bahsedilen şeyleri söyler. *Efal-i Mürekkebe* başlığı altında, *Kavâid-i Osmâniyye*'de *Mesail-i Şetta* başlığı altında bahsettiği yapılara ilaveten *fiil-i tacil*, *fiil-i iktidari*, ve *istimrardan* (vermek; bilmek; görmek, gelmek, gitmek, durmak, kalmak fiilleriyle oluşan yapılar) bahseder. (Ahmed Cevdet Paşa 2007: 58, 80-81)

Hüseyin Cahit, *Türkçe Sarf ve Nahiv* adlı kitabında *Mürekkep Fiiller* bahsine şu şekilde giriş yapar:

“Bazı fiiller diğer fiillerle birleşerek onların manalarını tadil yahut Arabi ve Farişi kelimat ile birleşerek Türkçe fiiller teşkil ederler. Bunlara ‘yardımcı fiiller’ tabir olunur. Yardımcı fiiller, fiillerin manalarını tadile yahut sadece fiil teşkiline hizmet etmeleri itibariyle ikiye ayrılırlar. Mevcut fiillerle birleşerek manalarını tadile hizmet eden efal-i muavene şunlardır: bilmek, vermek, durmak, kalmak, gelmek, gitmek, olmak, yazmak, tutmak.” (Hüseyin Cahit 2000: 148)

Hüseyin Cahit, daha sonra bu fiilleri tek tek ele alır, örnekler verir. İkinci kısımda yardımcı fiillerin alınma ve Türkçe kelimelerle birleşerek bir fiil teşkil etmeğe

hizmet ettiklerini söyler. Bu yardımcı fiiller *etmek*, *eylemek*, *kılmak* ve *olmak* fiilleridir. Bunları da tek tek açıklayan ve örnekleyen Hüseyin Cahit şu ilaveyi yapar:

“Esâsen kendi başlarına bir manâyı hâiz olan *bulmak görmek*, ilh. gibi bazı fiiller yek-nazarda kelimât-ı sâire ile birleşerek *rahat bulmak*, *riayet görmek*, ilh. tarzında mürekkep fiiller teşkil ederler zannolunursa da bunları mürekkep bir fiilden ziyâde mütemmim almış bir fiil addetmek doğru olur.” (Hüseyin Cahit 2000: 152)

Tâhir Kenân, *Kavâid-i Lisân-ı Türkî* adlı kitabında *Efal-i Mürekkebe* dediği birleşik fiili şöyle tanımlar ve tasnif eder: “İki masdarın veya basit fiil ile bir fiil-i ianenin bir manada terkib ve teşkilinden ibaret olup üç türlüdür: *Fiil-i istical*, *fiil-iktidari*, *fiil-i iane*”. Tahir Kenan, *fiil-i istical* ile *tezlik* fiilini, *fiil-i iktidari* ile yeterlik fiilini kasteder. “*Fiil-i iane*, ‘*idi*’ maddesinden ibaret olup *mazi-i şuhudi (idi) mazi-i nakli (imiş)*, *sıyga-i şartiyye (ise) namiyle üç sıyga teşkil eder.*” diyen Tahir Kenan, bunları kendi içinde tasnif eder ve fiiller üzerinde çekimler. (Tahir Kenan 2004: 277-287)

Ahmet Bican Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-* adlı eserinde, *Birleşik Fiiller* bahsinde araştırmacıların birleşik fiillerle ilgili görüşlerini özetledikten sonra *birleşik fiili bir kelime grubu* olarak tespit ederek şu açıklamalarda bulunur:

“Kelime gruplarında esas; mânâca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muâmelesi görmektir. Kelime gruplarına iştirak eden unsurlar; asıl mânâlarından az veya çok farklı, yeni ve tek bir mânâ ifâde etmek üzere bir araya gelirler. Birleşik fiilde de bu, böyledir. İster iki tarafı da fiil olsun, ister bir tarafı isim bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil, bir tek kavramı karşılar. Hareket, oluş ifâde eden bir kavramı karşılamak için basit ve türemiş fiillerden nasıl istifade ediyorsak birleşik fiillerden de aynı şekilde faydalanırız. Yâni bir kavramı anlatma ve fonksiyon bakımından basit ve türemiş fiillerle birleşik fiiller arasında hiç bir fark yoktur. Bu üç türlü fiil arasındaki fark, sâdece teşkil edilişleri bakımındandır. Basit ve türemiş fiiller tek kelimedenden, birleşik fiiller iki (bâzan daha fazla) kelimedenden meydana gelir. Basit fiilin yapısında sâdece kök, türemiş fiilin yapısında kök ve ek, birleşik fiilin yapısında esas ve yardımcı unsur olan iki veya daha fazla

kelime vardır. Tıpkı, yapım ekiyle türetilmiş bir fiilin tek bir oluşu veya kılışı ifâde etmesi gibi, kelimelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen birleşik fiil de tek bir oluşu veya kılışı anlatır. “Hastalanmak” ne ifâde ediyorsa, “hasta olmak” da aynı şeyi ifâde eder.” (Ercilasun 1984: 48)

Ercilasun’un üzerinde önemle durduğu bir husus da birleşik fiil yapan yardımcı fiil ile bildirme vazifesi gören yardımcı fiili birbirinden ayırmaktır. Ercilasun, *er-*, *tur-* ve *bol-* fiillerine dikkat çekmiş ve *bol-* fiilinin durumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Birleşik fiil; cümle içinde olsun veya olmasın yeni ve müstakil bir kavramı karşılayan bir kelime grubudur. Bildirme ise birleşik fiil yapımıyla değil, cümle kuruluşuyla ilgili bir husustur. Bu bakımdan isimlerle birleşik fiil yapmada en sık kullanılan *bol-* fiilinin durumuna dikkat etmelidir. *Bol-* cümle ile ilgili olarak bildirme vazifesi görüyor ve cümle dışında müstakil bir birlik meydana getirmiyorsa birleşik fiil içinde ele alınmaz.” (Ercilasun 1984: 50)

er- fiilinin çekimli fiillerle kullanılmasının birleşik fiil içinde ele alınmaması gerektiğini söyleyen Ercilasun, *er-* fiilinden önceki fiilin bir gerundiyum veya isim şekli olmadığını, çekimli bir fiil olduğunu belirtir. Ercilasun, *er-* fiiliyle kullanılan sıfat-fiil şekillerinin müstakil bir birlik arz etmediklerini ifade eder.

Birleşik fiilleri:

1. Bir tarafı isim bir tarafı fiil olan birleşik fiiller (isim+fiil)
2. İki tarafı fiil olan birleşik fiiller (fiil+fiil)

olarak ikiye ayırır ve bunları ayrıntılı olarak inceler. (Ercilasun 1984: 45-87)

Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* kitabında birleşik fiiller hususunda şunları söyler:

“Birleştirme yolu ile yapılan fiillere *birleşik fiil* denir. Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.” (Korkmaz 2003: 791)

Korkmaz, Birleşik fiilleri, taşıdıkları birbirinden farklı yapı, işlev ve anlam özelliklerine göre kendi içlerinde ikiye ayırır:

1. Esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller
2. Esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller.

Korkmaz, 1. gruptaki birleşik fiilleri:

1. Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller
2. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller
3. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri

olmak üzere üçe ayırır ve bunları teferruatlı olarak inceler. 2. gruptaki birleşik fiilleri, *Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller* olarak adlandırır ve bunları da ad ögesinin sayısına ve görevine göre sınıflandırır. (Korkmaz 2003: 791-861)

Necmettin Hacıeminoğlu, *Yapı Bakımından Fiiller* adlı eserinde *Birleşik Fiil Kavramı* başlığı altında konuyla ilgili Ahmet Bican Ercilasun'un yukarıda değindiğimiz görüşlerini özetler, onun tespitlerine katıldığını ifade eder ve birleşik fiil için mecazi mananın teşekkül etmesi koşulunu öne sürer:

“Bizim kanaatımıza göre de bir isimle bir fiil birleştiğinde fiil, gerçek mânâsını muhafaza ediyorsa, bu, birleşik fiil değildir. Meselâ: **çık-** "bir yere çıkmak, ağaca tırmanmak, yani ağacın dalına binmek" mânâsında ise, bu, birleşik fiil değildir. **ağrı dağına çık** birleşik fiil değildir. Ama. **dağa çık-** "baş kaldırmak isyan etmek", mânâsında ise bu terkip birleşik fiildir. **yuva yap-** "leylekler minareye yuva yapmış" Bu terkip birleşik fiil değildir. **yuvasını yap-** Bu terkip birleşik fiildir. Çünkü terkipin mânâsı birisinin yuvasını yıkmaktır. O halde bir isimle bir fiil birleştiğinde terkip yeni bir mânâ kazanıyorsa, yani burada mecazî mânâ teşekkül etmişse, birleşik fiildir.” (Hacıeminoğlu 1991: 255)

Hacıeminoğlu, daha sonra *Birleşik Fiiller* başlığı altında şu açıklamalarda bulunur:

“Türkçe, yapısı dolayısıyla çok zengin eklere sahip bir dil olduğu halde, yeni kavramları ifade etmek ihtiyacı duyulduğunda genellikle birleşik şekillere baş vurmaktadır. Bu sayede, dilimizin hazinesi zenginleştiği gibi, anlatım gücü de artmakta ve genişlemektedir.” (Hacıeminoğlu 1991: 256)

Hacıeminoğlu, birleşik fiillerin genel olarak: 1. *İsim + Yardımcı Fiil*, 2. *Fiil + Tasviri Fiil* olarak sınıflandırıldığını belirtir, bunlara örnekler verir ve birleşik çekimlerin oluşumunu sağlayan *er-* ve *i-* fiillerinin de yardımcı durumunda olduğunu ekler. Hacıeminoğlu, birleşik fiillerin bunlardan ibaret olmadığını özellikle *isim + fiil* yapısındaki birleşiklerin çok yaygın ve zengin olduğunu, bugüne kadar deyim sanılan yapıların da aslında birleşik fiil olduğunu vurgular ve birleşik fiilleri, Türk dilinin çeşitli devir ve sahalarında inceler. Eski Türkçedeki birleşik fiilleri:

- a. Yardımcı Fiiller
er- / bol- / tur-
İsim + fiil
- b. Modal Yardımcı Fiiller
fiil + fiil
- c. Tasviri Fiiller

olmak üzere üçe ayırır.

Diğer devir ve sahadakileri genel olarak *isim + fiil* ve *fiil + fiil* olarak sınıflandırır. Hacıeminoğlu, *er-*, *bol-* ve *tur-* fiillerinin tek başına kullanılamayacağını ve herhangi bir zarf-fiil veya çekimli fiil ile birleşmeyeceğini ancak isim ve isim durumunda olan kelimelerle birleşebileceğini, Gabain’in bu fiillere *bağlı fiiller* adını verdiğini; çünkü bunların kendinden önce bir isim yoksa tek başına hiçbir mana ifade edemeyeceğini belirtir. (Hacıeminoğlu 1991: 255-276)

Necmettin Hacıeminoğlu ayrıca, *Karahanlı Türkçesi Grameri*’nde birleşik fiilleri üçe ayırır: a. *İsim+Yardımcı Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller* b. *İsim+Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller* c. *Fiil+Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller*.

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı kitabında *Kelime Gurupları ve Cümleler* bölümünde *Kelime Gurupları* başlığı altında birleşik fiili: “Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime gurubudur.” (Ergin 1986: 386) şeklinde

tanımlar. Ergin, daha sonra yardımcı fiilleri baz alarak bir tasnif yapar: *İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ve fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller*. Ergin, ardından isimle yapılan yardımcı fiilleri sıralar, hususiyetlerinden bahseder; birleşik fiilde asıl manayı isim unsurunun taşıdığını, yardımcı fiilin bir fiilleştirme ve çekim unsuru olarak vazife yaptığını, isim unsurunun ya bir isim ya da bir partisip olduğunu belirtir. Fiille birleşik yapan yardımcı fiilleri de sıralayan Ergin, yardımcı fiillerin manaları ile değil, sadece yardımcı fiil fonksiyonu ile çekim unsuru olarak vazife gördüğünü vurgular, yardımcı fiillerin fonksiyonlarından kısaca bahseder. (Ergin 1986: 386-389)

Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*'nde *Biçim Bilgisi ve İlgili Sözdizimi* bölümünde, *birleşik eylem* terimini kullanır ve birleşik eylemleri *Ad ya da Sıfat + Yardımcı Eylem ve Eylem Zarfı + Tasvir Eylemi* olmak üzere ikiye ayırır. 1. gruptaki yardımcı eylemleri *bol-*, *kıl-* ve *kış-*; 2. gruptakileri *bar-*, *ber-*, *id-*, *elt-*, *kal-*, *käl-*, *kör-* ve *u-* olarak sıralar ve bunlara örnekler vererek fonksiyonlarından kısaca bahseder. (Tekin 2003: 98-100)

Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*'nde *Kelime Türetimi* bahsinde, *İsimlerle Fiil Yapan Fiillerde*, birleşik fiil terimini kullanmaksızın *isimlerle fiil türeten fiilleri et-*, *eyle-*, *kıl-* ve *bol-* olarak sıralar. Bunların dışında diğer fiillerin daha çok birer deyim durumunda olduğunu ve az kullanıldığını belirtir (Karamanlıoğlu 1994: 55). Karamanlıoğlu, ayrıca *Fiil* bahsinde *Yardımcı Fiiller* başlığı altında *fiil + fiil* yapısını oluşturan *al-*, *bil-*, *ber-*, *tur-* ve *yaz-* yardımcı fiillerinden bahseder. (Karamanlıoğlu 1994: 148-150)

Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* adlı kitabında, *Birleşik Fiiller başlığı* altında şu açıklamaları ve tasnifi yapar:

“Birleşik fiiller, bir fiille ondan önce gelen başka bir fiilin yahut isim, sıfat, zarf cinsinden bir kelimenin birlikte kullanılmasından meydana gelirler. Fiillerin birleşik şekilleri şu bölümlerde toplanabilir:

- 1- Birleşik sıgalar (Her zaman ve sıganın hikâye, rivayet, şart şekilleri)
- 2- Yardımcı fiillerle yapılan birleşik şekiller (it-, kıl-, eyle-, ol-fiilleri ile)

3- Tasvirî (Descriptif) fiiller

4- İsim, sıfat ve zarflarla meydana getirilenler.” (Timurtaş 1994: 140)

Timurtaş, fiillerin eskiden beri daima bir isimle kullanıldığını ifade eder ve *yazı yazmak, su içmek* gibi kullanışlarda *ismin, meful* olduğunu belirterek bu yapıların birleşik fiil olmadığını vurgular; isim ve sıfatlarla yapılan birleşiklerde kelimelerin ayrı ayrı mana taşıyamayacaklarını, iki kelimenin kaynaşarak en azından birinin anlamını kaybettiğini belirtir.

Timurtaş, *Birleşik fiiller* bahsinde *Tasvir fiilleri (Descriptif)* ile *İsim grubu şeklinde birleşik fiilleri* inceler. Tasvir fiillerini:

- a. Devamlılık fiilleri
- b. Çabukluk fiilleri
- c. Yaklaşma fiilleri
- d. İktidari fiil

olmak üzere beş gruba ayırır.

İsim grubu şeklinde birleşik fiilleri ise altı gruba ayırır:

- a. Nominativ halinde (yüz çevürdüm, baş çekse vb.)
- b. İyelik eki alan isimler halinde (dilin tutdı, gözi toldı vb.)
- c. Akkuzatif halinde (gözin yumdı, kısaldı ömri vb.)
- d. Dativ halinde (ne derde uğrasam, emeklerüm yile gitdi vb.)
- c. Lokativ halinde (tahayyürde kalmagıl, ahdde duram vb.)
- d. Ablativ halinde (gitdi özinden, içinden geçürdi vb.) (Timurtaş 1994: 143-144)

Timurtaş, *İsimden Yardımcı Fiillerle Fiil Yapma* başlığı altında, yabancı kelimelerin *it-, kıl-, eyle-, ol-* yardımcı fiilleri kullanılarak fiil haline getirildiğini; *bulur-*, ve *dut-* fiillerinin aslında yardımcı fiil olmadığını, fakat yardımcı fiil gibi kullanıldığını belirtir ve bunlara örnekler verir. (Timurtaş 1994: 114-116)

Jean Deny, *Türk Dili Grameri*'nde *Karmaşık Fiiller ve Mürekkep Fiiller* bölümünde, 1. grubu *Karmaşık veya Yerindelik Fiiller* olarak adlandırır. Deny'e göre

partisip + ol- ve tasvir fiilleri *karmaşık fiiller*dir. Deny, *isim + fiil* yapısındaki birleşik fiilleri ise *mürekkep fiil* olarak adlandırır. (Deny 1941: 466-479)

Tahsin Banguoğlu *Türkçenin Grameri*'nde *birleşik fiil tabanlarını*, 1. *Zarf Öbeği Kalıbında* (ileri sürmek, geri kalmak, hoş görmek, karşı koymak, yan bakmak, boş vermek vb.) 2. *Çekim Öbeği Kalıbında* (kar yağmak, baş kaldırmak, yakayı kurtarmak, dile düşmek, yolda kalmak baştan çıkmak) 3. *Bağlam Öbeği Kalıbında* (sayıp dökmek, yeyip içmek, batıp çıkmak, bıkmak usanmak, silip süpürmek, yazıp çizmek, tellemek pullamak, pişirmek kotarmak, saçıp savurmak, kasıp kavurmak, gezip tozmak) şeklinde üçe ayırır ve bunları ayrıntılı bir şekilde işler. (Banguoğlu 1995: 310-318)

Banguoğlu *Karmaşık Fiiller* başlığı altında, *partisip + ol-* yapısını ele alır. *er-* fiilini durum fiili, *(b)ol-* fiilini ise oluş fiili olarak niteleyerek bunların yardımcı fiil işleyişinde görüldüğünü belirtir. *ol-* fiilinin bir yandan adlara ve sıfatlara gelerek birleşik fiil tabanları meydana getirdiğini, bir yandan da cevher fiili eklerine benzer bir tarzda bazı sıfat-fiillere gelerek oluş ve kılışın zamanı ve tarzıyla ilgili özellik taşıyan birleşikler meydana getirdiğini söyler. Bunları, *Öncelik Fiilleri*, *Başlama Fiilleri*, *Niyet Fiilleri*, *Çekimsiz Fiil Şekilleri* olmak üzere dörde ayırır. Banguoğlu, Tasvir Fiillerini ise *Yeterlik Fiilleri*, *İvedilik Fiilleri*, *Sürek Fiilleri*, *Yaklaşık Fiiller* ve *Yarı Tasvir Fiilleri* olarak beşe ayırır. (Banguoğlu 1995: 482-494)

Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi* adlı kitabında birleşik fiilleri: “*İki ya da daha çok kelimenin birleşip kaynaşmasından oluşan yeni anlamdaki fiillerdir.*” şeklinde tanımlar. Ediskun, birleşik fiilleri dört öbeğe ayırır:

Birinci öbek: İki ya da daha çok fiilden oluşmuş bileşik fiiller:

- a) Yeterlik fiilleri,
- b) Tezlik fiilleri,
- c) Sürerlik fiilleri,
- ç) Yaklaşma fiilleri,
- d) Beklenmezlik fiilleri,
- e) Gereksime fiilleri,
- f) Yapmacık fiilleri.

İkinci öbek: Bir ortaç ile *ol-* yardımcı fiilinden oluşmuş bileşik fiiller:

- a) Başlama fiilleri,
- b) Bitirme fiilleri,
- c) Davranma fiilleri.

Üçüncü öbek: İsim kök ya da gövdesinden bir kelime ile *et-*, *eyle-*, *kıl-*, *buyur-*, *ol-* yardımcı fiillerinden biriyle oluşan bileşik fiiller.

Dördüncü öbek: Anlamca kaynaşmış bileşik fiiller.

Ediskun, daha sonra bunların yapı, anlam ve yazım özelliklerini ayrıntılı olarak inceler. (Ediskun 1999: 228-246)

Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* adlı eserinde *bileşik eylemleri* yapılaşlarına ve kurala bağlanıp bağlanmadıklarına göre aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir:

- 1) Kurallı bileşik eylemler
- 2) Anlamca kaynaşmış bileşik eylemler
- 3) Deyim biçiminde öbekleşmiş eylemler

Kurallı yapılan bileşik eylemler de iki türdür:

- 1) Özel bileşik eylemler
- 2) Yardımcı eylemlerle yapılmış bileşikler

Özel bileşik eylemler: Eylem tabanlarından biçimce bileşmiş ve anlamca kaynaşmış olan sözcüklerdir.

Özel bileşik eylemler beş türdür:

- 1) Yeterlik eylemi
- 2) Tezlik eylemi
- 3) Sürerlik eylemi
- 4) İstekleme eylemi
- 5) Yaklaşma eylemi

Gencan, ayrıca, yardımcı eylemlerle yapılan bileşik eylemleri de ayrıntılı olarak inceler. (Gencan 2007: 358-378)

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlilleri-* adlı kitabında birleşik fiili: “*Bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan kelimeler topluluğudur.*” şeklinde tanımladıktan sonra üç gruba ayırır:

1. Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller
2. Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller
3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller (Karahan 1999: 36-39)

Karahan, daha sonra, *Türkçede Söz Dizimi* olarak çıkan kitabının farklı baskısında birleşik fiili “*Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur.*” şeklinde tanımlar ve *Bir hareketi karşılayan birleşik fiiller* ve *Bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller* olmak üzere iki gruba ayırır. (Karahan 2006: 73) Daha önce bahsettiği *anlamca kaynaşmış birleşik fiilleri*, bir hareketi karşılayan birleşik fiiller başlığı altındaki *Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller* maddesinden sonra *Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller* maddesinde ele alır ve bu tip birleşik fiillerin yardımcı fiillerle değil asıl fiillerle yapıldığını, bu yapıdaki yer alan kelimelerin birinin veya hepsinin ya sözlük anlamını kaybettiğini ya da deyimleştiğini belirtir. (Karahan 2006: 75)

Sadettin Özçelik ve Münir Erten, *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi* adlı kitaplarında birleşik fiiller hakkında şu bilgileri verirler: “*Bir isimle veya kelime grubu ile yardımcı fiilin ya da bir fiille yardımcı fiilin birleşmesiyle oluşurlar. Tek fiil gibi anlam verir, çekimlenir, yüklem veya fiilimsi olabilirler.*” Özçelik ve Erten birleşik fiilleri beşe ayırırlar:

1. İsimle yapılan Birleşik Fiiller (isim + yardımcı fiil)
2. Fiille yapılan Birleşik Fiiller (fiil + zarf fiil eki + yardımcı fiil)
3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller
4. Belirleyici Birleşik Fiiller
5. İkili Birleşik Fiiller (Özçelik - Erten 2005: 133-138)

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, *Türk Dili El Kitabında birleşik fiili*, “*Bir isim ve bir yardımcı fiil ya da iki fiilin birleşmesinden oluşur.*” şeklinde tanımlarlar. Demir ve Yılmaz, ilk unsuru isim olan yapılarda yardımcı fiilin, birinci kelimenin yüklem

oluşturmasını sağladığını ve bunun özellikle alınma kelimelerin Türkçede fiil olarak kullanılmasında sıkça başvurulan yol olduğunu belirtirler. Her iki unsur fiil olan birleşik fiil yapılarındaki yardımcı fiillerin cümle içersinde yüklem olma yeteneklerini kaybettikleri ve bir ek gibi davrandıkları için bunlara *ekleşik fiil* derler. Demir ve Yılmaz, ayrıca *şaşıp kaldı = şaştı kaldı*, *bakıp kalır = bakar kalır* denkliğinden de bahsederler. (Demir - Yılmaz 2006: 206)

Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü adlı kitabında Fuat A. Ganiyev, *Birleşik Fiil Teşekkülü* başlığı altında, *Fiil Olmayan Kelimelerden Birleşik Fiillerin Teşekkülü* alt başlığında Tatarcada *isim + yardımcı fiil* yapılarını etraflı olarak inceler. *Yardımcı fiil* terimini de tartışan Ganiyev, yardımcı fiillerin Tatar dil biliminde üç farklı leksik ve gramatikal olayı tanımladığını belirtir ve bunları şu şekilde tasnif eder: 1. *isim + yardımcı fiil* yapısındaki *it, kal, bul, kil* gibi gerçek yardımcı fiilleri bildirmek için kullanılmaktadır. Bu tür yarı anlamlı fiiller, anlam ve işlevi bakımından fiil yapım eklerini hatırlatmaktadır. 2. Tasvir fiillerindeki ikinci unsuru belirtmek için kullanılmaktadır. Bunlar tam anlamıyla yardımcı fiil değil esas fiilin anlamını tamamlamaktadır. 3. Modal fiilleri (yeterlik vb.) için kullanılmaktadır. Ganiyev'e göre gerçek yardımcı fiil, *isim + yardımcı fiil* yapısındakilerdir.

Ganiyev, birleşik fiillerin *fiil + fiil* yapısında olanları *Fiillerden Parçalı Birleşik Fiil Teşekkülü* alt başlığında inceler ve bu fiillerin *-p* veya *-a, -e, -y* ekli zarf fiillerin bazı tasvir fiilleriyle birlikte oluşturduğu birleşimlerden meydana geldiğini belirtir. Ona göre *Parçalı birleşik fiiller* bağımsız fiil öbeklerinden ve diğer fiil şekillerinden ayrılmalıdır ve özellikleri şunlardır:

- “1. Parçalı birleşik fiiller bir tek anlam bildirir.
2. Parçalı birleşik fiillerin ögeleri bağımsız fiil öbeğindeki ögelerden farklı olarak birbirinden bağımsız kullanılamaz. Parçalı birleşik fiillerin arasına anlama zarar vermeden üçüncü kelime konulamaz.
3. Parçalı birleşik fiillerde ögeleri arasında bağımsız fiil öbekleri arasında gördüğümüz söz dizimsel bağlantı görülmez.
4. Parçalı birleşik fiillerin ögeleri karşılıklı nüfuz etmenin varlığıyla nitelenmekte, çünkü parçalı birleşik fiillerdeki ikinci öge

esas fiilin ifade ettiği anlamını somutlaştırmakta ve sadece ona bağlıdır. Onsuz bu öge cümle bütünlüğünü bozmadan varlığını sürdüremez.

5. Parçalı birleşik fiiller tek bir vurguya sahiptir.”

Ganiyev, bu açıklamalardan sonra Tatarcadaki tasvir fiillerinin listesini verir ve bunları ayrıntılı olarak inceler. (Ganiyev 2010: 85-110)

Adnan Rüştü Karabeyoğlu, *Türkiye Türkçesinde (ad + fiil birleşmelerinde) Yardımcı Fiiller* adlı kitabında, Türkiye Türkçesinde yardımcı fiil olarak kullanılan 20 adet fiili alfabetik sırayla incelemiştir. Karabeyoğlu, *ad + fiil* birleşmeleri hakkındaki araştırmacıların görüşlerini özetlemiş, bu yapının oluşumunu söz dizimi ve anlam ilişkileri bakımından ele almış, yardımcı fiil kavramını açmış ve yardımcı fiilleri, *özne niteleme*, *nesne niteleme*, *tamlayıcı niteleme* ve *gerçekleştirme* fonksiyonlarıyla teferruatlı olarak incelemiştir.²

Funda Toprak, *Harezmi Türkçesinde Fiil* adlı çalışmasında birleşik fiillerle ilgili araştırmacıların görüşlerini özetledikten sonra fiillerin genellikle şekil bilgisi açısından ve 1) *İsim + Yardımcı Fiil Kuruluşunda Olanlar* 2) *Fiil + Yardımcı Fiil Kuruluşunda Olanlar* 3) *Deyimleşmiş Birleşik Fiiller* olarak üç ana başlıkta incelendiğini belirtir. Ona göre, birleşik fiiller konusunda yapım ekli ve hâl ekli kullanımların da şekil bilgisi açısından bu tasnife ilave edilmesi, ayrıca bu fiil yapılarının, anlam bilim yönünden tekrarlı ve eş anlamlı yapılarının da ele alınması gerekir. (Toprak 2005: 158-211)

Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili* adlı kitabında *Söz Dizimi* bölümünde *Sözcük Grupları* başlığı altında *Birleşik Eylem Grubunda* şu tanımı yapar: “*Birleşik eylem grubu; biri asıl eylem, diğeri yardımcı ad veya eylem olan iki sözcüğün birbiriyle yapı ve anlamca kaynaşması ile oluşan gruptur.*” (Eker 2010: 411). Eker, birleşik eylemleri iki grupta inceler:

1. Tasviri (betimsel, deskriptif) Eylemler
2. Adla Yapılan Birleşik Eylemler

Eker, yukarıdaki yapılara uymayan fakat eylem birleşmeleri içinde değerlendirilebilecek bir yapıyı da *Diğer Birleşik Eylemler* olarak nitelendirir ve

² Karabeyoğlu, Adnan Rüştü (2008), *Türkiye Türkçesinde (ad + fiil birleşmelerinde) Yardımcı Fiiller*, Beşir Kitabevi, İstanbul.

anlayamadı gitti, yedikçe yiyeceği gelmek, güleceğim geldi, ...güleceği tutar, ...yapmış olduk, ...kalkacak oldu, ...gider olduk vb. örneklerini verir. (Eker 2010: 412-413)

Annemarie Von Gabain, *Türkçede Fiil Birleşmeleri* adlı makalesinde fiil birleşmelerinin sonsuz mana inceliklerini ve zaman, eylem çeşitlerinin muhtelif derecelerini göstermek suretiyle dile son derece zengin ifade imkânı verdiğini belirtir ve Türkiye ağızlarında fiil birleşmelerinin gittikçe azaldığına dikkat çeker. “*Birbirine bağlı iki fiil şeklinin sıkı surette birleşmesinden meydana gelen ve yalnız bir oluş anlatan fiil birleşmelerinin birinci kısmı, yeni fikir nüansları veren bir zarf değildir.*” diyen Gabain, birleşik fiilleri:

1. Esas manayı taşıyan bir fiil ile bir yardımcı fiilden
2. Bir esas fiil ile bir deskriptif fiilden
3. Bir esas fiil ile modal bir yardımcı fiilden

olmak üzere üç kısma ayırır.

Gabain, 1. grupta, yardımcı bir fiilin esas fiil ile çekim şemasına giren *verbal* bir ifade meydana getirdiğini, bu fiil birleşmelerinin zamanı (geçmiş, uzak geçmiş vs.) ve tarzı (bildirme, gerçeksizlik vs.) basit fiillerden daha tam olarak ifadeye yaradığını belirtir. Gabain’e göre, bu yapıdaki yardımcı fiiller *i-*, *ol-*, *bulun-* ve bazen da *dur-*’tır.

Gabain, 2. gruptaki *deskriptif fiil*in fiil birleşmesinde kendi manasını hemen tamamıyla kaybetmiş normal bir esas fiil olduğunu, bu fiilin birleşmede esas fiilin kılınıp çeşidini göstermeye yaradığını vurgular. Gabain, deskriptif fiiller olarak *dur-*, *gel-*, *git-*, *var-*, *kal-*, *düş-*, *ko-*, *tut-*, *var-*, *ver-*, *yat-*, *yaz-*, *yürü-* fiillerini sıralar.

Gabain, 3. gruptaki yardımcı fiillerin manalarını tamamıyla muhafaza ettiğini belirtir ve *başla-*, *bil-*, *buyur-*, *git-*, *gör-*, fiillerini sıralar.

Gabain, *isim + fiil*den oluşmuş yapıları *başka bir grup* olarak niteler ve bunları fiil birleşmesi olarak kabul etmez. Gabain, 3. gruptakilerin de günümüz de artık fiil birleşmeleri sayılamayacağını belirtir. (Gabain: 1953: 16-28)

Ferhad R. Zeynalov, *Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi* adlı makalesinde *söz takımlarıyla birleşik sözlerin* karıştırıldığını belirtir. Söz takımlarının *sentaks*, birleşik sözlerin ise *morfoloji* katagorisine girdiğini vurgulayan Zeynalov, söz takımlarının her iki tarafının kendi lügat manalarını tamamıyla muhafaza ettiğini,

kaynaşp karışmadığını, yeni bir sözün ortaya çıkmadığını; birleşik sözlerde ise birleşmeyi meydana getiren tarafların önceki kendi manalarını kaybederek çoğu zaman bu anlamlara bağlı yeni bir lügat unsuru meydana getirdiğini ifade eder.

Zeynalov, bütün Türk dillerinde iki veya daha çok sözün birleşmesinin birleşik eylemi tayin için esas alındığını, bunun doğru olmadığını belirtir. Ona göre birleşik eylemleri analitik yolla oluşan çeşitli birleşmelerin içinden ayırmak için şu ölçüler göz önünde bulundurulmalıdır:

1. Birleşik eylemlerden her kısmının ayrı ve müstakil anlamı olmalı
2. Her iki taraf eylem olarak karışmalı ve tek bir mefhum oluşturmalı

negl etmek, söhbet etmek, ohumağa başlamak, ohuya bilmek, harap etmek, rica etmek, anlata bilmek örneklerini terkihi eylemler olarak adlandıran Zeynalov; *et-, bil-, başla-* yardımcı fiilinin kendisinden önce gelen adlara yeni bir anlam katmadığını, onlarla bir arada yeni bir kelime oluşturmadığını belirterek bunları birleşik eylem olarak saymaz. *ol-* yardımcı fiilini de bunlara ekler. Aynı zamanda *ol-* fiilinin çeşitli eylem şekilleriyle birleşmesinin de birleşik eylem oluşturmadığını ifade eder. Bunlara da *gelecek olsanız, yapılmamış olan* vb. örnekleri verir. Zeynalov birleşik eylemleri aşağıdaki gibi sınıflandırır:

1. Hareketin başlamasını, devam etmesini ve yönünü bildiren birleşik eylemler.
2. Hareketin sürekliliğini, anılığını, devamlılığını bildiren birleşik eylemler.
3. Hareketin sınırını, bitmesini bildiren birleşik eylemler.
4. Hareketin tekrarını ve genelleştirme anlayışını bildiren birleşik eylemler.

Zeynalov, yukarıdaki birleşik eylemlerin hangi eylemlerin yardımıyla yapıldığını belirttikten sonra bunlara çeşitli lehçelerden örnekler verir. Ayrıca, Zeynalov, birleşik eylem olarak kabul ettiği her iki tarafı fiil olan yapıların birinci unsurunun genelde *-ip ekli bağ eylem* olduğunu vurgular ve âdeta görüşlerini özetleyen *-sırasıyla-* birleşik eylem olan ve olmayan şu iki örneği verir: “*O seni bir geder gözledi, sonra ise goyub getdi.*” “*O elindeki bağlamayı stolun üstüne goyub getdi.*” (Zeynalov 1986: 455-468)

Mustafa Uğurlu, “*Birleşik Fiil*” Üzerine adlı makalesinde şu tespiti yapar:

“ ‘Birleşik fiil’, ‘ek fiil’ (‘isim fiili’), ‘isim cümlesi’, ‘fiillerin birleşik çekimi’ gibi konular, Türkçe dil bilgisi (‘gramer’) ve okul

kitaplarındaki dizim ('syntax') bölümünde vazgeçilemez olmasına rağmen; tanımlarının, özelliklerinin, kapsamlarının ve birbirleriyle ilişkilerinin yeterince belirlendiği ve açıklandığı, tasniflerinde tutarlı ölçütler geliştirildiği söylenemez.”

Uğurlu, bu tespiti yaptıktan sonra bunların her biriyle ilgili araştırmacıların görüşlerini ortaya koyar, kendi düşüncelerini belirtir. Uğurlu'nun görüşlerini özetlemesi bakımından makalenin sonuç kısmını vermeyi uygun görüyoruz:

1. Birleşik fiil, bir isim ile fiilin oluşturduğu bir bütünlüktür. Temel yapısı, {(isim) [fiil]} şeklinde gösterilebilir.
2. Birleşik fiil, cümle unsurları açısından 'yüklem'; kelime grupları açısından 'birleşik fiil grubu'dur.
3. Birleşik fiil kurabilecek fiillerin bir listesi yapılamaz. Her fiil, istemine göre aldığı tamlayıcısıyla zaman içinde birleşik fiil oluşturabilir.
4. Birleşik fiil kuran fiillerin zamanla ses değişikliğine uğraması, anlamını yitirmesi veya 'gerçek' anlamının dışında kullanılması birleşik fiil olmasına bir engel teşkil etmez.
5. Bir fiilin tamlayıcılarıyla oluşturduğu birlik, 'gerçek' anlamının dışında kullanılsa da 'birleşik fiil' olamaz.
6. Gramer veya dilbilgisi çalışmalarında 'birleşik fiil', 'ek fiil', '(isim cümlesinin) yüklemi', 'birleşik çekim' gibi ayrı terimlerle ve ayrı bölümlerde, birbiriyle ilgisiz bir şekilde açıklanan yapılar, sadece 'birleşik fiil' olarak tasnif edilmelidir. Böylece bunların gerçek özellikleri öğrencilere daha kolay kavratılabilir.
7. Türkçede bir tek, çekimli fiil ile kurulan yüklem çeşidi vardır; Dolayısıyla 'isim cümlesi'nden söz edilemez.
8. Dil olgularını bütün yönleriyle açıklamaya çalışmak, anlaşılabilirliğe yol açmaktadır. Bunun yerine ses, yapı, dizim, görev, anlam gibi düzeyleri esas alan çözümlemeci bir yaklaşım daha faydalı olacaktır. (Uğurlu 2007: 399-412)

Beşir Göğüş, *Türkçe'de Bileşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği* adlı makalesinde *Yardımcı fiiller* başlığı altında: “Bazı kelimeler 'yardımcı fiil' adını

verdiğimiz fiillerle birleşerek, bileşik fiiller kurarlar.” açıklamasını yapar ve bunları şu şekilde gruplandırır:

1. İsim soyundan bir kelime ve yardımcı fiille
2. Bir ortaç ve bir yardımcı fiille
  - a. Başlama fiilleri
  - b. Bitirme fiilleri
  - c. Davranma fiili
3. Kaynaşmış fiiller

Göğüş, kaynaşmış fiillerin kuruluşunun yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillere benzediğini; fakat bileşenlerinin başka kelimelerle *bileşik fiil* kuramayacağını, yalnız o kelime ile kalıplaştığını belirtir. (Göğüş 1962: 258)

Göğüş, *Sözdizimi İlgisiyle Oluşmuş Bileşik Kelimeler* bahsinde, *bileşik kelimelerin* oluşum şekillerini gruplandırır. *İki Fiilin Kalıplaşmasıyla* oluşan *bileşik kelimeleri* gruplandırırken bunlardan *bileşik fiil* olarak bahseder; fakat verdiği örneklerin çoğu, genelde kastedilen, birleşik fiil olmaktan uzaktır: *vurdumduymaz*, *kaptıkaçtı*, *düşmez kalkmaz* vb. Araştırmacı, aynı başlık altında *tasvir (betimleme) fiillerini* de inceler. (Göğüş 1962: 256-257)

Sema Barutcu Özönder, *Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi* adlı tebliğinde, birleşik fiil konusunun birleşik kelime konusuna getirilecek açıklıkla çözülebileceğini belirtir:

“Şayet, birleşik kelime, onu meydana getiren unsurların asıl manalarının dışında yeni ve az veya çok farklı bir mana kazanan, kısaca bir sözlüğün madde başı olabilecek değere sahip bir kelime grubu ise, Banguoğlu’nun adlandırmasıyla ‘iç çekimler’ (1980: 12) dışında değişmelere tâbi olmayan ‘isim + fiil’, ‘fiil + fiil’ tarzında kurulu teşkiller ‘birleşik fiil’ sayılacaktır. Bu sınırlamaya dayanarak Türkiye Türkçesinin gramer kitaplarında ‘birleşik fiil’ diye verilen pek çok örnek ‘birleşik fiil’ değildir.” (Özönder 1999: 59)

Özönder, *fiil + fiil* yapısındaki birleşik fiillerin de teferruatlı olarak incelenmesi gerektiğini ekler.

İbrahim Delice, *Yüklem Olarak Türkçede Fiil* adlı makalesinde, fiilleri yapı bakımından üçe ayırmıştır: 1. Basit Fiiller 2. Türemiş Fiiller 3. Öbek-Fiiller. Delice, bunları *öbek-fiil* olarak adlandırmasının sebebini şöyle açıklar:

“Gramer kitaplarında *birleşik fiil* terimi ile verilen bu konuyu *öbek-fiiller* terimiyle ele almayı uygun bulduk; çünkü, kendi anlamından uzaklaşmış yardımcı fiillerle kurulan *gelivermek*, *düşeyazmak* gibi tasvir fiillerinde bile bir yapısal ayrıklık mevcuttur. Asıl fiil ile yardımcı fiil arasına ya zarf-fiil eki ya da zarf fiil eki yerine bir kip eki kendi işleviyle getirilebilmektedir. Oysa diğer kelime türleri için kullanılan birleşik kelime terimi için birleşenleri herhangi bir ekle ayırmak farklı farklı çekimlemek mümkün değildir. Çekimlendiği zaman bir kelime türü olmaktan çıkıp kelime öbeği kategorisine girmektedir. Örneğin *hanımeli* bir birleşik kelimedir; ama, *hanım* kelimesine bir ek getirip *hanımın eli* dediğimizde *hanım* da *el* de öz anlamına bürünürler. Böylece adlandırma aşamasında bir anlam için kurulmuş ortaklık bozulur.” (Delice 2002: 192)

İbrahim Delice, *öbek-fiilleri* şu şekilde tasnif eder: 2.3.1. Yardımcı Fiille Kurulanlar: 2.3.1.1. Yabancı İsim + Yardımcı Fiil Yapısıyla Kurulanlar 2.3.1.2. Fiil + [zarf-fiil eki yahut kip eki] + Yardımcı Fiil Yapısıyla Kurulanlar 2.3.1.3. Yalın veya Çekimli İsim + Asıl Fiil Yapısıyla Kurulanlar 2.3.1.4. Ek-Fiille Kurulanlar. (Delice 2002: 193)

Dikkat edilirse, 2.3.1. *Yardımcı Fiille Kurulanlar* şeklinde bir ana başlığa gerek yoktur; çünkü *Yardımcı fiille Kurulanlar* dendiikten sonra 2.3.2. *Asıl Fiillerle Kurulanlar* vb. şeklinde başka bir başlığa ihtiyaç duyulmaktadır. Oysa, *Yalın veya Çekimli İsim + Asıl Fiil Yapısıyla Kurulanlar* alt başlığı, *Yardımcı Fiille Kurulanlar* başlığı altında gösterilmiştir ve zaten Delice bunların da yardımcı fiil gibi kullanıldığını belirtir.

Birleşik Kelime Olarak İkilemeler, Sayılar ve Birleşik Fiiller adlı bildirisinde Bilgehan A. Gökdağ, tek bir göndergesi olan, iki veya daha fazla kelimedenden oluşan yapıların dilbilgisi kitaplarının çoğunda kelime grubu içinde ele alındığını; ancak bunların şekil bilgisi (morfoloji) içerisinde ele alınması gerektiğini belirtir. Gökdağ,

birleşik kelime ile *kelime gruplarının* birbirinden ayrılması gerektiğini vurgular. Birleşik kelimelerin dilde sabit birleşmeler olduğunu, birleşmeyi meydana getiren unsurlardan her birinin şekilce ve anlamca kaynaşarak kendi anlamlarının dışında birleşmeyle kazandıkları yeni anlamları işaret ettiğini, tıpkı türemiş ve kök halinde bulunan kelimeler gibi sözlükte madde başı oluşturduğunu ve ve bu yönüyle de leksikolojinin inceleme alanına girdiğini; kelime gruplarında ise birleşmelerin sabit olmadığını ve sözlükselleşmenin olmadığını ifade eder. (Gökdağ 2007: 219-225)

2. Birleşik Fiil ile İlgili Terim, Tanım ve Tasniflerin Değerlendirilmesi

Birleşik fiil ile ilgili yaptığımız taramada araştırmacıların bu konuda farklı terimler kullanmış olduklarını gördük. Kullanılan terimlerin sıklık oranlarını ve konuyu en iyi yansıtan terimin tespiti için önce araştırmacıların *birleşik fiil* için kullandıkları terimleri bir tablo üzerinde görelim:

Araştırmacı	Birleşik Fiil ³	Mürekkebi Fiil	Birleşik Eylem	Bileşik Eylem	Fiil Birleşmeleri ⁴	Karmaşık Fiil	Öbek Fiil
Demir-Yılmaz	+						
Ediskun	+						
Ercilasun	+						
Ergin	+						
Ganiyev	+						
Göğüş	+						
Gökdağ	+						
Hacıeminoğlu	+						
Karabeyoğlu	+						
Karahan	+						
Özçelik-Erten	+						
Özönder	+						
Timurtaş	+						
Topaloğlu	+						
Toprak	+						
Uğurlu	+						
Banguoğlu	+					+	
Korkmaz	+				+	+	
Ahmed Cevdet		+					

³ Bu araştırmacılarından Beşir Göğüş ve Haydar Ediskun *bileşik fiil* terimini kullanır.

⁴ Zeynep Korkmaz, “Türkiye Türkçesinde ‘iktidar’ ve ‘imkân’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri” adlı makalesinde *fiil + fiil* yapısına *fiil birleşmeleri* adını vermiştir. Daha sonraki eserlerinde bu yapı için de *birleşik fiil* terimini kullanmıştır. (Korkmaz 1959: 107)

Deny		+				+	
Hüseyin Cahit		+					
Tahir Kenan		+					
Gabain		+			+		
Eker			+				
Hatiboğlu			+				
Tekin			+				
Zeynalov			+				
Hengirmen				+			
Koç				+			
Gencan				+		+	
Delice							+
Toplam	18	5	4	3	2	4	1

Tablodan anlaşılacağı gibi birleşik fiil için toplam 7 terim kullanılmıştır. Bunlardan *birleşik fiil* terimini 18 araştırmacı, *mürekkeb fiil* terimini 5 araştırmacı, *birleşik eylem* terimini 4 araştırmacı, *karmaşık fiil* terimini 4 araştırmacı, *bileşik eylem* terimini 3 araştırmacı, *fiil birleşmeleri* terimini 2 araştırmacı, *öbek fiil* terimini 1 araştırmacı kullanmıştır. *Karmaşık fiil* terimi, *birleşik fiil* terimini karşılamak için kendi başına değil, *birleşik fiil* in bir alt kategorisi olarak kullanılmıştır. Karmaşık fiil terimiyle Banguoğlu, Gencan ve Korkmaz, *sıfat-fiil + fiil* yapısını; Deny ise hem *sıfat-fiil + fiil* hem de *zarf-fiil + fiil* yapısını kastetmişlerdir. Gabain ve Korkmaz, *fiil + fiil* yapısı için fiil birleşmeleri terimini kullanmıştır; ancak Gabain, sadece bu yapıyı birleşik fiil olarak kabul etmiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi bu terimlerden en yaygın olarak kullanılanı *birleşik fiil* terimidir. Bu sebeple biz de *birleşik fiil* terimini kullanacağız. Aynı zamanda, bir fiilin, bir isim ya da bir fiille birleşmesi, bir arada kullanılması, anlamca kaynaşması ve bir fiil kavramını karşılaması birleşik fiil terimini tercih etme sebebimizdir.

Şimdi de araştırmacıların birleşik fiilleri nasıl tasnif etmiş olduklarını görelim: Araştırmacıların büyük çoğunluğu *isim + fiil* ve *fiil + fiil* yapısını birleşik fiil olarak kabul etmişlerdir. Ancak, araştırmacılardan sadece Gabain ve Zeynalov, yalnızca *fiil + fiil* yapısının birleşik fiil oluşturduğunu savunmuşlardır.

Bu araştırmacıları ve görüşlerini bir tablo üzerinde görelim:

1	<p><i>isim + fiil</i> ve <i>fiil + fiil</i> yapısını birleşik fiil kabul eden araştırmacılar:</p> <p>Ahmet Cevdet, Banguoğlu, Delice, Demir-Yılmaz, Deny, Ediskun, Eker, Ercilasun, Ergin, Ganiyev, Gencan, Göğüş, Hatiboğlu, Hengirmen, Hüseyin Cahit, Karahan, Karamanlıoğlu, Koç, Korkmaz, Özçelik-Erten, Özönder, Tekin, Topalaoğlu, Toprak.</p> <p>Araştırmacılardan Hacıeminoğlu, Karabeyoğlu, Tahir Kenan, Timurtaş, Uğurlu; <i>aynı yapıları</i> birleşik fiil kabul etmekle birlikte <i>er-</i> fiilinin de birleşik fiil oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir.</p>
2	<p>Sadece <i>fiil + fiil</i> yapısını birleşik fiil kabul eden araştırmacılar :</p> <p>Gabain, Zeynalov</p>

Araştırmacılardan Gabain ve Zeynalov'un bu yapıyla ilgili görüşlerinin aynı olmadığını da ayrıca belirtmek gerekir. Gabain, "az yer oldu." cümlesindeki *yer ol-* yapısını birleşik fiil olarak kabul ettiği hâlde, Zeynalov bunları kesinlikle birleşik fiil olarak kabul etmez. Zeynalov, ayrıca *zarf-fiil + fiil* yapısını -belli şartlara bağlayarak- birleşik fiil olarak kabul eder. Zeynalov'un bu görüşlerini yukarıda belirtmiştik.

Yine, *isim + fiil* yapısını birleşik fiil olarak kabul eden araştırmacıların da bunların alt kategorilerinde birleştikleri söylenemez. Hatta araştırmacılardan bazıları tanımını ve tasnifini daha sonra değiştirmiş bazıları da verdikleri örneklerle çelişkiye düşmüşlerdir. Örneğin, Zeynep Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*nde birleşik fiili "*İsim soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü.*" (Korkmaz: 1992: 27) olarak tanımlamış, bu tanıma *isim + asıl fiil* (anlamca kaynaşmış kalıplaşmış birleşik fiiller) yapısını dahil etmemiş, daha sonra yazdığı *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*nde, birleşik fiil tanımını şöyle değiştirmiştir:

"Birleştirme yolu ile yapılan fiillere *birleşik fiil* denir. Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir." (Korkmaz 2003: 791)

Görüldüğü gibi Korkmaz, bu tanımıyla asıl fiilleri de bu gruba dahil etmiştir.

Leyla Karahan, birleşik fiili önce “*Bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan kelimeler topluluğudur.*” şeklinde tanımlamış ve bunları:

1. Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller,
2. Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller,
3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

olmak üzere üç gruba ayırmış (Karahan 1999: 36-39); daha sonra birleşik fiili “*Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur.*” şeklinde tanımlamış ve:

1. Bir hareketi karşılayan birleşik fiiller,
2. Bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller

olmak üzere genel olarak iki gruba ayırmıştır. (Karahan 2006: 73)

Nurettin Koç, *el vermek*'i *Yardımcı eylem gibi kullanılan eylemle kurulmuş bileşik eyleme* örnek olarak vermiştir (Koç 1992: 53-54). Ancak, Koç'un *el vermek*, *başvurmak*; *Yardımcı eylem gibi kullanılan eylemle kurulmuş bileşik eylemlere*; *el çekmek* vb. örnekleri ise *Deyimleşmiş birleşik eylemlere* dahil etmesi çelişkidir. Mehmet Hengirmen ise aynı örneği *el vermek* şeklinde *deyimleşmişlere* örnek vermiştir. (Hengirmen 1999: 78).

Gencan, *hoş görmek* ve *ön gör (ül)*- örneklerini, hem *Deyim Biçiminde Öbekleşmiş Eylemlere* hem de *Anlamca Kaynaşmış Bileşik Eylemlere* dahil eder. Gencan, aynı zamanda *Deyim Biçiminde Öbekleşmiş Eylemleri bileşik eylem* olarak kabul etmez. Bu durumda Gencan'ın *hoş görmek* ve *ön gör (ül)*- yapılarını *bileşik eylem* sayıp saymadığını anlayamamaktayız. Bu, kendi içerisinde çelişkiye düştüğünü ve net ayrımın yapılamadığını gösterir. (Gencan 2007: 368-369).

Mehmet Hengirmen, *eylem + yardımcı eylem* yapısına *hükm-etmek*, *işgal etmek*, *spor yapmak*, *test etmek* örneklerini; *adsoylu sözcük(ler) + yardımcı eylem* yapısına da *gelivermek*, *yazakoymak*, *düşeyazmak*, *alabilmek*, *baka durmak* örneklerini vererek hüküm, işgal, spor, test gibi kelimeleri fiil; *gelivermek*, *yaza koymak* vb. örneklerdeki ilk unsurları da isim olarak düşünmüştür. (Hengirmen 1999: 78)

Yukarıda verdiğimiz örnekler çoğaltılabilir. Biz, birleşik fiilin tanımında ve tasnifinde birlik olmadığını, en son Türkçe Sözlükten örnek vererek vurgulamak

istiyoruz: “İsim soyundan bir kelime ile biçim ve anlam bakımından kaynaşıp bütünleşen fiil: kaybolmak, reddetmek, hasta olmak, tedavi etmek gibi.” (TS 2005: 283) Bu tanımda, *fiil + fiil* yapısı ve *anlamca kaynaşmış deyimleşmiş birleşik fiillerden* bahsedilmemiştir. Fakat, *vermek* maddesinde “Kök veya gövdeleri sonuna -ı, (-i, -u, -ü) eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur.” denerek *alıvermek, dizivermek, yapıvermek, görüvermek* örnekleri verilmiştir. (TS 2005: 2089)

Burada, sorunlardan bir tanesi de *er-* fiilinin birleşik fiil yapısını oluşturup oluşturamayacağıdır. Birleşik fiillerde yapıcı ve anlamca kaynaşma vardır ve ortaya çıkan yeni kelime, bir kavramı karşılayan fiil özelliği taşımaktadır. *abuşka bol-* ‘ihtiyarla-’ fiilini karşılar. Oysa, *abuşka er-* yapısının fiil olarak bir karşılığı yoktur. *er-* fiili Ercilasun’un da dediği gibi cümle içerisinde bildirme görevi üstlenmekte ve müstakil bir birlik oluşturmamaktadır (Ercilasun 1984: 50-51). Bu nedenle, cümle kuruluşunda *bildirme fonksiyonunda* görev alan *bol-*, *er-* ve *tur-* fiillerini birleşik fiil oluşturan yardımcı fiiller olarak ele almadık.

Bir konuda her zaman herkesin görüş birliğine varması, aynı düşünmesi söz konusu olamayabilir. Bu, birleşik fiiller için de geçerlidir. Araştırmacıların birleşik fiillere yapı ve anlam bakımından farklı yaklaşması, onların birleşik fiil tanım ve tasniflerinin de farklı olmasına yol açmıştır. Bizim birleşik fiilden anladığımız şey, iki unsurun bir araya gelmesi, anlamca kaynaşması ve fiil özelliği taşıyan yeni bir kavramı karşılamasıdır. Buradaki ilk unsur isim ise, bu unsurdan sonra gelen yardımcı fiil, bu ismi fiilleştirmekte, bir eylemin karşılanması için devreye girmektedir; ilk unsur fiilimsi ise, yardımcı fiil kendisinden önceki fiilin anlamını ayrıntılandırmaktadır.

Taradığımız eserleri de göz önünde bulundurarak birleşik fiilleri:

1. İsim + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller
2. Fiilimsi + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller

olmak üzere iki genel gruba ayırabiliriz. Bu genel gruplandırmadan başka her iki grubun alt başlıkları incelendiğinde şu tespitleri yapabiliriz:

İsim + yardımcı fiil yapısındaki birinci grupta *bol-*, *et-* / *ediş-*, *eyle-* / *edle-*, *kıl-*, *yap-* yardımcı fiilleri dışında diğer fiiller de yardımcı fiil olarak isimlere getirilip anlamca tek kavramı karşılayan bir birleşik fiil kurabilmektedir.

Fiilimsi + yardımcı fiil yapısındaki ikinci grupta ise iki fiil bir araya gelmekte, yine anlamca tek kavramı karşılayan bir fiil ortaya çıkmaktadır. Bu başlık altındaki fiillerin yapılarını üç alt başlıkta tespit edebiliyoruz:

1. Sıfat-fiil + yardımcı fiil
2. İsim-fiil + yardımcı fiil
3. Zarf-fiil + yardımcı fiil

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle birleşik fiilin tanımını şöyle yapabiliriz: *“Birleşik fiil, bir yardımcı fiilin bir isimle veya bir fiilimsiyle yapıcı ve anlamca kaynaşmasıyla oluşan yapıdır.”* Buradaki fiil, yardımcı fiil veya asıl fiil olabilir. Yani bu yapılarda, asıl fiil de yardımcı fiil fonksiyonunda kullanılmakta, kendisinden önceki isimden veya fiilden bağımsız olmamaktadır. *İsim + yardımcı fiil* yapısında yardımcı fiil ismi fiilleştirmekte; *fiilimsi + yardımcı fiil* yapısında ise fiile kılınış ve görünüş özelliği kazandırarak fiilin zamanı ve tarzı bakımından kullanım ve işlev inceliklerine sahip olmasını sağlamaktadır.

İNCELEME

1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Bu yapıdaki birleşik fiillerde ilk unsur isim veya isim grubu, ikinci unsur ise yardımcı fiildir. En sık kullanılan yardımcı fiiller *bol-* ve *kıl-* fiilleridir. *et-*, *ediş-*, *eyle-* / *edle-* ve *yap-* fiilleri de *kıl-* fiiliyle aynı kategoride yer aldığı için bunların hepsini bir grupta topladık. İkinci grupta ise diğer yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiilleri inceledik. Şimdi, ilk gruba geçelim:

1.1. İsim + *bol-*, *et-*, *ediş-*, *eyle-* / *edle-*, *kıl-*, *yap-*

Taradığımız metinlerde *isim + yardımcı fiil* yapısında, yardımcı fiil olarak *bol-*, *kıl-*, *et-*, *ediş-*, *eyle-* / *edle-* ve *yap-* geçmektedir. Biz, taradığımız metinlerdeki birleşik fiilleri yardımcı fiilleri baz alarak işleyeceğiz. Alfabetik sırayla önce *bol-* fiilinden başlayalım:

1.1.1. Yardımcı Fiili *bol-* Olan Birleşik Fiiller

ol- fiilinin Türkçe Sözlük'te 25 anlamı ve fonksiyonu tespit edilmiştir. Bu anlam ve fonksiyonlardan bazıları şunlardır: 1. Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak. 2. Gerçekleşmek veya yapılmak. 3. Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak. 4. Bir şeyi elde etmek, edinmek. 5. Bir durumdan başka bir duruma geçmek. 6. Uygun düşmek, yerinde görülmek. 7. Yetişmek, olgunlaşmak. 8. Geçmek, tamamlanmak. 9. Yaklaşmak, gelip çatmak. 10. Ek-fiilin geniş zamanı olan *-dır* (*-dir*) anlamında kullanılan bir söz. 11. Sıfat-fiil eki almış kelimelerle birlikte başlama, bitirme vb. bildiren fiilleri oluşturur. 12. Hastalığa yakalanmak, tutulmak vb. (TS 2005: 1498-1499).

Kevser Acarlar, "Olmak Fiilinin Özellikleri" adlı makalesinde, *ol-* fiilinin kendi anlamında müstakil olarak kullanılabildiği gibi isim soylu kelimelerle anlamca kaynaşarak onların fiil çekimine girmesini ve yüklem olarak kullanılmasını sağladığını belirtir. Acarlar, ayrıca, *ol-* fiilinin fiil soylu kelimelere de çeşitli kullanım özellikleri kazandırdığını ve değişik görünüş almalarına yardım ettiğini ifade eder. Birlikte bulunduğu kelime veya kelime grubunun cümlede özne olması durumunda *ol-* fiilinin

esas fiil olacağını vurgulayan Acarlar, *ol-*'in; başlı başına anlamına, yardımcı fiil olduğu durumlara, fiil soylu kelimelerle oluşturduğu birleşiklere ve anlam kaymalarına örnekler verir. (Acarlar 1969: 714-718)

Esra Karabacak, “Olmak Fiili Üzerine” adlı makalesinde, *ol-* fiilinin esas manasının dışında kullanılarak pek çok birleşik şekil meydana getirdiğini, tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde bazı ekleri alan isimlerle veya fiillerle birleşerek yeni fiil zamanlarının ortaya çıkmasını sağladığını belirtmiştir. *ol-* fiilinin yardımcı fiil olabilmesi için kendisinin belli bir manasının bulunmaması, sonuna geldiği kelimeyi fiilleştirmesi ve görevinin yalnız bu olması gerektiğini vurgulamıştır. “*ol- esas fiil olduğunda fiilden önce gelen kelime mutlaka cümlede bir ögesi durumundadır. Bu durumda yardımcı fiil değildir.*” diyen Karabacak, tarihî ve çağdaş lehçelerde *ol-* fiilinin anlamlarını ve fonksiyonlarını örneklendirmiştir. (Karabacak 2004: 235-248)

“Olmak Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiil Çekimleri Üzerine” adlı makalesinde Mehmet Özmen, *ol-* fiilinin isimlerin üzerine gelerek onları fiilleştirdiğini, geçişsiz fiil hâline dönüştürdüğünü; fiil çekim eklerinden sonra gelerek *i-* fiilinin yanında ikinci tip bir birleşik fiil çekimi oluşturduğunu belirtir. Özmen, *ol-* fiilinin Eski Türkçe döneminden beri kökünü ve *ol-* anlamını koruyarak çekimli fiillerin üzerine geldiğini ve onlardan yapı, işlev ve görünüş olarak farklı birleşik çekimler oluşturduğunu ifade eder. (Özmen 2007: 1417-1426)

Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi* adlı kitabında *olmak* yardımcı fiilinin tek başına kullanıldığı zaman *varlık kazanmak*, *varlık alanına geçmek* (bir deprem oldu), *uygun düşmek* (böyle ödev olmaz), *olgunlaşmak* (yemişler oldu), *bulunmak* (sen olduğun yerde kal), *gelip çatmak* (akşam oluyor), *başka kötü bir duruma gelmek* (otomobile ve içindekilere bir şey olmasın sakın!) anlamlarında olduğunu ; birleşik fiil kurduğu zaman öznenin başka bir durumdan yeni bir duruma girdiğini anlattığını (iyi ol-, öğretmen ol-, berbat ol-) vb. ; *-miş olmalı*, *-yor olmalı* biçimleriyle de *olasılık* bildirdiğini belirtir. Ediskun, *ol-* yardımcı fiilinin edilgen çatılısının *edil-* ile kurulan birleşik fiillere anlamdaş olduğunu ekler. (Ediskun 1999: 244)

Adnan Rüştü Karabeyoğlu, *Türkiye Türkçesinde (ad + fiil birleşmelerinde) Yardımcı Fiiller* adlı kitabında *ol-* fiiliyle ilgili şu açıklamalarda bulunur:

“Bir varlığın ortaya çıkmasını, mevcudiyetini anlatan başlama ve süreklilik kılımlarına sahip *ol-* fiili esas fiil halinde cevher fiili görevi yanında ad + yardımcı fiil yapılarında cümlede birleşik fiilin öznesi durumundaki varlığın birleşikteki adın gösterdiği varlık (nitelik, durum) hüviyetini kazanmasını, edinmesini ya da süreklilik kılımlarında birleşikteki adın gösterdiği varlık hüviyetinde, halinde veya o varlıkla donanmış halde bulunmasını bildirmek işlevleriyle karşımıza çıkar.”

Karabeyoğlu, daha sonra *ol-* fiilinin cevher fiili ve özne niteleme fonksiyonlarını örnekler vererek inceler. (Karabeyoğlu 2008: 109-118)

Taradığımız eserlerde *bol-* fiilinin *asıl fiil* olarak değişik anlam ve kullanımlarını görmekteyiz. Bunlardan birkaçı şöyledir:

1. *Bol-* fiili, cümlede ‘tasdik etme, uygun görme, uygun olma’ anlamlarıyla kullanılır:

Melik aydı: men siziñ ara bir hükm kılсам **bolgay** mu? **Bolgay**, tediler. (KE 47r15)

...üzüm alıp yesemiz **bolgay** mu? (KE 20r13)

Asma aydı: andag **bolsun** tedi. (NF 167.5)

2. *Bolgay kim* kuruluşuyla cümlede ‘inşallah, umulur ki’ anlamıyla kullanılır:

Melik aydı: neteg kılalıñ? Aydılar: teveler kurban kılıñ, **bolgay** kim butlar sizdin hoşnud bolgaylar. (KE 160v6)

Ey Zeliha maña telim mal bergil, ol malnı harc kılayın, **bolgay** kim tilekinge teggey sen. (KE 80v5)

Ya emirel müminin kim urdı sizni tediler erse aydı: **Bolgay** kim Hak teala aşkare kılğay. (NF 153.14)

3. *Bolmasun kim* kuruluşuyla ‘ihtimal, olasılık’ anlamıyla kullanılır:

Bu ulug beg turur. **Bolmasun** kim meni öltürgey. (NF 375.15)

Ey oglum sen üküş mucahida kılursen heç udımas sen. Kıçig narasida turur sen. **Bolmasun** kim saña bir zahmat tegse tep aytur erdi. (NF 289.9)

Adakını ol teşükke kodtı. **Bolmasun** kim bu teşükdin yılan çıkıp peygambar aleyhisselamka zahmat tegürmesün temiş erdi. (NF 21.5)

4. *Bol-* fiili *er-* ve *tur-* cevher fiilleri fonksiyonunda sıklıkla kullanılır:

Akil kim **turur**? Ali radiyallahu anhu aydı: Akil ol *kişi turur* kim hermişe ahirat işi birle meşgul bolsa. Andın soñ aydı: Halim kim **bolur**? Ali aydı: Halim ol kişi **bolur** kim düşmanıdın intikam kılmakga kudratı yeter erken afv kılsa. (NF 148.2)

Bu halayık içinde kim kim Murad kabilalığ *erse* ol örü tursun (...) Bu halayık içinde kim kim Karan kabilalığ **bolsa** ol örü tursun (...) sen Karan kabilalığ *musen* tep sual kıldı erse ol kimerse aydı ya emirel muminina Karanlığ **tururmen**. (NF 399.16, 17; 400.2,3)

Tevekkül ne **bolur**? İmam Ahmed rahimehumullah aydı: Tevekkül Tanrı Tealaka itimad kılmak **bolur**. (NF 225.5,6)

Olar külüştiler. Ebul-Velid kim **bolur** bilmesimiz... (KE 111r1,2)

Hak rahmatıdın nevmid bolgan temek **bolur**. (NF 279.1)

Manisi ol **bolur**: İdi saña rahmet kılsun. (KE 6v16)

Muharrar, azad temek **bolur**. (KE 166v4,5)

İnkıyad boyun bermek **bolur**. (NF 94.12)

Biliñ la ilahe temek ne **bolur**

İdidin öñin yok çıgay bay kıılır. (MM 17.2)

Takı sorsañız kim iman ne **bolur**

Bilü bilmişinçe kılayın beyan. (MM 13.4)

Bol- fiili, birleşik fiil yapısında kendi anlamıyla birleşige katılmaz ve kendinden önceki isimden bağımsız değıldir. *Bol-*; meydana gelmek, ortaya çıkmak, varlık, nitelik kazanmak vb. anlamlarda esas fiil olarak kullanılırsa birleşik fiil yapısı oluşturmaz. Taradığımız metinlerden alınan aşağıdaki örneklerde *bol-* fiili asıl anlamıyla kullanılmıştır ve birleşik fiil oluşturmamıştır:

Ahşam **bolmuşta** kedin takı küveçte bir ança taam kaldı. (NF 29.17)

Osman ruze erdi, ahşam **boldı** suv bermediler. (KE 241r2)

Yana avval cuma **boldı** erse oğlı Abdullah aydı... (NF 105.14)

Yıllarda bir yıl Kenanda kahtlık **boldı**. (KE 62v15)

Kaçan kim yatsıg **bolsa**... (NF 318.17)

Men heç inanmaz men kim kıyamat **bolgay**. (NF 425.12)

Anı işitip katıg korkdı, kadgulug bolup yeti tün kün yer titredi zelzele **boldı**. 42v6

Mendin sizke hediye **bolsun** tedi erse men takı kabul kıldım. (NF 208.17)

Helaklik **bolsun** saña! (NF 17.5)

Ya Fatıma atan üze ölümdin song heç kadgu **yok**. Ne kadgu kim **bar** atanka cümlesi dünyada erdi ahiratta heç kadgu **bolmagay**. (NF 438.3)

Bir hile **bolgay** mu kim kılsangız takı ol benim hakkım maña tegse. (NF 192.5)

Biri ol kim haram hatun birle halvat kılmañ kim üçünçi men **bolurmen**. (NF 350.4)

Uçtmah ehli Adam peygambar aleyhisselam bodlug **bolgaylar**. (NF 65.11)

İlahi, bu Yusuf berekatında maña kerameti bergil kim adın halk arasında maña edgü at **bolsun**. (KE 74v11)

Yukarıda yer alan cümlelerdeki *bol-* fiili, anlam olarak kendisinden önceki isimden bağımsızdır. Örneğin, *ahşam bol-*, *cuma bol-*, *yatsıg bol-*, *kıyamat bol-*, *kadgu bol-*, *hile bol-* vb. şeklinde iki unsur bir araya gelerek bir fiil kavramı oluşmamıştır. *bol-*; *ahşam*, *cuma*, *yatsıg* ve *kıyamat* isimlerinden sonra gelerek, ‘bir vaktin olması, meydana gelmesi’ anlamında; *kadgu* ve *hile* isimlerinden sonra gelerek de ‘olmak, var olmak’ anlamında esas fiil olarak kullanılmıştır. Burada, kendilerinden önceki gelen isimler *bol-* fiilinin öznesidir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından yukarıdaki bazı cümleleri Türkiye Türkçesine aktaralım:

“Bir hile bolgay mu...” ‘*Bir hile, çare var mı?...; Bir hilesi, çaresi var mı, mümkün mü?*’

“...ahiratta heç kadgu bolmagay...” ‘*...ahirette hiç dert, tasa, kaygı, sıkıntı, üzüntü olmayacak...*’

“...zelzele boldu...” ‘*deprem oldu, meydana geldi*’ ...

“Men heç inanmaz men kim kıyamat bolgay.” ‘*Ben, kesinlikle kıyametin var olduğuna, olacağına, gerçekleşeceğine inanmıyorum.*’

Görüldüğü gibi, *bol-* kendisinden önceki isimlerle birleşerek *hile bol-*, *kadgu bol-*, *zelzele bol-*, *kıyamet bol-*, *cuma bol-* vb. şeklinde birleşik fiil yapısı oluşturmamıştır.

Taradığımız eserlerdeki birleşik fiillerin Türkçe fiil karşılıkları sık olarak kullanılmaktadır. Burada, bir oluş tek bir fiille karşılandığı gibi birleşik fiille de karşılanabilir. Örneğin, ‘ihtiyar hâle gelmek, ihtiyarlamak, yaşlanmak’, oluşu, *karı-* fiili ve *karı bol-*, *abuşka bol-*, *kurtka bol-* birleşik fiilleriyle; ‘üzülmek’ *kadgur-* fiili ve *kadguluğ bol-*, *kadgu ye-* birleşik fiilleriyle; ‘sevinmek’, *sevün-* fiili ve *şad bol-*, *şadman bol-*, *meñlü bol-*, *sevünçlüğ bol-* birleşik fiilleriyle karşılanmıştır.

bol- fiili isim ve sıfatların önüne gelerek birleşik fiil oluşturmaktadır. Taradığımız eserlerde *bol-* yardımcı fiiliyle kurulan birleşik fiiller aşağıda alfabetik olarak sıralanmıştır:

abadan bol-: bayındır, mamur hâle gelmek.

Ey uluglar cümle ittifak kılıp ol Ahmedke ittiba kılalıñ dünyamız takı **abadan bolgay** ukbamız takı **abadan bolgay**. (NF 80.8)

Amma Yusuf erklig boldı erse raiyyetge dad adl kıldı vilayet **abadan boldı**. (KE 92v13)

abuşka / abuşha bol-: ihtiyarlamak, yaşlanmak.

Atamız **abuşka bolup** turur, kelmekke kudratı yok. (NF 113.11)

Adam oğlu *karıyur*, **abuşka bolur** takı ekki neerse adam oğlu birle heç *karımaz*. (NF 433.7)

Karıdı, **abuşha boldı**. (ME 102.3)

acığ bol-: ekşimek, acılaşmak.

Acığ boldı nerse. (ME 37.5)

Acığ boldı nerse. (ME 59.4)

aciz bol-: aciz kalmak, ne yapacağını bilememek.

Ferişteler **aciz bolup** aydılar: sen öğretü bergendin özge bilmez miz. (KE 8v14)

Hud peygambar duası birle Mevli azze ve celle olarga üç yıl yağın ımdadı **aciz boldılar**. (KE 29v20)

Aziz **aciz boldı** *mütehayyir kaldı*. Zelihaga aydı: Sen andag teyürsen bu mundag teyür. Kayungız sözi yalğan erken ne bileyin tedı. (KE 84r10)

Firavn halk ara ok *ne kılğusın bilmedi* **aciz boldı**. (KE 113v13)

aciz ve dermanda bol-: aciz kalmak.

...ol yıgaç birle anlarını ürkütür, yana kelürler, yana ürkütür bolsa, yana kelürler. **Aciz ve dermanda boldı**. (NF 244.16)

aç bol-: aç olmak, acıkmak.

Adam oğlu **aç bolsa** şehvet eksük bolur. (NF 265.11)

Kaçan **aç bolsa** Yusuf teyür erdi. On sekkiz yıl mundag kün keçürdi kaçan *susasa* Yusuf teyür erdi. (KE 108v2-3)

Men **aç boldum** yöriyü bilmes men taam kerek tep olturdu. (KE 130r6)

açuk bol-: açılmak.

Açuk boldı kök. (ME 55.4)

Açuk boldı yüzi, *açıldı* yüzi. (ME 217.5)

agah bol-: haberdar olmak.

Bilgil, **agah bolgil** kim gur azabınıng üç ülüşde biri gıybatdın bolgay. (NF 387.1)

Ey batriklar, biling, **agah bolung**, bu Ahmed hak peygambar turur. (NF 81.1)

agir bol-: 1. ağırlaşmak, hantallaşmak, işlevsiz hâle gelmek.

Ademi taamını toya yese teni **agir bolur** köñli katıg bolur. (NF 199.2,3)

Zekeriyya aydı: idiya hatunımda ogul bolğanın maña belgürte bergil. Kavluhu Teala: *kale rabbical li ayeh* yarlıg keldi: belğüsü ol turur kim üç kün tilin **agir bolgay** kişige *sözley bilmegeysen*. (KE 168r2)

Ademdin yüklüg boldı yüki yünül. Kavluhu Teala: *femerret bihi hamlen hafifen* kaçan **agir boldı** erse kavluhu Teala: *felemmes kalet davullaha*. (KE 14r19)

2. güçleşmek.

Tegme bir gencege bir altundın kilid kıldurdı kilidler köp boldı kötermek **agir boldı** kaçırğa yüklediler kaçır kötermedi. (KE 124r19)

agrığ bol-: hastalanmak.

Hicretniñ soñı yılı erdi kim Resul aleyhisselam **agrığ boldı** cemaat namazına baru bilmedi. (KE 236r18)

2. yaralanmak.

Ançada İblis aleyhillane bu iş Beni İsrail arasında bitmesün tep özini *hasta kılıp* yolını saklap olturdu oğlaña aydı: men sığırçı men sığır minip kelürde sığır meni yıkıp kaçtı men **agrığ boldum** meni bu sığırğa mindürgil seniñ birle kentge barayın. (KE 128v7)

agrıklıg bol-: hastalanmak.

Ey Yusuf seniñ sevüglükiñdin közüm yıglagu **agrıklıg boldı**. (KE 80r17)

ak bol-: ağarmak, beyazlaşmak.

Hızır ve İlyas eligleriñe alıp ovaladılar **ak boldı**, anı hamir kıldılar. (KE 160v20)

Ak boldı, *akardı*. (ME 163.5)

Ak boldı, appak boldı. (ME 164.5)

âmâda bol-: hazır olmak, hazırlanmak.

Henüz namaz vaktı bolmadın turup abdest kılıp **amada bolup** turur erdük. (NF 241.12)

Cümle vüzeralar istidad kıldılar takı **amada boldılar**. (NF 440.5)

aman bol-: emin olmak, kurtulmak.

Kelez otnı ördi, bulgan yerde öltürürler; karlugaç suv taşıdı, **aman boldı**. (KE 43r4)

anuk bol-: hazır olmak.

Elgimde süt birle ileglerinde erteke tegi örü turdum. Kaçan oyansalar **anuk bolayın** tep. (NF 293.11)

Keçmiş barmışını kodsun, kızını yaraştırup maña ıdsun, yok erse **anuk bolup** tursun ağır çerig birle kelürmen, Teñriñ maña ne kılgay. (KE 65r2-3)

Yani uş **anuk boldum**, men kamugrı *anutdum* saña. (KE 81v5)

arıg bol-: 1. masum olmak.

Biz arıqlarmiz siz arıgsızlarsiz, tedi. Yezid bini'l-Hazar namazda erken munı işitti, namaznı buzup aydı: ya fasık sizinler **arıg bolup** Hüseyin arıgsız mu bolur? (KE 246v9)

2. temiz olmak, temizlenmek.

Biri avret örtmek ekinç yunmakı

Ten ü ton namazlık **arıg bolmakı**. (MM 67.2)

Arıglık kıldı, **arıg boldı**. (ME 176.3)

3. beri olmak, uzak olmak, arınmak.

+dIn

Kayu bir mumin ve muvahhidniñ tili rast bolsa takı köñli kine ve haseddin **arıg bolsa** Tañrı Teala hazratında ol mumin artuk turur. (NF 411.16)

Köñüllerde Tañrı Tealaka sevüglügrek köñül ol turur kim yazukdın **arıg bolsa**. (NF 412.1)

arka bol-: destek olmak.

+gA

Eger yol Muhammedge bolsa bizge **arka bolgaysiz**. (KE 229v3)

arkalu bol-: destek olmak, yardım etmek.

+gA

Yari berdi aña, **arkalu boldı** aña. (ME 112.4)

artuk bol-: 1. artmak.

Aydılar: ey Musi emgekimiz **artuk boldı**, Mevli Tealadın tilegil bizge ferah bersün. (KE 114r3)

Otray bolgan nerse izzeti bolmas bir emgek tartgıl, artuk sabr kılğıl bersemiz mezesi **artuk bolgay**. (KE 122v16)

2. üstün olmak.

+dIn

Melik aydı: kız karındaşını maña beriñ atañızni takı sizlerni ma mal birle aziz kılayın, kamugđın **artuk bolgaysiz**. (KE 63r7)

Ey savcılar tamgası munuñ teg keramet birle bizlerdin **artuk bolduñ**. (KE 211r6)

aruk bol-: zayıflamak.

Bakar hatun yüzi sarıg bolmış teni **aruk bolmış heç teninde et kalmamış**. (NF 234.1)

asi bol-: asi olmak.

Yarlıkga boyun sunuñ, **asi bolmañ**. (KE 117r21)

+gA

Adem yügrüp barurda yigdeniñ yıgaçı sunup Ademnüñ saçın tutdı, kanda barur-sen tedi, kodmazmen tedi, kodsam Mevliga **asi bolurmen tedi**. (KE 12r16)

Olar aydılar: Yusufni öltürsemiz atamızga yazıp İdi azze ve cellege **asi bolgaymiz**. (KE 68r3)

aşak bol-: alçalmak.

Aşak boldı, egildi. (ME 156.8)

Aşak boldı yüksemişdin soñ. (ME 160.3)

aşık bol-: aşık olmak.

Bu işni mudavamat kılı **aşık boldı** ol mikdar boldı kim heç sabrı kararı kalmadı. (NF 364.9)

Aşık bolgan men men, Yusufni ündegen men men, özümni Yusufga arza kılğan men men. (KE 90v21)

+ gA / +kA

Men seniñ kızınka **aşık bolup** tururmen. (NF 364.14)

Yigitlerdin biri bir zaifaka **aşık bolup** turur erdi. (NF 431.8)

Kızınñ gözi bir yigitke tüşdi **añar aşık boldı**, yigit me **aña aşık boldı**. (KE 28r15)

Zeliha Yusufga **aşık boldı** erse olarnı katıga yavutmas boldı razım açılmasun tep. (KE 85r12)

Aşık boldı tişige. (ME 142.6)

2. hayran olmak, hayran kalmak.

Mısır ulugları kamug Yusufnı körgeli keldiler kim Yusufnı kördi erse kamug **aşık boldılar**, Yusufnı satgun almakga arzuladılar. (KE 75r5)

aşkare bol-: yayılmak.

Kaçan körseñ kim halk ara bahillik **aşkare bolsa** barça halayık bahillikka boyun berseler... (NF 304.7)

ata bol-: verilmek.

+ gA

Öziñe müselleme bu körküg sıfat

Ata bolmış erdi hakikat hayat. (MM 399.2)

avuk bol-: ufalanmak.

Uşandı, **avuk boldı**. (ME 182.3)

azad bol-: 1. azat olmak.

Cümle esirler yulug bersünler takı **azad bolsunlar** tedi. (NF 116.14)

2. kurtulmak.

+ dIn

Circis aydı: ey melun İdidin korkgıl, müsülman bolgıl, tamug*dın* **azad bolgıl**, uçmahga kirgıl, butlarını sındurgıl. (KE 161v18)

Bu kurban kıyam u sıyam u zekat

Nişan ol tamug*dın* **azad bolmakı**. (MM 194.4)

azar bol-: incinmek.

+dIn

Muaviya bir kün Yeziddin **azar boldı**, hatırı mungis boldı. (NF 291.8)

aziz bol-: değerli olmak.

Kabulluk nişanı biliñ ol bolur

Hayırnıñ soñınça hayır kim kelür

Aziz bolmasa kıl kabulluk bile

Bu tevfiq aziz ol ne birle bulur. (MM 327.3)

balig bol:- baliğ olmak, bülüğa ermek.

Kaçan Muhammed **balig boldı** erse afiyet ve salah könilikde maruf boldı. (KE 186r21)

Ogılan tuggandın soñ süt bermeyin ana[dın] ayırıp tonga çulgap Beytü'l-Makdis[ga] eltip koyar erdiler. Andağı hadimler asr[ap] on eki yaşasa mescid süpürüp çerag yakar erdiler, **balig bol**gan soñ öz erkinde erdi. (KE 166v8)

baman bol:- 1. ümitsiz olmak.

Nevmid boldı, **baman boldı** (ME 219.1)

2. ümidini kesmek.

+dIn

Baman boldı *andın*. (ME 16.7)

bar bol:- var olmak.

Bir kün anasına sordı; men yok erdim **bar boldum**, meniñ Teñrim kim ol? Anası aydı: men men. (KE 38r13)

barlu bol:- zengin olmak, zenginleşmek.

Barlu boldı, *bayıdı*. (ME 43.7)

Barlu boldı er. (ME 15.4)

Barlu boldı. (ME 56.5)

başlıg bol:- yaralanmak.

Yani Muhammedni öldürdiler, tedi. İslam çerigi üç bölündi, bir bölüki öldiler, bir bölüki **başlıg boldı**, bir bölüki kaçtı. (KE 223v10)

Kaçan Resul aleyhisselam hicret kıldı erse harbler boldı, evvel Bedr harbi erdi, yetmiş kafir öldi, yetmiş kafir bulun boldı, yetmiş kafir **başlıg boldı**. (KE 232v3)

batıl bol-: boşa çıkmak, geçersiz olmak.

Ekindü namazını andag kıldılar erse ol kafırlarınñ mekri hilesi **batıl boldı**. (NF 40.14)

bay bol-: zengin olmak.

Emdi bu oglum kavi boldı men zaif boldum takı bu oglım **bay boldı** men derviş boldum. (NF 286.5)

Bay boldı er, barlu boldı er. (ME 3.4)

Bay boldı er, *bayıdı*, *barlu boldı* er, *keñliklü boldı* er. (ME 42.5)

behuş / bîhuş bol-: bayılmak.

Takı bir ah kıldı takı **behuş boldı**, yıkıldı, *aklı ketti*. (NF 147.14)

Kaçan kim bu habar Aliga tegdi erse Ali radyallahu anhunıñ *aklı ketti* **behuş boldı**. Yana aklınğa keldi erse... (NF 167.16)

Musi üç tün kün **bîhuş boldı**. (KE 121v13)

Süleyman **bîhuş boldı**, huşığa keldi erse aydı: Hüdaya tevbe kıldım ruzi bergüçi sen-sen, biz çığaymız. (KE 138v16)

Halime yüzün yırtıp feryad kılıp baş ayak yalañ keldi Muhammedni kördi, **bîhuş bolup** yatur. (KE 185v2)

Fatıma radyallahu anha ünmişte *ögsüz bolup* tüşti, yana öginge keldi, üç kur[la] **bîhuş boldı**, tegme bir aklınğa kelmişte, atam tirig bar mu tep sorar erdi. (KE 224v11)

Yusuf ünin Zeliha işitti erse sevünmişdin **bîhuş boldı**, Yusuf anı andag körüp yıgladı özine keldi erse aydı... (KE 108v13)

belgülig bol-: 1. belli olma; açığa, ortaya çıkma.

Meniñ yazukluglıkım yazuksızlıkım **belgülig bol**magunça çıkmasmen. Aymışlar: Maksudı ol erdi kim tişiler sözi **belgülig bol**mayın çıksam Reyyan melik maña sorsa kim ne boldı kim zindanga tüşdüñ... (KE 90v5,6)

2. ayırt edilmek.

+dIn

...tünle eltti muvafıkdın ve münafıkdın ve sıddıkdın ve zındıkdın **belgölüg bolsun** tep.
(KE 218v3)

belgüsiz bol-: kaybolmak, yok olmak.

Bu ünürdın çıkgıl, tedi. Zeum çıkdı, ol ünür **belgüsiz boldı**. (KE 33r8)

bemeze bol-: bozulmak, tadı kaçmak, tatsız olmak.

Ey kazi seniñ yarımıñ erkek ermiş yarımıñ tişi ermiş tedi erse kazi **bemeze boldı**. (NF 246.2)

birle

Kayu mumin ve muvahhid bir kavm üze ulug bolsa takı ol mumin kavmiña emr-i maruf kılmasa takı nehy-i münker kılmasa ol muminniñ tiriglikı kavmı **birle** inen **bemeze bolgay**. (NF 310.4)

beri bol-: uzaklaşmak.

+dIn

Bir yaña turdı halklardın, *yıglındı* budunlardın, **beri boldı** bodunlardın. (ME 157.1)

bezar / bizar bol-: beri olmak, uzak olmak, uzaklaşmak.

+dIn

Men ol amal kılğannı ortakı birle terk kılurmen takı men ol amal kılğandın **bezar bolurmen**. (NF 401.5)

Ol kavmler Circisni kördiler erse tañladılar derhal iman keltürdiler, *butdın* **bizar bolduk** tep melikge keldiler. (KE 163r18)

bezman bol-: kederlenmek, üzülmek.

Takı Adam Peygambar aleyhisselam sag yanına bakar takı şadiman bolur küler takı sol yanına bakar **bezman bolup** yıglar. (NF 53.13-14)

bıkarar bol-: yerinde duramamak.

Sema kılsa aşık **bolup bıkarar**

Reva mu teyü halk munı köp sorar. (MM 336.1)

bir bol-: bir olmak, birleşmek.

Melik aydı: munı tutuñ. Ellig er **bir bolup** tuttılar, k[end]din çıkardılar öltürgeli tegdiler. (KE 163v1)

Tarikatda sohbet kılayın teseñ

Munuñ tahkikini bileyin teseñ

Siz ekki tileki kerek **bolsa bir**

Seniñ ol anın sen bolayın teseñ. (MM 314.3)

bulun bol-: esir olmak.

Ve eger Muhammed galib bolsa bu ogul kız mal tavarlar **bulun bolmasun** tep aydı erse... (NF 70.6)

Köz birle köreyin tedi köñül aldurdı, uzakga yügürür bolup tuzakga yörgeşdi, yol keçerde tolun ay kördi **bulun boldı**. (KE 77r12)

Kaçan Resul aleyhisselam hicret kıldı erse harbler boldı, evvel Bedr harbi erdi, yetmiş kafir öldi, yetmiş kafir **bulun boldı**, yetmiş kafir başlıg boldı. (KE 232v3)

bükri bol-: kambur olmak.

Egildi karı, **bükri boldı** karı. (ME 99.2)

Bükri boldı, *iki kat boldı*. (ME 161.8)

cahil bol-: cahil olmak.

Haberde andag kelür: Şiş ölmüşde kedin kimerse şeriat sözün ayguçı bolmadı, cümle şeriatni koddılar kamug **cahil boldılar**, İdige neteg ibadet kılgunı bilmediler. (KE 19v7)

canabatlıg bol-: cünüp olmak.

Canabatlıg boldı, *başlıkın yungu boldı*. (ME 3.7)

cari bol-: geçerli olmak, uygulanmak.

Cümle halayık üze benim *hükümüm* **cari bolsun** tep aymış erdiñ. (NF 407.5)

cem bol-: 1. toplanmak, bir araya gelmek.

Cümle ferışteler **cem boldılar**. (NF 56.4)

Cümle şeytanlar takı devler takı periler **cem boldılar**. (NF 329.8)

Yığın etdi bodunlar, **cem boldılar**. (ME 150.1)

Yığıldıdar, **cem boldıdar**. (ME 130.2)

+DA

Bir kün hankahda musafirler takı dervişler üküş **cem boldılar** takı şeyhniñ sufrasında heç neerse yok erdi. (NF 251.12)

+kA

[Bu] kün Resülka üç sevünçler **cem boldı**, tedi. Cafer-i Tayyar kelmeki, ekinç feth-i Hayber, üçünç Rum galebesi. (KE 226v12)

2. cima etmek, birleşmek, (cinsel anlamda) kavuşmak.

+gA

Anlar biri biringe **cem bolmakı** sebebidin Hak teala ogul kızını yarattı. (NF 284.8)

birle

Kayu mumin ve muvahhid hatunı birle *cima kıl*sa ya takı karabaşı *birle cem bolsa* Hak teala ol ekki arasında ogul kız ruzi kıl... (NF 262.1)

3. birikmek.

Ol illetleri kündin kün ziyada bolur ol masiyat **cem bolur**, küfürke mübeddel bolur. (NF 424.5)

comard bol-: cömert olmak.

...kim kim **comard bolsa** ol darahtnıñ bir butakını tutmış bolur. (NF 254.17)

cüft bol-: eş olmak.

+gA

Ol yandıñ Osmanka radiyallahu anhu sahaba Zunnureyn ter erdiler yani Peygamber aleyhisselamnıñ ekki nur-i didesinge **cüft boldı** tep. (NF 5.6)

Bu üç sözdin üç keramet taptı yat erdi yavuk boldı, hor erdi aziz boldı, kurtka erdi yigit boldı, mundın takı artukrak ol kim Yusufga **cüft boldı**. (KE 91r6)

çapan bol-: eskimek, yıpranmak.

Yana ol derviş miskin sahabalar kim tonları **çapan bolup** yüzleri mücahidedin sargarıp... (NF 63.9)

çav bol-: (haber) yayılmak.

Süleyman yüz divni Kaveşga berdi, özi hasta bolgan bolup yattı niçe künden soñ Süleyman öldi tep **çav boldı**. (KE 140r3)

+DA

Süleyman mülkindin ayrılmalı otuz yeti kün keçmiş erdi, biregü Süleyman mülkinde olturgan divge keldi kim atı Hankik erdi, yana çıkıp aydı: Süleyman kafir bolmış el içinde **çav boldı**. (KE 144v4)

çıgay bol-: fakir olmak, fakirleşmek.

Bu kamug malnı Muhammedge bağışladım, kimersenij munça malı bolsa **çıgay bolmagay**. (KE 192v7)

Çıgay boldı. (ME 14.6)

Çıgay boldı bay. (ME 39.4)

çukur bol-: çökmek, çukurlaşmak.

Fatımanı körer karnı arkasına yapşunmuş ekki közi **çukur bolmuş**, inen zaif bolmuş. (NF 142.13)

delü bol-: deli olmak, aklını yitirmek.

+dIn

Delü bolmuş er aşkdın, akılsız er. (ME 90.5)

dermande bol-: aciz kalmak.

Bu kan tınmas ta ol kızını öltürmegünçe. Niçe hile kıldılar kan tınmadı, **dermande boldılar** er[se] melik kızını keltürüp taşt içinde boguzlatdı, kanı andın soñ tındı. (KE 168v1)

derviş bol-: fakir olmak, fakirleşmek.

Emdi bu oglum kavi boldı men zaif boldum takı bu oglum bay boldı men **derviş boldum**. (NF 286.5-6)

Ey İblis men Ayyub Peygambarnı andag bilürmen kim eger ol **derviş bolsa** *heç neersesi bolmasa* takı maña taatını takı ibadatını eksitmegey tep aydı erse... (NF 329.4)

destgir bol-: yardımcı olmak.

+kA

Kerek kim neerse berseniz. Sizke ahiratda **destgir bolgay** tedi erse... (NF 251.15)

destur bol-: izin verilmek, izin çıkmak.

Azrail aydı: bu iş meniñ elgimde ermes. İdidin destur tileyin tedi. **Destur boldı**. (KE 20v1)

Aytıñ: ya Resulallah esselamün aleyke, Ebu Bekr kapugga keldi destur tileyür, **destur bolsa** kivürin. (KE 199v10)

Burunkı ummatlarka ganimat helal ermez erdi Muhammed ummatına ganimat helal boldı. Takı Tañrıdın korkuñ **destur bolmadın** iş kılmakka. (NF 117.5-6)

+gA / kA

Ya Muhammed saña **destur boldı** bu Beytül Mamurka kirseñ takı ziyaret kılsañ (NF 56.13)

Menim ümmetlerim kim ak tonluglar turur anlarka takı Cebreil *destur berdi*: Sizler takı Peygambar birle Beytül Mamurka kirin tep velikin ol ala tonluglarka **destur bolmadı** erse anlar kirü bilmediler. (NF 56.16)

+dIn

Kırk yıldın soñ Hak Tealadın **destur boldı** kim Ey Azazil emdi başıñnı kötergil tep. (NF 366.1)

Cümle sahabalar ruza tutsunlar takı eftar vaktı bolsa mendin **destur bolmadın** eftar kılmasunlar tep fermanladı erse... (NF 388.11)

devlethg bol-: aziz olmak.

Aymışlar: Kaçan Mustafa aleyhisselamnıñ bitigi Türklerge keldi erse kabul kıldılar ağırladılar, la-cerem kıyametga tegi oğlanları hürmethg, **devlethg boldılar**. (KE 126r17)

dost bol-: dost olmak.

Düşmanlık birle bardım erdi **dost bolup** keldim. (NF 164.4)

birle

İmam aydı: men seniñ birle **dost boldum** erse dünya üçün **dost bolmadım** ahirat üçün **dost boldum**. (NF 223.14-15)

Dadbane melikniñ atın işitip anıñ birle **dost bolaym** tep köp bölekler birle Filistindin Şamga yegirmi künde keldi. (KE 161r17)

dükey bol-: eş, karı koca olmak.

Cüft boldılar, **dükey boldılar**. (ME 147.4)

dürüst bol-: caiz olmak.

Dürüst bolmagay ruze niyyetsizin

Kel emdi eşitgil bu niyyet sözin

Yarın tutgamen ruze tep bilmeki

Bu niyyet erür bil kişi öz özin. (MM 166.1)

düşman / düşmen bol-: düşman olmak.

Andın soñ Resul iman davetin zahir kıldı, kayu yoksuz çıgay erse iman keltürdi, baylar boynagular zahmet bere başladılar, arab kafırleri **düşmen boldılar**. (KE 195r4)

+gA

Azrail aydı: ya Rebbi bu adam oğlanları cümlesi maña **düşman bolgaylar** takı meni yigrengeyler tedi erse... (NF 278.3)

eksük bol-: eksik olmak, eksilmek, azalmak.

Bu ray yahşı ray turur bu raynı buzman takı seniñ aklıñ **eksük bolup** turur raynıñ takı zaif bolup turur öziñ takı herif bolup turursen tep aydı erse... (NF 70.9)

Peygamber aleyhisselamka bergen zekatdın bir para tap **eksük bolsa** çerig birle bargaymen takı helak kılğaymen tedi. (NF 94.13)

ø

Takı adam oğlu aç bolsa şehvet **eksük bolur** şeytan lainniñ vesvesesi takı **eksük bolur**. (NF 265.11,12)

emin bol-: emin olmak, garanti altında olmak.

+dIn

Hak Tealadın hitab keldi kim: ey ekki ulug feriştelere zinhar ve zinhar korkug içinde boluñ benim kahrımdın **emin bolmañ** farig turmañ tep aydı. (NF 239.2)

Aydı: kimerse kim keçe hamr işse kündüz it birle oynasa müsülmanlar haremi andın **emin bol**masa anıñ birle neteg beyat kılaym. (KE 244v4)

Ya resulallahı siz takı mu yazuklardın korkarsız tep aydılar erse Peygamber aleyhisselam aydı: men neteg **emin bolur**men... (NF 375.6-7)

erklig bol-: yetkili olmak.

Resul aleyhisselam aydı: meniñ ümmetlerimdın altı türlüğ kişilerni kıyamet kün tamug içinde ol çukurga salgaylar. Birincisi sultanlar ileğinde bu kişi mundag yollug turur tegenni, ikinci öksüz bolur malın **erklig bolup** yegenni... (KE 41v14)

+gA

Cebraıl İdi yarlıgı birle yelge **erklig bolgan** feriştege aydı: yel kapugın açgıl. (KE 30v5)

Erklig boldı işge, erklendi işge, iyelik kıldı işge. (ME 153.6)

Erklig boldı anıñ üze kücün, üste keldi anıñ üze. (ME 166.7)

erksiz bol-: güçsüz olmak, iradesine hakim olamamak, zaaf göstermek.

Ey Zeliha **erksiz bolup** köñül aldurdın erse tevbe kılğıl Teñri keçürsün. (KE 85r4)

ernük bol-: tembel, üşengeç olmak.

Kahillik kıldı, ernük boldı. (ME 169.1)

esir bol-: esir, tutsak olmak.

+DA

Eger bu kimerse özini andag bilse kim men veli ermişmen tep ol kimerse nefsi elginde **esir bol**gay tep aydı. (NF 375.13)

eş bol:- arkadaş, yoldaş olmak.

+gA

İlahi imdigeçe biregü erdi yana altagu aña **eş bold**ılar, [anlar] yetti men bir, neteg kılayın? (KE 86v18)

birle

Ol Hızır **birle eş bol**up tag teñizlerni kezgen... (KE 158r12)

fani bol:- ölmek.

Ömer radiyallahu anhu **fani bol**muş kün bir sürüg koyka kurt tepündi... (KE 239r14)

farig bol:- 1. uzaklaşmak.

+dIn

Tağrı Tealanıñ rahmatıñdın takı sevabıñdın mustagni bolsa takı **farig bolsa**... (NF 98.2)

Sen **farig bol**gıl Hakka sığınmakdın men saña vesvese kılubilmezmen tep aytur. Kaçan kim adem oğlu anıñ sözinge magrur bolup **farig bolsa** Hak hazratıñdın *ırak tüşer*... (NF 227.12,13)

Hem törting rekatta takı köñli terske bardı. Kaçan kim namazdın **farig boldı** erse... (NF 247.6)

2. (namazı) bitirmek, tamamlamak.

Hızır namazda erdi, **farig boldı** erse Musiga aydı: soruğın ne turur, sorgıl cevab işitgil. (KE 129v21)

Namazdın **farig boldı** erse Hüseyngel keldi. (KE 245v16)

3. kayıtsız kalmak.

+gA

farig boldı işge, okaltdı kendü özin sav uçun. (ME 175.2)

fariza bol:- farz olmak.

Andın soñ mirac tüninde bu beş vakt namaz **fariza boldı**. (KE 194v7)

Müsafir mukimga uyuban kılur

Namaz tört rekaat **fariza bolur**

Kaza bolsa uymak reva bolmagay

Biri birisinge muhalif kelür. (MM 181.2)

+gA

Kaçan kim Hak tealadın Peygambar aleyhisselamka beş namaz **fariza boldı** erse Cebreil keldi takı aydı... (NF 62.1)

Kaçan bu karanğuluklardın kutuldu erse tört rekat namaz kıldı, ekindü namazı vakti erdi andın Mevli Teala kabul kıldı bizge **fariza boldı**. (KE 156v20)

farz bol-: farz olmak.

+gA

Ulug yunug erge **bolur farz** kaçan

Körer bolsa tüşep yerinde nişan. (MM 89.1)

fasık bol-: günahkâr olmak.

Evvel hata ol kebire yazuk bolgay, mundın artuk kim butga tapunsalar yalavaç evinde ol anı bilmesen sen hatunıñ hayzı kelmiş halini bilmesen **fasık bolur** sen. (KE 145r12)

fasid bol-: bozulmak.

Anıñ üçün kim kayu kulnuñ medesinge bir lukma haramdın tüşer bolsa köñli andag **fasid bolur**. Ebeda yahşı bolmaz Hak teala keçürmeginçe. (NF 299.1)

faş bol-: duyulmak, meydana çıkmak.

+DA

Takı halayık arasındā bu söz **faş boldı**. (NF 415.10)

Üç künde kedin bu haber Mekkede **faş boldı**. (KE 194v3)

fazihat bol-: rezil olmak.

Bakar, şişip avratı açılıp **fazihat bolup** yatur. (NF 18.7)

Kimersege aymağıl perdemiz yırtılmasun, **fazihat bolmalıñ**. (KE 213v19)

birle

Muminler haremiñe hıyanet közün bakgan zina livatat kılğanlar azab ve ukubet birle **fazihat bolguları...** (KE 249r11)

fevt bol-: ölmek; geçmek, geçip gitmek, vakti geçmek, (namaz vakti, cemaat) kaçmak.

Kün batdı, ekindü namazı **fevt boldı**, Süleyman heybetlig erdi, namaz **fevt boldı** temediler. Aymışlar: Kün batgalı yavuşdı, müstehab vakti kalmadı. Aymışlar: namaz kaza bolmadı amma okıyur virdi bar erdi ol **fevt boldı**. (KE 140r21;140v1,2)

Biliñ dal ziyadet takı mimi mevt

İvaz ayn huruc hı eşit ilm-i savt

Ze zevciyyet oş bil karabet kafi

Takı he helak bu hibe **boldı fevt**. (MM 263.4)

+dIn

Menim kadgum hasratım andag ziyada boldı bir camaatnı fevt kılğanım üçün kim eger sever oglum **fevt bolsa** erdi andag kadgurmagay erdim. Bu camaat mendin **fevt bolganı** üçün kadgurdum. (NF 242.9)

gafil bol-: bihaber olmak; dikkatsiz olmak; unutmak.

Korkarmen kim siz **gafil bolgaysiz** takı bu Yusufnı böri yegey tedi erse... (NF 354.6)

+dIn

Bir kün özi ibadat birle meşgul erdi takı koyımdın **gafil boldı**. Ol koyı bardı takı bir kimersenin bustanıña kirdi. (NF 296.8)

Melekül mevtnün turgan yerini körer bolsalar erdi öz ölügleridin **gafil bolgay** erdiler takı öz başlarına takı nefsleringe yılgagay erdiler. (NF 443.2)

İdi azze ve celle halayıkga körgüzdi. Yunus biziñ taat ve hıdmetde erkende anı yalavaç takı savçı ataduk, bir saat bizdin **gafil boldı** erse balık ataduk. (KE 156v5)

Gafil boldı andın, osal turdı andın. (ME 199.7)

galib bol-: üstün gelmek, yenmek.

Akıbat nefsi **galib boldı**. (NF 152.11)

Nefsi makhur boldı, ruhu **galib boldı**. (NF 269.9)

Sahabalarda biri bir keçe virdini tamam kılı bilmedin gaflat **galib bolup** uykuga barmış.
(NF 315.15)

Neçe teyü sezig **galib bolsa** bil

Namaznıñ binasın anıñ üzre kıl

Sezig bolmasa sen asıl tut yakın

İbadet içinde osal kılmağıl. (MM 122.1)

+kA

Ya Muhammed eger Tañrı teala sizke nusrat berse heç sizke **galib bolgan** yok turur.
(NF 230.3)

Ubba bin Halef El-Cemehi aydı: hergiz Rum halkı Fars *üze* **galib bolmagaylar**. Bu sözge öçeştiler, beş yılda bu iş bolmasa Ebu Bekr beş teve bermek boldı. (KE 230v14)

Galebe kıldı anıñ *üze*, **galib boldı**. (ME 220.4)

gamgin bol-: üzölmek.

Taam tiledi bermediler, Musı **gamgin boldı**. (KE 130v5)

Ol eki kişi biri şad, biri **gamgin bolup** çıktılar. (KE 136r17)

gark bol-: boğölmek, batmak.

Firavn takı çerigi cümlesi **gark boldılar**. (NF 73.11)

+DA

Ol deryadın keçerde cümle mal *anda* **gark boldı**. (NF 80.1)

Üküş halayık bu derya içinde **gark bolup** turur. (NF 396.1)

+gA

Yana aymışlar: sıçkan kimini telmişde ademilarga **gark bolgu** korkusı boldı erse... (KE 25v5)

Uzun boylug erdi, tufanda suvga **gark bolmadı**. (KE 28r10)

Firavn deryaga **gark boldı** er[se] ol halde aydı: iman keltürdüm. (KE 116r14)

gayib bol-: 1. gözden kaybolmak.

Ey aziz seniñ bu taamuñni tenavul kılıp otuz hatm birle üç yüz rekat namaz kılmakıñdın maña bu bir içim süt bu ıvukdın içmekim sevüglügrek turur tep aydı takı **gayib boldı**. (NF 295.14-15)

Cebrail olarnı kelip Babil kudugunga eltdi, kıl birle teben asıldı, ekindük namazındın soñ şafak **gayib bolgıñça** kınayurlar. (KE 22r12)

Gayib boldı. (ME 188.8)

+dIn

Takı ekegü kökke mindiler takı közimdin **gayib boldılar**. (NF 271.4)

2. uzaklaşmak, gitmek.

Anı alıp evlügi katında koddı, **gayib boldı**, hatun sandukñıñ kufılın açdı, yigitni çıkardı. (KE 28r21)

+dIn

Kaçan ulgardı erse avac andın **gayib boldı** tagñıñ bir kırakığa keldi. (KE 28r14)

İmdige tegi bizge yazdıñ, tapug makamındın **gayib bolduñ**. (KE 147r17)

Eger çerigdin **gayib bolmış** bolsa... (KE 180v13)

3. ölmek.

Aydılar: Yusuf atlıg oğlı bar erdi anı yavlak söver erdi, ol oğlı **gayib boldı**. (KE 93v20)

Yana bir karındaşımız bar erdi ol **gayib boldı**. Yusuf sordı kim neteg **gayib boldı**? Üçegü bir yolu cevab aydılar. Biri aydı: *böri yedi*, biri aydı: oğrı *öltürdi*, yana biri aydı: *köñlekin kanlıg tapduk*. (KE 94r7)

Amma melikñiñ yüzin kördüm erse meniñ **gayib bolgan** agamga oğşayur, agamñı sakınıp özümdin kitdim. Yusuf aydı: kadgurmağıl ol **gayib bolgan** ağañ men tururmen tedi erse İbn Yamin yana *özindin kitti*. (KE 96r7,8)

giriftar bol-: (azaba) maruz kalmak, duçar olmak, uğramak.

Yana inen korkar men kim kıyamat kün **giriftar bolmakdın**. (NF 371.17)

+DA

Maña Tanrı tealanıñ fermanı ne erse benim üze kılğıl kıyamatta **giriftar bol**magayın.
(NF 348.10)

+gA

Yazukdın arınsun tamug azabınga **giriftar bol**masun tep edgü dua kıldı. (KE 74v3)

habata bol-: boşa gitmek.

Ademni siz gıybet kıldırıñız sevablarıñız **habata boldı**. (KE 8v8)

hacalet (te) bol-: utanmak.

Men mütehayyir boldum hacalat içinde kaldım. Andag **hacalet** müstevli **boldı** üzemke kim ömrüm içinde andag **hacalet bol**muşım yok erdi. (NF 29.3)

Yusuf Peygamber anlarka özini bildürdi erse anlar iñen **hacalette boldı**lar erse Yusuf Peygamber anlarga aydı: Ey karındaşlarım hacalat kılmañ. (NF 52.5)

hacethg bol-: ihtiyaç duymak.

+gA

Kaçan möşükler cüftige **hacethg bolsa** anca yañlıg ün çoğı kılur kamugı halklar bilürler. (KE 26r15)

Aymışlar: Künlerde bir kün bir butnı alıp bazarda yadılanmakga **hacethg boldı**. (KE 39r4)

hacil bol-: utanmak.

Ol kişi takı **hacil bolup** çıktı. (NF 196.2)

Ol ev edisi iñen **hacil boldı** heç neerse temedi. (NF 309.9)

hall bol-: hallolmak, çözümlenmek.

Bu alimniñ müşkili **hal bolmaz** takı heç ilmke fikr kılur neerse hasil kılubilmez. (NF 244.14)

halas bol-: kurtulmak.

Dua kılğıl Mevli Teala maña halaslık bersün. Dua kıldı **halas boldı**, yandı. (KE 220v12)

+dIn

Ol maña dua kılsa bolgay kim anıñ duası Hak dergahında müstacab bolsa men takı *igdin halas bolsam*. (NF 221.6)

Ya Haris kim kim Hak tebareke ve tealanıñ Kelamını bilip anı rastka tutup anıñ birle amel kılsa kıyamatta *kurtuldı* takı kim kim öz dininiñ kadgusın yese tamugdin **halas boldı**. (NF 200.14)

Hak inayatı seniñ birle inen ulug turur mendin sen **halas bolduñ** tep. Men aytur men Henuz sendin *katulmadın* turur men ahir nefesim iman birle çıkgay andın soñ seniñ vesveseñdin **halas bolgaymen** tep aydım. (NF 227.9, 10-11)

Andın soñ bu çıpçuklarnıñ zahmatıdin **halas bolgaysen** tedi erse ol alim takı andag kıldı erse ol zahmatdin **halas boldı**. Emdi takı kayu kimerse namaz içinde teşvişdin takı vesveselerdin **halas bolayın** tese cümle vesveselerniñ başı dünya mahabbatı turur. (NF 245.4,5)

Yusuf böridin **halas bolmışda** yer yarılır Yusuf yerge batar, üç künde kedin yana çıkar. (KE 69r5)

hali bol-: 1. arılmak, temizlenmek, boşalmak.

Bolgay kim ol ölüm korkugındın rahm içindeki yağ sızgay takı ol rahm **hali bolgay** andın soñ oğlan tugurgay. (NF 234.5-6)

Ey hoca emdi bu hatunuñ oğlan tugurmakka salih boldı rahmı arıldı **hali boldı** ol yağlar cümle sızdı. (NF 234.14)

Hali bolmasa masiva zulmeti

Yarar mu köñül hak nurı tolguga. (MM 374.3)

2. ıssız olmak, tenhalaşmak, boşalmak.

Hali boldı orun. (ME 60.3)

+dIn

Kişi *ğidin hali boldı* ev, viran boldı, kumtuk boldı ev, saray isiz boldı. (42.1)

3. gafil olmak, uzak olmak.

Eger sözleseler mendin sözlerler. Cümle ahvallarında benim birle bolurlar, mendin heç **hali bolmazlar** tep vahy kıldı. (NF 319.5-6)

Heç Hakdın **hali bol**maz sahrada beş namaznı kılur vaktında. (NF 430.14)

Ol adetdin **hali bol**mas. (KE 155v10)

hamile bol:- hamile olmak, hamile kalmak.

İnşaallah temekni unuttı, ol keçe kamug hatunlarığa bardı seksen tokuzı **hamile bol**madı birisi **hamile boldı**, bir oğlu tugdı. (KE 145v15)

harab bol:- harap olmak.

Beytü'l-Makdis **harab bol**muşda bolmuşinga yıgılamış üçün, anıñ üçün karnı ürün boldı. (KE 13v2)

Men kirdim erse eliñ **harab bolur**, maña elçi yibergil sözleşeliñ [t]ep. (KE 174r8)

+DA

Yorumçı müneccimlerni kahinlerni yığıp sordı, aydılar: bu yıl içinde bir ogul tugar, seniñ mülkün anıñ elginde **harab bolur**. (KE 38r3)

birle

İbadet vera zühd ü takva hicab

Munuñ **birle bolur** telim er **harab**. (MM 325.2)

haram bol:- haram olmak, yasak olmak.

Bu kün toñuznuñ eti **haram bolgan** sebeb ol turur temişler. (KE 26r20)

Bu mihlu bu mihsız tep artuk eger

Alur bolsa **bolgay haram** ot yemiş. (MM 251.4)

+gA

Bu kuş saña takı oğlanlarıma kıyametga tegi **haram boldı**. (KE 15r2)

Kimerse kadgu maña **haram bolsun** tese elem neşrahnı okısun. (KE 66r18)

Kim Yusufnı korse sevünç ana **haram bolur** erdi, kim meni körse kadgu ana **haram bolur**. (KE 199r16)

+DA

Bu şeriatde kurbannı köyürmek **haram boldı**, yemek helal boldı. Sual: Kurbannı köyürmek bu şeriatde nedin **haram boldı**? (KE 15r4,5)

Kim Yusufnı körse sevinç köñlinde **haram bolur** erdi, neteg kim meni körse haram bolur. (KE 207v3)

harc bol-: harcanmak.

+DA

Kitablarda andag kelür kim Süleyman Peygambar aleyhisselamnıñ matbahında her kün dört miñ eşek yüki bugday **harc bolur** erdi. (NF 211.1)

+gA

Rivayet kılmış Hamid Nesevi kim Yusufnıñ kuşluk aşığa kırk miñ altun **harc bolur** erdi. (KE 102v2)

Yeti yüz kañlı un **harc bolur** erdi. (KE 137v18)

harif bol-: bunamak.

Özün takı **harif bolup** turursen tep aydı erse... (NF 70.10)

Ey ata abuşka bolduñ, aqlıñ zayıllı bolmış, **harif bolmışsen**. (NF 288.4)

haris bol-: bir şeye düşkün olmak.

+gA / kA

Biri ol kim malka **haris bolmak** ekinçisi ol kim ömürke **haris bolmak**. (NF 433.8)

Üç neerse birle erte keçe kelgeymen. Mal cem kılmakga *tahris kılğaymen*. Kaçan kim munlar mal yıgmakga **haris bolsalar** halaldın takı cem kılğaylar haramdın takı cem kılğaylar. (NF 397.6)

hasedlig bol-: kıskançlık beslemek.

Takı bu tüşni karındaşları eşittiler erse **hasedlig boldılar**. (NF 352.17)

+kA

Kabil Habilka **hasedlig boldı**. (NF 337.16)

hasil bol-: 1. hasil olmak, sağlanmak, meydana gelmek, olmak.

Bizim maksudumuz Halifaka habar bermek ermes erdi. Maksudumuz öjin neerse erdi.
Ol **hasil boldı**. (NF 196.1)

On ekki miñ er **hasil boldı** erse Peygambar aleyhisselam yaranlarga aydı kim... (NF 48.7)

Derhal kersan tolug nimat **hasil boldı**. (NF 173.13)

Taat ve ibadat içinde ne mikdar emgenseñ savabı ve derecesi takı ol mikdar **hasil bolgay** tedi. (NF 270.8)

Eger nikah kılmadın ogul kız **hasil bolsun** tep ümid tutar bolsa ol ahmak bolur. (NF 427.3)

Neçeme kim konuklarını üküş keltürseler şadılıkı artar erdi ve eger üç küñge tegi konuk **hasil bolmasa** yalguz taamnı tenavul kılmas erdi. (NF 212.1)

Zeliha niçe katlandı, maksudı **hasil bolmadı**. (KE 81r21)

Atike birle Hadice söz kestiler muradlar **hasil boldı**. (KE 187v5)

+gA

Mundın saña telim ilm **hasil bolgay** tedi. (KE 177r15)

Hadice tüşüñ köñige çıktı, saña layık cüft **hasil boldı**. (KE 187v2)

+DA

Turgıl, baralıñ Ebu Hanife katınga kim bularnıñ cevabı *anda* **hasil bolgay**. (NF 190.4)

Kimersenıñ köñlinde yok erdi, bu kün Üzeyr köñlinde **hasil boldı**. (KE 166r11)

+dIn

Biliñ agah boluñ kim mundag ulug savab ve derece alimka hıdmat kılmakdın **hasil bolsa** ol alim derecesi takı savabını kim kıyas kılı bilgey? (NF 198.8-9)

Muhammed edgülikindin telim mallar **hasil boldı** teyü Resülni öge sözledi. (KE 192r14)

Bu munça mal benim öğretmekimdın **hasil boldı**. (KE 233v19)

birle

Cevab: Ol bugday üç nerse *birle* **hasil boldı** adak birle bardı, elig birle tutdı, ağız birle yedi. (KE 12r6)

2. ele geçmek, elde etmek, kazanmak.

+gA

Ya Umayya munı öltürüp saña ne **hasil bolgay?** (NF 97.5)

hasım bol-: düşman olmak.

Aydı: İlahi meni yarlıkadıñ kıyamet küni Üvreye **hasm bolsa** ne kılayın? (KE 136r13)

+gA

Aydı: Mekkeniñ tedrisin tanuk kıldıñ mu kim eger hilaf kılsañ Mevli saña **hasm bolsun** mu? Aydı: bolsun. (KE 186r18)

hasretlig bol-: üzölmek.

İñen kadguluğ takı **hasretlig bolup** turur erdi. (NF 232.4)

hasta bolmak: 1. (gönlü, kalbi) incinmek, kırılmak.

Gıybat ol turur kim karındaşıñızñı yad kılsañız andag neerseler birle kim ol eşitür bolsa *hatırı hasta bolur* takı *köñli yigrenür*. (NF 386.11)

Peygambar aleyhisselam kaçan kim gazatka çıkar bolsa erdi hatunlarıdın birini ihtiyar kılıp çıkarmaz erdi kim *köñülleri hasta bolmasun* tep. (NF 414.7)

2. yaralanmak.

Andın soñ ekegü ança yüridiler kim Peygambar aleyhisselamnıñ mübarek adakı **hasta boldı**. Yüriyü bilmez boldı erse Ebu Bekr radiyallahu anhu Peygambarnı arkasına kötürdi. (NF 20.17-21.1)

Süleyman yüz divni Kaveşga berdi, özi **hasta bolgan** bolup yattı niçe kündin song Süleyman öldi tep çav boldı. (KE 140r2)

hasta u bezman bol-: (kalbi, gönlü) incinmek, kırılmak; üzölmek.

Bakar cümle necis bolmış. *Hatırı hasta u bezman boldı*. (NF 12.11)

Kaçan kim Peygamber aleyhisselam kafırlar ebter tegenni eşitti erse *könli hasta u bezman boldı*. (NF 62.17)

Anlar tegme birini kuctı takı öbti takı anlar katındın **hasta ve bezman bolup** çıktı takı kayıttı. (NF 166.16)

Bu mumın karındaşınıñ *hatırı mecruh boldı* özi **hasta ve bezman bolup** kayıttı. (NF 425.12)

hayran ve sergerdan bol-: şaşırmaq, ne yapacağını bilememek.

Yalıñ kaldı, **hayran ve sergerdan boldı** *ne kılğusını bilmes boldı*. (NF 281.9-10)

hayran bol-: 1. hayran olmak.

+gA

Yusuf körkiñe **hayran boldılar**, eliglerin kestiler tuymadılar. (KE 86r12)

2. şaşırmaq.

Men olarnıñ cemallerin körüp *tañladım*, **hayran boldum** özümün kitdim. (KE 183r20)

Kamug zengiler çıkıp sançıstılar öldiler, Amr bini'l-As **zelil ü hayran boldı kaldı**. (KE 233v14)

hayz bol-: hayız olmak, hayız görmek.

Sual: İstihaza ne ermiş? Cevab: Adem Havvanıñ tevbeleri kabul bolmışda aşnukı yığlaganları **hayz boldı**, tevbedin soñ yığlaganı *istihaza boldı* arıglık berildi. (KE 12r9)

hazır bol-: 1. hazır olmak, gelmek.

Mescidül Aksaga kirdük erse bakarmen cümle Peygamberlar **hazır bolmışlar**. (NF 53.5)

Ya şeyh imam **hazır bolmadı** kerek kim bizke imamatlık kılşañız. (NF 249.6)

Kaçan konaklar ulugı hasları **hazır bolsa** ançada ulug nimetlerni keltürürler. (KE 123r4)

Yegirmi beş miñ cadu **hazır boldı**. (KE 112r5)

Tört miñ yolu dört miñ er yığıldı. Beni İsrail ma kamug **hazır boldılar**. (KE 112v2)

+kA / +gA

Kimersenin kulakına erütmiş kurguşın koymak yahşırak bolgay kim muazzinin ezanını eşitip cemaatka **hazir bol**masa takı icabat kılmasa. (NF 242.17)

Mevli Teala vahy kıldı: kamug uçkan yügürgenlerge fılan kün Süleyman konuklukınga **hazir boluñ**. Süleyman kamug ademi, divlerge haber kıldı fılan kün *yıgılıñ* tep. (KE 138v2)

Biz dünyada muazzin avazını eşitir bolsa erdük heç dünya işi birle meşgul bolmas erdük velikin kopar erdük abdest kılup namazka **hazir bolur** erdük. (NF 241.9)

bayramladılar, bayramka **hazir boldılar** (ME 102.4)

2. hazır olmak, bulunmak, olmak.

Kaçan kim konuk **hazir bol**masa hadimları çıkar erdiler yol başlarını saklayur erdiler. (NF 211.16)

Ey şair malım **hazir bolsa** erdi heç darig kılmağay erdim. (NF 259.8)

+DA

Eger Bedr tokuşında **hazir bol**gan sahabalar ittifak kılısalar takı köñül birle itikad birle beyet berseler kabul kılurmen. (NF 145.5-6)

Ol zaman şeytan bir karı kişi suretinga bolup aralarında **hazir boldı**. (KE 205v9)

Oglum Hüseyinni şehid kıldılar *anda* **hazir boldum** tedi. (NF 169.14)

Heç yahşı yerlerde **hazir bol**madıñ, yahşı amallar kılmadıñ. (NF 440.2)

heba u mensur bol:- heba olmak, boşa gitmek.

Ey şeyh ol ilimler cümlesi **heba u mensur boldı**. (NF 231.14)

helak bol:- 1. mahvolmak, helak olmak.

Men adamdın yahşırak tururmen. Meni otđın yarattıñ takı Adamnı tuprakdın yarattıñ tep ulugluk kıldı takı **helak boldı**. (NF 379.6)

Yani, Ali bolmasa Ömer **helak bol**ğay erdi. (KE 202v4)

+DA

Biz munda **helak bolduk** bizni munda niçe saklar sen. (KE 118v1)

(birle)

Ya Resulallah **helak boldum** tedi erse Peygamber aleyhisselam aydı: ya Sabit ne *birle* **helak boldun** tep sual kıldı erse. (NF 371.10)

Özüñni Süreyya yılduzda körgeysen takı ol işler *birle* **helak bolgaysen** tep destur bermedi. (NF 372.9-10)

2. ölmek, yok olmak.

Ebu Sufyanka andag yavuk kelmiş erdim kim ok birle ursam **helak bolgay** erdi. (NF 32.4)

Ne kim yılkı kara bar erdi takı kul karavaş bar erdi cümlesi *köydi* **helak boldı**. (NF 329.13-14)

Yel otını Kulayska tegürdi. Ol ulug imarat cümlesi **helak boldı**. (NF 41.17)

Bu munça tınlıglarda eñ ilki çökürge **helak bolgay**, anda kedin adınları *yokalu* başlagay. (KE 114v16)

Cebreil közi cerahatga tüşdi erse yarıldı **helak boldı**. Andın soñ Aş bin Vabek keçti, Cebreil adakıña nazar kıldı, derhal tiken sançtı etleri yarıldı derhal *öldi*. (KE 203v5)

Ölerde kulıga aydı: munı tutgıl. Kulı aydı: kimni tutayın, kimerse körinmes. Bu sıfat **helak boldılar**. (KE 203v9)

Kamugı kün yaruginça **helak boldı**, *yok kıldılar* İdi kudreti birle. (KE 61v1)

+DA

Cebreil aleyhisselam ol yip birle bogazını bogdı takı ol Umm-i Cemil *anda* **helak boldı**. (NF 18.7)

Aydılar: İbrahim kim bolur? Aydı: ol kim Nemrud anıñ elginde **helak boldı**. (KE 49r2)

birle

Bu şehir halkı Hak Tealanıñ gazabı *birle* **helak bolmış** halayıklar bolgaylar ve eger öz yastukları üze *ölmüş* bolsa erdiler biri birlerini kömgeyler erdi. (NF 394.10)

3. hükmü kalmamak, işlevsiz olmak, yok olmak.

Aygıl: ya Muhammed hak din keldi, batıl dinler **helak boldı**; hakikatta batıl **helak bolgan** turur. (NF 51.2)

Helak boldı Ebu Lehebniñ ekki elgi kim ol ekki elgi birle Peygambar aleyhisselamka taş attı ve tebbe özi takı cümle nefsi **helak boldı**. (NF 17.7-8)

helal bol-: helal olmak.

Muhammed ummatinga ganimat **helal boldı**. (NF 117.5)

Musulman kişiniñ kanı **helal bolmaz** meger üç iş birle kanı **helal bolur**. (NF 134.16)

Kedik ya kulan uy teve koy kozı

Bolur munça birle **helal** pak ruzi. (MM 243.2)

hezimet bol-: yenilmek; hezimete, bozguna uğramak.

Kafırlarnıñ katıg hamlelerine takatları kalmadı **hezimet boldılar**. (NF 72.1)

Hak Teala kafırlarka korkug kemişti. Bir saat içinde kafırlar **hezimet boldılar**. (NF 74.4)

Yana bir melik birle yagılaştı, sançıştılar, ol melik **hezimet boldı**, öltürdi. (KE 178r3)

hıyanat bol-: ihanette bulunmak.

+kA

Bildim kim Allahka takı Resülka **hıyanet boldılar**. (KE 229v19)

hicab bol-: görünmez olmak.

Salıp cümleni kim **hicab bolgunı**

Alıp cümleni kim anı bulgunı. (MM 375.1)

+DA

Adem kalbüti arada **hicab boldı**. (KE 25r8)

hire bol-: (göz) kamaşmak; (ışık) zayıflamak, azalmak, sönük kalmak.

Musi elgin koyındın çıkardı kün deg komıyur erdi, közleri **hire boldı** kamug çıktılar. (KE 111r15)

Yusufniñ körkindin kün nurı **hire boldı**. (KE 75r3)

hor bol-: zelil olmak.

Kaçan kim men alçaklık kılgu yerde alçaklık kılmadım erse Hak Teala meni mundag hor kıldı. Barça halayık izzet birle yöriyürler men **hor bolup** yöriyürmen tedi. (NF 374.9)

+Ar

Kayu mumin ve muvahhid amalını ahirat istemek üçün kılur bolsa Hak tebareke ve teala ol kulnuñ köñlini bay kılur takı perakende bolmış işlerini hem cem kılur takı dünya añar **hor bolup kelür**. (NF 401.14)

hoş bol-: 1. gönlü hoş olmak, gönlü ferahlamak, sevinmek, mutlu, memnun olmak.

Men takı siziñ birle barayın tep aydı erse Peygambar aleyhisselamnun *hatırı hoş boldı*. (NF 20.4)

Adam Peygambarnıñ sag yanındaki enbiyalar takı evliyalar takı edgü kullar ervahı turur. Anlarka bakar *köñli hoş bolur* takı küler. (NF 53.15) (Adam Peygambar aleyhisselam sag yanıña bakar takı *şadiman bolur*, küler. (NF 53.13)

Köñlüm hoş boldı, hacalatım ketti. (NF 29.7)

Neteg kim yıglamaklarını eşittim köñlüm mecruh boldı külgenlerini takı eşiteyin **köñlüm hoş bolsun** andın baralıñ tedi erse bulamak bişti. (NF 108.1)

2. durumu, morali iyi olmak, durumu, morali düzelmek.

Kafirler aygaylar erdi kim Muhammed işi kündin künke ziyada bolup *ahvalı hoş boldı* Necaşi malı birle. (NF 80.3)

Cümle halayık maña bu ilm sebebidin hürmet kılsunlar *ahvalım hoş bolsun*. (NF 231.2)

Vaktı hoş boldı. Tañrıka üküş hamd ü senalar kıldı. (NF 269.9)

Bu oglumnı alıp süt bergil men saña anca şefkat kılayın kim *vaktıñ hoş bolgay*. (KE 184v13)

Varaka şarab içip *vakti hoş bolmışda* Hadice aydı: ey amm bu yol bazirganlarımız yavlak asıg kılıp keldiler. (KE 192r13)

birle

Yusuf *könli* anca *birle hoş boldı*. (KE 74r17)

3. iyileşmek, (hastalıktan) kurtulmak.

Resul dua kıldı, agzı yarın alıp közleringe sürtdi erse közleri **hoş boldı**. (KE 226v17)

+dIn

Hoş boldı sökellikdin. (ME 38.4)

4. razı olmak, hoşnud olmak.

+dIn

Emr-i maruf takı nehy-i münker kıldım hem til birle hem takı el birle hem takı köñül birle tep aydı erse andın soñ hatırımız özidin **hoş boldı**. (NF 310.1)

hoşnud bol-: hoşnut olmak, razı olmak.

+dIn

Takı Hak tebareke ve teala kulındın üç yerde *razi bolur*: biri ol kim tünle turup tatlıg uykusını öziñe haram kılıp arıg abdaş kılıp namaz kılsa Hak Teala ol kuldın **hoşnud bolur**. (NF 313.11)

Hudaya sen Osmandın **hoşnud bolgıl** takı razi bolgıl. (NF 124.15-16,16)

Ya Ahmed men saña rahmat kıldım takı *sendin hoşnud boldum*. (NF 228.5)

Ya Sabit bu keçe sen kılğanıñ *işdin* Hak tebareke ve teala iñen *razi boldı* takı **hoşnud boldı**. (NF 257.9)

Men seniñ birle üç iş kılayım *sendin hoşnud bolayım* yazukuñnı yarlıkayım, uçmahga kivüreyin. (KE 14r5)

Melik aydı: neteg kılalıñ? Aydılar: teveler kurban kılıñ, bolgay kim butlar *sizdin hoşnud bolgaylar*. (KE 160v6)

Bu kün men *sendin hoşnudmen*, yarın yazuklıklarınıñ seniñ şefaatin birle bağışlayım, sen hem ümmetdin **hoşnud bolgıl**. (KE 211v13)

höl bol-: ıslanmak.

Eger Musi aleyhisselamnı ko[parıp] ayakları **höl bol**may Nil tenizidin keçürdüm erse...
(KE 198v20)

hufye bol-: gizlenmek, kaybolmak.

Anın mahremiyyet buluban zakir

Zikir **hufye bolur** zuhurdın keter. (MM 364.4)

huşsuz bol-: bayılmak.

Ol kün üç yüz altmış yolu **huşsuz boldı** ögiñe keldi erse yana yıgladı. (KE 72r15)

ırak bol-: uzak olmak, uzaklaşmak.

+dIn

Aymışlar: ol altı tişiniñ zındaña saldurmakda maksudları ol erdi kim Yusufnı zındaña salsalar Zelihadın **ırak bolgay**. (KE 87r2)

icabet bol-: kabul olmak, kabul edilmek.

Mevli Teala Musi birle sözleşti, Musi şeriat koldı, **icabet boldı**. (KE 117r17)

Andın son tileklerin tiledi **icabet boldı**. Yarlıg keldi: özge ne tilekin bar? (KE 211v14)

Satıgdın peşiman boldı, satıg buzgalu tegdi, ikalet tiledi, **icabet bolmadı**. (KE 77v12)

+DA

Ömer hakkında **icabet boldı**, Ebu Cehl hakkında **icabet bolmadı**. (KE 195r18)

+dIn

Andın hacet bolsa mendin **icabet bolgay**. (KE 213r14)

Bu kamug yandılar Yusufdın **icabet bolma**[dı] İbn Yaminni körmediler (KE 102v10)

icazat bol-: kabul edilmek, izin verilmek.

Ey cevab bergen kimerse neteg **icazat boldı** kim bizlerke cevab berdiñ takı öñinlerke **icazat bolmadı**. (NF 395.11)

Ya Rebbi, meni dünyake kaytargıl men hec kılayın andın soñ canımnı kabz kılğıl tep üküş zarılıklar kılğay velikin **icazat bolmagay** tedi. (NF 274.4)

iglig / iglü bol-: hastalanmak.

İglendi, iglig boldı, ig yedi. (ME 185.2)

Yüz agız egri etgen **iglü boldı** er / yüzi agzı egri bolmuş er. (ME 1.4)

isticab bol-: kabul edilmek.

+DA

Anıñ üçün birini duada burun tiledi, tilide Ömer atı keçti, la-cerem duası Ömer hakkında **isticab boldı**. (KE 195v17)

işsiz bol-: işsiz kalmak.

İşdin kaldı, işsiz boldı. (ME 178.4)

kabul bol-: kabul olmak, kabul edilmek.

Kaçan kim Adam Peygambar aleyhisselamnıñ tevbesi **kabul boldı** erse... (NF 37.16)

Ey yaranlarım eger namaz kılsañız ançaka tegi kim ya meñizlig bolsañız takı ruza tutsañız ançaka tegi kim kiriş meñizlig bolsañız heç **kabul bolmagay** meger perhiz birle bolsañız andın soñ **kabul bolgay** tedi. (NF 295.5,6)

Ozakı ümmetlerniñ kurbanı **kabul bolsa** köyer erdi. (KE 15r6)

Men tevbe kılsam **kabul bolgay** mu? (KE 134r10)

+DA

Menim itikadım andag turur kim öziniñ duası Hak Tealanıñ hazratında **kabul bolgay** tep aydı. (NF 221.11)

kadgulug / kaygulu bol-: Üzölmek; kaygılanmak.

Hüseyn radiyallahu anhu inen **kadgulug boldı** takı aydı... (NF 175.14)

Heç Cebreil kelmedi erse peygambar aleyhisselam inen **kadgulug boldı**. (NF 10.2)

Üçünçi hamla kılayın temiş erdi atı kaçtı takı bu gazini meydandın çıkardı yırak keterdi erse bu gazi inen **kadgulug boldı** gazat savabıdın mahrum boldum tep **kadgurdı**. (NF 299.13)

Men takı oygandım takı inen **kadgulug boldum**. Altı yüz miñ kişi arasında altı kişiniñ hecci makbul bolsa men ol makbullardın mu bolgaymen ya takı merdudlardın mu

bolgaymen tep **kadgur**dum. Takı bu *kadgu bu hasrat* birle köz yaşı bagır başı birle Arafatdın kayıttım. (NF 271.5)

Hemişe **kadgulug bolur** erdi kim munça nimet Hak Teala maña berdi men öler bolsam malım cümlesi zayı bolgay tep **kadgurur** erdi. (NF 233.7)

Kaçan kim peygambar aleyhisselam bu halnı kördi erse hatırı bezman boldı köñli **kadgulug boldı**. (NF 72.12)

Ferişteler bu hitabnı işitdiler erse **kadgulug bolup** aydılar... (KE 5r6)

Abdullah **kadgulug boldı**, Mu^eaviye aydı: sen *kadgurmagıl*. (KE 243v5)

Kadgulug boldı. (ME 133.6)

Kaygulug boldı. (ME 128.5)

kafir bol-: 1. kafir olmak.

Emdi men dinimni unitmadım **kafir bolmadım**. (NF 135.1)

Musulman bolmışdın soñ yana **kafir bolsa**... (NF 134.16)

Yarımı müsülman boldılar yarımı **kafir boldılar**. (KE 126r14)

Kimniñ itimadı bu erse **kafir bolur**. (KE 218r21)

2. isyan etmek.

+gA

Malum boldı kim caduluk ögrense takı anıñ birle amel kılsa Mevli azze ve cellege **kafir bolur** ermiş. (KE 22v3)

(kap) kara bol-: kararmak, siyahlaşmak.

Oğlanları **kara boldı**. (KE 27r20)

Tağlası koptılar, yüzleri kızardı, ikinci kün sargardı, üçüñçi kün *karardı* melikge aydılar: Yunus sözi rast keldi. Melik aydı: tağlası köreliñ ne bolur? Törtüñçi kün hem andaguk beşinci kün **kap kara boldı**. (KE 153v18)

Kara boldı, *karardı*. (ME 163.3)

kararsız bol-: huzursuz olmak, rahatsız olmak, yerinde duramamak.

Kırk kün **kararsız bolup** feryad kılı çakırur erdi. Kırkınç kün öldi erse... (NF 345.16)

karaņu bol-: karanlık olmak.

Karaņu boldı. (NF 90.11)

Başı yançıldı takı vefatı boldı erse alam **karaņu boldı**, katıg yel koptı. (NF 338.4)

Nagah alam **karaņu boldı** takı katıg yel koptı erse Adam peygambar aleyhisselam Cebreilke ayıttı: ya Cebreil bu ne ahval turur? Bu münevver alam *zulmani boldı* tedi erse (NF 338.8)

Karaņu boldı tün. (ME 31.6)

karı bol-: yaşlanmak.

Karı boldı tişi, yan-başı *ulu boldı*. (ME 76.8)

Karıdı, **karı boldı**. (ME 105.8)

karib bol-: yakın olmak, yaklaşmak.

birle

Kanaat *bile boldı* Musa **karib**

İdi birle sözleşti Turga barıp. (MM 55.1)

katıg bol-: 1. şiddetlenmek, artmak.

Peygambar aleyhisselamnıñ igi inen **katıg boldı** erse... (NF 87.3)

Ramazan ayınıñ yigirminç kün erdi kim emgeki **katıg boldı**. (NF 154.4)

Kündin kün igi takı zahmatı **katıg boldı**. (NF 227.3)

Üç kimerse sahrada yöriyür erken yagmur yaga başladı erse bir tagınıñ üñüringe kirdiler.

Yagmur **katıg boldı**. (NF 292.8)

2. ağırlaşmak, kötüleşmek.

Ahvalı katıg boldı zar u zar yığılayu Hak Tealaka münacat kılı can berdi. (NF 196.17)

3. katılaşmak.

Ademi taamını toya yese teni ağır bolur köñli **katıg bolur**. (NF 199.3)

kavi bol-: kuvvetlenmek, güçlenmek, pekişmek.

Ya Said emdi heç korkmagıl. Bu ahvalnı halifaga aytur bolsak sizni ağırlagay takı itikadı **kavi bolgay**. (NF 344.10)

Emdi bu oglum **kavi boldı** men zaif boldum takı bu oglum bay boldı men derviş boldum. (NF 286.5)

birle

Kavi boldı anıñ *birle*. (ME 130.5)

kaza bol-: (namazın vakti) geçmek.

Kün batdı ekindü namazı *fevt boldı*, Süleyman heybetlig erdi, namaz *fevt boldı* temediler. Aymışlar: Kün batgalı yavuşdı, müstehab vakti kalmadı. Aymışlar: namaz **kaza bolmadı** amma okıyur virdi bar erdi ol *fevt boldı*. (KE 140v2)

Aymışlar: kaçan ekindü namazı **kaza boldı** erse... (KE 140v8)

Meniñ üçün takı ümmetlerim üçün kün yansa namazlarımız **kaza bolmasa** ne bolgay erdi tep sakındı. (KE 140v14)

kebab bol-: (yüreği) yanmak.

Endişe içinde takı kadgu içinde *bagrım kebab boldı* takı ayşım harab boldı. (NF 214.17)

Ya Yehuda bu ahvallarımdın zinhar babamka bermeñ kim *bagrı kebab bolgay* takı ayşı harab bolgay tedi erse Yehuda zar zar yığılayu kayıttı. (NF 357.9)

Yakınlarga **bolur bagırlar kebab**

Yırakka temaşa bu çeng ü rebab. (MM 38.1)

kefil bol-: kefil olmak.

Nuh aydı: kimersenı kefil bergil. Erkek tavuk **kefil boldı**. (KE 26v15)

kerek bol-: gerekmek, lazım olmak.

Velikin ol etni üç kata yuvmak **kerek bolgay**. (NF 193.14)

Yana bir vaktta hecni kaza kılmak **kerek bolur**. (NF 276.12)

...**kerek bolganda** Muhammedge bergeysen tep... (KE 193r3)

+gA

Kaçan saña **kerek bol**mişda olarnı okugıl kamugı saña kelgeyler. (KE 158v16)

Koyumuzga **kerek bol**mişınça alıp yeyürmiz. Kaçan et, yağ **kerek bolsa** barıp koy kozı keltürüp yeyürbiz. (KE 216v5)

Kerek bolsa baki selemde mebi

yıl içre bu küz kış takı yay rebi. (MM 254.1)

kinelig bol:- kinlenmek, kin gütmek.

(+gA / kA)

Ebu Bekr ol Mustihka **kinelig boldı** takı ant içti kim men bukündin soñ ol Mustihka heç ihsan kılmağaymen tep aydı erse Hak tebareke ve teala reva körmedi kim mumin kimerse takı bir mumiñe **kinelig bolsa** hassa Ebu Bekr meñizlig mumin bolsa. Aydı kim Ebu Bekr **kinelig bol**masun. (NF 418.15,16,17)

kişf bol:- açılmak.

+kA

Melekut alamı cümlesi bizlerke **kişf bolup** turur. (NF 295.11)

koldaş bol:- arkadaş olmak.

Koldaş boldılar, eşleşdiler. (KE 194.7)

+gA

Takı yana cevab: şeytan keyd kılurda yalguz turur yalguz keydi zaif, amma tişi mekr başlasa şeytan aña **koldaş bolur** kavilentür. (KE 84v18)

Koldaş boldı aña, eserdi. (ME 142.7)

konuk / konak bol:- misafir olmak.

+DA

Anıñ evinde **konuk boldı**. (NF 235.4)

Sahrada bir Arab evinde **konuk boldılar**. (NF 253.12)

+gA / kA

Peygambar aleyhisselam bir keçe biz*ke* **konuk boldı**. (NF 52.16)

Aña **konuk boldılar**. (KE 29v18)

köñül bol-: istekli olmak, meyletmek, gönlü olmak

iman keltürgü **köñül boldı**. (KE 111v15)

köñüllüg bol-: gönüllü olmak, meyletmek.

+gA

Süleymaña **köñüllüg bolup** utru yöridi. (KE 149r20)

birle

Sareni körmedin işitmek bir*le* **köñüllüg boldı**. (KE 45r20)

kudratı bolma-: gücü yetmemek.

Takı ekki elgi bağlıg erdi izarını bağlamak *yaragı* **kudratı bolmadı**. (NF 226.7)

+kA

Heç kimersenin **kudratı bolmadı** ol otka yakın kelmek*ke*. (NF 217.7)

Halifa heç cevab aymadı tek turdı sözlemek*ke* takı **kudratı bolmadı**. (NF 311.12)

kul bol-: 1. kul olmak.

Biri biriñizke karındaş bolup Tañrı Tealaka **kul boluñ**. (NF 388.9)

Ey Yusuf kığurmagıl. Menin izz ü celalim hakkı hürmeti seni maña **kul bolsun** teyü nezzare kılğanlarını saña kul kılmağınça seni bu eldin çıkarmagaymen. (KE 76v18)

2. köle olmak, bağlanmak.

Azad erdüm **kul boldum**, Zeliha sövdi erse zindanga tüşdüm. (KE 87v9)

+gA / kA

Menin birle turgıl. Mısır padşahlığını saña bereyin, takı saña **kul bolayın**. (KE 46v15)

Kimnin yükidin çıksa ol tirig barınça melik*ge* **kul bolur**. (KE 97r18)

kul karavaş bol-: köle olmak.

Kul karavaş bolsalar. (NF 284.5)

Ata ana kaçan kim **kul karavaş bolsalar** ölüğ hesabında bolurlar. (NF 284.8)

kurba bol-: yakın olmak.

+DA

İdi hazretinde **bolup kurba** tamam

Ayur erdi tün kün idi birle naz. (MM 400.3)

kurtka bol-: yaşlanmak.

Karıdım, kurtka boldum; bu kün sendin üç hacetim bar reva kılğıl. (KE 109r8)

küçey bol-: güç olmak, zorlaşmak.

Andag erse Mekke de etmek yemek takı **küçey boldı** tedi erse Veheb aydı: Nişe **küçey boldı**. (NF 298.2)

Ol vaktın anlarka benim sünnetim üze sabur kılmak ayalarınca yanar köz kısmış menizlig **küçey bolgay** tedi. (NF 304.15)

Küçey boldı isteki, bulunmadı aña istegen nerse, aciz kıldı anı isteki. (ME 48.7)

+gA

Küçey boldı aña iş. (ME 29.2)

küçlüg bol-: güçlü, zengin olmak.

Kim cevab aymadı erse neçeme **küçlüg bolsun** hac ötemegey. (KE 53v10)

Küçlüg boldı, yığıcı boldı. (ME 174.8)

küçsüz bol-: güçsüz olmak.

Mübarek azası **[kü]çsüz boldı**. (KE 237r1)

kül bol-: kül olmak.

Bu menare, aggil İbrahimni körgil neteg köymiş, **kül bolmuş**. (KE 42r18)

Hazer hiç sözleyü bilmedi, ol saatda ok köydi **kül boldı**. (KE 43r14)

layık bol-: 1. layık olmak.

+gA / kA

Men asi ve cafi kuluñ ol arıg uçtmahingka men neteg **layık bol**gaymen? (NF 321.10)

Ulgaymıŝta edeb ve hiradlıg bolsun uluglar hıdmatinga **layık bolsun** tep. (NF 426.7)

2. uygun olmak, yakışmak.

Taŝrı Tealanıñ dostinga hased kılmakım neteg **layık bol**gay? NF 420.5)

+dIn

Biz ol kavm birle ahd kılduk ahdni bozmak bizdin **layık bol**magay. (KE 226r20)

Biz Resulniñ uruğı erken bu halka tegmişte maña teyü bergil tep oygaklık mu buyurursen, mendin **layık bol**magay tedi. (KE 242v8)

magrur bol-: aldanmak, kanmak.

Hak Teala meni izaz ve ikram kıldı takı mal ve nimet berdi dünyada neteg kim ağırladı ahiratta takı andag ağırlagay tep **magrur bol**up rüzgar keçürse... (NF 426.3)

+gA / kA

Kaçan kim adem oğlı anıñ sözinge **magrur bol**up farig bolsa Hak hazratıdın ırak tüşer. (NF 227.13)

Ol halda kim kim ol nimetke **magrur bol**madın benim katımda tirilmiş teg tirilür bolsalar ahiratta ulug savabka takı dereceka mustahak bolgay. (NF 324.4)

Ömer munça yıl kafirlik kıldı mal andın esirgemedi, yüz teve üçün Muhammedni öltürgeli kasd kıldı, Ebu Cehl sözüñge **magrur boldı**. (KE 196r9)

Hasannı aradın kötürgil, men seni kolayın. Hatun ol sözge **magrur boldı**. (KE 142v1)

2. oyalanmak.

birle

Emdi bu zamana içinde kim kim mal birle **magrur bol**sa takı dünyada aňar heç meŝakkat tegmese ol takı andag sakınur kim... (NF 426.12)

mahrum bol-: mahrum olmak, yoksun olmak; ...dan olmak.

+dIn

Emdi *andın mahrum boldum*. (NF 38.1)

Siziñ cemañıñızdın birkaç kün boldı kim **mahrum bolduk**. NF 191.12)

Ya Hatam eşittim kim camaatnı fevt kılmişsiz takı üküş savabdın **mahrum bolmişsiz**. (NF 242.4-5)

Maldın takı **mahrum boldı** *kızdın* takı **mahrum boldı**. (NF 342.12)

makbul bol-: kabul olmak.

Kaçan kim kul Hak Teala hazratdın yırak tüşer bolsa kılğan taatı takı **makbul bolmaz**. Meger ol masiyatdın tevbe kılrsa andın soñ **makbul bolgay**. (NF 265.7,8)

Altı yüz miñ kişi arasında altı kişiniñ hecci **makbul bolsa** men ol makbullardın mu bolgaymen ya takı merdudlardın mu bolgaymen tep kadgurum. (NF 271.5)

Eger taamuñ halal bolsa heç duañ Hak Teala hazratında merdud bolmas **makbul bolur** tedi. (NF 294.8)

makhur bol-: mağlup olmak, yenilmek.

Nefsi **makhur boldı** ruhı galib boldı. (NF 269.9)

Emdi men anlarka gazat kılurmen. Kim kim Hak rızası için takı Muhammed Resulullah dini yüksek bolsun takı kafırlar **makhur bolsun** tep gazatka ragbat kılur bolsa çıksunlar tep nida kıldılar erse üküş halayıklar çıktılar. (NF 404.17)

malum bol-: 1. anlaşılmak, ortaya çıkmak.

Andag erse **malum boldı** kim ne amal kılrsa ademi ihlas birle Tañrılık için kılmak kerek ermiş yok erse nadamat bolur ermiş. (NF 407.13)

Ol yeñini burnıña koyup siziñ birle sözleşse **malum bolgay** kim sizdın nefret kılıp andag kılmış bolgay tedi. (NF 421.2)

Malum boldı kim tegme emgek soñ rahat ermiş. (KE 104v9)

Meniñ muradım soñ **malum bolgay**. (KE 191v16)

+DA

Ahiratta **malum bol**gay anıñ magrurlukı tep aydı. (NF 426.14)

+dIn

Bu hadis*din* **malum bolur** kim Ömer radiyallahu anhu mertebesı takı derecesi inen ulug ermiş. (NF 104.17)

Mundın **malum bolur** kim İmam Şafii rahmetullahi aleyh bu aygan sözler birle amel kılmış erdi. (NF 201.6)

birle

Bu delil birle **malum boldı** kim Yusuf Zelihaga ogradı. (KE 82r17)

2. malum olmak, bilinmek.

+kA /gA

Bu ziyaret kayu azizniñ ziyaratı turur *bizke* **malum bolsun**. (NF 156.1)

Velikin Hüseyin radiyallahu anhu takı şehid bolmazdın oza şehadatınıñ eseri peygambar aleyhisselamka **malum bolmış** erdi. (NF 178.6)

Ya Umm-i Seleme saña ne **malum boldı** anıñ uçtmahlıg erdüki? (NF 239.7)

Bu hatunnuñ nabzıdın maña **malum boldı** kim bu hatunnuñ kırk küñge tegi hayatı bar. (NF 23312)

Ey İblis men Ayyub peygambarnı andag *bilürmen* kim eger ol derviş bolsa heç neersesi bolmasa takı maña taatını takı ibadatını eksitmegey tep aydı erse iblis-i lain aydı: ya Rebbi maña takı **malum bolsun**. (NF 329.5)

İmdi sizge **malum boldı** kim Adem alim turur, siz abidsiz, meniñ hazretimde miñ abiddin bir alim fazılрак turur. (KE 8v20)

mani bol-: alıkoymak, engel olmak.

+dIn

Kafırlar Hak Tealaka ibadat kılmak*dın* **mani boldılar** erse tahammül kılubilmedi, kargadı. (NF 13.7)

+gA

Anıñ dervişliki taatga **mani bol**madı sizlerke neteg **mani boldı**. (NF 328.2)

Hak Tealaka ibadat kılmakga **mani bol**gay. (NF 261.16)

maruf bol:- (bir hususta) meşhur olmak.

+DA

Kaçan Muhammed balig boldı erse afiyet ve salah könilikde **maruf boldı**. (KE 186r21)

maruz bol:- maruz olmak.

+gA

Yazuklarım üçün yıglamas men velikin ahir vaktımda şeytan vesvesesinge **maruz bol**up imanı içginmaktın korkup yıglarmen tedi. (NF 237.10)

mazur bol:- mazur olmak

Musulmanlık şehrinde kimerse bir işni kılsa takı ol iş şeriatdın taş bolsa ol kılgan **mazur bol**maz. Nişe alimlarga sormadıñ tep aygaylar. (NF 224.8)

mebus bol:- gönderilmek.

Kaçan kim peygambar aleyhisselam **mebus boldı** erse hased kıldılar takı peygambarka inanmadılar (NF 419.16)

mecruh bol:- 1. (gönlü) yaralanmak, çok üzölmek.

Ya Zeyd oğlanlarınñ yıglamakınıñ avazı kulakımga kirdi takı *köñlüm* iñen **mecruh boldı**. (NF 107.16)

Bu mumin karındaşınıñ *hatırı* **mecruh boldı** özi hasta ve bezman bolup kayıttı. (NF 425.12)

2. yaralanmak.

...sançıştılar, otuz erde yegirmi ekisi helak boldı, Abbas **mecruh boldı**. (KE 246r6)

meczub bol:- meczub olmak.

Veli sade salik ya meczub imam

Boluban tegürmes muradga tamam

Yörügli şeriat bile salik ol

Veli **bolsa meczub** kılumaz aram. (MM 305.4)

meded bol-: destek olmak, fayda sağlamak.

+gA / kA

Cümle esirler yulug bersünler takı azad bolsunlar tedi. Bolgay kim anlarga Hak Teala iman ruzi kılğay takı anlardın alingan neerse çerigke **meded bolgay** tedi. (NF 116.15)

Bu bagnı bu kullar birle sizke bağışladım. Kerek kim kabul kılşaңыз sufraga **meded bolsa**. (NF 246.17)

Eger Hak Teala ruzi kılşa anı tutsağ takı satsağ ruzgarınka **meded bolsa** (NF 341.15)

mefun bol-: aşık, hayran olmak

Medine hatunları anıñ birle heva kıldılar, **mefun boldılar**, erenlerige unamas boldılar. (KE 82r13)

melul bol-: usanmak, bıkmak, rahatsız olmak.

Ve eger bizler anlar hakkinga bahillik kılşak takı şefakat kılmasak anlar bizlerke yavuk kelmekni yigrenürler takı bizim tiriglikimizdin **melul bolurlar** takı bizim ölgenimizni tileyürler. (NF 291.15)

melun bol-: lanetlenmek.

Bir kün levhü'l-mahfuzda kördi, ferishteler birisi **melün bolgay** tep. (KE 8r20)

Sual: İblis **melun bolmışda** kedin uçmahga kirmüğe ne yo[l] bar erdi? (KE 9v14)

meñi bol-: ebedi olmak.

Kimüñ bolsa menlik **meñi bolmagay**

Tilek bir velikin hicab yüz miñ ol. (MM 341.3)

meñlü bol-: sevinmek.

Seviindi, **meñlü boldı**. (ME 135.2)

mensuh bol-: nesh edilmek, hükmü kaldırılmak.

birle

Bu ol yalavaç turur kim kamug yalavaç şeriati anıñ **birle mensuh bolur**. (KE 184r15)

Aymışlar: bu hükm ol vaktta erdi kim islam zaif erdi, kaçan islam kavi boldı erse bu hükm *köterildi fa'ktalü'l-müşrikin* ayeti **birle mensuh boldı**. (KE 205v3)

merdud bol-: reddolunmak, reddedilmek.

Kaçan kim hecniñ efallarını tamam kıldım erse hatırımka tüşti kim bu yıl takı kimlerniñ hecci makbul boldı kimlerniñ takı **merdud boldı** tep Hak tebareke ve tealaka niyaz kıldım. (NF 272.1)

+DA

Eger taamnuñ halal bolsa heç duañ Hak Teala hazratında **merdud bolmas**, makbul bolur tedi. (NF 294.8)

mesh bol-: dönüştürülme, (bir halden bir hale) çevrilme.

Hatun yüzük aldı kökke aşdı, ferman boldı feriştelerge ol hatunni urdılar, **mesh boldı**, (KE 21v15)

Törtünçi hata ol turur kim Süleymanniñ sureti övrüldi teyürler, suret övrülse **mesh bolur**. (KE 145r18)

meşgul bol-: 1. meşgul olmak, ilgilenmek, uğraşmak.

birle

Akil ol kişi turur kim hemişe ahirat işi **birle meşgul bolsa**. (NF 148.2)

İmam Şafii rahmetullahi aleyh tünni üç ülüş kılmış erdi: Bir ülüşinde ilm **birle meşgul bolur** erdi bir ülüşinde namaz **birle meşgul bolur** erdi. (NF 198.12,13)

Bizler ol sökellik hasratı **birle öz zahmatımız birle meşgul bolduk**. (NF 328.5)

Zindanda üç iş **birle meşgul boldı**, dua kıldı. (KE 91v10)

Könül bağladı anıñ istekinge, **meşgul boldı** haceti **birle**. (ME 152.8)

+kA

Uyku galaba kıldı, taamka **meşgul bolu** bilmedim. (NF 385.1)

+DA

Anda **meşgul boldum**. (KE 237v21)

2. ...A yönelmek, koyulmak; takılmak.

+ gA

Olar yandılar öz işleriğe **meşgul boldılar**. (KE 36v1)

Közleri Yusufga **meşgul boldı**. Bir köz birle eki işni bitürse bolmas. (KE 85v17)

Biz avga **meşgul bolduk** anı böri yedi. (KE 103v15)

Bu itabnı bildi er[se] dua ve tazarruga **meşgul boldı**. (KE 135v13)

Süleyman keldi, keltürgenin zaifesi öjinde koydı özi namazga **meşgul boldı**. (KE 144r17)

Yunus ulgaydı, taatga **meşgul boldı**. (KE 152r17)

Yunus yalavaç birle ibadetga **meşgul boldı**. (KE 158r6)

3. zihni meşgul olmak, aklına takılmak, huzursuz olmak.

Konuk aş aşamasa ev edesiniñ köñli **meşgul bolur** tep. (KE 59v14)

Müminler köñli **meşgul boldı**. (KE 221v6)

meşhur bol-: yayılmak, bilinmek.

Taatıñ **meşhur bolmakını** sevmeseñ takı taatım halayık körsün temeseñ. (NF 404.2)

birle

Kaşki bu şeher halkı munda benim taat kılğanımnı bilse erdiler takı halayık arasında ibadatım birle **meşhur bolsa** erdim. (NF 404.11)

mevcud bol-: zuhur etme.

+dIn

Cümle azalarıdın taat ve ibadat **mevcud bolur**. (NF 299.5)

Eger *fercidin* zina **mevcud bolsa** ol köñli arzulaganı rast arzular ermiş ve eger *fercidin* zina **mevcud bolmasa** ol köñli arzulaganı yalğan ermiş tep aydı. (NF 351.5,6)

meyl(i) bol-: meyli olmak, meyletmek, yönelmek.

+kA

Harut takı Marut takı ekegünün köñülleri bu *Zühreke* **meyl boldı**. (NF 366.8)

Barsisanıñ ol avretke **meyli boldı** takı anıñ birle zina kıldı. (NF 370.9)

Ömer ibnü Abdulaziz rahmetullahi aleyh öziniñ adatı ol erdi kim her keçe Hakdın korkğan dünyake **meyli bolmagan** parsa alimlerini cem kılur erdi. (NF 437.9)

muakib bol-: cezalandırılmak, ceza verilmek.

Ol melune sebebidin ekki arıg ferişterler **muakib boldılar**. (NF 367.15)

Takı keçe bolsa özi birle hisab kılur erdi kim kıyamat kün bolsa amenna ve saddakna bu sözlegen sözlerimke **muakib bolgay** mu tep özi birle sakış kılur erdi. (NF 382.11)

muhakkak bol-: gerçekleşmek, doğru çıkmak.

+gA

Ey derviş emdi maña seniñ sözün **muhakkak boldı** kim edkülerke edgülük kılıñ yamanlarga öz yamanlıkı tap turur tep aymış erdiñ. Bu söz *rastka* çıktı. (NF 422.12)

muhannes bol-: teslim olmak, boyun eğmek.

+gA

Adem aleyhisselam kim kamug mahlukatnıñ yegreki erdi, aña secde kılmadıñ, yana Lut yalavaç buyrukınga **muhannes bolduñ**. (KE 57v3)

muhkem bol-: muhkem olmak, sağlam olmak, yerleşmek.

+DA

Sizlerniñ islamlarıñız takı imanlarıñız köñlünüzde *ornap* turur andag **muhkem bolup** turur kim neçeme ulug bela u mihnet kelse sizler sabur kılubilirsiniz. (NF 76.7)

muhtac bol-: muhtaç olmak, ihtiyacı olmak, ihtiyaç duymak.

Kaçan kim **muhtac bolsañ** maña kelgil. (NF 108.3-4)

+kA / gA

Turgıl, kesb kılğıl. Tañrı Teala saña tiriglik berse kişike **muhtac bolmagıl**. (NF 435.13)

Ölög tirig anlarga **muhtac bolurlar**. (KE 18r21)

Yusuf körki birle kün keçürdiler aşga suvga **muhtaç bolmadılar**. (KE 93r14)

Bu kırk yıl içinde tırnakları uzamadı, saçları tarakga **muhtaç bolmadı**. (KE 119r8)

muhtelif bol-: ayrılığa düşmek.

Ey azizler saflarınıznı rast tutuñ köñülleriniñiz **muhtelif bolmasun** tedi takı tekbir kıldı erdi. (NF 118.4)

+DA

Amma bidat ve hevadarlar yime miracga münkir bolup yana öz arada **muhtelif boldılar**. (KE 217v16)

muhtelim bol-: ihtilam, cünüp olmak.

Müminler ol keçe kamugı **muhtelim boldılar**, odgandılar. (KE 221v4)

muhtelit bol-: karışmak.

birle

Ol unnuñ hamiri keldi mü erki tep endişe kıldıñ erse ol tesbih dünya endişesi birle **muhtelit boldı** erse anıñ tuşındaki meve takı yerke tüşti. (NF 320.7)

mukarrer bol-: 1. kesinleşmek.

Bu sökelke bu darularnıñ faydası **mukarrer boldı** takı bu tabıblarka itimad kılmadı. (NF 423.16)

2. kararlaştırılmak, tayin edilmek.

Yusufnıñ bahası dört yüz rıtl altun, dört yüz rıtl kümüş, dört yüz rıtl yinçü gevher **mukarrer boldı**. (KE 76v21)

Kaçan müsülmanga padşahlık **mukarrer boldı** erse dua kıldı. (KE 138r20)

mukavvi bol-: destek olmak.

+gA

Bu ayat takı peygambar aleyhisselam sözinge **mukavvi boldı** takı muvafık boldı. (NF 263.13)

mukim bol-: mukim olmak.

Küni tüni on beş **mukim bolur ol**

Mahal bolsa kabil aman sıhhati. (MM 178.3)

mukteda bol-: uymak.

+kA

Eger **bolsa aşıkka ışk mukteda**

Añar masivallah kılumaz gurur. (MM 334.3)

+DA

Yörimek bu *yolda* **bolup mukteda**

Seza erdi baba köjüller tüze. (MM 398.3)

munaggad bol-: incinmek, üzölmek.

Üküş tefriler kıldı erse Muaviye hatırı **munaggad boldı**. (NF 128.6)

mungıs / mungız bol-: kalbi kırılmak, gönölü incinmek.

Muaviya bir kün Yeziddin azar boldı hatırı **mungıs boldı**. (NF 291.8)

Hatırı **mungıs bolmasun** tep artuk şefakat kılur erdi. (NF 353.3)

Ebu Yusuf anıñ şehadatını kabul kılmadı. Ol Rebiniñ hatırı **mungız boldı**. (NF 376.15)

Hak Teala maña ogulları takı kızları üze musallat kılsa erdi nazar kılğay erdim ahvalı neteg **mungız bolğay** erdi. (NF 330.2)

+dIn

Emdi bizlerke bu elde turmak bolmaz. Erte keçe zalimnün zulmını eşitürmiz takı heç nasihatımızın eşitmez hemişe *hatırımız mundın* **mungıs bolur**. (NF 342.16)

munis bol-: samimi olmak, alışmak.

+gA

Hak tebareke ve teala öz kudratı birle muni seniñ sol eyegüngdin yarattı saña **munis bolsun** tep. (NF 279.15)

munkad bol-: boyun eğmek, itaat etmek.

+gA

Eger bizim fermanımızka *muti bolsañ* seniñ işiñni öz rayıñça kılalıñ tediler erse ol avret munlarga **munkad bolmadı** takı çıktı. (NF 366.9)

murdar bol-: pis olmak.

Bu küveç içindeki taam **murdar bolur** mu ya yok mu. (NF 193.8)

muntazır bol-: yönelmek, bakmak, bakışlarını çevirmek.

+gA

Hadice bu sözdin sevünçlüg boldı Mevli hükmiñe **muntazır bolup** turdı. (KE 187r4)

musahhar bol-: boyun eğmek, itaat etmek.

+gA

Div peri aña **musahhar boldılar**. (KE 143r19)

Taht bolmasa, mülk-i azim bolmasa, div **musahhar bolmasa** yüzükin almış bolur. (KE 145v5)

musahib bol-: arkadaş olmak.

Aymışlar: Musi Hızr birle on sekiz kün **musahib boldı**. (KE 131r15)

mustahak bol-: layık olmak.

+KA

Ol halda kim kim ol nimetke magrur bolmadın benim katımda tirilmiş teg tirilür bolsalar ahiratta ulug savabka takı dereceka **mustahak bolgay**. (NF 324.4)

mustakim bol-: yer almak, bulunmak.

+DA

Ey yaranlarım bu dünyanın mahabbatı takı ahiratnıñ mahabbatı muminnıñ köñlinde **mustakim bolmaz**. (NF 393.4)

musallat bol-: musallat olmak.

+gA

Babamız Yakub bu Yusufnı bizlerdin artuk hurmet kılur takı bu Yusuf kim bu tüşler körüp turur bizim üze **musallat bolgay**. (NF 353.13)

mustagni bol-: uzaklaşmak.

+dIn

Amma ol kimerse kim bahillik kılsa Tañrı Tealanıñ rahmatındın takı sevabıdın **mustagni bolsa** takı färig bolsa... (NF 98.1)

mustahak bol-: müstehak olmak.

+kA

Ol halda kim kim ol nimetke magrur bolmadın benim katımda tirilmiş teg tirilür bolsalar ahiratta ulug savabka takı dereceka **mustahak bolgay**. (NF 324.4)

mutad bol-: alışmak.

+kA

Ol manidin ötrü kim nefsüm az yemekke **mutad bolgay**. (NF 266.17)

mutavvel bol-: uzamak.

Mecmuı keltürmedük kitab **mutavvel bolmasun** tep. (NF 36.2)

muteber bol-: makbul olmak.

Andag erse malum boldı kim ademi Hak Teala hıdmatında turmısta köñlini hazır tutmak kerek ermiş kim ol hıdmatı **muteber bolsa**. (NF 429.5)

muti bol-: itaatkar olmak, itaat etmek, boyun eğmek.

+gA / kA

Sen benim fermanımka nişe **muti bolmazsen**? (NF 361.7-8)

Keliñ muñ **muti bolalıñ** takı munuñ dinige kireliñ. (NF 45.5)

Emdi Hak Tealanıñ fermanıña **muti boldum**. (NF 215.2)

Ya Musa kim kim atasıña takı anasıña edgülük kılsa takı anlarını hoşnud kılsa takı benim fermanımğa **muti bolsa** maña *asilik kılmasa*. (NF 288.16)

Eger bizim fermanımızka **muti bolsañ** seniñ işiñni öz rayıñça kılalıñ tediler erse ol avret munlarga *munkad bolmadı* takı çıktı. (NF 366.8) üç işdin birini ihtiyar kılsañız men takı siziñ fermanıñızka *boyun bereyim*. (NF 366.13-14) men butperest tururmen. Sizler benim butumka secde kılıñ andın soñ men sizke *munkad bolayın*. (NF 366.11)

Ya Muhammed *boy bermegil* ol kimerselerke kim anlarınñ köñüllerini bizni yad kılmakdın gafil kılduk takı anlar öz havasıña uydılar takı anlarınñ işi haddın keçmek erdi. Mundag kavmlarga **muti bolmagıl** takı ol derviş sahabalardın közüñni ketermegil. (NF 380.11)

Hatunı aydı: men saña muti men, sen hem İdi azze ve cellege **muti bolgıl**. (KE 152v12)

Mevliga **muti bolalıñ**. (KE 176v5)

muttali bol-: vakıf olmak.

+gA / +kA

Munuñ ahvalınga Sabit bin Kays **muttali boldı**. (NF 257.3)

Kamug taat ve ibadatka halayık **muttali bolur** ferishteler takı **muttali bolurlar** velikin bu ruzaga heç kimerse **muttali bolmaz** heç kimerse bu ruzadarnıñ ruzasını aymadın bilmez. (NF 260.10,11)

Takı munça vuzara takı munça hadimlardın heç kimerse padşah siringe **muttali bolmadı**. (NF 429.12)

muvañik bol-: 1. uygun olmak, uygun düşmek, uymak.

+gA

Bu ayat takı peygambar aleyhisselam sözinge mukavvi boldı takı **muvañik boldı**. (NF 263.14)

Abdullah ibn Ubeyy Resul sözüñe **muvañik boldı**. (KE 223r4)

2. rastlamak, tesadüf etmek.

+kA

Hakikatta tün saatlarıdın bir saat bar. Kaçan kim mumin ve musulman kul ol saatka **muvaşık bolsa...** (NF 312.17-313.1)

mübeddel bol-: dönüşmek.

+kA

ol masiyat cem bolur küfürke **mübeddel bolur.** (NF 424.6)

mübtela bol- : 1. Hasta olmak, hastalığa yakalanmak.

Ecb, **mübtela bolmuş** erdi, padşahlıkın Ermelege bermiş erdi. (KE 158r20)

2. imtihan olmak, sınanmak.

+DA

men takı eki oglum kadgusunda **mübtela boldum..** (KE 99r12)

birle

Ey oglum dünyada peygambarlar belalarda katıgrakı birle takı mihnetlerde ulugrakı **birle mübtela bolurlar** takı ahiratta dereceleri cümledin yüksek bolmak üçün. Emdi men takı belalarda küçeyreki birle takı emgeklerde katıgrakı **birle mübtela boldum.** (NF 214.15,16)

Musi aleyhisselam aydı: men sendin burun halk **birle mübtela boldum.** (KE 213v2)

Davud dünya sevüglüki **birle mübtela boldı.** (KE 232r3)

3. tutulmak, yakalanmak.

birle

Ya Resulallahi men üç masiyat **birle mübtela bolup** tururmen heç nefsumni men kılı bilmen. (NF 381.9)

Men esirmen, iñen emgeklig, meşakkatlığ açlık **birle mübtela bolup** tururmen. (NF 142.4)

Bu el halkına sirayat kılğay takı cümle şeher halkı ol illet **birle mübtela bolğay.** (NF 331.3)

Mevli celle celalehu şehvetni anlarda mürekkebi kıldı erse yemek, içmek **birle mübtela boldılar.** (KE 21r18)

Mısr halkı yeti yıl kahtlık birle **mübtela boldılar.** (KE 66v20)

+gA

Kimnüj aybın açsa ol yana ol aybga **mübtela bolur** ermiş. (KE 26r16)

Kaçan muş kadguga **mübtela bolsalar...** (KE 29v14)

Ol Mısr tişileri belasınga **mübtela bolup...** (KE 65v3)

Andın soş sıgır, buzagu boguzlamak belasıga **mübtela boldılar.** (KE 127v15)

mücerred bol-: soyutlanmak, bütün malını mülkünü satmak.

Ya Resulallahi yana nefsum maña aytur kim elgindeki ne kim dünyavi bar cümlesini mülkindin çıkargıl, **mücerred bolgıl**, farıg köñül birle Hak Tealaga ibadat kılğıl. (NF 262.16)

muhayya bol-: hazır olmak, hazırlanmak.

Kaçan kim bu taamlar **muhayya boldı** sufralar açtılar türlüğ türlüğ taamlar tenavul kıldılar. (NF 429.15)

mülakatı bol-: görüşmek.

birle

Abdallar birle takı **mülakatı bolur** erdi. (NF 295.7)

mülevves bol-: kirlenmek.

birle

Bakarlar butlarını yüzleri cümle necasat birle **mülevves bolmuş.** (NF 96.8)

Hak Teala hazratınga masiyat birle haram lukma birle **mülevves bolup** arıgsız bolup satgaşmak maña hoş kelmez. (NF 298.15)

Hak Teala yıgmış işlerdin yığılsun masiyat birle **mülevves bolmasun** tep bu işni kıldım. (NF 307.13)

mumtani bol-: gitmek, kaçmak.

birle

Munça yıldın berü bu çıpçuklar bu daraht üzesinde konmakga adat kılıp tururlar. Sen birkaç ürkütmek bir/e anlar **mumtani bol**maslar ve eger saña kerek erse kim munlar **mumtani bolsunlar** tep bu darahtnıñ budaklarını cümlesini kesgil bırakgıl. (NF 245.2,3)

mümin bol-: müslüman olmak.

Kafir attı **mümin bolup** tesmiyet

Kılıp tegdi yenmes a sahib-reşad. (MM 235.3)

münevver bol-: 1. parlamak.

Ol yaşıl yapurgaklar içinde ol meveler ay menizlig takı kün menizlig **münevver bolup** körnürler. (NF 319.13)

Bu yüzügnüñ nurı nedin munuñ teg **münevver bolup** turur? (NF 320.12)

2. aydınlanmak.

birle

Alem anıñ nün bir/e **münevver bolgay**. (KE 187r1)

münhezim bol-: yenilmek, bozguna uğramak.

Birerde nusret taptılar, birerde **münhezim boldılar**. (KE 203r19)

Ekinci yıl Uhud tokuşı erdi, **münhezim boldılar**. (KE 227r16)

münkir bol-: inkar etmek, inanmamak, kabul etmemek, karşı çıkmak.

Beytül makdisdin aşıp yeti kat kökke bardım takı yeti kat kökdin aşıp Sidretül Müntehaka bardım tedi erse kafırlar **münkir boldılar**. (NF 98.15)

+gA

Mekke halkı Mustafa aleyhisselamga **münkir boldılar**. (KE 173r6)

Muhammedniñ aşmakıña **münkir bolsa** Cebreilniñ elmekige **münkir bolur**. (KE 218r20,21)

münteşir bol-: yayılmak.

Bu kitabı ulemalar siziñ hıdmatıñızda okısalar bu kitab takı **münteşir bolsa**. (NF 208.1)

Cümle teninge illet **münteşir boldı** takı teni cümlesi şıştı. (NF 330.17)

+DA

Hurmetiñ takı izzetiñ ziyada bolgay atıñ alamda **münteşir bolgay**. (NF 352.16)

+kA

Ya Resulallah bu ne nurlar kim alamka **münteşir boldı**? (NF 30.10)

Kaçan İmam Malikniñ çavı alamka **münteşir boldı** erse... (NF 208.10)

mürid bol-: mürit olmak.

Ey şeyh bukündin soñ siz ne işke fermanlasañız sizniñ sözüñüzdin çıkmagaymen tedi takı **mürid boldı** erse şeyh takı kabul kıldı. (NF 246.14)

Özin keçmeginçe **mürid bolmas** ol

Mürid bolmağınça nişan ulmas ol. (MM 268.1,2)

mürted bol-: dinden dönmek.

Kamugı **mürted boldı**, Kabil birle andaguk kaldılar. (KE 17r3)

müsellem bol-: teslim olmak, itaat etmek.

+gA

Melik aña **müsellem boldı** erse öziñe bir but kıldı kızıl altundın. (KE 32r6)

Bazılar küçlüg kavi erdiler Süleymanga *boyun sunmas* erdiler, olarnı tagda zencir birle saklar erdi. Kaçan melek Süleymanga **müsellem boldı** erse. (KE 138r18)

Kaçan dünya mülki aña **müsellem boldı** erse atası bitig yiberdi. (KE 177v5)

müstecab bol-: kabul olmak.

eger tilesen ya Sad duañ **müstecab bolsa** taamuñnı halal kılğıl. Eger taamuñ halal bolsa heç duañ Hak Teala hazratında merdud bolmas, *makbul bolur* tedi. (NF 294.6,7)

Fariza namazlardın soñ dua **müstecab bolur** takı tünñüñ ahırında dua **müstecab bolur**. (NF 314.6)

Arabi aydı: duası **müstecab boldı**, uş men Yusufdın keldim tedi. (KE 79v10)

Dua kıldı erse **müstecab boldı**. (KE 132r13)

mütevciib bol-: layık olmak, hakketmek.

+gA

Ol kudret birle biz asi, cafi yazukluklarını Mu[s]tafa berekatında yarlıkap tamugdın kutkarıp sekiz uçmahka tegürüp öz didarına **mütevciib bolmak** fazlıñ keremiñ birle kılı bergil. (KE 219v3)

müstevli bol-: yayılmak.

Men mütehayyir boldum, hacalat içinde kaldım. Andag hacalat **müstevli boldı** üzemke kim ömrüm içinde andag hacalat bolmışım yok erdi. (NF 29.3)

Ol mikdar havf **müstevli boldı** bir saat içinde helak bolmak korkuğı boldı takatı kalmadı (NF 224.16)

müsülman bol-: müslüman olmak.

Üküş kimerse **müsülman boldı**. (NF 47.7)

Ya benim birle lanat kılışınız ya takı **müsülman bolıñız**. (NF 144.12)

ellig eksük miñ yıl davet kıldı seksen kişi **müsülman boldılar**, iman keltürdiler. (KE 23v5,6)

Nuh aydı: ey Kenan, **müsülman bol** kimige kirgil, tufan suvvı helak kılmasun tedi. (KE 24v6)

işitdiñ mü Ebu Cehl **müsülman bolmış** biz hem **müsülman bolgalı** barurmiz. (KE 205r2,3)

müsülman boldı kafir. (ME 31.3)

külüp az üküş yıglagu bu kişi

müsülman boluglı kerek yay kışı. (MM 45.2)

müşerref bol-: 1. şereflenmek.

birle

Muhammedniñ mübarek cemalli birle **müşerref bolaym**. (NF 170.12)

Erte keçe takı sizizñ cemalıñız birle **müşerref bolsak**. (NF 208.1)

Ey yaranlarım bağrlarınıznı açuruñ bolgay kim köñülleriniz Hak didarı birle **müşerref bolgay**. (NF 266.3)

...teşrifi birle **müşerref bolgan**... (KE 151v8)

İlahi andag kim Muhammed Resülullahnıñ dostlukın dünyada bizge keramet kıldın Kıyamet kü[ni hem] anıñ şefaati birle **müşerref bolmak** biz zaiflarga ruzi kılı bergil. (KE 200v17)

2. yükselmek, ulaşmak, nail olmak.

+gA

Ey İdris Muhammed ümmetleri ihlas süresin okıyurlar, tegme yeti künde adine namazı öteyürler bu derecatga **müşerref bolurlar**. (KE 215r7)

müştak bol-: özlem duymak, arzu duymak, aşık olmak.

+kA

Medine şehrinde peygambar aleyhisselamnuñ cemalına **müştak bolganlar** üküş erdi. (NF 24.8)

Peygambar aleyhisselam firakına tahammul kılı bilmediler camalına inen **müştak boldılar** erse...(NF 255.13)

Ya resulallah muhacirlar öz vatanlarını terk kılıp ogul kızlarıdın hatunlarıdın adrılıp siziñ camalınızka **müştak bolup** gurbat ihtiyar kılıp keldiler. (NF 256.10)

müteallik bol-: ilgili, ilintili olmak; bağlı olmak.

birle

Ya Davud yaranlarıñka korkutgıl nefsleri tilegenleringe *ittiba kılmasunlar*. Kayu köñül kim öz nefsi birle **müteallik bolsa** ol köñül mendin mahcub turur. (NF 301.3)

+gA / kA

Bu ölüm bir butak meñizlig turur kim tikenleri üküş turur takı tegme bir tiken bir tamarga **müteallik bolup** *yapşunmış turur*. (NF 438.12)

Amma bu kitabıñı cem kılguçı andag aytur kim bu sözni kim tegme bir söz kim tefsirke **müteallik bolgay**...(NF 444.1)

müteferrik bol-: 1. darmadağın olmak.

Kalğanları **müteferrik boldılar**. Tegme biri bir yanka bardılar. (NF 71.17)

Peygambar aleyhisselam yalguz takı bir neçe kişi kaldı. Özgeleri barça **müteferrik boldılar**. Çerig tüşmişdin soñ ol kafırlarınñ bazısı kim musulman boldı aydı kim: cümle çerigni *takıtmışdin* soñ bir on kişi kaldı aralarında bir ak katır mungen bar erdi. (NF 72.2)

Muminler *tagılmış* teg kafırlar **müteferrik boldılar** kaştılar. (NF 74.4)

2. dağılmak, yayılmak.

+gA

Kamug şey anlar yer yüzindin etraf-ı alemga **müteferrik boldılar**. (KE 184r6)

mütegayyir bol-: değışmek; benzi, rengi atmak.

Bakar men İmam Şafiiniñ *yüzi* **mütegayyir bolmış** titreyü halı *aynadı* behuş boldı, yıkıldı. (NF 200.2)

Takı şeyhniñ *yüzi* **mütegayyir boldı** takı halı *aynadı* takı neerse temedi. (NF 318.4)

Ne bolgay bir koy maña satsañ takı hocañka aysañ kim bu koynı böri yedi teseñ tep aydı erse bu kulnuñ rengi **mütegayyir boldı**. (NF 431.3)

Adam peygambarnı yıggandın yıgılmadı *fegava* takı halı **mütegayyir boldı**. (NF 282.13)

Kaçan kim peygambar aleyhisselamka vahy kelür bolsa erdi halı **mütegayyir bolur** erdi, alnındın burçak meñizlig arak kelür erdi. (NF 417.15)

Kaçan kim Hak tebareke ve teala bu üç ferişteke nefis takı şehvet berdi erse halları **mütegayyir boldı**. (NF 365.16)

Barsisa takı birkaç adak içti erdi. Barsisanıñ *vaktı* **mütegayyir boldı**. (NF 370.8)

mütehayyir bol-: 1. çaresiz kalmak, ne yapacağını bilememek.

men **mütehayyir boldum**, hacalat içinde kaldım. (NF 29.2)

Ne kılayın bilmezmen **mütehayyir bolup** turur men. (NF 195.5)

Kutayfir **mütehayyir boldı**. Bilmez kim Zeliha sözi mü rast turur ya takı Yusuf sözi mü rast turur. (NF 361.17)

Bu naresideler yıglar kim aş takı mu bişmedi tep. Men takı **mütehayyir bolup** turur men. (NF 107.6)

Ayyub peygambardın uvtanur erdi. **Mütehayyir bolup kaldı**. (NF 333.17)

Şakik andag ayganıña nadamat yedi takı **mütehayyir bolup kaldı**. (NF 434.13)

Aymışlar: tört ay kaldı, aşlıkga yeterge halk acıkıp Yusufga yalbaru keldiler, anbarda aşlık kalmadı erdi, Yusuf ol halde **mütehayyir boldı**. (KE 93r10)

Nemrud işitti erse **mütehayyir boldı**. (KE 40v6)

2. şaşırmaq, hayret etmek.

Yusufnı kördi erse **mütehayyir boldı**. Aydı: adam oğlı içinde takı mundag mu cemallıg kimerse bolur ermiş tep *taaccub kıldı*. (NF 359.7)

mütekebbir bol-: kibirli olmak, kibirlenmek.

Dünyanı ihtiyar kılsalar takı **mütekebbir bolsalar...** (NF 304.8)

müyesser bol-: nasib olmak.

Ol **müyesser bolmadı** erse Dimişka eglendi. (NF 128.2)

müzeyyen bol-: süslenmek.

birle

Takı Yahudi iman hılatı *birle* **müzeyyen boldı** comardlık sebebidin. (NF 253.5)

napeyda bol-: kaybolmak.

Barça halayık kördiler takı taaccub kıldılar takı ol ekki elig **napeyda boldı**. (NF 226.9)

Kimde bu tört haslat bolsa ol kimerse abdallar makamıña yeter tep cevab aydı takı **napeyda boldı**. (NF 269.3)

Nasrani bol-: Hristiyan olmak.

Emdi eger benim dinimke kirmeseñ saña bu kızımını bermezmen tedi kerek kim **Nasrani bolsañ** tedi erse kızdın iraz kılı bilmedi aydı: hâlâ **Nasrani boldum**. (NF 365.4)

nazil bol-: inmek, gelmek.

Ol halda Cebreil aleyhisselam **nazil boldı** takı bu ayetni *endürdi*. (NF 142.14)

Ol halda Cebreil **nazil boldı** takı bu ayetni *keltürdi*. (NF 143.5)

Kaçan kim bu sura **nazil boldı** erse peygambar aleyhisselamnun ammı Abbas radiyallahu anhu yığılayu başladı. (NF 84.2)

Anda kedin Resul aleyhisselam Medine sıjar yandı, Mekkelı Medineli arasında erken bu sure **nazil boldı**. (KE 226v8)

Bu ayet **nazil boldı**. (KE 229v20)

+kA

Takı kökdin *engen* kitablar kim peygambarlar**ka nazil boldı** ol cümle kitablar hak turur tep bilmek kerek. (NF 230.7)

Ya Huzeyfe bu keçe maña bir ferişte **nazil boldı** kim Hak Teala anı yaratmışdın berü ol yer yüzinge **nazil bolmışı** yok erdi. (NF 170.10,11)

+DA

Bu ayet Ebu Eyyub Ensari takı evlügi Hanne hakkında **nazil boldı**. (KE 235r18)

necis bol-: kirlenmek, pislenmek.

Ol teveniñ necasatlıg bagarsuklarını keltürüp bu Muhammed secdeke barmışda üstünge bıraksa tonları cümle **necis bolsa**. (NF 12.3)

Erte baktılar kim Kulays içi **necis bolmışı**. (NF 41.15)

Yazuk necis turur kerek kim ol yazuknı ketergen suv takı **necis bolsa**. (NF 44.15)

nevmid bol-: ümitsiz olmak, ümit kesmek.

Tamugluklar andın cevab aytu bilmegeyler, kamug **nevmid bolgaylar**. (KE 17r11)

İblis **nevmid bolup** yana İsmail tapa keldi vesvese kılı başladı. (KE 51r4)

+dIn

Hak Tebaraka ve Teala añar iblis at berdi Hak rahmatı**dın nevmid bolgan** temek bolur. (NF 279.1)

Manisi ol bolur: tegme küç kılğan boynagu rahmet*din nevmid boldı*. (KE 248v16)

nikahlık bol-: nikahlanmak

Kaçan Adem ve Havva **nikahlık boldılar** erse hitab keldi. (KE 8r14)

nişanlıg bol-: işaretlenmek.

birle

Nişanlıg boldı ol neme *birle*, *nişanlandı* anıñ *birle*. (ME 147.1)

nuksan bol-: azalmak, eksilmek.

+dIn

Eger maña rahmat kılsañ mülküñ*din* heç neerse **nuksan bolmaz**. (NF 183.3)

odag bol-: uyanık halde olmak.

Adem **odag bolsa** eyegüsi agrıgay erdi ol sebebdin Havvanı düşman tutgay erdi, eger *udıyur bolsa* özindin yaratılğanın bilmese anı sevmegey erdi. (KE 7v8)

og bol-: kefil olmak, garanti vermek.

+kA

Kayu mumin ve muvahhid maña **og bolsa** kim ekki adakı arasındakiı fercini zinadın saklasa takı ekki eñeki arasındakiı agzını haram yemekdin saklasa. (NF 346.7)

Ey yaranlarım kim kim bu Arabika bir teve berse men **og bolayın** ol kimerseke uçtmah teveleridin bir teveke tedi. (NF 162.6)

+kA...birle

Kim kim **og bolsa** ekki eñeki arasındakiı tilini saklamak *birle* ekki adakı arasındakiı fercini saklamak *birle* men takı **og bolur** men ol kimerseke uçtmah *birle*. (NF 382.3,4)

otruk bol-: yatalak olmak.

Menim bir zaifa anam bar üküş müddetdin berü sahib-fıraş turur hem takı yerindin kopa bilmez **otruk bolup** turur. (NF 221.9)

Otruk boldı, bükürçi boldı. (ME 11.3)

+dIn

Üküş sökellikdin **otruk bolup** turur erdi. Heç yerindin kopa bilmez erdi. (NF 221.3)

ögsüz bol-: bayılmak.

Yusuf anı işitip ah kıldı **ögsüz boldı**, ögiñe keldi erse aydı... (KE 79r20)

Fatıma radiyallahu anha sevünmişte **ögsüz bolup** tüşti, yana öginge keldi, üç kur[la] *bîhuş boldı*, tegme bir aklına kelmişte, atam tirig bar mu? tep sorar erdi. (KE 224v10)

Yakub yalavaç bu sözni işitdi erse feryad kıldı erse **ögsüz bolup** tüşti. Kaçan öginge keldi erse... (KE 72r1)

Yusuf atın işitdi erse bir çakırdı **ögsüz boldı**, ögiñe keldi erse aydı... (KE 79v12)

ömri ahir bol-: ömrü sona ermek.

Bir kün Cebrail keldi Nuh *ömri ahir bolmuşda* aydı... (KE 28r1)

Hadiceniñ *ömri ahir bolmuşda* Resülga kişi yiberdi. (KE 193v5)

övkelig bol-: öfkelenmek.

+gA

Firavn Beni İsrailga **övkelig boldı**, katıg emgetü başladı. (KE 114r3)

özge bol-: ayrılığa düşmek.

Resul aleyhisselam anda indi özgelerniñ köñli **özge bolmasun** tep. (KE 220v21)

pare bol-: parçalanmak, yarılmak.

birle

Kamer **pare boldı** işaret *bile*

Katıg taş ma keldi katında tile. (MM 34.1)

pend bol-: ibret, ders olmak.

+gA

Yusuf aydı: bularnı kınañ ta kim kın birle ölsünler [ta] kim özgelerge hem **pend bolgay** karındaşların satmagaylar. (KE 103r9)

perakende bol-: dağılmak, düzensiz olmak.

Hak tebareke ve teala ol kulnuñ köñlini bay kılur takı **perakende bolmış** işlerini hem cem kılur takı dünya añar hor bolup kelür. (NF 401.13)

peşiman / pişiman bol-: pişman olmak.

Amma bu kün Muhammed Resülullah berekatıdın ümmetleri niçe kim yazuk kılsalar bir yolu *nedamet yep* **peşiman bolsalar** yazukları yarlıkanur. (KE 127r16)

Munı alğan hem **peşiman bolur**, almagan hem **peşiman bolur**. (KE 177r17)

Barıp Hadicega aytıñ maña malnı öz ihtiyarıñ birle berdiñ, bu kün **peşiman bolup** minnet mü kılursen. (KE 193v8)

+gA

Anlarıñ kanıdın sormazsız takı çıbın kanıdın sual kılursen tedi erse ol kimerse sual kılğanıña **pişiman boldı**. (NF 170.2)

+dIn

Satıgdın **peşiman boldı**. (KE 77v11)

İdiya meni bu korkugdın kutkargıl, bu tilekdin **peşiman boldum**. (KE 121r7)

Aşağıdaki örnekte *bol-* yerine, aynı anlamda *kıl-* kullanılmıştır. Burada *pişiman kıl-*, *pişman etmek* değil *pişman olmaktır*. İlla, *kıl-* yardımcı fiilinin anlamı temel alınmak istenirse o zaman *pişiman kıl-*, *tövbe etmek* olarak anlamlandırılmalıdır:

Eger men tamuglug bolsam sen mendin üç talak haramsen tedi takı bu söz soñında **pişiman kıldı** takı tiledi kim oğlanları anası haram bolmasa. (NF 203.17) “Eger ben cehennemlik isem sen benden üç talakla boşsun dedi. Bu söz sonunda (bunu söyledikten sonra) pişman oldu (tövbe etti) ve diledi ki çocuklarının annesi haram olmasın (boş olmasın).”

peyda bol-: ortaya çıkmak, çıkmak, görünmek.

Bir kün ol gar içinde olturur erken bir kimerse **peyda boldı** takı peygambar aleyhisselam katinga keldi. Aydı: ya Muhammed okıgıl (NF 7.14)

Bu arada bir kimerse **peyda bolur**. (NF 319.14)

Sıçkan **peyda boldı**, kimini tişledi. (KE 25v3)

+dIn

Andın Cebreil aleyhisselam adakını yerke urdı erse *yerdin* çeşme **peyda boldı**. (NF 10.11)

+DA

Alnında bir hat **peyda boldı** Hak Teala kudratı birle takı sag elgi üze takı sol elgi üze takı köksi üze hat **peyda boldı**. Alnı üze **peyda bolgan** hat bu erdi: *ya eyyühennefsül mutmaine...*(NF 197.3,4)

Bolmasa saksık birle ança kaşdı kim tenleri teşildi takı kaparçuklar bolup etleri çüridi takı on miñ kurt teninde **peyda boldı** erse... (NF 331.2)

birle

Kaçan Yusuf leşkeri *birle* **peyda boldı** karabaşı Zelihaga haber kıldı. (KE 108v7)

putperest bol-: putperest olmak.

Eger anlar **putperes bolmasa** bolmasunlar. (NF 397.4)

ragbatı bol-: isteği olmak.

Heç taat ve ibadatka **ragbatı bolmagay** erdi. (NF 330.3)

ragbatlıg bol-: istekli olmak, meyilli olmak, yönelmek.

Abdullah Zebir ol sözge arsızıp **ragbetlıg boldı**. (KE 243r21)

+kA

Ahiratka **ragbatlıg bolgıl**. (NF 201.3-4)

Fakih ol bolur kim dünyake ragbetsiz bolsa takı ahiratka **ragbatlıg bolsa**. (NF 232.15)

ragbatsız bol-: isteksiz olmak, yüz çevirmek.

+kA

Kayu mumin ve muvahhid *dünyadın yüz çevürse* takı dünyake **ragbatsız bolsa** takı ahiratka ragbetlig bolsa (NF 236.9)

Ya Haris zinhar ve zinhar dünyake **ragbatsız bolgıl**. (NF 201.3)

rast bol-: 1. Karşılaşmak.

Kaçan kim ekki saf **rast boldı** erse bu kafırlar cümlesi kılıçlarını çıkardılar. (NF 71.14)

2. doğru çıkmak, gerçekleşmek.

Bu yahşı oğlan bolgay zinhar muña yahşı terbiyet kılığ munuñ bizke faydası teggey ya takı munu ogullañaymız tep sezdi erse seziki **rast boldı**. (NF 112.17)

Eger bu sözler **rast bolsa** boldı ve eger bolmasa sizke yaman bolgay. (NF 82.10)

Ey cariya uş bu **rast bolsa** sen azad sen Hak rızası üçün tedi. (NF 259.5)

Takı **bol**madı mu kılıp tevbe **rast**

Yunulsa başıñdın yazuklar arı. (MM 39.3)

3. doğru, dürüst olmak.

birle

Kaçan kim halayıkga aydım kim saflarınıñzını *rast tutuñuz* tep hatıfdin avaz eşittim: Ya Ömer hele sen bari Rebbüñ *birle* **rast bolduñ** mu kim halayıkga aytursen kim saflarınıñzını *rast tutuñ* tep. (NF 249.12)

Kayu bir mumin ve muvahhidniñ tili **rast bolsa**... (NF 411.16)

Bu ikrar u tasdik **bolur rast** kaçan

Ameldin üzengde körünse yurun. (MM 19.3)

razi bol-: 1. razı olmak, rıza göstermek.

Barça sahabalar **razi boldılar**. (NF 24.6)

Handa bakdı erse Kasur bin Ased atlıg erni kördi, bu yaragay mu? tediler, **razi boldılar** Kasurnı ol butga hadim kıldılar. (KE 32v6)

+gA / kA

Anlar takı ol makamga **razi boldılar**. (NF 317.11)

Kim yazukdın sakınsa, Mevlidin korksa, belaga sabr kılssa, selimga **razi bolsa** Mevli anıñ emgekin zayı kılmas. (KE 104v13)

Kaçan kim peygambar aleyhisselam sulhka **razi boldı** erse Ömer radiyallahu anhu sabur kılı bilmedi koptı. (NF 45.10)

2. hoşnut olmak.

Ya Fatıma sen **razi bolmaz** mu sen kim uçtmah ehliniñ hatunlarınıñ uluğı bolsañ. (NF 157.16)

+dIn

Hak Teala kullarındın **razi bolmagay** kim aralarında Ebu Bekr bar erken öñin kimerseke imamlık kıldursalar. (NF 94.3)

Ey Bar Hudaya sen Osmandın *hoşnud bolgıl* takı **razi bolgıl**. (NF 124.16)

+DA

Hak tebareke ve teala kulındın üç yerde **razi bolur**: biri ol kim tünle turup tatlıg uykusını öziñe haram kılıp arıg abdest kılıp namaz kılrsa Hak Teala ol kuldın *hoşnud bolur*. (NF 313.10)

red bol-: reddedilmek, kabul edilmemek.

Tekebbürdin öter anıñ taatı

Bolup red kamuğı uruldı yüze. (MM 53.4)

reva bol-: caiz olmak, uygun olmak.

Peygambar aleyhisselam aydı: **reva bolmas**. Yazuk kılğan men turur men. (NF 86.11)

Tañrı Tealanı birlegen takı men resulnı haklagan musulman kişiniñ kanı **reva bolmaz** meger üç neerse birle. Ol üç kim musulmandın kelmiş bolsa şeriatta anıñ kanı *halal bolur*. (NF 335.1)

Ey Adem, Havva seniñ turur, nikah kılmagunça **reva bolmas**. (KE 7v20)

Neteg **reva bolgay** peygambar aleyhisselam mundag emgek birle bolsa takı biz kadgusın yemesek neteg ümmet bolgaymız. (NF 28.10)

Zaruret bile bolsa **bolgay reva**

Ulugluk ya igdin egilse belin. (MM 129.3)

+gA

Saña **reva bolmas** peygambar aleyhisselam yerinde oltursañ. (NF 47.15)

Men mabûd ermesmen, maña sücud **reva bolmas**. (KE 76r11)

Özge kiçig ayblar yalavaçlarda bolmas. Bu ulug ayb Yusufga neteg **reva bolur**. (KE 82r11)

+dIn

Resul aleyhisselam aydı: ey yaranlarım siz kendü şefkat kılursız amma kısas maña tartgu bolsa sizlerdin **reva bolmagay**, tedi. (KE 236r7)

2. mümkün olmak.

Kıyamat kün bizke şefaaf kılmak **reva bolsa**. (NF 6.4)

Eger mendin son peygambar kelmek **reva bolsa** erdi ol peygambar Ömer bolgay erdi. (NF 105.16)

3. kabul olmak; gerçekleşmek.

Bilmesmen kim Mevlim mendin hoşnud bar mu ya yok mu? Yunus aydı: hacetiñ **reva bolmış** bolgay. (KE 155r20)

ruşen bol-: aydınlanmak, nurlanmak.

Alem **ruşen boldı**. (KE 183r18)

2. açığa çıkmak.

Mundag Resul aleyhisselamnıñ peygamberlığı kün tuggan teg **ruşen bolmasdın** burun siddikniñ subhı *belgürdi* beşaret berdi. (KE 188v19)

ruze bol-: oruç olmak, oruç tutmak.

Eger **ruza bolsanız** başıñızga yağ sürtünj takı mehasinıñızka hem yağ sürtünjler todaklarıñızka hem yağ sürtünjler. Sizlerni kişi körse hali taam tenavul kılıp turur tep sakınsun takı siziñ *ruza tutganıñızni* heç kişi bilmesün. (NF 405.16)

rüsva bol-: rezil olmak.

Men anı köñliñce koymagaymen, **rüsva boldum**. (KE 86v14)

Zinhar kişiğe [ay]magıl, men **rüsva bolmagaym**. (KE 164r18)

Amma bu oğlan Mevli azze ve celle hazretindin erdi, yalğan sözlemek reva yok, köni sözlese **rüsva bolur**, bizni rüsva kılmak Mevlidin reva yok. (KE 84v1)

sadır bol-: olmak, meydana gelmek, çıkmak.

+dIn

Bir kimersedin bir masiyat **sadır bolsa**... (NF 388.1)

Sizdin ne ahval **sadır bolsa** anıñ vaktınça iş kılur men. (NF 430.2)

safi bol-: 1. durulmak.

Munuñ misali ol turur kim bir alim kimerse bir daraht köligesinde olturmış kim fikrim **safi bolsun** halayık teşvişi bolmasun tep tefekkür birle endişe birle halvatta olturmış... (NF 244.12)

2. dost, arkadaş olmak; Müslüman olmak.

Resul Ebu Cehl sarayındın çıktı, halayık agzınga tüşdi kim Ebu Cehl **safi boldı**, yani Muhammed tapa meyl etdi, aydılar: eger sen bu kün Muhammedge meyl etip kaytsañ kamugımız kaytalm. (KE 204v20)

sag bol-: iyileşmek.

Kamugin berdi, İbrahim dua kıldı melikniñ elgi takı boynı ozakı teg **sa[g] boldı**. (KE 46v9)

sagır bol-: sağır olmak.

Cebrail bir katıg ün kıldı, ol ündin kulakı **sagır boldı**. (KE 71r9)

sahib firaş bol-: yatalak olmak.

Andın soñ imam **sahib firaş boldı** ol yıgaç zahmı içinge eser kıldı. (NF 227.2)

Bir ayka tegi *töşekke yatıp* **sahib firaş boldum**. (NF 415.13)

sahib keramat bol-: keramet sahibi olmak.

Sahib keramat bolmışdın soñ ahir vaktında küfür birle çıktılar. (NF 237.6)

+DA

Altı miñ kimerse özi hıdmatında **sahib keramat boldılar**. (NF 368.4)

sakin bol-: 1. sakinleşmek, geçmek, kaybolmak.

Yürekimde hafakan bar erdi hemişe titreyü turur erdi ol **sakin boldı**. (NF 102.9)

2. yerleşmek, iskan etmek.

+DA

Ey Bar Hudaya sen bilür sen kim uşmahda kimler **sakin bolurlar** takı tamugda kimler **sakin bolurlar**. Ben aciz ve darmanda kuluñ bilmezmen kayu yerde **sakin bolgay** men. (NF 317.4,5)

Aden atlıg uçmahda kimler **sakin bolgaylar** tep aydılar erse Malik Bin Dinar aydı rahmetullahi aleyh Aden atlıg uçmahda ol kişiler **sakin bolgay** kim... (NF 431.14,15)
(**sap**) **sarig bol-**: sararmak, benzi atmak.

Bakar hatun yüzi **sarig bolmiş** teni aruk bolmiş heç teninde et kalmamış. (NF 234.1)

Sarig boldı, *sargardı*. (ME 162.7)

+dIn

Bakar yüzi mucahide takı riyazatdın **sapsarig bolmiş**. (NF 148.16)

sebeb bol- 1. neden olmak.

Ya Resulallahı ol bağıca **sebeb boldı** kim bağıcaka kaz kondı. Ol kaz **sebeb boldı** kim men fitneke tüştüm namazımı yañıldım. (NF 245.11-12,12)

2. vesile olmak.

+gA

Ol manidin kim bu ogul kızını neçeme kim Hak Teala yarattı velikin bu ogul kız tiriqlikinge ol ekegü **sebeb boldılar**. (NF 284.7)

Neteg kim ogul kız tiriqlikinge ata ana **sebeb bolmiş** teg ata ana tiriqlikinge takı ogul kız **sebeb boldı** erse ol yöndin ogul kız ata ana hakkın ötemiş bolgay. (NF 284.12)

Velikin azdurmakga **sebeb bolur**. (KE 95v6)

Tı taharetga **sebeb boldı** *ha* hidayetga yol başladı. (KE 196v10)

Beşaret bu eki harf Ömerniñ imanga kirmekige **sebeb boldı**. Yetmiş yıl, seksen yıl müminler okıyurlar, uçmahga kirmeklerige **sebeb bolsa** ne aceb bolgay. (KE 196v13,14)

semiz bol-: şişmanlamak.

Teve kopgaç kutun töküldi anık erdi, **semiz boldı** süti aka başladı. (KE 185r8)

sevünçlüg bol-: sevinmek, mutlu olmak.

Sen me **sevünçlüg bolgıl** tedi. (KE 79v16)

Sahabeler kamug **sevinçlüg boldılar**. (KE 236r10)

+gA

Fatıma ol sözge **sevünçlüg boldı** nikah yaragın kıl[la] başladı. (KE 182v17)

+dIn

Hadice bu sözdin **sevünçlüg boldı** Mevli hükmiñe muntazır bolup turdı. (KE 187r4)

birle

Sevündi ol neme birle, **sevünçlüg boldı** nerse birle. (ME 12.4)

seza bol-: layık olmak, müstehak olmak.

Bela kadgu yutgu **seza bolguga**

Telim tatgu açığ meze bulguga. (MM 374.1)

+gA / kA

Kıyamət kün ukubatka **seza bolsunlar** tedi. (NF 116.10)

Takı masiyat sebebidin tamugka **seza bolgaylar** mu? (NF 277.11)

Ya Cebreil Tañrı Tealanı saña şefi kılurmen anıñ hurmeti üçün kerek kim mendin tuprak almasañ takı benim eczamdın bolgan kullar tamugka **seza bolmasalar**. (NF 277.13-14)

Ol kimerse tamauglug turur. Hak Teala gazabınga **seza bolup** ukubatinga şayiste bolgan turur. (NF 336.12)

Arıtgu bu tilni kamugdın oza

Kedin **bolsa** hamd ü senaga **seza**. (MM 16.2)

sökel bol-: hasta olmak.

On sekkiz kün **sökel boldı**. (NF 6.16)

Hasan Hüseyin radiyallahu anhuma ekegü **sökel boldılar**. Peygambar aleyhisselam eşitti kim Hasan Hüseyin *sökel turur*. Ayadatka keldi. (NF 140.3)

Ya Resulallahı malım bar erdi zayı boldı. Takı *sag erdim sökel boldum* heç sökellikim mendin zayı bolmaz. (NF 327.4)

Bu arada men **sökel boldum**. (NF 415.12)

Kendü ağır **sökel boldı**. (ME 22.8)

Talak iddeti er **sökel bolmasa**

Kamug halde yakub beraber tutar. (MM 265.3)

sual bol-: sorulmak.

+gA

Anıj üçün kim bularda birini tayin kılmadım kim kıyamat kün maña **sual bolmasun** tep. (NF 121.12)

sust bol-: 1. ağırlaşmak, tembelleşmek, isteksiz olmak, gevşemek.

+gA

Zirekliği andın zayı bolur uykusu üküş bolur ibadat ve taat kılmakga teni **sust bolur**. (NF 199.3-4)

2. eli ayağı tutmaz olmak.

Ey baba kaçan tamug atınga yettim erse içimke tamug heybeti tüştü takı azalarım **sust boldı** aklım ketti. (NF 238.7)

Ança yıglayur erdi kim boğuşları **sust bolup** yıkılır erdi. (NF 437.14)

şad bol-: sevinmek.

Eyyub-i Ensari **şad boldı**, *sevüندی*. (NF 24.16)

Men takı oygandım takı inen *sevüdüüm*, **şad boldum** andag kim ol *sevüngenimni* heç sıfat kılı bilmez men. (NF 271.15)

İbrahim *sevüندی* Sarega haber berdi, Sare **şad boldı**. (KE 54r11)

Yakub **şad boldı**. (KE 64r1)

şadiman / şadman bol-: sevinmek.

Adam peygambar aleyhisselam sag yanına bakar takı **şadiman bolur...** (NF 53.13)

Ömer islam [k]eltürdi erse şeytan andın soñ hergiz **şadman bolmadı.** (KE 200r17)

şagird bol-: talebe olmak.

+kA

Takı İmam Şafii hıdmatına keldi takı İmam Şafika **şagird boldı.** (NF 201.15)

Sendin yaşka kiçig oglanka **şagird bolduñ.** (NF 201.17)

şayeste / şayista bol-: layık olmak, müstehak olmak.

+gA / kA

Hak Teala gazabına seza bolup ukubatinga **şayista bolgan** turur. (NF 336.12)

Neteg yıglamayın feriştelerge muallim erdim, uçmahga erklig erdim, yerde kökde taatler telim kıldım, ahiri lanetke **şayeste boldum.** (KE 11v15)

Mende hiç amel-i salih yok erdi, muslih oglum bar erdi, erte keçe anıñ duası birlen bu nurga **şayeste boldum.** (KE 172v3)

şefakatlıg bol-: şefkatli, merhametli olmak.

+kA

Köñüllerde Tañrı Tealaka sevüglügrek köñül ol turur kim yazukdın arıg bolsa takı din içinde muhkem bolsa takı muminlarka **şefakatlıg bolsa** tep aydı. (NF 412.1)

şefi bol-: yardımcı olmak.

Eger div peri afeti teggen bolsa kurban kılalıñ, sadaka bereliñ, **şefi bolalıñ.** (KE 203r5)

şehid bol-: şehid olmak.

Üküş sahabalar **şehid boldılar.** (NF 71.17)

Maña şehadat ruzi kılsa anıñ elginde **şehid bolsam.** (NF 344.11)

Kün ortada iman keltürdiler, ahşamı **şehid boldılar** uçmahga bardılar. (KE 113v1)

Mundagin kamugları tokuştilar, **şehid boldılar.** (KE 247r18)

şeklig bol-: şüpheye düşmek, şüphelenmek.

+DA

*Sezigge tüşdi anıñ içinde, **şeklig boldı** anıñ içinde.* (ME 147.3)

Şeklig boldı iş içinde, *sezigge tüşdi* iş içinde. (ME 150.4)

şerik bol-: ortak olmak.

birle ...+DA

Neteg bizler *birle* savab içinde **şerik bolurlar**. (NF 408.16) Ey yaranlarım bilij agah boluñ kim Medine içinde kavmlar bar kim bu gazat savabı içinde bizim *birle ortak turur*. (NF 408.12)

şikeste bol-: (kalbi) kırılmak, incinmek.

Bu saatta bu kuşnuñ atını aydım erdi hali unutmışsen tep bemeze sözledi erse atası *hatırı şikeste boldı* (NF 288.5)

Ayyub peygambar takı erteke tegi yığılayu keçti takı *hatırı* inen **şikeste boldı**. (NF 333.4)

tap bol-: yetmek, kafi gelmek.

+Ar

Ey yaranlarım zinhar haram nazardın saklanıñ kim bu haram nazar kılmak köñüllerde şehvet urlukın kemişür takı ol fitne añar **tap bolur**. (NF 350.14)

birle

Tap boldı anıñ *birle*, tap kıldı anıñ *birle*. (ME 127.5)

tagayyur bol-: rengi değişmek, rengi atmak.

Kaçan kim namazga yöner bolsa erdi yüzi sargarur erdi rengi **tagayyur bolur** erdi. Özinge ayturlar erdi: ey peygambarzada hemişe adatıñız ol turur kim abdest kılurda yüzüñüz sargarur rengineñiz **tagayyur bolur**. (NF 243.7,8)

takati bolma-: gücü yetmemek.

Heç **takatları bolmadı** ol tamnuñ katinga yavuk kelmekke. (NF 218.9)

tamam bol-: 1. tamamlanmak, bitmek

Kaçan kim Kabe **tamam boldı** erse Hak Tealadın ferman keldi. (NF 38.17)

Kaçan kim altı ay **tamam boldı** erse... (NF 166.6)

Kaçan altı ay **tamam boldı** erse Avacka aydı: kimini südregil. (KE 26r21)

Kaçan Kabe **tamam boldı** erse İbrahim aydı... (KE 53r17)

Duası **tamam bol**may erdi kim gurları yarılıp on yeti kişi kopa keldi (KE 163r5)

2. kemale ermek, olgunlaşmak; tamamlanmak.

Ya Haris kimde kim üç haslat bolsa ol kişiniñ imanı **tamam boldı**. (NF 200.17)

Bu ekin **tamam bol**gınça seniñ ömrün vefa kılğay mu ya yok mu? (NF 435.10)

birle

Tiliñde şahadet köñülde yakin

Amel *birle* iman **tamam boldı** bil. (MM 20.4)

tamuglug bol-: cehennemlik olmak.

Hamr sebebidin imanını uçgundı takı ebedi **tamuglug boldı**. (NF 365.7)

Ahir vaktında kafırlık *birle* dünyadın çıkğay takı ebedi **tamuglug bol**ğay. (NF 368.8)

tanuk bol-: tanık olmak, şahit olmak.

Uş siz cümle **tanuk bol**uñuz, men Ebu Bekrke beyet berdim. (NF 94.7)

Evvelde anıñ üçün cevap aymadım, kamug çerig halkı **tanuk bol**sunlar tep. (KE 133r19)

Varaka ol kelgen uluglarga aydı: **tanuk bol**uñ men Hadiceni Resülga berdim. (KE 192r19)

+DA

Ya Aba Yusuf eger men bir kazıyyada **tanuk bol**sam benim tanuklukumnı kabul kılğay mu erdiñ? (NF 377.5)

+kA

Haruner Reşidniñ hazinadarı bar erdi Rebi atlıg. Bir kimerseke **tanuk bolmış** erdi. (NF 376.13)

telve bol-: deli olmak, aklını yitirmek.

Bir anca rüzgar keçmişde bu hatun **telve boldı**, yügrüp çırlayur erdi. (KE 32v19)

Melik küldi, **telve bolgay** musen tedi. (KE 153r9)

Mekke halkı aydılar: Muhammed ve Ali **telve boldı**. (KE 194v5)

eger **telve bolduñ** erse aygıl ilac kılalıñ. (KE 203r4)

tendürüst bol-: iyileşmek, sağlığına kavuşmak.

Cüftünge aygıl Tañrıdın meni tilesün men **tendürüst bolayın**. (NF 219.3)

Cümle igi illeti zayı boldı, **tendürüst boldı**. (NF 333.13)

tirig bol-: yaşamak.

eger ol ogul kız **tirig bolsalar** közleriniñ yarukı turur. (NF 262.1)

men **tirig bolsam** bir yel tegirmeni kurgaymen. (KE 239r21)

birle

Üç küñe tegi ol sıfat birle **tirig boldılar** [ib]ret üçün, andın soñ *öldiler yok boldılar*. (KE 172r9)

tul bol-: dul kalmak.

Tul boldı tişi. (ME 190.2)

tuş bol-: tesadüf etmek, rastlamak.

+gA

Yavuz yaman yorugga **tuş bolup** ölseler mümin ölsünler. (KE 88r20)

Bu Necaşi sarayı tegreside tezginsenñ bolgay kim hatunınıñ közi saña **tuş bolgay**, seniñ birle sözleşgey, bizip sözümüzni Necaşıka tegürgey işimiz bütgey, tedi. Andag kıldılar erse kapug yarukıdın hatun közi aña **tuş boldı**, ol erni öziñe ündedi. (KE 233v16)

tutnaklu bol-: sabırlı olmak, sabretmek.

Sabır kıldı, **tutnaklu boldı**. (ME 132.3)

ucuz bol-: ucuzlamak, (fiyatı) düşmek, inmek.

Ucuz boldı narh, *endi* narh. (ME 160.4)

ulug bol-: 1. yaşlanmak.

Men **ulug boldum** sensiz neteg karar kılayın, seni yavlak severmen tedi. (KE 69r10)

Yusuf aydı: ey karındaşlarım, bu işni meniñ hakkımgı kıldınız adınlarge kılmañ, **ulug bolmışda** atamdın meni adırdınız. (KE 73v16)

2. kibirlenmek.

Men korkar men kaçan kim sen halayık arasında vaz u nasihat kılmañ takı halayık saña itibar kılalar sen *şışgey* sen takı **ulug bolgay** sen takı *özünñi Süreyya yıldızda körgeysen* (NF 372.9) takı neme yavuz kul turur ol kul kim halayık üze **ulugıngay** (NF 376.11)

3. artmak, çoğalmak.

Andın soñ hec kılı bilse kaçan kim bu hecniñ emgeki takı meşakkatı **ulug boldı** erse savabı takı derecesi hem **ulug boldı**. (NF 270.6,7)

umançlıg bol-: ümitlenmek.

[Zeliha] anı körüp hayal kıldı, tiz tonının, bağın çeşer, **umançlıg boldı**. (KE 80v21)

Yakub yalavaç bu sevünçni Mübeşşerege aydı, Mübeşşere **umançlıg boldı**. (KE 105v3)

uyathg bol-: utanmak.

Nuh kelip kördi it gayet **uyathg boldı**. (KE 26r13)

Ferişteler anı işitip kamug **uyathg bolup** yandılar. (KE 25v15)

uzak bol-: süresi uzamak.

Ey oglum bu sökellikim iñen **uzak boldı**. Sen takı emgenür sen men takı emgenür men. (NF 221.4)

üküş bol-: çoğalmak, artmak.

Yana sahabalar **üküş boldı** erse peygambar aleyhisselamka minbar kılı berdiler vaz kılmak için. (NF 35.15)

Kaçan kim Nuh peygambarka kafırlar zahmatı **üküş boldı** erse kavmiña kargadı. (NF 116.5)

Menim borcum **üküş bolup** turur. (NF 258.4)

İsmailniñ yılkı karası **üküş boldı**. (KE 49r10)

+DA

İblis Basraga tüşti anıñ şümlükündin cühudlar *anda* **üküş boldı**. (KE 13r2)

ümitlig bol-: ümitli olmak, ümitlenmek.

Ümidlig boldı kim bu bitig oglum Yusufniñ bolgay tep oğlanlarına aydı... (KE 99v11)

ürüş bol-: beyazlaşmak.

Yüzleri, tenleri **ürüş boldı**. (KE 72v15)

vacib bol-: vacip olmak, gerekmek.

Sehiv birle vacib kalur bolsa bil

Sehiv secde **vacib bolur** soñra kıl. (MM 112.2)

Eger Ebu Yusuf aysa kim böz boyamak ücresi **vacib bolur** tese hata aydıñız tegil ve eger **vacib bolmaz** tese hem takı hata aydıñız tegil. (NF 194.8)

+gA / kA

Avvalkı *kişike* diyet **vacib bolmas**. (NF 189.3)

Eger barmasañ elgiñni adakiñni bağlap keltürüş ve eger keltürmeseniz sizni helak kılur men tep aydı. Emdi *bizlerke* **vacib boldı** kim sizni halifeke eletsek. (NF 343.15)

Kaçan mundag ahbar varid bolsa kabul kılmak *bizge* **vacib bolur**. (KE 217v1)

vaki bol-: ortaya çıkmak, gerçekleşmek.

+DA

Kaçan kim sahaba arasında *mundag* ahval **vaki boldı** erse bu ayat nazil boldı. (NF 257.15)

vasıl bol-: ulaşmak.

+kA

Bolgay kim emgenmedin *bizke* Hak Tealanın rahmatı **vasıl bolgay**. (NF 426.17)

vefat bol-: vefat etmek.

Anası Amine **vefat boldı**. (NF 4.15)

Ol Zeyneb peygambar aleyhisselamdın oza **vefat boldı**. (NF 5.4)

Derhal ol törtünçi kişi **vefat boldı**. Emdi *vefatı bolgan* kişinin diyeti kimnün üze vacib bolur. (NF 188.16)

Yegirmi yeti yıldın soñ Yakub **vefat boldı**. Yalavaçlık Yusufga tegdi, atasındın soñ yegirmi tört yıl tirildi, andın soñ *vefat kıldı*. Aymışlar: Yakub yalavaç Mısırda *vefat kıldı*, Kenanga eltip koydılar, Yusuf hem Mısırda *vefat kıldı*. (KE 108r4)

Süleymanın Belkısın on eki oğlu boldı kamuğı kiçigde **vefat boldı**. (KE 150v13)

Ol yerde **vefat boldı**. (KE 177v9)

vefatı bol-: vefat etmek.

Umm-i Külsum takı peygambar aleyhisselamdın oza **vefatı boldı**. (NF 5.7)

Ey zaifa cüftün bar mu? Ol zaifa aydı: cüftüm **vefatı bolup** turur. (NF 107.3)

Adem dünyadın rihlet kıldı, yeti yılda kedin Havvanın **vefatı boldı**. (KE 19r20)

Eki yüz yetmiş yıl halknı davet kıldı, anda kedin **vefatı boldı**. (KE 19v5)

Ançada Şuayb **vefatı bolmış** erdi. (KE 131r16)

vekil bol-: vekil olmak, vekalet almak.

+dIN

Men melikdin **vekil bolup** Yusufnı melik üçün satgın algalu keldim. (KE 77r7)

yagı bol-: düşman olmak.

birle

Ol künden berü it âdem oğlanları birle kaldı, adın azıglıglar birle **yagı boldı**. (KE 13r17)

yakın bol-: 1. yaklaşmak.

yavudı, **yakın boldı**. (ME 128.5)

yakın boldılar, *yaknaşdılar*. (ME 137.3)

2. yaklaşmak, ...e yüz tutmak.

+kA

Bakar barçası zaif, sökeller; ölmekke **yakın bolmışlar** kafırlar azabı ukubatı sebebidin.

(NF 98.6)

yaruk bol-: parlamak, aydınlanmak.

Yana bir tayıfalar kelgeyler yüzleri tolun ay teg **yaruk bolgay**. (NF 241.9)

Bu üç künnüñ keçeleri **yaruk bolgan** üçün bu künlerke eyyamül biyz tep aydılar. (NF 282.10)

Ol kudug suvı açığ erdi tatlıg boldı, karañu erdi **yaruk boldı**. (KE 71r6)

Yaruk boldı, *kalıdı* kün. (ME 24.8)

Yaruk boldı boy, *açıldı* yüz. (ME 25.1)

yaruksuz bol-: kararmak.

Yaruksuz boldı kün, *kün tutundı*, kiterildi künnüñ yarukı. (ME 98.8)

yavuk bol-: yakın olmak, yaklaşmak.

Yigitlikim bardı; karıdum, ölüm **yavuk boldı**. (KE 91r3)

Bu üç sözdin üç keramet taptı: yat erdi, **yavuk boldı**... (KE 91r5)

+gA / kA

Ya Resulallahi nefşüm aytur kim özünñi hasi kılğıl hatunga **yavuk bolmasun** ogul kız bolmasun; eger hatunga *yavusang* ogul kız bolgay. (NF 261.15)

Men saña *yakın kelsem* Tañrıdın yırak tüşer men. Maña Tañrı Tealaka **yavuk bolmakım** yahşırak turur saña **yavuk bolgumça**. (NF 361.2,3)

Adem Mevliga küvendi la-cerem yanışı Mevliga **yavuk boldı**. (KE 9v3)

Reyyanga **yavuk bol**mişda meni sakingıl. (KE 90r5)

+DA / kA

Comard kimerse Hak Teala hazratında **yavuk bolur** takı uçmahka hem **yavuk bolur** takı cümle halayıkka hem **yavuk bolur** velikin tamugdın yırak bolur. Takı bahil kimerse Hak Teala hazratıdın yırak bolur hem takı uçmahdın yırak bolur takı halayıkdın hem yırak bolur velikin tamugka **yakın bolur**. (NF 251.6)

yırak bol-: uzak olmak, uzaklaşmak.

+dIn

Men korktum kim dünya maña meyl kılıp dünya mahabbeti köñlümke ornap Hak Teala hazratıdın **yırak bol**magayın tep yıgladım tedi. (NF 100.4)

Comard kimerse Hak Teala hazratında yavuk bolur takı uçmahka hem yavuk bolur takı cümle halayıkka hem yavuk bolur velikin tamugdın **yırak bolur**. Takı bahil kimerse Hak Teala hazratıdın **yırak bolur** hem takı uçmahdın **yırak bolur** takı halayıkdın hem **yırak bolur** velikin tamugka yakın bolur. (NF 251.7,8)

Bir karga bir yerdin kiçig bala erken uça karıgınça ne mikdar ol yerdin kesçe *yırak barsa* bu kimerse takı tamugdın andag **yırak bolgay** (NF 260.2)

yigit bol-: genç olmak, gençleşmek.

Kurtka erdi **yigit boldı**. (KE 91r5)

(yok) yodun bol-: yok olmak

Yılkı kara anıñ üze yaturlar, adak altında uşanur **yodun bolur**. (KE 37r20)

Sen ve mülkün elin künün **yok yodun bolgaysiz**. (KE 99r19)

yok bol-: yok olmak.

Andın soñ öldiler **yok boldılar**. (KE 172r10)

Bu ol er turur kim Mevli Teala kullarıda biregü miñ yıl ya on yıl kafirlik kılsa bir saat anıñ yolinga kirse kamug kafirlik **yok bolur**. (KE 184r17)

yoksuz bol-: fakirleşmek, iflas etmek.

Yoksuz boldı satıgçı. (ME 17.3)

Yoksuz boldı er. (ME 31.8)

yüklüg bol-: hamile kalmak.

+gA

Azerniñ hatunı İbrahimga **yüklüg boldı** erse kişilerdin yaşurup yöridi. (KE 38r6)

Meryem İsigga **yüklüg boldı**. (KE 169r7)

Ol vaktta Eymene Muhammed Resülullahga **yüklüg boldı**. (KE 183r2)

yüñül bol-: hafiflemek, hafif gelmek.

Ol köñlekimni körmek birle meni körmüş teg bolsa kadgusı **yüñül bolgay**. (NF 215.11)

Eger taatım **yüñül bolup** masiyatım *agır kelse* iñen leim bolgay men. (NF 374.12)

zahir bol-: ortaya çıkmak, görünmek, belirlemek.

Hıra tagında gar içinde erdi kim Cebreil aleyhisselam **zahir boldı**. Yana şenbe tüni hem **zahir boldı** takı yekşenbe tüni hem **zahir boldı**. (NF 5.9,10)

Bu musulmanlık dini garıblukın **zahir boldı**. (NF 7.3)

Kaçan kim munlar azm kıldılar erse bu habar **zahir boldı** takı peygambar aleyhisselamka tegdi. (NF 70.11)

Ol bustan ortasında bir kubba *belgürdi* ol kubba içinde töşekler *belgürdi*. Ol kubba içinde köñül tilegen taamlar **zahir boldı**. (NF 218.1)

Kaçan Yusuf arıglıkı **zahir boldı** erse takı arturayın tep körgenin işitgenin sözlegelü ogradı. (KE 84v19)

Olarga aşlık bergil sevünüp yansunlar, seniñ edgülikin **zahir bolsun**. (KE 93v12)

Kamug şey anlar yer yüzindin etraf-ı alemga müteferrik boldılar, zelzele **zahir boldı**. (KE 184r6)

+DA

Selman Farsi radiyallahu anhu Ömer takı Osman radiyallahu anhuma hilafatında erdi kim bu aytgan ellerde İslam **zahir boldı** tep aydı. (NF 30.13)

Kaçan Havva bugday yığaçın yedi erse ol yığaç yıgladı, kan menizlig nerse akdı erse ol illet Havvada **zahir boldı**. (KE 12r2)

+dIn

Peygambar aleyhisselamnuñ mubarek alnıdın arak **zahir boldı**. (NF 418.2)

Yığı çoğı sahabelerdin **zahir boldı**, Resul aleyhisselam tonun çıkardı, egnini yalıp kıldı sahabeler feryad kopardılar. (KE 236r3)

zaif bol-: 1. zayıflamak.

Ensar ve muhacirdin cümlesi tört yanına yığılışıp olturdılar takı mübarek cemalına baktılar erse iñen **zaif bolmış** teninde heç neerse kalmamış. (NF 101.13)

Ey Zeliha seniñ ne zahmatıñ bar kim kündin kün **zaif bolu** turur sen. (NF 360.2)

Yunus teni **zaif bolmış** erdi, sıñek zahmet bermesün tep kabak yıgaçın kökertti. (KE 157v4)

Hilafetke olturmışta kedin kün kelü **zaif boldı**. Bir kün Ayişe aydı: Ey ata ne boldı mundag **zaif bolduñ**? (KE 238v12,13)

Zaif boldı, *arakladı*. (ME 199.6)

2. güçsüzleşmek, halsiz olmak.

Avval başı agrıyu başladı andın **zaif boldı**, turu bilmez boldı. (NF 84.15)

Emdi bu oglum kavi boldı men **zaif boldum**. (NF 286.5)

3. hasta olmak, hastalanmak.

Ya Bilal men **zaif bolup** turur men. Ebu Bekrke buyuruñ imamatlık kılın. (NF 85.5)

4. kötü olmak, kötüleşmek

Takı hali iñen **zaif boldı** erse sahabalar takı çıktılar. (NF 122.6)

zail bol-: yok olmak, geçmek, gitmek.

Kaçan kim otuñ hararatı takı isiglik **zail boldı** erse kirdiler. (NF 218.4)

Aklı **zail bolgu** teg boldı erse yana dua kıldı. (NF 224.17)

zalim bol-: zalim olmak.

Emdi sen **zalim bolduñ**, Hak dergahındın yırak tüştüñ. (NF 223.17)

Bu yıgaçça yavumañ, **zalim bolgaysız**. (KE 8r17)

zayi bol-: 1. heba olmak.

Ya Resulallahı, malım bar erdi **zayi boldı** takı sag erdim sökel boldum. (NF 327.4)

Malı tavarı **zayi bolmışta** heç kadgurmadı. (NF 332.12)

Ebu Cehl aydı: barçamız barsak yüklerimiz **zayi bolgay** tep Muhammedni koşda salıp kittiler. (KE 189r9)

2. boşa gitmek.

Niyyetin arıg bolmasa, halis Tañrı üçün bolmasa emgekin **zayi bolur**. (NF 408.9)

Hudnın ol nefesi **zayi bolmadı**. (KE 29v9)

zayil bol-: gitmek, kaybolmak.

Ey ata abuşka bolduñ. Aklın **zayil bolmış**, harif bolmış sen. (NF 288.4)

Ayyub peygambar takı andag kıldı erse cümle igi illeti **zayil boldı**. (NF 333.13)

Ya acuz sen bikir mü sen ya takı bekaratın **zayil bolup** mu turur? (NF 399.1)

Kuvvatı **zayil boldı**, miskin ve aciz boldı. (NF 442.1)

+dIn

Zirekliği *andin* **zayil bolur**, uykusu üküş bolur, ibadat ve taat kılmakga teni sust bolur. (NF 199.3)

Eger bu taamlarını kim sizler tenavul kılur siz bizler tenavul kılsak bu alamlar cümlesi *bizdin* **zayil bolur** *keter* tedi. (NF 295.12)

Takı sag erdim sökel boldum heç sökellikim *mendin* **zayil bolmaz**. (NF 327.4)

Mezelerni bulgaşturgan ölüm sözini sözleşin kim bu külmekiniz *sizdin* **zayil bolsun**. (NF 437.8)

ziyada bol-: artmak.

Bu hatunnı arasta kördi, ışkı takı **ziyada boldı**. (NF 151.17)

Neçe künge tegi taam tatmadı, kündin kün kadgusu **ziyada boldı**. (NF 233.15)

Kün kelü sevüglüki **ziyade boldı**. (KE 79r10)

Ya Resulallah biz sahrada yılki karaga eyerip yürürmiz [mal]ımız **ziyade bolsun** tep, **ziyade bolmas**. (KE 95r10)

Resul aleyhisselam Ebu Bekrge iktida kıldı, namaz ötedi, hücreka yandı, kün kelü agrığı **ziyade boldı**, kızıl menzi sargardı. (KE 236v2)

+gA

Şavkı Hak tealanıñ selaminga takı kelaminga **ziyada boldı**. (NF 10.2)

1.1.2 Yardımcı Fiili *et-* / *ediş-* Olan Birleşik Fiiller

Türkçe Sözlük'te *et-* fiili için, 1. Bir işi yapmak 2. Bir durumu ortaya çıkarmak 3. “iyi, kötü” zarflarıyla birlikte davranmak 4. Bulmak, erişmek 5. Vermek 6. Eşit değer kazanmak 7. Herhangi bir değerde olmak 8. Kötülükte bulunmak 9. Küçük veya büyük abdestini yapmak anlamları verilmiştir.

Haydar Ediskun, *et-* yardımcı fiilinin tek başına kullanıldığı zaman anlamının *yapmak* olduğunu, birleşik fiil kurduğunda yapmak, meydana getirmek, olmasını sağlamak anlamlarına geldiğini belirtir. Ayrıca, *et-* fiiliyle kurulan bileşik fiillerin bir çoğunun deyim olduğunu ifade eder. (Ediskun 1999: 243)

Adnan Rüştü Karabeyoğlu, *et-* fiilinin *ad + yardımcı fiil* yapılarında birleşikteki adla gösterilen nitelik veya durumun birleşimin nesnesi olan varlığa yüklenmesini, indirilmesini sağladığını belirtir. Karabeyoğlu, *et-* fiilinin *Nesne niteleme* ve *Gerçekleştirme* fonksiyonlarını örnekler vererek inceler. (Karabeyoğlu 2008: 71-73)

Taradığımız metinlerde birleşik fiil yapısında *et-* fiilinin *işteşli* kullanımını *ediş-* dikkat çekmektedir ve sadece Mukaddimetü'l- Edeb'de örneklerine rastlanır.

Taradığımız metinlerde, önce *et-* yardımcı fiiliyle kullanılan birleşik fiiller, daha sonra *ediş-* yardımcı fiiliyle kurulan birleşik fiiller aşağıda sıralanmıştır:

al et-: hile yapmak.

Al etdi, *kıldı*. (ME 148.6)

çavlu et-: açığa çıkarmak, yaymak.

+nI

Çavlu etdi yaşru sözni / *aşkare kıldı* örtüglüg nersenı. (ME 53.3)

edgölük et-: iyilik yapmak.

birle...+gA

Malı *birle edgölük etdi* aña, muvafakat kılıştı anıñ birle malı içinde. (ME 125.5)

+gA

Minnet urdı anıñ üze, **edgölük etdi** aña. (ME 188.3)

fark et-: fark etmek.

Kısraklarını ö<r>tüglüg erken tüslerin **fark etgil**. (KE 149r3)

fikr et-: düşünmek.

Melik aydı: Aşukmagıl **fikr eteyin**. Kızı aydı: ey melun ne *fikr kılursen*. (KE 160r19)

kabışlık et-: öğünmek.

Laf urdı, **kabışlık etdi**, *ögüندی*. (ME 175.6)

küçsüz et-: gevşetmek.

+nI

Küçsüz etti işni, *sust kıldı işni*. (ME 43.6)

Kovşatdı anı ya **küçsüz etdi**. (ME 63.2)

könül meşgul et-: üzölmek.

birle

Kaygulu boldı, kadgurdı / **könül meşgul etdi** anıñ işi *birle*. (ME 145.8)

mesh et-: mesh etmek.

Biri yüzni yumak ekinçi eliñ

Tutuş tirseki birle yumak biliñ

Üçinç baka **mesh et** takı törtlenç

Adaknı topuk birle yup rast kılıñ. (MM 70.3)

Üvüş erken ök yu soñınça biri

Takı başnı kapsayu **mesh et** arı

Yunug farzı şah ol bu sünnet vezir

Tatavvu edeb müstehab leşkeri. (MM 94.2)

meyl et-: meyletmek.

+gA

Resul Ebu Cehl sarayındın çıktı, halayık agzınga tüşdi kim Ebu Cehl safi boldı, yani Muhammed *tapa meyl etdi*. (KE 204v20)

özür et-: tövbe etmek.

+gA

Bizar boldı yazukdın, **özür etdi** yazmışlarınga. (ME 179.1)

sabır et-: sabretmek.

birle

Sabır kıldı, tekellüf birle **sabır etdi** / sabır, tekellüf birle **sabır etmek**. (ME 191.7)

sücut et-: secde etmek.

Yunug buzmağay muhkem otrup eger

Uyur bolsa bilgü **sücut hem etip**. (MM 77.4)

seyr et-: gitmek, yürümek, gezmek.

+DA

Tag teñizde **seyr eter** tirig turur ol hem takı. (KE 158r18)

şefakat ve rahmet et-: iyi davranmak.

+gA

Yani ataga takı anaga **şefakat ve rahmet et...** (NF 285.11)

tabir et-: tabir etmek, yorumlamak.

Bu sıfat Tevritde bitiglig turur, ol peygamber Kureyşi Haşimdin bolgusı, tep **tabir etdi**. (KE 187r3)

tedarük et-: çare bulmak.

+gA

Tedarük kıldı taksirga, kalıklınga tedarük etdi. (ME 206.4)

tesbih ü tehlik et-: zikretmek.

Bu kün tilge yünüllük berdi zamanda **tesbih ü tehlik etsen** köz yumup açgunça arşga agar. (KE 53r7)

uzak et-: ertelemek, tehir etmek.

birle...+nI

Uzak etdi anıñ birle vadeni, tehir kılıştı anıñ birle vadede. (ME 123.5)

ülüş et-: paylaşmak.

+nI

Ülüş ettiler anı kim anlar arasında bar, aralarında barını *üleşdiler, kismet kıldılar anı* aralarında. (ME 185.2)

ümid et-: ümit etmek, beklemek.

ø

Lokman aydı: andag bolsa sen hem yamanlık ekip yahşilik **ümid etmegil.** (KE 163v20)

ün et-: ses çıkarmak.

Katıg kıkırdı, **ün etti.** (ME 97.5)

birle

Sav ıyışdı anıñ birle / bile **ün etti** anıñ *birle* okımaqda, yari berdi aña okımaq içinde, birikti anıñ birle okımaq içinde / bile *ün kılışgan.* (ME 117.8)

vaaz et-: vaaz etmek.

+gA

Zekeriyya halayıkga **vaaz etip** meclis tutar erdi (KE 168r7)

yahşi et-: iyileştirmek.

+nI

Aydı: mucize ol turur kim ölügni tirgüzürmen, hastanı **yahşi etermen,** pisni toga, közsizni körer kılurmen. (KE 170v6)

yalıŋ et-: yanmak.

Yaldı ot, yalıŋ etdi ot (ME 180.2)

yavuz sezig et-: su-i zanda bulunmak.

+gA

Yavuzluk kıldı aŋa / **yavuz sezig etti** aŋa. (ME 44.7)

yıgın et-: toplanmak.

yıgın etdi bodunlar, *cem boldılar*. (ME 150.1)

Cem boldı, yıgın etdi bodunlar / cem bolgu yer, yıgın yeri. (ME 191.4)

yok et-: yok etmek.

Ol merdud lain aydı: meniŋ üze bu tündin katıgrak tün yok, bu ol er turur kim miŋ yeti yüz gebrlik milletini anıŋ<milleti> **yok eter**. (KE 184r15)

yora et-: fal açmak.

Yavuz fal kıldı anıŋ birle, kutsuz **yora etdi** anıŋ birle. (ME 180.2)

yövüt et-: yardım etmek.

+gA

Yari berdi aŋa, yövüt etdi aŋa / yövüt / yari bergen er, yövütkegen er. (ME 51.5)

Berne birle **yövüt etmek** tiledi andın. (ME 209.1)

yüŋüllük et-: sevinmek.

Hoşlandı, yüŋüllük etdi. (ME 166.3)

zulm et-: zulmetmek.

Biz bir birimizge *küç kılmasbiz, zulm etmesbiz*, bizge dad bergüçi hacet ermes. (KE 216r16)

Yardımcı Fiili ediş- Olan Birleşik Fiiller

al ediş-: karşılıklı hile yapmak.

birle

Al edişti anıŋ birle, *hile kılıştı* anıŋ birle. (ME 113.1)

Al edişti anıñ birle, *hile kılıştı* anıñ birle. (ME 124.1)

arz ediş-: bir şeyi birbirine sunmak, vermek.

+nI

Kaleni **arz ediş**diler satıg kılmak uçun / kabız kılıştı iki satıg kılışgan. (ME 197.5)

cinslik ediş-: benzemek, uyuşmak.

birle

Meñzeşti anıñ birle, **cinslik edişti** anıñ birle. (ME 113.5)

cüftlük ediş-: evlenmek.

birle

Cüftlük edişti anıñ birle.

harhasa ediş-: münakaşa etmek.

Husûmet kılıştılar, **harhasa ediş**diler, *çogaştılar*. (ME 200.3)

karım katımluk ediş-: cima etmek.

Karım katımluk edişti anıñ birle, *karıştı* anıñ birle / *zina kılıştı* tişi birle. (ME 109.5)

kesig ediş-: bahse girişmek.

birle

fal kemşişdi anıñ birle ya uruştı anıñ birle / **kesig ediş**di anıñ birle nerse üze, *kesiş*di anıñ birle nerse üze. (ME 115.7)

kıskançlık ediş-: kıskanmak.

+gA

Bahillik kılıştılar, **kıskançlık ediş**tiler anıñ *üze* (ME 201.4)

küç ediş-: zulmetmek.

Zulüm kılıştılar, **küç ediş**tiler. (ME 200.5)

lag ediş-: şakalaşmak.

birle

Laglaştı anıñ birle, **lag edişti** anıñ birle. (ME 109.8)

satıg ediş-: ticaret yapmak.

birle

Borca **satıg edişti** anıñ birle, borçlaştı anıñ birle. (ME 124.5)

tetiklik ediş-: uyanıklık yapmak.

birle

Zireklik kılıştı anıñ birle, **tetiklik edişti** anıñ birle. (ME 124.2)

töñ ediş-: paylaşmak.

Teñlik üze harç çıkarıştılar, *teñleştiler*, **töñ ediştiler**. (ME 196.2)

zöftlük ediş-: kavga etmek, tartışmak.

Lanet kılıştılar / azgırlık kılıştılar, **zöftlük ediştiler**. (ME 201.1)

1.1.3. Yardımcı Fiili eyle- / edle- Olan Birleşik Fiiller

Türkçe Sözlükte *eyle-* fiili için *etmek, yapmak* “Arap atlar yakın eyler ırağı” anlamı verilmiştir. (TS 2005:671)

Adnan Rüştü Karabeyoğlu, *eyle-* fiilinin *et-* fiili gibi bileşikteki adla gösterilen nitelik veya durumun birleşimin nesnesi olan varlığa yüklenmesini, edindirilmesini, varlığın o durum içinde bulunmasını, üzerinde taşınmasını anlatmak işlevleriyle yardımcı fiil görevinde kullanıldığını ifade eder. Karabeyoğlu, *eyle-* fiilinin *Nesne Niteleme* ve *Gerçekleştirme* fonksiyonlarını örnekleriyle açıklar ve *eyle-* fiilinin günümüz için kullanım sıklığının az olduğuna dikkat çeker. (Karabeyoğlu 2008: 74-75)

Haydar Ediskun, *eyle-* fiilinin tek başına kullanılmadığını, *et-* yardımcı fiili gibi birleşik fiil kurduğunu, yerini *et-* yardımcı fiili aldığı için *eyle-* fiilinin çok az kullanıldığını belirtir. (Ediskun 1999: 244)

Dilek Herkmen, “*Eyle-*” *Yardımcı Fiili* adlı makalesinde, *edle-* fiilinin ilk örneklerine; *faydalı bir şeye dönüşmek, olmak; yetiştirmek; sahip olmak ele geçirmek;*

saygı göstermek, itibar etmek anlamlarıyla Uygur harfli metinlerde rastlandığını, Orhun abidelerinde bu kelimeye rastlanmadığını; Kutadgu Bilig, Divanü Lugati't-Türk ve Atebetü'l-Hakayık'ta *iyilik yapmak, iyiliği için çalışmak, hürmet etmek, değer vermek* vb. anlamlarıyla esas fiil olarak yaygın olarak kullanıldığını belirtir. Herkmen, *edle-* fiilinin yardımcı fiil olarak kullanımının ilk kez Kısasü'l-Enbiyâ'da tespit edildiğini, Eski Anadolu Türkçesinde yardımcı fiil olarak kullanımının çok yaygın olduğunu, daha sonraki dönemlerde kullanımının azaldığını ve sadece halk ağzında, bazı lehçelerde ve eski şekillerde görüldüğünü ifade etmiştir. (Herkmen 2010:238-249)

eyle- / *edle-* yardımcı fiiliyle kurulmuş birleşik fiillerin Kısasü'l-Enbiyâ'daki birer örnekleri şunlardır:

güman eyle-: zanda bulunmak.

Hakilarga melamet ve itab keldi. İştittiniz erse müminler **güman** eylemiş teg nelük aymadınız. (KE 235r17)

konuk edle-: misafir ağırlamak.

Cebrail keldi aydı: ey İbrahim Mevli yarlıkar Lutnı saklagan men ermes mü erdim, sen Lut[ga] **konuk edlemekni** koddun. (KE 59v2)

1.1.4. Yardımcı Fiili kıl- Olan Birleşik Fiiller

kıl- fiili, Türkçe Sözlük'te, yardımcı fiil notu (yar) düşülerek *etmek, yapmak* ve ikinci anlam olarak da yardımcı fiil notu düşülmeden *namazı yerine getirmek* anlamlarıyla yer almıştır. (TS 2005: 1154)

Adnan Rüştü Karabeyoğlu, *kıl-* fiilinin *eyle-* ve *et-* fiilleri gibi birleşikteki adla gösterilen nitelik veya durumun birleşimin nesnesi olan varlığa yüklenmesini veya ad unsurunun bildirdiği durum, hâl veya iş anlatan kavramların meydana getirilmesini, gerçekleştirilmesini sağladığını belirtir. Karabeyoğlu, *kıl-* fiilinin bazen *et-* ve *eyle-* fiillerine, daha vurgulu bir anlatım tarzı olması hasebiyle tercih edildiğini söyler. (Karabeyoğlu 2008: 107-108)

Haydar Ediskun, *kıl-* yardımcı fiilinin *etmek* yardımcı fiilinin anlamında eskimiş sözlerle birleşik fiil kurduğunu söyleyerek *meçbur kıl-*, *takdim kılın-* örneklerini verir. “*Namaz kılmak bileşiginde namaz kelimesi, namaz-ı namaz-ı(n)ı gibi ekler aldığı için*

kılmak'ın nesnesi görevindedir. Öbür bileşiklerde bu özellik yoktur." notunu düşer. (Ediskun 1999: 245)

Yukarıda gördüğümüz *bol-* fiili, isimlerin önüne gelerek oluş bildiren fiillerin meydana gelmesini sağlıyordu. *kıl-* fiili ise kılış bildiren fiiller oluşturur. *Bol-* fiilinin esas anlamında kullanıldığında birleşik fiil yapısını oluşturmaması gibi *kıl-* fiili de asıl anlamıyla kullanılırsa birleşik fiil oluşturmaz. Aşağıdaki örneklerde *kıl-* fiili asıl anlamıyla "yapmak, meydana getirmek, oluşturmak" anlamlarında ve kendisinden önceki isimden bağımsız olarak kullanılmış ve birleşik fiil oluşturmamıştır:

Ol süngükler üze yana et keydürdi takı ol sening teg ademî **kıldı**. (NF 425.4)

Anam sizke bu taamnı hediye ıda berdi tegil tedi erse men takı **andag kıldım** erse... (NF 25.3)

İngen maslahat turur **andag kılğıl** tep icazat berdi erse... (NF 41.10)

Ol yüzük kılguçı ustad takı **andagok kıldı**. (NF 77.17)

Atang adamnı tuprakdın yarattı takı seni erkeklik suvıdın yarattı takı ol suvnı bir para koyug kan **kıldı** takı ol koyug kannı bir para çeynem et **kıldı**. (NF 425.3)

Eger şeytan könglinge kirip imanını takı tevhidini takı marifatını alsa ne **kılğay** erding? (NF 325.5)

Taradığımız metinlerde *kıl-* ve *et-* yardımcı fiilinin birleşik fiil yapısında aynı cümle içerisinde, aynı yerde kullanıldığı örnekler vardır:

Melik aydı: Aşukmagıl **fıkr eteyin**. Kızı aydı: ey melun ne **fıkr kılursen?** (KE 160r19)

Al etdi, kıldı. (ME 148.6)

Sabır kıldı, tekellüf birle **sabır etdi** / sabır, tekellüf birle **sabır etmek**. (ME 191.7)

Biz bir birimizge **küç kılmasbiz**, **zulm etmesbiz**, bizge dad bergüçi hacet ermes. (KE 216r16)

Tedarük kıldı taksirga, kalıklığına **tedarük etdi**. (ME 206.4)

Kıl- fiilinin birleşik fiil yapısında *işteşli* kullanımı özellikle Mukaddimetü'l-Edeb'de çokça görülmektedir. Yine bu kullanımı Nehcü'l-Feradis'te de görmekteyiz:

Neteg ruza tutmuş bolurlar kim ekegün olturup bukün **gıybat kılıştılar** takı musulmanların etlerini yediler. (NF 389.1)

Ey yaranlarım zinhar biri biriñizke **hased kılışmañız**. (NF 412.6)

Ey ümmetlerim, ey yaranlarım zinhar biri biriñiz *birle* **hased kılmañız**. (NF 388.7)

kıl- yardımcı fiiliyle kurulan birleşik fiillerin taradığımız metinlerdeki örnekleri şunlardır:

abdest kıl-: abdest almak.

+kA

Ya İbrahim, tegme bir fariza namazka bir **abdest kıl**gıl takı tegme *yun*mişta agzıña mesvak sürtgil. (NF 266.7-8)

birle

Yana Peygambar aleyhisselam ol suv birle *yundı*, **abdest kıldı**. (NF 44.2)

âdet kıl-: alışmak, âdet edinmek.

+gA

Munça yıldın berü bu çıpçuklar bu daraht üzesinde konmakga **âdet kılıp** tururlar. (NF 245.2)

ø

Menim avazım katıg turur takı katıg sözlemek **âdet kılıp** turur men, heç akru sözleyü bilmez men. (NF 371.14)

afv kıl-: 1. affetmek.

Ey yaranlarım, kayu biriñizke benim tilimdin ya takı elgimdin azar tegmiş bolsa **afv kılıñ** ve eger **afv kıl**mañız, zinhar u zinhar ahiratka koymañ, bu dünyada kısas kılıñ! (NF 85.15)

Sen *keçürgil* takı **afv kıl**gıl Peygambar aleyhisselamka suhbat kılğanı üçün tedi erse ol takı **afv kıldı**, *bağısladı*. (NF 129.10,11)

...bilmeyin hükm kıldılar tep özr aydım, **afv kıldım**. Arıgsız sunı arıgka tutup yazukların *keçürdüm*. (KE 213r11)

Başları yastukga tegmişde küçleri kuvvetleri kalmasa maña sözlegü tevbe kılgu yaragı kalmasa köñülleri birle tevbe kılsa **afv kıldım keçürdüm**. (KE 213r13)

Afv kıldı, *keçürdi*, *keçrü berdi* Tañrı andın. (ME 203.4)

+dIn

Maksudum egningdeki mühr-i nübüvvetni körsem. İmdi destur bergil ol mühr üze kuble bereyin, *sendin afv kıldım* tedi. (KE 236r9)

2. silmek, yükümlülüğünü kaldırmak; kurtarmak.

+nI

On namaznı takı **afv kıldım** tedi erse şükür kıldım. (NF 59.7)

+nI...+dIn

Afv kıldı anı işdin, kılmakı vacib bolmış işni kiterdi aña. (ME 59.1)

agaz kıl-: başlamak.

Ya Haris Kuran okıgıl tedi erse men takı Kuran okıyu **agaz kıldım**. (NF 199.16)

Kaçan kim ademiniñ ahir halı bolsa Azrail canını kabz kılı **agaz kıl**sa... (NF 439.13)

İbrahim tag başınga aşdı bıçaknı taşga çaldı yıglayu **agaz kıldı**. (KE 51r8)

Mevli azze ve celle Muhammedka ıdgan sözdin sende nerse barnu okıgıl tedi. Cafer **agaz kıldı** kim *sübhanellezi esra biabdihi leylen minel mescidil harami*. (KE 233r19)

+dIn

Tertib üze yaratılğanlardın **agaz kılduk**. (KE 3r3)

agır kıl-: ağırlaştırmak, zorlaştırmak.

+nI

Men keldim takı saña namaznı, virdiñni **agır kıldım**. (NF 268.4)

agrıg kıl-: hasta etmek, hastalandırmak.

+I

Yol emgeki meni **agrıg kıldı**. (KE 234v6)

agulug kıl-: zehirlemek, zehir sürmek.

+nI

Ol hatun bardı, İbnü Mülcemniñ kılıçını **agulug kıldı**. (NF 152.13,14)

ah kıl-: ah etmek, ah çekmek.

Bir **ah kıldı** takı behuş boldı, yıkıldı, akılı ketti. (NF 147.14)

Yusuf anı işitip **ah kıldı**, ögsüz boldı. (KE 79r19)

Ey bendem name seniñ turur, yazuk kıldıñ takı peşiman bolup **ah kıldıñ**, ol *ah tedükiñ* üçün kamug yazukıñnı yarlıkadım. (KE 191r 19)

Resul aleyhisselam hali aynadı, telim **ah kıldı**, yıgladı. (KE 236v5)

ahd kıl-: 1. anlaşma yapmak, sözleşmek.

Emdi yana yañı **ahd kıl**sak bolgaymu? (NF 47.17)

Kaçan kim bir ay tamam bolsa bu yüz altunni eda kılğaymen tep **ahd kılıştılar**. (NF 433.13)

Kaçan **ahd kıl**salar butlar katında **ahd kılur** erdiler. (KE 195v3,4)

Ahd kılıştılar, *söz kesişdiler*. (ME 196.1)

birle

Eger Tañrı Teala *birle ahd kıl*sañ bir iş içinde zinhar ol *ahdke vefa kılıñ*. Adam oğlınga mundın ulug ziyan bolmagay kim edisi *birle ahd kıl*sa takı ol ahdni buzsas. (NF 350.6,7)

Menim *birle ahd kıl*gıl kim bu kündin soñ yalğan sözlemegeysen. (NF 381.13)

Biz ol kavm *birle ahd kıl*duk. Ahdni bozmak bizdin layık bolmagay. (KE 226r20)

Resul aleyhisselam Medineka kirdi, Beni Kureyza ve Nazir *birle ahd kıl*dılar, aydılar: biz seniñ *birle* harb kıl mazmız, sen me bizge kıl magıl, seniñ işinde *keñeş kılalıñ*. (KE 227r13)

Men Teñri azze ve celle *birle ahd kıl*mış erdim Alini takı Muaviyeni öltürgeymen tep. (KE 242r17)

Antlu boldı anıñ *birle*, **ahd kılıştı**dı, *ant içiştı* anıñ *birle*. (ME 116.3)

2. ahdetmek, vaat etmek.

Taḥrı Teala **ahd kıldı** kim kayu kimerse esrütgen neerseni iĉer bolsa ol kimerseke tamugluglarını kanlarını iriñlerini iĉürmedin kodmagaymen tedi. (NF 363.3)

ahdke vefa kıl-: ahde vefa göstermek, söze sadık kalmak.

Eger Taḥrı teala birle ahd kılsañ bir iş iĉinde zinhar ol **ahdke vefa kılıñ**. (NF 350.6)

Kim kim kelip bu Hacerü'l-esvedni kuble kılsa ol **ahdke vefa kılmış** bolur. (NF 273.7)

Hak tebareke ve teala bu Hacerü'l-esvedke til bergey **ahdiñe vefa kıldı** tep. (NF 273.8)

...ahdimke vefa kıldım... (NF 273.12)

akd kıl-: nikah kıymak, nikahlamak.

Davud kabul kıldı, **akd kılıp** Tebşananı aldı. (KE 135r13)

+gA / kA

Medine ensarılarınıñ kayu biriniñ kim ekki hatunı bar erdi biringe talak berip uddat keçrüp ol muhacirlarka **akd kıldılar**. (NF 255.16)

+nI...+gA

Yakub Yusufga Mevli yarlıkın tegürdi erse Yusuf kabul kıldı, toy esbabın anukladı **akd kılğalı** ogradı. Mevli yarlıkı birle Cebreil yetildi Yusufga Zelihamı **akd kılmak** üĉün. Havva anamıznı Adem atamızga **akd kılurda** Mevli Teala öz arıg zatı birle hutbe yarlıkamış erdi. (KE 109v1,2)

Aymışlar: Kaĉan Zelihamı Yusufga **akd kıldılar** erse ekegü halvet kıldılar. (KE 110r11)

+nI...birle

Resul aleyhisselam aydı: sizni meniñ müezzinim Bilal-i Habeşi birle *nikah kıldım*. Aydı: ya Resulallah ümmetleriñde munĉa teñlik aklar bar erken bizni kara Bilal birle **akd kılursen?** (KE 215r12)

al kıl-: tuzak kurmak, hile yapmak.

Al kıldı, agga ilindi. (KE 77r10)

Al kılıp zindaña yol körgüzdi. (KE 83v20)

+gA

Ali aña ma andaguk **al kıldı**. (KE 226v19)

alçaklık kıl-: 1. merhamet etmek, acımak.

+kA

Ya Muhammed, yak yavuklarını tamugdın kurtgargıl takı müminlarka **alçaklık kılğıl** tep aydı erse... (NF 16.13)

Yani ataga takı anaga şefakat ve rahmet et *horluknuş kanatını aşak kılğıl* yani ataka takı anaka **alçaklık kılğıl** takı şefakat kılğıl neteg kim kuş balası üçün kanatını aşak kılur, sen takı anıñ teg kılğıl. (NF 285.11)

2. yalvarmak.

Ne çara kılşañ kılğıl takı bargıl tep üküş **alçaklık kıldı** erse... (NF 223.2)

Andın derhost kıldılar takı üküş **alçaklık kıldılar** erse kabul kıldı. (NF 220.1,3)

+gA

Alçaglık kıldı aña, *hor boldı* aña. (ME 183.7)

3. itaat etmek, teslim olmak.

Eger bu kimersenin köñli **alçaklık kılmiş** bolsa erdi endamları takı **alçaklık kılğay** erdi malum boldı kim köñli gafil turur endamları takı gafil turur. (NF 247.12,13)

Boyun südi aña, **alçaglık kıldı**. (ME 161.1)

+gA

Boyun südi Tañrıga, **alçaglık kıldı** Tañrıga. (ME 6.2)

+DA

Muminler kurtuldular, ol muminler kurtuldular kim namaz içinde **alçaklık kılurlar**. (NF 248.8)

4. mütevazı davranmak, alçak gönüllü davranmak.

Kaçan kim men **alçaklık kılgu** yerde **alçaklık kılmadım** erse, Hak teala meni mundag hor kıldı. (NF 374.7,8)

âli kıl-: yüceltmek.

+nI

Din şeriat rayetini **âli kıl**gan Mustafa

Küfr ü zulmet tuglarını yerge çalgan Mustafa. (KE 2r8)

amade kıl-: hazırlamak.

ø

Ya Selman *taam* nişe **amade kıl**madıñ tep aydılar erse... (NF 384.17)

+kA

Cümle sahaba evlerine barıp Peygambar aleyhisselamka hediye **amade kıl**ur erdiler küçleri yeterinçe. (NF 24.17)

+nI

Hak teala ol işdin sual kılrsa anıñ cavabını **amade kıl**mak kerek. (NF 146.11)

amel kıl-: 1. amel etmek.

Hüküm kılrsa bolur biliñ muttafik

Amel kılrsa bolur tutup kayısı. (MM 229.4)

birle

Bolgay kim bu kitab sözleri *birle* **amel kıl**gaylar. (NF 2.17)

Ol miras horalardın takı ilmi *birle* **amel kıl**ganlardın biri İmam Malik erdi rahmetullahi aleyh. (NF 207.1)

Ya Ahmed, Kuran *birle* **amel kıl**gıl tedı. (NF 225.1)

Teyürler: malum boldı kim caduluk ögrense takı anıñ *birle* **amel kıl**sa Mevli azze ve cellege kafır bolur ermiş. (KE 22v2)

2. ibadet etmek.

Kim kim **amel kıl**ur bolsa takı ol amalı içinde özgeni maña ortak kılur bolsa men ol **amel kıl**ganını ortakı *birle* terk kılurmen takı men ol **amel kıl**gandın bezar bolurmen. (NF 401.3,4)

Nifak kine birle **amel kılguçı**

Bu candın haber hem eser bulmas ol. (MM 22.3)

3. gerçekleştirme, uygulama.

Burunkı ulema özleri **amel kıl**madın takı bir kimerseke aymas erdiler. (NF 201.5)

and / ant yad kıl:- yemin etmek.

Anı idmazmen **ant yad kıl**ıp tururmen. (NF 196.16)

İblis **ant yad kıldı**: men sizke edgülık takı ögüt cihetidin aytur men. (NF 281.4)

Kayserka bitig bitidi. Teñri tuta **ant yad kıldı**. (KE 231v5)

birle

Yerni kökni yaratgan Tañrı birle **and yad kıl**urmen kim bu ol peygambar turur. (NF 79.13)

Musa Peygambarka endürgen Tevrit atlıg kitab birle **and yad kıl**urmen kim sizler yañılduruldunuz. (NF 139.14)

aram kıl:- sakinleşmek, huzur bulmak.

Ya Yusuf elgiñni bir kata bu yürekim üze kodgıl kim yürekim **aram kıl**sun tedi. (NF 361.6)

Yörügli şeriat bile salik ol

Veli bolsa meczub **kıl**umaz **aram**. (MM 305.4)

areste kıl: süslemek.

+nI

Bakar heç kimerse yok takı Zeliha özini **areste kıl**ıp olturmış. (NF 360.11)

Bu çöprekler cümlesi bu ademilerniñ tonları erdi kim bu tonlarını kedip özlerini **areste kıl**ıp yöriyür erdiler. (NF 391.10)

arka bir kıl:- sırt sırta vermek; el birliğıyle.

Şemun aydı: kamug yığılıp **arka bir kıl**ıp tamını yıkalıñ. (KE 64v5)

aruk kıl:- zayıflatmak, belini bükme.

+I / nI

Ey melun ne neerse turur kim teniñni **aruk kıldı**? Uşbu hacılarınñ kölükleriniñ avazı turur kim meni **aruk kıldı**. (NF 275.3,4)

arza kıl-: 1. sunmak, teklif etmek.

Mal, tavar **arza kıldılar**, men olarnı kabul kılmadım. (KE 182v21)

nI...+gA

Yeryüziniñ hazınalarını Hak teala özinge **arza kıldı** erse özi kabul kılmadı. (NF 108.15)

Menim ummatımınñ amalları tegme bir haftada ekki kata maña **arza kılınur**. (NF 346.13)

Neçeme kim ol hatun özini Süleyman ibnü Yasarga **arza kıl**sa erdi heç anar iltifat kılmaz erdi. (NF 352.2)

Ol amanat kim Hak tebareke ve teala köklerke takı yerlerke takı taglarga **arza kıldı** erse cümlesi korktılar takı kabul kılmadılar. (NF 243.4)

Kaçan Yusuf Zeliha olturgan evge kirdi erse Zelihanı kördi bezenmiş türlüğ tonlar keymiş, özini Yusufga **arza kıldı**. (KE 80v19)

Men kimge kim İslam **arza kıldım** erse yüzün açıtı illa Ebu Bekr yüzün acıtmadı. (KE 195r10)

2. söylemek, anlatmak.

+nI...+gA

Ol kirmişte men bayakı teg tursa erdim köñlinde sözini hacatını maña **arza kılı** bilmegey erdi dedi. (NF 123.14)

+nI...+DA

Hemişe halvata talab kılur erdi kim ışkınıñ kıssasını anıñ ileyinde **arza kıl**sa. (NF 431.8-9)

+nI

Men hacatımı **arza kıldım** erse peygambar aleyhisselam takı cevap aydı. (NF 169.5)

3. telkin etmek.

Yusuf aydı: kamugrı yaratgan bir Allah turur, mülki içinde şerik yok, mülkinge zeval yok. Aydılar: iman **arza kıl**gıl. Yusuf iman **arza kıldı**, müsülman boldılar. (KE 72v18)

arzu kıl-: arzu etmek, arzulamak, istemek.

Nefsüm üküş neerseler **arzu kıldı** takı kuvvatım yetmedi. (NF 300.14)

Takı kün batmakınga **arzu kılurlar** kim kaçan bolgay kim kün batsa takı Rebbüm birle halvatta munacat kıl sak tep **arzu kılurlar**. (NF 318.16,17)

Resul aleyhisselam aydı: ey İdris bu makamga tegmişde maña ümmet bolmaknı nedin **arzu kılursen?** (KE 214v20)

Bu saraylar maña bolsa tep **arzu kılurmen**. (KE 215r2)

Felek hidmet **arzu kılur** tenji yok

Bu kevn ruhı rızvan üze naz ayur. (MM 387.3)

Anı mu **arzulayursen** tep bir yañakladı. (KE 227r7)

asan kıl-: kolaylaştırmak.

Ya Rebbi ölümünñ katıglıklarını maña **asan kılı** bergil. (NF 438.1)

Miskinlik kıl gıl, bolgay kim **asan kıl**sa. (NF 59.7)

İdiya can bermekni Muhammedge **asan kılı** bergil, teyür erdi. (KE 237v4)

Azrail bir saat tevakkuf kıl gıl, can bermekni **asan kılı** bergil, teyür erdi. (KE 237v5)

asilik kıl-: itaat etmemek, uymamak, isyan etmek.

Ve eger icabat kılmasam Peygambar aleyhisselamka **asilik kıl**mış bolurmen tep yerimdin koptum. (NF 31.14)

Ya Rebbi ümmetlerimdin kim maña *uysa* ol mendin turur kim kim maña **asilik kıl**sa sen yazuklarını örtgensen takı yamanlıklarını yarlıkagansen tedi. (NF 115.14)

Menim fermanınga muti bolsa maña **asilik kıl**masa men anı edgü kullarım divanında bitiyürmen. (NF 288.16)

Yime **asilik kıld**ılar erse olarnı kivürdi feriştelerge berdi. (KE 4v17)

asıg kıl-: 1. fayda sağlamak, fayda etmek.

Ey karındaşlarım kedin öküngesiz **asıg kıl**magay. (KE 74r1)

Musi aydı: azab kelmişdin [soñ] **asıg kıl**maz. (KE 125v17)

Bu yerge keldiñ erse cadulukuñ ne **asıg kıl**gay oğlanlarıñı öltürgey men. (KE 65r4)

Añar iman İslam **asıg kıl**magay

Zekatnı arıtıp koyarlar köze. (MM 196.3)

Asıg kılmas ol köp ökünç yese soñ

Er ol kim oñarsa işin munda öñ. (MM 274.1)

+gA

Kim alur munı kim körmez işitmez kimersega **asıg kıl**mas tep aydı. (KE 39r3)

Saña ma yalavaçlık **asıg kıl**mas. (KE 63v4)

Malik Zerge şefaati **asıg kıl**madı. (KE 77v15)

Davud aydı: bu söz saña **asıg kıl**mas. (KE 133v6)

2. kâr etmek, kazanç sağlamak.

Ey amm bu yol bazirganlarımız yavlak **asıg kıl**ıp keldiler. (KE 192r13)

astınnı üstün kıl:- altını üstüne getirmek.

+nI

Cebrail Mevli yarlığı birle kelip Katram-ı Şaristanini yeri birle yogurup **astınnı üstün kıl**dı. (KE 65r15)

aşkare kıl:- 1. açığa çıkarmak.

Bolgay kim Hak Teala **aşkare kıl**gay. (NF 153.14)

Saña layık cüft hasıl boldı amma **aşkare kıl**ur vakt ermes. (KE 187v2)

Hak tebareke ve teala saña ekki kat savab bergey: Sir içindeki taat savabını bergey hem takı **aşkare kıl**gan taatnıñ savabını bergey tep aydı. (NF 402.4)

Aşkare kıldı örtüglüg nerseni. (ME 53.3)

ø

Alplukın **aşkare kıl**dı uruş içinde. (ME 60.1)

3. ilan etmek.

ø

İbrahim ma peygamberlik **aşkare kıldı**, aydı: bir teŋriga bütüŋ. (KE 40r12)

Andın soŋ İsi elge kirdi halayıkni imaŋa davet kıldı yalavaçlık **aşkare kıldı**. (KE 170v4)

2. yaymak.

+nI

İslamdın kaytıp duşmanlıkni **aşkare kılıp** muminlerke ziyan tegürmesünler. (NF 75.10)

Ekinçisi salamni **aşikara kılmak**... (NF 254.15)

Kafirler batıl [d]inni **aşkare kılurlar** bizler hakdın nelük kizlenüp kılurmiz. (KE 197r11)

ata kıl:- ihsan etmek, bağışlamak, vermek.

ø / +nI...aŋar / + kA

Özi katında on on miŋ yarmak bar erdi cümlesini kelgenlerke **ata kıldı**. (NF 199.12)

Bizlerni Hak teala sizlerke ol amaldın **ata kıldı**... (NF 309.2)

Neçük taat ne ibadat kılmasun kim Hak teala *aŋar* munça hezar nimet **ata kılıp** turur. (NF 329.2)

Ol kün kim Cebreil Resul aleyhisselamga köründi aydı: ya Muhammed sevünç saŋa Mevli Teala on nerse **ata kıldı** kim öz<ge> yalavaçlarga *bermedi*. (KE 194v9)

Kevserni maŋa **ata kıldı**, makam-ı mahmudni maŋa *keramet kıldı*. (KE 211r2)

+nI

Başımız yok erdi Muhammedni Hak

Ata kıldı mundag arıg er kanı. (KE 197v2)

atalık kıl:- babalık etmek.

+gA

Ögsüzlerge **atalık kıldıŋ**. (KE 236v17)

avag kıl:- naz yapmak.

Nazadı aŋa, bayıdı aŋa, avag kıldı. (ME 38.7)

Naz kıldı tişi, **avaz kıldı** tişi. (ME 168.1)

avaz kıl-: seslenmek.

Üküş namaz kılmışdın soñ **avaz kıldı** takı aydı... (NF 31.8)

Anlarka men kol saldım **avaz kıldım** erse... (NF 130.13)

+gA

Sen bir saatdın soñ maña **avaz kıl**gaysen. (NF 167.4)

+dIn

Ey karındaşlarım men barayın kudug azgındın **avaz kıl**aym. (NF 357.5)

avaz kılma-: ses çıkarmamak.

Özi yatsıg namazıdın keldi takı musalla üze tikildi seher vaktınga tegi heç **avaz kıl**madı.

Seher vaktı boldı erse secdeke bardı takı secde içinde iñledi. (NF 317.8)

ayadat kıl-: hasta ziyaretinde bulunmak, ziyaret etmek.

Kaçan kim sökelliki katıg boldı erse cümle ensar u muhacirlar katinga kirdiler **ayadat kılı**. (NF 101.10)

+kA

İñen baralıñ sökelke **ayadat kıl**mak sünnet turur. (NF 235.6,7)

ayb kıl-: 1. kötölemek, zemmetmek.

+nI

Bu iş İbrahim işi turur anıñ üçün kim ol hemişe butlarımızı **ayb kılı** sözleyür erdi. (NF 216.12)

Kişini **ayb kıl**madı, gıybet kılmadı. (KE 198v8)

Takı kişini **ayb kıl**maknı takı gıybat kılmaqı terk kıldılar. (NF 389.15)

2. kınamak.

Zelihanıñ sevüglüki katıg boldı erse ol hatunlar işittiler, **ayb kıld**ılar. (KE 85r14)

ø

Adem oğlanların **ayb kıl**maq. (KE 21r13)

+gA

Bu söz Mısr elinde uluglarının hatunları işitti erse *Zelihaga ayb kıldılar* öz kulıga aşık bolmış tep ve kul aña boyun sunmamış tep *melamet kıldılar*. (KE 85r8)

+nI

Ya Habil meni barça halk **ayb kılurlar** kim seniñ taatıñnı takı kurbanıñnı Hak teala kabul kılmadı tep. (NF 337.17)

3. bir kusur ya da ayıp ile suçlama.

+nI

Musini bir niçeleri **ayb kıldılar** Mevli Teala Musiniñ **aybı** yokın olarga belgütdi. (KE 119v19)

azab kıl-: cezalandırmak, azap etmek.

Tilesem **azab kılısam** amma *afv kılmak keçürmek* sevügrek tedi. (KE 212r17)

+nI

Hak teala **azab kıldı** kafirlarnı... (NF 74.15)

Ya Rebbi eger kavmunı **azab kıl**sañ kullarıñ tururlar heç çaraları yok ve eger munlarnı *yarlıkasañ* sen hemişe yazuklarnı örtgen turursen. (NF 116.1)

+gA

Ol maideni körgendin soñ kim iman keltürmese men aña bir **azab kıl**gaymen, kamug alemlarga ol azab bolmagay. (KE 171v21)

azab u ukubat kıl-: cezalandırmak, işkence etmek.

Ol zalimler ol musulmanlarnıñ mallarını alurlar **azab u ukubat kılurlar**. (NF 67.9)

Ya Cebreil bu ne kavm turur kim mundag **azab u ukubat kılurlar**. (NF 67.11)

+gA

Bu sözünđin kayıtgıl yok erse saña katıg **azab ve ukubat kıl**gay men. (NF 165.8)

+nI...birle

Hak Teala sizlerni ol ot *birle azab u ukubat kıl*gay. (NF 17.3)

azad kıl-: azat etmek, kurtarmak.

+nI / ø

Men gayat sevündüm bir karavaşnı **azad kıldım**. (NF 18.12)

Ol sözni ayganıña tevbe kıldı takı istigfar kıldı, kul **azad kıldı**, üküş ruzalar tuttı. (NF 46.1)

Hocasıdın ol kulnı üküş baha berip satgın aldı takı **azad kıldı**. (NF 431.7)

Melikge aygıl bularnı maña bağışlasun, **azad kıl**sun, yok erse meni bular birle koysun. Ayakçı kelip melikge aydı erse karmıgını **azad kıldı**. (KE 91v18,19)

Sizlerni yarlıkadım etken günahlarıñıznı keçürdüm, sizlerni **azad kıldım** (KE 98v21)

Azad kıldı kulnı, *kendü tileklü kıldı* kulnı. (ME 25.8)

+nI...+dIn

Bu kün dünyada Yusuf şefaati birle Reyyan melik zindanlıgarnı **azad kıldı**, tañla Deyyan melik Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem şefaati birle müminlerni tamugdın **azad kıl**sa hiç acib ü garib ermes. (KE 91v20,21)

Eger bir rahmet nazarı birle bakıp tamug otın olarga öçürüp yazlıkların yarlıkap [tamug] otındın **azad kıl**sa ne aceb bolgay? (KE 189v20)

+gA

Miracga tasdik kılğan Ebu Bekr, islamga kul **azad kıl**ğan Ebu Bekr. (KE 199v1)

azar kıl-: 1. incitmek, üzme, azarlamak.

+I / nI / ø

Kayu kimerse muminni **azar kıl**sa meni **azar kıldı**, takı kim kim meni **azar kıl**sa Tañrı Tealanı **azar kıldı** takı kim kim Tañrı Tealanı **azar kıl**sa ol kimerse melun turur. (NF 11.1)

Ya Muhammed bu ol zaifa turur kim tili birle cüftini **azar kıl**ur erdi. (NF 68.9)

Üçünçi ol kimerse kim ata anasını **azar kıl**sa...(NF 289.16)

Malik aydı: kimerse Tenriga yazgan bar erse tevbe kılıñ kimerсени **azar kıl**mış bolsañız özr kılıñ, hoşnud kılıñ, Teñri azze ve celle bu belanı bizdin kittersün tedi. (KE 74r13)

Yusuf eki köñüllük erdi eger atdın tüşsem Reyyan Melik sözi sınmış bolgay eger tüşsem atam köñlin **azar kıl**mış bolgaymen tep namaz kıldı takı uyudı. (KE 106v15)

Ata ana ogul kızka bir iş buyursa bu ogul kız uf tese **azarlamış** bolur. (NF 285.1)

2. sinirlenmek, kızmak.

+gA

Emdi men saña ekinç kata sordum erse **maña mundag azar kıldıı**. (NF 288.8)

azm kıl-: gitmek, yola çıkmak, hareket etmek.

+gA / kA

Üç kündin soñ çıkıp Medine tarafınga **azm kıldılar**. (NF 21.17)

Takı Kabeke **azm kıldılar**. Kaçan kim Kabeke yavuk yettiler erse... (NF 39.11)

Baru başladılar. Kaçan kim munlar **azm kıldılar** erse...(NF 70.11)

Ekinç yıl takı hecke **azm kıldım**. Kaçan kim hecniñ efallarını tamam kıldım erse... (NF 271.17)

aziz kıl-: yüceltmek.

Aziz kılgan ol, zelil kılgan ol. (KE 162r21)

+nI...+DA

Aziz kılursen kimni tileseñ. (NF 50.5)

Emdi Hak teala İslamı **aziz kıldı** takı kavi kıldı. (NF 110.16)

Kim kim Hak tealanı tazim kılrsa Hak tebareke ve teala ol kulını dünyada takı **aziz kıl**gay hem takı ahiratta **aziz kıl**gay. (NF 207.8)

Yani kimni tilese **aziz kıl**ur, kimni tilese hor kılur. (KE 92r11)

Aziz kıldı anı. (ME 37.6)

+nI...birle

Melik aydı: kız karındaşıñızını maña beriñ, atañzını takı sizlerni ma mal birle **aziz kıl**ayın, kamugdın artuk bolgaysız. (KE 63r7)

bagdaş kıl-: bağdaş kurmak.

Ömer-i hattab radiyallahu anhu bir mescidge kirdi körer bir kaba sakallı **bagdaş kılıp** olturur. (KE 18v17)

baha kıl-: değer biçmek.

Andın soñ mubassırlar ulug hocalar yığıldılar takı **baha kıldılar**. (NF 359.9)

bahane kıl-: yalan söylemek.

Resul minnet kötermesün, uvtanmasun tep *Abdulmuttalib berdi tep* **bahane kıldı**. (KE 193r7)

Ogrılık kıldı tep **bahane kılursiz**. Meniñ oglum ogrılık kılmas, *yalgan aytursiz*. (KE 99r5)

üze

Kıldı anıñ **üze bahane**, *bahane ketürdi* anıñ **üze**. (ME 145.6)

bahillik kıl-: esirgemek, üzerine düşeni yapmamak.

+nI...+dIn

Bu fani dünyanı munlardın neteg **bahillik kıl**ayın tedi. (NF 255.6)

+gA

Emgeklerini takı hıdmatlarını *taksir kıl*mazlar ve eger bizler anlar hakkınga **bahillik kıl**sak takı şefakat kılmasak... (NF 291.14)

bahs kıl-: tartışmak, müzakere etmek, münakaşa etmek.

Heç kimerse añar karşı turup **bahs kılı** bilmez erdiler. (NF 231.11)

Ashab ve yaran yığılışıp Peygambar aleyhisselamnıñ hadislerini andın eşitürler takı **bahs kıl**urlar. (NF 222.7)

birle

Bir kün alimler yığılışıp keldiler takı özi **birle bahs kıl**ıştılar Kuran içinde. (NF 225.11)

Heç men bir kişi **birle bahs kıl**madım... (NF 201.12)

bang-i namaz kıl-: ezan okumak.

Takı küyer erdük neçeke tegi muazzin kelür erdi. **Bang-i namaz kıl**ur erdi. (NF 241.17)

bar kıl-: var etmek.

+dIn

*Yokdın **bar kıldın** cümle azalar birle meni müzeyyen kıldın.* (NF 147.7)

Ya adam men seni *yokdın **bar kıldım**.* (NF 281.10)

+nI

Bu yoknu **kılıp bar** kamug barnı yok

Kılıklı gani sen kamug halk çıgay. (MM 3.3)

baş kıl-: zarar vermek.

Bu yıgaç tatlıg ermiş, men yedim **baş kıl**madı sen me yegil, tedı. (KE 11v5)

batıl kıl-: bozmak, boşa çıkarmak.

Eger caduluk kılganlık bolsalar **batıl kılduralın**. (KE 203r7)

+nI

Rebbün anlarnın keydlerini hilelerini **batıl kıldı**. (NF 43.11)

Men munça tenlig mekr ü hile kıldım sen kamugını *buzduñ **batıl kıldın**.* (KE 244r1)

bay kıl-: zenginleştirmek.

+I / nI

Kayu mumın ve muvahhid amalını ahırat istemek için kılur bolsa Hak tebareke ve teala ol kulnuñ köñlini **bay kılur** takı perakende bolmış işlerini hem cem kılur. (NF 401.13)

Seni öz malımdın azad kılayın takı hem **bay kıl**ayın. (KE 188r8)

Muñsuz kıldı aña, **bay kıldı anı**. (ME 61.5)

Biliñ la ilahe temek ne bolur

İdidin öñin yok çıgay **bay kılur**. (MM 17.2)

bedel kıl-: dönüştürmek.

+gA

Masiyetiniñni taatga **bedel kıldım**. (KE 191r20)

[Dün]ya işin ahiret işiğe **bedel kıldım**. (KE 172r20)

behil kıl-: affetmek, hakkını helal etmek.

+gA

Anların adakinga tüşti takı yıgladı takı aydı kim maña **behil kılıñ** sizke yahşı hıdmat kılı bilmedim tep yıgladı erse... (NF 358.9)

belgölüg kıl-: 1. belirlemek.

ø

Andın soñ Muhammedni alıp Hadicega ektiler takı aydılar: terin **belgölüg kılıñ** ne berürsen. Hadice aydı: özgeler teri üç altun turur. (KE 187v7)

Nerse **belgölüg kıl**sañız Abd-i Menaf urugları seniñ minnetiñde bolsak. (KE 187r13)

2. ortaya çıkarmak, hazırlamak.

ø

Anda kedin buyurdı, Caferni koldaşları birle sarayga tüşürdiler, aş boguzların **belgölüg kıldılar**. (KE 233v6)

belgüsiz kıl-: belli etmemek, gizlemek.

ø / +nI

Davud yalavaç tünle özin **belgüsiz kılıp** raiyyetlerdin sorar erdi. (KE 134v7)

Belgüsüz kıldı sözni, örte sözledi. (ME 16.5)

bendelik kıl-: kulluk yapmak.

+gA

Uzun yaşap İdige **bendelik kıl**aym tedim. (KE 177r14)

berk kıl-: kilitlemek, kapatmak.

+nI

Ol Muhammedni bir evke katsak takı ol evnüñ tünlükini takı kapugını **berk kılsak** bu Muhammed ol ev içinde açlıkdın ölse tedi erse... (NF 19.12)

bes kıl-: (sözü) kesmek, bitirmek.

+nI

Ya Yusuf, **bes kıl**gıl sözni ve Zeliganı artuk rüsva kılmagıl. (KE 84v20)

bevl kıl-: bevletmek.

Peygambar aleyhisselam **bevl kıldı** takı teyemmüm kıldı erse... (NF 433.10)

Bir kafir ol eşikge utru yörüp **bevl kıldı**. (KE 220v2,3)

+DA

Uçmahda sökellik bolmagay; tüfkürmek, burun arıtmak, **bevl kılmak** bolmagay. (NF 65.15)

+gA

Bözçiler zemzem kudugınga **bevl kıldılar**. (KE 18r8)

bey^c kıl-: satmak.

+nI

Uçmahga kivürmekde hikmet ol erdi, Teñri azze ve celle ezelde hükm kılmiş erdi kim müminlerniñ tenini, malını *satgın alıp* uçmah bergüsini körülmegen nerseni **bey^c kılmak** şeriatda reva bolmas tep uçmahga kivürdiler. (KE 10r8)

Yusufnu **bey^c kılıp satar** halde arabini kördiler. (KE 78v12)

beyan kıl (ın)-: anlatmak, açıklamak, söylemek.

Ne iş kılğaymız kim Ebu Lehebni Muhammeddin adırgaymız tep aydı erse yaranları aydılar: siz **beyan kılıñ** tediler erse... (NF 14.3)

Dua kılğıl Mevli Teala **beyan kılı** yarlıkasun sığırniñ tüsi neteg turur? (KE 128r9)

Aydı: savab takı dürüst tefsir ol turur kim **beyan kılalñ** İnşallahu Teala. (KE 145v8)

Takı sorsaңыз kim iman ne bolur

Bilü bilmişinçe **kılayın beyan.** (MM 13.4)

ø

Üküşreki kafir boldılar, şeriat **beyan kılguçı** kalmadı. (KE 28r7)

+nI...+gA

Maña ol kişiniñ sıfatını yahşı **beyan kılğıl.** (NF 23.3)

Bu Mekke halkına fikh ilmni ögretgil benim sünnetlerimni munlarka **beyan kılğıl** tedi takı çıktı. (NF 71.4-5)

Dihyeke sordı kim Bu Ahmedniñ sıfatlarını maña *aytu bergil* tep Dihye takı Peygambar aleyhisselam sıfatlarını tamam **beyan kıldı** erse... (NF 80.16)

+nI...+gA

Ey abid benim bu tahtım hava üzre uçup kelürde sen ne aydıñ maña **beyan kılğıl** tedi erse ol abid takı ayganını Süleyman peygambar aleyhisselamka **beyan kıldı.** (NF 392.7,8)

Takı öz zahmatını tabibka **beyan kıldı** erse... (NF 423.12)

+DA

Neteg kim avvalkı babnuñ altınç faslında **beyan kılındı.** (NF 240.16)

Kabeke kasd kılğanını Hak tebareke ve teala neteg helak kıldı cümlesini avvalkı babnuñ altınç faslında **beyan kılındı.** (NF 273.13)

birle

...kamug tiller *birle* **beyan kıldı.** (KE 8v18)

beyat kıl-: biat etmek, sözleşmek, antlaşmak.

Şecere atlıg yıgaçniñ tüpinde tüştiler **beyat kılğalı.** (KE 225r19)

Ya emire'l-müminin sen elgiñ bizge bergil, **beyat kılalıñ.** (KE 241r20)

Müslim bin Akil bu çerig kelmezdin oza Hüseyinka bitig ıdmiş erdi, Küfe halkı kamug **beyat kıldılar,** terk kelgil, tep. (KE 245v2)

+gA

Resülga **beyat kıl**mışdın soñ elgimni uvut endamga tegürme[dim]. (KE 201v8)

birle

Resul *birle* **beyat kıld**ılar aydılar: seniñ işiñ biziñ işimiz turur. (KE 204r7)

bezar / bizar kıl:- 1. uzaklaştırmak.

+nI...+dIn

Ya Ayişe sendin maña halayık üküş sözler ayturlar. Eger sen bu sözlerdin bezar ersen takı inşaallah kim bezar bolgaysen ya takı Tañrı teala seni yamanlıkdın **bezar kıl**gay. (NF 416.17)

2. kurtarmak.

Bizar kıldı anı borcdın. (ME 64.6)

Çıkardı anı borcdın, **bizar kıldı** anı borcdın (ME 1.7)

bina kıl:- yapmak, inşa etmek.

ø

Menim üçün *Kabe* **bina kıl**sunlar. (NF 37.13)

Seniñ rizañ üçün mescid **bina kıld**ım, köprüg **bina kıld**ım. (NF 407.9)

Miracga tasdik kılğan Ebu Bekr, İslamga kul azad kılğan Ebu Bekr, Resul yanında orun tapkan Ebu Bekr, iftihar üçün kız bergen Ebu Bekr, evvel mescid **bina kıl**ğan Ebu Bekr. (KE 199v2)

birle

Ya İbrahim nida kılğıl kim Hak tealanıñ fermanı *birle* **bina kıl**ınmış Kabeke ziyaret kılınğlar tep. (NF 39.1)

Ün işitdi: ey İbrahim beş tagdın taş keltürüp anıñ *birle* **bina kıl**ğıl. (KE 52v11)

+nI

Mevli Teala Süleymaña vahy kıldı Beytü'l-Makdisni **bina kıl**ğıl. (KE 150v15)

bismil kıl-: kesmek.

Bismil kıldı kurban yılkısm, *bogazladı* bogazlagu nersenî. (ME 105.8)

bişarat kıl-: müjde vermek, müjdelemek.

+kA

Sizler*ke* İncil içinde İsa Peygamber aleyhisselam **bişarat kılıp** turur ol Peygamber bu turur tedi. (NF 81.2)

birle...+gA

Sahabalar taaccub kıldılar kim bu azizniñ ne amalı bar erken kim Peygamber aleyhisselam muña uçtmah *birle* **bişarat kıldı** tep. (NF 413.3)

borç kıl-: borç almak.

+dIn

Yegü içgü bulmazmiz, *sendin* nerse **borç kılğalı** keldim, tedi. (KE 227v10)

boş kıl-: açmak.

+nI

Açtı anıñ yolını, **boş kıldı** yolını. (ME 106.3)

boynagulık kıl-: isyan etmek.

+gA

Yaratkan, iktülegen, keçürgen İdiniñ atı birle maña **boynagulık kılmañ**. (KE 174v6)

Kisra aña hased kıldı, **boynaguluk kılğay** tep korktı. (KE 231r7)

buhtan kıl-: iftira etmek, iftira atmak.

+gA

Yazuk sendin ermiş takı bu oğlaña **buhtan kılmişsen**. (NF 362.9)

bulun kıl-: tutsak etmek, esir almak.

Cebreil elge kirdi, mal aldılar **bulun kıldılar**. (KE 227r4)

Benu Kureyzaka atlangıl, tutup **bulun kılğıl**. (KE 229v13)

Seni dünyeye magrur **kılır** nefis **bulun**

Bukün tevbe kılğıl tamugdın yolun. (MM 48.1)

+nI

Hatunlarıñızni, ogul kızlarıñızni **bulun** kılurlar... (NF 82.15)

Kaçan kim Peygambar aleyhisselam gazatdın kayıttı kafırlarñı alıp **bulun** kılıp keldi erse... (NF 161.4)

Yetmişni başlıg kıldılar, yetmişni **bulun** kıldılar. (KE 222r5)

bunyad kıl-: inşa etmek.

+dA

Ol takı *anda* şehir **bunyad kıldı**. (NF 156.8)

bügrı kıl-: bükmek, eğmek.

+nI

Arkaññı kim **bügrı kıldı**, yüzüñni ne açıttı? Yakub aydı: Yusuf için yığlaganım közümni akartdı, İbn Yamin kadgusı belimni **bügrı kıldı**. (KE 100v3,4)

cebr kıl-: eklemek.

+dIn...+gA

Eger farızaları içinde nuksan bolsa ol artuksı namazlarıdın bu farızaga **cebr kılğaylar** tep aymışlar. (NF 248.13)

cedel kıl-: tartışmak.

Heç aymadı kim üküş ilm hasil kılğan bolsa ya takı munazıra takı **cedel kılğan** bolsa temedi. (NF 233.1)

Cedel kılmadı. (KE 198v7)

cefa kıl-: eziyet etmek.

Eger meni peygambar tep bilse erdiler mundag **cefa kılmagay** erdiler. (NF 13.3)

Özi sünneti köp **cefa kıl**salar

Cefaga cezası tegürmek vefa. (MM 391.3)

+gA

Ali aydı: men saña ne yamanlık kıldım kim sen maña mundag **cefa kıldın**? (NF 154.1)

cehd kıl:- çalışmak, çabalamak.

Ya Resulallah meniñ malım telim boldı, yavlak emgenürmen **cehd kılurmen** kim bolsun tep kimersege berürge köñlüm bolmas neteg kılayın? (KE 18r10)

Niçe **cehd kıldılar** bulmadılar. (KE 45r17)

celve kıl:- meşhur etmek.

I / nI...+DA

Seni kelimüm tep alamda **celve kıl**madım mu? (NF 55.17)

Kaçan kim Hak tebareke ve teala İbrahim peygambar aleyhisselamı dostum tep alam içinde **celve kıldı** erse... (NF 211.6)

cem kıl:- 1. derlemek, bir araya getirmek; oluşturmak.

Bu sözler Ebu İshak-ı Nişaburi **cem kıl**gan Kısasü'l-Enbiyâ içinde bitiglig turur. (KE 27v4)

+nI

Bu hadiske temessük kılıp kırk hadis **cem kıl**duk Peygambar aleyhisselam hadislerindin mutemed kitablardın. (NF 2.9)

Bolgay kim Hak teala bu kitabı **cem kıl**gan asi ve cafi kulını yarlıkagay. (NF 3.1)

Kuranı ol **cem kıldı**. (KE 200r21)

Bu kelimatı **cem kıl**gıl ümmetleriña böleg eltil, eki rekat namaz ötep tükenmişde namaz ahirinde bu kelimatı aysunlar. (KE 214v3)

2. toplamak, çeki düzen vermek.

+nI

...köñlüñni Hak hazratında tutgil tep özümni **cem kılurmen**. (NF 243.14)

Hak tebareke ve teala ol kulnuñ köñlini bay kılur takı perakende bolmış işlerini hem **cem kılur** takı dünya anjar hor bolup kelür. (NF 401.14)

3. toplamak, biriktirmek.

+nI

Magrıbdın maşrıkgıa tegi yegülük nerse **cem kıldılar**, bir yıgaç yer içinde **yıgdılar**. (KE 138v4)

Eger dervişlikdin erse mal **cem kılalıñ** saña. (KE 203r6)

Ey halayıklar kamug bilürsiz kim Peygambar aleyhisselam dünyanı **cem kılmağı**, ak etmekdin toya yemedi... (NF 108.14)

4. toplamak, bir araya getirmek.

+nI

Peygambar aleyhisselam Sabit bin Kaysga aydı kim: Kavmuñnu **cem kılğıl**. Sabit takı cümle ensarılarnı **yıgdı**. (NF 256.1)

Bir kün Süleyman kamug ademiler, div perilerini **cem kıldı**. (KE 140v18)

cerah kıl-: yaralamak, incitmek, üzmeğ.

+I

Men halifanıñ emini bolgaymen takı ribahor takı benamaz bolmagaymen. Meni **cerah kıldıñız**. (NF 376.16)

cerahat kıl-: yaralamak.

+nI...+DA

Ömer radiyallahu anhu Kuran okıyur erdi. Anı bıçak birle sançtı, altı yerde **cerahat kıldı**. (NF 118.6)

ceza^c kıl-: üzölmek, kaygılanmak.

Eger Tanrı Teala maña Ayyubnuñ teninge musallat kılrsa erdi men anıñ teninge ig berse erdim nazar kılğay erdim kim **ceza^c kılur** mu ya takı yokmu tep aydı erse...(NF 330.14)

ceza^c takı / u feza^c kıl-: üzölmek, endişelenmek.

Ya Ayyub ev yıkıldı takı cümle oğlanlarınğ helak boldı tedi erse heç **ceza takı feza kılmağı**. (NF 330.8-9)

Anam benim üçün zinhar **ceza u feza kılmasun**. (NF 215.9)

cezb kıl-: kendine çekmek.

+nI

Kılur cezb anı fazlı *birle* bayat

Añar masivallah bolur cümle yat. (MM 306.1)

cidd u cehd kıl-: çalışıp çabalamak.

Ümmetim benim sünnetimni tuta bilmegeyler yollarını körmegeyler ol vaktın kim kim

cidd ve cehd kılıp benim sünnetimke yapşunsa... (NF 304.10)

cihad kıl-: cihat etmek.

Eger siyahat kılmak könlün tilese **cihad kılıgıl** kafirler birle gazat kılıgıl. (NF 262.13)

Cihad kılmakga anuk er[di]. (KE 200v19)

birle

Eger destur berseler kelgil takı benim *birle* **cihad kılıgıl**. (NF 290.5)

cima kıl-: cima etmek.

Erlik suvını endürdi **cima kılıgan**, meni endürdi. (ME 30.3)

El ayak tegürdi tişige, **cima kıldı** takı *iki endamın bir kıldı*. (ME 58.1)

birle

Kayu mumın ve muvahhid hatunı *birle* **cima kıl**sa ya takı karabaşı birle cem bolsa...

(NF 261.17)

+DA

Ol yerde halayık kördi kamuğı yalanaç tonları yok, uyatları yok, biri biriniñ katında

cima kılurlar. (KE 174v8)

+gA

Kerdekke kirdi tişi birle, **cima kıldı** tişige. (ME 17.2)

+nI

Sıkadı tişini, **cima kıldı** tişini. (ME 113.7)

cinayat kıl-: suç, kabahat işlemek.

+gA

Tavus uşmah içinde Adem ve Havvaga **cinayet kıldı**, İblisge takı yılaña Havva sıñar delalet kıldı adakı berü kelü karardı. Sual: karga ne **cinayet kıldı**? Cevab: karga [Nuh] aleyhisselam tufanında kedin yer körgeli iddi, murdar telim kördi, yegeli kaldı kelmedi, kıyamet [ye]tti, murdar-hor boldı. Sual: tavuk ne **cinayet kıldı**? (KE 55r8,9,10,11,13)

conmardlık kıl-: cömertlik yapmak.

Ey kulum Ali sen muminim üze **conmardlık kılursen**. (NF 272.3)

cüft kıl-: nikahlamak.

+gA

Havvanı saña **cüft kıl**madım mu? (KE 12v4)

cüret kıl-: cesaret etmek.

Ey kullarım meni mü aldayursiz ya takı benim üze mü **cüret kılursiz**? (NF 402.7)

darig kıl-: esirgemek.

Ey şair eger malım hazir bolsa erdi heç **darig kıl**magay erdim... (NF 259.8)

+nI...+dIn

Ve eger biz mundag şefakat kılsak anlar takı bizlerdin mahabbatını **darig kıl**mazlar. (NF 290.13)

dava kıl-: 1. dava etmek, davacı olmak.

+dIn

Bolmasa **dava kıl**maknı koydı takı ol boyagçıka aydı kim: Sen köz köre benim bözümnü tandıñ. Ahiratta Hak Tealanıñ hazratında sendin **dava kıl**gaymen tedi takı ketti. (NF 194.3-4, 5)

2. iddiada bulunmak, ilan etmek.

ø

Peygambar nubuvvat **dava kıl**ıp halayıkga Tañrı Tealanıñ fermanını tegrü başladı erse... (NF 397.1)

davet kıl-: 1. (dine, İslam'a) davet etmek.

Ellig eksük miñ yıl **davet kıldı** seksen kişi müsülman boldılar. (KE 23v5)

Nuhka risalet kelmişde yüz yaşar erdi tokuz yüz ellig yıl **davet kıldı**. (KE 25r18)

+nI / ø...+gA / kA

Bu keçe çıksañ takı Medine tarafinga barsañ anda takı kafırlarını İslamka **davet kıl**sañ tep aydı erse... (NF 20.2)

Yemenke barsañ takı Yemen padşahı Necaşi melike biziñ selamumızını tegürseñ takı *anı* İslamka **davet kıl**sañ tedi erse... (NF 78.11)

Emr-i maruf kılmak takı nehy-i münker kılmak halayıkını Hak Teala yolına *ündemek* **davat kıl**mak... (NF 410.7)

Eki yüz yetmiş yıl halkını **davet kıldı**, anda kedin vefatı boldı. (KE 19v5)

Nuh imaña **davet kıldı**. (KE 23r15)

Muhammed Resülullah Arab kafırların imanka **davet kıl**gan sözle[ri] Resul Arab kafırlarıga Mevli yarlıkın tegürdi. (KE 202v19)

2. (yemeğe) davet etmek, çağırmaq.

Basranıñ ulugları **davat kılıp ünder**ler ol takı barur takı aşlarını yeyür tediler erse... (NF 146.6)

davi kıl-: iddiada bulunmaq.

ø

Tört yüz yıl teñrilik **davi kıldı**, halklarga secde kıldurdı. (KE 44v17)

İsmail aydı: ey ata Mevli dostlukın **davi kıl**urseñ, Mevli dostlukın davi kılur kişi udır mu bolur? Udımasañ bu tüşni körmegey erdiñ. (KE 51r11)

Velikin bu **davi kılı**ğlı telim

Keliñ aytıñ emdi kanı netelim

Bu yolda kurug **davi kıl**mak muhal

Sarıp başka destar kedigli kilim. (MM 368.1,3)

def kıl-: 1. uzaklaştırmak.

Men **def kıldım**, *keterdim*. (NF 100.1)

Nagah düşmen kasd kılsa biz ekegü **def kılalmı**. (KE 188v17)

+nI

Kıyamət kün bolsa amenna ve saddakna Zübeyrdin tamug otınıñ uçkunlarımı men **def kıl**gaymen neteg kim seniñ yüzündin çibınlarını **def kıldı** tep aydı. (NF 120.16)

Neçeme kim namaz içinde ol vesveseni **def kıl**ayın tese kılı bilmegey. (NF 244.11)

Ebu Talib tirig ergince kafırlarnı **def kıl**ur erdi. (KE 218v5)

+dIn

On böri kelip Yusufnı kapsamış helak kılgu teg hamle kılurlar, Yakub tag tepesinden bakar yana bir böri ol börilerni *kavar*, Yusufdın **def kıl**ur. (KE 69r4)

2. göndermek, uzaklaştırmak.

Bargıl bu sualnı Ebu Hanifedin istegil. Ol bar erken bizke cevab aymak bolmaz tep **def kıl**ur erdi. (NF 190.1)

defn kıl-: defn etmek, gömmek.

+I / nI...+DA / gA

Eger Peygamber aleyhisselamnıñ mezarınıñ kufli kilidsiz özi açılsa meni Peygamber aleyhisselam hıdmatına **defn kıl**gaysız ve eger kufli özi hıdmatında açılmasa musulmanlar guristanına eltip *kömgeysiz* tedi. (NF 103.16)

Ol kimerseler *anı* yuvgaylar takı kefenlegeyler takı namaz kılgaylar takı **defn kıl**gaylar tedi. (NF 131.4)

Kaçan meni **defn kıld**ılar erse münkir ü nekir aleyhime's-selam keldiler. (KE 11r3)

İbrahim *anı* Kenan haddinde Filistin yerinde **defn kıld**ılar. (KE 56r4)

delalet kıl-: 1. yönlendirmek.

+nI...+kA

Bir mumin takı bir muminni edgü işke **delalet kıl**sa ol edgü iş kılgaña ne savab bolsa bu **delalet kıl**gaña ol savab bolur tep aydı. (NF 188.1,2)

2. rehberlik etmek.

İblisge takı yılaña Havva sıñar **delalet kıldı**. (KE 55r11)

delil kıl-: delil göstermek.

ø

Şeytan Süleyman tahtı üze olturdı teyürler, ayet **delil kılurlar**. (KE 145v3)

+nI...+gA

Marifetni fitretga **delil kıldım**. (KE 212v12)

dem kıl-: üflemek.

+gA

Resul bu ayetni okup anıñ [köz]ige **dem kıldı**. (KE 95r8)

birle

Agzıñ **birle dem kıl**gıl, közümüzde uçsun biz köreliñ. İsi balıkdın kuş kıldı, agzı **birle dem kıldı** hava uçtı. (KE 170v13,14)

derhost kıl-: rica etmek, istemek.

Neçeme kim **derhost kıldı** erse heç kabul kılmadı. (NF 186.12)

Öñin işlerim bar cümlesini tamam kılayın andın soñ canımnı kabz kılğıl tep **derhost kıldı** erse melekülmevt aydı... (NF 440.17)

0[lar] köp **derhost kıldılar** erse kabul kıldı, kızını Süleymaña berdiler. (KE 143v19)

Zekeriyya anası birle ekegü **derhost kılıp** elge kivürür erdiler. (KE 168r6)

+dIn

Ebu Bekrke bardı **andın derhost kıldı** kim Peygambar aleyhisselamka aysañız sulhıñı taza kılısak tep. (NF 48.1)

Sizdin **derhost kılurmen** benim birle Bagdadka barsañız... (NF 207.16)

Hak tealadın **derhost kıl**gay kim: ya Rebbi meni dünyake kaytargıl. (NF 274.2-3)

+gA

İmam Şafiiga **derhost kıldılar** kim: Bizke vaz ve nasihat kılı berseniz tep. (NF 201.7)

ders kıl-: ilim tahsil etmek.

Atı Ehnüh erdi üküş **ders kıl**mış üçün İdris atandı. (KE 19v21)

dostlık kıl-: arkadaşlık etmek.

birle

Seniñ üçün hediyyeler anuklap keldim seniñ **birle dostlık kıl**ayın tep. (KE 161v4)

Dostluk kılıştı anıñ **birle**, dost tuttı anı. (ME 126.6)

dua kıl-: 1. dua etmek.

Bizni şefaät kılğıl bizni İdi azze ve celle yarlıkasun tediler. İdris **dua kıldı**. (KE 22r8)

Sen **dua kıl**ğıl men icabet kılayın. (KE 211v11)

Aliniñ közleri agrıg erdi, Resülka keldi, Resul **dua kıldı**. (KE 226v16)

Yunugnuñ soñınça dü-gane ketür

Soñınça **dua kıl** niyaz el kötür. (MM 86.2)

+gA

Takı ekki elgini kötürdi takı ensarılarka **dua kıldı**. (NF 76.15)

Keçgen sahabalarka **dua kıldı** kalganlarka takı **dua kıldı**. (NF 85.11)

Dua kıldı ahsurganga, edgü **dua kıldı** ahsurganga. (ME 67.4)

2. beddua etmek.

...közüñni körmes kılsun, ulaş meñü tamugda kalgıl tep **dua kıldı**. (KE 240v17)

...olarga kargış **duası kıldı**. (KE 169v9)

Meryem **dua kıldı**: İlahi sınaatlarındın berekatnı kitürgil. (KE 18r15)

İblis aydı: sen **dua kıldıñ** kavmüm helak boldı. (KE 26v21)

dünyadın nakl kıl-: vefat etmek.

Peygambar aleyhisselam **dünyadın nakıl kıl**mışta tokuz hatun kaldı. (NF 6.9)

Ya Resulallahi, atam takı anam **dünyadın nakl kıl**ıp tururlar. (NF 290.8)

dünyadın rihlet kıl-: vefat etmek, ölmek.

Kaçan kim men **dünyadın rihlet kıl**sam zinhar ve zinhar halifalığını Ömerke bergeysiz.
(NF 114.13)

Resul aleyhisselam **dünyadın rihlet kıldı** erse... (KE 238v11)

dünyadın safar kıl-: vefat etmek.

Ya Cebreil bu kün **dünyadın safar kıl**ur künüm turur *ahiratka rihlat kıl*ur künüm turur.
(NF 88.15)

eda kıl-: 1. ödemek, vermek.

+nI

Menim üküş borcum bar ol borcumnu Muaviya **eda kıl**sun. (NF 175.4)

...kümüşi bolsa takı zekatını **eda kıl**masa... (NF 250.8)

Borçluların borçunu **eda kıl**ur erdi. (NF 328.14)

Emdi bu on miş yarmaknu **eda kıl**gıl tese men **eda kıl**mazmen tegeyin. (NF 259.11,12)

2. yerine getirmek.

Biliş üçge mesbuk burun ekkide

Kıraat okıgay **kılurda eda**. (MM 138.2)

+nI

Bir sabur bar Hak tebareke ve teala fariza kılmışlarını **eda kıl**mak içinde takı anlarını kerekinçe *yeringe keltürmek* içinde sabur kılrsa... (NF 324.15)

Evvel seniñ söziñni **eda kıl**mışdım soñ anıñ sözini takı **eda kıl**dım erse... (NF 181.14)

Fariza namazını **eda kıl**salar... (NF 313.15)

Kaçan kim şehadatını **eda kıl**mak üçün... (NF 376.14)

edeb kıl-: 1. ceza vermek, cezalandırmak.

+gA

Bu inen ulug hata söz turur. Bu sözni ayğağa ança **edeb kıl**mak kerek kim ol sözindin rucu kılrsa tedi erse halifa buyurdı: Barıñ ança **edeb kıl**ıñ tedi erse bardılar halifanıñ

serhenglerini alıp keldiler takı imamga **edeb kılı** başladılar erse... (NF 225.16,17; 226.1)

+I / gA

Anlar *meni* **edeb kıldılar** erse hak için kıldılar batıl sakındılar takı sözümni hata sakınıp *maña* **edeb kıldılar**. Maña zulm kılmadılar. (NF 226.15,16)

2. düzeltmek, değiştirmek.

birle

Sizlerde kayu biriniz yaman iş körer bolsaңыз ol işni tagayyur kılsun elgi birle yani elgi *birle* **edeb kılıp** ol işni ketersünler. Ve eger elgi *birle* **edeb kılıp** ketermekke kudratı yetmese tili birle ayıtsın kim... (NF 303.6)

Tirig erken ölüg bolgan ol kimerse turur kim asılarını masiyatlarını körer takı tek turur, heç elgi *birle* **edeb kılıp** men kılmaz. (NF 309.5)

3. engel olma, müdahale etme.

+gA

Bir kün bu kassabın şeyh yaman iş kılğanını kördi erse tiledi kim anar **edeb kılsa**. (NF 312.9)

Andın soñ ol kassabga **edeb kıldı** erse ol kassab aydı: men bu kündin soñ sizke çetük üçün heç gudda bermegeymen tedi erse... (NF 312.10)

Kayda kerek erse yöriyür nefsi ne neerse tilese anı hasil kıılır takı andag sakınur kim meni hocam sever kim maña heç **edeb kılmaz** ne kerek erse kıılırmen maña heç gazab kılmaz tep sakınur. (NF 426.10)

edepsüzlük kıl-: edepsizlik etmek.

birle

Bizim kişiler *birle* sizin yaranlar **edepsüzlük kılmışlar**, sulhni ehdni buzmuşlar. (NF 47.17)

edgülık kıl-: 1. iyilik etmek.

Munça **edgülık kılmış** erken meni koyup mendin özgedin halastık tilersen. (KE 89r4)

Eger karlugaç ol kün anca **edgülık kıl**masa erdi biz kamug bir kün ademiler yılaña yem bolgay erdiler. (KE 26r4)

+gA

Kayu mumin ve muvahhid hakkinga Hak Teala **edgülık kıl**mak tilese... (NF 185.15)

Aziz-i Mısri meni satkun aldı maña **edgülık kıldı**. (KE 81v7)

Edgülık kıldı aña, minnet koydı anıñ üze. (ME 29.3)

+gA / +DA

Sen Resülnün ammınıñ oglısen, köñlüm tileyür saña **edgülık kıl**sam, seniñ atañ benim hakkımda **edgülıkler kılıp** turur. (KE 243r19)

2. iyi davranmak, hürmet etmek.

Ey İbrahim tüşüñni rast kıldıñ biz **edgülık kıl**ganlarga edgü ceza berürbiz. (NF 216.1)

+gA / +kA

Ata *anaka* **edgülık kıl**maknıñ savabı namaz kılmaqñ savabıdın ziyada turur... (NF 283.1)

Ve bilvalideyni ihsanen takı ata *anaka* **edgülık kıl**sañız... (NF 285.7)

Ey halifa edgü kullarga **edgülık kıl**gıl, ağırlağıl takı yaman kişilerke öz yamanlıkları kifayat turur tep aydı erse... (NF 421.6)

Aziz Yusufnı satgın aldı evinge keltürdi Zelihaga aydı: munı edgü tutgıl [m]uña **edgülık kıl**gıl, adınlardıñ artukrak ağırlağıl. (KE 79r3)

Necaşi olarka köp **edgülık kıldı**. (KE 233v9)

eftar kıl:- 1. oruç açmak.

Fatıma radiyallahu anha bayakı teg **eftar kıl**mak üçün suv berdi. (NF 141.8)

Etmek takı zeyt keltürgil **eftar kıl**alın tedı erse... (NF 253.8)

Eftar kılmak üçün taam çıkardı takı ol abdal öñinde kodtı erse ol abdal tenavul kılmağı. (NF 295.8)

birle

Kaçan kim ahşam bolsa erdi ol koynı sagar erdi takı anıñ süti *birle* **eftar kılur** erdi heç taam tenavul kılmaz erdi. (NF 296.2)

2. oruç yemek, oruç tutmamak.

Ol Davud peygambar ruzası ol turur kim bir kün ruza tutsañ takı bir kün **eftar kıl**sañ. (NF 261.8)

ehya kıl-: 1. ihya etmek, canlandırmak.

+nI

Sen Muhammed Resulullah sünnetini **ehya kıl**gaysen takı *tirgüzgeysen*. Peygambar aleyhisselam sünnetini andag *tirgüzgeysen* kim sendin oza hem bir kimerse andag *tirgüzmiş* bolmagay. (NF 192.4)

+nI

2. (geceyi) ibadetle geçirmek.

Erteke tegi yığlamak zarılık birle *tünni* **ehya kılur** erdi. (NF 239.11)

ehyalik kıl-: ibadet etmek

Bu ilm amel için turur. Kerek erdi kim erteke tegi **ehyalik kıl**sa erdiñ. (NF 223.8)

Namaz takı kılur erdiler ruza takı tutar erdiler tünler takı **ehyalik kılur** erdiler... (NF 392.17)

emr kıl-: tavsiyede bulunmak.

Ey muminlar halal taamlar tenavul kılıñ takı edgü amallar kılıñ tep **emr kıl**ıp turur. (NF 294.2)

emr-i maruf kıl-: iyiliği, doğruluğu önermek.

Bilgil agah bolgıl ol kimerseler kim **emr-i maruf kıl**guçılar tururlar. (NF 308.12)

+gA

...heç kimerse bu halifaga **emr-i maruf kıl**mışı yok erdi. (NF 307.16)

emr-i maruf (kıl-) takı nehy-i münker kıl-: iyiliği önermek, kötülükten sakındırmak.

Emr-i maruf kılmadılar takı **nehy-i münker kıl**madılar erse... (NF 306.11)

Emr-i maruf takı nehy-i münker kıldım hem til birle hem takı el birle hem takı köñül birle. (NF 309.17)

endişe kıl-: 1. düşünmek.

Heç **endişe kılmaz** erdiler kim bu dünya bizke kim zahir boldı halal mu turur ya takı şübhelik mü turur ya takı haram mu turur tep *tefekür kıl*madın yüzün tüşer erdiler... (NF 393.1)

Bu keçe men **endişe kıldım** kim maña ölüm keldi emdi bu hilafat işini kimke ısparlagayın? (NF 101.17)

Biz üçegü **endişe kılalın**. Tegme birimizdin bir edgülük kelmiş bolsa ... (NF 292.11)

2. endişe etmek, telaşlanmak.

Bir oglak taamı üç miñ kimerseke neteg yetürgeymen tep **endişe kılı** evke bardım. (NF 29.4)

Endişe kılur kim Alini öltürür bolsam ebedi tamuglug bolgaymen tep korkar. (NF 152.10-11)

erklık kıl-: yetkili kılmak.

+nl...+gA

Eger Mevli azze ve celle *munı* sizlerge **erklık kılsa** ne kılğaysız? Kamugı aydılar: boyun süngemiz. (KE 6v2)

Kamug karabaşlarga *anı* **erklık kıl**mış erdi, malın tavvarın ol bilür erdi. (KE 46v7)

Mevli Teala *anı* uçar kuşlarga, yügürür keyiklerge **erklık kıldı**. (KE 137v7)

eser kıl-: 1. tesir etmek.

Zehri katıg **eser kıldı**. (NF 21.6-7)

Ulug taş çıktı. Neçeme kuvvatlıg erenler balta birle ursalar heç **eser kılmaz** erdi. (NF 28.5)

Neçe kata maña agu içürdiler **eser kıl**madı velikin bu nevbet inen katıg **eser kıldı**. (NF 175.13)

Kişilerke vaz ve nasihat kılsa sözi inen **eser kılur** erdi. (NF 420.10)

+gA

Bu söz *aşa* için **eser kıldı** takı kadgurdı. (NF 191.1)

Bu tesbihniñ halavatı yani tatlılığı İbrahim Peygambarnıñ köñlinge **eser kıldı** erse...
(NF 212.4)

+DA

Anıñ üçün kim caduluk yerde **eser kılur** kökde **eser kılmas**. (KE 208r15)

2. içine işlemek.

+gA

Bu zahm agulug zahm erdi *sirayat kıldı*. İçinge **eser kıldı** erse... (NF 154.5)

Andın soñ imam sahibfıraş boldı ol yıgaç zahmı içinge **eser kıldı**. (NF 227.2)

esir kıl-: esir etmek, esir almak.

ø / +nI

Üküş kafırlarnı muminler öltürdiler takı kalğanını **esir kıldılar**. (NF 114.16)

Bir niceni öltürdiler, bir niceni **esir kıldılar**. (KE 133v15)

Kabeni buzgalı ogul kız **esir kılğalı** keldük. (KE 180r5)

ezan kıl-: ezan okumak.

Bilal radiyallahu anhu **ezan kıldı**, sahabeler yığlaştı. (KE 236r19)

fahişe kıl-: zina etmek.

Seni **fahişe kıldı** takı saçın kesti tep aydılar... (NF 333.1) Hatunuñni *yaman işte tuttılar*.

(NF 332.8) Ya Ayyub hatunuñ Rahmat Hatun *zina kılmadı*. (NF 333.14)

birle

Amma munuñ bir hilesi bar, yavuz bolgan hatunlarnı keltürgü erenler olarnıñ *birle*

fahişe kılsalar ançada mancınik kopar tedi. (KE 41v7)

farz kıl-: emretmek, zorunlu tutmak.

ø / +nI

Ey Muhammed saña ellig namaz **farz kıldım** (KE 213v7)

Ömri içinde bir hac keltürmekni **farz kıldım**. (KE 213v14)

fariza kıl-: emretmek, zorunlu kılmak.

Bir sabur bar Hak tebareke ve teala **fariza kılmışlarını** eda kılmak içinde takı anlarını kerekinçe yeringe keltürmek içinde sabur kılssa... (NF 324.15)

ø

Ya Muhammed saña ellig namaz **fariza kılduk** tün kün içinde. (NF 58.10)

Bir yıldın soñ beş namaz **fariza kılındı**. (NF 10.14)

+nI

Hak tebareke ve teala kulları üze zekatnı **fariza kılıp** turur. Zekatnı elbette bermedin çarası yok. (NF 250.3)

Fariza kıldı Tañrı namaznı. (ME 134.8)

+gA

İblis aydı: sen peygambar ermezsen. Bu iş saña **fariza kılmışı** yok. (NF 410.8)

+DA

Tişilerge artuk nifas hayz bile

Bu beş yerde gusli **fariza kıla**. (MM 90.2)

faş kıl-: ortaya çıkarmak, ifşa etmek.

+nI

Peygambar aleyhisselamnıñ sirrini men **faş kılmazmen** tedi. (NF 157.10)

fayida kıl-: fayda etmek, fayda vermek, faydası olmak.

Hak tealanıñ kudratına bakıp itibar almak halallık birle bolsa **fayida kılğay**; haramlık birle bolsa ne **fayida kılğay** tedi. (NF 205.14,15)

Emdi ey karındaşım munıñ teg ulug kudratlıg padişahka kafırlık kılmağıl kim üküş nadamat yegeysen takı heç **fayida kılmağay**. (NF 425.5)

+gA / +kA

Heç **fayda kıl**madı Ebu Leheb*ke* malı takı oğlu kızı takı kulu karavaşı takı yilkı karası. (NF 17.8)

Ey bar hudaya benim taatım saña heç **fayida kıl**maz takı masiyatım saña heç ziyan kıl maz. (NF 183.2)

fazihat kıl-: rezil etmek.

+nI

Ey bar Hudaya avretimni sen açmagıl meni bu halayık katında **fazihat kıl**magıl. (NF 226.8)

Kim kim bir muminniñ aybını halk ara açar bolsa Tanrı Teala anı **fazihat kıl**gay tedi. (NF 388.10)

Kün bu dünyada Muhammed ümmetini **fazihat kıl**maknı reva körmedüm, yarın kıyamet kün arafat yerinde halk evvelin ahirin arasında müminni **fazihat kıl**masa ne aceb bolgay. (KE 15r9,10)

İt yime dua kıldı; meni Nuhga **fazihat kıl**dı. İdiya, anı ma *rüsvay kıl*gıl tedi. (KE 26r14)

fazl kıl-: lutfetmek; lutufta, ihsanda bulunmak.

Ya Rebbi benim cezam tamug otı turur eger adl kıl sañ ve eger **fazl kıl**ıp yarlıkasañ sen bilürsen... (NF 147.12)

fena kıl-: yok etmek.

+nI

İnabet ulaşı sena kıl sa sen

İradet özünni **fena kıl**sa sen. (MM 284.2)

ferah kıl-: sevinmek.

Kaçan kim oğlan anası oğlanka karşı kelse ol oğlan **ferah kıl**ur.

Emgek ya takı musibat tegmişte **ferah kıl**sa bu hased bolur. (NF 412.10)

ferman kıl-: emretmek.

Ferman kılgaymen kim Adamdın kıyamatka tegi dünyada... (NF 394.4)

feryad kıl-: 1. bağırmak, çığlık atmak, ağlamak, feryad etmek.

Bu kimerse **feryad kılur** kim men dünyanıñ bedbahtı boldum takı ahiratnıñ hem bedbahtı boldum takı ebedi tamugluk boldum tep *çakırur*. (NF 136.12-13)

Bu ogul tonını yırttı takı **feryad kılı** evke keldi takı aydı kim Kaydum atlıg yerde ammumnı öltürmişler tep *yıglayu* keldi erse... (NF 339.14)

Kaçan erre Zekeriyyanıñ başıga tegdi erse **feryad kıl**aynı tedi, Cebreil kelip aydı: ey Zekeriyya Mevli yarlıkar sabr kılğıl, **feryad kıldı**ñ erse *ünün*din yeti kat yerler büzülür, yer yerge tokuşur pare pare bolur. (KE 168v9)

Resul aleyhisselamnı tiledi tapmadı, taşka çıkıp **feryad kılur**da ün işitti: ey zaife *ün kıl*magıl, özünñ emgetmegil. (KE 219r10)

+gA

Yarın uçmahlıglar uçmaldın tamugluglarını körerler, tamugluglar uçmahlıglarını körerler kamug kınlarga takat keltürürler **feryad kıl**maslar amma açlık susağlıkga **feryad kılur**lar. (KE 102r13,14)

2. feryad etmek, yalvarmak.

Yusuf peygambar kudug kırığınga yapşındı takı **feryad kılur** kim tevbe kıldım. Bu kündin soñ sizlerke kul teg hıdmat kılğaymen meni helak kılmañız tep *zarılık kılur* erdi. (NF 356.1)

Karun **feryad kıldı**: ey Musi keçürgil. (KE 125v15)

Tutup bazarga eltür boldılar erse **feryad kılıp** aydılar: ey aziz bu kün ne kılsañ biziñ sezamız turur, sendin biziñ tilekimiz ol turur kim... (KE 103r10)

Kamug yıglaşıp **feryad kılıp** aydılar... (KE 103r14)

feryad ve nevha kıl-: feryad etmek.

Tabib çıktı erse bu hatun **feryad ve nevha kılı** başladı... (NF 233.14-15)

Ol cariya **feryad ve nevha kıldı**: men seniñ katında oturmazmen tedi erse... (NF 322.4)

+kA

Ayyub peygambar aleyhisselamka **feryad ve navha kıldı** erse...(NF 330.7)

(fisk ve) fesad kıl-: bozgunculuk yapmak.

Adem oğlanları **fesad kıl**ganlar, kan tökkenler tep gıybet kıldılar, biz tesbih ü takdis kılırmız, tep özlerin arıgladılar. (KE 8v5)

...kamug **fesad kıl**ganlar, hamr içgenler, ün ötkürgenler, otga tapunganlar... (KE 17r18)

+DA

Ya Rabbena bu yer yüzinde ol kimerselerni mü yaratarsen kim yer yüzinde **fesad kıl**gaylar nahak kan tökgeyler neteg kim Benul canını yarattıñ takı yer yüzini anlardın toldurduñ anlar **fisk ve fesad kıl**dılar, nahak kanlar töktiler. (NF 277.2,3)

feth kıl-: fethetmek.

Ol takı sahabalar birle hisar kapugınga keldi üküş harb kıldı ol takı **feth kıl**u bilmedi. (NF 138.12)

+nI

Dimişknı **feth kıl**dılar. (NF 111.9)

fevt kıl-: (cemaati, namazı) kaçırmak, geride kalmak.

+nI

Ömrüm içinde men heç cemaatnı **fevt kıl**madım. Nagah bir vaktta ittifak andag tüşti kim camaatnı **fevt kıl**dım... (NF 242.2,3)

Ya Hatam eşittim kim camaatnı **fevt kıl**mışsız. (NF 242.4)

Abdullah bin Ömer radiyallahu anhuma peygambardın bu sözni eşitgendin soñ ahir ömringe tegi heç tün namaznı **fevt kıl**madı. (NF 315.6)

fida kıl-: feda etmek, vermek.

Teñri yarlığı bolmış bolsa miñ canım bolsa **fida kıl**dım tep rıza berdi. (KE 50v20)

+nI...+gA

Eger yüz miñ bag erse men ol bagnı saña **fida kıl**dım. (NF 247.10-11)

Seniñ haberin keltürgenlerge **fida kıl**dım. (KE 108v16)

üçün

Ey baba eger miñ canım bolsa Hak rizası *üçün fida kıldım*, razi boldum. (NF 215.3)

...canlarımıznı seniñ rizañ *üçün fida kılğay* erdük... (NF 409.3)

Eñ ilki seniñ *üçün* can **fida kılğan** men bolayın. (KE 246r10)

Bu kün seniñ *üçün* can **fida kılğan** men bolayın. (KE 246v15)

fıkr kıl-: düşünmek.

Melik aydı: Aşukmagıl, *fıkr eteyin*. Kızı aydı: ey melun ne **fıkr kılursen?** (KE 160r19)

Ey karındaş biziñ Muhammed ulğaydı kız alur vakti boldı, ne **fıkr kılursiz?** (KE 186v5)

Atike aydı: men bir **fıkr kılıp** aytayın eger savab erse ol işge rücu kılalıñ. (KE 186v7)

Amma **fıkr kılıpsen**, bargıl Hadice birle sözleşgil ne teyür erse bizge haber bergil. (KE 186v11)

+kA

Heç ilmke **fıkr kılur** neerse hasil kılı bilmez. (NF 244.14)

fısk (ve fesad) kıl-: bozgunculuk yapmak.

Aşkare **fısk kılğan** fasikniñ yamanlıkını aymak gıybet ermez. (NF 387.4)

Anlar **fısk ve fesad kıldılar**, nahak kanlar töktiler. (NF 277.3)

fitne kıl-: bozgunculuk yapmak.

Biz **fitne kılmasmız**. (KE 171v18)

fitnelik kıl-: bozgunculuk yapmak.

Mevlidin korkuñ, **fitnelik kılmañ** mümin erseñiz. (KE 171v17)

fuzhat kıl-: rezil etmek.

+nI

Bu itikadımız berekatıdın kıyamet küni mahşer yerinde bizni **fuzhat kılmañ** habibiñ şefaati birle sıratdın selamet keçürüp sekiz uçmahga kivürüp öz didarına müşerref kılı ber. (KE 202v18)

füsus kıl-: alaya almak, alay etmek, dalga geçmek.

+I / nI

Siz *bizni* **füsus kılursiz** yarın azab kelmişde biz seni **füsus kılğaymiz** tep. (KE 24r7)

+gA

Yigitleri, arıgsızları ol işge **füsus kıldılar** tillerin övürdiler. (KE 117r14)

galaba kıl-: 1. yenmek.

+nI

Cümleñiz bir yolu hamle kılşañız bolğay kim anlarıñı **galaba kılşañız**... (NF 69.14)

Barçalarıñıñ itikadları andag erdi kim bizlerni kimerse **galaba kılubilmegey** tep. (NF 71. 1)

2. galip gelmek, üstün gelmek, baskın gelmek.

Bakalıñ bu ekki çerigdin kayu biri **galaba kılğay** tep nezzara kılmak üçün çıktılar. (NF 71.9)

Ya Osman eger şehvetiñ ziyada **galaba kıl**sa ruzanı üküş tutgıl... (NF 262.5)

+kA

Ey baba yüzümni yerke koduñ anıñ üçün kim yüzümke baksañız atalık şefekatı takı mihrubanlıkı sizke **galaba kıl**ıp Hak tealanıñ fermanıña halal tüşmesün tedi. (NF 215.7-8)

Kaçan Tacikler Rumka **galebe kıldılar** erse müşrikler sevüñdiler, aydılar kim: andag Tacikler Rum[ka] galebe kıldılar, kitab edeleri tururlar, mundaguk biz me seniñ *üze* **galebe kılğaymiz**. (KE 230v10,11)

Galebe kıldı anıñ *üze*, *galib boldı*. (ME 220.4)

+dIn

Anuñ yaruklukı aynıñ yaruklukındın **galebe kılur** erdi. (KE 34r10)

3. (uyku) basmak.

Yahya peygambar aleyhisselam bir keçe arpa etmekini toya yedi erse *uyku galaba kıldı* takı yattı uyıdı erse... (NF 267.7)

+gA

Kırk tün kün yatmadı, ton çıkarmadı, taatdın tayanmadı, yavlak emgendi, kırk tün kün tamam boldı erse Yakubga *uyku galebe kıldı*. (KE 69r1)

galat kıl-: 1. yanılmak, hata etmek.

Ey ferişte sen **galat kılıp**-[sen] bu name meniñ ermes. (KE 191r15)

2. yolu kaybetmek.

Musi aydı: men hem birge kaytaym, korkarmen *yol galat kılga*ysen. (KE 129v9)

gammazlık kıl-: laf taşımak.

Beş neerse turur kim ruzanı bozar: biri ol kim yalğan sözlemek takı biri gaybat kılmak takı biri **gammazlık kılmak**... (NF 265.2)

Çattı savnı, **gammazlık kıldı**. (ME

+kA

Barıp kafirlarka **gammazlık kılıp** habar berür erdi. (NF 17.15)

+DA

Bu kavmlar *gammaz* tururlar musulmanlarını zalimlarka *çakarlar*. Ol zalimler ol musulmanlarını mallarını alurlar azab u ukubat kılurlar ya takı ekki musulman arasında **gammazlık kılıp** uruş kiriş fitneler koparur. (NF 67.10)

garet kıl-: 1. yağmalamak.

ø

Malların **garet kıldılar**. Aymışlar: bir altunka teger kaleni yarım altunga aldılar. (KE 225r14)

+nI...+gA

Olcalatdı anlarga tıvarnı, **garet kıldurđı** anlarga malnı. (ME 5.8)

2. baskın yapmak, saldırmak.

+nI

Tünle *basdı* yağını, **garet kıldı** düşmanını, nagah *bastı* düşmanka takı **garet kıldı**. (ME 42.7)

Garet kılıştılar, *akışdılar*. (ME 203.4)

3. bozguna ugratmak, öldürmek.

+nI

Cümle sahaba atlandılar Beni Kurayza cuhudlarını *harab kıldılar* **garet kıldılar**. (NF 33.8)

Sizler heç korkmañ men sizlerni **garet kılmak** üçün *uruşmak* üçün kelmedim. (NF 42.6)

gark kıl-: batırmak, helak etmek.

+nI...+DA

Ol cihetdin Hak Teala ol malını **gark kıldı** temişler. (NF 80.3)

Düşmenim Firavnnı kavmi birle suda **gark kıldı**. (KE 210r20)

Mevli Teala kamugını **gark kıldı**, men yalguz kaldım. (KE 36v17)

gavga kıl-: saldırmak.

Eger men iman keltürsem cümle halayık **gavga kılıp** meni helak kılğaylar tedi. (NF 81.6)

Yarındaşı **gavga kıldılar** erse Osmanın kulları kılıç alıp uruşgalı kirdiler erse Osman radiyallahu anhu aydı: sizlerde kimerse kılıçını kınka soksa mendin azad, tedi. (KE 241r5)

gaybat / gıybat kıl-: gıybet etmek.

...biri **gaybat kılmak** takı biri gammazlık kılmak... (NF 265.2)

Ol ölüğse etini yemekni yigrenürsiz **gaybat kılmak**ni takı yigreniñ. (NF 384.11)

Bukün sizler **gıybat kılıp** turur sizler. Ol **gıybat kılmak**ı ademiniñ etini yemek bolur. (NF 385.10)

Neteg ruza tutmuş bolurlar kim ekegün oturup bukün **gıybat kılıştılar** takı musulmanların etlerini yediler. (NF 389.1)

+DA

Ya Muhammed bu ol kavmlar turur kim musulmanlarnı yüzinde yupulaguçılar mashara kılguçılar tururlar takı artlarında **gaybat kılguçılar** tururlar. (NF 67.5)

+gA

Ümmetim zinhar saklanıñ muminlarga **gıybat kılmakdın**. (NF 385.15)

+nI

Ademni siz **gybet kıldınız** sevablarıñız habta boldı. (KE 8v6)

Köp söz [birle] kişini ayb kılmadı, **gybet kılmadı**, yahşi kılıklığı. (KE 198v8)

gile kıl-: yakınmak, dert yanmak, şikayet etmek.

+dIn

Resulga barıp mendin **gile kılır**. (KE 195r6)

Resul aleyhisselamka kelip Ebu Bekr radiyallahu anhudın **gile kıldı**. (KE 235v8)

Abdullah ibn Ebi Şerdin **gile kıldılar**. (KE 240r2)

gazab kıl-: gazaplanmak, kızmak.

Bukündin soñ sen maña kelmegil sen benim birle sözleşmegil tep **gazab kıldı**. (NF 434.12)

+kA / +gA

Hak teaala rızası üçün ol asılarka **gazab kılmaz** erdiler. (NF 306.6)

...ne kerek erse kılurmen maña heç **gazab kılmaz** tep sakınur. (NF 426.11)

gazat kıl-: cihad etmek, savaşmak.

Peygambar aleyhisselam aydı: anlar saña **gazat kılmakga** destur berdiler mü tep sual kıldı erse (...) eger destur berseler kelgil takı benim birle *cihad kılğıl*. (NF 290.3)

Peygambar aleyhisselam yigirmi tokuz **gazat kıldı**. Tokuz gazatta özi takı kafir birle *uruştı*, yigirmi gazatta sahabalar *uruştı*, özi *uruşmadı*. (NF 6.13)

birle

Eger siyahat kılmak köñlün tilese *cihad kılğıl* kafirlar **birle gazat kılğıl**. (NF 262.13)

gurur kıl-: aldatmak.

birle

Bukün yemek içmek tarab ayş sürür

Munuñ *birle* şeytan **kılur** hoş **gurur**. (MM 281.2)

Eger bolsa aşıkka ışk mukteda

Añar masivallah **kılumaz gurur**. (MM 334.3)

gusl kıl-: gusletmek, arınmak.

Başlıkn yundı, **gusul kıldı**. (ME 140.4)

Gusl kıldı takı *başını yuvdı*. (NF 32.17)

Bir bulak kördi barıp ol suvga kirdi, **gusl kıldı**, suv içti Mevliga şükr kılıp tepredi. (KE 176v20)

Gusül kılsa aşnu burun hem agız

Kılıp mazmaza suv katıp yayga siz (MM 91.1)

+DA

Ol çeşme içinde **gusl kıl**gıl. (NF 333.12-13)

birle

Ya Aba Bekr emgekdiñ kutulduñ arıg suv *birle* **gusl kıldıñ** tediler. (NF 103.2)

+dIn

Yana sordı: cenabet*din* **gusl kıl**maknı koydılar mu? (KE 177r10)

habar kıl-: 1. haber göndermek.

+kA / gA

Bir şeyhniñ müridi bar erdi. Ol müridni bir cürüm birle tuttılar takı sultanka elettiler erse ol mürid şeyh*ka* **habar kıldı** kim meni sultanka elettiler tep. (NF 325.8)

Yana mürid ekinç kata şeyh*ka* **habar kıldı** kim sultan meni munça yıgaç urdı takı zindanka kemişti (...) tep *habar ıda* berdi erse... (NF 325.11)

Hüseyin razıyallahu anhu kardaş uruğına **haber kıldı**, fılan keçe çıkalıñ tep. (KE 244v15)

2. haber vermek.

+gA

Lut aleyhisselam kelip İbrahimğa **haber kıldı**. (KE 43v8)

Evdin evge yöridi kafirlerge **haber kıldı**. (KE 60v4)

Münafıklardıñ bir casus barıp Mekkelıglarga **haber kıldı**. (KE 221r11)

3. haberdar etmek.

+dIn...+gA

İdi azze ve celle saña edğü ceza bersün, maña İblisdin **haber kıldıñ**. (KE 14v11)

habs kıl-: hapsetmek, hapse atmak.

+I

İkrar kıldıñ emdi bu on miñ yarmakñı eda kılğıl tese men eda kılmazmen tegeyin her ayna kazi meni **habs kılğay**. (NF 259.12)

habata kıl-: boşa çıkarmak, hükümsüz kılmak, silmek.

+nI

...bu kimersenıñ kırk yılkı makbul taatlarımı **habata kılğay**. (NF 362.15)

Men ol zahidniñ cümle taatımı **habata kıldım** taatımı baştım kılın. (NF 373.1)

hacalat kıl-: utanmak, mahcup olmak.

Cüftüm aydı: andag erse ya Cabir heç **hacalat kılmağıl**. (NF 29.6)

Yusuf Peygamber anlarka özini bildürdi erse anlar iñen hacalatta boldılar erse Yusuf Peygamber anlarga aydı: Ey karındaşlarım **hacalat kılmañ**. (NF 52.6)

hacamat kıl-: kan aldırmaq.

Peygamber aleyhisselam anlarka **hacamat kılın** tep buyurdı. Özi takı **hacamat kıldı** erse sıhhat buldı. (NF 3,4)

hali kıl-: boşaltmak.

o / +nI

Öyni **hali kıl**gıl, bu keçe razım, niyazımnı bîniyaz melikniñ hazret[ide] ötüneyin tedi. Ümmühani öy **hali kıldı**. (KE 218v20,21)

Hali kıldı orunni, orunni *okaltdı*. (ME 60.4)

hall kıl-: 1. bir sorunu çözmek, halletmek.

+nI...+kA

Avamunnaska müşkillerini **hall kıldım**, fitvake cevab bitidim. (NF 407.2)

2. çiğnemek.

+nI

Kaçan taamni **hall kılıp** yutsa bogzındım keçkinçe körünür erdi. (KE 67r9)

halvat kıl-: 1. yalnız kalmak.

birle

Biri ol kim haram hatun *birle halvat kılmañ* kim üçünçi men bolurmen. (NF 350.4)

+DA

Ol gar içinde birkaç kün **halvat kıldı**. (NF 7.10)

Bir kün hatırım andag tiledi kapugları baglasam takı *evde halvat kılısam* Rebbüm birle munacat kılısam tep. (NF 268.12)

2. gerdeğe girmek.

Muazzin aydı kim öçekke mineyin takı irakat kılayın andın soñ **halvat kılayın** tep öçekke minip tüşerinde takı töpen yıkıldı. (NF 365.6)

Kaçan Zelihanı Yusufga akd kıldılar erse ekegü **halvet kıldılar**. (KE 110r12)

3. cima etmek, cinsel ilişkide bulunmak.

birle

Beşinci hata ol turur kim div Süleyman hatunları *birle halvet kıldı* teyürler. (KE 145r19)

hamd u sena kıl-: hamdetmek.

+gA / +kA

Peygambar aleyhisselam sevüdi Hak Tealaka **hamd u sena kıldı**. (NF 32.6)

Ve bihamdike takı seniñ arıg sıfatların birle saña **hamd u sena kılurmen**. (NF 83.14)

Peygambar aleyhisselam minberke mindi takı Tañrı Tealaka **hamd u sena kıldı**. (NF 124.12-13)

hamle kıl-: saldırmak.

Ekinç **hamle kıl**mışta yana sürçti. (NF 299.11)

Üçünçi **hamle kıl**ayın temiş erdi atı kaçtı takı bu gazini meydandın çıkardı. (NF 299.12)

On böri kelip Yusufnı kapsamış helak kılgu teg **hamle kıl**urlar. (KE 69r3)

Hamle kılıştı, depnüşdi iki bugra, sekrişti. (ME 203.7)

Ali radiyallahu anhu bir **hamle kıl**dı takı kuvvat kıldı erdi hisar kapugını yıktı. (NF 139.16)

birle

Andın soñ men takı añar kılıç *birle* **hamle kıl**sam... (NF 335.7)

+gA

Emdi sen maña **hamle kıl**makıñ takı ol darahtka kasd kılmakıñ yarmak üçün boldı. (NF 411.9)

Kaçan men saña oğrasam arkañdın eki arslan kopa kelip maña **hamle kıl**ur (KE 110r17)

Teveler burunduk üzdiler, katar bozdılar esrük bogralar teg cühudlarga **hamle kıl**dılar, (KE 190r9)

Bu yetti anık sıgır ol yetti semiz sıgırğa **hamle kıl**urlar, olar kaçar. (KE 89v2)

harab kıl-: 1. tahrip etmek, yıkmak.

ø / +nI

Men barıp anlarınñ Kabelerini **harab kıl**masam er oğlı bolmagaymen tedi. (NF 41.16)

Tayıfka bir ay içinde kirdiler tört yanında baglarını **harab kıl**dılar. (NF 75.6)

Kesri elini suv aldı **harab kıldı** erse Kesri eli içinde ne kim müneccim takı kahin takı sahir bar erdi cümlesi yığıldı. (NF 82.5)

Yakub oğlanları açığılansa b[ir] vilayetni **harab kılmağunça** açığıları öçmes erdi. (KE 63r9)

Atağını erini öltürd[i], elin **harab kıldı**. (KE 142v13)

2. öldürmek.

+nI

Cümle sahaba atlandılar Benu Kurayza cuhudlarını **harab kıldılar**. (NF 33.8)

Ve eger mundag kılmasanız ağır çerig ida berürmen cümleleriñizni **harab kılurlar**. (NF 82.15)

Şam çerigi kelgey barçañızni **harab kılğay**. (NF 184.4)

haram kıl-: yasaklamak.

+nI

Zina kılmağ kim Hak Teala zinanı **haram kılıp** turur tep aytur erdiler. (NF 66.16)

Ya Resulallah Hak tebareke ve teala uçmahını **haram kıldı** cümle peygambarlarka sen kirmedin. (NF 89.8-9)

Haram kılmağ anı kim Hak Teala arıg helal kıldı sizlerge. (NF 263.10)

Ø / +nI...+gA

Tatlıg uykusın özinge **haram kılıp** oyaglık kılıp... (NF 286.15)

Biri ol kim tünle turup tatlıg uykusını özinge **haram kılıp**... (NF 313.10)

Ey Muhammed seniñ şeriatinđe kurbanını köyürmek **haram kıldım**. (KE 15r8)

Eger Mevli bu agrıgdın şifa berse kayu yem içim maña sevüg turur anı özümge **haram kıldım**. (KE 61v19,20)

harb kıl-: savaşmak.

Benu Kurayza cuhudlarınga barıp **harb kılmanız**. (NF 33.4)

Ya Resulallah **harb kılalıñ**. (NF 40.2)

birle

Bizke ferman boldı kim Beni Kurayza cuhudları *birle* **harb kılmak** kerek. (NF 33.7)

Olar *birle* **harb kılıñ** sizlerge nusret bereyin. (KE 117v1)

Biz seniñ *birle* **harb kılmamız**, sen me *bizge kılmağıl*. (KE 227r13)

harc kıl-: harcamak.

Ya Ali heç heç dünyavi neerseñ bar mu kim **harc kılsañ**. (NF 158.10)

Aymışlar: ol kamug Ebu Bekriñ erdi, eger meniñ tep **harc kılсам** minnet kılmış bolgaymen. (KE 193r6)

ø

Bu Ebrehe takı üküş mal **harc kılıp** bir ulug imarat kılıp aña Kulays at berdi. (NF 41.11)

Ol kafir bolgan miñ altun *çıkardı* takı bir mamur bustan satğın aldı takı miñ altun **harc kıldı** bir körklüg kız aldı takı miñ altun **harc kıldı** takı bir bağıça aldı. (NF 424.9,10)

+nI...+gA

Derhal ol Yahudi *çıkardı* takı şeyh tilegeni altunlarını berdi takı şeyh *anı* **harc kıldı**. (NF 252.2)

Hurma yapurgakındın selleler örüp anı satıp bir ançanı öz yaraglarıña **harc kılıp** kalğanını dervişlerge berür erdiler. (KE 36v20)

Ey Zeliha maña telim mal bergil, ol malnı **harc kılayın**. (KE 80v5)

Seza degül yerge **harc kıldı** malnı, *yokattı* malnı. (ME 71.8)

+gA

Çıktı kim munimlerdin neerse hasil kılıp sufraga **harc kılса**. (NF 251.13)

Ø...+DA

Kisra ölse kamug hazinelerin İdi azze ve celle yolında **harc kılğaymız**. (KE 230v1)

+dIn

...halal kisbidin **harc kılıp** Hak tebareke ve tealanıñ evinge ziyaret kılса... (NF 269.15)

hareket kıl-: hareket etmek, yürümek, yola çıkmak.

Aymışlar: İsigâ bir makamda turmak reva er[mes] erdi, anıñ yörümekide illetligerge menfaat bar erdi. Kaçan **hareket kıl**sa... (KE 171v2)

harışlık kıl-: tamah etmek, meyletmek.

+kA

Uşbu ademiniñ başlarını kim köersen munlar dünyake **harışlık kılur** erdiler sizler **harışlık kıl**mışñız menizlig. (NF 391.4,5)

Tegme bir neerseke **harışlık kıl**makdın saklangıl. (NF 419.8)

hased kıl-: 1. haset etmek, kıskançlık beslemek.

Ertesi bardı ol **hased kıl**gan ol dervişni evinge ündedi takı taam kıldı. (NF 421.3)

Derviş takı ol bitigni alıp tururda ol **hased kıl**guçı karşı keldi. (NF 421.12)

+gA / kA

Ömrüm içinde men heç kimerseke **hased kıl**madım. (NF 420.2)

Bir kimerse bu dervişke **hased kıl**dı. (NF 420.13)

Ol kişiler İbrahimga **hased kıl**ıp bir tünle ölüg itni keltürüp kudugga saldılar. (KE 47v3)

...bir mumin takı bir muminka **hased kıl**ıp yigrenmek. (NF 412.4)

Yana hatifdin avaz keldi: ya ali, ol sözlegen İblis turur, Muhammedge **hased kılur** sen yugıl. (KE 14v10)

Ey yaranlarım zinhar biri biriñizke **hased kıl**ışmañız. (NF 412.6)

birle

Ey ümmetlerim, ey yaranlarım zinhar biri biriñiz **birle hased kıl**mayñız. (NF 388.7)

2. kışkırtmak, dürtmek, arasını bozmak.

+DA

...ve meniñ karındaşlarım arasında şeytan **hased kıl**dı. (KE 107v4)

hasi kıl-: hadım etmek

+nI

Ya Resulallahî, nefsüm aytur kim özünî **hasil kılğıl** hatunga *yavuk bolmasun* ogul kız bolmasun. Eger hatunga *yavusañ* ogul kız bolgay dünya maşgalası üküş bolgay. (NF 261.15)

hasil kıl-: 1. almak.

+nI...+dIn

Ey oglum bu borcnı benim urugum kayaşım^{dın} **hasil kılğıl**. (NF 119.6,7)

+nI...+gA

Kerek kim ol hatun^{nı} maña **hasil kılsañız** tedi erse... (NF 180.4)

Kaçan kim konuk hazır bolmasa hadimları çıkar erdiler yol başlarını saklayur erdiler takı konuklarını miskinlerni **hasil kılıp** keltürür erdiler. (NF 211.17)

2. öğrenmek, elde etmek.

Munça emgenip **hasil kılğım** ilmlerdin maña heç menfaati tegmedi. (NF 231.16)

Ø / +nI

Ebu Yusuf rahmetullahî aleyh Ebu Hanifeke üküş zaman mulazimat kıldı Ebu Hanifenin ilmini **hasil kıldı**. (NF 193.15)

Eger takı ilm **hasil kıl**sa takı ol ilmni bilmegenlerke *ögretse* anıñ savabı takı derecesi ulug turur. (NF 230.14)

3. bulmak, elde etmek, sağlamak.

Ø...+gA

Bir anca suv **hasil kıldı**, Osmannı odgardı, suv *buldum* ağız açğıl, tedi. (KE 241r3)

Maña bir keñ tüz yazı, sağ topraklık yer **hasil kılıñ**. (KE 62v4,5)

4. elde etmek; kazanmak.

ø

Yalavaçlık mülki erdi, on sekiz yaşında yalavaçlık **hasil kıldı**. (KE 110v20)

Bargıl kişi işin işlegil; ton, etmek **hasil kılğıl**. (KE 144r1)

helal kıl-: helal etmek, yasaklamamak.

+nI...(+kA)

Haram kılmañ *anı* kim Hak Teala arıg **helal kıldı** sizler*ke*. (NF 263.11)

Halge çıkdı haremge kirmiş, helal boldı muhrim / **helal kıldı** *anı*. (ME 38.5)

Helal kıldı haramnı, yıgaksız kıldı yıgaklunı. (ME 38.6)

halas kıl-: kurtarmak.

+I / +nI

Bu işni anlar bilgeyler takı bargaylar Muhammedni **halas kıl**gaylar. (NF 19.10)

Esirlerni **halas kıl**ayın. (NF 209.9)

Yusuf Peygamber çakırdı: Ya Yehuda meni **halas kıl**maz musen? (NF 355.13)

+nI...+dIn

Bolgay kim anlar duası berakatında Hak teala *anı* tamugdın **halas kıl**sa. (NF 444.11)

hasir kıl-: derlemek, toplamak.

+nI

Kaçan kim iş mundag bolsa kerek kim köñliñni **hasir kıl**sañ gafillik birle namaz kılmasañ. (NF 248.2)

hasm kıl-: düşman etmek.

+nI...+gA

Resul aleyhisselamnı Ali ve Fatımanı öziñe **hasm kıldı**. (KE 244r10)

hasta kıl-: yaralamak.

+nI

Bu iş Beni İsrail arasında bitmesün tep özini **hasta kıl**ıp yolını saklap olturdu (...) sığır meni yıkıp kaçtı men *agrık boldu*[m] meni bu sığırğa mindürgil... (KE 128v6)

Sen özünñni **hasta kıl**ıp yatgıl. Bir niçe kündin soñ Süleyman öldi tesünler halayık arasında yazılsun. (KE 139v20)

hata kıl-: 1. yanılmak, hata etmek, yanlış yapmak.

Ol tüşlerniñ yorukı teg açuk rast kelür erdi. Heç **hata kılmaz** erdi. (NF 7.5-6)

Siziñ yunmakıñızni men kördüm erse bildim kim men **hata kılur** ermişmen. (NF 172.4)

Haman, sen **hata kılursen**. (KE 111v15)

Kura **hata kılur**, yana salıñ. (KE 156r15)

2. günah işlemek.

Bargıl, yazukuñni Tañrıdın yarlıkatu tilegil kim **hata kılğanlardınsen**. (NF 362.9)

hatm kıl-: hatmetmek.

Kuran okısañ ayda birer **hatm kılğıl**. (NF 260.17)

+nI

Ebu Hanife rahmetullahi aleyh Ramazan ayında Kurannı altmış kata **hatm kılur** erdi.

Kündüz bir **hatm kılur** erdi takı tünle bir **hatm kılur** erdi. (NF 191.8,9)

Bir tün içinde **hatm kıldı**. (KE 200r21)

Kurannı **hatm kıldı**. (KE 244v17)

hatne kıl-: sünnet etmek.

Sare eki kulakın telmedi mayub bolgay tep. **Hatne kılmadı** erge yaramagay tep.

Cebrailge yarlıg boldı, uçmahdın eki altun ısırga keltürdi Hacerniñ kulakıña sokdı, körki artukrak boldı. **Hatne kıldı** erse erge takı sevügrek boldı. Avretlerge **hatne kılmak** Hacerdin kaldı. (KE 48r12,14,15)

Melik çerigi birle **hatne kıldurup** agrıg yaturda... (KE 62v1)

+nI

Cebrail aydı: aygıl Sarega eki kulakın telsün takı ut endamını **hatne kılsun**. (KE 48r11)

Ol sünnet **hatne kılmak** turur. Melik özünü **hatne kıldı**, kamuğ çerigni ma **hatne kıldurdı**. (KE 62r20,21)

havale kıl-: göndermek, vermek.

+nI...+gA

İlahi, bela tegmişde sen biziñ birle bolsañ, ol anca belanı bizge **havale kıl**sañ, kabul kılğaymız, tediler. (KE 10v21) Kim meni tiledi erse meniñ hazinem içinde kayu bela ulugrak erse ol belanı aña *berürmen*. Aydılar: İlahi, ol bela *bermişde* sen biziñ birle bolğay musen? (KE 10v19)

Mevli Teala olarga nasur illetini **havale kıldı**. (KE 132r4)

Havale kıldı fulan *üze* miñ yarmaknı. (ME 50.3)

hayal kıl-: zannetmek, sanmak.

Yani Yunus övkelig bardı, andag **hayal kıldı** kim biz anıñ *üze* kadir ermesmiz. Sual: Mevli yalavaçınga mundag *sanmak* reva bolur mu? (KE 156v7)

Anı körüp **hayal kıldı** tiz tonınıñ bağın çeşer, umançlıg boldı. (KE 80v21)

ø

Kuş havadın körüp et **hayal kılıp** alıp uçtı. (KE 164r2)

Biz sizlerni aşlık algalı kelgen satıgçılar **hayal kılduk**, sizler hod ogrılar ermişsiz. (KE 96v9)

hayr kıl-: hayır işlemek, hayır yapmak.

Munuñ teg ulug **hayr kıldıñız**... (NF 307.15)

hayran kıl-: şaşkırtmak, yoldan çıkarmak.

+nI

Öz zatım birle ant yad kılurmen kim andag *fitneler* birle sizlerni muhtala kılğaymen kim ol fitne halim kimersen **hayran kılğay** tep aydı. (NF 402.8)

hayret kıl-: şaşkırtmak.

Süleyman anı körüp **hayret kıldı** (KE 139v11)

hazir kıl-: 1. getirmek.

ø / +nI

Kız anası melikge aydı: Yahyanı **hazir kılğıl**. (KE 168r16)

Zü'l-Karneyñ, altı miñ kısrak takı ayımışlar yegirmi miñ kısrak **hazır kıldı**. (KE 176v13)
Kul; aygıl ya Muhammed. *Taalev*; *keliñ*. *Nedu ebnaena ve ebnaekum*; tegme birler
oglanlarımıznı ündegeliñ sizler takı oğlanlarıñıznı ündeñ. *Ve nisaena ve nisaekum*;
bizler takı hatunlarımıznı ündegeliñ sizler takı hatunlarıñıznı ündeñ. *Ve enfüsena ve
enfüseküñ*; Bizler takı özlerimizni **hazır kılalıñ** sizler takı özleriñizni **hazır kılıñ**.
Sümme nebtehil; andın soñ lanet kılışalıñ. (NF 143.9,10)

Hazır kıldı aña nerseni, *ketürdi* aña nerseni. (ME 12.8)

2. hazırlamak, toplamak.

+nI

Kaçan kim iş mundag bolsa kerek kim *köñliñni* **hazır kıl**sañ gafillik birle namaz
kılmasañ. (NF 248.2)

Kamug vaktta *köñlini* **hazır kıl**u bilmese hıdmat vaktında bari *köñlini* **hazır kıl**mak
kerek öñin neerselerniñ teşvişini köñüldin çıkarmak kerek. (NF 429.5,6)

hac kıl-: haccetmek, hacca gitmek.

Peygambar aleyhisselam birle **hac kıldı**uk. (NF 168.13)

Ömrüñni taat ve ibadat birle keçürdüñ yigirmi beş kata yadag **hac kıldı**ñ. (NF 176.3)

Eger bilsen kimerseniñ kudratı bar erken **hac kıl**madın ölse men ol kimerse üze namaz
kılmağaymen tedi. (NF 273.17)

hac ve umre kıl-: hac ve umre yapmak.

...**hac ve umre kıl**mak savabıdın takı ziyada turur. (NF 283.2)

Ya Rebbi sen maña mal ve nimet ruzi kıldıñ erse men takı ol malnıñ zekatını berdim
hac ve umre kıldım. (NF 407.9)

helak kıl-: 1. öldürmek.

+nI

Cebreil aleyhisselam kelmedi erse tiledi kim *özini* tag başındın kemişse **helak kıl**sa.
(NF 10.4)

Ya Hessam seniñ reyiniñ neteg turur bu Muhammedni **helak kıl**mak içinde. (NF 19.7)

Taḡrı Teala seni *tirgüzmesün* **helak kıl**sun. (NF 349.15)

Ey kök teḡrisi eger bu söz rast erse meni me **helak kıl**gıl tedi. (KE 31r11,12)

Bir taş Calutnı **helak** kıldı, eki taş eki yanındagı çerignı **helak** kıldı. (KE 133v13,14)

2. helak etmek, mahvetmek, yok etmek.

+nI

Ey perverdigarım bu Firavnnuḡ kavminuḡ mallarını **helak kıl**gıl. (NF 116.9)

Munça küplerni nişe *sındurduḡ* takı **helak kıldıḡ**. (NF 307.12)

Ey bar Hudaya sen bu kafırlarını **helak kıl**gıl. (NF 12.11)

Hakikatta kine takı hased mumin kulnuḡ hasanatını takı edgülüklerini **helak kıl**ur takı tüketür neteg kim ot otunnu **helak kıl**ur takı *tüketür* tep aydı. (NF 411.14)

+nI...birle

Ey Perverdigarım yer yüzinde kafırlardın tezginen yöriḡen kodmagıl cümlesini **helak kıl**gıl tedi erse Hak teala kafırlarını suv *birle* **helak kıldı**. (NF 116.6,7)

Seniḡ Teḡriḡ bizni ne *birle* **helak kıl**gay? (KE 29v7,8,9)

Hak Teala eki bodunun bir azab *birle* **helak kıl**madı illa Salih kavmini takı Şuayb kavmini ot *birle* **helak kıldı**. (KE 61r2,3)

3. heba etmek.

Bu dört miḡ altun kim saḡa atadın kaldı cümlesini **helak kıldıḡ** bu fani bolgan dünyake *harc kıldıḡ* tep üküş vaz ve nasihat kıldı. (NF 425.6)

hezimet kıl:- bozguna, yenilgiye uğratmak.

+nI

Uhud tokuşındaki teg sizlerni **hezimet kıl**gaymen temişsen. Anı takı Hak Teala bilür kuvvat bergen takı ol turur **hezimet kıl**gan takı ol turur. (NF 32.13,14)

Ya Rebbi muminlerke nusrat bergil takı kafırlarını **hezimet kıl**gıl. (NF 74.2)

hıdmat kıl-: 1. hizmet etmek.

Zübeyr radiyallahu anhu Peygambar aleyhisselamnı yelpir erdi, mübarek yüzidin çibınlarnı keterür erdi. Peygambar aleyhisselam oyandı kördi kim Zübeyr **hıdmat kılı** turur. (NF 120.13)

Ebu Yusuf ol itikadını özindin keterdi takı kabul kıldı burunkı teg **hıdmat kılı** başladı. (NF 195.2)

+gA / kA

Ey oglum kişi kul karavaş alur bolsa anıñ üçün alur kim bular maña **hıdmat kıl**sunlar tep. (NF 98.7)

Sekkiz yıl benim koylarımın saklagıl maña **hıdmat kıl**gıl. (NF 114.8)

Katib-i vahy turur, ceddım Mustafaka üküş **hıdmat kıl**ıp turur. (NF 174.12)

Adem alim turur, siz abidsiz, meniñ hazretimde miñ abiddin bir alim fazılراك turur, kayda abid erse alimğa **hıdmet kıl**mak kerek. (KE 8v21)

Men karıdım, saña **hıdmet kıl**gu küçüm kalmadı. (KE 47v6)

Yakub Beytü'l Makdisde **hıdmet kıl**ur erdi, çeragları yakar erdi. (KE 62r7)

+gA...birle

Ol manidin ötrü kim ol ekegü saña can ve ten *birle* mahabbat *birle* **hıdmat kıl**ur erdiler takı seniñ yaşın uzunlukını tilep **hıdmat kıl**ur erdiler. (NF 284.1,2)

2. kulluk, ibadet etmek.

+gA

Ol hocalarımız hıdmatı birle meşgul bolduk takı saña **hıdmat kılı** bilmedük. (NF 327.13)

Kaçan İsi ulgaydı erse bir kün anasığa aydı: Mevli Teala bizni ne üçün yarattı? Anası aydı: *hıdmet*, *taat* üçün yarattı. İsi aydı: koptıl, bu halayıklar arasındın çikalıñ, men bular arasında **hıdmet kıl**umasmen. Anasınñ elgin [tutu]p tagga çıktılar, savmaa kılıp *taat ve ibadetga* meşgul boldılar. (KE 170r12)

Kayu mumin ve muvahhid bir alimka yeti kün Hak rızası için hıdmat kılsa Tanrı Teala yeti miñ yıl **hıdmat kıl**mış teg bolgay. (NF 198.7)

3. saygı göstermek, tazimde bulunmak.

+gA

Maksudları Haknıñ rızası ermez takı garazları ol turur kim halayıklar bizlerke zahid tep *agırlasunlar* **hıdmat kıl**sunlar tep yok taatlarnı kılmamış edgüliklerni kılduk tep yalğan sözlerler. (NF 67.14)

Kamugları öre kopup **hıdmet kıl**p aydılar. (KE 96r2)

Andın soñ barca öre kopup Yusufga **hıdmet kıl**dılar, birin birin kuçuştılar. (KE 105r3)

hıyanat kıl:- ihanet etmek.

Ebu Hanife rahmetullahi aleyh ol **hıyanat kıl**ğan kişini üdedi. (NF 195.8)

...**hıyanat kıl**mañ. (KE 21v1)

+gA

Kabil kabul kıldı *emanetga* **hıyanet kıl**dı öltürdi. (KE 16r19)

hicret kıl:- hicret etmek.

Kaçan Resul aleyhisselam **hicret kıl**ur boldı erse... (KE 230v17)

+dIn

Mekke*din* **hicret kıl**p kelgenlerke muhacir tenür. (NF 27.4)

Andın soñ on üç yıl Mekke*de* turdı, andın soñ Medine*ge* **hicret kıl**p keldi. (KE 198r16)

+dIn...+kA / +gA

Mekke*din* Medine*ke* Peygamber aleyhisselam üçün **hicret kıl**mış muhacirlardıñ erdi. (NF 239.4)

Kaçan Resul aleyhisselam Mekke*din* Medine*ga* **hicret kıl**dı erse... (KE 221r4)

hiç kıl:- yok etmek, hükümsüz bırakmak.

+nI

Biziñ dinimizni **hiç kıl**ğan ol turur. (KE 189v21)

hikayet kıl-: 1. hikaye anlatmak.

+kA

Bir kün Peygambar aleyhisselam bizler*ke* **hikayet kılı** andag yarlıkadı kim: üç kimerse sahrada yöriyür erken yagmur yaga başladı erse bir tagnın üjüringe kirdiler. (NF 292.7)

2. rivayet etmek, nakletmek.

+dIn

Bu hadis manisi ol bolur kim Peygambar aleyhisselam habar berü yarlıkar Hak Tealadın **hikayat kılır** Tanrı tebareke ve teala aytur. (NF 323.9)

Bu Hadis manisi ol bolur kim Peygambar aleyhisselam habar berü yarlıkar Hak Tealadın **hikayat kılı**. (NF 401.2)

3. anlatmak.

Andag **hikayet kılurlar**: Biregü Resul aleyhisselamga keldi aydı... (KE 18r9)

Hikayet kılurlar: Maşrıkdın magrıbga tegi tutuş tamdın evler erdi, tamdın tamga maşrıkdın magrıbga tegi yörise bolur erdi. (KE 23r5)

+dIn

O1 haldin **hikayet kılurlar** kim... (KE 188v1)

hilaf kıl-: 1. aykırı davranmak, karşı çıkmak, uymamak.

Bu şartlarını kabul kıldın mu? Aydı: kıldım. Aydı: Mekkenin teñrisin tanuk kıldın mu kim eger **hilaf kılsa** Mevli saña hasm bolsun mu? Aydı: bolsun. (KE 186r17)

Hilaf kılsa bolmas bilin muktedi

İmamnuñ soñınça kim uydum tedi. (MM 273.1)

+gA

Peygambar aleyhisselam Hak Tealanın fermanına **hilaf kılmaz**. (NF 45.17)

Yana bu meseleni öñin fakihlardın sual kılmış erdim anlar cevabına İmam Hasan Basri rahmetullahi aleyh **hilaf kıldı** erse men aydım Ya imam bu cevap içinde bu zamananın fakihları siz*ke* **hilaf kılp** tururlar tedim erse maña aydı. (NF 232.12,13)

Ekinç nevbetde men saña künde ekki altun vada kıldım erdi ol vadake **hilaf kıldım** erse... (NF 411.8)

Meniñ hoşnudlıkım üçün *ahdge* **hilaf kıl**mayın. (KE 185v17)

Olarga **hilaf kılıñ** yok erse biziñ haberimiz yok tep yandılar keldiler. (KE 204r13)

Aytıp sözinge yetmegen er, peyveste **hilaf kıl**gan er. (ME 22.7)

2. sırt çevirmek.

+gA

Men atalarım dinige **hilaf kıl**magaymen Muhammed atañız dinige **hilaf kıldı**. (KE 205r4,5)

Biri birimizge **hilaf kıl**magaybiz, ahdni buzmagaybiz. (KE 211v9)

Anıñ üçün kim dost dostga **hilaf kıl**mas bolur. (KE 212v6,7)

(mekr ü) hile kıl:- 1. (kurnazlıkla) çare düşünmek, çare aramak, çare bulmak.

Ebu Hanife rahmetullahi aleyh aydı: sen bargıl men bir **hile kıl**gaymen. (NF 195.6)

Bolgay kim ol ölüm korkugındın rahm içindeki yağ sızgay takı ol rahm hali bolgay andın soñ oğlan tugurgay tep **hile kıl**ıp andag aydım. (NF 234.6)

Süleyman aydı: bir *tedbir*, **hile kıl**ıñ. (KE 142r19)

Sizler kitab içinde yaş uzunlukıga hile tapkanñız bar mu, aytıñ **hile kıl**alıñ. (KE 176v5)

+gA

Muñ ne **hile kıl**ayın övlügüm talak bolmasun? (KE 19r6)

birle

Mekke ulugları, abuşkaları yığıldılar, aydılar: bu er *birle* ne **hile kıl**alıñ? Tegme biri birer sözledi, ahir soñı ittifak kıldılar. (KE 232v4)

2. çabalamak, uğraşmak.

Bıçaknı boguzıña urdı küçi barıñça türtdi, kesmedi, niçe **hile kıldı** kesmedi. (KE 51v6)

Niçe **hile kıldı**lar kan tınmadı, dermande boldılar er[se] melik kıznı keltürüp taşt içinde boguzlatdı, kanı andın soñ tındı. (KE 168v1)

3. hile yapmak.

ey [Ebe Musi] men munça terlig **mekr ü hile kıldım** sen kamugını buzduñ. (KE 244r1)

birle

Al edişti anıñ birle, hile kılıştı anıñ birle. (ME 113.1)

hire kıl-: (gözü) kamaştırmak.

+nI

Yaruk közlerni **hire kılur**, hiç kim utru tura bilmes, anı neteg kılurmiz? (KE 111v20)

hisab kıl-: 1.saymak, hesap etmek.

+nI

Cümlesini cem kıldılar takı **hisab kıldılar**. (NF 75.3)

Bir kün Ebu Hanife rahmetullahi aleyh öz ustadlarını **hisab kıldı** takı aydı kim dört miñ ustaddın ilm öğrendim. (NF 188.9)

Tebi ya müsınne müsınne tebi

Hisab kıl zekatnı takı ança ber. (MM 222.4)

+dIn

Bilezük yüzük ya kırañdın nisab

Isırğa ya şamuşalardın **hisab**

Kılıp bergü bu cümlesindin zekat

Eger bermes erse tükenmes azab. (MM 192.2-3)

2. hesaplaşma, hesaba çekme.

birle

On ekki yıldın soñ ne kim sözleşse anlarını bitiyür erdi takı keçe bolsa özi *birle* **hisab kılur** erdi kim kıyamət kün bolsa amenna ve saddakna bu sözleşen sözlerimke muakib bolgay mu tep özi birle *sakış kılur* erdi. (NF 382.10)

Eger Hak tebareke ve teala dünyanıñ cümle malını maña arza kılsa takı aysa kim Kıyamət kün seniñ *birle* heç **hisab kıl**magaymen tese... (NF 397.16)

Arasat halkı *birle* **hisab kıl**mazdın oza... (NF 419.13)

Menim *birle munakişa kıldılar* yani yinçke **hisab kıldılar**, yazukum üküş çıktı. (NF 232.7)

hitab kıl-: demek, emretmek, buyurmak.

Andın soñ Hak Teala **hitab kıldı** Ya Muhammed saña ellig namaz fariza kılduk tün kün içinde. (NF 58.10)

Hak Teala **hitab kılğay** ey zebaniyyeler tutuñ takı bu Amirni tamugka eletiñ (NF 147.13)

Kaçan Mevli azze ve celle Ademni yaraturmen, tep **hitab kıldı** erse barca nerseler baş kötürüp Ademni bizdin yıratgıl, tep tama kıldılar. (KE 6r15)

Hitab kıldı: kamug nimetlerdin yegil, bugday yemegil. (KE 9v21)

+gA

Mevli Teala yelge **hitab kıldı**, alemni kezdi. (KE 165v19)

hor kıl-: zelil etmek.

Tevrit takı İncil takı Zebur takı Furkan içinde Hak Teala ol kimerseke **hor kılğan** azabını amada kılıp turur tedi. (NF 11.2)

+I / +nI

Kaçan kim men alçaklık kılgu yerde alçaklık kılmadım erse Hak Teala meni mundag **hor kıldı**. (NF 374.9)

Hor kılursen kimni tileseñ. (NF 50.5)

Yani kimni tilese aziz kılur, kimni tilese **hor kılur**. (KE 92r12)

Kimini öltürür men kimini **hor kılurmen**. (KE 149r15)

Hor kıldı anı. (ME 38.8)

Hor kıldı anı. (ME 51.7)

hoşnud kıl-: hoşnut etmek, razı etmek, gönlünü almak.

+nI

Velikin bir Yahudi İbn-i İmranı **hoşnud kıldı**. (NF 252.8-9)

Kaçan kim bu er bu ekki küniñ birini **hoşnud kıl**sa zaruri takı biri erdin nahoşnud bolgay. (NF 397.12)

Kimersen *eni* azar kılmış bolsanız özr kılıñ, **hoşnud kılıñ**. (KE 74r14)

Hoşnud kıldı *anı*. (ME 4.8)

+nI...+dIn

*Anı sendin hoşnud kıl*gaymen. (KE 136r14)

huccet kıl:- delil, örnek göstermek.

Dostga berip düşmaña bermese yarın kıyamet[de] **huccet kıl**gay erdi. (KE 123v5)

Olar aydılar: yavurgakga bitgen aş üze bu asıg kılmas ermiş, bizdin ne tileyürsen? tep **huccet kıld**ılar. İskender cevap aymadı. (KE 174r5)

+gA

Bizge **huccet kıl**urlar Teñrini körmek reva bolmas eger körgülük bolsa Musi körgey. (KE 122r11)

birle...+kA

Hak tebareke ve teala kıyamet kün bolsa amenna ve saddakna tört kimerse birle tört kimerse *ke* **huccet kıl**gay. (NF 327.7)

husumat kıl:- 1. kavga etmek.

Husumet kılıştılar, *harhasa edi*şdiler, *çoğ*aştılar. (ME 200.3)

birle

Bir kimerse takı bir kimerse *birle* **husumat kıl**sa... (NF 284.16)

Harune'r-Reşid halifa bir keçe hatunı Zübeyde hatun *birle* **husumat kılı**ştılar. (NF 203.15)

Bir kün bir hatun eri *birle* **husumet kılıp tartı**şu azaga keldiler. (KE 21v4)

[And]ın soñ hatunı *birle* **husûmet kılı**ştı, hatunın urdı erse hatunı kıkırıp aydı. (KE 164r19)

2. birini dava etmek, husumet etmek.

birle

Ve eger takı bir kimerse *birle* **husumat kılmak** tilese takı şeran dava kılıp **husumat kılmakı** reva erken aramızda husumat takı bemezelik bolmasun tep ol husumatnı terk kılsa... (NF 383.14)

hutba kıl-: hitap etmek, konuşmak.

+gA

Mevli celle celalehu öz arıg zatı birle Adem ve Havva nikahınga **hutbe kıldı**. (KE 7v21)

hükm kat kıl-: hüküm kesmek, karar vermek.

+DA

Rişvet almazmen velikin ekki hasm arasında **hükm kat kılısam** aralarında bir hat bitiyürmen. (NF 246.4)

hükm kıl-: 1. hüküm vermek, karar vermek, fetva vermek.

Siz neteg **hükm kılısa**ñız hukmuñuzka razi bolurmiz (NF 192.9)

Ey sahabalar avval **hükm kıl**gaymiz kerek kim emirül muminin Osmannı öltürgenlerni kısas kılısak. (NF 145.15)

Ey hatun sen yolsuzsen, meniñ birle bolgıl men seniñ köñliñçe **hükm kıl**ayın tedi. (KE 21v6)

Şam vilayetinde bir fal açguçı hatun bar erdi, aña kişi ida beriñ ol ma **hükm kıl**sa anıñ söziñçe kılıñ tediler. (KE 50r12)

Halk ara kirip **hükm kıla** başladı. (KE 136r15)

Bu tertib üze Süleyman öylen namazın kılgunça **hükm kıl**ur erdi. (KE 137v16)

İmam Şafii hem takı bakisi

Biri kavli birle asır kazisi

Hüküm kılsa bolur biliñ muttafik

Amel kılsa bolur tutup kayısı. (MM 229.3)

+gA

Melik yer suvnu İbrahimka **hüküm kıldı**, özi özr kolup atlandı, İbrahim anda kaldı. (KE 47v2)

+gA...birle

Ya Resulallahı bizlerke Tañrı Tealanıñ kelamı *birle* **hüküm kıl**gıl. (NF 347.3)

Müflislik *birle* **hüküm kıldı** aña kadi, müflis teyü **hüküm kıldı** anı kadi. (ME 77.4)

+DA

Ey kazi sen bu halayık arasında kim **hüküm kıl**ursen heç dünyavi neerse alur musen tedi erse... (NF 246.3)

Melik aydı: men sizin ara bir **hüküm kıl**sam bolgay mu? Bolgay, tediler. (KE 47r15)

birle...+gA

Bu kün kimerse yalğan söz *birle* kimerse *üze* **hüküm kıl**sa Nemruddın beter bolur. (KE 40r2)

2. emir vermek, emretmek.

Yana hitab keldi: ey Muhammed sen tilemegil dost dostdın tilemes bolur, dost **hüküm kıl**ur, sen **hüküm kıl**gıl men bereyin. (KE 213r15)

+gA

Aydı: uçar kuşlarğa **hüküm kıldı** başım üze kölege kılurlar. (KE 139v1)

hürmet kıl:- 1. hürmet etmek, saygı göstermek, değer vermek.

+gA / +kA

Andın soñ halayık birle inen edgü muamilat kılur erdi uluglarka **hürmet kıl**ur erdi. (NF 94.16)

Halayık birle edgü muamilat kıldı cud birle tevazu birle uluglarka **hürmet kıl**mak birle kiçiglerke şefakat kılmaq birle. (NF 174.7)

Peygambar bizlerni *agırlar* erdi **hürmet kıl**ur erdi takı sen bizlerni agırlamadın tediler erse Ömer radiyallahu anhu aydı: ol vaktta İslam zaif erdi Peygambar aleyhisselam *sizke* **hürmet kıl**ur erdi... (NF 110.12,13)

2. sevmek.

+nI...+dIn

Babamız Yakub bu Yusufnu bizlerdin artuk **hurmet kılur**. (NF 353.13)

hürmet (ve) izzet kıl-: hürmet etmek, saygı göstermek.

+gA

Seniñ itikadıñ ol erdi kim halayık meni alim tep *agırlasunlar* maña **hürmet izzet kılunlar** tep cümle halayık üze benim hükmüm cari bolsun tep aymış erdiñ. (NF 407.5)

Eger sözüمنى kabul kılşañ seni *agırlagaymen* **hürmet ve izzet kılıp** katımda haslardın kılğaymen. (NF 196.10-11)

Mundın kıyas kılığıl kim kaçan kim ol mumin aç karın birle taat ve ibadat kılur bolsa feriştelere ol kulğa neteg **hürmet ve izzet kılğaylar**. (NF 268.8)

ırak kıl-: uzaklaştırmak.

+nI

Yıratdı anı, **ırak kıldı** anı. (ME 57.7)

iglig kıl-: hastalandırmak.

+nI

İglig kıldı anı, *igletdi* anı. (ME 42.3)

iadat kıl-: tekrar etmek.

Peygambar aleyhisselam yüzini bir yanka çevürdi takı ol kimerseke cevap bermedi erse ekinçi **iadat kıldı**. Yana cevap bermedi. Üçinçi **iadat kılını** peygambar aleyhisselam aydı: anlar bu kün ruza tutmadılar. (NF 388.16,16-17)

ibadat kıl-: ibadet etmek.

Yeti kat kök feriştelere **ibadet kılıp** niçe sevab bolur erse... (KE 214v4)

+gA / kA

Cümle halayık meni Tanrı tep maña **ibadat kılurlar**. (NF 165.7)

Bu butlar**ka** **ibadat kılursiz**. (NF 216.13)

İdige neteg **ibadet kılgunı** bilmediler. (KE 198v8)

+DA

Kaçan ömri tamam boldı erse bir kün mihrab*da* **ibadet kıl**ur erdi. (KE 151r6)

ibadat u taat kıl-: ibadet etmek

+kA

Namaz Hak Tealaka **ibadat u taat kıl**mak turur. Kafırlar Hak Tealaka *ibadat kıl*makdın mani boldılar erse tahammül kılı bilmedi, kargadı. (NF 13.7)

itibar kıl-: ibret almak, ders çıkarmak.

Falan yerde bir hatun bar kim başında Hak Teala kudratı birle ekki yüzi bar cümle halayık barurlar takı aña taaccub kılurlar takı Hak Tealanıñ kudratinga bakıp **itibar kıl**urlar. (NF 205.5)

icabat kıl-: 1. icabet etmek, katılmak.

Cabir evinde taam kılmıñ cümleñiz **icabat kıl**ıñız tep nida kıldurdu erse, handak kazıganlar üç miñ kiñi erdi, cümlesi **icabat kıl**dılar erse Cabir aytur... (NF 29.1,2)

...kim muazzinnıñ ezanını eşitip camaatka hazir bolmasa takı **icabat kıl**masa... (NF 243.1)

2. kabul etmek.

Yakub dua kıldı, Mevli **icabet kıl**dı. (KE 79v19)

Musi **icabet kıl**ıp dua kıldı. (KE 114r21)

Sen tilegil men bereyin, dua kılğıl men **icabet kıl**ayın, şefaät kılğıl men bağışlayın. (KE 211v20)

Yunugnuñ soñınça dü-gane ketür

Soñınça dua kıl niyaz el kötür

İcabet kılur Rab güman tutmagu

İcabet anuk sen duanı yetür. (MM 86.3)

Ø / +I / nI

Ya Rebbi maña havf kapugını açğıl sendin korkmaknı ruzi kılğıl tedi erse Hak Teala duasını **icabat kıl**dı. (NF 224.16)

Ançada Nuhga hitab keldi; duañını **icabet kıl**dım. (KE 23v18)

İdi azze ve celle ol balık duasını **icabet kıldı**. (KE 74v11)

Mevli Teala karınçka duasın **icabet kıldı**, bulut agdı, yağın yağdı, taglar dereler suv birle toldı. (KE 147r11)

3. cevap vermek, karşılık vermek.

+gA / (+kA)

Ey yaranlarım kayu bir kimerse bolgay kim ornındın turgay takı ol kafirlarga bargay takı anlardın maña habar keltürgey (...) Heç kimerse **icabat kılma**dı ol manidin ötrü kim açlık katıg erdi hem takı kafirlarını havfı katıg erdi. Bu üç mani bar üçün sahabalar kahillik kıldılar. Peygambar aleyhisselamka **icabat kılma**dılar erse Peygambar aleyhisselam benim atım birle nida kıldı takı aydı: ya Huzeyfe temiş erdi. Maña zarurat boldı **icabat kılma**ka ve eger **icabat kılma**sam Peygambar aleyhisselamka asillik kılmış bolurmen tep yerimdin koptum takı aydım: Lebbeyke ya Resulallah tep. (NF 31.11,13,13-14)

Eger sual kılsañ kim **icabat kılma** ündemekdin soñ turur ündemek kaçan hasil boldı kim **icabat kılur**men tep telbiye aytilur. Cevab ol turur kim... (NF 37.11,12)

Cevab berdi aña, **icabet kıldı** aña. (ME 104.1)

icla kıl:- uzaklaştırmak, sürmek.

+dIn...+gA / kA

Arabnı yer yüzindin Adarga ve İrtihaka Şamka tegi **icla kıldı**lar. (KE 228r12)

ictihad kıl:- hüküm çıkarmak, hüküm vermek.

+dIn

Eger kim **ictihad kıl**sa Hak Tealanıñ Kelamıdın ya takı Peygambar aleyhisselam hadisidin ya takı sahaba sözidin bir meseleke cevab aysa... (NF 228.10)

id kıl:- bayram yapmak.

Bir kün kafırlar cümlesi sahraka çıktılar **id kılı**. (NF 216.8)

ihsan kıl:- ihsan etmek, dağıtmak.

+dIn...+kA

...ziyada bolsa ogluñ kızınıñ nafakasıdın miskinlerge yetimlerge **ihsan kıl**gıl. (NF 263.1)

+kA

Men bukündin soñ ol Mustihka heç **ihsan kıl**magaymen tep aydı erse... (NF 418.15)

+DA

...ol malı içinde **ihsan kıl**sa takı hurmet içinde tevazu kılsa... (NF 378.4)

ihsan ve inam kıl:- ihsan etmek, dağıtmak.

+kA / gA

Dervişlerke miskinlerke tullarga yetimlerke **ihsan ve inam kıl**ayın. (NF 209.9)

Yana miñ altun çıkardı takı ulamaka urafaka **ihsan ve inam kıl**dı. (NF 424.13)

ihtilaf kıl:- fikir ayrılığına düşmek.

Ulemalar **ihtilaf kıl**mışlar. (KE 10r14)

[Hüke]ma **ihtilaf kıl**dılar, bazıları yalavaç tediler, bazıları melik tediler. (KE 173r2)

+gA

Menim ummatım biri biringe **ihtilaf kıl**makı ummatımga rahmat turur. (NF 228.9)

ihtilat kıl:- kaynaşmak, karışmak.

birle

Velikin Harut takı Marut yer yüzinge endiler takı adam oğlanları **birle ihtilat kıl**ur erdiler takı türlüğ türlüğ taamlardın tenavul kılur erdiler. (NF 366.4)

ihtiraz kıl:- sakınmak, uzak durmak.

+dIn

Eger bu etmek yahşı bolsa erdi İmam mundın tenavul kılğay erdi. Emdi kim ol bu etmekdin **ihtiraz kıl**dı erse biz takı özinge muvafakat kılurbiz kabul kılmadılar. (NF 220.14)

ihhtiyar kıl:- tercih etmek, seçmek.

ø /+nI...

Ya Muhammed neme yahşı kıldın bu süt kadahını **ihhtiyar kıl**dın. (NF 57.11)

Kul almak üçün bardı takı bir kulnu **ihhtiyar kıl**dı erse... (NF 382.12)

Üç ferişteni **ihtiyar kıldılar** bir Aza atlıg, ikinci Azaya atlıg, üçüncü Azasil atlıg. (KE 21r16)

Ey İdris olarga aygıl dünyanıñ azabın mu **ihtiyar kılursız** ya ukbi azabın mu? İdris bu sözni aydı erse aydılar: ey İdris kamug azabın **ihtiyar kılalıñ**, aytu bergil. İdris aydı: ukbi cavidane turur, dünya azabın **ihtiyar kılalıñ**. (KE 22r8,10,11)

Munça ulug melikler seni tilediler barmadıñ, Muhammedni **ihtiyar kıldıñ**. (KE 191v16)

+dIn...+nI

Umm-i Ubeyha aydı: ya Aba Hüreyre sizke meşveret kılurmen, bu ekki kimersedin kayu birini **ihtiyar kıl**ayn tedi erse... (NF 181.9)

Üç işdin birini **ihtiyar kıl**sañız men takı siziñ fermanıñızka boyun bereyim. (NF 366.13)

Ey Kayl bu bulutlardın birini **ihtiyar kıl**gıl. (KE 30r10)

+nI...+gA

Öñinlerni **ihtiyar kıl**ur öz nefsleri üze. Yani öñinlerke isar kılurlar. (NF 255.8)

ihtiyat kıl:- ihtimam etmek, özen göstermek, dikkat etmek.

eger sen **ihtiyat kıl**mış bolsa erdiñ, maña arıg alif yedürmiş bolsa erdiñ ol kafirni öltürgey erdiñ... (NF 300.1)

+gA

İçinde ayallarınga takı andag **ihtiyat kıl**ur. (NF 225.9.9-10,10)

ikab kıl:- azap etmek, ceza vermek.

Ey karındaşım oğlı eger Tanrı Teala maña **ikab kıl**masa sevab takı bermese razı erdim tedi. (NF 119. 4)

ikamet kıl:- yerleşmek.

+DA

Nuh peygambar aleyhisselam tiledi kim: Bu alam içinde bir kara yer bolsa erdi takı anda hakikat **ikamat kıl**sa erdük tedi erse... (NF 378.11,12)

Ya Nuh kemiñni Cedy tagında tindürgil takı anda **ikamet kıl**ıñlar tep ferman boldı erse Nuh Peygambar takı Cedy tagında **ikamet kıldı**. (NF 378.14,15)

Ol Kenan elinde **ikamet kıldı** takı ol elde *tur*dı. (NF 219.6)

ikram kıl-: ihsan etmek, lutfetmek.

İdi azze ve celle keremindin reva bolmagay erdi, üstünrek nimetni dostga bermeyin düşmaña berse ya kendü ekisinge bergey erdi, **ikram kıl**sa mümin birle kafir ara fark bolmagay erdi. (KE 123v8)

ikram u izaz kıl-: hürmet etmek, ağırlamak.

Ol takı **ikram u izaz kıldı** takı katında olturguzdı. (NF 175.9)

+kA

Bir kün Yakub peygambar aleyhisselam Yusuf katinga kirdi takı Yusuf Peygambar atası Yakub Peygambarka **ikram ve izaz kılı** kopmadı erse Tanrı Teala Yusuf Peygambarka vahy ıda berdi takı aydı: ya Yusuf sen Mısır padşahı boldum tep atañ Yakubnı *agırlamadıñ* ol kirmişde örü kopup añar *ikram kıl*madıñ. (NF 287.8,10)

+I / +nI

Anlarınñ dostlarını **ikram ve izaz kıl**makıñ gerek. (NF 290.12-13)

Hak Teala meni **izaz ve ikram kıldı** takı mal ve nimet berdi dünyada neteg kim *agırladı* ahiratta takı andag *agırlagay* tep magrur bolup rüzgar keçürse... (NF 426.2)

ikrar kıl-: 1. tasdik etmek, muvafakat vermek, onay vermek, kabul etmek.

Üç kata aydı kim: sen mü öltürdüñ atam emirel muminin Alini tedi erse ol takı üç kata **ikrar kıldı** erse... (NF 154.10)

İkrar kılıñlar: la ilahe illallah Yunus Resülullah. (KE 152v4)

İmdi **ikrar kılduk** Allah bir turur Circis anıñ yalavaçı tutur tep iman keltürdiler. (KE 162v12)

+gA / kA

Ya Amir emdi seniñ cezañ ne turur? Öz yavuzlukunğa özün **ikrar kıldıñ**. (NF 147.11)

Meniñ peygamberlikimğa **ikrar kılıñ** teyür erdi. (KE 23r17)

Aydı: Hüdaya seniñ birlikiñge Yunusnıñ yalavaçlıkiñğa **ikrar kılduk**. (KE 154r4)

2. İtiraf etmek, kabul etmek.

Emdi **ikrar kılurmen** kim yavuz kıldım. Nefsümke ittiba kıldım. (NF 300.16)

Oglum bu kimersenin hatunı birle zina kılmış kişiler tutmuşlar oglum takı **ikrar kıldı**. (NF 347.6)

Kafirler tandılar **ikrar kılmadılar** tep tanukluk bergey. (NF 273.9)

iktida kıl-: uymak, tabi olmak.

Minberdin tüşüp imamatlık kıldı. Cümle sahabalar **iktida kıldılar**. (NF 24.15)

Hüseyn imamettik kıldı, Har bin Yezid **iktida kıldı**. (KE 245v14)

+gA

Ya Muhammed sen imamluk kılğıl biz cümle saña **iktida kılalın** tediler erse men takı imamatlık kıldım. Cümle peygambarlar maña **iktida kıldılar**. (NF 53.6,7)

Andag erse ya kazi sen Peygambarka mu **iktida kıldın** ya takı Firavnka mu **iktida kıldın** tedi. (NF 236.11,11-12)

Resul aleyhisselam Ebu Bekrge **iktida kıldı**, namaz ötedi. (KE 236v1)

birle

Cebrail ilgerü keçti, Resul aleyhisselam sahabeler *birle* **iktida kılıp** namaz okıdılar, yani ötediler. (KE 234r7)

ilam kıl-: bildirmek, duyurmak, haber vermek.

Ulugları Ebu Sufyan haymadın çıktı çakırdı aydı: ey çerig halayıkı cümle köçün keteliñ. Eger bu keçe munda kalsak helak bolurmiz atlarımız takı tevelerimiz helak bolur tep **ilam kıldı** erse cümle kafırlar tacil üze köçtiler, kettiler. (NF 32.2)

+kA

Mekkeke kirip on beş kün keçmiş erdi kim bu habar tegdi erse Peygambar aleyhisselam takı cümle sahabalar*ka* **ilam kıldı**. (NF 70.13)

illetlig kıl-: tahrip etmek, yaralamak, kusurlu hâle getirmek.

+nI

Ol kimini **illetlig kıldım** ol zalim almasun tep, ol zaiflarga kalsun tep. (KE 130v15)

iltifat kıl(ma)-: 1. ilgilenmek, umursamak, aldırış etmek

Kaçan kim bu habarnı Ebu Lehebke keltürdiler erse Ebu Leheb gazabı takı ziyada boldı. Neçe kim peygambar aleyhisselamka kafırlar zahmat u meşakkat tegürseler heç **iltifat kılmas** erdi. (NF 15.16)

Ya resulallahi, babam Ebu Bekr keldi heç **iltifat kılmadı**ñız. Ömerke takı **iltifat kılmadı**ñız. (NF 123.10-11,11)

+gA

Bu kazi bu şeyhniñ *sözinge* **iltifat kılmadı** takı heç neerse bermedi. (NF 251.16)

Neçeme kim feryad kıldı erse cellad anıñ *sözinge* **iltifat kılmadı**. (NF 422.1)

2. önem vermek.

+gA / kA

İmam Malik rahmetullahi aleyh dünyake **iltifat kılmaz** erdi. (NF 207.13)

Bu derviş *sözinge* ne **iltifat kılıp** sözini tiñleyürsüz. (NF 420.14)

3. bakmak, önem vermek, ilgilenmek.

+gA / kA

Kayu bir mumin ve muvahhid namaz kılur bolsa tört yanıña **iltifat kılur** bolsa Hak Tealadın hitab kelür kim: ey kulum benim hazratımda turukmışdın soñ benim birle munacat kılur erken mendin yegrekke mü **iltifat kılursen?** Mundag kılmağıl, benim hazratımda kelmişdin soñ öñinke *nazar kılmağıl*. (NF 247.16,17)

Şeyh ol yarmakka **iltifat kılmadı**. (NF 312.3)

Men Hak Teala fermanını yeringe keltürürmen, ey yer seniñ *sözünke* **iltifat kılmazmen** tedi takı bir kabza yerdin tuprak aldı erse Hak Teala aydı: ya Azrail sen kim ol yerniñ zarılıkıña takı şafaatıña *nazar kılmadı*ñ erse... (NF 277.17)

Ol kimerseler kim erenler erdiler anlar maña heç *nazar kılmadılar*, **iltifat kılmadılar**, ol yöndin bıkır kaldım tep cevab aydı. (NF 399.3)

Amma ol kün Zeliha Yusufnı evge kivürüp öziğe tartarda Yusuf aña **iltifat kılmadı**, sözlemedi. (KE 108r11)

iltimas kıl-: rica etmek, istemek.

Adın yarag bolmadı erse Yusufnı almak için Azizge terğib kıldı, bolmadı erse öñin melikke bardı, **iltimas kıldı**, icabet boldı. (KE 77v8)

+dIn...birle

Atasıdın zarılık *birle iltimas kıldı*: meni incilerim birle yabağa ıdgıl. (KE 69r8)

imla kıl-: yazdırmak.

Sen **imla kıl**gıl, biz inanalıñ ve yazalıñ. **İmla kıldı** yazdılar. (KE 166r7)

+nI

İmla kılmak tiledi kitabnı. (ME 224.1)

imtihan kıl-: sınamak.

+nI

Men barayın takı ol kulnı **imtihan kıl**ayın. Eger siz aymış teg bolsa hocasıdın satgın alayın takı azad kılayın. (NF 430.15)

imtina kıl-: kaçınmak, uzaklaşmak, geri durmak.

Yusuf aydı: men muña kasd kılmadım bu maña özini arza kıldı velikin men Tañrıdın korkup siziñ hakkıñıznı saklap **imtina kıldım**. (NF 361.17)

+dIn

Ya Aba Yusuf maña beyan kılğıl kim men neçük mütekebbir tururmen ol tekebbürdin **imtina kıl**ayın. (NF 377.12-13)

imtisal kıl-: itaat etmek.

+kA

Munça edgülük saña kıldım sen benim fermanımka **imtisal kıl**madıñ yığanımdın yığılmadıñ. (NF 281.13)

inkar kıl-: inkar etmek.

+nI

Dandı işni, **inkar kıldı** işni. (ME 16.1)

inkıyad kıl-: itaat etmek, boyun eğmek.

Andın soñ emirülmuminin babam Ali ibnü Abi Talib radiyallahu anhu takı anı mazul kıldı erse ol takı **inkıyad kıl**madı. (NF 174.10)

+kA

Meger Arablarınñ bazıları Ebu Bekr*ke* **inkıyad kıl**madılar. Aydılar namaz kılurbiz velikin zekat bermez tediler erse, *inkıyad boyun bermek bolur*. (NF 94.12)

Bir halifa nida kıldurdı şeher içinde kim falan cezire içinde kafırlar bar biz*ke* **inkıyad kıl**mazlar. (NF 404.16)

insaf kıl-: hak vermek, hakkı teslim etmek.

Hakikat cevab bu turur kim bu oğlan aydı tep **insaf kıl**dılar erse... (NF 205.2)

intikam kıl-: intikam almak.

+dIn

Halim ol kişi bolur kim düşman*dın* **intikam kıl**makga kudratı yeter erken afv kıl*sa*. (NF 148.3)

isar kıl-: ihsan etmek, vermek, bağışlamak, dağıtmak.

Eger özinde dünyavi bolsa **isar kıl**ur erdi. (NF 251.10)

ø

Mısır halkı sevünüp mallar **isar kıl**dılar, hedıyyeler keltürdiler. (KE 110r9)

+dIn...+kA

Hak Teala ruzi kılğan malı*dın* dervişler*ke* takı miskinler*ke* **isar kıl**ur bolsa ol kimerseninñ hürmeti takı izzeti Hak hazratında ziyada bolgay tep eşittük. (NF 236.10)

Öñinler*ke* **isar kıl**urlar. (NF 255.9)

ø / +nI...+gA / kA

Evlerinñ takı mülklerinñ yarımını anlar*ka* **isar kıl**dılar. (NF 255.17)

Mekkedin kelgen muhacirlarnı ağırladıñız. Mallarınıñ yarısını anlar*ga* **isar kıl**ıp berdiñiz. (NF 256.12)

Fulan sahaba mendin dervişrek turur tep özi tenavul kılmadı takı ol koy başını anar **isar kılıp** ıda berdi. (NF 257.13)

Mal mülkin saña berdi, saña **isar** kıldı. (KE 193v4)

Köniler *üze* şeriat gevherin **isar kıldı**ñ, şirk ve fitne tugını yerge çaldıñ. (KE 236v19)

isticabet kıl-: kabul etmek.

ø

Mevli anıñ duasının **isticabet kıldı**, it ol hal *üze* kaldı. (KE 26r11)

istigfar kıl-: tövbe etmek, bağışlanma istemek.

Ya Maiz kayıtgıl takı **istigfar kılıgıl**, *yazuklarıñını Hak Tealadın yarlıkatu tilegil* takı *tevbe kılıgıl*. (NF 348.2)

Andın soñ üküş nedamat yedi ol sözni ayganıña *tevbe kıldı* takı **istigfar kıldı**. (NF 46.1)

Ve eger sendin bu yazuk kelmiş bolsa **istigfar kılıgıl** takı *tevbe kılıgıl* kim Hak Teala keçürgey. (NF 416.17)

Aşnu **istigfar kılmas** erdiler. (KE 22r4)

+gA

Bu kamugı kıldımız tep Adem oğlanlarıña **istigfar kılı** başladı. (KE 22r2)

istinca kıl-: taharetlenme, pislikten arınma.

İstinca kıldı, *yudı kötni ya süpürdi*. (ME 222.6)

İstinca kıldı. (ME 219.5)

birle

Anın *üçün* tezek *birle* sünek *birle* **istinca kılmaknı** [şe]riat unamadı. (KE 206r20)

Taş *birle* **istinca kıldı**, *arındı* taş birle. (ME 210.3)

işaret kıl-: 1. işaret etmek.

Men kilim içinde andag mubarek yüzler körermen kim eger bu tagını ornındın ketsün tep **işarat kıl**sa ketgey tediler. (NF 144.8)

Eger takı olturu bilmese yatıp **işarat kılı** namaz kılıgay. (NF 240.14)

Resul aleyhisselam **işaret kıldı**, tek turgıl tep. (KE 223v14)

İm barmakı, **işaret kıl**gan barmak. (ME 47.6)

İşaret kılıştılar, köz kakıştılar, biri biriğe köz kaş atısdılar. (ME 197.1)

+gA

Kaçan kim Cebreil maña **işarat kıldı** kim aşgıl tep... (NF 55.11)

Bu tolun ayka **işarat kıl**sañ bu ay ekki para bolsa. (NF 34.15)

Yusuf aña **işaret kıldı**, beşik içindeki oglaña. (KE 84r13)

Meryem İsigä **işaret kıldı**, yani haber sorsañız mundın soruñ. (KE 169v12)

birle

Peygambar aleyhisselam mübarek başı *birle* **işarat kıldı** kim sürtgil tep. (NF 90.4)

Olturgıl, tep elgi *birle* **işaret kıldı**. (KE 47r12)

Resul aleyhisselam barmakı *birle* **işaret kıldı** erse ay yarıldı. (KE 208r16)

birle...+gA

Sad hükmi birle Ebu Lübabe Beni Abdü'l-Münzirni ıdtı, sordı erse elgi *birle* bogzıña **işaret kıldı**. (KE 229v18)

2. yol göstermek.

+gA

Barsisa aydı: andag erse maña takı **işarat kıl**gıl men takı bir yazuk kılâyın takı taat içinde lezzet bulâyın tedi erse İblis aydı: zina kılğıl. (NF 369.17)

itibar kıl:- önem vermek, saygı göstermek.

+gA

Mevli yarlıkınga **itibar kıl**ıp aziz candın keçip özini kurban kılğan İsmail aleyhisselam. (KE 47v12)

itimad kıl:- güvenmek.

+gA

Ey oglum bu sanduk içinde kişi emaneti bar, sende kodayın adınlarge **itimad kılmasmen**, tedi. (KE 28r20)

Yusuf yetti yıl zindanda erdi, ayakçıga **itimad kıldı**. (KE 91v9)

ittifak kıl:- 1. anlaşmak, görüş birliğine varmak.

Kafile **ittifak kıldılar** Mekkedin Şamka barmakka ticarat için. (NF 15.3)

Biz cümle **ittifak kılıp** ağır çerig birle Medineke barsak takı bu Muhammedni aradın ketersek. (NF 27.12)

Bolmasa kamugımız yığılıp mukabere sançıp öltürelin. İblis aydı: söz bu turur. **İttifak kıldılar**. (KE 205v15)

Tegme biri birer sözledi, ahir soñı **ittifak kıldılar**. (KE 232v5)

İttifak kılıştılar, düzlük ediştiler iş üze. (ME 202.2)

2. onay vermek, uymak.

+gA

Bu *sözge* **ittifak kıldılar**. (KE 219v16)

intizar kıl:- 1. beklemek.

Üküş **intizar kıldı**. Cebreil aleyhisselam kelmedi erse... (NF 10.3)

Ya adam sabur kılıgıl Hak Tealanıñ fermanı neteg bolur **intizar kılıgıl** tedi erse Adam Peygambar takı sabur kıldı **intizar kıldı**. (NF 279.17)

2. bakmak, beklemek, yolunu gözlemek.

+gA

Bazıları Medineke kaçıp keldiler erse Peygambar aleyhisselam kadgurdı takı Cebreilke **intizar kılır** erdi ne habar kelür erki tep. (NF 47.11)

Ya Resulallah cümle kök kapugları açılıp feriştelere eliglerinde tabaklar üze nisarlar alıp **intizar kılıp bakıp tururlar** seniñ ruhuñ kelmekinge. Takı cümle uçtmah kapuglarında hurlar eliglerinde tabaklar alıp nisarlar amada kılıp seniñ ruhuñ kelmekinge **bakıp tururlar**. (NF 88.17)

Menim hakikat kulum ol turur kim tünle kopup taat kılmak üçün takuk çakırmakınga **intizar kıl**masa. (NF 318.7)

inzal kıl:- meni akıtmak, boşalmak.

Ve eger nikah kılsa takı hatunga suhbat kılmaz bolsa ya takı suhbat kılıp **inzal kıl**maz bolsa... (NF 427.4,5)

irakat kıl:- bevletmek.

öçekke mineyin takı **irakat kıl**ayın andın soñ halvat kılayın. (NF 365.5-6)

iraz kıl:- 1. vazgeçmek.

+dIn

Kerek kim Nasrani bolsañ tedi erse kızdın **iraz kıl**u bilmedi aydı: Hâlâ Nasrani boldum tedi erse atası takı kızını aña berdi. (NF 365.4)

2. elini eteğini çekmek, uzaklaşmak.

+dIn

Ebu Hanife rahmetullahi aleyh üküş ibadat kılğan erdi takı dünyadın **iraz kıl**ğan erdi. (NF 186.1)

Ey Bar Hudaya, saña sığınurmen kezzablar makamıdın takı seniñ hazratıñdın **iraz kıl**ğan gafillar makamıdın. (NF 200.5)

islah kıl:- 1. iyileştirmek.

+nI

Men yaratğan barmaklarını sabur kılmadın kestiñ erse men anı **islah kıl**mazmen tedi. Emdi bu barmaklarım cümlesi mayub tururlar tedi. (NF 327.1)

2. tamir etmek, onarmak.

+nI

Men anam birle evnüñ yıkılmışlarını **islah kıl**ur erdük. (NF 436.10)

Ya Resulallahı bu evnüñ yıkuklarını anam birle **islah kıl**u turumız. (NF 436.13)

istidad kıl-: hazırlık yapmak, hazırlanmak.

Ekinç yıl bayakı teg **istidad kıldılar** takı Kabeke tavaf kıldılar bildurgı hecniñ kazası tep niyyet kıldılar. (NF 46.17)

Cümle sahaba ve yaranlar **istidad kıldılar** takı atlandılar. (NF 70.13)

Emdi mundın yahşırak yok kim bizler **istidad kılsak** takı ol bizlerke kelmezdin burunrak biz anlarka barsak tep çerig **istidadı kıldılar** tört miñ uruş erenleridin *amada kıldılar*. (NF 69.5,6)

Kaçan kim hava katıg isig boldı erse kondılar takı haymalar tiktiler, koy boguzladılar, üküş türlüg taamlar **istidad kıldılar**. Kaçan kim bu taamlar *muhayya boldı* sufralar açtılar. (NF 429.15)

+kA

Medine içinde açlık erdi. Çerigke **istidad kılmak** yana bu handak kazmak sahabalarga ağır keldi. (NF 28.3)

istihsan kıl-: övmek, takdir etmek.

Cümle ulema **istihsan kıldılar**. Neme körklü cevab aydı tep *medh kıldılar*. (NF 189.7-8)

istikbal kıl-: karşılamak, karşı gelmek.

Cümle oğlanları **istikbal kılı** *karşu bardılar*. Habilni körmedi erse sual kıldı kim: Habil maña nişe *karşu kelmedi* tep aydı erse... (NF 339.2)

+kA

Peygambar aleyhisselamka **istikbal kıldılar**. (NF 24.1)

Ferişteler maña **istikbal kılı** *karşu keldiler* takı selam kıldılar. (NF 57.8)

istirahat kıl-: dinlenmek.

Keçe bolsa ekki saat endazasıñça **istirahat kılur** andın soñ kopar erdi. (NF 219.16)

itibar kıl-: 1. itibar etmek, teveccüh göstermek.

+gA

Men korkar men kaçan kim sen halayık arasında vaz u nasihat kılsañ takı halayık saña **itibar kılsalar** sen şişgeysen takı ulug bolgaysen. (NF 372.8-9)

2. ibret almak, ders çıkarmak.

Helak bolsun ol soñrakı cüftleriñe kim avvalkı cüftleriñe bakıp **itibar kıl**madılar tedi. (NF 398.17)

Bu kıssanı Hak tebareke ve teala Muhammed Resulallahka Cebreil birle ıda berdi kim Muhammed ümmeti bu kıssanı okup **itibar kıl**sunlar. (NF 425.14-15)

itikad kıl:- düşünmek.

Velikin *hatırımğa andag tüşti* kim men asi ve cafi tenimni peygambar aleyhisselamnıñ mübarek teninge sürtsem bolgay kim kıyamatta tenimke tamug otı tegmese tep **itikad kıldım**. (NF 86.17)

Muhammed ummatıña veliler kelip yol köndürürler tep **itikad kıldım**. (NF 268.15)

itimad kıl:- 1. Güvenmek.

+gA /+ kA

Öz çerigleriñe üküşlükinge **itimad kıldılar**. (NF 71.3)

Tevekkül ne bolur? İmam Ahmed rahmetullahi aleyh aydı: tevekkül Tañrı Tealaka **itimad kılmak** bolur. (NF 225.6)

2. inanmak, itimat etmek.

+gA / +kA

Hoca takı bu kulnuñ sözinge **itimad kıldı**. (NF 383.4)

Biz cümle bu sözüñüzke *manduk*, **itimad kılduk**. (NF 103.10)

Ya İbrahim men bilürmen sen oğluñı kurban kılmakğa barursen takı ol tüş kim kördüñ ol şeytani tüş turur ol tüşke **itimad kıl**magıl. (NF 213.14)

ittiba kıl:- 1. uymak, tabi olmak.

+gA / +kA

Öz havalarıña *uydılar*, öz nefsleri tileklerine **ittiba kıldılar**. (NF 35.8)

Emdi ikrar kılurmen kim yavuz kıldım. Nefsümke **ittiba kıldım**. (NF 300.16)

Mendin soñ Ahmed atlıg peygambar kelgey zinhar u zinhar *añar* **ittiba kıl**gaysiz tep İncil içinde aydı. (NF 79.12)

Saņa **ittiba kılıp** kim kim musulman bolsa cümlesinge ne sevab erse yalguz saņa ol sevab bolgay ve eger musulman bolmasa saņa *köre* kim kim musulman bolmasa cümlesinge ne ikab bar erse yalguz saņa ol ikab bolgay tedi. (NF 79.3)

izaz ve ikram kıl-: ağırlamak.

Bu hoca tabibni evinge eletti takı üküş **izaz ve ikram kıldı**. (NF 233.10)

+nI

Hak Teala meni **izaz ve ikram kıldı** takı mal ve nimet berdi dünyada neteg kim *agırladı* ahiratta takı andag *agırlagay*... (NF 426.2)

izhar kıl-: izhar etmek, ortaya çıkarmak, göstermek.

+nI

Anıñ lutfını **izhar kılıp** sizlerke bildürmek için ayturmen. (NF 36.7)

Hak tebareke ve teala imam Şafiiniñ hürmetini halayık ara **izhar kıldı**. (NF 205.3-4)

izzet kıl-: hürmet etmek.

+gA / +kA

Falan kimerse riya için çıktı Tanrı için çıkmadı. Meni alp bahatur tesünler takı halayık maña **izzet kıl**sunlar tep çıktı. (NF 405.8)

Cümle halayık maña **izzet hurmet kılıp** ziyaret kılsa erdiler tep hatırında keçür. (NF 404.11-12)

kabul kıl-: kabul etmek.

Kayu yerde namaz kılsalar Hak tebareke ve teala **kabul kıl**gay. (NF 10.10)

Azrail aydı: kirgil ol şart üze kim terk çıkıgıl. İdris **kabul kıldı**. (KE 20v8)

Resul hak ekinç nass eşit **kıl kabul**

Haber berdi Allah kim illa resul. (MM 35.1)

+nI

Ya Aba Yusuf eger men bu kazıyyada tanuk bolsam benim tanuklukumnu **kabul kıl**gay mu erdiñ tep sual kıldı erse Ebu Yusuf aydı rahmetullahi aleyh: siziñ tanuklukıñıznu takı

kabul kılmagay erdim tedi erse halifa aydı: benim tanuklukum*nı* ne manidin **kabul kıl**magay erdiñ. (NF 377.5-6,6,7)

Mevli Teala ne üçün seniñ kurbanıñ*nı* **kabul kıl**madı. (KE 16v20)

Kabul kıldı Tañrı anıñ haccı*nı*. (ME 36.5)

+I / birle

Bu aybı birle kabul kılsañ ol seni dervişlikiñ *birle* **kabul kıl**ur. (KE 191r10,11)

kabz kıl-: (canını) almak.

Kabul kabzı hacet yok ekkisiniñ

Kılur kabz berür bolsa yat bu ata. (MM 261.4)

+ I / nI

Evinge kirseñ destur tilegil canı*nı* **kabz kıl**makga takı destur tilegil. Eger destur bermese **kabz kıl**magıl ve eger destur berse **kabz kıl**gıl. (NF 87.11,12)

Men hec kılayın andın soñ canı*mı* **kabz kıl**gıl. (NF 274.3)

kadem kıl-: adım atmak.

Kaçan kim mürid şeyh katınga kelür

Kadem kılsa sol yan yañak ne kılur. (MM 291.2)

kadguluk kıl-: üzmeñ.

+nI

Atamız*nı* men **kadguluğ kıl**ıp erdim. (KE 105r10)

kafirlik kıl-: 1. (Allah'a) isyan etmek.

Mevli Teala kullarıda biregü miñ yıl ya on yıl **kafirlik kıl**sa bir saat anıñ yolınga kirse kamug kafirlikı yok bolur. (KE 184r16)

Ya Resulallah men heç musulman bolmışdın soñ **kafirlik kıl**madım, muhlis bolmışdın soñ heç munafıklık kılmadım. (NF 48.15)

+gA

Emdi ey karındaşıñ munuñ teg ulug kudratlıg padişahka **kafirlik kıl**magıl. (NF 425.5)

2. zulmetmek.

+gA

Ebu Cehl başlık Kureyş kafırları Resülga **kafirlik kıla** başladılar. (KE 195r21)

kahellik / kahillik kıl-: tembellik etmek, isteksiz olmak, umursamamak.

Bu üç mani bar için sahabalar **kahellik kıldılar**. (NF 31.12)

Kahillik kıldı, *ernük boldı*. (ME 169.1)

kahr kıl-: 1. (nefsi) yenmek, nefesine galabe çalmak.

Nefsüm üküş neerseler arzu kıldı takı kuvvatım yetmedi ol nefsümni **kahr kılmakga** yana arzularımı bermekke takı kuvvatım yetmedi. (NF 300.14)

Andag erse kimerse kanaat kılsa takı nefsinı **kahr kılsa** haramdın takı şübhedin saklanur ermiş. (NF 301.1)

+gA / +kA

İmam Malik rahmetullahi aleyh dünyake iltifat kılmaz erdi, nefsinge **kahr kılgan** erdi (NF 207.13)

Amma bilgil agah bolgıl bu ruzadın murad nefske **kahr kılmak** turur. (NF 265.10)

Veli nefsge rahat kerek izz ü cah

Kahr kıl aña şeytan ortakı ol. (MM 319.4)

2. kızmak.

Yeti yolu bıçaknı türtdi ötmedi, **kahr kılıp** bıçaknı yerge çaldı. (KE 51v11)

kalkan kıl-: siper etmek.

+kA

Tegme bir ok kelmişinçe özini Resülka **kalkan kılar** erdi. (KE 223v21)

kanaat kıl-: kanaat etmek.

Andag erse kimerse **kanaat kılsa** takı nefsinı kahr kılsa haramdın takı şübhedin saklanur ermiş. (NF 300.17)

Bir avuç suv içip **kanaat kılsa** keçürgey[men]. (KE 132v11)

+gA

Eger hatunlar ara tüzük kılı bilmese bir hatunga **kanaat kılmak** gerek. (NF 192.15)

Munda ne için kirdiñ, yaruk cihan mülkinge meger **kanaat kılmadıñ**. (KE 177r3)

karar kıl-: 1. rahat etmek, rahatlamak.

Andın soñ **köñlüm karar kılur** yok erse **köñlüm** heç **karar kılmaz**. (NF 106.14,15)

Sensiz neteg **karar kıl**ayın, seni yavlak severmen tedi. (KE 69r11)

2. (akılda, gönülde) yer etmek.

+DA

Ya Resulallahi siz bu sözlerni eşittiniz takı bu sözler köñlünüzde **karar kıldı**. (NF 417.4)

3. kararlaştırmak, karar vermek.

Tegme bir iş **karar kıl**gan turur yani hak işiñ takı akıbatı zahir bolgan turur batil işiñ takı akıbatı zahir bolgan turur tedi. (NF 35.8)

4. sabit durmak.

Bu yulduzlar dayim **karar kıl**mayın yöriyürler. (KE 66v8)

birle

Anıñ emri birle felek evrülür

Anıñ hükmi birle **kılur** yer **karar**. (MM 378.4)

+DA

Özi vasfın aysa tümen til arar

Özi **kıl**mas erdi töşekde **karar**. (MM 388.2)

karz kıl-: borç etmek, borç almak.

İd künleri **karz kıl**ıp Muhammedge yañı tonlar keydürür erdi. (KE 186r20)

kasd kıl-: 1. niyet etmek, niyetlenmek, kara vermek.

Derhal elginge balta aldı takı **kasd kıldı** kim ol darahtka barayın takı bu balta birle ol darahtnı para para kılayın tep çıktı. (NF 410.1)

Şeriat bilip **kasd kılıp** sormak ol

Tarikat kirip rast yürüp barmak ol. (MM 347.1)

+kA

Kayu bir mumin ve muvahhid bir edgülükke **kasd kıl**sa ol edgülükni kılmazdın aşnu ferişterlerke buyurmen kim bu kulum divanında bir sevab bitijiz tep. (NF 60.1)

Mekke kafırları meni öltürmekke **kasd kıl**mış erdiler. (NF 49.16)

Bir rayım ol turur kim kaçan ekki saf karşı turuşsalar uruşmakka **kasd kıl**salar (...) ölgünçe uruşmakka *itikad tutup* cümleñiz bir yolu hamle kılsañız... (NF 69.12;13-14)

Bir yılan keldi takı ol teşükdin çıkmakka **kasd kıl**dı Ebu Bekrniñ adakına başını tegürdi. (NF 21.5)

Yana Muhammedni öltürge*li* **kasd kıl**dı. (KE 195v20)

2. saldırmak.

Yana **kasd kıl**dı eki elgi kurudı (KE 46r3) Melikniñ sabrı kalmadı, koptı Sare katında yüzün tilep *elig sundı*.

Nagah düşmen **kasd kıl**sa biz ekegü defkılalıñ. (KE 188v17)

+gA / +kA

Eger men sizke habar bersem kim bu tag tüpinde çerig bar sizlerke **kasd kılıp** helak kılmakka kelip turur tesem maña inanur musız? (NF 16.17)

Melik Yahyaga övkelep kızga **kasd kıl**dı, kız aydı: ey melik Yahyanı Zekeriyyanı öltürmegünçe men saña boyun sunmazmen. (KE 168r17)

3. yönelmek, kasdetmek.

+gA / +kA

Kaçan kim cümle sahabalar Hasan radiyallahu anhu on ekki miñ kişi birle atlandı takı Şam tarafinga **kasd kıl**dı erse... (NF 174.15)

Maña yüz altun bergil andın soñ men saña özimni teslim kılayın tedi erse yüz altun berdim takı zinake **kasd kıl**mış erdim. (NF 293.5)

Zeliha Yusufga **kasd kıl**dı erse... (KE 81v13)

Emdi siz maña mu **kasd kıldıñız** tedi. (NF 135.7)

kasem yad kıl-: yemin etmek.

birle

Ol Tañrı *birle kasem yad kılur*men kim... (NF 77.8)

kat kıl-: şehveti kırmak, kesmek.

+nI

Bu ruza ademiniñ *şehvetini kat kılur*. (NF 350.11)

kavi kıl-: güçlü kılmak, güçlendirmek.

+nI

Emdi Hak Teala *İslamı aziz kıldı* takı **kavi kıldı**. (NF 110.16)

kaylula kıl-: kaylule etmek, öğle vakti uyumak.

Yana peygambar aleyhisselam bir kün **kaylula kılur** erdi *yani tüş vaktın uyur erdi*. (NF 120.12)

Kaylula vaktı boldı erse hoca **kaylula kılur**men tep özini uykuga kemişti. (NF 383.5)

kaza kıl-: kaza etmek, yapılamayan şeyi sonradan eda etmek.

+nI

Eger kimerse Arafatta vukuf keltürmese hecci tamam bolmas. Yana bir vaktta *hecni kaza kıl*mak kerek bolur. (NF 276.12)

Ol namazı **kaza kıldı** yana virdini okıdı. (KE 140v4)

Zaruretsizin bir namazı **kaza**

kılur bolsa yetmiş kata ol zina. (MM 162.2)

kelimat kıl-: konuşmak, hasbihal etmek.

(birle)

Men tiledim kim derviş *birle kelimat kıl*sam derviş aydı: ey aziz **kelimat kıl**makdın Hak Tealanıñ zikri birle meşgul bolmak fazilrak turur tedi. (NF 432.11)

keleş kıl-: istişare etmek, görüş alış verişi yapmak.

Munı neteg kılgu? tep **keleş kıldılar**. (KE 243r6)

birle

Men barıp Hadice *birle* **keleş kıl**ayın, Muhammedni terge bereliñ. (KE 186v9)

+DA

Resul hakkında **keleş kıldılar**, neteg kılıp bu Muhammed belasındın kutulgaymiz...
(KE 205v8)

+gA

Muhammed Resülullah işige **keleş kıldılar**. (KE 219v6)

Kureyş kafirları seni öltürgeli **keleş kılmışlar**. (KE 205v17)

keramet kıl-: ihsan etmek, vermek.

ø

Yusuf teniz kıraginga bardı aydı: İlahi, bir perde **keramet kıl**gıl. (KE 74v7)

Mevli Teala duasını icabet kıldı *menna, ve's-selva* **keramet kıldı**. (KE 118v9)

+gA...(ø)

Sen Azrail yangıl, biz aña uzun yaş **keramet kılduk**. (KE 160r9)

İlahi maña ogul *bergil* hem veli bolsun hem razi bolsun. Mevli Teala Yahya teg ogul **keramet kıldı**. (KE 167v1)

İlahi andag kim Muhammed Resülullahnıñ dostlukın dünyada bizge **keramet kıldıñ**, anıñ şefaati birle müşerref ve mükerrem bolmak sen Allah *ruzi kılı* ber. (KE 208r5)

Hamd u sena ol Tenrige kim kevserni maña *ata kıldı*, makam-ı mahmudnu maña **keramet kıldı**. (KE 211r2)

kerem kıl-: lutfetmek.

Hak Teala yana **kerem kıldı**, on namaznı bağışladı. (NF 59.7)

Kerem kılıp ündetseñiz ulug minnet bolgay tedi erse... (NF 128.10)

Eger yunmakımızda nuksan bolsa **kerem kılıñ** bizke aytu beriñ. (NF 171.16)

Kerem kılıp meni tamugdın saklagıl, azab ve ukubat kılmağıl. (NF 321.11)

+gA

Ey aziz maña **kerem kılıp** kim ol tört haslat ne neerseler turur. (NF 269.1)

İdiya meniñ hakkımda köp *lutf u kerem kıldın*, oğlum Süleymanga hem andaguk **kerem kılıp**. (KE 137r15)

kerem ve lutf kıl:- lutfetmek.

Hak Tealaka zarılık kılıp derhost kıldım erse Hak Teala **kerem ve lutf** kıldı takı on mamaz bağışladı. (NF 59.2)

+gA

Hak Teala maña **kerem ve lutf kıldı** takı on namaz bağışladı... (NF 59.3)

kesb kıl:- çalışmak.

Ey ana bu süt bahasını kandın hasil kıldınız tedi erse anası aydı: **kesb kıldım** tedi. (NF 298.11)

Ey miskin, ihtimal bar saña Tañrı Teala birkaç yıl takı ömür berse sendin abuşkalar takı bar saña yatmak kerekmez. Turgıl, **kesb kılıp**. Tañrı Teala saña tiriglik berse kişike muhtac bolmağıl tep köñlümke tüşti erse yana *işleyü* başladım. (NF 435.12-13)

keyd kıl:- tuzak kurmak, hile yapmak.

Şeytan İdi azze ve celle atın işitse kaçır kiter, amma tişiler *mekr kılurda* miñ ayet okusañ kitmes. Takı yana cevab: şeytan **keyd kılurda** yalguz turur. (KE 84v17)

+gA

Ey oğlum bu tüşüñni zinhar ve zinhar karındaşlarınca aytmagıl kim saña **keyd kılıp**lar tep aydı. (NF 353.9)

Men bu butlarga bir **keyd kılıp**um turur. (KE 39v3)

keyfiyet kıl:- sarhoş olmak.

Varaka **keyfiyet kılıp**ımda kelgil. (KE 192r12)

kıyas kıl-: 1. kıyas yapmak, cezalandırmak.

Eger afv kılmasanız zinhar u zinhar ahiratka koymañ, bu dünyada **kıyas kılıñ**. (NF 85.16)

Munı asrañ maña Hak Teala sıhhat berse men bilgeymen tilesem afv kılgaymen tilesem **kıyas kıl**gaymen tedi. (NF 154.3)

+nI

Emirül muminin Osmannı öltürgenlerni **kıyas kılı**sak. (NF 145.15)

2. intikam almak, öç almak.

+dIn

Emdi Ukaşe peygambardın **kıyas kıl**ur. (NF 86.6-7)

kıska kıl-: kısa tutmak, kısaltmak.

+nI

Andag erse umınçlarıñıznu **kıska kılıñ**. (NF 435.16)

Kıska kıldı sözni. (ME 131.7)

kısmat kıl-: 1. taksim etmek, paylaşmak.

Ya resulallah, neteg kim **kısmat kıldıñ** erse kısmatıña razi bolduk. (NF 77.1)

Ekegü **kısmat kıldı**lar, tegme biriñe tört miñ altun tegdi. (NF 424.7)

+nI

Andın soñ Peygambar aleyhisselam ganimatnu **kısmat kıldı**. (NF 75.8)

Ya Ayişe bularnu **kısmat kıl**gıl tokuz hücreke takı munlardın tegme biriñe *nasib* ıda bergil. (NF 126.5)

Ve eger tileseñiz bu ganimatnu tüz **kısmat kıl**ayın takı anlar bayakı siziñ eviñizde oltursunlar. (NF 256.8)

+nI...+gA

Vilayetlemi olarga **kısmet kıldı**. (KE 137v6)

2. dağıtmak, tasadduk etmek.

+nI...+gA

Ey Bar Hudaya eger bu kum tepesi un bolsa erdi takı benim mülküm bolsa erdi bu halayıkga cümlesini **kısmat kılğay** erdim. (NF 409.9) Eger ol kum tepesi un bolsa erdi men hakikat bilürmen kim ol cümlesini halayıkga *sadaka kılğay* erdi. (NF 409.12)

kıyas kıl-: kıyas etmek.

Birin sasa dört miñ bolur arşunu

Kıyas kılsa köñlün közin edgü aç. (MM 101.4)

Ey İlyas meniñ ilmim içinde **kıyas** mu **kılursen?** (KE 158v12)

+nI

Biliñ agah boluñ kim mundag ulug savab ve derece alimka hıdmat kılmaqdın hasil bolsa ol alim derecesi takı savabını kim **kıyas kılı** bilgey? (NF 198.9)

+dIn

Mundın kıyas kılğıl kim kaçan kim ol mumin aç karın birle taat ve ibadat kılur bolsa feriştelere ol kulga neteg hurmet ve izzet kılğaylar. (NF 268.7)

Mundın kıyas kılğıl kim kaçan mumin tok karın birle yatur bolsa şeytanlar ol muminniñ aşıları bolğaylar. (NF 268.10)

kıymat kıl-: değer biçmek.

+nI

Aymışlar: Mısır eliniñ dellalları yığılıp Yusufnu **kıymet kıldılar**, öz boyınıñ ağırınça kümüş, ağırınça altun... (KE 75v6)

kifayat kıl-: 1. işini görmek, bitirmek, halletmek; sıkıntısını gidermek.

+nI

Eger bolmasa öz muhibleridin cem kılur erdi takı ol dervişniñ işini **kifayat kılur** erdi. (NF 251.11)

Yusuf unamadı, bu işni men **kifayet kılğaymen** dedi. (KE 98v10)

2. yetmek, yeterli olmak.

Olar tevelerni boguzlap yegeyler, Mevli Teala **kifayet kılğay**. (KE 180r12)

+gA

Tağrı Teala ol muminniñ ne kim kadgusı bar erse cümlesinge **kifayat kılğay**. (NF 188.8)

koldaşlık kıl-: arkadaşlık yapmak.

Koldaşlık kıldılar, işleştiler. (ME 128.3)

birle

Pend ü nasihat Ey müsülmanlar yamanlar *birle koldaşlık kılmañ*. (KE 195v20)

konak kıl-: misafir etmek.

+nI

Dehkan aydı: ol er hatun kim seni **konak kıldılar**, ekisi hem parsı turur. (KE 144r11)

konukluk kıl-: misafir etmek.

+nI...birle

Medayin hocalarıdın bir hoca Huzeyfeni yaranları *birle konukluk kılıp* evke *ündedi*. (NF 309.7)

+gA

Bir aziz bizni yaranlarımız birle evinge **konukluk kılıp** ündedi. (NF 309.12) Neme yahşı konuklar siz. Sizlerni *konuklagay* erdim velikin kaht yıl turur evümde heç neerse yok turur. (NF 22.2)

kora kıl-: korumak, savunmak.

Uhud tagınga arka berip **kora kılıñ** aydılar. (KE 223r8)

+nI

Medineni **kora kılıp** tursamiz yahşırak tedi. (KE 223r3)

kölege / kölige kıl-: gölge etmek.

Kölige kılğan bulut meñizlig tururmiz. (NF 291.11)

+nI

Cümle kuşlar bu taht üze olturğanlarga hava üze kanatlarını **kölige kılur** erdiler. (NF 210.6)

+gA

Teñri Teala Kabe ornınça bir kesek bulut iddi, ol yerge **kölge kıldı**. (KE 52v8)

Kölge kıldı bizge kök, üzemizde boldı bulıt. (ME 39.3)

Aymışlar: Uçar kuşlar Süleyman üze **kölege kılur** erdiler (KE 146v1)

kubla kıl-: öpmek, öpücük kondurmak.

İmdi destur bergil ol mühr üze *kuble bereyin* sendin afv kıldım, tedi. Resul aleyhisselam destur berdi, İkaşe **kuble kıldı**. (KE 236r10)

+nI

Kim kim kelip bu Hacerül Esvedni **kuble kıl**sa ol ahdke vefa kılmış bolur. (NF 273.7)

Adam oğlınıñ agzı takı zina kılur. Zinası ol turur kim haram hatunı **kubla kıl**sa. (NF 351.3)

+gA

...peygambar aleyhisselam Hasange **kubla kıldı** yüzindin *öpti* erse... (NF 292.1)

Ömer radiyallahu anhu Kabeke tavaf kılur erke Hacerül Esvedka **kubla kıldı**. (NF 272.15)

kul kıl-: esir etmek, esir almak.

+nI

Kalgan kıbtilerini **kul kıl**gaymiz. (KE 117r4)

+nI...+gA

İbrahimga kul mu bolursen? Bizlerni aña **kul** mu **kıl**ursen? tediler. (KE 42v19)

kulluk kıl-: 1. kulluk etmek.

+gA / +kA

Ey susmar sen kimke **kulluk kıl**ursen tedi. Ol canvar aydı: men ol Tañrıka **kulluk kıl**urmen kim Adam oğlını yarattı. (NF 161.16)

Heç kimerseke **kulluk** kılmasañız meger ol bir ve bar Tañrıka **kulluk** kılşañız. (NF 285.6)

2. ibadet etmek.

+gA

İbrahim kenddin çıkdı yabaña yetdi, Mevli Tealaga **kulluk** kıldı. (KE 39v1)

Teñri Tealaga **kulluk** kılur. (KE 93v16)

kurban kıl-: 1. kurban kesmek.

Fesalli lirabbike perverdigarıñ üçün namaz kılğıl *venhar* takı **kurban kılğıl**. (NF 62.11)

Bukün hacilar ol yerde **kurban kılurlar**. (NF 214.13)

ø

Teveler, koylar, sığırlar **kurban kılurlar**. (NF 41.8)

Koyun, eçkü **kurban kılın**sa yarar

Ayakı kulakı tamam köz körer. (MM 195.1)

birle

Kurban kıldı koy *birle*. (ME 104.3)

2. kurban etmek.

Ya İbrahim men bilürmen sen oğluñm **kurban kılmakga** barursen. (NF 213.13)

Ya İbrahim Tañrı Tealanıñ fermanı ol turur kim oğluñm Hak Teala rızası *üçün* **kurban kılğıl** tedi erse tüşindin oyandı. (NF 212.17)

kuvvet kıl-: 1. hamle yapmak.

Ali radıyallahu anhu bir *hamle kıldı* takı **kuvvat kıldı** erdi hisar kapugını yıktı. (NF 139.16)

Bu çerig halkı neçeme kim **kuvvat kıldı** erse heç tepretü bilmediler. (NF 149.11)

2. dayanmak, tahammül etmek, güç yetirmek.

birle

Tegme bir belaga anlar *birle* **kuvvat kılurmen**. (NF 291.12)

küç kıl-: zulmetmek.

Küç kılmañ, zina kılmañ, kan tökmeñ. (KE 21v1)

Manisi ol bolur: tegme **küç kıl**gan boynagu rahmetdin nevmid boldı. (KE 248v15)

Erksindürmedi aña takı emgetdi, *kahır kıldı* aña, **küç kıldı**. (ME 130.5)

+gA

Biz bir birimizge **küç kıl**masbiz, **zulm etmes**biz. (KE 216r16)

Sare Hacerga **küç kıl**masun. Teñri azze ve celle **küç kıl**ganlarını sevmez. (KE 48r9)

Eger sansam özümge **küç kıl**gan bolgaymen, **küç kıl**guçılar İdi azze ve celle azabıdın kutulmaslar. (KE 81v8)

Melik aydı: men saña küç tegürmedim. Sare aydı: mana **küç kıl**madıñ amma Teñri yalavaçığa **küç kıldı**ñ. Melik aydı: kayu yalavaçğa küç tegürdüm? (KE 46r6,7)

Ey ata özünge, bizge **küç kıl**magıl. (KE 63v7)

Özünüzge **küç kıl**mañ. (KE 97r6)

lanat kıl-: lanet etmek.

Men İdi azze ve celle **lanet kıl**mışimen teyür erdi, mundagın öldi. (KE 127r8)

+gA

İblis aydı: Ya Rebbi emdi kim maña **lanet kıldı**ñ erse maña muhlet bergil. (NF 279.5)

Anıñ habarını maña Cebreil bildürüp turur tedi takı Kabilka **lanat kıldı**. (NF 339.5)

Hamr içinde Tañrı Teala on kişike **lanat kıl**p turur. (NF 363.10)

Kelez kelip otını örer erdi, İbrahim aña **lanet kıldı** kırk tün kün köydi. (KE 41r7)

İbrahim anı körüp turur erdi, kaçırğa **lanet kıldı**. (KE 40v17)

lanat kılış-: lanetleşmek.

Sümme nebtehil andın soñ **lanat kılış**alıñ yani *bizler sizlerke lanat kılalıñ sizler takı bizlerke kılıñ* takı andag aytalıñ kim kayu birimiz kim yalğan bolgay Tañrınıñ lanatı añar bolsun tep **lanat kılış**alıñ. (NF 143.10,10-11,12)

Lanet kılıştı bodunlar. (ME 139.5)

birle

Eger bu Muhammed *birle lanat kılışur* bolsak ulugumuz takı helak bolgay kiçigimiz takı helak bolgay. (NF 143.15-16)

Ya benim *birle lanat kılışınız* ya takı musulman boluñız. (NF 144.12)

livatat kıl-: livata yapmak.

Mütefikat boduninga bargıl aygıl **livatat kılmasunlar**. (KE 58r2)

Olarda on yaragsız iş bar erdi: yay birle taş atmak (...) **livatat kılmak**. (KE 57v11)

lutf kıl-: ilgilenmek, iltifat etmek.

Bu arada men sökel boldum bir ayka tegi töşekke yatıp sahib firaş boldum. Peygambar aleyhisselam kirür erdi takı çıkar erdi heç **lutf kılmaz** erdi. (NF 415.13)

lutf u kerem kıl-: lutfetmek.

Ya Musa Hak Teala **lutf u kerem kıldı** beş namaznı koydı beş namaz kaldı. (NF 59.12)

Ya Ayişe, bişarat bolsun saña Hak Tebaraka ve Teala **lutf ve kerem kılıp** seni yamanlıkdın arıttı. (NF 418.4)

magrur kıl-: aldatmak.

+nI

Seni dünya **magrur kılur** nefis bulun

Bükün tevbe kılığıl tamugdın yulun. (MM 48.1)

mahrum kıl-: mahrum etmek, yoksun bırakmak.

+I / + nI

Fatıma aydı: benim takı neersem yok velikin seni neteg **mahrum kıl**ayın? (NF 163.6)

Men takı anlarını **mahrum kılmaz**men köñülleringe nurumnı toltururmen. (NF 319.4)

+dIn

Ya Rebbi benim umınçım takı tilekim seniñ rahmatıñdın **mahrum kıl**mağıl. (NF 177.13)

maişet kıl-: yaşamak, geçinmek.

Oğlanlarım açlıkdın ölgeyler. Sen bilürsen kim bu bir koydın özge neerseimiz yok.
Neteg **maişat kıl**gaymız? (NF 253.16)

malum kıl-: 1. anlamak, bilmek, öğrenmek.

Halifa **malum kıldı** kim ol kimersenin aygan sözi rast tep. (NF 421.9)

ø

Men Hadicega barayın hakikatin **malum kıl**ayım. (KE 191v4)

+dIn

Mundın **malum kıl**mak kerek kim nahak yerde çıpçuknı boguzlasa anıj cezasını
körmedin kalmaz ermiş. (NF 185.8)

2. bildirmek, öğretmek.

+kA

Adam oğlını bu kine takı hased tamugka eletür ermiş tep cümle halayıkka **malum
kıldılar**. (NF 420.1)

mashara kıl-: 1. yüzüne gülmek.

Ya Muhammed bu ol kavmlar turur kim musulmanlarını yüzinde yupulaguçılar
mashara kılguçılar tururlar takı artlarında gaybat kılguçılar tururlar. (NF 67.5)

2. alay etmek, eğlenmek, dalga geçmek.

Aynatdı şair şiiir ahırım, **mashara kıldı** şair. (ME 63.6)

+gA

Ya Musa bizke **mashara** mu **kıl**ursen tediler erse Musa peygambar aydı: *vel ayazü
billahi* peygambar kimerse **mashara kıl**mak reva bolmaz tedi erse... (NF 340.6,6-7)

masiyat kıl-: günah işlemek.

Kaçan kim kul **masiyat kıl**sa Hak hazratıdın yarak tüşer. (NF 265.6)

İdris peygambar zamanasında halayıklar üküş **masiyat kıl**u başladılar erse... (NF 366.8)

Bu Harut takı Marutnuj atları **masiyat kıl**mazdın oza Aza takı Azaya erdi. (NF 367.17)

Tandılar Hakdın kamugı **kıldılar** köp **masiyyet**. (KE 31r20)

Hicabsız seniñ **masiyet kılmakıñ**

Delil bilmemişsen çın-ok Teñrini. (MM 42.3)

+kA

Ya Cebreil mendin yaratgan halk Hak Tealaka **masiyat kılğaylar**. (NF 277.11)

mazul kıl-: 1. azletmek, görevden almak.

+I / nI

Osman radiyallahu anhu takı Muaviyeni **mazul kılma**dı. Burunkı teg beglik kılur erdi. (NF 127.15)

Mendin edinge köñül bağladınız, sizlerni **mazul kılurmen**. (KE 4v19)

Yañi melikler elge kirse uluglarını **mazul kılurlar** tep olarnı korkutdı. (KE 148r10)

+nI...+dIn

Eger Osman bu beglerni **mazul kıl**masa bizler ittifak kılıp Osmannı halifalıkdın **mazul kılğaymız** tep ayturlar. (NF 132.13,14)

2. mahrum etmek.

+nI...+dIn

Yusufnı mülkindin neteg **mazul kıl**sun. (KE 77v17)

mecruh kıl-: yaralamak.

+nI...birle

İbn Mülcem Alini kılıç *birle* **mecruh kıldı**. (KE 242r7)

meded kıl-: yardım etmek.

+kA

Kimnüñ ne mikdarka kuvvatı yetse çerigke **meded kıl**sunlar tep. (NF 95.1)

Muhtac kimerselerni bilse takı anlarka **meded kıl**masa zekatını bermese... (NF 109.3)

birle

Cümle dua *birle meded kılıñ*. Hak Teala meni dünyadın iman birle çıkarsun. (NF 227.6)

medh kıl-: meth etmek, övmek, övgüde bulunmak.

+I / nI

Dünyanı yerdi takı ahiratnı **medh kıldı** erse... (NF 106.3)

Ol kızın kim meni **medh kıldı**, *ögdi*. (NF 114.10)

Tünle kopup taat kılğan kullarnı Hak Teala Kelamı içinde **medh kılıp** turur. (NF 313.11)

+nI / +gA

Abdullah ibnül Mübarek rahmetullahi aleyh bir kün Ebu Hanifenı üküş **medh kıldı** erse bu cem içinde bir kimerse aydı: ya Abdullah Ebu Hanifeke inen ziyada **medh kılursiz**. Andag bolmagay. (NF 191.4,5)

Bir kün şair kelip *özinge medh kılıp* bir kasida okıdı erse... (NF 259.7)

mekr kıl-: tuzak kurmak.

Şeytan İdi azze ve celle atın işitse kaçır kiter, amma tişiler **mekr kılurda** miñ ayet okusañ kitmes. Takı yana cevab: şeytan *keyd kılurda* yalguz turur. (KE 84v17)

+gA

Cühudlar aydılar: bu melun bizge **mekr kıldı** tep. (KE 229v8)

melamet kıl-: 1. azarlamak, kızmak.

Malikniñ kulu keldi takı Yusufnı bir tabaça urdı takı kaçgunçı tegerleri rast ermiş tedi takı üküş **melamat kılı** teveke mindürdi. (NF 358.16)

+gA

Bir kün Nuh aleyhisselam udıyur erdi, yel esnedi Nuh etegin kötürdi uvit endamı açıldı, Ham anı körüp küldi, Sam Hamga **melamet kıldı**. (KE 27r18)

İbrahim ol tapunganlarga aydı: siz bularga ne üçün tapunursiz? Atasıga aytu berdiler, atası İbrahimga **melamet kıldı**. (KE 39r11)

2. ayıplamak, kınamak.

Bu söz Mısır elinde uluglarının hatunları işitti erse Zelihaga *ayb kıldılar* öz kulığa aşık bolmış tep ve kul aña boyun sunmamış tep **melamet kıldılar**. (KE 85r9)

+gA

Öz kulinga aşık boldı tep maña **melamet kıldınız**. (KE 86v10)

Andag erse men Muhammedke uyganımka nişe **melamat kılursen? Melamat saña kılmak** gerek. (NF 16.3)

+nI

Bular arıgsızlık kılur üçün bizni **melamet kılurlar**. (KE 59r14)

men^c kıl-: 1. men etmek, engel olmak, engellemek.

Abdumuttalib kirdi erse hadimler Muhammedni koparur teg boldılar erse Abdumuttalib **men^c kıldı** aydı: ol orunga bu layık turur. (KE 185v11)

+dIn

Ebu Sufyan peygambar aleyhisselam olturgan yerde olturayın tedi erse Umm-i Habibe **men^c kıldı**. Ebu Sufyan aydı: ey ayalım meni munda olturmakdın nişe **men^c kıldın?** (NF 47.13,14)

+nI...+dIn

Bu yıgaçdın tenavul kılmakdın Hak tebareke ve teala biz ekegüni **men^c kılıp** turur. (NF 281.4,5)

+gA / +kA / +nI

Ol köşk kapugında ol kapug saklaguçı feriştelere *kazıka men^c kıldılar* erse kazi aydı: maña nişe **men^c kıldınız?** İcazat berseniz bolmas mu tedi erse ol kapug saklaguçı feriştelere aydı: Bu köşk seniñ erdi. Velikin sen İbn-i İmrannı **men^c kıldın** neerse bermediñ. (NF 252.6,7,8)

Sen kimsen kim Muhammedni yumaknı **men^c kılursen**. (KE 14v8)

Musi Hamanga **men^c kıldı**: saña kelmişimiz yok tek turgıl, Firavn cevap aytsun tedi. (KE 112r14)

2. (nefsi) engellemek, yenmek.

+nI

Nefsümke ittiba kıldım. Nefsümni **men^c kılıp** kanaat birle tursa erdim ol yahşı bolgay erdi. (NF 300.17)

Kim kim nefis arzularını **men^c kılur** bolsa şübhelig taamlardın saklanu bilgey ve eger özini nefsnıñ arzularını **men^c kılı** bilmese şübheke takı tüşer haramka takı tüşer. (NF 300.10,11)

...takı ne neerse kim nefsi tileyür bolsa ol nefsinı **men^c kılmaz** ol nefis tilekini bertür. (NF 423.9)

3. (kötülükten) uzaklaştırmak.

+dIn

Ya Aba Salebe edgülükke buyurgıl takı yamanlıkdın **men^c kılıl**. (NF 304.6)

Üçinçi yol hakkı ol turur kim muminlarnı edgülükke buyursañız takı yamanlıkdın **men^c kılşañız**. (NF 305.11)

Ve yenhevne anil münker takı biri birini yamanlıkdın **yıgarlar**. (NF 305.14-15)

merhaba kıl-: merhaba etmek.

Ol kimerseke yavuk barduk erse ol kimerse takı **merhaba kıldı**. (NF 64.15)

+gA

Musa maña **merhaba kıldı** takı aydı: ey maña şefkatlıg karındaşım Muhammed hoş keldiñ tedi. (NF 55.10)

Kaçan kim ol kişiğe yavuk keldük ol kimerse bizke **merhaba kıldı**. Hoş keldiñiz tedi. (NF 64.7)

Marhaban bike tedi, **marhaba kıldı** ana, *keñlik bolsun sana tedi*. (ME 66.1)

mesh kıl-: değıştirmek, dönüştürmek.

Üç kündin soñ **mesh kıldı** [to]ñuz boldılar, biri birin yeyür erdiler. Üç küñge tegi ol sıfat birle tirig boldılar [ib]ret üçün, andın soñ öldiler yok boldılar. (KE 172r8)

meşhur kıl-: duyurmak, meşhur etmek.

Meşhur kıldı anı / duydurdı. (ME 13.7)

meşgul kıl-: 1. meşgul etmek, alıkoymak, oyalamak.

+I / +nI ...+dIn

Terk yangıl, meni Mevli Teala ibadetindin **meşgul kıl**magıl. (KE 130r1)

Kitgil *meni* **meşgul kıl**magıl. (KE 155r11)

2. düşünmek, endişe etmek.

Atike aydı: ey karındaş *könül* **meşgul kıl**magıl. (KE 191v3)

3. dikkatini, ilgisini başka yöne çekmek.

+nI...+gA

Arıflarınñ zuhdı ol neerse kim ademini Hak Tealadın yıgar neerseke **meşgul kıl**ur anı terk kılmak turur tedi. (NF 225.5)

Maksudı ol erdi kim Ömerni özlerige **meşgul kıl**gaylar Muhammedni öltürmesün tep. (KE 196r21)

meşru kıl-: 1. başlamak.

+kA

Andın soñ koparmen takı namazka kim **meşru kıl**urmen. (NF 243.14)

2. meşru kılmak, izin vermek.

Seniñ kerametiniñ üçün ümmetiniñ kaza namazlar ötemekin kıyametga tegi **meşru kıl**dım. (KE 140v17)

+gA

Namazlar kazasın ümmetiniña **meşru kıl**dı. (KE 194v17)

meşveret kıl-: 1. istişare etmek, fikir teatisinde bulunmak.

Cümle kafırlar cem boldı **meşveret kıl**dılar kim bu işni kılğan kimersenı neteg bilgeymiz tep. (NF 96.9)

Peygambar aleyhisselam barça sahabalarını yıgdı takı **meşveret kıl**dı. (NF 114.17)

birle

Bir kün Ebu Cehl aleyhillane yaranları *birle meşveret kıldı*. Ne iş kılğaymiz kim Ebu Lehebni Muhammeddin adırgaymiz tep aydı erse yaranları aydılar: siz beyan kılığ. (NF 14.2)

Ol Arab, hatunı *birle meşveret kıldı* kim... (NF 253.13)

2. danışmak

Meşveret kılıştılar, keşşediler. (ME 203.3)

+gA / +kA

Peygambar aleyhisselam Mekkedin çıkmışta Ebu Bekr radyallahu anhuka **meşveret kılmış** erdi neteg barmak kerek Medineke tep. (NF 23.9)

Ya Aba Hureyre *sizke meşveret kılurmen* bu ekki kimersedin kayu birini ihtiyar kılayın. (NF 181.8)

Meşveret kıldı aña nerse birle, danışukda aytu berdi aña ol nemeni. (ME 47.4)

meyl kıl-: meyletmek.

Havvadın beri tişide Zelihadın körklüg yok erdi, köñli **meyl kıldı**. (KE 81v16)

Ol namahremler takı anıñ saçını körüp *añar meyl kılur* erdiler. (NF 67.17)

+gA / +kA

Kaçan kim Adam peygambar Cebreildin bu sözni eşitti erse Havvaka **meyl kıldı**. (NF 279.16)

Aza ol hatunı kördi erse köñli ol hatunga **meyl kıldı**. (KE 21v5)

İlahi bu tişiler mekrindin meni saklamasañ olar *tapa meyl kıl*sam anda kedin asilerdin bolgaymen. (KE 87r4)

Ey melik Yusuf arıg erdi, biz aña töhmet kılduk özümüzni aña arza kılıp özimizge anı indedük, ol bizge bakmadı ve **meyl kıl**madı, biz andın hiç ayb körmedük. (KE 90v14)

mihmandarlık kıl-: ziyafet vermek.

Mihmandarlık kılıp uluglarını yıgdı, Varakanı ündedi. (KE 191v20)

Ebu Talib **mihmandarlık kılıp** Varakanı ündesün, şarab içürsün. (KE 191v19)

miskinlik kıl-: yalvarmak.

Bizke ne kılsañ erkiñ bar tep **miskinlik kıldılar** erse... (NF 51.16)

Ya Muhammed yana kayıtgıl Hak Tealanıñ bahşıñi üküş turur, rahmatı benihayat turur takı kulunuñ zarılık takı miskinlikni sever **miskinlik kılğıl**. (NF 59.7)

mizah kıl-: şaka yapmak.

+gA

Men sizge **mizah kıldım** tedi. (KE 204r16)

muamilet / muamile kıl-: muamele etmek, davranmak.

Ya Rebbi mendin ne hayr iş keldi kim benim *birle* bu **muamile kıldıñ** velilerniñ *birle* **muamile kılmış** teg tep sevüdi. (NF 269.10)

Ya Aba Abdallah peygambar *birle* sizler neteg **muamilet kılur** erdiñiz? (NF 31.3)

Ol çetükni men burunrak evümdin keterdim andın soñ seniñ *birle* bu **muamile kıldım** tep aydı. (NF 312.12)

Andın soñ halayık *birle* iñen edgü **muamilet kılur** erdi. (NF 94.16)

Ey babam Tanrı Teala siziñ *birle* ne **muamilet kıldı**? (NF 131.16)

Mevli Teala seniñ *birle* ne **muamele kıldı**? tep sordılar. (KE 103v7)

Davud yalavaç tünle özin belgüsiz kılıp raiyyetlerdin sorar erdi kim padşa[hıñız] siziñ *birle* neteg **muamele kılur**? Aytur erdiler: yavlak adil turur. (KE 134v8)

+DA

Emgekde Mevli taatinde halayıklar arasında edgü **muamelet kılmak**. (KE 66r8)

muanika kıl-: kucaklaşmak, sarılmak.

birle

Kayu mumın ve muvahhid hamr içgenge salam berse ya takı anıñ *birle* musafihat kılsa yani el tutuşsa anıñ *birle* **muanika kılsa** yani *kuçuşsa*. (NF 362.15)

+gA

Nasrani kızınğa **muanika kılaym** tedi erse ol kız kaçıp tüşti. (NF 364.11)

mübarakbad kıl-: bayramlaşmak.

Arife kün **mübarekbad kılı** kapugda turuktılar. Bir kimerse kirdi Ömerke aydı: ya Emirel muminin kapugda cümle sahabalar yığılışıp tururlar destur tileyürler sizke **mübarekbad kılmak** üçün keldiler. (NF 109.12,13-14)

mufarihat kıl-: övünmek.

Bu sözni takı *küvenü* **mufahirat kılı** aymasmen. (NF 36.16)

Peygambardın soñ **mufahirat kılıp** aytur erdi kim: benim köksüm üze can berdi takı soñ halında benim yarımını öziniñ yarı birle cem kıldı tep *küvenür* erdi. (NF 90.7)

Selman ibnü Farsi katında Kurayş kabilalıg Arablar **mufahirat kılıştılar**. (NF 374.9)

birle / +gA

Ya Musa aygıl bu kimerseke kim ol tokuz atañ *birle* kim **mufahirat kılırsen**. Anlar cümlesi tamugda tururlar. Sen takı anlar meñizlig tamuglug turursen. Ol kimerse kim tamuglug bolgay aña ne **mufahirat kılmak** kerek bolgay tep aydı. (NF 373.12,13)

muharrar kıl-: azat etmek.

+nI

Nezr kıldı: Mevli Teala maña ıyal berse *anı* **muharrar [kılır]**men. Muharrar, *azad* temek bolur. Olarnıñ resmleri ol erdi, ıyalnı *azad kılıp* Beytü'l-Makdisga hidmet üçün vakf kılıur erdiler. (KE 166v4,5)

ıyal belgürdi, **muharrar kılğaymen**, nezr kılıp erdim... (KE 166v9)

mukabele kıl-: karşılaştırmak.

Tevritni [ta]pıp keltürdiler, **mukabele kıldılar**, bir harf eksük çıkmadı. (KE 166r9)

mukarrab kıl-: yakın tutmak.

+DA

Katında **mukarrab kılıp** turur erdi. (NF 429.9)

mukarrer kıl-: kararlaştırmak.

+nI...+gA

Resul aleyhisselam dünyadın rihlet kıldı erse sahabeler hilafetni Ebu Bekrge **mukarrer** kıldılar. (KE 238v 12)

Talutni meliklikge **mukarrer** kıldılar, aña sansız çerig yığıldı. (KE 132v7)

mukavemet kıl-: baş etmek.

birle

Teñriniñ lutf u inayeti ve nusreti bolmasa bir yalguz munça na-pak *birle* neteg **mukavemet kıl**gay erdi? (KE 203r16)

muhalifat kıl-: karşı çıkmak, itiraz etmek.

+gA

Men takı anam sözinge **muhalifat kılı** bilmedim. (NF 289.11)

muhafizat kıl-:muhafaza etmek; gözetmek; saymak.

+nI

Ya Muhammed öz kavmuñ Kurayşlilerniñ *hatırlarını* **muhafizat kıl**mak yahşırak turur bu garıblarnıñ takı bu dervişlerniñ hatırlarını istemekdin. (NF 379.12-13)

Anlar *hatırını* **muhafizat kıl**gıl. (NF 380.12)

mulazimat kıl-: hizmet etmek.

+gA

Ebu Yusuf rahmetullahi aleyh Ebu Hanifeke üküş zaman **mulazimat kıldı**. Ebu Hanifenin ilmini hasil kıldı. (NF 193.15)

Ya Zehri sen ulug alim sen. Mervan oğlanlarınga nişe **mulazimat kıl**ursen? (NF 300.12)

munakışa kıl-: hesaplaşmak, sorguya çekmek.

birle

Menim *birle* **munakışa kıldılar** yani *yinçke hisab kıldılar*. Yazukum üküş çıktı. (NF 232.5)

murassa kıl-: süslemek.

birle

Güher *birle murassa kılınmış*. (KE 7r8)

Gevher *birle murassa kılınmış* altun kur belirle kurşadı. (KE 74v16)

ø

Tört miñ uylarınının münüzlerin altun **murassa kıldılar**. (KE 148v11)

musabikat kıl-: yarışmak; öne geçmek.

birle / dIn

Maña bu kündin soñ Ebu Bekr *birle musabikat kılmak* bilmezmen. Kayu bir hayrat içinde men *andın musabikat kıl*ayın tesem Hak Teala añar tevfik berür takı *mendin musabikat kılur* tedi. (NF 95.10,11,11-12)

musafiha(t) kıl-: el sıkışmak, musafaha yapmak.

Peygambar aleyhisselam maña salam berdi takı **musafiha kıldı**. (NF 102.8)

birle

Kayu mumin ve muvahhid hamr içgenge salam berse ya takı anıñ *birle musafihat kıl*sa yani *el tutuşsa*. (NF 362.15)

+gA

İbn Mesud radiyallahu anhu yaranlarını başlap Ebu Zar katinga kirdi erse Ebu Zer radiyallahu anhu sevündi takı cümlesinge **musafiha kıldı**. (NF 131.1)

musahhar kıl-: emrine vermek.

+nI

Hak tebareke ve teala Süleyman peygambar aleyhisselamka perilerini takı şeytanlarını takı yabandakı keyiklerini takı havadakı kuşlarını takı yelni cümle **musahhar kılıp** turur erdi. (NF 209.15)

Mevli Teala yelni takı *suvni musahhar kıldı*, yer kök arasında ne kim yaratmış erse *kamugni musahhar kıldı*, kamugı *boyun sundılar*. (KE 137v8,8-9)

+nI...+gA

Süleyman aydı: yelni tiledim kim maña **musahhar kıldı**. (KE 139r17)

Div perini maña **musahhar kıldı**. (KE 139v6)

Yelni Süleymanga **musahhar kılduk**. (KE 146r7)

Kamug alemni aña **musahhar kılğaymen**. (KE 188r16)

musallat kıl-: musallat etmek, göndermek.

+I / +nI

Ey Bar Hudaya itleriñdin bir itni **musallat kılğıl** bu melunni helak kılsun. (NF 14.16)

Ya Azrail sen kim ol yerniñ zarılıkınga takı şafaatınga nazar kılmađıñ erse Adam oğlanlarınıñ canlarını almakka seni **musallat kıldım**. (NF 278.2)

+I / nI...+gA / +kA

Eger Hak Teala *maña* oğulları takı kızları üze **musallat kıl**sa erdi nazar kılğay erdim ahvalı neteg mungız bolğay erdi. (NF 330.2)

Ey melun bargıl oğlanları takı kızları üze **musallat kıldım**. (NF 330.4)

Mevli azze ve celle anı *maña* **musallat kıl**sa boyun sünmegeymen, meni anıñ üze **musallat kıl**sa öltürgeymen. (KE 6v5)

Ya Muhammed Mevli Teala Kisra oğlu Şirüynı Kisraka **musallat kıldı**, öldürdiler. (KE 230v7)

ø

Mevli Teala olarga hadimlar **musallat kıldı** hizmetlerin kılurlar, tırnakların kesip saçların kırkarlar erdi. (KE 179v9)

muşahidat kıl-: bakmak.

+gA / +kA

Siz takı barsaңыз Hak Tealanıñ kudratınga **muşahida kıl**saңыз. (NF 205.6)

Hak Tealanıñ sunınga **muşahida kılğıl** tep aytur. (NF 262.12)

mutabiat kıl-: uymak, tabi olmak.

+kA

Peygambar aleyhisselamka **mutabiat kıl**mazsen. (NF 128.5)

mutalia kıl-: okumak, incelemek.

ø

Andın soñ kitab **mutalia kılur** erdim. (NF 231.15)

muvafakat kıl-: 1. uymak, eşlik etmek.

Ömer fasih til birle sahih köñül birle aydı: biz hem **muvafakat kılıp** aytalıñ kim: la ilahe illallah Muhammed Resülullah. (KE 197r5)

+gA / +kA

Ya Resulallah maña takı aytu beriñ ne işke yıglarsız? Men takı sizke **muvafakat kılaym**. (NF 117.9)

Ya Fatıma men bu ülüşüm etmekni ol miskinke berürmen takı men bu keçe heç neerse yemez men Hak Teala rızası üçün tedi erse Fatıma aydı: men takı sizke **muvafakat kılurmen**. (NF 141.3)

Yaraşukduk kıldı aña, **muvafakat kıldı** aña. (ME 124.8)

2. anlaşmak, anlaşma yapmak.

birle

Ya Yehuda eger sen bizim *birle* **muvafakat kıl**maz bolsañ cümle yığılışıp seni takı helak kılurmız. (NF 355.9)

Biz ekegü ma biri birimiz *birle* **muvafakat kılduk**. (KE 211v9)

mubah kıl-: izin vermek, vermek.

+nI...+gA

Uçtmahnu saña **mubah kıldım**. (NF 281.12)

Ebu Abdullah Tusi rahmetullahi aleyh ol koynı terk kıldı almadı. Kim kim alsa *añar* **mubah kıldım** tedi. (NF 296.9)

Adam peygambarka Hak tebareke ve teala uçtmahnu **mubah kıldı** munça nimeti birle. (NF 419.9)

mubahat kıl-: övünmek.

Emirü'l-müminin Ali radiyallahu anhu hattı birle anı teberrük üçün tutup **mübahat kılurlar**. (KE 227r11)

+gA...birle

Anlar andag kimerseler tururlar kim Tañrı Teala ferişteleringe anlar *birle* **mubahat kılur** takı ayturlar... (NF 308.9)

Ey yaranlarım bu aziz mundag iş kıldı erse Hak Teala mundın razi boldı takı ferişteleringe bu kul *birle* **mubahat kıldı** takı kök kapugları cümlesi açıldı. (NF 316.7)

muhalefet kılış-: muhalefet etmek.

birle

Muhalefet kılıştı anıñ *birle*. (ME 116.4)

mübtela kıl-: imtihan etmek, sınamak.

+nI...birle

Ya Rebbi bizlerke sökellik berdiñ, ol sökellik *birle* **mübtela kıldıñ**. (NF 328.5)

Öz zatım birle ant yad kılurmen kim andag *fitneler birle* sizlerni **mübtela kıl**gaymen kim ol fitne halim kimerseniz *hayran kıl*gay tep aydı. (NF 402.8)

Men sizlerni Filistin arıkınıñ suvı *birle* **mübtela kıl**gaymen üç kün suvsız kalgaysız. (KE 132v9)

Bilmiş boluñ Mustafanı biziñ aramızdın çıkargu teg tururlar. Bizni anıñ firakı *birle* **mübtela kıl**gu teg tururlar. (KE 236r17)

mücahida kıl-: çalışmak, ibadet etmek.

Ey oglum sen üküş **mücahida kıl**ursen, heç udımas sen. (NF 289.9)

mücadile kıl-: tartışmak.

Peygambar aleyhisselamnıñ hazratinga keldiler takı üküş *bahslar kıldılar* **mücadile kıldılar**. (NF 143.5)

birle

Menim *birle* munça **mücadile kıldıñız**, emdi men sizni koymazmen. (NF 144.11)

müdavamat kıl-: devam etmek, devam ettirmek.

+DA

...takı Hak Tealaka ibadat kılmak içinde **müdavamat kıl**sa... (NF 232.16)

+nI

Bu muazzin kaçan kim ezan okımak için munaraga miner bolsa bakar erdi. Bu işni **müdavamat kılı** aşık boldı. (NF 364.9)

+kA

Vaktıda okudı namaznı, **müdavemet kıldı** namazka. (ME 51.3)

mühayya kıl:- hazırlamak.

+nI

Taamlarını vaktında **müheyya kılı** bilmedi erse ol kimerseler aydılar: ya Selman taam nişe *amada kılmadı*? (NF 384.15,16)

mükafat kıl:- karşılık vermek.

+kA

Biz ol hasanatka neteg **mükafat kılı** bileli? (NF 390.7)

münacat kıl:- 1. dua etmek, yalvarmak.

Bu zalimler şerridin men miskin zaifanı kutgargıl tep **münacat kılı** can berdi. (NF 165.14)

+kA

Adam peygambar aleyhisselam Hak Tealaka **münacat kıldı** takı aydı... (NF 37.17)

Ahvalı katıg boldı zar u zar yığılayu Hak Tealaka **münacat kılı** can berdi. (NF 196.17-197.1)

Hak tebareke ve tealaka *niyaz kıldım* takı aydım: ya rebbi eger benim heccimni kabul kıldın erse anı savabını men ol hecci makbul bolmaganlarga bağışladım tep **münacat kıldım**. (NF 272.2)

2. konuşmak; sormak.

İbrahim aleyhisselam **münacat kıldı** aydı: İlahi kanca barayın? (KE 45r8)

İbrahim **münacat kıldı**: İdiya bu ne alamet turur? (KE 54r6)

On birinci kün **münacat kıldı**: İdiya kayu yazuk birle meni kınayursen, konuk ıdmassen. (KE 59r21)

birle

Bakar men Kabe içinde bir kimerse Rebbi *birle* **münacat kılur** takı zar zar yığılayur. (NF 176.7)

Andın soñ Hak Teala *birle* **münacat kılı** başladı. Üküş zarılık kıldı, yığıladı. (NF 177.11)

+kA

Yuşa peygambar aleyhisselam Hak Tealaka **münacat kıldı** takı aydı: ya Rebbi yamanlarını helak kılşañ yamanlık üçün helak kılursen velikin edgülerini nişe helak kılursen tep *sual kıldı* erse Hak tebareke ve teala aydı... (NF 306.9)

münafıklık kıl-: münafıklık yapmak.

Ya resulallah men heç musulman bolmışdın soñ kafırlık kılmadım, muhlis bolmışdın soñ heç **münafıklık kılmadım**. (NF 48.15)

münazara kıl-: tartışmak.

birle

Aymışlar: Cafer-i Tayyar olarnıñ *birle* **münazara kılurda** sözde ilindi. (KE 233v8)

mürekkeb kıl-: meydana getirmek, oluşturmak.

+DA...+nI

Mevli celle celalehu şehvetni anlarda **mürekkeb kıldı** erse yemek, içmek birle mübtela boldılar. (KE 21r18)

müstecab kıl-: kabul etmek.

+nI

Hak Teala duañı **müstecab kıldı**. (NF 73.13)

Ne kim Hak Tealadın tilese Hak Teala heç red kılmadın duasını **müstecab kılur** erdi. Bir kün dua kıldı takı aydı Ya Rebbi maña havf kapugını açgıl sendin korkmaknı ruzi kılğıl tedi erse Hak Teala duasını *icabat kıldı*. (NF 224.15)

...bolgay kim Hak tealadın ant yad kılıp ne kim tileyür bolsa Hak tebareke ve teala anıñ *tilekini* red kılmadın **müstecab kıl**gay takı andını rast kılğay. (NF 380.15)

müşahade kıl:- görmek.

+nI

Kamug alemlıglar seniñ şefaatinı, meniñ rahmetimni **müşahede kıl**sunlar. (KE 211v21)

müşerref kıl:- şereflendirmek, kavuşturmak.

+gA

İlahi meni anıñ cemalıga **müşerref kıl**gıl. Yarlıg keldi: ey Musi Rum teñizi takı Fars teñizi kavşulgan yerge bargıl, anı anda tapkaysen. (KE 129r16)

mütekebbirlik kıl:- kibirlenmek.

Ey halifa **mütekebbirlik kıl**makdın zinhar saklangıl avval **mütekebbirlik kıl**gan İblis lain erdi kim Adam peygambarka secde kılmadı ebedi melun boldı. (NF 419.7)

müzeyyen kıl:- süslemek.

+nI

Ya Rebbi sen maña inen şefakatlıg rahmatlıg hoca erdiñ, yokdın bar kıldıñ cümle azalar birle meni **müzeyyen kıldı**ñ. (NF 147.7)

+nI...birle

...takı ol halda tilimizni kelime-i tayyibe *birle* **müzeyyen kıl**gıl. (NF 443.9)

nafaka kıl:- harcamak.

+gA

Resul aleyhisselam aydı: oğlanlarga **nafaka kıl**ğaysen tedıñ, ol *mal* kayda turur? (KE 222v10)

+nI

Nafaka kıldı malını ayalları üze, evün kıldı malını besileri üze. (ME 26.4)

nakl kıl:- 1. (dünyadan) göç etmek, (ahirete) göç etmek, vefat etmek.

+dIn

Altmış üç yaşında erdi kim peygambar aleyhisselam *dünyadın* **nakıl kıldı**. (NF 6.16)

Kaçan men *dünyadın nakl kıl*sam üküş kimerse bolgay kim benim ornumda oturup halifalık kılmak tilese. (NF 92.6)

Ya Resulallahı atam takı anam *dünyadın nakl kılıp* tururlar. (NF 290.8)

+kA

Toksan yaşında *ahiratka nakl kıldı*. (NF 136.8)

Musa peygambar aleyhisselamka Hak tebareke ve teala hitab kıldı *ahiratka nakl kılmışdın* soñ: ya Musa ölümni neteg bulduñ? (NF 438.8)

2. rivayet etmek, aktarmak.

Ol sözler cümlesini imam Carullahil allama rahmetullahi aleyh öziniñ *Keşşafıdın nakıl kıldı* takı İmam Ebu Maali-i İspeyhani rahmetullahi aleyh öziniñ *tefsiridin nakıl kıldı*. Yana tegme bir fasl avalında kim peygambar aleyhisselamdın hadis *rivayat kıldı*. (NF 444.2)

namaz kıl-: namaz kılmak.

Şeyh Ömer bin Ala rahmetullahi aleyh bir kün mescidke kirdi **namaz kılmakga**. (NF 249.5)

Men Hızrmen, Muhammedniñ cenazesinga **namaz kıl**galı keldim tedı. (KE 14v12)

Namaz kıldı niyyet uyudı ulam

Oyandı imam bermişinde selam. (MM 144.1)

+gA

Namaz kıldı Tañrıga. (ME 106.5)

nasb kıl-: atamak, görevlendirmek.

+gA

Vilayetlerni olarga tapşurdı, tegmesini bir işge **nasb kıldı**. (KE 137v4)

Bazı perilerni bir işge **nasb kılıp** erdi ferraşlık, kennaslık, pabbahlık bazı nakkaş erdi. (KE 138r13)

nasihat kıl-: nasihat etmek, tavsiyede bulunmak.

Mendın keçürmedi, **nasihat kıldı**. (KE 11v18)

+gA

Bizge ne **nasihat kılursen?** (KE 94v14)

Atam maña üç **nasihat kılmış** erdi, anı sınağayın tep bu işni kıldım, atam sözi rast çıktı. (KE 164v8)

naz kıl-: naz yapmak.

Naz kıldı tişi, **avag kıldı** tişi. (ME 168.1)

nazar kıl-: 1. bakmak.

+kA / gA

Ol nurka **nazar kılmış** erdim, Şamnuñ köşkleri sarayları maña köründi. (NF 30.5)

Ya Cebreil bargıl takı uçtmah *tapa nazar kılğıl* tedi erse ekki kata **nazar kılmış** erdi. *Bakar* tört yanında ağır işler üküş emgekler telim taat ve ibadat birle kapsanmış kördi erse... (NF 61.9)

Uçtmahka **nazar kılğıl** tedi ve takı *teferrüc kılğıl* tedi erse Cebreil aleyhisselam takı bardı **nazar kıldı**: *körer* hak Teala kullarınga tenaum kılmış kim heç köz körmüşü yok... (NF 61.3,4)

Ya Muhammed dostnuñ sarayınga *müşahide takı teferrüc kıldıñ* emdi Hak Teala duşmanlarınıñ saraylarınga takı **nazar kılğıl**. (NF 66.3)

...şehvet birle *haramka nazar kılmak*. (NF 265.2)

Ol gevherga heybet birlen **nazar kıldı**, ol gevher su boldı. (KE 3r10)

Cebreil adakınga **nazar kıldı**, derhal tiken sançtı etleri yarıldı derhal öldi. (KE 203v6)

2. fala bakmak.

Kesri eli içinde ne kim müneccim takı kahin takı sahir bar erdi cümlesi yığıldı. Takı aydı kim: **nazar kılıñ** bu harabluklar nedin keldi tep. Cümlesi *baktılar*... (NF 82.6)

3. görmek, anlamak (istihzalı kullanım).

Eger Tañrı teala maña Ayyubnuñ teninge musallat kılrsa erdi men anıñ teninge ig berse erdim **nazar kılğay erdim** kim ceza kılurmu ya takı yok mu tep aydı erse... (NF 330.14)

Hak Teala maña ogulları takı kızları üze musallat kılsa erdi **nazar kılğay erdim** ahvalı neteg mungız bolğay erdi. (NF 330.2)

nazar kılma-: 1. iltifat etmemek, aldırmmamak.

+gA

Men Hak Teala fermanını yeringe keltürürmen ey yer seniñ sözünke *iltifat kılma*zmen tedi takı bir kabza yerdin tuprak aldı erse Hak Teala aydı: ya Azrail sen kim ol yerniñ zarılıkınga takı şafaatınga **nazar kılma**dıñ erse... (NF 278.1)

Anlar maña heç **nazar kılma**dılar *iltifat kılma*dılar ol yöndin bıkır kaldım tep cevab aydı. (NF 399.3)

Ya Muhammed söz sözler bolsañ bizlerke *bakıp* sözlegil anlarğa **nazar kılma**ğıl. (NF 380.4)

Bu dünyada andag mu kişi bar kim anıñ atı benim atım üzesinde bitilgey tep ol bitigni para para kıldı takı ol Abdullahka heç **nazar kılma**dı. (NF 81.10)

Yusuf, köz açıp Zelihaga *bakma*dı, ol yem içimge **nazar kılma**dı, başın kudı salıp atasın sakınıp yığlar erdi. (KE 79r12)

2. dikkate almamak, bakmamak, aldanmamak.

+gA

Zinhar ve zinhar İmam Şafiiniñ kiçiglikinge **nazar kılma**ñ kim ilmi iñen üküş turur. (NF 202.2)

necasat kıl-: büyük abdest bozmak.

+DA

Kaytmışda Kinana kabilasındın bir kimerse Kulayska kirdi takı anıñ içinde **necasat kıldı**. (NF 41.14)

necis kıl-: kirletmek.

+nI

Tonlarımı cümle **necis kıldı** erse Ebu Cehl takı yaranları cümle külüştiler. (NF 12.5)

nefret kıl-: tiksinmek, iğrenmek.

+dIn

Ol yeğini burnınga koyup siziñ birle sözleşse malum bolgay kim sizdin **nefret kılıp** andag kılmış bolgay tedi. (NF 421.2-3)

nehy kıl-: yasaklamak.

+gA

Hak tebareke ve teala maña **nehy kıldı** anlarını katıñdın ketermegil tep aydı erse anlar aydılar... (NF 380.2)

nevha kıl-: feryad etmek.

Yak yavuk ölmüşte **nevha kıl**magay siz... (NF 26.15)

Nuh aleyhisselam tün kün **nevha kıldı**. (KE 23r1)

Mustafa urugları feryad birle yıglaştılar, cümle ferışteler **nevha kıla** başladılar, aydılar... (KE 188r14)

nevmid kıl-: ümitsiz bırakmak.

+nI

Korkar men kim Hak Teala cümlesini **nevmid kıl**madın yarlıgay. (NF 275.2)

Davudnı **nevmid kıl**gu teg kitmedi. (KE 135r4)

neZR kıl-: 1. adak adamak.

Kaçan kim bu ekegü **neZR kıld**ılar erse... (NF 140.9)

Iyal belgürdi. Muharrar kılğaymen **neZR kılıp** erdim... (KE 166v10)

Abdulmuttalib **neZR kıldı**. (KE 50r4)

NeZR kıldı: Eger Mevli bu agrıgđın şifa berse kayu yem içim maña sevüg turur anı özümge haram kıldım. (KE 61v18)

Ey Hasan atası kaşki bu ekki oğluñ **neZR kıl**sa erdiñ tedi erse... (NF 140.5)

2. ahitleşme.

birle

Men İdi *birle nezzar kılıp* tururmen, ruze tutarmen, kimerse birle *sözleşmesmen* tegil. (KE 169v2)

Mevli Teala *birle nezzar kıldı*: bu agrıkdın oñalsam malnı Muhammedge bereyin. Mevli Teala şifa berdi, ol bed-baht *ahdini* buzdı. (KE 204v16)

nezzare kıl-: 1. seyretmek, bakmak.

Bakalıñ bu ekki çerigdin kayu biri galaba kılğay tep **nezzare kılmak** üçün çıktılar. (NF 71.9)

Abdullah ibn Selam aytur: men hem utru çıkdım, ol kün cühud erdim, **nezzare kılğalı** çıkdım, Ebu Bekr birle ekegünü kördüm tam kölegesinde otururlar. (KE 220v15)

+gA

Men andag sakındım kim bu derviş bu yigitlerniñ ot atğanıña **nezzare kılur** tep. (NF 432.8)

Seni kutlug canıña **nezzare kılalıñ** tep küyüp tururlar. (KE 238r2)

2. (bir şeyin olmasını) beklemek.

Ey feriştelar siz **nezzare kılıp** turuñ, bu işde meniñ sırrım bar siz bilmessiz. (KE 41v21)

Seni maña kul bolsun teyü **nezzare kılğanların** saña kul kılmağınça seni bu eldin çıkarmağaymen. (KE 76v17)

nida kıl-: 1. seslenmek.

Bir zamandın soñ Asma tünek kapuğınğa keldi ya Fatıma teyü **nida kıldı** erse heç avaz kelmedi takı aydı: ey Hasan Hüseyin anası teyü *avaz kıldı* erse heç cevap kelmez. Yana aydı: ey Mustafa ayalı tep *ündedi* erse heç avaz kelmez. (NF 167.8)

Cebreil kelip **nida kıldı**. (KE 167v5)

birle

Peygambar aleyhisselamka icabat kılmadılar erse peygambar aleyhisselam benim atım *birle nida kıldı* takı aydı: ya Huzeyfe temiş erdi. (NF 31.13)

+kA

Resul aleyhisselam sahabeler*ke nida kıldı*, aydı... (KE 228v10)

2. yüksek sesle bağırmak, çağırmaq, davet etmek, duyurmak.

(+kA)

İbrahim peygambar aleyhisselam aydı: bu yerde heç kimerse yok, kim*ke nida kılayın* tedi erse Hak Tealadın ferman keldi: ya İbrahim sendin **nida kılıp ündemek** bizdin takı ol muminlarını canlarına tegürmek. (NF 39.1,2,4,5)

Münadi **nida kıldı** erse cümle sahabalar yığıldılar. (NF 108.11)

Ol kapug saklagan ferişte cümle feriştelere **nida kıldı**. (NF 56.3)

Bir halifa **nida kıldurdu** şehir içinde kim: falan cezire içinde kafırlar bar bizke inkıyad kılmazlar. (NF 404.15)

nikah kıl-: 1. nikahlamak, nikah kıymak.

Ey Adem, Havva seniñ turur, **nikah kılmagunça** reva bolmas. (KE 7v20)

Ebu Talib **nikah kıldı**, bu hutbeni okudı. (KE 192v9)

Kelgil **nikah kılığıl**, tedi. (KE 242v20)

birle

Resul aleyhisselam aydı: sizni meniñ müezziniñ Bilal-i Habeşi *birle nikah kıldım*. Aydı: ya Resulallah ümmetleriñde munça teñlik aklar bar erken bizni kara Bilal birle **akd kılursen**. (KE 215r10,11)

+kA / +gA

Basraga barsağız takı Ümm-i Übeyhanı oglum Yezid*ke nikah kılsağız*. (NF 180.16)

Men seni ıda berdim erse oglum Yezid için ıda berdim. Sen neteg Hüseyinge **nikah kıldıñ**. (NF 181.13)

Zeliha aydı: hacetim ol kim meni özünge **nikah kılıp** algıl. (KE 109r18)

+nI

Körmez müsiz eger bir kimerseke ogul kız kerek bolsa her ayna bir hatun*nu nikah kılır*. (NF 427.3,4)

Vasiyyet kılurmen oğlanlarıma cüftlerini **nikah kıl**sunlar, sevmek birle kavışmasunlar. (KE 18r1)

Kafire tişini **nikah kıldı**ı. (KE 145r4)

Süleyman kafireni **nikah kıl**magay erdi. (KE 145r14)

+nI...+gA

Cüftlendürdi aña tişini, **nikah kıldı** tişini aña. (ME 8.4)

2. evlenmek.

Nikah kılıştılar, *cüftle*ştiler. (ME 195.6)

nisar kıl:- saçmak.

+gA...ø

Ferişteler üzemge altunlar takı yinçüler **nisar kıldı**lar. (NF 206.11)

nisbet kıl:- nisbet etmek, bağlamak.

+gA

Musi yalavaç uyatlıg erdi, öz tenini örtüglü tutar erdi, bir nicesi alalıkga **nisbet kıldı**lar, bir nicesi üdrega **nisbet kıldı**lar, üdre uyat endamdagı şiş bolur. (KE 120r1)

Meniñ yarlıkımnı sizge tegürürde özini yalgaña **nisbet kıl**mañ, köni tep biliñ (KE 119v18)

nişan kıl:- 1. işaretlemek.

ø / + nI

Peygambar aleyhisselam toksan teve **nişan kıldı** Kabede kurban kılmak üçün. (NF 37.4)

Men bu yinçüleri **nişan kılı**p turur erdim. Menim nişanıñ üzeyök turur heç açmadın bakmadın turur. (NF 182.8)

2. mühür vurmak, mühürlemek.

Ya Resulallah elçiler ıdmakñıñ adatı ol bolur kim elçilerke berilgen bitig *üze* mühür **nişan kıl**ur bolurlar. (NF 77.14)

3. delil göstermek, ibret belgesi kılmak.

+gA

Mevli Teala yarlıkadı: seni kamuglarga **nişan kıldı**. (KE 165v16)

nişanlg kıl-: işaretlemek.

+nI

Belgüledi kurban tevesini, **nişanlg kıldı** kurbanlıkni. (ME 13.8)

niyaz kıl-: yalvarmak, dua etmek.

+kA

Hak tebareke ve tealaka **niyaz kıldım** takı aydım: ya Rebbi eger benim heccimni kabul kıldıñ erse anıñ savabını men ol hecci makbul bolmaganlarga bağışladım tep *münacat kıldım*. (NF 272.1)

+DA

Bu feriştelar Hak Teala hazratında **niyaz kıldılar** takı aydılar (...) neçük turur kim munuñ taatı makbul bolmaz tep *münacat kıldılar*. (NF 404.6)

niyet kıl-: niyet etmek.

Kabeke tavaf kıldılar, bildurgı hecniñ kazası tep **niyyet kıldılar**. (NF 47.1)

Saflarınıznı rast tutuñ tep takı **niyyet kıldı** takı Allahu ekber tedi. (NF 249.8)

Kılıp niyyet ekki ayañ yerge ur

Ayañni yüzüñe tamamet tegür. (MM 103.1)

+ gA / +kA

Keçe eftar kılgu taam bolmadı erse ertesi takı ruzaka **niyyet kıldı**. Ekinç keçe takı eftar kılgu taam bolmadı erse üçinç kün ruzaga **niyyet kıldı** erdi. (NF 257.1,2)

nusret kıl-: yardım etmek.

Ebu Bekr evvel iman keltürgende Resul hakkında kırk miñ altun harc kıldı, ol **nusret kıldı**. (KE 201r21)

ogrılık kıl-: hırsızlık yapmak.

Vakti men **ogrılık kıldım** erdi. Maña yüz yığaç urdılar rast aygıl tep. (NF 226.1)

Ey karındaşlar men ogırı ermesmen, vallahi kim men *ogurlamadım*. Olar kabul kılmadılar, Mevli Tealaga zarılık kıla başladı, karındaşları aydı: dua ve zarılık kılgunça **ogurluk kılmasa**ñ ni<k>ter erdi. Sual: İbn Yamin sagu *ogurlamadı*... (KE 97v7-8)

Karındaşları uvtanmışdın bu bahane tapdılar kim İbn Yaminniñ sagu *ogurlamakı* tañ erse bir tugganı **ogurluk kıl**mış erdi. (KE 97v12)

oñay kıl-: kolaylaştırmak.

ø

Tamam işlerin **oñay kıldım**. (KE 213r9)

ortak kıl-: 1. ortak etmek.

+I

Meni hem **ortak kıl**gıl yok erse melikge ayturmen. (KE 178v20)

+nI / +DA

Ortak kıldı anı işde (ME 26.7)

Melik aydı: ey Abdallah, bu kün men Mısır melik[imen] malım tavvarım telim, karındaşınıñ maña berseñ tedi, seni mülk içinde **ortak kıl**urmen. (KE 45v5)

2. şirk koşmak.

+kA

Korkar men kim bu ümmetlerim Hak Tealaka **ortak kıl**gaylar tep aydı. (NF 403.10)

+nI...+gA

Mevli Tealaga kimersen **ortak kıl**madılar. (KE 88v7)

Kim kim amal kılur bolsa takı ol amalı içinde özgeni maña **ortak kıl**ur bolsa men ol amal kılğannı ortakı birle terk kılur men. (NF 401.4)

osal kıl-: tembellik etmek, ihmalkârlık etmek.

Ya İmamel muslimin, yaman kıldım, **osal kıldım**. Sormak kerek ermiş, sormadım, tevbe kıldım. (NF 224.10)

Kayu kimerse Hak tebareke ve teala için hec kılmakga kudratı yetse takı ol kimerse **osal kıl**ıp hecke barmadın ahiratka nakl kılsa... (NF 274.2)

Yunugrı buzar bilgü mümin yakın

Osal kılma tegme sözinge bakıp. (MM 81.4)

+DA

Sezig bolmasa sen asıl tut yakın

İbadet içinde **osal kılma**ğıl. (MM 122.4)

oyaklıg kıl-: 1. uyanmak, kalkmak.

Tatlıg uykusın özinge haram kılıp **oyaklıg kılıp** kendü özini emgetip suvsatıp saña terbiyet kılmaşa yaman kılıklıg ermez erdi emdi mü yaman kılıklıg boldı? (NF 286.15)

Tünle **oyaklıg kılmak** *turmak* Hak Teala hazratında yavukluk turur takı yazuklarını örtgen turur. (NF 313.7,8)

Ya Muhammed, tünle **oyaklıg kılıgıl** taat ve ibadat birle meşgul bolgıl. (NF 314.11)

2. uyumamak.

Ben aciz ve darmanda kuluñ bilmez men kayu yerde sakin bolgay men tep munacatlar kılı yığılayu erteke tegi **oyaklıg kıldı** heç öñin artuk taat kılmağı. (NF 317.6)

övke kıl-: öfkelenmek, kızmak.

+dIn

Eger dünyavi neerse tileseler anlarga bermek kerek ve eger bizlerdin **övke kılı**salar anlarını hoşnud kılmak kerek. (NF 291.12)

+gA

Övke kıldı anıñ *üze*, *övkelen*di anıñ *üze*. (ME 148.3)

özr kıl-: 1. özür dilemek.

...emirel muminin Mehdi takı heç neerse aymadı takı **özr kılıp** çıktı. (NF 208.9)

Kimerseniz azar kılmaş bolsañız **özr kılıñ**, hoşnud kılıñ. (KE 74r14)

Ömer bildi kim Resülga barıp mendin gile kılır. Soñdın barıp **özr kılıp** yandurayın tedi. (KE 195r6)

+gA / +kA

İbni İmran hıdmatınga bardı takı İbn-i İmranka **özür kıldı**. (NF 252.11)

Butlarga **özür kıldı**. Kulum sizlerke yaman iş kıldı sizler keçrünj tep üküş özürler koldı. (NF 97.13)

Anlar hıdmatında üküş vakt boldum erdi, anlarka **özr kılısam**. (NF 358.7)

Yazukumnı aytu beriñ, men takı ol yazukdın *tevbe kılayın* takı sizlerke **özür kılayın**. (NF 355.1)

+dIn

Zinhar ol imamnı ağırtañ takı hürmet kılıñ takı bizdin **özür kılıñ** takı üküş mal beriñ (NF 226.12)

2. mazeret beyan etmek.

Ya Fatıma kapugdın çakırğan kim turur tedi erse Fatıma radiyallahu anha aydı: ya Resulallah bilmezmen kim turur. Ekinç kata **özür kılur** men heç kayıtmaz. (NF 88.4)

+kA

Kıyamat kün ol kün turur kim kafırlar ol kün hüccetlig sözlemezler takı anlarka **özr kılmakka** destur berilmes. (NF 200.1)

3. tövbe etmek.

Biz ol abidniñ sirriñe muttali bolmadın ustahlık kılıp derhost kılduk tep **özür kıldılar**. (NF 404.15)

Açıg vaktında sabr kılmak, hoşnudlık vaktında **özr kılmak**. (KE 201r4)

Adem zellet **özr kıldı**, keçürdüm. (KE 212v20)

pak kıl-: uzak kılmak, uzak tutmak, arındırmak.

+dIn

Şükür ol Tañrıka kim bizlerni anıñ teg işlerdin sakladı takı haram takı şübhetlig lukmalardın **pak kıldı**. (NF 387.11)

perakende kıl-: dağıtmak, bozmak.

+nI

Kayu mumin ve muvahhid amalını takı niyyetini dünya istemek için kılssa dervişliğini ekki közi arasında koyar takı işini **perakende kılur**. (NF 401.13)

perhiz kıl-: 1. haramdan uzak durmak, kaçınmak.

Ey Halifa kimke Hak tebareke ve teala cemal berse takı mal berse takı hurmet berse takı ol kimerse cemalı içinde **perhiz kılssa**... (NF 378.3)

2. bir şey yememek, yemekten uzak durmak.

Perhiz kıldı ot içmek uçun, *hali kıldı* karnın taamdın ot içmek uçun. (ME 185.1)

perişan kıl-: perişan etmek, dağıtmak, tar ü mar etmek.

+nI

Bakar men Hak Tealanın çerigi savuk yel ol kafırlarını **perişan kılmış**, haymalarını yıkılmış, otlarını söndürmüş. (NF 31.17)

...cemaatlarını **perişan kılğan** mezelerni yıkğan melekülmeyt turur. (NF 88.6)

Ya Muhammed bilgil agah bolğıl bu nevbet kim keldim ol itikad birle keldim erdi kim seni helak kılısam takı yaranlarını **perişan kılısam**. (NF 32.8)

pişiman kıl-: pişman olmak.

Eger men tamuglug bolsam sen mendin üç talak haramsen tedi takı bu söz soğında **pişiman kıldı** takı tiledi kim oğlanları anası haram bolmasa. (NF 203.17)

ragbat kıl-: istemek, arzu etmek, rağbet etmek; istekli olmak, yönelmek.

Kimnüj kim *ragbatı bolsa* hec kılmakka uş men baru turur men benim birle barsun tedi erse üküş sahabalar **ragbat kıldılar**. (NF 37.3)

Ol halde **ragbet kılmasa** er bolmas. (KE 82r6)

Bazı aymışlar: andag halde **ragbet kılmak** erlik nişanı imes. (KE 82r9)

Abdullah alınıdagı nurnı kördi, **ragbet kılıp** utru yörüdi. (KE 182v13)

+gA / +kA

Kaçan bu ayat nazil boldı erse cümle sahabalar **ragbat kıldılar** gazatka çıkmakğa. (NF 124.7)

Osman radiyallahu anhu bu beglerni mazul kılmakka **ragbat kılmadı**. (NF 132.9)

Ömer bu işge **ragbet kıldı**. (KE 195v2)

Ömer anı işitip ahdni buzgalı **ragbet kıldı**, şeytan vesvese kıldı. (KE 195v8)

ragbat kıldur-: teşvik etmek.

+kA

Ey ammum Ebu Sufyannı bir tarrak yerde tutgıl bu çerig azamatını körsün takı munça halayık İslamka kirgenni körsün takı öñinlerke **ragbat kıldursun**. (NF 49.16)

rahm kıl-: 1. acımak, merhamet etmek.

Bir karındaşınıñ yüzine telmüre baka başladı, birisi **rahm kılğay** tep. **Rahm kılmadılar**. (KE 69v9)

+kA

Kaçan kim benim yığlaganımnı kördi erse maña **rahm kıldı**. (NF 405.12)

Adem aydı: sen karındaşınğa **rahm kılmadıñ**, ol rahmetdin saña ülüş yok, tedi. (KE 17v9)

Kart atamız bar İbn Yamin [üçün] yığlayur, atamızga, bizge **rahm kılğıl**. (KE 102v5)

Dervişlerge **rahm kılsunlar**, ögsüzlerge şefkat kılsunlar. (KE 236v13)

2. rahmet etmek.

+gA

Tağrı Teala **rahmat kılsun** atam Nuh peygambarka... (NF 13.2)

rahmat kıl-: 1. rahmet etmek, bağışlamak.

Hak Teala kullarınıñ yazuklarını örtgen turur takı **rahmat kılğan** turur. (NF 75.1)

İlahi, **rahmet kılğıl**. (KE 214r10)

+nI

Ne ulug hasret bolğay Ömerke kim Ömerni Hak Teala **rahmat kılmasa**. (NF 119.1)

+gA / +kA

Tağrı Teala **rahmat kılsun** ol kulğa kim başını yulıtısa takı kurbanını boguzlasa (NF 46.14)

Ey Bar Hudaya, ensarilarnı sen *yarlıkagıl*, ensarilarka sen **rahmat kılğıl**, ensarilarnıñ oganlarına takı sen **rahmat kılğıl**, ensarilarnıñ oganlarınıñ oganlarına takı sen **rahmat kılğıl**. (NF 76.16,17)

Manisi ol bolur: İdi saña **rahmet kılsun**. (KE 6v16)

İdiya ceddimiz Mustafa hakkı hürmeti bizge **rahmet kılğıl** teyür erdiler. (KE 243r3)

2. acımak, merhamet etmek.

+gA

Hak tebareke ve teala anıñ zaiflukınga **rahmat kıldı** tedi takı tegirmenge buyurdı kim özün çevrülğil tep. (NF 161.3)

Kamugdın **rahmat kılğanrak** turursen, men zaif miskinge sen **rahmat kılğıl**. (NF 183.4)

rahmat ve şefakat kıl-: merhamet etmek, acımak.

Kim kim takı bir kimerseke **rahmat ve şefakat kılmasa añar** takı **rahmat ve şefakat kılmağaylar**. (NF 292.3)

raks kıl-: dans etmek.

Bu şhadette kedin kırkıñ kün erdi, saray içinde hamr içip esrüp **raks kılurda** mubrez tapa sekriyü oynayu kirdi. (KE 248v11)

rast kıl-: 1. gerçekleştirmek, yerine getirmek.

+nI

Şükr ü sipas ol Tañrıka kim vadesini **rast kıldı** takı kulıña nusrat berdi. (NF 51.5)

Ey İbrahim tüşüñni **rast kıldıñ**. Biz edgülük kılğanlarga edgü ceza berür biz. (NF 216.1)

Rast kıldı sezigini, **kertü kıldı**. (ME 93.2)

2. doğrultmak.

+nI

Ekegü biri biringe mukabil turdılar takı kılıçlarını süngülerini **rast kılıp** harb kılı agazladılar erse... (NF 299.10)

red kıl-: 1. itiraz etmek.

Eger cümle malımını kabul kılsaңыз **red kıl**maz men. (NF 125.16)

2. reddetmek, geri çevirmek.

Hak Tealadın edgülük tilese Hak tebareke ve teala heç **red kıl**madın tilekini ruzi kılar. (NF 313.1)

ø

Mevli azze ve celle itniñ tilegin **red kıl**madı. (KE 26r14)

Yalavaç sözün **red kıl**mas erdiler. (KE 135r11)

reva kıl-: ihtiyacını görmek, gidermek, yerine getirmek.

Bu kün sendin üç hacetim bar **reva kıl**gıl. (KE 109r8)

Ø / +nI

Ne kim hacat arza kılsalar *hacatlarını* **reva kıl**ur erdi. (NF 328.14)

Bir hacetim bar *anı* **reva kıl**magunça aymasmen. (KE 150v21)

Hacetin **reva kıl**ayın, tileklerin bereyim. (KE 219r7)

Meniñ boşugum bar, can açığıdın boşug açığı katıg temişler, meni kodgıl hacetimni **reva kıl**ayın anda kedin seniñ muradıñnı *köreyin*. (KE 82v10)

revan kıl-: 1. göndermek, yola çıkarmak.

+nI

Ebu Bekr birle Mübeşşere anıñ sözün tiñlemediler, Muhammedni **revan kıl**dılar. (KE 190r18)

2. akıtmak.

+dIn...ø

Abdualmüttalib anı işitip közlerindin katarat **revan kıl**ıp aydı... (KE 183r13)

rhlet kıl-: göç etmek, ölmek.

+dIn...+kA

Ya Cebreil bu kün dünyadın *safar kılur* künüm turur ahiratka **rihlet kılur** künüm turur. (NF 88.16)

Kırk kün tamam bolsa muayyan bilgil kim bu hatun kırkınc kün *öler* takı dar-i fenadın dar-i bekaga **rihlat kılur**. (NF 233.13-14)

+dIn

Ey halayık biling agah boluñ kim peygambar aleyhisselam dünyadın *bardı* mendin razi erdi Ebu Bekr radiyallahu anhu takı dünyadın **rihlet kıldı** mendin hoşnud erdi. (NF 105.6)

Adem dünyadın **rihlet kıldı**, yeti yılda kedin Havvanıñ vefatı boldı. (KE 19r19)

Kaçan Hud ve Salih dünyadın **rihlet kıldılar** erse olar yer yüzinde tarıldılar. (KE 37r8)

rivayat kıl-: 1. nakletmek, rivayet etmek.

+dIn

Ömer oğlu Abdullah radiyallahu anhuma **rivayat kılur** *peygambardın* sallallahu aleyhi ve sellem andag yarlıkar (NF 2.5)

Şemun **rivayat kılur** İsa peygambardın. İsa peygambar aleyhisselam andag aydı kim... (NF 150.14)

Hadice radiyallahu anha **rivayet kılur**: peygamber sallallahu aleyhi ve sellemdin sordum kim: ya Resulallah, Yecüc ve Mecüc ne turur? (KE 175r2)

+nI

Kaçan kim İmam Malik rahmetullahi aleyh peygambar aleyhisselamnıñ *hadisini rivayat kılmak* tilese erdi arıg abdest kılur erdi. (NF 207.2)

Barçaları mirac *hadisini rivayet kıldılar*. (KE 217v19)

2. anlatmak.

Andag **rivayat kılurlar** kim bir keçe Umm-i Cemil bardı... (NF 18.5)

Ayişe radiyallahu anha **rivayat kılur**: bir kün peygambar aleyhisselamnıñ cümle hatunları yığılışıp peygambar katında hazır erdük. (NF 156.17)

Kab **rivayet kılur**: Adem udıyur erdi tüş kördi... (KE 27v5)

riya kıl-: gösteriş yapmak.

Riya kılgannın alması üç turur... (NF 406.3)

Hased kibr ü kine **riya kıl**sasen

Özüñni müsülman kişi bilsesen. (MM 63.1)

riya ve semat kıl-: gösretiş yapmak.

+DA

Munlardın korkmaz men velikin korkğanım takı kadgurganım ol turur kim ümmetlerim amalı içinde **riya ve semat kıl**gaylar takı amaları halis Tañrılık bolmagay. (NF 403.12)

Ya Rebbena bu abid ibadat içinde heç **riya ve sema kıl**maz bu abidniñ ibadatinga heç kimerse muttali bolmaz. (NF 404.6)

ruzi kıl-: nasib etmek, vermek.

ø

Anıñ şefaati birle müşerref ve mükerrem bolmak sen Allah **ruzi kıl**u ber. (KE 208r5)

+gA...ø

Ey Bar Hudaya men miskin Ömer kuluñ zaif turur men. Ya Rebbi sen maña kuvvat **ruzi kıl**gıl tedi erse cümle sahabalar amin tediler. (NF 105.13)

Ahir demde bizge iman **ruzi kıl**u ber. (KE 239r11)

+nI

Hak tebareke ve teala öziniñ şefaatinı **ruzi kıl**gay cümlemizke. (NF 156.13)

Ya Rebbi maña havf kapugını açgıl sendin korkmaknı **ruzi kıl**gıl. (NF 224.15-16)

Ey Yakub dua kılğıl, bolgay kim seniñ dua<ñ> berekatında oglumnı maña **ruzi kıl**gay. (KE 72v10)

rücu kıl-: dönme.

Ya Muhammed meni kodgıl men **rücu kıl**ayın saña zahmat tegürmeyin. (NF 20.15)

Müsafir sefer haddiñe tegmedin

Rücu kılsa bolur müsafir mukim. (MM 177.4)

+gA / +kA

Öz elimizke **rücu kıl**alıñ takı öz dinimiz üze sabit turalıñ. (NF 143.17)

Atike aydı: men bir fikr kılıp aytayın eger savab erse ol işge **rücu kıl**alıñ. (KE 186v7)

+dIn

Ey Halifa sen ömrün içinde heç masiyatka kasd kıl mışdın soñ Hak Tealanıñ korkugını köñlünge tüşürüp ol masiyatdın **rücu kıl** mışın bar mu? (NF 204.13)

Bu sözni aygaña ança edeb kılmak kerek kim ol sözindin **rücu kıl**sa. (NF 225.16)

Sen kim rast söz aytursen takı rastlık üze turursız bu yıgaç zahmatını tahammul kılıp ol rast sözdin **rücu kıl**masañız sizke savab takı derece ermez mü tedi erse imamga kuvvat boldı neçe kim urdılar erse bu sözüñdin **rücu kıl**gıl tep heç **rücu kıl**madı. (NF 226.4,5)

rüsva kıl:- rezil etmek.

+I / + nI

Korkuñ Teñridin, meni konuklar arasında **rüsva kıl**mañ. (KE 60v12)

Seni **rüsva kıl**gay. (KE 84v5)

Ya Yusuf, bes kılğıl sözni ve Zeliganı artuk **rüsva kıl**magıl. (KE 84v20)

sabr kıl:- 1. sabretmek.

Ol ümmetler **sabr kıl**ur erdiler, dinleridin kaytmaz erdiler. (NF 11.7)

...bu söz takı sahabalarka iñen ağır keldi. **Sabur kıl**u bilmediler. (NF 46.8)

Munda derecem takı savabum üküş bolgay erdi. İgimke *tahammul kıl*u bilmedin barmaklarım uçlarını kestim erse Hak tebareke ve teala maña aydı: men yaratgan barmaklarını **sabur kıl**madın kestiñ erse men anı islah kıl mazmen tedi. (NF 326.17)

Sare adın **sabr kıl**umadı. (KE 48r17)

Ansız **sabr kıl**u bilmegeymen. (KE 84r1)

+gA / kA

Dervişlikke **sabur kıl**gıl cümle derecelerni bulgaysen. (NF 132.1)

Men ol sökellikke **sabur kılmakım** kerek erdi. Takı neçeme kim igim takı meşakkatım katıg bolsa *tahammul kılmak* kerek erdim. (NF 326.15)

Az kaldı, bir zaman katlan sançışka **sabr kılğıl**. (KE 247v11)

Belasinga **sabr kıldım**. (KE 172r19)

+DA

Taırıka taat kılmak içinde nefsüne *sabır bağlagıl* ya takı halklarga risalat tegürmek içinde **sabr kılğıl**, kafırlar azarına Hak sözi fermanını tegürmek içinde **sabr kılğıl**. (NF 9.16,17)

Bir sabur bar Hak tebareke ve teala fariza kılmışlarını eda kılmak içinde takı anlarını kerekinçe yeringe keltürmek içinde **sabur kılsa**. (NF 324.16)

birle

Hızr aydı: men saña aymadım mu meniñ *birle sabr kılumassen*. (KE 130v2)

2. beklemek.

Ya Adam **sabur kılğıl**. Hak Tealanıñ fermanı neteg bolur *intizar kılğıl*. (NF 279.16,17)

Ançaka tegi **sabur kılalın** kim bu oğlanlar bu taamdın yesünler takı karınları toysun takı külsünler. (NF 107.16)

[ya] Azrail bir zaman **sabr kılğıl** karındaşım Cebrail kelsün yana bir kurla soñ didarın köreyin tep **tevakkuף kıl[ldı]** erse Cebrail yetip keldi. (KE 237v18)

3. bir şeyi yapmaya devam etmek.

Ol vaktın anlarka benim sünnetim *üze sabur kılmak* ayalarınca yanar köz kısmış menizlig küçey bolgay. (NF 304.15)

sadaka kıl-: 1. tasadduk etmek, dağıtmak.

Zeliha aydı: malım tavarım telim turur, **sadaka kılayın**. (KE 81r20)

+nI...+gA / +kA

Ne kim alatları bar erdi cümlesini dervişlerke **sadaka kıldı**. (NF 233.16)

Emdi ol bağıçanı **sadaka kıldım** Hak rızası içinde tep **sadaka kıldı** takı peygambarka teslim kıldı. (NF 245.13)

Ekisini **sadaka kılıp** ekisige aş alıp anasıge barur erdi. (KE 128r19)

2. vermek, bağışlamak.

+nI

Atamızga, bizge rahm kılıgıl. İbn Yaminni bizge **sadaka kılıp** bergil. (KE 102v3,5)

İmdige tegrü aşlık kolup **sadaka kılıgıl** tedük, andın keçdük İbn Yamin karındaşımıznu **sadaka kılıgıl** tedük, andın hem keçdük iş başka keldi. İmdi kurug başımıznu **sadaka kılıgıl**. (KE 103r19,20)

sakış kıl-: 1. hesaplamak.

Ey oglum borcum neçe bar bilür müsen tedi erse cümle sahaba **sakış kıldılar**. (NF 119.5)

Sakış kıldılar. Sam ölgeli dört miñ yıl bolmış artuk eksük. (KE 171r16)

+nI

İddetini **sakış kıldılar**. (NF 180.14)

Bu kırk ükiyyeni **sakış kılıgıl**, ol konuklar kim yediñiz anı ma **sakış kılıñ**. (KE 222v8)

2. (nefsiyle, biriyle) hesaplaşmak, muhasebe yapmak.

birle

On ekki yıldın soñ ne kim sözleşse anlarını bitiyür erdi takı keçe bolsa özi *birle* hesab kılur erdi kim kıyamat kün bolsa amenna ve saddakna bu sözlegen sözlerimke muakib bolgay mu tep özi *birle* **sakış kılur** erdi. (NF 382.11)

Sakış kılışdı anıñ *birle*. (ME 108.3)

sancış kıl-: savaşmak.

Müminler **sancış kılmadın** selamet yandılar. (KE 225r16)

birle

...sagu ogurlap tileyü kelgen *birle* **sancış kılıñ** tep... (KE 98r18)

sarf kıl-: harcamak.

+nI...+kA

Bu yarmaklarını ahiratka **sarf kılıñ** dervişlerke miskinlerke bersenñ. (NF 258.1)

Yana munlarını tahrir kılğaymen kim bu mallarını haram yerlerke **sarf kılğaylar**. (NF 397.7)

+nI

Bu kulumga nazar kılığ menim taatım içinde kuvvatını neteg **sarf kılur**. (NF 264.2)

Kurtka bu mallarını **sarf kılıp** bir ev kopardı sıçradın. (KE 80v7)

satıg kıl-: alışveriş, ticaret yapmak.

Mekkedin Şam vilayetiga arkış bardı, **satıg kılıp** yandılar. (KE 179v12)

Şamga barıp **satıg kılıp** aşlık keltürür erdiler. (KE 186v14)

birle

Selem bey^çi **birle satıg kılısalar**

Dürüst cins ü nev ü sıfat bilseler. (MM 253.1)

say kıl-: say etmek, koşmak, yürümek.

+DA

Kayu mumin ve muvahhid Kabeke ziyaret kılmış bolsa bazıları ol kişilerdin bu Kabenin tört yanında **say kılı** yörigeyler. (NF 272.11)

Safa Merve arasında **say kılur** erdim. (NF 374.1)

sayd kıl-: avlamak, tuzaga düşürmek.

+nI

Ya Yahya bu şehvet turur yani nefsün arzuları turur kim munuñ birle adem oğlanlarını **sayd kılur** men tep aydı erse Yahya peygambar aleyhisselam aydı: ya İblis heç ol ırgakların içinde meni **sayd kılğan** ırgakın bar mu tep sual kıldı erse iblis-i lain aydı: yok ya Yahya men seni heç **sayd kılı** bilmedim. (NF 268.1,2,2-3)

sebat kıl-: sebat etmek.

+DA

Biliñ hüccetullahi şeyhü'l-hüda

Kılığlı çın-ok rast kademde **sebat**. (MM 399.4)

sebeb kıl-: vesile kılmak.

Yusufnu Malik Zerga satdurup yana Malik Zer Mısrga keltürüp Yusufnu satguga **sebeb kıldı**. (KE 75r2)

secde kıl-: 1. tazimde bulunmak, saygı göstermek.

Cümle feriştelere **secde kıldılar** meger Azazil *kılmadı*. (NF 278.17)

Kaçan feriştelere **secde kıldılar** erse İblisni kördiler **secde kılmadın** turup turur, şükr tep sevünmişde yana bir *secde keltürdiler*. (KE 9r11)

Meniñ Teñrim ol turur atamız Ademni uçmah içre nurdın taht üze agdurup kök feriştelere atamıznıñ öñinde **secde kıldurdı**. (KE 11r5)

Falan yerde bir daraht bar ol darahtka bir türlüğ kavmlar **secde kılurlar** takı aña *tazim kılurlar*. (NF 409.17)

+kA

Ya İblis Adamga nişe **secde kılmadıñ**? (NF 279.2)

Bir **secde** nelük **ketürmediñ**? Aydı: maña **secde kıl** tedi kılmadım. (KE 11v15)

Cümle feriştelere Adam peygambarka bir yolu **secde kılıñ** tep. Bu secde *salam takı tazim takı hurmet kılmak secdesi* erdi. (NF 278.14)

2. secde etmek.

+kA

Şükür ol Tañrıka kim benim ölümümni ol kimersenıñ elginde kıldı kim ömri içinde Tañrıka **secde kılması** yok. (NF 118.15)

Ya benim butumka **secde kılıñ** ya takı erimni öltürüñ ya takı hamr içiñ. (NF 366.14)

Bu halk kimge *tapınurlar*? Aydı: bu menare üstindeki horusga, kaçan kün tugsu bu horus çakırur anıñ ünün işitip eki miñ horus çarlar, anda bu halayık aña **secde kılurlar**. (KE 141v5)

3. boyun eğmek, itaat etmek.

Feriştelere kamugları bir yolu ok **secde kıldılar** yalguz Azazil **secde kılmadı**. Kavluhu Teala: (...) *Boyun sunmadı*, ulugsındı, kafirler cümlesindin boldı. (KE 9r8)

Nagah bakar men kökdin ay takı kün takı on bir yılduz tüşüp maña **secde kılurlar**. (NF 353.8)

sefer kıl-: 1. seyahate çıkmak, yolculuk etmek.

Musi, şagirdi Yuşaga: Azuklangıl, **sefer kılalın** tedi. (KE 129r19)

+gA + kA

Ey Muhammed halk arasında resm bar: dost dostka **sefer kılıp** yanar bolsa bir hediye yani böleg ala barurlar. (KE 214r18,19)

2. ölmek.

+dIn

Ya Cebreil bu kün *dünyadın* **sefer kılur** künüm turur *ahiratka rihlat kılur* künüm turur. (NF 88.15)

sehl kıl-: kolay etmek, kolaylaştırmak.

+nI

Mevli Teala işimizni **sehl kılğay**. (KE 225v17)

selam kıl-: 1. selam vermek.

Selam kıldım erse peygambar aleyhisselam takı cevap yarlıkadı. (NF 11.3-4)

Ferişteler yolukmuşda Adem es-selamün aleyke ya melaiketellahi tep **selam kılur** erdiler, feriştelere aleykümü's-selam ve rahmetullahi ve berekatehu tep aleyk alur erdiler. (KE 7v1)

+gA / +kA

Ya Muhammed bu hurma yıgaçı yerindin koñrulup kelsün takı saña *selam bersün* temiş erdi (...) peygambar aleyhisselamka tevazu birle **selam kıldı**. (NF 35.15)

Kaçan kim Azrail Adam oğlının canını kabz kılı başlasa endamları biri biriğe **selam kılışurlar** takı vida kılışurlar. (NF 438.14)

Keldiler Yusufga **selam kıldılar**. (KE 88r12)

Yunus aña **selam kıldı**. (KE 155v5)

Iydi anga selamnı, **selam kıldı** aña. (ME 2.5)

birle

Melik katıdın çıkarda İbri tili *birle* **selam kıldı**. (KE 92r16)

2. selam söylemek, iletmek.

+kA

Oglum, bargıl Eyyub-i Ensari evinge kirgil takı peygambar aleyhisselamka **selam kıl**gıl.
(NF 25.2)

sema kıl:- sema etmek.

Sema kılurda yağın tileyü kelgenlerin keç kalganlarımdıñ aytu beriñ. (KE 30r1)

Sema kılsa aşık bolup bîkarar

Reva mu teyü halk munı köp sorar. (MM 336.1)

sena kıl:- övmek.

İnabet ulaşı **sena kıl**sasen

İradet özünü fena kıl_ısasen. (MM 284.1)

sergerdan kıl:- perişan etmek.

+nI

Biz ekegüni neme **sergerdan kıldı**ñ, heç yahşı yerlerde hazir bolmadıñ, yahşı amalllar kıl_ımadıñ. (NF 440.1)

sevüglü kıl:- sevdirmek.

+nI

*Sevdür*di aña imannı, **sevüglü kıldı** anıñ tapa müminlikni. (ME 91.2)

sevünçlü / sevünçlük kıl:- sevindirmek.

+I / +nI

Yakub aydı: ey Arabi, sen meni **sevünçlüg kıldı**ñ. (KE 79v16)

Sevünçlü kıldı anı, *sevündür*di anı. (ME 27.7)

seyr kıl:- gezmek

+nI

Bir keçe içinde âdemî munça yerni **seyr kılmak** muhal turur. (NF 98.16)

Ya Yahya bu keçe dünya alamını maña **seyr kıldurdılar**. Andın soñ melekut alamını **seyr kıldurdılar**. Cümle acayıblerni maña *körgüzdiler*. Yetti kat kökni *kezdim teferrüc kıldım* andın arşke bardım takı *arşke teferrüc kıldım*. (NF 317.17,318.1)

seyyahlık kıl-: seyahat etmek.

Seyyahlık kılğıl, alamını *keze yörigil*. Hak Tealanıñ sunınga muşahida kılğıl tep ayur. (NF 262.11)

sıfat kıl-: tarif etmek, anlatmak.

Sıfat kılıştılar, neteglikin aydıştılar nerseniñ. (ME 202.4)

+I / +nI

Körer kim türlüğ ukubatlar kim heç kimerse anı **sıfat kılı** bilmegey. (NF 61.13)

Heç âdemî anıñ körkini takı zinetini **sıfat kılı** bilmegey. (NF 64.11)

Men takı oygandım takı iñen sevündüm, şad boldum andag kim sevüngenimni heç **sıfat kılı** bilmez men. (NF 271.15)

Bu tabibka itimad kılmadın cümle tabiblarka illetini **sıfat kıldı** erse cümlesi takı bu tabib aymış teg **beyan kıldılar**. (NF 423.15) Bir sökel bar kim sökellik birle muhtala turur. Tabib-i hazik katinga bardı takı öz zahmatını tabibka *beyan kıldı* erse tabib takı anıñ illetini bildi. (NF 423.12)

Melik aydı: Teñriñni **sıfat kılğıl**. (KE 46r16)

Yani ey Mısır halayıkları kim satgın alur bu oğlanı **sıfat kıldım** siz me körersiz. (KE 75r13)

Eger ruhni **sıfat kıl**sa yalğançı turur, yalavaç ermes. Eger **sıfat kıl**masa hak yalavaç turur. (KE 173r11)

+gA

Ya Abdurrahman men saña **sıfat kılı** bereyin mü kim uçtmah teveleri neteg teve turur tedi erse Abdurrahman aydı: Ya Resulallah **sıfat kılı** beriñ tedi. (NF 162.8,9)

Tamam irtifa İdidin öñin

Kişi **kılsa** bolmas **sıfat** hem beyan. (MM 277.4)

sıfahat kıl-: sövmek.

+kA

İmam Şafii birle bazardın keçip tururda kördük bir kimerse takı bir kimerseke **sıfahat kılur** erdi yani eşitmegü söz birle sefihlik birle *söker* erdi. (NF 199.6)

sihr kıl-: büyü yapmak.

Ey hatun körer men kim bu hoca sizke heç mahabbatı yok. Men **sihr kılmak** bilür men. (NF 382.17,383.1)

+kA

Bizke **sihr kılıp** turur, körümez biz. (NF 21.14)

Bizlerke Muhammed **sihr kıldı**, savuk yel ıda berdi tep cümlesi kayıttılar. (NF 31.1)

sirayat kıl-: bulaşmak, geçmek.

+gA / +kA

Bu el halkınga **sirayat kılğay** takı cümle şehir halkı ol illet birle muhtala bolğay. (NF 331.3)

Emdi ol illet sizlerke takı **sirayat kıldı**. (NF 412.3)

Her ayna ol alafnıñ kuvvatı sütinge takı **sirayat kılğay**. (NF 296.10)

Bu zahm agulug zahm erdi, **sirayat kıldı**, *içinge eser kıldı* erse... (NF 154.5)

siyahat kıl-: seyahat etmek

Eger **siyahat kılmak** köñlün tilese cihad kılğıl (NF 262.12)

sohbat kıl-: arkadaşlık etmek.

Tarikatda **sohbet kılayın** teşeñ

Munuñ tahkikini bileyin teşeñ... (MM 314.1)

sökel kıl-: hasta etmek, hastalandırmak; yaralamak.

+nI

Agır **sökel kıldı anı** / kendü ağır sökel boldı. (ME 22.8)

suhbat kıl-: 1. arkadaşlık etmek.

+kA

Kufe halkı cümlesi Huzeyfeni ağırladılar peygambar aleyhisselamka **suhbat kıldı** tep. (NF 31.2)

Sen keçürgil takı afv kılğıl peygambar aleyhisselamka **suhbat kılğanı** üçün. (NF 129.10)

birle

Ey yaranlarım zinhar ahmak *birle* **suhbat kılmañ** takı akildin kesilmeñ. (NF 423.1)

2. cima yapmak, cinsel ilişkide bulunmak.

Amlarınñ ruzası yemek içmek birle takı hatun **suhbatı kılmak** birle bozlur. (NF 264.12)

birle

Emdi bu hatun *birle* **suhbat kılsañ** bolgay kim Hak Teala saña ogul kız ruzi kılsa tedi erse tabib aymıştı teg boldı. (NF 234.15)

Amlarınñ ruzası ol turur kim ruzaka niyyet kılıp özini yemek içmekdin takı hatunı *birle* **suhbat kılmakdın** saklasa. (NF 264.7)

Bu keçe bu tok[san] uragut *birle* **sohbet kılayın**, Mevli Teala tegme birindin bir ogul berse. (KE 145v13)

+gA / birle

Ol bugdaynıñ kuvvatı birle Havvaga **suhbat kılmış** andın bolgan Kabil erdi. (NF 338.16)

Ve eger nikah kılsa takı hatunga **suhbat kılmaz** bolsa ya takı **suhbat kılıp** inzal kılmaz bolsa hem takı ahmak bolur. Ve eger nikah kılsa takı hatun *birle* **suhbat kılsa** takı inzal kılsa andıñ soñ ogul kız talab kılsa ol takı muayyen ermez. (NF 427.4,5)

sual kıl-: 1. sormak.

Yana aydı: Resul aleyhisselamka **sorayın** yani **sual kılayın**. (KE 230v15)

Törtinç kat kök kapuginga tegdük erse ol kapug saklagan ferişte bayakı teg **sual kıldı**, Cebreil bayakı teg cevap berdi. (NF 54.11)

Peygambar aleyhisselam Büreyreni ündemiş takı **sormış**: heç bu hatunun Ayışedin yaman iş körmışiñ bar mu tep **sual kıldı** erse ol aymış kim men Ayışedin yaman iş körmışim yok. (NF 416.5)

Yazuk necis turur kerek kim ol yazuknı ketergen suv takı necis bolsa tep **sual kılmsa** Ebu Hanife aytur... (NF 44.16)

Sual kıldım: Ademdin keçürdi, sendin keçürmedi hikmet ne erdi? (KE 11v19)

+dIn

Ya Cebreil men saña mundın **sual kılmazmen**. Maña öñin bişarat bergil. (NF 89.3)

Anlarınñ kanıdın **sormazsız** takı çıbın kanıdın **sual kılursen** tedi erse ol kimerse **sual kılğanıña** pişiman boldı. (NF 170.1,2)

+kA / +dIn

Bargıl Ebu Yusufka **sual kılğıl** kim bir kimerse boyagçıga böz berdi boyamak üçün. Birkaç eyyamdın soñ böz edisi keldi boyagçıdın **sual kıldı...** (NF 194.1,2)

Andın soñ Agmeşke kim kim mesele **sual kılrsa** erdi ol aytur erdi kim: bargıl bu sualñı Ebu Hanifedin **istegil**. (NF 189.17-190.1)

Ø / +nI

Bakar validası yığılayur. *Ahvalnı* **sual kıldı** erse kıssanı aytu berdi. (NF 203.10)

Ya Haccac ahvalıñ neteg turur tep **sual kıldı** erse Haccac aytur: körürsen *ahvalnı sormak* ne hacat? (NF 346.1)

2. talep etmek, istemek.

Yana bir fakir muhtac men tep **sual kıldı** erse Ebu Bekr neerse berdi takı çıktı. (NF 100.10-11)

sulh kıl-: 1. anlaşma yapmak.

Andın soñ ol yağılar birle emirül muminin Ali radiyallahu anhu kırk kün uruştilar biri birini yeñmediler erse **sulh kılıştılar**. (NF 151.7)

Arada üküş musulmanlar kanı töküldi. Akıbat **sulh kılıştılar**. (NF 174.10)

birle

Ya Muhammed bizim *birle* **sulh kılğıl**. (NF 144.13)

2. telafi etmek.

birle

Ey aziz başıña kül töküldi ne işke şükür kılur sen tediler erse ol arif aydı: Mendin bir masiyat keldi. Men korkup turur erdim kim maña ot kelip helak mu kılğay tep. Hak tebareke ve teala otnı küli *birle* **sulh kıldı**. (NF 325.17)

şart kıl-: şart koşmak.

Biz ekegü **şart kılmış** erdük kim biz ekegü cem bolmadın teslim kılmañ tep. (NF 203.6)

Ya şeyh siz bir **şart kıldınız** erdi kim hali yerde kimerse körmez yerde boguzlagıl tep aydınız erdi. (NF 428.15)

+gA...+I

Şart kıldı aña anz. (ME 135.2)

birle...+nI

Şart kılıştı anıñ *birle* nersenı. (ME 114.6)

şefaaf kıl-: şefaaf etmek, aracılık etmek; kurtarmak.

İlahi, Yunus yalavaç dayım seni okıyur erdi, edgülükde bu kün aña ferah bergil, zilletin keçürgil, balık karnıdın kutkargıl tep **şefaaf kıldılar**. (KE 157r16)

Kıyamet küni Mevli Tealaga hiç kimerse sözlemegey, Muhammed aleyhisselam **şefaaf kılmagunça**. (KE 199r10)

Sen tilegil men bereyin, sen **şefaaf kılğıl** men yarlıkaym. (KE 199r20)

+gA / +kA

Emdi tiler men kim kelime-i şehadat aysañız kıyamet kün bizke **şefaaf kılmak** reva bolsa. (NF 6.4)

Mustafa aleyhisselam arş astında ümmetga **şefaaf kılğay**. (KE 191v12)

Atam Abdullah, anam Eymene bizge **şefa**at **kıl**gay tep umsunu[r] erdiler. (KE 215v14)

+I / +nI

Bu dostum meni **şefa**at **kıl**ıp *kurtargay*. (NF 223.16)

Menim ümmetimdin Rabia kabilası sanınça halayıkni **şefa**at **kıl**gay. (NF 400.13)

Bizni **şefa**at **kıl**gıl, bizni İdi azze ve celle yarlıkasun tediler. (KE 22r7)

+nI...+gA

Şefaat **kıl**dı *anı* begge, şafaatçı boldı aña beg katında. (ME 174.3)

şefakat kıl:- acımak, merhamet etmek.

Hatırı mungis bolmasun tep artuk **şefakat kılur** erdi. (NF 353.3)

Bukündin soñ sizlerke kul teg hıdmat kılğaymen meni helak kılmañız tep zarılık kılur erdi. Heç kimerse **şefakat kıl**maz erdi. (NF 356.2)

+gA / +kA

Musa peygambar aleyhisselam anlar**ka şefakat kıl**dı takı bu kişilerdin kobkalarını tiledi takı anlarınñ koylarını suvardı. (NF 113.12)

Halayık birle edgü muamilat kıldı cud birle tevazu birle uluglarka hürmet kılmak birle kiçigler**ke şefakat kıl**mak birle. (NF 174.8)

Yani ataga takı anaga **şefakat ve rahmat et** horluknuñ kanatını aşak kılğıl yani ataka takı anaka alçaklık kılğıl takı **şefakat kıl**gıl. (NF 285.11)

Menim kiçiglikim**ke şefakat kıl**ıñ maña bir içim suv berseniz bolmaz mu? (NF 355.7)

şefi kıl:- 1. aracı etmek, şahit göstermek.

+nI...+gA

Ey Bar Hudaya sen vade kılıp turursen kim muminlerke nusrat bergey men tep ol vadeñni saña **şefi kılur** men. (NF 74.1)

Tegme birimizdin bir edgülük kelmiş bolsa ol edgülükni Tañrı Tealaka **şefi kıl**ıp yalbarıp Tañrıdın necat tilegeliñ tep meşveret kıldılar. (NF 292.12)

Men saña Teñrini **şefi kılur** men kim sen rast aygıl. (NF 375.1)

Cuhudlar peygambar aleyhisselam dünyake kelmezdin oza çerigke barsa erdiler peygambarnı **şefi kılur** erdiler. (NF 419.15)

2. aracılık etmek.

+gA

Cebreil ana **şefi kılğay**. (KE 209v12)

şefkat kıl-: 1. merhamet etmek.

Ey yaranlarım takva perhiz birle tiriliñ takı zinhar u zinhar beş namaznı saklañ takı kul karavaşlarnı artuk emgetmeñ, **şefkat kılıñ**. (NF 87.2)

Kaçan men agrıg bolsam Resul meni sora kelür **şefkat kılur** erdi, bu yerde kelmedi, sormadı. (KE 234v7)

Yigitler uyabiz uyalık üçün

Kerek **kılsa şefkat** uluglar ata. (MM 406.4)

+nI

...Yusuf, İbn Yamin kiçig kaldılar tep Yakub bularnı **şefkat kılur** erdi anasız tep. (KE 67r12)

+gA

Dünyada düşmenga mundag **şefkat kıldı** kıyametde dostga neteg **şefkat kılğay**. (KE 206v14)

Ögsüzlerge **şefkat kılunlar**. (KE 236v13)

2. yardım etmek.

+gA

Abdulguttalib aydı: ey Halime, bu oglumnı alıp süt bergil men saña anca **şefkat kılayın** kim vaktiñ hoş bolğay. (KE 184v12)

şehid kıl-: şehit etmek.

+nI

Kaçan kim Hüseyinni radiyallahu anhu Kufe halkı **şehid kıldılar** erse... (NF 169.10)

Hüseyinni **şehid kıldılar**. (NF 185.2-3)

Kafir müsülmanı **şehid kıldı**. (KE 226v14)

şikayat kıl-: şikayet etmek.

Ey Bar Hudaya sığınçumuz turursen **şikayat kılgu** yerimiz sen turur sen. (NF 72.13)

Şikayet kıldı, erindi. (ME 192.6)

Takı nefis nişanı **şikayet kılur**

Zikir kılgu yerde hikayet kılur. (MM 406.4)

+dIn

Osman radyallahu anhu Kufeye Said İbnül As atlıg kimersenı beglikke ıda bermiş erdi.
Kufeniñ ulugları keldiler takı *andın* **şikayat kıldılar**. (NF 132.3,4,5)

Ey Abuşka bu oğluñ *sendin* **şikayat kılı** turur. (NF 286.1)

Cebreil aydı: terindin ne üçün **şikayet kılursen?** (KE 100v8)

+dIn...+gA

Ya Resulallah seniñ ümmetiñdin saña **şikayet kılı** keldim. (KE 244v18)

+gA...+nI

Erindi aña andın, **şikayet kıldı** aña nerseni. (ME 152.2)

şuru kıl-: başlamak.

Namazga keligli **şuru kılmadın**

şuru kılsa buzmaz bu saf keñitip. (MM 131.3,4)

+gA / +kA

Bir kün peygambar aleyhisselam erte namazınga **şuru kılmakga** kasd kıldı. (NF 100.9)

Kaçan kim şeyh namazka **şuru kıldı**. (NF 247.4)

Namazga **şuru kılmışında** kedin

Bu yalguz cemaat bolunsa adın. (MM 153.1)

şükür kıl-: şükretmek.

On namaznı takı afv kıldım tedi erse **şükür kıldım**. (NF 59.7)

Ya Şeyh evümge ugrı kirdi takı ne kim malım bar erdi cümlesini aldı tedi erse şeyh aydı: **şükür kıl**gıl. (NF 325.4)

+gA / +kA

Bergenimke nişe **şükür kıl**mazsen. (NF 55.17)

Ey Muhammed biz saña Kevser havzını berdük. Sen bizke **şükür kıl**gıl, namaz kılğıl takı kurban. (NF 63.1)

Ya Ayişe turgıl peygambar aleyhisselamnuñ adakinga tüşgil tedi erse men aydım: peygambarka **şükür kıl**maz men. **Şükür kıl**sam Tañrıka kılurmen. (NF 418.6)

Mezid, Lokman ekegü Mevli azze ve cellege **şükr kıl**dılar. (KE 31r9)

Maña necat berdi, munda Mevliga **şükr kıl**ıp tururmen tedi. (KE 36v14)

Mundag ulug düşmenni helak kıldı tep İdi azze ve cellega **şükr kıl**dılar. (KE 222r17)

taat kıl:- ibadet etmek.

Bu ol kişi turur kim keçe hergiz yatmaz erteke tegi **taat kıl**ur. (NF 186.5)

Bu abid kırk yıldın berü kim munda *taat ve ibadat* kim *kılur* hemişe hatırında keçer kim kaşki bu şehir halkı munda benim **taat kıl**ğanımnı bilse erdiler. (NF 404.10-11)

Yani meniñ kullarım tünle az uyurlar oyag turup **taat kıl**urlar. (KE 106r21)

Zeliha Mevliga tün kün **taat kıl**a başladı. (KE 109v6)

Tañ atgunça **taat kıl**ur erdi. (KE 137v17)

+gA

Maña **taat kıl**ıñ. (KE 21r21)

Tokuz yüz yetmiş yıl boldı Mevli Tealaga **taat kıl**ur. (KE 155v7-8)

Yakin bil bu ihsan eger sorsasen

Körer teg İdige **taat kıl**sasen. (MM 25.2)

taat ve ibadat kıl:- ibadet etmek.

Erteke tegi **taat ve ibadat kıl**ur, namaz kılur, Kuran okıyur. (NF 190.15)

+gA

Hak Tealaka **taat ve ibadat kılur** erdi. (NF 218.2)

taaccüb kıl-: şaşırmaq, hayret etmek.

Taaccüb kıldı, aydı: ya Umm-i Muid bu ne ahval turur? (NF 22.13)

Kaçan kim Urva peygambardın aleyhisselam bu ahvallarnı kördi erse inen **taaccub kıldı**. (NF 45.2)

Turgıl zindan kapugınga baralıñ tedi erse şagirdi **taaccub kıldı** kim: bu ustadım zindan kapugınga barmakı ne mani üçün bolgay tep *tefekür içinde kaldı*. (NF 301.6-7)

Yusufnı kördi erse *mütehayir boldı*. Aydı: adam oğlı içinde takı mundag mu cemallıg kimerse bolur ermiş tep **taaccub kıldı**. (NF 359.8)

+dIn

Altı miñ kimerse özi hıdmatında sahib-keramat boldılar takı yeti kat kök feriştelere **taaccub kıldılar** bu Barsisanıñ ibadatındın. (NF 368.5)

Ey arıg kullarım bu Barsisanıñ ibadatındın ne **taaccub kılur** siz? (NF 368.6)

Ey yaranlarım bu Asamadın **taaccub kıl**maz mu siz? (NF 433.14)

taassub kıl-: tutucu olmak, tutuculuk etmek.

Andag erse bu tört imamnı kerek kim itikad birle sövseñ takı atı çıkmışda rahmat ıda berseñ takı **taassub kıl**masañ Hak tebareke ve teala cümle yazuklarınıñ yarlıkagay. (NF 229.1-2)

tabir kıl-: yorumlamak.

Ne kim tüş körse erdi özi **tabir kılur** erdi. Ol tüşlerin *yorukı* teg açık rast kelür erdi, heç hata kılma erdi. (NF 7.5)

Hurmetiñ takı izzetiñ ziyada bolgay atıñ alamda münteşir bolgay takı üküş kimerse sendin fayida algay tep **tabir kıldı**. (NF 352.17)

Kaçan seher vakti bolsa ölmüş anasige dua kılur erdi, atası üçün yıglar erdi, kim tüş körse **tabir kılur** erdi. (KE 87r2)

Oygandı erse ol tüşini Bahira rahibga aydı, **tabir kıl** tep. (KE 186v20)

tabiye kıl-: doldurmak.

Zeliha suretin **tabiye kıldı** [Yusuf] sureti birle ekisin yanaşa yaşıl, kızıl, kök, sarıg çeçekler birle tört tamında ve idiş[i]ge kafur ve gülab *toldurup* mundag tılsımlar kıldı. (KE 80v8)

Yana bilmediler içinde simab **tabiye kıldılar**. (KE 112v5)

Eki kerpiç arasığa yıpar zaferan yörütüdi, yinçüler gevherler **tabiye kıldılar**. (KE 124v1)

tacil kıl-: acele etmek.

Ey ümmetlerim sizler **tacil kılur** siz. (NF 11.10)

Seher vaktında men cariya birle sahraka bardım erdi. Ol halda köçünler tep ilam kıldılar erse men takı **tacil kılıp** öz kecabam katinga keldim. (NF 414.11)

tafahhus kıl-: soruşturmak, araştırmak.

Anlarını körsem tanıgay men velikin kimler turur atlarını bilmez men tedi erse Ali radiyallahu anhu takı neçe kim **tafahhus kıldı** heç bilmedi. (NF 146.2)

+dIn

Andın soñ Ali radiyallahu anhu tegme bir eldeki amillardın **tafahhus kıldı** sordı. (NF 146.4)

tagayyur kıl-: değiştirmek.

+nI

Sizlerde kayu biriniz yaman iş körer bolsañız ol işni **tagayyur kıl**sun elgi birle *yani elgi birle edeb kılıp* ol işni ketersünler. Ve eger elgi birle edeb kılıp ketermekke kudratı yetmese... (NF 303.5)

Bu Harut takı Marutnuñ atları masiyat kılmazdın oza Aza takı Azaya erdi. Masiyat sebebiden Hak tebareke ve teala atlarını **tagayyur kıldı**. (NF 368.1)

tahalluf kıl-: geride, arkada kalmak.

Yigirmi yıl men namaz vaktını andag sakladım kim muazzin ezan okımışta mescide hazir erdim. Heç **tahalluf kıl**madım. (NF 242.2)

tahammul kıl-: tahammül etmek, sabretmek, çekmek.

Kafirler Hak Tealaka ibadat kılmakdın mani boldılar erse **tahammul kılı** bilmedi kargadı. (NF 13.7)

Musi **tahammül kılıp** turar erdi. (KE 124v14)

Men ol sökellikke *sabur kılmakım* kerek erdi. Takı neçeme kim igim takı meşakkatım katıg bolsa **tahammul kılmak** kerek erdim. (NF 326.16)

+nI

Men yüz yıgaç zahmatını **tahammul kıldım** takı rast aymadım. Sen kim rast söz aytursen takı rastlık üze turur siz bu yıgaç zahmatını **tahammul kılıp** ol rast sözdin rucu kılmasañız sizke savab takı derece ermez mü? (NF 226.2,3)

Bunça üküş halayık evleridin adrılp gurbat ihtiyar kılıp munça emgek takı meşakkatını **tahammul kılıp**... (NF 271.8)

+gA / +kA

Peygambar aleyhisselam firakınga **tahammul kılı** bilmediler. (NF 255.13)

Peygambar aleyhisselamnıñ yaranları kafırlar zahmatınga takı meşakkatınga **tahammul kılı** bilmedin peygambar aleyhisselamka şikayat kıldılar erse peygambar aleyhisselam aydı: ey yaranlarım sizler bu kafırlar zahmatınga *sabur kılmakıñız* maña sevüglügrek turur... (NF 323.13)

taharet kıl-: 1. taharetlenme.

İlk kömrük urmıšta çıkıp yazıga bardım, **taharet kılıp** yanıp keldim. (KE 234r12,13,14)

Süleyman kaçan **taharet kılur** bolsa iç tonını, yüzükini Amane atlıg karabaşga berür erdi. Bu kün **taharet kılga**lı kirdi. (KE 143r16,17)

Süleyman **taharet kılıp** çıktı. (KE 143r19)

Taharet kılurda oturma edeb

Kün ay kible yaru Acem hem Arab. (MM 99.1)

birle

Ol kol birle taam yeyür, anıñ *birle* **taharet kılur**. (KE 96v18)

+dIn

Ol suvdın **taharet kıldı** amma suv içmedi. (KE 129v1)

2. abdest almak.

Süleyman yeti kün ruzedar erdi, azgına taam yedi, koptı **taharet kılıp** namaz okudu. (KE 143v15)

Adakın yerge tepdi, bir bulak belgürdi, özi **taharet kıldı** maña takı **taharet kıldurdi**, eki rekata namaz kıldı. (KE 194r21)

Aydım: hurma içinde ezilmiş suv bar. Aydı: hurma arıg turur suvı hem tep alıp **taharet kıldı** ve namaz okıdı. (KE 206r16)

tahris kıl-: teşvik etmek.

+gA / +nI

Gazatka takı tasdik kılmakga **tahris kıldı** erse Osman radiyallahu anhu koptı takı aydı... (NF 124.14)

Hayy bin Ahtab Beni Nazrdın Mekkege barıp Muhammed birle sançışga **tahris kıldı**. (KE 228v18)

Üç neerse birle erte keçe kelgey men: mal cem kılmakga **tahris kılğay** men. Kaçan kim munlar mal yıgmakga *haris bolsalar* halaldın takı cem kılğaylar haramdın takı cem kılğaylar. Yana munlarnı **tahris kılğaymen** kim bu mallarnı haram yerlerde sarf kılğaylar. (NF 397.6)

tahsin kıl-: takdir etmek, beğenmek.

Hür-ı ayn uçmah içinde yeñ salıp **tahsin kılur**

Yaz üze mundag gazel aymışda Nasır Rabguzi. (KE 68v7)

takaza kıl-: sıkıştırmak.

Cebreil on künge tegi kelmedi kafirler künde kelip cevap aygıl, tep **takaza kılur** erdiler. (KE 173r17)

takdir kıl-: takdir, tayin etmek, belirlemek.

İdi azze ve celle **takdir kılmış** erdi dünyada ademinin yemi bugday bolgusını. (KE 9v20)

Anası Mübeşşere yığılayu kaldı, Teñri Teala **takdir kıldı**: ey Yakub, sen Beşirni anasıdın ayırıp satdıñ erse men hem Yusufnı sendin ayırıp satkaymen. (KE 105r18)

+gA

Mevli Teala yalavaçlarga kayu tişini cüftlikge **takdir kıldı** erse ol tişi[ni] kafirdin sakladı, Zelihanı saklamış teg. (KE 110v7)

Kafırlarga emgekde tutmaknı aña **takdir kılmaduk** mu sanur. (KE 156v13)

takrir kıl-: ifade etmek, anlatmak.

+nI

Ol kişi birle Ebu Hanife hıdmatınga bardı takı anıñ sualını Ebu Hanife katında **takrir kıldı** takı öz cevabını hem **takrir kıldı** erse Ebu Hanife aydı... (NF 194.12)

taksir kıl-: 1. esirgemek, kısıtlamak.

Ey Medinelig ensarilar heç **taksir kılmadıñız**. Mekkedin kelgen muhacirlarnı ağırladıñız. Mallarıñıznıñ yarusını anlarga isar kılıp berdiñiz. (NF 256.2-3)

+nI

Ve eger biz mundag şefakat kılsak anlar takı bizlerdin mahabbatını *darig kılma*zlar emgeklerini takı hıdmatlarını **taksir kılmazlar. (NF 291.14)**

+dIn

Kelgen barkaña yak yavukka cümleke bu aşdın takı etmekdin heç **taksir kılma**dın bergil tedi. (NF 29.16)

Uluglarka hürmet kılur erdi tullarka öksüzlerke beytülmal^{dın} heç **taksir kılma**dın berür erdi. (NF 94.17)

2. kusur etmek, hata etmek.

Ne işke buyursa kılur erdük heç **taksir kılma**z erdük. (NF 31.4)

+DA

Ya Resulallahî atam takî anam ulug yaşka tegdiler. Men takî hıdmatları içinde heç **taksir kıl**madım. (NF 283.15)

Hıdmetde **taksir kıld**ı. (KE 147r17)

Butlar tapugında **taksir kıld**ıñız sizge övke kılıp yağın bermedi. (KE 160v4)

Ne bilürsen kim Hak Teala Bedr tokuşındaki sahabanı yarlıkamış bolsa takî ömürleri içinde ne kim **taksir kıl**salar cümlesini afv kılmış bolsa ne bilür sen? (NF 49.1)

talak kıl:- boşamak.

+nI / ø

Oğlum hatunı **talak kıl**u bilmez halifalık neteg kılı bilgey? (NF 122.3)

Ol öltürgen oğlanıñ atası mümin erdi, anasını **talak kıl**mış erdi. (KE 130v17)

Abdullah körklüg hatunın Mısır mülki üçün **talak kıl**dı. (KE 243v4)

talab kıl:- 1. istemek.

+nI

Men seni andag sakındım kim bu Kabeni mendin *derhost kıl*gay tep. Sen bu Kabeni *derhost kıl*madıñ takî teveleriñni *derhost kıl*ur sen tedi erse Abdulmuttalib aydı: Bu teveler benim mülkim turur. Anıñ üçün öz mülkimni **talab kıl**ur men takî Kabe benim mülkim ermez. (NF 42.10)

Hak Tealanıñ rızasını **talab kıl**gan erdi. (NF 207.13-14)

Yana bazı kavmlar takî seni **talab kıl**dılar erse anlarka yer yüziniñ gençlerini bildürdün takî hurmet ve izzet berdiñ. (NF 317.12) Ey Bar Hudaya kavmlar seni *isted*iler. (NF 317.10)

2. aramak.

+nI

Men kayıttım takî olturganıñ yerde ol zufari monçuklarıñı **talab kıl**dım takî *bul*dum. (NF 12-13)

Eger oglum ulgaysa ol sahraka bargay takı ol buzagunı **talab kıl**gay tep aymış erdi. Emdi kerek kim barsaŋ takı ol buzagunı **talab kıl**saŋ. Eger Hak Teala ruzi kılrsa anı tutsaŋ takı satsaŋ ruzgarıŋa meded bolsa. (NF 341.13,14)

Bolmasa ol kongan yerimde olturdum bolgay kim meni kecabada yok tep bilseler takı meni **talab kıl**salar tep umid birle olturdum erdi. (NF 414.15)

Ol bag içinde yöriyür erdi takı çıkgu yerni **talab kıl**ur erdi takı *bulmaz* erdi. (NF 245.9)

talik kıl:- bağlamak, ilintilendirmek.

+gA

İdi azze ve celle didarınga tag tölenmekige **talik kıl**dı. (KE 122r18)

talim kıl:- öğretmek, bildirmek.

+gA

Yani biz Yusufga mundag **öğretü** berdük, karındaşını bu eda birle alıp kalgıl, Mevli yarlıkı birle erdi, İdi **talim kıl**u berdi. (KE 97v11)

Zü'l-Karneyn anlamadı Mevli Teala Zü'l-Karneynga **talim kıl**dı, sözleştiler. (KE 174v14)

tama kıl:- 1. istemek.

Eger cadulık kılğanlık bolsalar batıl kılduralıŋ, ya ulugluk **tama kıl**ur erse<ŋ> ulug kılalıŋ. (KE 203r7)

Kaçan Mevli azze ve celle Ademni yaraturmen, tep hitab kıldı erse barca nerseler baş kötürüp Ademni bizdin yıratgıl tep **tama kıl**dılar. (KE 6r16)

+dIn

Kim amal içinde ihlas kılmış bolmasa halayık körsün takı eşitsün tep amal kılmış bolsa ol amalınıŋ savabını Tanrı Tealadın **tama kıl**masun. Kimler üçün kılmış bolsa anlardın **tama kıl**sun. (NF 401.10,11)

Ey hoca sen bu hatundın ne oğlan **tama kıl**ur sen kim bu hatunnuŋ nabzıdın maŋa malum boldı kim bu hatunnuŋ kırk künge tegi hayatı bar. (NF 233.12)

2. göz dikmek.

+ga / +kA

Bular ol kimerseler tururlar kim kurug etmekke kanaat kılmadın artuksı neerselerke **tama kılıp** musulmanlar malını ugurlap hıyanat kılıp munça azab ve ukubatka seza boldılar. (NF 301.12)

Ol halvasız oğlan öz etmekinge kanaat kılmış bolsa erdi takı ol yarınıñ halvasınga **tama kılmamış** bolsa erdi anıñ iti bolmagay erdi. Mundın malum bolur kim ademi kanaat kılmadın öñinlerniñ malınga **tama kılıp** anlarka hıdmat kılsa it meñizlig bolur ermiş. (NF 302.7,8)

tamam kıl-: 1. bitirmek, tamamlamak.

Anıñ üçün kim Allah Teala Kuran içinde İsmail kurban kılınmış kıssasın **tamam kılınmış**da haber berür, yarlıkar. (KE 49v20)

Hasan radiyallahu anhunıñ ne kim vasiyyatları bar erdi cümlesini karındaşı Hüseyinge aydı **tamam kıldı**. (NF 177.11)

İbrahim aydı: bahası ol turur, yemezde aşnu *bismillahirrahmanirrahim* teñiz, **tamam kılmış**da *elhamdülillah* teñiz. (KE 59v13)

Tamam kıldı aıdı bütün bu namaz

Namaz içre aısa kaza vaktı sır. (MM 160.3)

+nI

Efal-i hecni **tamam kılmış**dın başımnı yulur men. (NF 37.2)

Sekkiz yıl benim koylarımını saklagıl, maña hıdmat kılğıl ve eger on yılını **tamam kıl**sañ öz keremüñ bolgay. (NF 114.8)

2. bitirmek, halletmek.

ø

Biz Teñri yalavaçıñıñ işin **tamam kıl**mağınça kelmezmiz tediler. (KE 63r1)

tan kıl-:1. alay etmek.

+gA

İlahi meniñ halim andag mu boldı kim havadagı kuşlar maña **tan kılurlar**, meni *füsüs tutarlar*, meniñ közüm yaşın tatlıg teyürler. (KE 100r14)

2. ayıplamak, kınamak, iftira atmak.

+gA

Bular maña **tan kılmasunlar**. (KE 125v19)

tan ve teşni kıl-: ayıplamak.

Ey Hadice tüşüñ könige çıktı, saña layık cüft hasıl boldı amma aşkare kılur vakt ermes, Arablar **tan ve teşni kılğaylar**. (KE 187v2)

tanuk kıl-: şahit etmek, şahit göstermek.

ø

Kabeniñ Teñrisin **tanuk kıldı** takı aydı: seniñ birle ahd kıldım kim Muhammedni edgü asragıl. (KE 186r14)

Mekkeniñ Teñrisin **tanuk kıldıñ** mu kim eger hilaf kılsañ Mevli saña hasm bolsun mu? (KE 186r17)

Olarınñ resmleri ol erdi, kaçan ahd kılsalar butlar katında ahd kılur erdiler ve butlar **tanuk kılıp** ol ahdni buzmas erdiler. (KE 195v4)

tap kıl-: yetinmek, kanaat etmek.

birle

Kisra anca *birle* **tap kılmadı**, Yemen ulugı Bazanka bitig ıdtı, bargıl Muhammedniñ boynını bağlap maña keltürgil. (KE 230v2)

Tap kıldı az *birle*, azga *kanaat kıldı*, **barındı** az birle. (ME 175.1)

tapug kıl-: 1. ibadet etmek, tapınmak.

+gA

Bir zamandın soñ kafırlar keldiler butlarına **tapug kılmak** için. (NF 96.7)

İbrahim sakınur erdi: meni yaratgan Tenri mundag eyesiz tapugsuz tep yaratmadı bolgay kimge **tapug kılgu** neteg **tapug kılgu** bilmemsen. (KE 38v1,2)

2. hizmet etmek.

Saña kelip kol kavuşturun **tapug kılğandın** eligler kesgen yegrek. (KE 113r10,11)

Bizge niçe bakarsen, biz kamug tapugçı yumuşçılarmız, cennat-ı adnind **tapug kılğalı** keldük bizni koygıl aña bakgıl kim fahr-ı alem ol turur. (KE 183r21)

Edeb bekleğil sen edebni bilip

Fütuh yok edebsüz **tapug köp kılıp**. (MM 295.2)

+gA

Melik Sarega aydı: meniñ miñ karabaşım bar sultan uruğı tururlar, kamugın saña bereyin akaña **tapug kılunlar**, sen *maña bolgıl* tedi. (KE 45v16)

Ey meniñ eşlerim, koldaşlarım, munça yıl boldı maña **tapug kıldınız** meniñ aşım nimetimni yediñiz. (KE 85r21)

tar kıl-: dar etmek.

+nI

Eger mendin hoşnud bolmasa lahdimni **tar kılğay**, eyegülerim eyegülerimge yapuş[gay] (KE 239v16)

tarab kıl-: coşmak.

Sorar hal idisinge ne hal aceb

Kılur bolsa halat içinde **tarab**. (MM 335.2)

tasadduk kıl-: tasadduk etmek, dağıtmak.

+nI...+gA / +kA

Özi katında on miñ yarmak bar erdi cümlesini kelgenlerke *ata kıldı*, **tasadduk kıldı** katında heç neerse kalmadı. (NF 199.12)

Yana miñ altun çıkardı takı tullarka takı ögsüzlerke takı muhtaclarka **tasadduk kıldı**. (NF 424.14)

tasarruf kıl-: 1. harcamak.

+nI...+kA

Ol miskin dervişliki acizliki birle mülkinde barını bizke **tasarruf kıldı**. (NF 254.6)

2. mübadeleli alış veriş yapmak.

+DA

Tasarruf kıldı anıñ içinde, sattı aldı anıñ içinde. (ME 175.6)

3. serbest davranmak, yapmak.

Neteg kim tilese **tasarruf kılır**. (NF 375.7-8)

Ey Yusuf meniñ mülkimde ne iş **tasarruf kıl**sañ kılğıl, eki iş kılmağıl. (KE 92v3)

tasavvur kıl-: 1. tasavvur etmek, zihinde canlandırma, göz önüne getirmek.

+nI

Andın soñ kopar men takı namazka kim meşru kılır men. Öñümde Kabeni **tasavvur kılır** men adakım altında Siratını **tasavvur kılır**men. (NF 243.15)

Suret kıldı nerseni köñlinde, **tasavvur kıldı** nerseni. (ME 187.3)

2. beklemek, ummak.

+dIn...+nI

Ebu Bekr aydı: rast aytursen, men sendin mumı **tasavvur kılır** erdim. (KE 194v21)

tasdik kıl-: 1. onaylamak, onay vermek.

Miracga **tasdik** kılğan Ebu Bekr, islamga kul azad kılğan Ebu Bekr. (KE 199v1)

2. sadaka vermek.

Andın soñ gazat sevabını takı şehadat sevabını aydı takı halayıkını kandurdı gazatka takı **tasdik kıl**makga tahris kıldı erse Osman radiyallahu anhu koptı takı aydı: ya Resulallahi men miñ teve bereyin cümle asbabı birle takı miñ kişiğe azık bereyin. (NF 124.13)

tasnif kıl-: 1. kitap yazmak.

ø

Sizdin derhost kılurmen. Menim birle Bagdadka barsañız takı Muti atlıg kitab **tasnif kılıp** turursız. Bu kitabı ulemalar sizin hıdmatınızda okısalır bu kitab takı münteşir bolsa... (NF 207.17)

Tasnif kıldı, *çatdı* kitabı. (ME 81.5)

2. sınıflandırmak, bölümlere ayırmak.

+nI

Sınıf sınıf kıldı kitabı, **tasnif kıldı** kitabı. (ME 82.2)

3. yapmak, meydana getirmek.

Aymışlar: divler dünyada yeti nerse **tasnif kıldı** Süleyman peygamber vaktında, andın burun yok erdi: hammam, suv tegirmeni... (KE 138r14)

tavaf kıl-: tavaf etmek, tavafta bulunmak.

+gA

Bu keçe tüş kördüm men kim yaranlar birle Kabaka **tavaf kılur** men. (NF 37.1)

Kayu mumın ve muvahhid halal kisbidin harc kılıp Hak tebareke ve tealanı evinge *ziyarat kıl*sa yani Kabehanaga **tavaf kıl**sa... (NF 269.16)

Irakdın mündi, kimige bardı yeti yolu **tavaf kıldı**, andın magrıbga bardı, andın maşrıkgı bardı. (KE 25r13)

Mevli Teala yarlıkar: kim bu evge yüz övürüp beş namaz kılsa yahod *muña tavaf kıl*sa bu beş ulug taglar agrıgıñça yazukı bolsa kamugın yarlıkagaymen. (KE 52v14)

+DA

Ol gebrler Kabe tegresinde **tavaf kılur** erdiler. (KE 203v2)

tavakkuf kıl-: 1. beklemek.

Ferman andag turur kim eger hacatıñ bar erse hacatıñnı kılğıl. Men saña *intizar kıl*ayın. Derviş aydı: benim ne hacatım bolgay? Velikin **tavakkuf kılğıl** ekki rekat namaz kılayın takı secde kılayın. (NF 441.10)

Abdulgıttalib ol közsizniñ kolin tutup Hıra tagına çıktı, bir niçe **tevakkuf kıldılar**, çerig hem atlanıp Kabeni harab kılğalı ogradı. (KE 180r17)

Resul aleyhisselam kayu erdükin bilmedim, **tevakkuf kıldım**. (KE 220v16)

[ya] Azrail bir zaman *sabr kıl*gıl. Karındaşım Cebrail kelsün yana bir kurla soñ didarın köreyin tep **tevakkuf kıl**[ldı]. (KE 237v18)

+DA

Bular kapugda eşikde **tavakkuf kıldılar** gazabları birle. (NF 110.9)

+nI

Meni eger bir zaman **tevakkuf kıl**salar erdi anlarnı tutup siziñ Teñriñiz kim turur tep sorar erdim. (KE 11r9)

2. durmak.

+DA

Bir evdin uşak oğlanlar yığlamakını eşitti erse ol evnüñ kapugında **tavakkuf kıldı**. (NF 106.17)

taviz kıl:- muska yapmak, dua okumak.

+gA / + kA...birle

Peygambar aleyhisselam aydı Hasange takı Hüseyinge radiyallahu anhuma ol vaktın kim bu dua *birle* anlarga **taviz kılur** erdi, Hasan takı Hüseyin, atañız İbrahim peygambar aleyhisselam oğlı İsmailka takı İshakga bu dua *birle* **taviz kılur** erdi. (NF 168.9,11)

ta'yip kıl:- ayıplamak.

+gA

Peygambar seni derviş kimerseke berdi tep maña **tayib kılurlar**. (NF 160.13)

tayin kıl:- atamak.

+nI

Tegmesinde bir nerse bar kim hilafatka layik ermes. Anıñ üçün kim bularda birini **tayin kıl**madım kim kıyamat kün maña sual bolmasun tep. Amma Osman öz kavmını iñen sever anı **tayin kıl**sam... (NF 121.11-12,12)

tayyar kıl-: hazırlamak.

Ebu Bekr radiyallahu anhu bu iş için teveler **tayyar kılıp** erdi, sözleşip yandı. (KE 219v19)

taza kıl-: yenilemek.

+nI

Ebu Bekrke bardı, andın derhost kıldı kim Peygambar aleyhisselamka aysañız sulhı **taza kılısak** tep. (NF 48.2)

tazim kıl-: 1. saygı göstermek, hürmet etmek.

+kA

men taaccub kıldım İmam Malikniñ Resulka mundag **tazim kılmakıdın**. (NF 209.5)

2. çok sevmek, ağırlamak.

+nI...+dIn

Bu yaranları arasında bir yigit kimerse bar erdi. Şeyh anı **tazim kılır** erdi. Öñin ulug yaşlıg mukaddam yaranlarıdın anı *artuk sever* erdi. (NF 428.5)

Emdi bu yigit kimerse sizke ne mikdar hıdmat kılmış bolgay kim siz bu yigitni cümlemüzdin artuk **tazim kılırsız**. (NF 428.8)

3. yüceltmek, aşırı sevmek.

+nI

Men peygambar aleyhisselamnuñ hadisini **tazim kılır** men takı kim kim peygambar aleyhisselamnuñ hadisini **tazim kılısa** peygambar aleyhisselamnuñ **tazim kılmış** teg bolgay. (NF 207.6,7,8)

teberrük kıl-: mübarek görmek, uğur saymak.

Ya Resulallah hemişe taam bışursak tenavul kılır erdiñiz takı baki kalgan taamnı sizin mübarek elginiz tegdi tep **teberrük kılıp** yeyür erdük. (NF 25.10)

Ol cihetdin sahabalar **teberrük kılıp** içer erdiler takı yüzlerine sürter erdiler. (NF 45.1)

tebessüm kıl-: tebessüm etmek, gülmek.

Süleyman **tebessüm kıldı**. (KE 138v10)

Resul **tebessüm kıldı** aydı. (KE 200r3)

tecribe kıl-: 1. Sınamak.

+nI...birle

Men sendin oza kelip turur men, halayıkını üküş **tecribe kılıp** turur men. (NF 58.13)

Feryad kılmañ. Men sizlerni **tecribe kılı** mundag aydım. Bakayın munlar dini içinde tölenip mü tururlar ya takı tölenmedin mü tururlar tep sizlerni *sınadım*. (NF 80.10)

...anlarını cümle halayıkga bildürmek için İbrahim peygambarnı **tecribe kıldı** mal *birle* hem takı ogul birle hem takı can birle. Mal birle *tecribe kılı*nda Hak Teala rızası için maldın keçti takı ogul *birle* **tecribe kılı**nda Hak Teala rızası için oguldın takı keçti. (NF 211.10,11)

Mal *birle* **tecribe kılmakı** ol erdi kim Hak tebareke ve teala İbrahim peygambarka üküş mal tavar berip turur erdi. (NF 211.13) Yana ogul birle *sınamakı* ol erdi kim... (NF 212.15) Yana can birle *sınamakı* ol erdi kim... (NF 216.6)

2. hesaplamak.

+nI

Ya ahi Cebreil sen mü yaşga ulugsen ya men mü? Cebreil aydı: ya Resulallah, men kendü yaşımını **tecribe kılı**şım yok. (KE 182v2)

tedarük kıl-: çare bulmak, telafi etmek.

+gA

Tedarük kıldı taksirga, kalıklığına *tedarük etdi*. (ME 206.4)

tedbir kıl-: 1. düşünmek.

+nI

Muaviye aydı: *anı* ma **tedbir kıl**ayım. Yarındası Abdullah Zübeyrni ündedi. (KE 243r18)

2. çaresini bulmak.

Semdün ol sözge küldi, aydı: elig tegürmeyin neteg keltürse bolur. Süleyman aydı: bir **tedbir hile kılı**ñ. (KE 142r19)

tedarük hasil kıl-: çare bulmak.

+kA

Bir kün tabibka takı ahvalını beyan kıldı takı meblag mal vada kıldı eger bu işke **tedarük hasil kıl**sañ tedi erse tabib aydı kim barmak kerek takı tamarını tutmak kerek andın soñ tedarük istemek kerek tedi erse... (NF 233.9)

teemmül kıl-: düşünüp taşınmak.

+DA

Yusuf aydı: bu işde *öterek sakıngıl*, **teemmül kıl**gıl. (KE 84r11)

tefahhus kıl-: araştırmak.

Efzal-ı amal-i enbiya üze fariza üçün Dav[ud] **tefahhus kıl**madukı üçün itab keldi. (KE 135v12)

tefekür kıl-: düşünmek.

Bu ulug ulemalar **tefekür kıl**dılar, heç cevab berü bilmediler. (NF 188.17)

Ebu Hanife hıdmatınga kirdük takı bu miñ meseleni sual kılduk erse cümlesinge cevab bitidi, heç **tefekür kıl**madı, *eglemedin* bitidi erse men iñen taaccub kıldım. (NF 190.6)

Bu hatunniñ tamarını bu tabib tuttı takı bir saat **tefekür kıl**dı. (NF 233.11)

Heç *endişe kıl*maz erdiler kim bu dünya bizke kim zahir boldı halal mu turur ya takı şübhelig mü turur ya takı haram mu turur tep **tefekür kıl**madın yüzün tüşer erdiler. (NF 393.2)

Resul aleyhisselam Hira tagınga aşıp uzun kün **tefekür kıl**ur erdi, kırk yaşı tamam boldı erse Cebreil keldi özini Resülga körgüzdi. (KE 193v17)

Resul aleyhisselam başın kuyı salıp **tefekür kıl**ıp örü köterdi. (KE 214v13)

Tefekür kılıp bak bu öz öziñe

Açılgay rubübiyyet-i zü'l-celal. (MM 29.3)

teferrüc kıl-: 1. bakmak, seyr etmek.

+gA / +kA

Uçtmahka *nazar kıl*gıl tedi ve takı **teferrüc kıl**gıl tedi erse Cebreil aleyhisselam takı bardı *nazar kıldı*. (NF 61.3)

Yana uçtmahka **teferrüc kılı** yürüyür erken bir gayat körklüg köşk kördüm kapugında bir cariya turur. (NF 65.3)

Ya Muhammed dostnı sarayına *müşahide* takı **teferrüc kıldı** emdi Hak Teala duşmanlarını saraylarına takı *nazar kıl*gıl. (NF 66.3)

Andın soñ melekut alamını *seyr kıldurdılar*. Cümle acayıblerni maña *körgüzdiler*. Yetti kat kökni *kezdim teferrüc kıldım* andın arşke bardım takı arşke **teferrüc kıldım**. (NF 318.1,2)

Men takı anıñ hıdmatına barıp oturayın takı bu yigitlerniñ ok atkanlarına **teferrüc kıl**ayın tep bardım. (NF 432.10) Men andag sakındım kim bu derviş bu yigitlerniñ ok atğanına *nazzara kıl*ur tep. (NF 432.8)

2. gezmek.

+nI

Menim ummatımınñ siyahatı takı alamı **teferrüc kılı** yörimek Hak Teala rızası içinde gazat kılmak turur takı hec ve umra kılmak turur. (NF 262.14) Ya Resulallahı nefsüm yana aytur kim bu dünyanı terk kılğıl, seyyahlık kılğıl, alamı *keze* yorigil. (NF 262.11)

+DA

Mirac tüninde uçtmahda **teferrüc kıl**ur erken uçtmah makamlarında bir yüksek makam bar ol makamga aştım. (NF 283.3)

Yakub peygambar takı Yusufka baktı. Kördi kim Yusufnuñ inen ragbatı bar sahrada **teferrüc kıl**makga. (NF 354.8)

tefrık kıl-: dağıtmak, bölüştürmek.

+nI...+gA

Ol mallarnıñ cümlesini Medineniñ fakirlarına miskinleringe yetimleringe **tefrık kıl**ur erdi katında hec neerse kodmas erdi. (NF 208.11)

tefsir kıl-: tefsir etmek, yorumlamak.

+nI

Tefsir kıldı ayetni, *tevil kıldı*. (ME 182.2)

tefzi kıl-: korkutmak, tehdit etmek.

Barınlar kayda tapar bolsañızlar keltürünler elgi adakını bağlap tedi ve eger keltürmeñiz sizlerni helak kılğaymen tep **tefzi kıldı** erse... (NF 343.5)

tehdid kıl-: gözdağı vermek, tehditte bulunmak.

+gA

Firavn Musiga **tehdid kıldı**, öltürgeymen tedi. (KE 113v2)

tehdid u tefzi kıl-: tehdit etmek.

Eger katılır bolsalar ol kişilerke mundag kılğay men andag kılğay men tep **tehdid u tefzi kıldı**. (NF 13.15)

Keliñ muña muti bolalıñ takı munuñ dininge kireliñ tedi erse cümlesi Mekke ulugları *çogladılar* **tehdid u tefzi kıldılar** erse ol takı tek kaldı. (NF 45.6)

Men seni hali musulmanlar kazisinga eleteyin takı edeb kıldurayın tep **tefzi ve tehdid kıldı** erse muazzin aydı... (NF 364.14)

tehir kıl-: ertelemek.

Üçünçisi ol kim eger bir neerse çıkarsañız sadaka niyetinge zinhar anı mustahakga tacil üze beriñ **tehir kılmañ**. Eger **tehir kılur** bolsañız men utru kelip vesvese kılur men. (NF 350.9)

+nI

Soñ kemişdi Tañrı anıñ kemlemiş vaktin, **tehir kıldı** Tañrı ecelini. (ME 3.1)

Küye berdi aña, **tehir kıldı** anı / küymek. (ME 15.8)

Sehiv secde terki vacib ya takı

Vacib farzını **tehir kılığlı** haki. (MM 113.2)

+DA

Uzak etdi anıñ birle vadeni, **tehir kılıştı** anıñ birle vadede. (ME 123.5)

tek kıl-: susturmak.

Andaguk turur amma bir saat taygıl, kamugını **tek kılğıl**. (KE 136r4)

tekbir kıl-: 1. tekbir getirmek.

Yana peygambar aleyhisselam ekinç kata **tekbir kılıp** urmuş erdi. (NF 30.6)

Yehuda karındaşlarıma aydı: keliñ bir yolu **tekbir kılalıñ**. (KE 64r21)

2. (namazda) tekbir almak.

Ey azizler saflarınıznı rast tutuñ, köñülleriniz muhtelif bolmasun tedi takı **tekbir kıldı** erdi. (NF 118.4)

birle

Dürüst rast kıyam *birle* **tekbir kılıñ**

Rüku birle tekbir şüru yok biliñ. (MM 129.1)

tekebbür kıl-: kibirlenmek.

Tekebbür kılmak afatınıñ beyanı içinde turur. (NF 371.2)

Yana Tañrı Teala bizlerni yıgdı **tekebbür kılmakdın**. (NF 371.17)

Avval **tekebbür kılğan** İblis Lain erdi. (NF 379.3)

tekye kıl-: yatmak.

Kafirler Nuhnı uru başladılar, anca yañlık urdılar süñükleri sındı, çuval içinde buz neteg çahşasa süñükleri terisi içinde andag kakşayur erdi. **Tekye kıl**sa tünle Mevli azze ve celle şifa berür erdi. (KE 23r19)

Kırk tün kün yatmadı, ton çıkarmadı, taatdın tayanmadı, yavlak emgendi, kırk tün kün tamam boldı erse Yakubga uyku galebe kıldı, **tekye kıldı** udıdı. (KE 69r2)

telim kıl-: artırmak.

Aymışlar: Zülkarneyn alem içinde abadanlık **telim kıldı**, binalar kopardı. (KE 177v10)

telkın kıl-: telkin etmek.

+nI

Uluglarda biri takı bir azizniñ ahir vaktı yavukmuş erdi, anıñ iyadatinga bardı takı şahadatnı **telkın kıldı**. (NF 299.7)

temaşa kıl-: seyretmek.

Bir saat **temaşa kıl**gıl. (KE 80r12)

Ol vaktde Dakyanus manzargahdın **temaşa kılur** erdi kim edgü ursa hilat berür erdi. (KE 178r11)

+nI

Muhammed uçmahga kirsün, dostlarının bustanını **temaşa kıl**sun. Kirdi, sekiz uçmahını kördi, mümin kullarını ornını kördi. (KE 214v16)

temcid kıl-: övmek, yüceltmek (Allah'ı yüceltmek için tesbihat çekmek).

+DA

Kaçan kim tün buçukı bolsa yana kanatını biri biriğe urur takı ekinç kata çakırur takı aytur: Hak Teala hazratında **temcid kıl**ganlar kopsunlar kim temcid vaktı boldı tep. (NF 322.12)

temessük kıl-: yapışmak, sarılmak.

+kA

Bu hadiske **temessük kıl**ıp kırk hadis cem kılduk peygambar aleyhisselam hadislerindin mutemed kitablardın. (NF 2.9)

temettu kıl-: eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.

+DA

Ey yaranlarım arpa etmekini türüp kaygı birle yemek takı palas keymek takı kara yer üze yatmak takı dünyada ibadat birle meşgul bolup ahiratka tamugdın kurtulsa yahşı ermez mü kim dünyada **temettu kıl**ıp ahiratka ukubatka seza bolgınça. (NF 395.16)

tenaum kıl-: yiyip içmek.

Bukün hadimler takı köşkler takı bustanlar içinde **tenaum kıl**ıp turur men. (NF 425.10)

Men halaldın takı haram maldın tavarlar cem kıldım takı sizlerke kodup bardım. Ol mallarım birle sizler **tenaum kıl**gaysız takı hesabı takı sualı benim üze bolgay. (NF 443.6)

Ey Adam takı Havva ekegü bu uçmah içinde **tenaum kılıñ**, kayu nimet kim tileseñiz bu uçtmah nimetidin tenavul kılıñ velikin bu bugday yıgaçingı yavumañ takı mundın yemeñ. (NF 280.6)

Ey Mevliniñ dostları işiñizge boluñ **tenaum kılıñ**, tecelli nurı ermes. (KE 202r18)

Tezginürde çıkmadılar hergiz anıñ erkidin

Cüfti Havva birle bolup hoş **tenaum kıldılar**. (KE 5v7)

tenavul kıl-: yemek.

Ya Resulallah hemişe taam bışursak **tenavul kılur** erdiñiz takı baki kalgan taamnı siziñ mübarek elgiñiz tegdi tep teberrük kılıp yeyür erdük. Bu kün ne boldı kim bu taamnı yemediñiz. (NF 25.10)

+nI

Men bu kuşnı anıñ birle yegeyim **tenavul kıl**aym. (NF 138.2)

Sen takı men agzımıznı *taam* yemiş teg tepreteliñ, ol konuk andag sakınsun kim bizler *taam* yeyür biz tep ol konuk bu cümle taamnı **tenavul kıl**sun. (NF 257.6)

Bolmasun kim anıñ bustanıdın hurma keltürüp bazarlarda satar bolsalar takı anı bilmedin **tenavul kıl**sam tep yemez men. (NF 298.1) Nişe yemezsiniz? (NF 297.15)

Ey azizler iñen *aç* turur men. Neçe kün boldı kim taam **tenavul kıl**mışım yok. (NF 301.14)

+dIn

Ey Adam takı Havva ekegü bu uçmah içinde *tanaum kılıñ* kayu nimet kim tileseñiz bu uçtmah nimetidin **tenavul kılıñ** velikin bu bugday yıgaçingı yavumañ takı mundın yemeñ. (NF 280.6)

terbiyet kıl-: 1. yetiştirmek, büyütme.

Mürebba meşayih kılıp **terbiyet**

Tekellüf yitiben çıkar meskenet. (MM 308.1)

+nI

Ve kul rabbirhamhuma kema rabbeyani sagira. Ya Rebbi atamka takı anamga sen rahmat kılıñ neteg kim kiçiglikde ekegü meni **terbiyet kıldılar**. (NF 285.13)

Muhammed yetimni **terbiyet kılur**ga kaysıñız kabul kılursız? (KE 185v16)

Abdulluttalib aydı: Muhammedni **terbiyet kıl**makga sen layıksen anıñ üçün kim yumşak köñüllügsen. (KE 186r7)

2. sahip çıkmak, bakmak, ilgilenmek.

Mundagok ekin ekmedin bugday umid tutar ya takı ekse takı **terbiyet kıl**madın talab kılrsa hem ahmak bolgay. (NF 427.11)

+gA / +kA

Medine içinde dervişlerni miskinlerni sorar erdi, tul hatunlarını sorar erdi yetimlerke **terbiyet kılur** erdi. (NF 106.12)

Biz cümle üç kün boldı kim dünya taamıdın tatmışımız yok. Takı siz halifa bolgaysız takı bizlerke **terbiyet kıl**magaysız beytül maldın neerse bermegey siz. (NF 108.10)

Bu oglannı köñlüm sevdi. Bu yahşı oğlan bolgay. Zinhar muña yahşı **terbiyet kıl**gıl munuñ bizke fayıdası teggey ya takı munu ogullañay miz. (NF 112.16)

Zaiflerka iktüledıñ, muhacir ve ensarilerka **terbiyyet kıl**dıñ. (KE 236v17)

3. himaye etmek.

Kafırlar andın korkup peygambarka üküş zahmat tegürmes erdiler. Munça **terbiyet kıl**ıp iman keltürmedin ahiratka barganıña üküş kadgurdı. (NF 6.1)

tereddüd kıl:- tereddüt etmek.

+DA

Tereddüd kıldı iki nerse arasında, geh aña geh muña emeldi. (ME 103.4)

tergib kıl:- yönelmek.

+gA

Adın yarag bolmadı erse Yusufnı almak üçün Azizge **tergib kıl**dı, bolmadı erse öñin melikke bardı iltimas kıldı, icabet boldı, mal tüzdi, baha berdi Yusufnı aldı. (KE 77v7)

terk kıl:- terk etmek, bırakmak.

Bir yıl kazılık kıldı takı **terk kıl**dı takı atası katınga keldi. (NF 220.3)

+nI

Amir halayıknıñ tiriglikini hoş körmedin *şeherni terk kılıp* sahranı ihtiyar kılıp hemişe sahrada yöriyür erdi. (NF 147.1)

Ya Resulallah muhacirlar öz vatanlarını *terk kılıp* ogul kızlarıdın hatunlarıdın *adrılıp* sizniñ cemañızka muştak bolup *gurbat ihtiyar kılıp* keldiler. (NF 256.10)

Saña bu yegrek turur cümleñi *terk kılmakdın*. (NF 263.2) Ya Resulallahi yana nefsum maña aytur kim elgindeki ne kim dünyavi bar cümlesini *mülkindin çıkargıl mücerred bolgıl*. (NF 262.16)

Hak Teala ol kullardın razi bolur kim hatunını *koyup* ogul kızlarını *terk kılıp* canındın keçip... (NF 313.16-17)

tesbih kıl-: tesbih etmek.

Bu keçe seherde kim Hak Teala hazratında secde kıldın takı ol secde içinde ne mikdar **tesbih kıldın** erse ol tesbihniñ sanınça meveler yarattı nurdın. (NF 319.17)

birle

Ya Muhammed körseñ halayıklarnı Tañrıñ dininge kirürler ögür ögür Tañrı Tealanıñ hamdı *birle tesbih kılğıl yani Hak Tealaka üküş hamd u senalar kılğıl* takı telim şükürler bergen nimetleringe. (NF 83.8)

tesbih u takdis kıl-: tesbih etmek.

Biz **tesbih ü takdis kılurmiz**, tep özlerin arıgladılar. (KE 8v6)

teslim kıl-: 1. emanet etmek.

+kA

Bu keçe men endişe kıldım kim maña ölüm keldi emdi bu hilafat işini kimke *ısparlagayın?* Bu halifalık işi inen ağır iş turur tegme kişi bu işniñ uhdasındın çıka bilmegey men bu işni kimke **teslim kıl**ayın tep kadgurdum. (NF 102.2)

2. iade etmek, vermek.

Men ol camadannı seniñ yarıñka *berdim* tedi erse ol aydı kim: biz ekegü şart kılmış erdük kim biz ekegü cem bolmadın **teslim kıl**mañ tep. (NF 203.6) Biz ekegü kelsek bu camadannı bizke *bergeysiz* takı biz ekegüdin birimiz başka kelse *bermegeysiz* tediler. (NF 203.2,3)

+nI...+gA / +kA

Ey Umm-i Ubeyha ol emanat kim seniñ katıñda *koydum* erdi ol emanatnı maña **teslim kıl**gıl. (NF 182.3)

Ey oglum Hammad bu yarmaklarnı menim vefatımdın soñ ol keltürgen kişiğe **teslim kıl**gay sen. (NF 187.7)

Ey emanat koygan sen anamga aydıñ mu kim bu emanatnı biz ekegü kelmedin *tapşurmagıl* tep. Ol aydı: Aydım. İmam Şafii aydı: andag erse bargıl ol yarıñnı alıp kelgil. Ol emanatnı men saña **teslim kıl**ayın. Andın başka **teslim kıl**mak bolmas şartıñız andag ermiş. (NF 203.12-13,13)

Emdi vakt boldı kim ol amanatnı **teslim kıl**mak kerek. Neteg **teslim kıl**gay men tep korkar men. (NF 243.5)

Ekki rekat namaz kıldı takı secdeke bardı secde içinde cannı *Hakka* **teslim kıl**dı. (NF 167.8)

Yunus namazga turdı, Munis başın secdege koydı, secde içinde can **teslim kıl**dı. (KE 155v3)

3. vermek, sunmak, bırakmak.

+nI...+gA / +kA

Bağnıñ kilidi birle ol kullarnı *şeyhka* **teslim kıl**dı. (NF 247.1)

Maña yüz altun bergil andın soñ men saña özimni **teslim kıl**ayın. (NF 293.4)

Muhib nev-niyazlıg mürid şeyhine

Kerek **kıl**sa **teslim** keçip öz özin. (MM 267.4)

tesmiyet kıl:- besmele çekmek.

Kılıp tesmiyet ok atıp irtidad

Ketürse yenür ol kedik yok fesad

Kafir attı mümin bolup **tesmiyet**

Kılıp tegdi yenmes a sahib-reşad. (MM 235.1,4)

teşbih kıl-: benzetmek.

+gA

Sual: yaga **teşbih kılmakda** hikmet ne turur? (KE 211v5)

birle...+gA

Aymışlar: Mevli Teala Ebu Bekrni eki nerse *birle* Yusuf peygamberga **teşbih kıldı**: biri siddik, ikinci hilafet birle. (KE 199v3)

Yana eki endek *birle* Yahya peygamberga **teşbih kıldı**. (KE 199v5)

Yana eki haslet *birle* Muhammed aleyhisselamga **teşbih kıldı**. (KE 199v7)

teşviş kıl-: rahatsızlık vermek.

+kA

Velikin ol darahtnıñ budaklarında çıpçuklar oturur takı avaz kılur takı bu alimka **teşviş kılurlar**. (NF 244.14)

teşni kıl-: kınamak, ayıplamak.

+gA

Teşni kıldı aña, aça tedi anıñ üze uvtanurını, çoğladı. (ME 80.7)

tevazu / tevazzu kıl-:tevazu göstermek.

Cedi tagı aşak erdi, ol tagka Cedi takı teyürler Cudi takı teyürler, ol **tevazu kıldı**. (NF 378.12)

Ekinci cevab ol turur kim Yusuf başların egip **tevazu kıldılar** yüzlerin yerge koymadılar. (KE 107r12)

Ol halde yer **tevazzu kılıp** aydı: men kamugdın zaifmen, adak altında men (...) tep *tevazzulık kıldı* erse hitab keldi... (KE 6r18)

+DA

Ey Halifa kimke Hak tebareke ve teala cemal berse takı mal berse takı hurmet berse takı ol kimerse cemalı içinde perhiz kılrsa takı ol malı içinde ihsan kılrsa takı hurmet içinde **tevazu kılrsa** ol kul Hak Teala hazratında muhlislardın bolur. (NF 378.4)

tevazuluk kıl-: tevazu göstermek.

Cedi tagı kamug taglardın aşak turur **tevazulıg kıldı**. (KE 26v11)

Mende küvengü nerse yok, tep **tevazzuluk kıldı** erse hitab keldi. (KE 6r19)

tevbe kıl-: 1. tövbe etmek.

Ve eger sendin bu yazuk kelmiş bolsa *istigfar kılğıl* takı **tevbe kılğıl** kim Hak Teala keçürgey. (NF 416.17)

Ya Ali, tüşgil. Sen mendin küçlügrek sen tep aydı erse Ali tüşti. Peygambar bir adakını koddı erdi kim Aliniñ burnındın kan keldi. Ali aydı: **tevbe kıldım** tep aydı. (NF 50.17)

İbrahim aydı: İdiya **tevbe kıldım**. (KE 59v2)

Cebrail secdege bardı aydı: İlahi **tevbe kıldım**. (KE 61r13)

Şeytan aydı: ol işni kılmuşda kedin **tevbe kılğaysız**, salihler cümlesindin bolğaysız. (KE 68r4)

Yana Zelihaga aydı: men hod sendin keçürdim **tevbe kılğıl**, Tenri azze ve celledin yarlıkayu tilegil. (KE 84v21)

Seni dünya magrur kılur nefis bulun

Bükün **tevbe kılğıl** tamugdın yulun. (MM 48.2)

+dIn

Tevbe kılmak tiledi yazuk kılğandı. (ME 219.3)

2. yaptığı işten vazgeçmek, dönmek.

Bu işdin *kayıtur* musen ya yok mu? Ve eger **tevbe kılmaz** erseñ seni bu yerde helak kılğay men tedi erse ol ol abid aydı: hâlâ **tevbe kıldım** barmaz men tedi. (NF 411.3,4)

Yazukumnı aytu beriñ. Men takı ol yazukdın **tevbe kılayın** takı sizlerke özür kılayın. (NF 355.1)

Ey hatun men hakikat **tevbe kıldım** bu işdin *kayıttım*. (NF 219.2)

Ya Maiz *kayıtgıl* takı *istigfar kılğıl* yazuklarıñnı Hak Tealadın yarlıkatu tilegil takı **tevbe kılğıl**. (NF 348.3)

Men takı **tevbe kıldım**. Bukündin soñ siziñ yunmakıñız teg yungay men. (NF 172.5)

Yusuf peygambar kudug kırığınga yapşundi takı feryad kılır kim: **tevbe kıldım**. Bukündin soñ sizlerke kul teg hıdmat kılğaymen meni helak kılmañız tep zarılık kılır erdi. (NF 356.1)

Sen bir çibin yaraturga kuvvetiñ yok, imdige tegi Teñrimen tediñ imdi *yangıl* **tevbe kılğıl**, kamugñı sendin keçürür. (KE 111v11)

teveccüh kıl-: yönelmek.

Cümle halayık Medineke **teveccüh kıldılar**. (NF 24.9)

Bu dört imam mezhebi Kabeniñ dört tamiña menzeyür. Kabeniñ kayu bir tamiña **teveccüh kılıp** namaz kılşañ namazıñ makbul makbul turur. (NF 228.16)

İnni veccehtü vecchiye temişinde cümledin iraz kılıp Hakka **teveccüh kılşañ**. (NF 248.10)

Bir kün peygambar aleyhisselam yaranları birle olturmuş erdi kim sahabalarda biri peygambar aleyhisselamka **teveccüh kılıp** kelür erdi. (NF 374.15)

tevekkül kıl-: tevekkül etmek.

Ahiratka kayu bir amal Hak Teala hazratında artukrak turur tep sual kıldılar erse Furuza aydı: **Tevekkül kılmak** takı umıññı kıska tutmak tedi. (NF 436.2)

+gA / +kA

Ya Aba Bekr adakiññı ketergil takı yılandın çayandın korkmagıl. Hak Tealaka **tevekkül kılğıl**. Hak Teala bizim birle turur kim tedi. (NF 21.10)

Bu miskin kullarıñ saña *signu çıkmak* kerek erdi bilmediler. Kullarınga itimad kıldı çerig üküşlükinge baktılar. Yaman kıldılar. Saña **tevekkül kılı** sendin *istinat tileyü* çıkmak kerek erdiler bilmediler. (NF 72.15)

teyemmüm kıl-: teyemmüm etmek.

Peygambar aleyhisselam bevl kıldı takı **teyemmüm kıldı** erse men aydım: ya Resulallahı suv yavuk turur teyemmüm ne hacat turur. (NF 433.10)

Kayda namaz vakti bolsa **teyemmüm kılıp** namaz kılurmen. (KE 211r1)

Haber berdi Allah kelamı bize

Teyemmüm kılıñ tep arıg yer üze. (MM 106.2)

tıtag kıl-: bahane uydurmak.

Karun aydı: ey derviş Musi sendin kutulmak *üçün tıtag kıldı*. (KE 124r14)

ticarat kıl-: ticaret yapmak.

Maña takı icazat berseniz men Şamka barsam **ticarat kılısam**. (NF 15.4)

Ve eger kişi **ticarat kılmak** tilese bay u şiranı yani almak satmak ahkammını takı bilmek kerek. (NF 230.11)

Tört miñ kızıl tüslüg teveler birle **ticaret kılur** erdi. (KE 186v13)

Tegme yılda eki nevbet **ticaret kılur** erdiler, biri kış, biri yay. (KE 186v15)

timar kıl-: bakmak, yetiştirmek.

Halime aydı: ey Sadat-ı Arab oğluñnı can birle **timar kılayın** eger nerse bersen bermeseñ hürmetiñ, izzetiñ maña bes turur. (KE 184v13)

Süleyman aydı: aşlıkñı koy eyesinge beriñ **timar kıl**sa aşlık yetilgey. (KE 136r20)

tokuş kıl-: savaşmak.

birle

Ahir zaman bolsa Muhammed Resülullahga bargay, kafirler *birle tokuş kıl*gay. (KE 155v1)

Rûm vilayetide **tokuş kılıp** tegme biri yalguz bir mülk aldılar. (KE 107v19)

töhmet kıl-: iftira atmak.

+gA

Ey melik Yusuf arıg erdi, biz aña **töhmet kılduk** özümüzni aña arza kılıp özimizge anı indedük, ol bizge bakmadı ve meyl kılmadı, biz andın hiç ayb körmedük. (KE 90v13)

tüz kıl-: düzeltmek.

+nI

Muminlar yığılışıp camaat birle imam saflarını **tüz kılıp** fariza namazını eda kılsalar Hak tebareke ve teala ol kullardın razı bolur. (NF 313.15)

tüzlük kıl-: adaleti sağlamak, adil davranmak.

Hak tebareke ve teala **tüzlük kılmak** birle takı edgülük birle buyrur. (NF 311.15)

+DA

Ve eger bu hatunlar arasında **tüzlük kılı** bilmegey men tep korksañız bir hatun cüftleniñ. (NF 193.1)

Eger hatunlar ara **tüzlük kılı** bilmege bir hatunga kanaat kılmak kerek. (NF 192.15)

ukubet kıl-: cezalandırmak.

Ey Bar Hudaya bu kafırlarñın közlerinde ot birle **ukubet kılıgıl**. (NF 30.15)

Bir secde nelük ketürmediñ? Aydı: maña secde kıl tedi kılmadım, Ademga bugday yeme tedi yedi **ukubet kılısa** ekimizge kerek, keçürse ekimizdin keçürse kerek erdi. (KE 11v17)

Manisi ol bolur: biziñ yarlıkımızdın taşra kitmeki üçün anı koygaymız, **ukubet kılımagaymız** sandı. (KE 156v12)

+nI

Kaçan kim zindan kapuginga yettiler erse bakarlar bazıları ururlar takı bazılarıñ eliglerini keserler takı bazıları **ukubet kılırlar**. (NF 301.8-9)

ulugluk kıl-: büyüklenmek, kibirlenmek.

Meni otdın yarattıñ takı Adamnı tuprakdın yarattıñ tep **ulugluk kıldı** takı helak boldı. (NF 379.6)

umra kıl-: umre yapmak.

Eger siyahat kılmak köñlün tilese cihad kılıgıl kafirler birle gazat kılıgıl ya takı hec kılıgıl ya takı **umra kılıgıl**. (NF 262.13)

unamashık kıl-: isyan etmek, itaat etmemek.

Unamadı anıñ üze, boy sürmedi aña, **unamashık kıldı** aña. (ME 190.5)

uruş kıl-: savaşmak.

birle

Her yıl saña ekki miñ tonluk bereliñ takı otuz temür yarık bereliñ biziñ **birle uruş kılımagıl**. (NF 144.14)

Yana bu kişiniñ kayaşları kelip anlar *birle uruş kıldılar*. Arada üküş kimerseler öldiler
bu yalğan sözlemek şumlukıdın. (NF 383.9)

uslug kıl-: akıllı yapmak, şuurlandırmak.

+nI

Bışığ raylıg kıldı anı yaş, yaş usinga kivürdi anı, yaş sınağlıg kıldı anı, **uslug kıldı anı**
ya. (ME 85.2)

ustahlık kıl-: edepsizlik etmek.

Biz ol abidniñ sirringe muttali bolmadın **ustahlık kılıp** derhost kılduk tep özür kıldılar.
(NF 404.15)

Kaçan kim mundag tüş kördüm erse köñlümke korkug kirdi kim mundag **ustahlık** neteg
kıldım... (NF 192.1)

üküş kıl-: artırmak, çoğaltmak.

Yazuk masiyet **üküş kıldılar**, kan töktiler erse anlardın alıp feriştelerge berdi. (KE 5r3)

ülüş kıl-: kısma ayırmak.

Yana dört **ülüş kılıl**, dört tag tepesine kodgıl. (KE 55r5)

+nI

İdi azze ve celle körkni yüz **ülüş kıldı**, toksan tokuznı Havvaga berdi bir ülüşni kamug
alemlıglarga berdi. Ol bir ülüşni yana on **ülüş kıldı...** (KE 7v13,14)

Keçe bolsa tünni üç **ülüş kılur** erdi, bir ülüşin namaz kılur erdi. (KE 128r20)

Ülüş ülüş boldı nerse, **ülüş kıldı nersenı**. (ME 180.6)

Cebraıl keldi ol kömeçni üç **ülüş kıldılar**. (KE 14r7)

ümid kıl-: ummak.

...fazl **ümid kıldılar**. (KE 102v9)

ün kıl-: 1. ses çıkarmak.

Sıñekke niçe sorsalar sözleyümes yaragsız **ün kılur**. (KE 26r1)

Biri ol butnıñ agzıña kirip, men sizdin hoşnudmen tep **ün kıldı**. (KE 32r15)

Cebraıl bir katıg **ün kıldı**, ol ündin kulakı sagır boldı. (KE 71r9)

Sen bir **ün kıl**. Yusuf zindancı könlü üçün bir **ün kıldı**, Zeliha ol ünü işitip sarayga yanar erdi. (KE 91r12,13)

Ün kıldı oğlan togmışda / **ün kıldı** yağmur yağkan vakıttı. (ME 217.4)

2. seslenmek, konuşmak.

Beşir **ün kıldı** Büşra kudugdın bir oğlan çıkardı tep. (KE 71v10)

Kaçan Arabi Kenanga yetdi erse Yakub yalavaç kapugınga keldi, **ün kıldı**. (KE 79v4)

Sureti bu, sıfatı bu teyü **ün kıldı**. (KE 75r19)

İbrahim Bü-Kabis tagınga agdı, **ün kıldı**. (KE 53v6)

Ün kıldı, *savadı*. (ME 229.1)

vacib kıl:- zorunlu kılmak.

Ve kada rabbuke ya Muhammed seniñ Rebbün fermanladı takı **vacib kıldı** kim... (NF 285.6)

Resul aydı: ya Eba Bekr kamug vaktıda seniñ bizge edgülikiñ tegdi, telim haklar biziñ *üze vacib kıldıñ* seferde hazarda. (KE 193r9)

+nI

Hak Tealanıñ yarlıkamakını **vacib kılğan** üç neerse turur: biri halayıkka taam yedürmek... (NF 254.14)

Vacib kıldı anıñ *üze işni*. (ME 40.4)

vade kıl:- söz vermek, vaat etmek.

Vade kılduk erdi kim Muhammed Resulullah kelgey körgey biz tep. (NF 54.9)

Ey Bar hudaya sen **vade kılıp** turur sen kim muminlerke nusrat bergey men tep ol vadeñni saña şefi kılur men. (NF 74.1)

Turgıl takı **vade kılmışınka** vefa kılğıl tedi erse İbnü Mülcem aleyhillane takı kılıcını aldı takı mescidke keldi. (NF 153.11)

Vade kılıştılar, *aytı berişdiler*. (ME 202.3)

+nI...+gA / +kA

Bizke **vade kılıp** turur erdiler kim be keçe Muhammed Resulullahnı körgeysiz tep. (NF 54.13)

Ey aziz, cümle malımmı saña **vade kıldım** erdi. Uş tonlarımını algıl takı bargıl evümde cümle malımmı algıl. (NF 212.10-11)

ø

Bir kün tabibka takı ahvalını beyan kıldı takı meblag mal **vade kıldı**. Eger bu işke tedarük hasil kılsañ tedi erse... (NF 233.9)

Ekinç nevbetde men saña künde ekki altun **vade kıldım** erdi ol vadeke hilaf kıldım erse... (NF 411.8)

Ey Musi bizge kerametler **vade kılmış** erdiñ, indige tegi bulmadımız. (KE 120v14)

Olarga bela ibergeymen tep **vade kılmış** erdi, ibermedi, meni yalğançı atadılar. (KE 155r1)

vahy kıl-: vahy etmek.

+gA / +kA

Tağrı Teala **vahy kıldı** Davud peygambarka, aleyhisselam. (NF 301.1)

Yuşa peygambar aleyhisselamka Hak tebareke ve teala **vahy kıldı**. (NF 306.7)

Hak tebareke ve teala ol feriştelерke **vahy kılğay** kim... (NF 402.10)

Mevli Teala **vahy kıldı** kamug uçkan yügürgenlerge: fılan kün Süleyman konuklukınga hazır boluñ. (KE 138v1)

Mevli Teala Süleymanga **vahy kıldı**: Beytü'l-Makdisni bina kılğıl. (KE 150v15)

vakf kıl-: 1. vakfetmek, bağışlamak.

Harunerreşid gayat sevündi takı ol turbat üze bir yaşıl kubba kopardı takı katında evler kopardı takı **vakf kıldı** kelgen bargaşa sufra üçün. (NF 156.6-7)

+nI...+gA / +kA

Eşittim kim emirel muminina Ömer radiyallahu anhu Bagdad eliniñ öñin yerlerini gazılarka **vakf kılmış** tep. (NF 221.2)

Erüme kuyugın satkun alıp müsülmanlarga **vakf kıldı**. (KE 201v2)

Süleyman elgi birle atlarınñ adakların, boyunların sıyup uzlet *üçün vakf kıldı*. (KE 140v8)

Olarınñ resmleri ol erdi: ıyalnı azad kılıp Beytü'[l-Makdis]- ga hidmet *üçün vakf kılur* erdiler. (KE 166v6)

2. kelimenin son harfini sakın okumak, durmak.

+DA

Munda **vakf kılmak** kerek. Bazı aymışlar: eger munda **vakf kıl**sak Yusufnı fahişega ogradı temek bolur, bu reva ermes. (KE 82r8)

vasiyat kıl:- 1. vasiyet etmek.

Hasan radiyallahu anhu **vasiyyat kılmış** erdi kim meni peygambar aleyhisselam katında defn kılıñız tep. (NF 178.3)

Vefatında **vasiyyat kıldı** kim ey oglum Hammad bu yarmaklarını benim vefatımdın soñ ol keltürgen kişike teslim kılğaysen tep. (NF 187.6)

Ol halde Musi yalavaç köñlige tüşdi. Yusuf yalavaç **vasiyyet kılmış** erdi. (KE 115r19)

Andın soñ **vasiyyet kıldı**: kaçan men öldüm erse bu bitigni kefenimge çulgap meniñ birle kabrde koyuñ. (KE 200r13)

+nI...+gA

Ey Şiş bu nur habibüm Muhammed Mustafanıñ nurı turur, **vasiyyet kılur**men oğlanlarıma cüftlerini nikah kılınlar, sevmek birle kavışmasunlar. (KE 17v21)

Nuh aleyhisselam ölerinde oğlanlarıña **vasiyyet kıldı**. (KE 31v20)

Vasiyyet kıldı aña üçde bir malını, **vasiyyet kıldı** aña. (ME 62.4)

2. nasihat etmek, öğüt vermek.

Yakub yalavaç oğlanları yolga kirdiler, ataları uzata çıktı **vasiyyet kıldı**. (KE 101r19)

+gA

Lokman oglunga üç **vasiyyet kıldı**: biri ol kim hatunınga zinhar razıñnı aymağıl, nev-kisedin borç almağıl, [av]an birle dost bolmağıl. Kaçan Lokman vefatı boldı erse oğlı bu

üç vasiyyetni sınağayın [te]p bazarga bardı. (KE 164r14) Atam maña üç *nasihat kıl*mış erdi, anı sınağayın tep bu işni kıldım, atam sözi rast çıktı. (KE 164v8)

Andın soñ Musi Hızrdın ayrılır vakt boldı Musi aydı: maña bir **vasiyyet kıl**gıl. (KE 131r12)

vaaz kıl:- 1. vaaz vermek.

Yana sahabalar üküş boldı erse peygambar aleyhisselamka minbar kılı berdiler **vaaz kıl**mak üçün. (NF 35.16)

Ol ekki ayat inen meni korkitur, yok erse sizke **vaaz kıl**gay erdim. (NF 201.8)

2. ögüt vermek, nasihat etmek.

+kA

Osman ibnü Hanifke **vaaz kıl**ıp bitig ida berdi velikin mazul kılmadı. (NF 146.7)

3. uyarmak, ihtar etmek.

birle

Arıglık ol bir ve bar Tañrıka turur kim yetmiş yıldın soñ maña bir hadim *birle vaaz kıl*dı tedi erse aydılar: ey aziz neteg **vaaz kıl**dı? (NF 302.14)

vaaz u nasihat kıl:- vaaz vermek.

+kA

İmam Şafiıga derhost kıldılar kim: bizke **vaaz u nasihat kıl**ı berseñiz tep. (NF 201.8)

Künlerde bir kün Resul aleyhisselam tañ namazını ötep minberga agıp sahabelerka **vaaz ve nasihat kıl**dı. (KE 235v12)

vesvese kıl:- 1. vesvese vermek.

Bu habarnı İblis aleyhillane eşitti erse hasadı takı adavatı ziyada boldı takı tiledi kim **vesvese kıl**sa takı adamnı uçmahdın çıkarsa. (NF 280.8)

Ömer anı işitip ahdni buzgalı ragbet kıldı, şeytan **vesvese kıl**dı. (KE 195v8)

İblis aleyhillane **vesvese kıl**dı, sizler kamug cünüblersiz, taharetsiz mü namaz kılursiz. (KE 221v5)

+gA

Sen şeytan turur sen maña **vesvese kılmak** için keldiñ. (NF 213.16)

İblis nevmid bolup yana İsmail tapa keldi **vesvese kılı** başladı. (KE 51r4)

+I

Ey Ahmed men saña keldim kim ahır vaktında **vesvese kılıp** yoldın çıkargay mu men tep. Seni heç **vesvese kılmak**ga kudratım yetmez. (NF 227.8,9)

2. kulağına fısıldamak.

Örtüglüg sözledi, **vesvese kıldı**. (ME 231.3)

vefa kıl-: 1. sadık kalmak.

+gA / +kA

Turgıl takı vade kılınıñ **vefa kıl**gıl tedi erse İbnü Mülcem aleyhillane takı kılıçını aldı takı mescidke keldi. (NF 153.11)

Bu oğlan rast aytur şartka **vefa kılmak** kerek tedi erse ol müddei davasını koydı. (NF 203.14)

Mevli Teala ol vadege **vefa kıldı**, kamug meliklerni köterdi, Süleyman yalguz kamug alemga melik boldı. (KE 137v1)

Ey Halime vadege **vefa kıl**gıl, meniñ oğlumga süt bergil, atasız anasız temegil, men ata hem ana men. (KE 184v18)

2. yerine getirmek.

Ø / +nI

Kaçan kim Hak Tebareke ve Teala Hasan Hüseyinke sıhhat berdi erse Ali radiyallahu anhu tiledi kim ol nezrni **vefa kıl**sa. (NF 140.12)

Kayu agrık kelse şifa bergil, üçünçi kayu hacetlig kelse hacetin **vefa kıl**gıl. (KE 151r2)

+kA

İstekni boldurdı, **vefa kıldı** hacatka. (ME 8.4)

3. vefa göstermek.

+gA / +kA

Bu fani dünya aña **vefa kıl**madı, anıñ birle yaraşmadı, seniñ birle yaraşgay mu? (KE 238v1)

Mustafaka cafi dünya **kıl**madı körgil **vefa**

Tegdi ahir ol arıgka bu ölümniñ açığı. (KE 238v9)

Yezid t[işige] aydı: sen Resul aleyhisselam oğlanlarıña **vefa kıl**madıñ, maña ne **vefa kıl**gaysen? tep unamadı. (KE 242v21)

4. yetmek.

Bu ekin tamam bolgınça seniñ ömrün **vefa kıl**gay mu ya yok mu? (NF 435.10)

Kaşki ömr **vefa kıl**sa munıñ hürmetin ve izzetin körsem kuvañay erdim. (KE 185v15)

Kaşki meniñ *ömrüm* **vefa kıl**sa erdi, seni Mekkedin çıkarur kün saña yari bergey erdim. (KE 194r15)

Ya İbn-i Abbas, men ne bilür men kim suvga bargınça *ecel* **vefa kıl**ur mu ya takı yok mu? (NF 433.11)

+gA

Taamumuz bizge **vefa kıl**maz. (NF 257.7)

vefat kıl:- vefat etmek, ölmek.

Muharrem ayında pençsenbe kün ekindük namazı vaktında **vefat kıl**dı, yüz yegirmi tokuz yaşap. (KE 56r11)

Yusuf takı İbn Yamin Rahildin erdiler, Yusuf kiçig erken Rahil **vefat kıl**dı. (KE 67r11)

Hikayetde andag kelür kim: erenlerde birisi **vefat kıl**dı, anı tüş[de] kördiler. (KE 103v6)

Rüzgar keçmeyin Varaka **vefat kıl**dı. (KE 194r17)

vekil kıl:- vekil tayin etmek.

+I / + nI

Emdi meni **vekil kıl**dılar nikah kılmakga barur men tedi erse Hüseyin radiyallahu anhu aydı: ya Aba Hüreyre men takı sizni **vekil kıl**dım. (NF 181.4-5,5)

Sen neteg kim meni **vekil kıl**dıñ erse ol takı **vekil kıl**dı. (NF 181.13,14)

Yaranları birle ol hatun katinga bardılar takı yaranlarının birini **vekil kıldı**. (NF 205.7)

+gA

Vekil kıldı aña işge, erklig kıldı anı işge. (ME 96.3)

veyran kıl-: yıkmak.

+nI

Bu sözni Ebrehe eşitti erse gazabı ziyada boldı Necaşi melike aydı takı andın çerig tiledi Mekkeke kask kılmak üçün, *Kabeni veyran kılmak* üçün. (NF 42.2)

vida kıl-: veda etmek.

Kaçan kim Azrail Adam oğlının canını kabz kılı başlasa endamları biri birine salam kılışurlar takı **vida kılışurlar**. (NF 438.15)

Yusuf tegme birin başga başga kuçup selamet kalın tep **vida kıldı**. (KE 73v14)

+gA

Hüseyin yalguz kaldı. Ol takı hatunlarga **vida kıldı**, üküş yığlaştılar. (NF 184.8)

Keçe boldı erse Yusuf Malikdin destur tiledi, kiçigdin olar birle turur erdim barıp olarga **vida kıl**ayın tedi. (KE 73v9)

vukuf kıl-: vakfe yapmak.

Adem oğlının andag ulug yazukları bar kim ol yazuklarını heç neerse ketermez. Meger Arafat **vukuf kılmaklık** ol yazuklarını keterür, öñin neerse ketermez. (NF 275.11)

+DA

Andın soñ arafa kün cümle hacılar Arafat tagında **vukuf kıl**mışında peygambar aleyhisselam minberke mündi. (NF 84.6)

+kA

Yana bilgil agah bolgıl hec ahkamı içinde ulugrakı Arafatka **vukuf kılmak** turur. (NF 276.11)

yad kıl-: 1. bahsetmek, anmak.

+I / +nI...+DA

Meni anı katında **yad kıl**gaysiz. (NF 181.6)

Gıybat ol turur kim karındaşını **yad kıl**sanız andag neerseler birle kim ol eşitür bolsa hatırı hasta bolur takı köñli yigrenür. (NF 386.10)

Peygambar aleyhisselam katında kıyamatnı ya takı ölümni **yad kıl**ur bolsalar ança yıglayur erdi kim boguşları sust bolup yıkılır erdi. (NF 437.13)

Hemişe ol gur içinge kirip yatur erdi takı ölümni **yad kıl**ıp üküş yıglap çıkar erdi. (NF 437.16)

Kayu yerde kim Hak Tealanıñ zikri **yad kıl**nsa seniñ zikriñ takı **yad kıl**ıngay. (NF 10.7)

Ademdin Süleymanga tegi kamug yalavaçları *zıkr kıl*ur erdi, kamıgını **yad kıl**dı amma Süleymannı *ay*madı, minberdin indi. Süleyman aydı: Asaf bu kün hutbede meni nelük **yad kıl**madıñ? Asaf aydı: eviñde butga tapunur bar, andag kimersenı hutbede neteg **yad kıl**aym. (KE 143r10,11,12)

Ya Muhammed boy bermegil ol kimerselerke kim anlarınñ köñüllerini *bizni yad kıl*makdın gafil kılduk. (NF 380.10)

Yad kıldılar nersenı anlar arasında. (ME 196.3)

+nI...birle

Kimersenı **yad kıl**salar edgülük *birle yad kıl*ur erdiler. (KE 201r2)

Muradları dua ermez velikin bir muminni gıybat kılmaq turur takı özlerini paklik *birle yad kıl*maq turur. (NF 387.17)

2. Allah'ı anmaq, zikretmek.

Ya Muhammed ol derviş sahabalar kim erte keçe Rebbini ünderler üküş **yad kıl**maq birle takı namaz kılmaq birle takı tesbih ve tehlil kılmaq birle. (NF 379.16)

+nI

Kündüz artuksı taat kılmaq erdi keçe yaturda Hak Tealanı **yad kıl**dı takı tünle kopup teheccüd takı kılmaq. (NF 413.10)

yahşi kıl:- iyileştirmek.

+nI

İsi aleyhisselam andag pisni **yahşi kılur** erdi, yana sekiz kişini dua birle tirtgüzdi. (KE 171r5)

yalañ / yalıñ kıl-: açmak, çıplak hale getirmek.

ø / + nI

Resul mübarek başın Hadice tiziñe koydı, Hadice başın **yalañ kıldı**, imdi körer mü sen? tedi. Resul aydı: körünmes, Hadice başın örtüdi. (KE 194r12)

Süleyman aydı: kirgil. Belkıs ötüğ çıkarıp adakın **yalañ kıldı**, suv tep koydı. Yana bir adakın koyarda bildi kim suv ermes. (KE 150r18)

Yığı çoğı sahabelerdin zahir boldı, Resul aleyhisselam tonun çıkardı, egnini **yalıñ kıldı**, sahabeler feryad kopardılar. (KE 236r3)

yaman kıl-: hata etmek.

Ey hoca men seniñ kadriñni bilmedim, **yaman kıldım**. (NF 322.6)

Yaman kıldıñ. Bu ray edgü ray ermes, bu raynı buzgıl. (NF 70.8)

Yana birkaç eyyamdın soñ bu boyagçı pişiman yedi takı ol böz edisini ündedi takı aydı kim: men **yaman kıldım**, tandım. (NF 194.6)

Ya imamel muslimin, **Yaman kıldım**, osal kıldım. Sormak kerek ermiş, sormadım tevbe kıldım. (NF 224.10)

yarag kıl-: fayda vermek.

Bu küç yetmişinçe **yarag kılgu** cehd

Hidayet berür ol hamidün mecid. (MM 405.3)

yarlıg kıl-: emretmek, buyurmak.

Melik aydı: ey Yusuf karındaşlarıma aygıl maña bir mülk alu bersünler. **Yarlıg kıldı**, Rûm vilayetide tokuş kılıp tegme biri yalguz bir mülk aldılar melikge tartdılar. (KE 107v19)

İdi azze ve celle **yarlıg kıldı**: ey Musi, aygıl bir tabut kılınlar. (KE 131v17)

yaruk kıl-: parlatmak.

Mermer taşıdın, ol evni közgü deg **yaruk kıldı** ve türlüğ nakşlar birle bezedi. (KE 80v8)

yava kıl-: şaşırmaq.

+nI

Azdı yoldın, yañıldı yolını, **yava kıldı** yolını. (ME 2.1)

yavukluk kıl-: yaklaşmaq.

+gA

Yavukluk kıldı ana, *yaknaşdı* anıñ birle, yıdlaştı ya raz sözleşti. (ME 119.5)

yavuz kıl-: hata etmek.

Emdi ikrar kılur men kim **yavuz kıldım**. Nefsümke ittiba kıldım. Nefsümni men kılıp kanaat birle tursa erdim ol yahşı bolgay erdi. (NF 300.17)

Tün maña satgaştıñız takı mendin neerse tilediñiz. Men **yavuz kıldım** sizke iltifat kılmadım. (NF 252.12)

Emdi ikrar kılur men kim **yavuz kıldım**. Nefsümke ittiba kıldım. (NF 300.16)

Talut, **yavuz kıldım** tedi. (KE 134r20)

yavuzluk kıl-: kötülük yapmak.

Adem oğlu ölerin bilür erken sagınur: ölmemsen. Ekinci tamugdın korkar erken **yavuzluk kılur**. (KE 131r5)

yazuk kıl-: 1. günah işlemek.

Osman Hak Tealadın uftanur **yazuk kılmakka** takı *hata kılmakga*. (NF 120.2)

Haslarnıñ ruzası **yazuk kılmak** birle bozlur. (NF 264.13)

Ey karındaşlarım men ne **yazuk kıldım** kim meni mundag urur siz yazukumnı aytu beriñ men takı ol yazukdın tevbe kılayın takı sizlerke özür kılayın. (NF 354.17)

Ömri içinde heç **yazuk kılmadı**. (NF 368.5)

İdi azze ve celledin korkar erken **yazuk kılur**. (KE 131r6)

Bu İblis turur, her kim tevbe kılsa kaygurur, her kim **yazuk kılsa** sövünür. (KE 157r8)

İdiya kul üze **yazuk kılurım** sen kaza kıldıñ, seniñ kazañ özge bolmas yana nelük azab kılırsen. (KE 166r13)

Yazdı, **yazuk kıldı**. (ME 4.1)

Yazuk kıldı / yazuk. (ME 30.7)

2. suç işlemek, hata etmek.

Peygambar aleyhisselam aydı: reva bolmas. **Yazuk kılğan** men turur men. Sizlerni yazuksuz urmak neteg bolur? (NF 86.11)

Ey Adem, meni nelük urarsen? Kim **yazuk kıl**sa anı urgul tedi. (KE 15r14)

yırak kıl:- uzaklaştırmak, uzak tutmak.

+nI...+dIn

Kayu mumin ve muvahhid bir kün ruza tutar bolsa Hak Teala rızası üçün Hak tebareke ve teala ol muminni tamug otıdın andag **yırak kılğay** kim bir karga bir yerdin kiçig bala erken uça karıgınça ne mikdar ol yerdin kesçe *yırak barsa* bu kimerse takı tamugdın andag yırak bolğay. (NF 260.2)

Yırak kıldı anı. (ME 228.3)

yok kıl:- yok etmek.

Bu yoknı kılıp bar kamug barnı **yok**

Kılığlı gani sen kamug halk çığay. (MM 3.3-4)

Kamugı kün yarugınça helak boldı, **yok kıldılar** İdi kudreti birle. (KE 61v1)

+nI

Ol yetti baş kurug yaş bugdaylarnı ol yetti sığırnı **yok kılur**. (KE 89v7)

yok yodun kıl:- yok etmek.

ø

Sekiz yük cadu erdi kamugın **yok yodun kıldı**. (KE 112v19)

yumşak kıl:- yumşatmak.

+nI

Yani hamd u sena ol İdi azze ve cellega kim maña Zebur atlıg kitab berdi, temürni elgimde **yumşak kıldı**, taglarnı maña musahhar kıldı. (KE 210v2)

yuvka kıl:- keskinleştirmek.

Yitidi kılıçnı, **yuvka kıldı**. (ME 23.2)

yüksek kıl-: yüceltmek.

+nI

Ya rebbena men gazat kıldım, kafırlar birle uruştum seniñ diniñni **yüksek kılmak** üçün takı seniñ hoşnudlukuñ üçün uruştum. (NF 406.11)

yüklü kıl- / **yüklüg kıl-**: hamile bırakmak.

+nI

Yüklü kıldı bugra iñenni. (ME 8.3)

Yüklüg kıldı avratnı. (ME

zabt kıl-: anlamak.

+nI

Peygambar aleyhisselam kaçan kim anıñ bitigini okup manisini **zabt kıldı** erse Ubayy İbnü Kabnı ündedi takı aydı: bitigil ya Ubay. (NF 32.11)

zahm kıl-: darbe vurmak, yara açmak.

+ gA

Ya Resulallah uşbu teşükdin bir yılan adakımga katıg **zahm kıldı**. (NF 21.9-10)

zahir kıl-: 1. belirtmek, açığa çıkarmak.

ø

Burun yalavaçlık **zahir kıldı** aydı: sizge aytu bereyin yavuz iş kelmesdin burun. (KE 88r20)

Andın soñ Resul iman davetin **zahir kıldı**, kayu yoksuz çıgay erse iman keltürdi. (KE 195r2)

Kaçan Muhammed belgürdi erse davet **zahir kıldı**, uş Hazrec Mekkege keldi, hac ötediler. (KE 203v21)

Kaçan Hadice vefatı boldı erse radiyallahu anha Arab kafırleri Resul aleyhisselamga adavet ve hased **zahir kıldılar**. (KE 218v15)

+nI

Açdı dölenmiş sözni, **zahir kıldı** haknı. (ME 38.3)

Yetrü aytdı özrini, **zahir kıldı** özürni. (ME 71.7)

2. üstün kılmak.

+nI

Seniñ diniñni özge dinler üze **zahir kılğay**. (KE 194v16)

zahmat ve meşakkat kıl-: eziyet etmek.

+kA

Ve eger munlar İslam keltürmeseler İslam keltürgenlerke **zahmat ve meşakkat kılmasalar** tep sizlerni ağırlar erdi. (NF 110.15)

zam kıl-: eklemek, ilave etmek.

Okı fatiha **zam kılıp** suredin

Burun ekki rekat içinde munı. (MM 108.3)

+dIn...+kA

Yana bu hadislerke münasib hikayatlar peygambar aleyhisselam ahvalidin takı hulafa-i raşidin efalidin takı ulema ve meşayih ahvalidin **zam kılduk**. (NF 2.11)

zarılık kıl-: yalvarmak.

Andın soñ Hak Teala birle münacat kılı başladı. Üküş **zarılık kıldı**, yıgladı cümle sahabalar takı yıglaştılar. (NF 177.12)

Bir hile bolğay mu kim kılşañız takı ol benim hakkım maña tegse. Üküş **zarılık kıldı** erse... (NF 195.6)

Men añar aşık erdim. Bir kün halvat boldum takı iñen **zarılık kıldım** erse ol aydı: maña yüz altun bergil, andın soñ men saña özimni teslim kılayın. (NF 293.3)

Yusuf peygambar kudug kırığınga yapşundı takı *feryad kılur* kim: Tevbe kıldım. Bu kündin soñ sizlerke kul teg hıdmat kılğaymen, meni helak kılmañız tep **zarılık kılur** erdi. (NF 356.2)

+gA / +kA

Yana bardım Hak Tealaka **zarılık kılıp** derhost kıldım erse Hak Teala kerem ve lutf kıldı takı on namaz bağışladı otuz namaz birle kayıttım. (NF 59.2)

Bu iblis ol yılaña üküş **zarılık kıldı** kim meni uçmahka kigürgil tep. (NF 280.10)

Olar kabul kılmadılar, Mevli Tealaga **zarılık kıla** başladı, karındaşları aydı: dua ve **zarılık kıl**gunça ogrılık kılmasaň ni<k>ter erdi. (KE 97v7)

Kamug başların yerge koyup Mevlige **zarılık kıldılar**. (KE 154r11)

zayi kıl:- zayi etmek, heder etmek.

ø / +I / + nI

Ya Muhammed heç korkmagıl Hak Teala seni **zayi kıl**magay. (NF 7.7)

Biz **zayi kıl**maz miz ol kişiniň savabını kim edgü kıldı ameldin. (NF 197.10)

Ol hura aydı: ol keçe maňa ferman boldı Hak Tealadın: bargıl ol kulumnun közi yaşını **zayi kıl**magıl yerke tökülmesün. Anıň közi yaşını yüzünke sürtgil. (NF 320.15)

Sen munça malı **zayi kıl**ıp fakir ve muhtac bolup turursen. (NF 425.11)

Bizniň könlümüzni agrıtmagıl, nefesimizni **zayi kıl**magıl, saňa yahşi kelmes. (KE 99r17)

Mevlidin korksa, belaga sabr kılsa, selimga razi bolsa Mevli anıň emgekin **zayi kıl**mas. (KE 104v13)

Yetür ekki rekat takı bir selam

Zayi kılma secde kıraat kıyam. (MM 155.2)

zacr kıl:- engel olmak, mani olmak.

birle

Tirig erken ölüg bolgan ol kimerse turur kim asılarnıň masiyatlarını körer takı tek turur, heç elgi birle edeb kılıp men kılmaz hem takı tili **birle zacr kıl**maz. (NF 309.5)

Ve eger tili **birle** takı **zacr kıl**makga kudratı yetmese korksa kim maňa munlarnıň zararı takı zahmatı teggey tep aysa köňli birle yigrensün. (NF 303.7)

zem kıl:- kötülemek, yermek.

+nI

Muradları özlerini ögüp öñinlerni **zem kıl**mak turur. (NF 387.12)

zıkr kıl-: anmak, bahsetmek.

+DA...+nI

İsa peygambar aleyhissalam katında ölümni **zıkr kılur** bolsalar İsa peygambar aleyhisselamnıñ tegme bir tükleri tüpindin kan çıkar erdi. (NF 437.12)

Ademdin Süleymanga tegi kamug yalavaçlarını **zıkr kılur** erdi, kamıgını *yad kıldı* amma Süleymannı *aymadı*, minberdin indi. (KE 143r10)

Takı nefis nişanı şikayet kılur

Zikir kılgu yerde hikayet kılur. (MM 352.2)

zillet kıl-: hata etmek.

Adem **zillet kıldı**, Mevli yarlıkıdın taş bugday yedi taksiriña yıgladı. Anıñ üçün közi akarmadı, amma Yakub taksiriña yıglamadı Yusuf üçün yıgladı közleri akardı. (KE 100r7)

zina kıl-: zina etmek.

Zina kılmañ kim Hak Teala zinanı haram kılıp turur. (NF 66.16)

Kasd kıldı kim **zina kıl**sa. (NF 218.16)

Ol aydı kim: Tañrıdın korkgıl **zina kıl**mağıl tedi erse men takı yığıldım **zina kıl**madım. (NF 293.5)

Adam oğlınıñ ekki közi **zina kılur**. Anıñ zinası ol turur kim *haram nazar kıl*sa. (NF 350.17)

Zina kılmışlar, hamr içmişler. (KE 21v19)

Ey Yusuf **zina kıl**mağıl. (KE 83r8)

birle

Bir kün bir uragut Emirü'l-müminin Ömerge keldi, fulan kimerse meniñ **birle zina kıldı** tep. Ol kimerseni keltürüp sordılar erse tandı, **zina kıl**madım tedi. (KE 202r21)

Zina kılştı tişi *birle*. (ME 109.5)

ziyada kıl-: 1. Artırmak.

Eger sen bu bahaga bermes men tese erdiñ takı **ziyada kıl**gay erdim. (NF 97.12)

Ve eger sözüمنى kabul kılmasañ azab ve ukubatnı **ziyada kıl**gay men. (NF 196.11)

2. öncekinden daha fazlasını yapmak, söylemek.

+dIn

Bu ayganlarınğdın **ziyada kıl**aym. (NF 152.8)

İsa peygambar aygandın heç **ziyada kıl**madın turur. (NF 79.13)

Körküمنى kayta berdi, mal ve tavar ve hürmetimni burankıdın **ziyade kıl**dı, ahiri sen teg söverimge kavuşturdı. (KE 110r8)

ziyan kıl-: zarar vermek.

İblis aydı: *ne* **ziyan kıl**gay elgiñ tutup kopargay sen. (NF 332.6)

Ziyan kılmaz. Maña ol suratnı körgüzgil tedi. (NF 439.2)

Ya Resulallah men bargaymen, anı evdin çıkargaymen, sözleşür halde seniñ sıyardın yaragsız söz sözleşmekge muhtac bolsam neteg kılğaymen. Resul aleyhisselam aydı: sözleşseñ **ziyan kıl**magay. (KE 227v7)

Karı öpse kuçsa **ziyan kıl**magay

Şeriat imin bolsa mazur tutar. (MM 170.3)

+gA / +kA

Kim kim imandın yüz evrüp artınga kayıtsa hergiz Tañrı Tealaka neerse **ziyan kıl**madı eger **ziyan kıl**dı erse özinge kıldı. (NF 93.5)

Ol kimerseler öz nefsiñge **ziyan kıl**dılar. (NF 177.6)

Ey Bar Hudaya benim taatım saña heç fayida kıl maz. Takı masiyatım saña heç **ziyan kıl**maz. (NF 183.3)

Neteg kim Süleyman peygambarga, salavatullahi aleyhi ve selamuhu, memleketi takı üküş mal tavarı heç **ziyan kıl**madı. (NF 209.11)

ziyarat kıl- 1. ziyaret etmek, ziyarette bulunmak, uğramak.

Ya Azrail **ziyarat kılı** mu keldiñ ya takı canımnı kabz kılmak üçün mü keldiñ? (NF 88.10)

Bu tegirmen Fatımanıñ tegirmeni tep ayturlar hacılar **ziyarat kılurlar**. (NF 164.15)

Ziyaret kılmak tiledi. (ME 220.6)

+gA

Ey peygambarzada bu kimniñ ziyaratı turur kim muñça yırak yerdin kelip muñça **ziyarat kıldıñız**? (NF 155.8)

Yolda hatırınga tüşti kim kaşki Medine yolınça barsam Mustafaga takı **ziyarat kılsam** tep. (NF 180.17)

Medineke bardım. İmam Malikniñ hıdmatınga **ziyarat kılı** bardım. (NF 208.13)

Hemişe ol dostı imamga **ziyarat kılı** kelür erdi imam takı dostınga **ziyarat kılı** barur erdi. (NF 223.10)

Aña **ziyaret kılar** erdiler. (KE 52v2)

Ziyaret kıldı aña. (ME 132.6)

Ø / +nI

Mehdi hecke barmışda Medineke kirdi. Peygambar aleyhisselamnı **ziyarat kıldı**. (NF 207.14)

Ol yılan Ebu Bekrni anıñ üçün tikdi kim Muhammed Resülullahnıñ kutlug didarın **ziyaret kılayın** teyü çıkar erdi, yol tapmadı erse yol bersün tep tikti. (KE 220r17)

2. tavaf etmek, tavafta bulunmak.

+gA

Kayu mumin ve muvahhid halal kisbidin harc kılıp Hak tebareke ve tealanıñ evinge **ziyarat kılsa yani** Kabehanaga *tavaf kılsa*... (NF 269.15)

Adam peygambar aleyhisselam Hindustandın kırk kata Beytülmamurka **ziyarat kıldı**. (NF 38.3-4)

Keliñ bu Hak Tealanıñ evinge **ziyarat kılıñ**. (NF 39.5)

Kabeke **ziyarat kıl**galı bardım erdi. (NF 188.3)

Adam peygambar aleyhisselam Kabeke **ziyarat kılur** erken alam yaruk erdi. (NF 338.7)

zulm kıl:- zulmetmek, haksızlık etmek.

Hak Teala ziyandın takı yavuz işler kılmakdın takı **zulm kıl**makdın yıgar. (NF 311.16)

Zulm kılgan mümin birle mülk [baki] kalmas. (KE 39v20)

Zulum kıldı zalim, *kücemledi* kücemci. (ME 191.3)

+gA / +kA

Ey nareside Ömer saña ne **zulm kıldı** kim Ömerke mundag aytur sen? (NF 108.7)

Kim kim bu altı kimerse hakkınga yaman söz aytur bolsa özinge **zulm kıl**mış bolgay (NF 121.10)

Munuñ toksan tokuz sağlığı bar erse seniñ bir sağlığını alayın tese saña **zulm kılur**. (KE 135v1)

Süleyman peşiman boldı, Belkis yıgladı, özümge **zulm kıldım**. (KE 150r9)

Yunus bülend ün birle bizni yad kıldı: İdiya sendin özge Teñri yok arıglık saña turur, men özümge **zulm kıldım** zalimlerden boldum tedi. (KE 156v16)

1.1.5. Yardımcı Fiili yap- Olan Birleşik Fiiller

Türkçe Sözlük'te *yap-* fiilinin esas fiil olarak tespit edilen anlamlarından bazıları şunlardır: 1. Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek 2. Olmasına yol açmak 3. Onarmak, tamir etmek, 4. Bir şeyi başka bir şey durumuna getirmek, 5. Bir dileği, bir isteği yerine getirmek, uygulamak, ifa etmek vb. Türkçe sözlükte, *yap-* fiilinin, yardımcı fiil olarak kullanımıyla ilgili üç madde verilmiştir: 1. Bir durum yaratmak: "Fırının harlı ateşi yanaklarını pembe pembe yapmıştı." 2. Edinmek, sahip olmak: "servet yapmak, altın yapmak" 3. Bir kimseye bir meslek kazandırmak, yetiştirmek: "onu da üsküdardeki ambar memuru yapmak suretiyle daireden uzaklaştırdı." (TS 2005:2130)

Adnan Rüşü Karabeyoğlu, *yap-* fiilinin *et-*, *eyle-*, *kıl-* gibi adla gösterilen nitelik veya durumun birleşimin nesnesi olan varlığa yüklenmesini, edindirilmesini; adın bildirdiği kavramın meydana getirilmesini, gerçekleştirilmesini anlatmak için

kullanıldığını belirtir. Karabeyoğlu, *yap-* fiilinin gerçekleştirmek, meydana getirmek, ortaya çıkarmak, oluşturmak anlamlarıyla esas fiil; bir durumu, hâli, işi gerçekleştirmek, meydana getirmek anlamıyla yardımcı fiil olduğunu, bunun ayrımının ise ad unsurunun iş, durum bildirip bildirmediğiyle anlaşılacağını ifade eder. Karabeyoğlu, *ekmek yap*-ta, ekmek nesnesi ile *yap-* hareketi arasındaki ilişkinin bu nesnenin meydana getirilmesi şeklinde iken, *alışveriş yap*-ta bir işin gerçekleştirilmesi şeklinde olduğunu dile getirir. (Karabeyoğlu 129-133)

“*Yapmak Neden Etmek Yerine Kullanılıyor -Tarihsel Bir Bakış-*” şeklinde Muna Yüceol Özezen tarafından Türkçeye çevrilen makalesinde Hendrik Boeschoten, benzer işlevlerde kullanılan *kıl-*, *et-*, *eyle-* ve *yap-* fiillerini inceler. *Yap-* anlamına sahip bu fiillerin işlevlerinden birisinin özellikle Arapça ve Farsçadan alınma kelimelerin kaynaştırılması olduğunu belirten Boeschoten, yine de bu fiillerin -Dede Korkut’tan örnek vererek- işlevsel farkına dikkat çeker. *Et*-in *yap-* yerine kullanımının yeni bir durum olduğunu belirten Boeschoten, bunun nedenlerini tespitin güç olduğunu ifade eder. (Boeschoten 2003)

Taradığımız metinlerde *yap-* yardımcı fiili, “suçlamak” anlamıyla, Mukaddimetü’l-Edeb’de *yala* ve *yazuk* isimleriyle; Kısasü’l-Enbiya’da ise *yalgan* ismiyle birleşik fiil oluşturmuştur. Kısasü’l-Enbiya’daki ve Nehcü’l-Feradis’teki *yap-* fiilini ilginç olması hasebiyle buraya aldık. Önce *yap-* fiiliyle kurulan birleşik fiilleri, sonra da *yap-* fiilinin geçtiği örnekleri sırasıyla veriyoruz:

yala yap-: suçlamak.

+gA

Yala yapdı aña anıñ *birle* / yavuz işdin **yala yapmak**. (ME 147.1)

yalgan yap-: iftira etmek, iftira etmek; suçlamak.

Aymışlar: bu kıssalarda sözlegenler üç türlüğ erdiler: biri kazifler yani **yalgan yapganlar**, ekinç hakiler yani işitkenni sözlegenler, üçünçi anlayı sözlegenler. (KE 235r15)

yazuk yap-: suçlamak.

+gA

Yazuk yükledi, yazuk yaptı aña. (ME 193.3)

[şü]kr kılduk, dost şükr kılır bolur, **aybların yapar** bolur, olarga rahmet kılduk, [dost] [dos]tka rahmet kılır bolur. (KE 214r6)

Sen ol oglaknı boguzlagıl men takı aş bişginçe bu tört batman arpanı ögügeyin takı **etmek yabayın**. (NF 28.12)

1.2. İsim + Diğer Yardımcı Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller

Burada, isim unsurundan sonra gelen *bol-*, *et-* / *ediş-*, *eyle-* / *edle-*, *kıl-*, *yap-* yardımcı fiillerinin dışındaki yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiilleri ele alacağız. Önce, bu kuruluştaki birleşik fiillerle ilgili araştırmacıların görüşlerine bakalım:

Zeynep Korkmaz, *Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları* adlı makalesinde birleşik fiilleri dört gruba ayırmıştır: 1. Bir isimle yardımcı fiilden 2. İki fiilin birleşmesinden 3. Bir sıfat-fiil ile *ol-* fiilinin birleşmesinden 4. İsim veya isim soylu bir veya birden çok kelimenin belirli gramer kalıpları içinde bir esas fiil ile birleşerek bir anlam kaymasına uğramasından meydana gelen birleşik fiiller. Korkmaz, 4. gruptaki birleşik fiillerin anlamca kaynaşmış birleşik fiiller; ilk üç gruptakilerin ise birleşik fiiller olarak adlandırılmasını doğru bulmaz; çünkü ister isim olsun ister fiil olsun bütün birleşik yapıdaki kelimelerde bir anlam kaynaşması vardır. Korkmaz'a göre 4. grubu diğerlerinden ayıran temel özellik, bu gruptakilerin önce birer anlam kaymasına uğradıktan sonra kaynaşıp kalıplaşmış olmalarıdır. Bu gruptaki birleşik fiiller deyimleşmiş, deyimleşme niteliği kazanmıştır. Bunlara deyimleşmiş birleşik fiiller demek daha doğrudur. (Korkmaz 1998: 3-14)

Zeynep Korkmaz, bu gruptaki birleşik fiilleri, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* kitabında *Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller* başlığı altında incelemiştir. Bu birleşik fiillerin gramer yapıları bakımından öteki birleşik fiillerden ayrılan bazı özellikleri olduğunu belirten Korkmaz, şu açıklamaları yapar:

Anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramış birleşik fiiller şekilce, bir ad ve bir yardımcı fiille kurulan birleşik fiillere benzerler. Ancak, onlardan ayrılan yanları, fiilden önceki ad ögesinin sabit kalmaması, yalın olarak kullanılabildiği gibi bir ad grubu halinde de bulunabilmesi ve işletme ekleri ile

genişletilebilmesidir. Bu özelliği dolayısıyla, fiilden önce gelen ad ögesi, fiile bir özne, bir nesne, bir yer tamlayıcısı veya zarf görevi ile bağlanabilmektedir. Ayrıca, fiilden önceki ad ögesi birden fazla da olabilmektedir. İşte böyle bir birleşme şeklinin verdiği esneklik, birleşği benzetmeler, mecazlı kullanışlar veya somutlaştırma yolu ile anlam kaymasına elverişli duruma getirmiştir. (Korkmaz 2003: 838)

Korkmaz, anlam kayması yoluyla oluşmuş bulunan birleşik fiilleri fiilden önce gelen ad ögelerinin sayısına göre:

- I. Tek ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller,
- II. İki ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller,
- III. Üç ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller

olmak üzere üç ana gruba ayırır.

Zeynep Korkmaz, gramer yapılarını ayrıntılı incelediği bu birleşik fiillerin anlam yapılarından da bahseder. Türkçenin anlatılması güç soyut kavramları karşılama somut kavramlardan faydalandığını belirten Korkmaz; benzetmeli, mecazlı kullanımların uzun zaman sonra bir anlam kaymasına uğradığını, böylece anlamca birbirinden farklı yeni kavramlara karşılık birleşik fiillerin ortaya çıktığını ifade eder. (Korkmaz 2003: 837-861)

Tahsin Banguoğlu, *Birleşik Fiil Tabanları* başlığı altında birleşik fiilleri; Zarf Öbeği Kalıbında (ileri sürmek, geç kalmak, boş vermek vb.), Çekim Öbeği Kalıbında (kar yağmak, baş kaldırmak, dile düşmek, göz yummak, ele almak, alt etmek, göç etmek, yok olmak, baba olmak, gelin olmak), Bağlam Öbeği Kalıbında (sayıp dökmek, vermek veriştirmek, gezip tozmak vb.) olmak üzere üç gruba ayırır. (Banguoğlu 1995: 310-318)

Haydar Ediskun, *Anlamca Kaynaşmış Bileşik Fiillerdeki ikinci kelimenin veya bütün kelimelerin kendi sözlük anlamından kayarak deyim durumuna geçtiğini ve birinci kelimenin isim durum ekleri alabileceğini* belirtir. (hasta düş-, laf at-, kafa tut-, boy ölçü-, iğneyle kuyu kaz-, ağzını ara-, gözden kaç- vb.) (Ediskun 1999: 246).

Tahir Nejat Gencan, *Anlamca Kaynaşmış Bileşik Eylemler* başlığı altında, I. alıkoymak, elvermek, düşgelmek, öngörmek, aşermek, aşyermek, varsaymak, vazgeçmek, II. hasta düşmek, yorgun düştü, lazım gelmek, hoş görmek örneklerini vermiş, bunlardan I. örneklerin büsbütün kaynaştığını, sözcüklerden ikisinin de sözlük anlamlarından sıyrıldığını, başka anlamlı bir gövde kurduğunu; II. örneklerdeki ilk sözcüklerin sözlük anlamlarında olduğunu, ikinci sözcüklerin sözlük anlamlarını kaybettiklerini fakat anlamca birleştiklerini belirtmiştir. (Gencan 2007: 377-378)

Gencan, *Öbekleşmiş Eylemler* başlığı altında, *Deyim Biçiminde Öbekleşmiş Eylemler*den bahseder. Eylem görevli deyimlerin sayısız olduğunu belirtir. Bunların birkaç sözcükle değişik biçimlerde kaynaştığını ifade eden Gencan, yazılışları ve türlü özellikleri bakımından bunların bileşik eylemler arasına alınamayacağını vurgular. Fakat Gencan, *hoş görmek* ve *ön gör (ül)*- örneklerini hem bu başlık hem de *Anlamca Kaynaşmış Bileşik Eylemler* başlığı altında verir. (Gencan 2007: 368-369)

Nurettin Koç, *Yardımcı Eylem Gibi Kullanılan Eylemler* başlığı altında, *el-vermek*, *aş-ermek*, *baş-vurmak* vb. örnekleri vermiş, bunların yardımcı eylem olmadığı halde bileşik eylem yaptığını belirtmiş ve bu tür eylemlerin giderek deyimleştiğini eklemiştir. (Koç 1996: 352)

Ayrıca Koç, *Deyimleşmiş Birleşik Eylemler* başlığı altında da bu tür kalıplaşmış birleşik eylemlerin Türkçede çokluğunu belirterek herhangi başka bir açıklama yapmaksızın sadece örnekler vermiştir. (Koç 1996: 357)

Deyim, *Türkçe Sözlük*'te, "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir." şeklinde tanımlanmıştır. (TS 2005: 517)

Ömer Asım Aksoy deyimini, "Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce." olarak tanımlamıştır. (Aksoy 1988: 52)

Türkçede Deyimlerin Söz Dizimsel Özellikleri adlı makalesinde Celal Demir, deyimleri yapısal olarak üç ana gruba ayırmıştır: 1. Bir Fiil veya Fiilimsi Üzerinde Oluşan Deyimler 2. Fiilsiz Oluşan Deyimler 3. Tek Sözcükten Oluşan Deyimler. Demir, *Bir Fiil veya Fiilimsi Üzerinde Oluşan Deyimler* de kendi içerisinde üç gruba ayırır: 1. Birleşik fiil yapısında olan deyimler 2. Bir fiilimsi üzerinde oluşan deyimler 3. Cümle

yapısında olan deyimler. Demir, bir mecazi anlama bağlanarak deyim özelliği kazanmış sözlerin dilimizde önemli bir yer tuttuğu tespitini yaptıktan sonra birleşik fiil yapısında oluşan deyimlerin kip ve kişi ekleri olmadan kalıplaşmış sözler olduğunu, bu bakımdan bunların cümle özelliği gösteren deyimlerden ayrıldığını belirtir. Demir, ayrıca bu yapıdaki deyimlerin cümlede yüklem olarak kullanıldıklarında kip ve kişiye göre çekimlenebildiklerini, cümlede isim ögesi olarak kullanılabildiklerini ve cümlenin gerektirdiği başka ögeleri de bünyelerine alabildiklerini ekler. (Demir 2008: 428-444)

Deyimlerin Dilbilgisel Yapıları ve Yapı Çözümlemişleri adlı makalesinde İbrahim Delice, deyimleri yapı özelliklerine göre tasnif eder. *Fiil Öbeğinden Deyimde*, bu gruba giren deyimlerin sözlüklerde *-maklı*, *-mekli* şekillerinin verildiği için isim-fiil öbeği imiş gibi göründüklerini; fakat bunların genellikle bir fiil anlamı veren bir çekimli veya çekimsiz bir isim ile yardımcı fiil gibi kullanılan bir asıl fiilin anlamca kalıplaşması yoluyla oluştuğunu belirtir. Bu grup için Delice'nin verdiği örneklerden bazıları şunlardır: acele etmek, açığa çıkarmak, açığa vurmak, ağız aramak, ramak kaldı, afişe olmak vb. Örneklerde görüldüğü gibi, *et-* ve *ol-* da asıl fiil olarak değerlendirilmiştir. (Delice 2003: 186,187)

Delice, *İsim-Fiil Öbeğinden Deyimde* ise bunları, asıl deyim yapısı olan kelime öbeği olarak nitelendirerek deyimlerin genellikle bir cümlenin yapı olarak kısaltılmış hali olduğu için bu kısaltmanın dile daha çok isim-fiil öbeği yapısında yansıdığını söyler. İbrahim Delice'nin bu grup için verdiği örneklerden bazıları şunlardır: abdest almak, meydan okumak, meydan vermemek, ağırlık vermek, el etmek, mal etmek.

Bize göre, Delice'nin yukarıda iki ayrı grupta verdiği bu örneklerin yapıları bakımından bir farkı yoktur. Delice'nin verdiği *-fiil olarak kullanılamayacak-* şu örnekler ikinci grup için uygun olabilir: kulaktan dolma, sonradan görme, yerden bitme, Hazret-i Nuh'dan kalma, ağız tamburası çalmak vb.

Yol Kelimesiyle Yapılan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller adlı makalesinde Kazım Karabörk, bu fiillerin şekil bakımından *isim + yardımcı fiillere* benzediğini ve onlar gibi tek kavramı karşıladığını; onlardan, fiilden önceki isim unsurunun sabit kalmaması, isim görevinde bir kelime grubu olabilmesi ve isim çekim ekleriyle genişletilebilmesi yönleriyle ayrıldığını ifade eder. Bu tür birleşik fiillerin şekil kaynaşması dışında anlamca da değişik bir kayma ve kalıplaşmaya uğrayarak

birçoğunun deyim özelliği kazandığını belirten Karabörk, bu anlam özelliklerini açar ve yol kelimesiyle yapılan anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiilleri teferruatlı olarak inceler. (Karabörk 2006: 357-363)

Yukarıda, birleşik fiillerin, bir yardımcı fiille bir isim veya fiilimsi unsurunun yapıcı ve anlamca birleşmesi, kalıplaşması şeklinde oluştuğunu ve bu yapının bir kavramı fiil olarak karşılaması gerektiğini söylemiştik. Burada, yardımcı fiil olarak *bol-*, *et-* / *ediş-*, *eyle-* / *edle-*, *kıl-*, *yap-* yardımcı fiilleri değil de diğer yardımcı fiiller kullanılmaktadır. Birleşik fiil yapısında, asıl fiil olarak da kullanımı var olan ve yapının ikinci unsuru olarak yardımcı fiil vazifesi gören fiil, kendisinden önceki isimle kaynaşarak bir eylemi, hareketi karşılar. Bu yönden, işlemiş olduğumuz *isim + bol-*, *et-* / *ediş-*, *eyle-* / *edle-*, *kıl-*, *yap-* yapısından farkı yoktur. Ancak, bu yapıda isim unsuru çekim ekleri alabilmekte ve mecazlı kullanımlar ağır basmaktadır.

Taradığımız metinlerde ‘pişman’, *bol-* ve *kıl-* yardımcı fiilleriyle fiilleştirildiği ve *pişman olmak* kavramını karşıladığı gibi *ye-* fiiliyle de kullanılır ve anlam olarak da yapı olarak da *pişman ye-*’nin *pişman bol-*’tan hiçbir farkı yoktur. Yine bu fiili karşılamak için *nedamet ye-*, *ökünç ye-* kullanılır. Aynı şekilde, ‘bayılmak’ için *bîhuş bol-* kullanıldığı gibi *aklı ket-*, *özindin kit-*; ‘itaat etmek’ için *muti bol-*, *munkad bol inkıyad kıl-*, - kullanıldığı gibi *boyun ber-*, *boy ber-*, *boyun sun-* da kullanılır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi bu yapıda mecazi kullanımlar ağır basmakta ve birleşik fiil yapısını oluşturan isim unsuru çekim ekleri alabilmektedir. Örneğin, ‘*keltür-*’ eylemi asıl anlamından uzaklaşarak yönelme hali eki almış *övke* isminin önüne gelir ve *övkege keltür-* olarak *öfkelen-dir-* fiilini karşılar. Burada *keltür-*, *kıl-* fonksiyonundadır. Yalnız, burada her kelimenin mutlaka mecazi anlamda kullanılması gerekmez. Kendisinden önceki isimle kaynaşması ve bir fiili karşılaması önemlidir. *ay-*, *cevab* kelimesinin önüne gelerek *cevab ay-* olarak *cevap ber-* ‘cevap ver-’ fiilini karşılar.

Şimdi, bu yapının örneklerini, fiili baz alarak, alfabetik sırayla görelim:

1.2.1. İsim + aç-

agız aç-: iftar etmek, oruç açmak.

Ey İsi meni **agız aç**madı tep kadgurmagıl Mevli Teala maña ruzi berdi **agız aç**dım dedi. (KE 170v2)

Emirül muminin Hasan razıyallahu anhu ruze erdi, hava gayet ısıg erdi keçe bolmışta ŝerbet anuttı aña agu kattı **agız aç**arda Hasanka berdi. (KE 242v2)

Oruç tutgan *oruç açdı* / **agız aç**gu nerse. (ME 14.8)

Oruç tutgan *oruç açdı* / **agız aç**gu nerse. (ME 14.8)

oruç aç:- iftar etmek, oruç açmak.

Oruç tutgan **oruç açdı** / *agız aç*gu nerse. (ME 14.8)

Oruç tutgan **oruç açdı** / *agız aç*gu nerse. (ME 14.8)

ruze aç:- 1. iftar etmek, oruç açmak.

İbrahimka konuk istemek farıza erdi, konuksuz **ruze aç**mas erdi. (KE 59r19)

İbrahim aydı: on kün boldı **ruze aç**mışım yok. (KE 59v6)

Bu keçe **ruze** bizde **aç**gıl. (KE 241r1)

2. oruç tutmamak.

Neçe köp kimerseler bolgay kim ruza erken **ruza aç**ganlar cümlesidin bolgaylar. Neçeme kimerseler bolgay kim *ruza tutmaz* erken ruzadarlar cümlesidin bolgaylar. (NF 265.8)

til aç:- konuşmak, dile gelmek.

Yüz övürüp yarlıkıdın yandı erse yoŝ Arab

Til açıp berdi tanukluk iŝeni hem bogrası. (KE 181v3)

Kafirler **til aç**ıp cefa okın atdılar, yoldın azgan Teŝridin yaŝan içi karalar barçası til köŝül bir kılıp Resülga ogradılar. (KE 203r13)

1.2.2. İsim + *açıl*-

köŝli açıl:- ferahlamak.

Yusufnuŝ **köŝli açıl**sun tep alıp sahraka çıktılar. (NF 112.10)

Ey baba bu Yusufnu bizke berseñ sahraka çıkarsak Yusufnuñ **köñli açıl**sa bolmaz mu?
(NF 354.3)

Meni inçilerim birle yabaña ıdgıl yazı yabanı koy kozıların köreyin **köñlüm açıl**sun.
(KE 69r9)

1.2.3. İsim + *adır-*

sütdin adır-: süttten kesmek.

Ya Resulallahi oğlanımnı tugurdum tedi erse peygambar aleyhisselam aydı: bargıl bu oğlanıñka süt bergil kaçan kim **sütdin adır**sañ kelgeysen tedi. (NF 349.3-4)

1.2.4. İsim + *ag-*

meñzi ag-: benzi atmak.

Musi aydı: munça yıl seniñ birle erdim. Neteg bilmez sen. Firavn tanıdı, **meñzi ag**dı.
(KE 111v4)

1.2.5. İsim + *agırla-*

konuk agırla-: misafir ağırlamak.

...**konuk agırlagan** (KE 56v10)

1.2.6. İsim + *agrı-*

köñli agrı-: kalbi kırılmak, incinmek.

Yusuf sakındı: eger atdın tüşsem Reyyan Melik **köñli agrı**gay. (KE 106v13)

Bir kün Emirel müminin Ömer razıyallahu anhu Ebu Bekr birle sözleşürde katıgrak sözleşdi. Ebu Bekr razıyallahu anhunıñ **köñli agrı**p Resulga bardı. (KE 195r5)

Saña edgü dua kılayın bu cehanda edgülük körgil ol cehanda kutulgıl bizniñ **köñlümüzni agrı**tmagıl. (KE 99r17)

1.2.7. İsim + *al-*

aleyk al-: selam almak, selama mukabele etmek.

Ferişteler, *aleykümü's-selam ve rahmetullahi ve berekatehu* tep **aleyk al**ur erdiler. (KE 7v1-2)

Musi selam kıldı Hızr **aleyk ald**ı, ya nebiyye'llah tep. (KE 129v11)

asıg al-: faydalanmak.

Halayık yarattım mendin **asıg alsunlar** tep, men alardın **asıg alayın** teyü yaratmam, tedi.
(KE 3r7,8)

assu al-: faydalanmak.

Assu alındı andın, fayda aldı, manfaat aldı anıñ birle. (ME 136.5)

Köp **assu aldı** nersedin, manfaat aldı nerse birle. (ME 174.7)

Manfaat berdi aña Tañrı oğlanı birle, **assu alındurdı** aña Tañrı oğlanındın / **assu alınmak**. (ME 21.5)

beyat al-: biat, söz almak.

Erenlerdin **beyat alsam** eliglerini tutup **beyat alurmen** velikin siz zaifalarnıñ eliglerini tutmak bolmas. (NF 26.10)

borc al-: borç almak.

Andın on ekki batman arpa **borç aldı**... (NF 140.13)

Kim kim **borç alsa** takı ol borçını ötemekke itikadı bolmasa ol ogırı turur tep aydı. (NF 409.15)

Nev-kisedin **borç almagıl**. (KE 164r14)

Yana bardı nev-kisedin **borç aldı** takı avan birle dost boldı. (KE 164r18)

cevab al-: (selama) karşılık vermek, selam almak.

...salam kıldı erse Musa aleyhisselam salamiña **cevab almadı**. (NF 349.13)

fayida al-: 1.istifade etmek, faydalanmak.

Hurmetiñ takı izzetiñ ziyada bolgay, atıñ alamda münteşir bolgay takı üküş kimerseler sendin **fayida algay** tep tabir kıldı. (NF 352.17)

Assu tegürdi aña / kendü assu aldı, kendüsi **fayda aldı**, kendü faydalı boldı / fayda.
(ME 52.6)

Assu alındı andın, **fayda aldı**, manfaat aldı anıñ birle. (ME 136.5)

2. faydalı olmak, yaramak.

Sizke salam kılayın takı siziñ hıdmatka **fayida alayın** tep keldim tedi erse... (NF 432.3)
ibret al-: ders çıkarmak, almak.

Andın soñ İmam Şafii takı kirdi takı ol hatunnuñ ekki yüziñe muşahida kıldı. Hak Tealanıñ kudratını körüp inen taaccub kıldı takı **ibret aldı**. (NF 205.11)

Melik aydı: Teñrim Eflün hakkı seni kın birle öltüreyin, kamug alem **ibret algay**. (KE 161v6)

...ölüglerni körüp **ibret alalıñ** tep gürüstannı yavuk kılduk. (KE 216v2)

İbret aldı anıñ birle (...) *itibar algu* nerse. (ME 132.4,5)

itibar al-: ders çıkarmak, ders almak.

Hak Tealanıñ kudratına bakıp **itibar almak** halallık birle bolsa fayida kılğay haramluk birle bolsa ne fayida kılğay tedi. (NF 205.14)

İbret aldı anıñ birle (...) **itibar algu** nerse. (ME 132.4,5)

karşu al-: 1. muamelede bulunmak.

Ey babam Tañrı Teala siziñ birle ne *muamilat kıldı* tep aydım erse maña aydı: ey ayalım şefakatlıg rahmetlig Teñrike satğastım maña rahat takı keramat birle **karşu aldı** dereceler uçtmah içinde Peygambar civarında ruzi kıldı. (NF 131.17)

Mekkedin kelgenlerni ağırlağ yerini yurtını koyup biziñ sohbatımızda bolmak üçün garibluknı ihtiyar kılıp keldiler. Kerek kim munlarga lutf u kerem birle **karşu alsañız** tedi. (NF 27.3)

2. karşılamak.

Mekkedin hicret kılıp kelgenlerke muhacir tenür takı Medine halkları kim Mekkedin kelgenlerke yari berdiler, **karşu aldılar**, lutf u kerem kıldılar, anlarga ensari tenür. (NF 27.5)

kısas al-: kısas, öç almak.

Kısas almadı kanındın. (ME 16.1)

Kısas alu berdi aña fulandın, öldürdi aña fulan uçun. (ME 37.7)

Fulan uçun öldürdi aña, **kısas aldı** andın fulan birle / öç almak. (ME 46.8)

Kıyas aldı andın, öldürülmüş öldürdi aña. (ME 144.6)

kız al-: evlenmek.

Ey karındaş biziñ Muhammed ulgaydı, **kız alur** vakti boldı ne fikr kılırsız? (KE 186v4)

kızlıkın al-: bekaretini gidermek.

Kızladı anı, **kızlıkın aldı** anıñ. (ME 136.2)

Sordı anı / *kızladı* kızını, **kızlıkın aldı** kızınıñ. (ME 144.6)

menfaat al-: faydalanmak, lezzet almak.

Manfaat aldı anıñ birle, maza alındı anıñ birle, mazalandı. (ME 181.7)

Manfaat aldı anıñ birle, assu alnuştı anıñ bi(rle). (ME 212.3)

öğüt al-: ders almak, söz dinlemek.

Hak tebareke ve teala sizke ögüt berür kim Hak Tealanıñ vazını tutup amal kılıp **öğüt alıngaysız**. (NF 311.17) *yaizüküm lealleküm tezekkerün*. Hak tebareke ve tealaka üküş şükür kılığıl heç neerse köñlüñe keçürmegil tep muridka *ögütlep* habar ıda berdi erse ol mürid takı sabur kıldı. (NF 325.14)

Ey Resülñiñ uruğı, Küfeligler bitigi birle keldiñ belaka ilindiñ, Müslim bin Akil birle neler kıldılar işittiñ mü, **öğüt algıl** Mekkege bargıl. (KE 245v13)

Öğüt aldı, *öğüt kabul kıldı*. (ME 146.5)

Körüp ibret eştip **öğüt almasa**ñ

Tirilgil tilekçe soñı ölmesen. (MM 282.1)

öc al-: öç, intikam almak.

Fulan uçun öldürdi aña, kıyas aldı andın fulan birle / **öç almak**. (ME 47.1)

Öç aldı andın. (ME 142.4)

Rahatlandı övkesindin, **öç aldı**. (ME 192.4)

Öcin aldı andın. (ME 133.3)

Öcin aldı andın. (ME 138.2)

pend al- ibret almak, ders çıkarmak.

Aymışlar: ol balık ermes erdi, Mevli Teala öz kudretin körgüzdi Süleyman **pend alsun** tep. (KE 138v20)

Zü'l-Karneyın bu sözlerdin **pend aldı**, dünyanı koydı zahid boldı. (KE 177v4)

satgın al-: satın almak.

Sizlerde et ya hurma saltık bar mu? **Satgın algay** erdük. (NF 22.1)

Ekki teve **satgın alıp** tururmen sekkiz yüz yarmakka. (NF 23.10)

Yusufnı **satgun almakga** arzuladılar. (KE 75r6)

Bu oğlanı **satgın algıl**. (KE 77r3)

sakışga al-: dikkate almak, önem vermek.

Uşmahnı tamugnı **sakışga almas**. (KE 211r19)

suv al-: sel basmak, sel götürmek.

Kesri elini **suv aldı** harab kıldı erse... (NF 82.5)

1.2.8. İsim + *aldur-*

köñül aldur-: aşık olmak.

Davud ol saçnı ol körkni körüp **köñül aldurđı**. (KE 135r9)

Ey Zeliha erksiz bolup **köñül aldurđı** erse tevbe kılğıl Tenrı keçürsün. (KE 85r4)

İbn Mülcem **köñül aldurmiş** erdi, kolğalı kişi idti. (KE 242r1)

köz aldur-: kör olmak.

Taşga çıkğan künni tuggan körk için **köz aldurup**

Kögsi köygen otda yağan bagrı ulğan Yakub ol. (KE 61v10)

yürek aldur-: korkmak.

Kamug erler **yürek aldurdılar**. Musiga aydılar: biz ol elge kirmesimiz, olar küçlüg ermişler. (KE 118r12)

Olar *korktular* **yürek aldurdılar**, Resul aleyhisselam çıkıp atlanıñ tedi çıkmadılar. (KE 225r7)

Bargıl Muhammedilerni *korkıt*gıl, **yürek aldurup** ala bolsunlar, tediler. (KE 225r4)

*Korkma*ñ, **yürek aldurmañ. (KE 222r2)**

1.2.9. İsim + *alış-*

elig alış-: birlikte hareket etmek, anlaşmak; el ele tutuşmak.

Ellig ellig er birle **elig alış**ıp, atlar yarışıp arkış tüşgen yerge keldiler. (KE 76r2)

Ömer karındaşı birle **elig alış**ıp kelürde aymışlar. (KE 196v17)

Muhammed Resülullahnı kördiler Ömer birle **elig alış**ıp yaranları birle kelürler. (KE 197r19)

boyun alış-: kucaklaşmak.

Aymışlar: bir hatun eri birle nezzarega çıkmış erdi, kaçan sahabelerniñ andag sançışıp ölgenlerin kördiler erse ekegü **boyun alış**ıp tokuştılar, şehid boldılar. (KE 224v16)

Kuçuştı anıñ birle, **boyun alış**tı anıñ birle. (ME 117.1)

söz alış-: anlaşmak.

Hilaf kılıştı anıñ birle, **söz alış**madı anıñ birle. (ME 120.8)

1.2.10. İsim + *as-*

darga as-: idam etmek.

Barsisanı tuttılar takı **darka ast**ılar. (NF 370.13)

1.2.11. İsim + *at-*

kaş at-: kaş göz yapmak.

Kaş atıp köñlümni alğan can kolarsiz bereyin

Ol neteg aşık bolur kim kaytsa maşuk rayıdın. (KE 83r19)

1.2.12. İsim + *ay- /ayt-*

cevab ay-: 1. (soruya) cevap vermek.

Cebreil aleyhisselam burunkılarka **cevab aymış**ı teg aydı erse ol takı kapug açtı takı maña merhaba tedi. (NF 54.6)

Neme körklü **cevab ay**dı tep medh kıldılar. (NF 189.8)

Andın keçti bir sürüg koyga keldiler ferişte bayakı sözni sözledi, İdris yana andaguk **cevab aydı**. (KE 20r13)

Bolur gün ravza içi pür-gülab

Sual sormadın hod **ayur rast cevab**. (MM 65.2)

2. karşılık vermek, mukabele etmek.

Ol maña selam kıldı takı merhaba kıldı erse men takı **cevab aydım**. (NF 55.1)

Ademga selam kıldım, **cevab aydı**. (KE 208v13)

Resul aleyhisselam Mevli Teala selamıña **cevab aydı**. (KE 212r9)

Hiç kim **cevab aytmadı**. (KE 156r8)

Kimerse **cevab aymadı**. Ekinç sordı, kimerse **cevab aymadı**. (KE 235v13,14)

dua ayt-: dua etmek.

Hacerül Esvedka kubla kılıp kim **dua ayturlar** ol takı bu sözke delil turur. (NF 273.11)

durud ay-: salavat getirmek.

Ebu Bekr radiyallahu anhu takı Peygambar aleyhisselamnun minberine aştı takı Tağrı Tealaka üküş hamd u sena aydı Peygambar aleyhisselamka **durud aydı**... (NF 93.14-15)

duruz (u) sena ay-: salavat getirmek.

Kayu yerde kim Hak Tealanın zikri yad kılınsa senin zikrin takı yad kılıngay. Takı Hak Teala saña öz zatı birle **duruz sena aydı** takı ferişteleringe buyurdı kim: benim resulümga **duruz sena aytinglar**. Takı ummatlaringa buyurdı kim kıyamatka tegrü saña **duruz u sena aygaylar**. (NF 10.8,9)

hamd u sena ay-: hamdetmek.

Ebu Bekr radiyallahu anhu takı peygambar aleyhisselamnun minberine aştı takı Tağrı Tealaka üküş **hamd u sena aydı** peygambar aleyhisselamka durud aydı. (NF 93.14)

Musi bir ediz yerde Beni İsrailni yığıp Mevli taa[la]ga **hamd u sena aydılar**. (KE 116r12)

Kaçan minberge agsa İdige **hamd u sena aytur erdi**. (KE 143r9)

kelime-i şahadat ay-: kelime-i şehadet getirmek.

Ya Resulallahı ol kafir ölümün korkup **kelime-i şahadat aydı**. (NF 336.2)

Hasange takı Hüseyinge vasiyyatlarını tamam aydı takı üküş vaz u nasihatlar kıldı takı **kelime-i şahadat aytı** başladı. (NF 154.6)

...ol mendin korkup bir daraht kuytusınga sığınıp **kelime-i şahadat aytıp** musulman bolsa emdi men anı öltüreyin mü ya takı yok mu tep sual kıldı erse Peygamber aleyhisselam aydı: ol kafir *kelime-i şahadat keltürmişdin* soñ öltürseñ sen anıñ teg kafir bolursen. (NF 335.8)

lanat ayt-: lanetleşmek.

Andın soñ peygamber aleyhisselam aydı: ey tersalar uş benim ehl-i beytim bular tururlar. Sizler takı ehl-i beytiñizni yığıñ takı **lanat aytalıñ**. (NF 144.6)

lebbeyk ayt-: telbiye getirmek.

Ol vakt kafurlar hac öteyür erdiler, cühudlar Beytü'l-Makdisga hac erkanın keltürür erdiler amma **lebbeyk ayturda**... (KE 204r1)

medh ayt-: methiye düzmek.

...ne kim kabilalar bar erse cümlesi kelip musulman boldılar takı şairları peygamber aleyhisselamka **medh ayturlar**. (NF 82.17)

öğdi ayt-: övmek, methiye düzmek.

Öğdi anı, **öğdü aytdı** aña / ögmek. (ME 61.4)

özr ay-: 1. af dilemek.

Şeyh ol gıybat kılgaña bir tabak hurma ıda berdi takı üküş **özürler aydı** kim: Özi kerem kılmış bizke hasanatlardıñ ıdımış. Biz ol hasanatka neteg mükafat kılı bileliñ? Velikin kuvvatımız bu mikdarka yeter. (NF 390.6)

Özür aydı aña yazukındın / sığındı aña. (ME 132.5)

2. affetmek; özür saymak, addetmek.

Unutup kıldı, kasd kılmadı tedi, ümmetiniñ bilmesde kılğanın **özr aydım**. (KE 212v21)

Oların bilmesliki üze hüküm kıldım, bilmeyin hüküm kıldılar tep **özr aydım**, *afv kıldım* (KE 213r21)

rast ay / ayt-: doğru söylemek.

Yahşı kıldınız, **rast aydınız**. (NF 312.1-2)

Yakub yalavaç sordı: ey böri, Teñri hakkı **rast aygıl**: Yusufumnu neteg yediñ? (KE 72v6)

Ey Davud ol kuşlar yalğan aymadı, **rast aydı**. (KE 100r15)

Circis aydı: **rast aytayın**, men Filistin ellig satıgçı kulmen, sen hem Teñriga kulmen, seniñ için hediyyeler anuklap keldim (KE 161v2)

Men Teñri yalavaçimen. Ebu Bekr aydı: **rast aytursen**, men sendin munı tasavvur kılur erdim. (KE 194v20)

salavat ay-: salavat getirmek.

Peygambarka **salavat aydı**... (NF 104.4)

Ol Muhammedke on kata **salavat aygıl** bu Havvanıñ mühri bolsun tedi erse Adam peygambar takı on kata **salavat aydı**. (NF 280.3,4)

Ey yaranlarım biliñ agah boluñ eger maña **salavat aytur** bolsañız mundag aytıñız. (NF 4.7)

selam ay-: 1. selam söylemek, göndermek.

Ya Resulallahı Hak Teala saña **selam aydı** selamdın soñ aydı... (NF 173.3)

Anamga mendin **selam aygaysız** takı anam benim için zinhar ceza u feza kılmasun. (NF 215.8)

İsmail kelse mundag sıfatlıg kişi kelmiş erdi, saña **selam aydı** tegil. (KE 49r15)

Ey karındaşım Yehûda, selamet kalgıl, atamga mendin **selam aygıl**. (KE 73v17)

2. selam vermek.

Kaçan kim Mevli azze ve celle Resülga **selam aydı** erse Resul aleyhisselam Mevli Tealanıñ selamına, men yalguz neteg cevab aytayın tep tamam yahşı kullarnı özige koldaş kıldı. (KE 212r10)

Resul aleyhisselamka **selam aydı**. (KE 239r7)

sena ayt-: övmek, salavat getirmek.

Hakikatta Tanrı Teala peygambar aleyhisselamka **sena aytur** takı kılınmış kıldaçı zelletlerini yarlıkar (NF 4.2)

söz ay-: söz söylemek, konuşmak.

Sizke karşı turup sözleşmişde ünden takı yavuk keltürüp **söz aymış** boluñ. (NF 421.1-2)

Kim kim bu altı kimerse hakkınga yaman **söz aytur** bolsa özinge zulm kılmuş bolgay. (NF 121.10)

Meni kodgıl men saña bir **söz aytaym**. (NF 410.12)

Tegme biri bir **söz aydı** (KE 180r10)

sual ay-: sormak.

Yana Üzeyr taaccüb takı şek birle **sual aydı**. (KE 55v21)

tekbir ay-: tekbir getirmek.

Kaçan kim Cebreil **tekbir aydı** erse İsmail takı aydı. (NF 216.3)

Bu **tekbir aymak** sünnet boldı kurban idinde. (NF 216.5)

Müminler bir yolu **tekbir aydılar**, sevündiler. (KE 133v14)

Anı körüp kamug müsülmanlar **tekbir aydılar**. (KE 222r16)

telbiye ay-: telbiye getirmek.

Bu kün hacılar lebbeyke Allahümme tep tonlarını suçlup başlarını açıp **telbiye aytıp** icabat kılur. (NF 39.7)

Menim atınga mu telbiye aydıñ tedi erse men aydım: ya Resulallahi siziñ niyyetiñizka **telbiye aydım** tedim. (NF 276.7,8)

tesbih ayt-: tesbih etmek.

Secdeke bardım takı secde içinde **tesbih aytı** uykuga bardım. (NF 319.7)

Velikin sen secde içinde kim **tesbih aytur** erdiñ köñlüñde bu endişe tüşti... (NF 320.5)

Bu suv içinde İdige **tesbih ayturlar**... (KE 129v19)

İdi azze ve celledin Davud tiledi kim saña **tesbih ayurga** maña koldaş gerek. (KE 135v18)

tesbih takdis ayt-: tesbih etmek.

Cebreil aydı: bu derya halkları İdige **tesbih takdis ayturlar**. (KE 157r9)

Yana ekinç kat kök feriştelere indiler arslan surethg, adın ün birle **tesbih takdis aydılar**. (KE 121r5)

tesbih (u) tehlil ay-: tesbih etmek.

Feriştelere ün kötürdiler, **tesbih tehlil aydılar**. (KE 121r5)

Saika koptı, yel esti, kök küldürdedi, yaşın yaşnadı feriştelere ün kötürdiler, **tesbih tehlil aydılar**. (KE 121r4)

Ey ana koptı, namaz kılğıl **tesbih ü tehlil aygıl**. (KE 128r21)

tevil ay-: tevil etmek, yorum getirmek.

Ve eger Kuranda ya takı hadise bu neerseler kelmiş bolsa ulema **tevil aymışlar**: Hak Teala körgegen turur velikin körmeki köz birle ermes. (NF 60.9)

vaaz ay-: vaaz etmek, vaaz vermek.

Vaaz aydı vaiz halayıklarka. (ME 73.4)

vaaz ve nasihat ayt-: vaaz etmek.

Süleyman peygambar aleyhisselam ol minber üze aşıp şeriat ahkâmını Hak Tealanın fermanını beyan kılur erdi takı **vaaz ve nasihat aytur erdi**. (NF 210.8)

Beni İsrailni yığıp mi[nberga] aşıp meclis tutar erdi, **vaaz ve nasihat aytur erdi**. (KE 124v12)

Künlerde bir kün Resul aleyhisselam tañ namazını ötep minberga agıp sahabelerka **vaz ve nasihat kıldı**. (KE 235v12)

vasf ay-: anlatmak.

Öziñe bu til birle **vasf aymakım**

Erür bî edeblik veli baymakım. (MM 401.1)

yalgan ay-: yalan söylemek.

Men takı **yalgan aymadım** peygambar aleyhisselam takı **yalgan aymadı**. (NF 131.6)

Kimerse Tanrı Tealanı sever men tese takı anıñ köglinde bolmasa dünya muhabbatı bolsa ol kimerse **yalgan aydı**. (NF 199.10)

Meniñ oğlum ogrılık kılmas **yalgan aytursız**. (KE 99r5)

Bu Musi **yalgan aytur** bolgay köreyin. (KE 113v15)

Ebu Eyyub aydı: bilürmen, **yalgan ayturlar** amma sözleyürler. (KE 235r21)

1.2.13. İsim + *az-* /*azdur-*

yol az-: yolunu şaşırmaq, kaybetmek.

Ey Ebu Cehl kördiñ mü kim Muhammed **yol azmamış** amma sen azmışsen. (KE 190v19,21)

Şamdın kelürde **yol azdıñ** men köni yolga köndürmedim mü? (KE 190v6)

Hızr barıp karağuda yörürde **yol azdı** çerigdin ayrıldı. (KE 176v18)

yoldın az-: doğru yoldan ayrılmak, azgınlığa sapmak.

Rabka yazıp **yoldın azıp** sunmadın dinga boyun

Hakga tanıp halkga yanıp butga sıkıp hamr içip. (KE 29r4)

Munça sanlıg halk içinde biri yolga könmedi

Hakga yazıp **yoldın azıp** yörüdiler yolsuz[un]. (KE 151v11)

azdur-: yoldan çıkarmak, doğru yoldan ayırmak, kötü yola düşürmek.

Bu ahmaklarını **yoldın azdurdım**. (KE 127r1)

1.2.14. İsim + *bagla-*

köñül bagla-: 1. sığınmak.

İbrahim aleyhisselam İdi azze ve cellege **köñül bagladı** erse hitab keldi: ey ot savıgıl, selamet turgıl İbrahim üze. (KE 42r7)

2. severek, sevgiyle bağlanmak.

Azazil olar birle erdi, yeti miñ yıl mülk tutdılar dünyage **köñül bağladı** erse Mevli olarnı tilemedi, mendin edinge **köñül bağladınız...** (KE 4v18)

Ölümnü unutmasunlar, hıkd ve haseddin irak tursunlar, şeriat ahkâmını berk tutsunlar ve dünyage **köñül bağlamasunlar.** (KE 236v10)

sabır bağla-: sabretmek.

Taŕrika taat kılmak içinde nefsüne **sabır bağlagıl** ya takı halklarga risalat tegürmek içinde *sabr kılğıl* kafırlar azarınga Hak sözi fermanını tegürmek içinde *sabr kılğıl*. (NF 9.16,17)

1.2.15. İsim + *bak-*

hakaret közi birle bak-: hor gözle bakmak, küçük görmek.

Emdi siz halifa bolduñız, Peygambar aleyhisselam yerinde olturduñız. Kerek kim sizke sahaba **hakarat közi birle bakmasa** (Hor köz birle bakmasa temek bolur.) Bu benim tonum kedip minberke minseñiz bolgay mu? (NF 105.17)

hor köz birle bak-: hor gözle bakmak, küçük görmek.

Kıbr ol bolur kim Hak Tealanıñ fermanıña iltifat kılmaz takı halayıkka **hor köz birle baksa.** (NF 371.9)

Men ol zahidniñ cümle taatını habata kıldım taatını baştın kılsun benim kullarınga **hor köz birle bak**ganı için takı ol fasikniñ cümle yazukını yarlıkadım özini miskin aciz körüp öñinlerni özidin artuk körğeni için tep aydı erse... (NF 373.1)

Ol abid bu fasikdin arlandı takı bu fasikka **hor köz birle baktı** takı özi birle aydı kim: Men Benu İsrailniñ abidi takı zahidi bolgaymen. Bu fasik benim katımda ne kıılır tep özini ulug kördi takı ol fasikni *hor kördi.* (NF 372.15)

1.2.16. İsim + *bar-*

dünyadın bar-: vefat etmek.

Peygambar aleyhisselam **dünyadın bardı** mendin razi erdi, Ebu Bekr radiyallahu anhu takı dünyadın *rihlat kıldı* mendin hoşnud erdi. (NF 105.6)

Ebu Leheb **dünyadın barmışdın** soñ tüşimde körermen ot yalıñ içinde turur. (NF 18.8)

On üçünçü küni du-şenbe küni **dünyadın bardı.** (KE 198r17)

Ömer radiyallahu anhu **dünyadın bardı**. Aydılar: nedin bildiñ? Aydı: imdige tegi böri koyka tepünmes erdi, bu kün tepüdi bildim kim Ömer *dünyadın keçti bardı*. (KE 239r15)

Oglum men **dünyadın bardım** erse atañ karındaşlarındın kayusın ihtiyar kılırsen? (KE 186r11)

erke bar-: evlenmek.

Munça sansız sakışsız **erke bardım** teyürsen. Neteg bıkır bolursen? (NF 399.2)

fıkrge bar-: düşünceye dalmak.

Ey Ömer bu munça kişi birikip meni tuta bilmesler, sen yalguz barıp Muhammed başın neteg kesersen? Ömer **fıkrge barıp** akrın yöriy başladı. (KE 196r15)

uykuga bar-: uyumak, uykuya dalmak.

Sahabalarda biri bir keçe virdini tamam kılı bilmedin gaflat galib bolup **uykuga barmış**. (NF 315.16)

Bir keçe taat ve ibadat kıldım takı seher vaktı erdi kim secdeke bardım takı secde içinde tesbih aytu **uykuga bardım**. (NF 319.7)

yakın bar-: yaklaşmak.

Melik yana on kişi iddi, tagga **yakın bardılar** biri aydı: sizler munda turuñ, men yalguz baraym. (KE 160v13)

yırak bar-: uzaklaşmak.

Bir karga bir yerdin kiçig bala erken uça karıñça ne mikdar ol yerdin keçe **yırak barsa** bu kimerse takı tamugdın andag yırak bolgay. (NF 260.2)

Yırak bardı yer içinde. (ME 10.3)

1.2.17. İsim + *bas-*

mühür bas-: mühür basmak.

Hat bitidi takı **mühür bastı** takı Ebu Bekr oğlını Mısırka beglikke ıda berdi. (NF 133.5)

nişan bas-: mühür basmak.

Nişan bastı bitigge, tamgasın ya adın bitidi. (ME 95.7)

uyku bas-: uyku basmak.

Aymışlar: Ol halde Teñri Teala yarlıkı birle Yakubnı **uyku bastı**, tüşünde Azrailni kördi (KE 99v17)

1.2.18. İsim + *basıl-*

övkesi basıl-: öfkesi dinmek, geçmek.

Yusuf Yehudanıñ övkelemişin kördi erse yaş oğlıga aydı: bargıl ol erniñ arkasın kolun birle sıgagıl. Oğlan barıp sıgadı erse Yehudanıñ **övkesi basıldı**. (KE 98r16)

Bir elni yalguz buzmanğa tayanmas erdiler, ya kendü Yakub yalavaç urgındın kimerse eligini arkalarıga sıgasa **övkeleri basılur** erdi. (KE 98r13)

1.2.19. İsim + *başla-*

yol başla-: 1. yol açmak, vesile olmak.

Ta taharetga sebep boldı, *ha* hidayetga **yol başladı**. (KE 196v11)

Seniñ tüşüñni yorguçıga men **yol başlagayın**, meni aña ibergil tedi. (KE 90r1)

2. yönlendirmek.

Tiriñ suvga **yol başladılar**, keçerde tenini köreliñ tediler. (KE 18r14)

1.2.20. İsim + *ber-*

aman / eman ber-: güvence, garanti vermek, rahat vermek.

Tamugdın **eman berip** sekkiz uçmahka şayista kılğıl. (NF 68.12)

Biziñ birle uruş kılmağıl bizke **eman bergil** öz dinimiz üze turalıñ tediler erse... (NF 144.14)

Kayu yerde namaz kılğanımıznı körseler ururlar sökerler heç bizlerke **eman bermezler**... (NF 11.6)

Yalbardılar, *aman koldılar*. Resul aleyhisselam **aman berdi**. (KE 228r6)

İlim birle bolsa amel körklüki

Dalaletga yol hem **aman bermes** ol. (MM 150.4)

ant ber-: yemin ettirmek, söz verdirmek.

Emdi bargıl takı ol kişidin yarmakıñı tilegil takı bermese men seni kazika eletürmen takı saña **ant berürmen** tep aygıl. (NF 195.13)

Cebrail kelip toprak algalu ogradı erse yer Cebrailge **ant berdi**. (KE 5v15)

Bu üç işge **ant berdi**, İbrahim ant içti. (KE 48v1)

ariyat ber-: borç vermek.

Safvan yüz yarık **ariyat berdi**. (NF 71.12)

Astıngı tonı öziniñ turur üstünki tonı men **ariyat berip** tururmen... (NF 106.5)

Eger bahşış kabul kılmasañ bir ton **ariyat bereyin**... (NF 222.14,15)

arka ber-: 1. birine sığınmak, sırtını dayamak, güvenmek.

Tayandı anıñ üze ya **arka berdi**, ya sığındı aña / bu benim ardım arkam, ol benim tayancım. (ME 130.4)

2. arkasını dönmek, sırt vermek.

Ertesi namaz kılıp oltururda mihr[ab]ga **arka berip** zindan halkıga ilm öğretür erdi. (KE 87v11)

Uhud tagıña **arka berip** kora kılıñ. (KE 223r8)

at ber-: ad vermek

Bu kitabke Nehcü'l-Feradis **at berdük**. (NF 2.16)

Bir ulug imarat kılıp aña Kulays **at berdi**. (NF 41.11)

Hak tebaraka ve teala añar İblis **at berdi**, Hak rahmatıdın nevmid bolgan temek bolur. (NF 279.1)

Yetinçi karın ogul tugdı erse ol ogulga Haris **at berdi**. (KE 4r17)

Ol yoldın İsmail **at berildi**. (KE 48v12)

baş ber-: kendini feda etmek.

Resul hanedanı üçün **baş berdiñ** tep ol baş birle bir Yezidni urdı, helak kıldı (KE 246r14)

beşaret / bişaret ber-: müjde vermek, müjdelemek.

Hasan Hüseyin uçtmah yigitlerinin begi turur tep maña ferişte **bişarat berdi**. (NF 170.15)

Cebrail Lut bi[rle] bodunını helak kılgalu kelmişde İbrahim yalavaçka konuk bolup Saredin İshak atlıg oğlun, bolur tep **beşaret berdi**. (KE 54r2)

Süleyman **beşaret berdi**, Belkıs sevündi. (KE 150r12)

beyat ber-: biat etmek.

Cümlesi Peygambar aleyhisselamka kelip selam kılıp **beyat berdiler**. Peygambar aleyhisselam öz elgi birle ol **beyat bergenniñ** elgini tutar takı aytur erdi... (NF 25.13)

Peygambar aleyhisselamnıñ mübarek cemalını köreliñ takı cüftlerimiz **beyat bermiş** teg bizler takı **beyat bereliñ** tediler. (NF 26.1)

borç ber-: borç vermek.

Men cümle malımını Rebbümke **borç berdim**... (NF 425.8)

boy ber-: boyun eğmek, itaat etmek.

Ey Peygambar, Tañrıdın korkgıl takı kafırlarka takı munafıklarka **boy bermegil**... (NF 48.4)

Ve eger musulman bolmasañız bizke **boy berip** yıllık mal beriñler. (NF 82.14)

Boy bermedi er. (ME 167.4)

boyun ber-: itaat etmek.

Yani kim kim Resul fermanınça bolsa yürise aña **boyun berse** Tañrı Teala fermanınça yüridi takı Tañrıka **boyun berdi** tep yıglar erdi. (NF 91.2,3)

Arablarnıñ bazıları Ebu Bekrke *inkiyad kıl*madılar. Aydılar: Namaz kılurbiz velikin zekat bermez[miz] tediler erse, *inkiyad* **boyun bermek** bolur, Ebu Bekr radiyallahu anhu aydı... (NF 94.12)

Yaraşıklık kılışdı anıñ birle, **boyun berdi** aña anıñ buyrukına. (ME 123.2)

can ber-: can vermek, ölmek.

Menim köksüm üze **can berdi**. (NF 90.7)

Ey melekel mevt **can bermek** açığın işitip men. Meniñ canımnı algıl, **can bermek** açığın köreyin. (KE 20r20,21)

Sual kıldılar: **can bermek** katıglıkı neteg turur? (KE 56r21)

Bu vasiyyetlerni kıldı, *kelime aydı*, **can berdi**, sahabeler taziyet tuttılar. (KE 239r4)

İradet bu iman bekası erür

Meşayih meded **can** barurda **berür**. (MM 285.2)

cevab ber-: 1. (soruya) cevap vermek.

Cebreil bayakı teg **cevab berdi**. (NF 54.11)

Emdi yana yañı ehd kılsak bolgaymu tedi erse Peygambar aleyhisselam heç **cevab bermedi** erse çıktı, Ebu Bekrke bardı. (NF 48.1)

Bu ulug ulemalar tefekkür kıldılar heç **cevab berü** bilmediler. (NF 188.17)

Aymışlar: Yusuf yalavaçmñ eki mucizesi bar erdi: Biri ol sagu erdi kayu sözni andın sorsa ol **cevab berür** erdi. (KE 106r6)

Yusuf peygamborni kördüm, aydım: ya Cebrail bu kim turur? aydı: karındaşın Yusuf turur aleyhisselam, aña selam kıldım, **cevab berdi**. (KE 208v18)

Cevab aydıştılar, **cevab berişdiler**. (ME 203.1)

2. karşılık vermek.

Peygambar aleyhisselamka selam berdi erse Peygambar aleyhisselam takı **cevab berdi**. (NF 88.9)

Kaçan kim emirülmuminin Alini kördi erse karşıu keldi selam kıldı Ali radiyallahu anhu takı **cevab berdi** takı aydı... (NF 147.3)

Aymışlar: melik Yusufga yetmiş til birle söz sözledi, Yusuf kamug til birle **cevab berdi**. (KE 92r14)

Cevab berdi aña, *icabet kıldı* aña. (ME 104.1)

3. cevap vermek, söylemek, anlatmak.

Ey kulum dünyada ne kıldıñ erse **cevab bergil** tese... (NF 248.17)

Vallah men **cevab berü** bilmezmen, Peygambarka neteg cevab kaytarayın heç bilmezmen... (NF 417.2)

Yanut berdi aña işi üze kılınçinga / yanut / söz kaydardı aña, **cavab berdi** aña / kaytarmış söz, ol cavab. (ME 45.3)

Cevab aydıstılar, **cevab berişdiler**. (ME 203.1)

ceza ber-: mükafat vermek, karşılık vermek.

Her ayna **ceza bergeymiz** ol kimerselerke kim mihnetke sabur kıldılar amallarnıñ körklügreki birle. (NF 324.8)

Hak teala sizke hayr **ceza bersün** tediler. (NF 85.14)

Hakikatta sabur kılğanlarga tamam **ceza berilür** hisabsuz. (NF 260.8)

Küydi aña *yanut bermek* uçun, yol başında küydi aña **ceza bermek** uçun. (ME 169.4)

dem ber-: hastanın iyileşmesi için nefes vermek, üfleme.

Süleyman yegirmi künde ol tegrede çavıkdı, hastanı *okup dem berse* sıhhat taptı, divanega okusa sagaldı. (KE 144r20)

destur ber-: izin vermek.

Ya Ummi Muid **destur berür** müsen anı sagmakka tedi erse ummi Muid aydı: İñen **destur berürmen**. (NF 22.6)

Melik aydı: ey Sare dua kılğıl eliglerim oñalsun men sana **destur bereyin** tedi. (KE 46r3)

Yana aydı: maña rahm kılıp mindürgil müzd yarmak bereyim. Oğlan aydı: anam maña **destur bermişi** yok, mindürmezmen. (KE 128v11)

İmdi **destur bersen** niçe mesele sual kılayın. Süleyman aydı: kılğıl. (KE 139r14)

emanet ber-: borç vermek.

Yarın biziñ idimiz bar malımıznı bizge beriñ kim tutum kulakdagı koldagı nerselerni bizge **emanet berin**. (KE 115r14)

habar ber-: haber vermek, bildirmek, söylemek.

Muhammed tugmıšta maña **habar berdiler**. (NF 18.11)

Peygambar aleyhisselam **habar berü** yarlıkar. (NF 7.3)

Teñri azze ve celle ol halden Muhammed Mustafa aleyhisselamga **haber berdi**. (KE 16r12)

İbrahim sevüندی Sarega **haber berdi**, Sare şad boldı, İdige şükr kıldılar. (KE 54r11)

Habar berdi aña işni, *tegürdi* aña işni, *bildürdi* aña işni. (ME 13.2)

Bildürdi aña işni, aңdurdı aña, **habar berdi** aña. (ME 65.2)

Haber berdi Allah kalamı bize

Teyemmüm kılıñ tep arıg yer üze. (MM 106.1)

2. anlatmak, öğretmek.

Ya Abdullah men saña **habar bereyin** mü kim ruza neteg tutmak kerek? (NF 260.13)

Beli ya resulallahi **habar beriñ**. (NF 260.14)

Añlatdı aña, **habar berdi** aña (ME 72.7)

hidayet ber-: doğru yola ulaştırmak.

Bu küç yetmişinçe yarag kılgu cehd

Hidayet berür ol hamidün mecid. (MM 405.4)

icazet ber-: izin vermek.

Bu Ataba takı atası Ebu Lehebke aydı: maña takı **icazat berseniz** men Şamka barsam ticarat kılısam tep aydı erse atası Ebu Leheb aydı... (NF 15.4)

Halifa kapugında derbanlar heç kimerseke kirmekke **icazat bermes**. (NF 302.10)

Biz munda helak bolduk bizni munda niçe saklarsen, koptıl bizni bir yaña eltil, yok erse bizge **icazet bergil** kiteliñ. (KE 118v2)

Zü'l-Karneyn bu sözlerdin pend aldı, dünyanı koydı zahid boldı, çerigge **icazet berdi**. (KE 117v5)

ihtiyar ber-: seçenek sunmak, serbest bırakmak.

İhtiyar berdi aña iki nerse arasında, üyürtü koyı berdi aña iki nerse arasında, erklig kıldı aña. (ME 102.5)

ilham ber-: vahy etmek.

Mevli Teala bir zaif sınar adaklıg, sınar kanatlıg, sınar közlüg ahsak çibinge ilham **berdi**, ol teşükdin kirip keldi Nemrudnıñ yañakıña kondı. (KE 44v1)

Mevli Teala Erham atlıg balıkg **ilham berdi** ol yüzükni alıp yuttı. (KE 144v10)

Mevli Teala bir hurma yıgaçıga **ilham berdi** [ta]g tüpidin kumrulup Resülga keldi, periler kelgenin haber berdi. (KE 206r5)

karar ber-: 1. karar vermek, anlaşmak.

Abdurrahman bin Mülcem aydı: men Alini öltüreyin. İbn Abdullah aydı: men Muaviyeni öltüreyin. Ömer aydı: men Amr bini'l-Asnı öltüreyin tep kılıçların aldılar, **karar berdiler**. (KE 241v18)

Bu üçegü **karar berdiler**. (KE 242r4)

2. sebat etmek, sakin olmak, yatışmak.

Mevli Tealadın yerge yarlıg boldı, **karar bermegil** tep teprenü başla[dı]. (KE 143v1)

Yerge yarlıg boldı: Süleymaña **karar bergil**. Süleyman ol yerde tün kün uyudu. (KE 143v5)

karz ber-: borç vermek.

Lokman **karz berür** erdi tanuksız, bitigsiz, biregü kelip miñ altun aldı. (KE 163v21)

kefaret ber-: kefaret vermek.

Ebu Bekr takı köñlidin Mustih hakkınga tutgan kinesini çıkardı takı antka **kefaret berdi** takı Mustihka burunkıdın yahşırak ihsan kılı başladı. (NF 419.2)

köñül ber-: bağlanmak, meyletmek.

Yarlıg keldi: Dünyage **köñül bermediñiz**, uçmahını unamadıñız imdi ne tileyürsiz? Aydılar: İlahi, bizge dünya kerekmez, ukbi kerekmez, bizge sen kereksen. (KE 10v17)

Ol kün izzet kördüm **köñül berdim**; bu kün aziz boldum aña ulandım. (KE 109v11)

Bu dünya keçerin bilür erken **köñül berür**. (KE 131r6)

2. aşık olmak.

Zeliha aydı: ey Yusuf men seni sövdüm, **köñül berdim** [yal]bardım maña bakmadıñ işitmediñ erse yaratkan İdimge yandım. (KE 110r5)

Davud kabul kıldı akd kılıp Tebşananı aldı, aña **köñül berdi** bela kelürin bilmedi. (KE 135r13)

Melik anıñ körkiñe <hayran> bolup ragbet kıldı, kız hem **köñül berdi**, nikah bolsun tep tevakkuf kıldılar. (KE 168r14)

kuble ber-: öpmek, öpücük kondurmak.

İmdi destur bergil ol mühr üze **kuble bereyin** sendin afv kıldım, tedi. Resul aleyhisselam destur berdi, İkaşe *kuble kıldı* (KE 236r9)

Resul aleyhisselam eki eliglerin ravzadın çıkarmış Hüseyinni kuçtı, agzıña **kuble berdi**. (KE 244v20)

kuvvet ber-: kuvvet vermek, güçlendirmek.

Manisi: Hüdaya **kuvvet bergil** İslamga bu eki erniñ birisi ya Ömer ya Ebu Cehl birle. (KE 195r16)

küç ber-: moral vermek.

Bolgay kim bizge asıg teggey, satsamiz bizge andın artuk baha algaymiz, satmasamiz evde **küç bergey**. (KE 79r5)

küye ber-: mühlet vermek.

Küye berdi borçluga / küymek. (ME 30.1)

mühlet ber-: zaman vermek.

Ya Muhammed bizke **mühlet bergil** bizler takı meşveret kılalıñ. (NF 143.13)

Maña **mühlet beriñ** dostlarım birle yaranlarım birle meşveret kılayın. (NF 186.15)

Maña bir saat **mühlet bergil**. Üküş mallar takı hazinalar cem kılıp tururmen anlarını fukara ve mesakinge tasadduk kılayın. (NF 442.2)

Üç kün **mühlet berdük**. (KE 125r8)

müjde ber-: müjde vermek.

Kim kim maña iman keltürdi erse maña peygambarlık kelmişdin soñ kıyamatga tegi cümlesinge ne sevab berse Tañrı Teala yalguz saña ol sevab bergey tep peygambar aleyhisselam Ebu Bekrke **müjde berdi**. (NF 100.9)

Müjde beriştirler, buştulaştılar. (ME 196.4)

nasihat ber-: nasihat etmek, açıklama yapmak.

İblis-i lain takı aydı: men takı bu kündin soñ heç kimerseke **nasihat bermegeymen** dedi. (NF 268.5)

necat ber-: kurtarmak.

Ya rebbi eger bu amalımını mendin kabul kıldıñ erse bizlerke bu beladın **necat bergil**. (NF 293.1)

Eger ol amalımını sen kabul kıldıñ erse bizlerke **necat bergil**. (NF 293.6)

Bu keçe saña ol melundın **necat bereyin**. (KE 65r13)

Aymışlar: kim berk yerge kirse ya belaga ilinse bu duanı okısa Mevli Teala **necat bergey**. (KE 71r2)

nişan ber-: göstermek.

Ey ayal biz Yakub peygambar oğlanları tururmiz hatunlar artınga bakmazmiz. Sen artımda yörigil. Takı men yol yañılsam maña yolını **nişan bergil**. (NF 114.2)

nusret ber-: yardım etmek.

Közüm birle kördüm ol kafırlarını Bedr tokuşında. Hak Teala peygambarka **nusret berdi**. (NF 12.13)

Ya Ömer Hak Teala tegürse kelür yıl Mekkeke kirgeymiz takı kaçan kim Hak Teala **nusret berse** Mekkeke kirip Kabe kilidini algaymiz inşallahu Teala dedi. (NF 46.13)

Ve eger kabul kılmasalar Hakdın *yari* tilep uruşğıl. Bolgay kim Hak Teala saña **nusret bergey**. (NF 139.10)

Mevli Teala olarga **nusret berdi** kamugını sünjü, kılıç birle sançtılar. (KE 165r16)

Ey kavmim sevünc sizge Mevli Teala Kabe halkıga **nusret berür**. (KE 180r8,9)

orun ber-: yer vermek.

Zü'l-Karneyn aydı: bu elçi biliglig kişige ohşayur alıp keliñ. Keltürdiler özge sarayda **orun berdiler**. (KE 174r14)

Hadice utru yöridi, Atikeni ağırlap öz yanında **orun berdi**, hiç kimersenı andag ağırlamışı yok erdi. (KE 187r5)

ögüt ber-: ögüt vermek, nasihat etmek.

Hak tebareke ve teala sizke **ögüt berür** kim Hak Tealanıñ vazını tutup amal kılıp ögüt alıngaysız. (NF 311.17)

Ey Musi sen özgelerge **ögüt berürsen**, özün meniñ [birle] tañ atgunça neler kıldıñ, hamr içtiñ, imdi kelip halkga ne **ögüt berürsen**? (KE 124v16,17)

Ulugları Resülñi ündep **ögüt berdiler**, aydılar... (KE 203r16)

Hak tebareke ve tealaka üküş şükür kılığıl heç neerse köñlüñe keçürmegil tep muridka **ögütlep** habar ıda berdi erse ol mürid takı sabur kıldı. (NF 325.14)

ötünç ber-: ödünç, borç vermek.

Ötünç berdi aña, borç berdi aña yarmaklarını / borç, ötünç. (ME 18.1)

Öñ yarmak berdi aña ol nemede / **ötünç berdi** aña yarmaklarını / yarmakñı öñ bermek ya **ötünç bermek**. (ME 23.5,6)

pend ber-: nasihat etmek.

Nuh aydı: İlahi tün kün senün fermanıñ tegürdim tiñlemediler, açuk aydım işitmediler, sır içinde **pend berdüm** kabul kılmadılar. (KE 23v2)

Bir vaktta Musi aleyhisselam Beni İsrailga yavlak **pend berür** erdi, köñlidin keçti men teg kimerse bar mu erken tep. (KE 131r7)

rahat ber-: dinlendirmek.

Peygambar aleyhisselam tünñüñ avvalında teninge **rahat berür** erdi takı yarusı keçe kopar erdi takı taat ve ibadat birle meşgul bolur erdi. (NF 315.3)

rıza ber-: razı olmak, rıza göstermek.

İsmail aydı: teñri yarlığı bolmış bolsa miñ canım bolsa fida kıldım tep **rıza berdi**. (KE 50v20)

Ol vaktta resm andag erdi kim kız kolar bolsalar vekil **rıza berse** vekil tonınga zaferan suyn saçar erdiler. (KE 192r6)

Sen **rıza berdiñ** mü? Berdim, tedi. (KE 192v4)

ruhsat ber-: ruhsat, izin vermek.

Mundın malum bolur kim heç halda namaznı kodmakga şeriat edileri **ruhsat bermedin** tururlar. (NF 241.1)

sakış ber-: hesap vermek.

Adem oğlu ölerin bilür erken sagınur: ölmesmen, ikinci tamugdın korkar erken yavuzluk kılır, üçünçi ne kılssa **sakış bermekni** bilür. (KE 131r5)

selam ber-: 1. namazda selam vermek.

Ol namaz kılmağan tayıfa kelip seniñ birle bir rekata namaz kılson, sen **selam bergil**. Yana bu tayıfa barıp duşmanka karşı tursun avvalkı tayıfa kelsün anlar takı bir rakat namaz kıraatsız kılsonlar takı **selam bersünler**. (NF 40.11,12)

Men sizni **selam bermişde** mescide kördüm. Fakirga takı neerse berdiñ. Neteg ayursen kim men erte namazınga kelmedim tep. (NF 100.14)

İmamga uyuglı eger ermese

Burun rekatını tüzü termese

İmam ekki yaña **selam bermedin**

Soñ oturuşda mesbuk kerek turmasa. (MM 132.3)

Selam berse turgay yetürgey namaz

Kerek mesbukane üküş bolsu az

Kerek ekki rekata ya bir rekata ol

Kıraat farıza a sahib-niyaz. (MM 133.1)

2. birine selam vermek.

Peygambar aleyhisselam maña **selam berdi** takı musafiha kıldı. (NF 102.7)

Peygambar aleyhisselamka **selam berdi** erse peygambar aleyhisselam takı cevap berdi. (NF 88.9)

3. selam söylemek, selam göndermek.

Ey oglum bargıl muminlar anası Ayişe hatundın derhost kılğıl takı aygıl: Ömer sizke **selam berdi** takı aydı kim... (NF 19.10)

Ya Ayyub ediñ celle celaluhu saña **selam berdi** takı bişarat saña bolsun kim burunkı kuvvatıngdın yahşırak kuvvat bağışladı. (NF 333.10)

Ey melik, ol biz aygan kişiniñ üni turur, özini Teñri elçisi atayur, saña kirmişte **selam bermes**, kamug alemluklar secde kılmış teg saña secde kılmas. (KE 232v17)

sevünç ber-: müjde vermek, müjdelemek.

İsmail ve İshak atlıg peygamber ogullardın **sevünç berdi**. (KE 210r12)

söz ber-: söz vermek.

Yakub Yusufnı idmazın bildiler erse Yusufga kelip **söz berdiler**, tezvır ü hile birle Yusufnıñ köñlin kopardılar. (KE 69r7)

süt ber-: emzirmek.

Bir ıvuk keyikge ilham boldı, künde kelip **süt berür erdi**. (KE 157v5)

Ogıan tuggandın soñ **süt bermeyin** ana[dın] ayırıp tonga çulgap Beytü'l-Makdis[ga] eltip koyar erdiler. (KE 170v20)

Tegme yıl olardın uragutlar kelip Mekke halkıdın **süt bergeli** oğlan eltür erdiler. (KE 184v8)

Ey Halime, bu oğlumı alıp **süt bergil**. (KE 184v12)

tahsin ber-: takdir etmek, beğenmek.

Kayu bir kimerse Hak tebareke ve teala hazratıdın korksa takı nefsinı tilekdin yıgsa hakikatta uçtmah anıñ örgeğü yeri turur tedi erse cümle ulemalar **tahsin berdiler** takı aydılar: hakikat cevab bu turur kim bu oğlan aydı tep insaf kıldılar erse... (NF 205.1-2)

talak ber-: talak vermek, boşamak.

Ya Ömer eşittim kim oğluñ Abdullah hatunınga hayz halında **talak bermiş** andag kerekmez. Oğluña buyurgıl hatunını mülkinge kaytarsun andın soñ arıglık halatında tilese **talak bergey** zinhar hayz halında **talak bermesün** tedi. (NF 122.4,5,6)

Kerek kim anar **talak berseñ** takı anı oğlum Yezidke cüftlendürsem. (NF 180.8)

Ol hatunum Umm-i Ubeyhaga **talak berdim** boşadım. (NF 180.14)

Hüseyin radiyallahu anhu takı anıñ katında Umm-i Ubeyhanı boşadı ve **talak berdi**. (NF 182.13)

İsmail aydı: ol atam turur, sen anı ağırlamamışsen evüñ eşigin kitergil tedigi seni aymış, imdi sen maña hacet ermessen tep **talak berdi**. (KE 49r18)

Er, hatunıge **talak berse** ol hatun ölmegünçe özge hatun reva bolmas erdi. (KE 213r6)

Ya Resulallah köñül unamasa **talak berip** yana bir adını kolgıl. (KE 234v15)

tanukluk ber-: şahitlik etmek.

Yani **tanukluk berürmiz** kim Tañrı bir ü bar turur andın öñin Tañrı yok turur takı **tanukluk berürmiz** kim Muhammed anıñ kulı turur takı resulı turur. (NF 58.9)

Men **tanukluk berürmen** kim Muhammed Tañrı Tealanıñ hak resulı turur. (NF 45.15)

Melik aydı: yana bir tanukuñ kanı kim **tanukluk bersün**. (KE 58v10,11,12)

Mevli Teala on sekiz ayet Kuran içinde benim arıglıkım üze **tanukluk berür**. (KE 235r12)

talim ber-: öğretmek.

Cebrail Nuhga **talim berdi**, yıgaçnı yargu birle yardılar. (KE 23v21)

Ançada Cebrail keldi bu duanı **talim berdi**... (KE 89r12)

Andın soñ Resul perilerge barıp yarlıg tegürdi, kabul kıldılar iman keltürdiler, taharet, *namaz* **talim berdi**, şeriat ahkamın **öğretti**. (KE 206r11)

Yani biz Yusufga mundag *öğretü* berdük, karındaşını bu eda birle alıp kalgıl, Mevli yarlıkı birle erdi, İdi **talim kılı** berdi. (KE 97v11)

tevfik ber-: yardım etmek.

İdi **berdi tevfik** bu birkaç kelam

Oruç ayı içre bitildi tamam

Tarih yetti yüz on üç erdi yılı

Selamün aleyküm aleyküm selam. (MM 407.1)

ümit ber-: ümitlendirmek.

Kavmi arasında Salih olarnı imanga ündedi azabın korkutdı, uçmahga **ümid berdi**, edgülük birle ögüt berdi. (KE 34v1)

ün ber-: seslenmek.

Zeüm ederü bardı, ol ünürge keldiler, kuş aydı eriñni *ündegil*. Zeüm katıg ün birle Kasurnı *ündedi*, ol ünür yarıldı, Kasur **ün berdi**, kirgil, tedi. (KE 33r2)

Hatifdin **ün berdi**. (KE 247r1)

yalga ber-: kiraya vermek.

Yalga berdi aña evni, duralıkga berdi aña evni / bu ter, *terge bermek* (ME 12.3)

Terge berdi aña evni, **yalga berdi** / yal. (ME 57.1)

Yalga berdi aña evni. (ME 110.7)

Yalga berdi evni. (ME 217.1)

yanut ber-: karşılık vermek.

Mevli azze ve celle aña ilm ve hikmet, tüş tabirini **yanut berü** yarlıkadı. (KE 79v20)

Bilgil, kim yavuzluk kılssa aña **yanut berürler** körmes müsen? (KE 129r5)

Yanut berdi aña işi üze kılınçinga / yanut / *söz kaytardı* aña, *cavab berdi* aña / kaytarmış söz, ol cavab. (ME 45.2)

Yanut berdi aña soyurkamışdın. (ME 99.3)

Yanut berdi aña, sezasını berildi anıñ birle. (ME 125.5)

yari ber-: yardım etmek, destek olmak.

Medine halkları kim Mekkedin kelgenlerke **yari berdiler** karşı aldılar lutf u kerem kıldılar anlarga ensari tenür. (NF 27.5)

Ey halayıklar zinhar ve zinhar Hüseyinge **yari bermeñ**. (NF 184.4)

Cebrail taş kesdi ferişterler **yari berdi** yonuşdılar. (KE 52v15)

Maña **yari berin**, aranızda tam koparayın. (KE 175v7)

Kaşki meniñ ömrüm vefa kılrsa erdi, seni Mekkedin çıkarur kün saña **yari bergey** erdim. (KE 194r15)

Yari beriştiler, yövütkeşdiler / tayandı añar. (ME 195.8)

Yari berdi aña, **yövüt etdi** aña / yövüt / yari bergen er, yövütkegen er. (ME 51.5)

Kuvvet berdi / kutardı anı / kutarmak, **yari bermek**. (ME 45.8)

Ulugladı ya **yari berdi** aña. (ME 74.6)

Yari berdi aña, küçlü kıldı. (ME 110.7)

Yari berdi aña, arkalu boldı aña / ol yarici, yari bergen, arkalu bolgan. (ME 112.4)

Bile ün etti anıñ birle okımakda, **yari berdi** aña okımak içinde. (ME 117.8)

Yari berişti anıñ birle kol kapuştı anıñ birle. (ME 110.2)

Yari beriştiler, yövütkeşdiler. (ME 195.8)

Yari beriştiler, biri biriñe arka boluştılar. (ME 196.5)

Yari beriştiler iş üze. (ME 204.1)

İlahi tilekim *meded* **yari ber**

Meni kıl müsülman helal lokma yer

Köñül marifet nün birle tolup

Tilimni kılı ber arıg seni ter. (MM 2.1)

yelge ber-: heba etmek, boşuna harcamak.

Munça altun munça tevedin mahrum mu kalursen. Yüz miñ halayık altun sevüglükündin can ve imannı **yelge berdiler**. (KE 195v10)

Bu er benim çerigimni **yelge berdi**. (KE 232r2)

yol ber-: 1. geçmesine izin vermek.

Bir yılan keldi takı ol teşükdin çıkmakka kasd kıldı Ebu Bekrniñ adakına başını tegürdi. Ebu Bekr radiyallahu anhu **yol bermedi** erse Ebu Bekr radiyallahu anhunıñ adakına soktı erdi. (NF 21.6)

Bu Ömerniñ işi neteg turur. Bizniñ teg eşreflerni kapugda tutar takı bu kimerselerke katında **yol berür**. (NF 110.7)

Yol beriñ Ebul-Velidge kirip aytur sözüñ bar. Olar külüştiler, Ebulvelid kim bolur bilmesimiz, bu saray bizniñ teñrimizniñ turur tep Musini tilençi sagındılar **yol bermediler**. Musi aydı: siz **yol bermeñ** men kirermen tedi. (KE 111r1,2)

Cebreil Muhammedni şefi keltürüng tedi. Keltürdi erse derya suvı yanldı ana **yol berdi**. (KE 199r7)

Bu inde yılan bar meni tike turur. Aymışlar: ol yılan Ebu Bekrni anıñ için tikdi kim Muhammed Resülullahnıñ kutlug didarın ziyaret kılayın teyü çıkar erdi, yol tapmadı erse **yol bersün** tep tikti. (KE 220r18)

Bu yıl yanıp bargıl yana yıl kelmişte saña **yol bereliñ**, üç kün turgıl ne tilesen kılğıl, tedi. (KE 226r5)

2. doğru yolu göstermek.

İmdi meniñ cevabım ol turur kim atalarıñ neteg sabr kıldılar erse sen hem andaguk sabr kılğıl, Teñri azze ve celle olarga neteg **yol berdi** erse saña hem andaguk **yol bergey**. (KE 99v5,6)

Ey İbrahim kanca barursen? Aydı: yaratgan İdimge barurmen, maña **yol bergey**. (KE 41v3)

yulug ber-: kurban etmek, feda etmek.

Kamugı seniñ urugıñ tururlar, başların olarka ok satğıl, **yulug bersünler**. (KE 222r21)

Özin **yulug berdi** aña / men saña yulug bolayın tedi. (ME 104.8)

zahmat ber-: 1. eziyet etmek, zulmetmek.

Bu kün bu Muhammed Mekkeni aldı yarın bizlerke kelgey bizlerke takı **zahmat bergey**. (NF 69.3)

Eger kafırları koysanız Mekkeke bargaylar takı öñin kafırları yığıp kelip sizlerke **zahmat bergeyler**. (NF 116.17)

Bu kişige **zahmet bermegil**, munı öltürmesen selamet kalursen. (KE 158v4)

Andın soñ Resul iman davetin zahir kıldı, kayu yoksuz çıgay erse iman keltürdi, baylar boynagular **zahmet bere** başladılar. (KE 195r3)

İman keltürgenler Resülga otuz tokuz boldılar, namaznı aşkare kılumas erdiler, kafirler müminlerge **zahmet bere** başladılar. (KE 195r15)

2. sıkıntı vermek.

Ol vakıtta kim agulug etni çeynep bıraktım erdi andın berü birer vaktlarda birer **zahmat berür** erdi maña. (NF 34.12)

zaman ber-: zaman vermek.

Ey melekül mevt maña **zaman bergil**. (NF 440.15)

Nemrud aydı: **zaman bergil** keñşeyin. (KE 42v15)

Umlak aydı: maña **zaman bergil** evümge barayın. (KE 64v12)

Resul urugı zaman kola turur, bir keçe **zaman berse** ne bolgay? Keçe **zaman berdiler**. (KE 246v5,6)

Küymek tiledi andın, **zaman bermek** tiledi andın. (ME 214.1)

1.2.21. İsim + *bil-*

habar bil-: öğrenmek.

Andın soñ Peygambar aleyhisselam Mekke kırığınga keldi erse andın soñ **habar bildiler**. İstidad kılmakka fırsatları bolmadı. (NF 49.3)

1.2.22. İsim + *bul-*

halavat bul-: lezzet almak, zevk almak.

Heç **halavat bulmadım**. (NF 247.10)

Men musulman bolganımdın soñ heç taamnı toya yemedim Rebbümke ibadat kılmaştı **halavat bulmak** için. (NF 267.5)

Men ol şübhelig sütüni içmişdin soñ taatnıñ **halavatını** neteg **bulgaymen** tep aydı. (NF 296.11)

lezzet bul-: lezzet almak.

Andag erse maña takı işaret kılğıl men takı bir yazuk kılayın takı taat içinde **lezzet bulayın**. (NF 369.17)

necat bul-: kurtuluşa ermek, kurtulmak.

Bir tirig çıpçuknı tabre içinde korsalar ölmez kim bu beladın *kurtulsa* ya takı *kurtulmaz* kim uça takı **necat bulsa**. (NF 438.10)

sıhhat bul-: iyileşmek.

Özi takı hacamat kıldı erse **sıhhat buldı**. Yana üç künden soñ ol Yahudiyeni buldılar. (NF 34.4)

1.2.23. İsim + *bulaş-*

masiyatka bulaş-: günaha bulaşmak.

Ol ak tonluglar anlar tururlar kim imanlarını zulum birle karıştırmadılar pak tirildiler takı dünyadın **masiyatka bulaşmadı** arıg çıktı. (NF 55.4)

1.2.24. İsim + *buyur-*

edgülükke buyur-: iyiliği tavsiye etmek.

Ya Aba Salebe **edgülükke buyurgıl** takı yamanlıkdın men kılğıl. (NF 304.6)

Üçinçi yol hakkı ol turur kim muminlarnı **edgülükke buyursañız** takı yamanlıkdın men kılsañız. (NF 305.11)

1.2.25. İsim + *buz- / boz-*

ahdni buz-: atlaşmayı bozmak.

Ömer anı işitip **ahdni buzgalı** ragbet kıldı. (KE 195v8)

Biz ekegü ma biri birimiz birle muvafakat kılduk, biri birimizge hilaf kılmagaybiz, **ahdni buzmagaybiz**. (KE 211v9)

yunug boz-: abdest bozmak.

Yunug bozar iş kıldı er. (ME 6.8)

Katıp suv burunka mesh etmek kulak

Sakal üşemek barmak aralamak

Üçinçi yumaklık yunur yer kamug

Yunug buzmagay bil bu sünnet komak. (MM 75.4)

Yel çıkmak uyumak tayanıp yatıp

Buzar tüşse **yunug** tayagı ketip

Yunug buzmagay muhkem otrup eger

Uyur bolsa bilgü sücud hem etip. (MM 77.2,3)

Buzulsa yunug yungu hali revan

Yunug birle tomak ulaşu aman

İdi hazretinde cefaçı bolur

Yunugsuz keçürse kişi bir zaman. (MM 85.1)

1.2.26. İsim + *çal-*

div peri çal-: cin çarpmak.

Bu sözlerni koygıl tep sordılar erse Resul aydı: telve ermesmen, **div peri çal**madı, mal kadgusı yok, aşık ermensen. (KE 203r10)

yerge çal-: 1. yere çalmak.

Bir ferişte keldi Teñri fermanı birle Kabilniñ adakın tutup yeti yolu maşrıkdın magrıbga tegi övürdi **yerge çaldı**, helak boldı. (KE 17v16)

Kurtganı tileyü bardı, buldı keltürdi, **yerge çaldı** öltürdi. (KE 28v6)

2. yerle bir etmek, yok etmek.

Şirk ve fitne tugını **yerge çaldı**, alemni ilm birle yaratdu, şeytanni adl birle sürdü.
(KE 236v19)

Din şeriat rayetini ali kılğan Mustafa

Küfr ü zulmet tuglarını **yerge çalğan** Mustafa. (KE 2r9)

1.2.27. İsim + *çat-*

yalğan çat-: yalan uydurmak.

Üçünçisi ol turur kim mendin hadis rivayat kılur takı aytur kim: Peygamber aleyhisselam mundag aytur tep. Menim üze **yalğan çatar**. Men aymamış hadisni bilür erken peygamber aydı teyür. (NF 381.7)

Çattı anıñ üze yalgannı, yalayıdı aña / yalğan söz, **yalğan çatmış** söz, yalayımış söz.
(ME 150.4)

Bezeyü çatdı sözni, **yalğan çattı** sözni. (ME 98.6)

Çattı yalgannı, yalğan çatdı. (ME 140.5)

1.2.28. İsim + *çevür-*

yüz çevür-: 1. ilgilenmemek, ilgiyi kesmek.

Ya Yusuf sen takı bukündin soñ mundın **yüz çevürgil**, munuñ katinga kirmegil tedi.
(NF 362.10)

Zahid ol kimerse turur kim dünyadın **yüz çevürse** takı ahiratka *yüz ursa*. (NF 148.6)

Atañ atıdın nişe **yüz çevürsen**? (NF 46.7)

Eger bu kafırlar Peygamber aleyhisselamnuñ rastlığına bir nişan körseler ol nişandın **yüz çevürler**. (NF 35.5)

Ya İmamel müslimin mendin ne günah keldi kim selamumga cevab kaytarmadıñız takı **yüzüñüzni** mendin **çevürdünüz** tedi erse... (NF 223.13)

2. kaçmak.

Katıg uruşsunlar, duşmandın **yüz çevürmesünler**... (NF 70.8)

Yüz çevürdünüz hezimet bolğan halda. (NF 74.12)

arka çevür-: ilgiyi kesmek.

...takı biri birinizke yigrenmeniz takı biri birinizke **arka çevrüp** olturmanız... (NF 412.7)

1.2.29. İsim + **çık-** / **çıkma-**

can(ı) çık-: ölmek.

Andın soñ canı mübarek köksinge keldi takı bir kata la ilaha illallah tedi. **Can çıktı** erse eligleri tüşti takı mübarek başı salındı erse Peygamber aleyhisselamnı yatgurdılar. (NF 90.9)

Bilmezmen hali mü **canım çıkar** ya takı bu saatdın soñra mu **canım çıkar**? (NF 436.17)

Barmakını agzınga kattı takı ol içgen sütüni kusmak için ol mikdar emgendi kim **canı çıkmak**ga tegdi. (NF 295.1)

çerigke çık-: savaşa çıkmak, gitmek.

Heç kimerse oğlını kızını hatunını malı tavarını yılkı karasını elde kodmasun cümleni alıp **çerigke çıksunlar** tep aydı tediler erse... (NF 70.2)

dünyadın çık-: ölmek.

Üküş peşiman nedamet yegeysen eger imansız **dünyadın çıksa**ñ tedi erse Ebu Leheb tek kaldı...(NF 16.6)

Ümmetlerin dünyada iman birle tirilgeyler takı **dünyadın çıkmış**da iman birle **çık**gaylar tedi erse men takı sevündüm. (NF 57.11)

Ahir vaktında kafırlık birle **dünyadın çık**gay takı ebedi tamuglug bolgay tep aydı erse... (NF 368.8)

gazatka çık-: savaşa gitmek.

Bu ayat manisi ol bolur kim aydılar munafıklar kim **gazatka çık**mañ bu isigde tep. (NF 124.10)

Peygamber aleyhisselam kaçan kim **gazatka çıkar** bolsa erdi hatunlarıdın birini ihtiyar kılıp çıkarmaz erdi kim köñülleri hasta bolmasun tep. (NF 414. 6)

Kayu biriniñ atı çıkar bolsa **gazatka çıkarur** erdi. (NF 414.8)

karşu çık-: karşılamak.

Andın soñ Muhammedni ünediler rahib **karşu çıktı** selam kıldı eligin öpti. (KE 189r14)

İstidad kılmakka fursatları bolmadı. Ebu Sufyan Peygambarka **karşu çıktı** erse Abbasnı kördi. (NF 49.3)

rast çık-: gerçek olduğu anlaşılmaq.

Atam maña üç nasihat kılmış erdi, anı sınağayın tep bu işni kıldım, atam **sözi rast çıktı**. (KE 164v8)

rastka çık-: gerçek olduğu anlaşılmaq.

Bu söz **rastka çıktı**. Saña hased kılıp seni yamanlagan helak boldı. (NF 422.13)

sahraka çık-: büyük abdestini yapmak.

Ol kadar gıdanı az kıldım kim ekki heftede bir **sahraka çıkmak**ga ihtiyacım bolur erdi. (NF 266.9-10)

safarga çık-: yolculuğa çıkmak.

Abdullah bin Abbas radiyallahu anhuma bir hadimi birle **safarga çıktılar**. (NF 253.11)

Üç yerde taat ve ibadat kılmak üçün **safarga çıkıp** üküş zahmat ve meşakkatnı tahammul kılıp barmak reva bolur. (NF 274.12)

sözindin çıkma-: birinin emri altında olmak, onun sözüne bağılı olmak.

Herkul takı ne kim Rum şehrinde bar cümle anıñ **sözindin çıkmaz** erdiler. (NF 80.13)

uhdesindin çık-: üstesinden gelmek, bir işi başarmak.

Tegme bir kimerseke Hak Teala ne işke kodmış bolsa ol iş içinde **katıglanmak** kerek ol işniñ **uhdesindin çıkmak** kerek. (NF 146.9,10)

1.2.30. İsim + çıkar-

eligdin çıkar-: satmaq, kaybetmek.

Ümmetiñe selam tegürgil, boguz üçün imannı **eligdin çıkarmasunlar**. (KE 236v8)

köñüldin çıkar-: bir şeyi kalpte, gönülde bulundurmamak.

Kayu neerse kim köñülke sevüglügrek turur ol neersenin mahabbatını **köñüldin çıkarsun** andın soñ namazka şuru kılsun. (NF 244.7)

Tağrıdın öñinni **köñüldin çıkarsañ**, Allahu ekber temişinde köñlünde Tağrıdın öñin bolmasa. (NF 248.9)

Ve eger iman keltürmeseniz yıldın yılka mal berin takı bizlerke boy berin düşmanlıkını **köñüldin çıkarın**. (NF 111.17)

Kaçan kim mumin ve muvahhid dünya mahabbatını **köñüldin çıkarsa...** (NF 245.6)

Ya Rebbi, munuñ bu uzak umınçını sen **köñlindin çıkargıl** temiş erdi. (NF 435.3)

Ol mikdar kim ademiniñ dünyake kadgusı bar ol mikdar ahirat kadgusı **köñlindin çıkar** takı ol mikdar kim ademiniñ ahiratka kadgusı bar ol mikdar dünya kadgusı **köñlindin çıkar**. (NF 397.9,10)

yoldın çıkar-: doğru yoldan ayırmak.

Ey Ahmed men saña keldim kim ahir vaktında vesvese kılıp **yoldın çıkargay** mu men tep. (NF 227.8)

1.2.31. İsim + *eg-*

boyun eg-: itaat etmek.

Yani sen meniñ kulum sen, mal berip satkun aldım yana maña **boyun** mu **egmessen?** (KE 81r15)

1.2.32. İsim + *elet-*

habar elet-: haber vermek

Ya resulallah Hatib bitig berdi bir hatunga Mekke ehlinge **habar eletsün** tep. (NF 48.10)

1.2.33. İsim + *evür-* / *övür-*

yüz evür- / **övür-**: yüz çevirmek, terk etmek, dönmek.

Ya Osman benim sünnetimdin **yüz evürmegil**. Kayu mumin ve muvahhid kim benim sünnetimdin **yüz evürür** bolsa... (NF 263.6,7)

Ol Arablar zekatnı kabul kılmadılar takı imandın **yüz evürdiler** erse... (NF 94.14)

Yakub yalavaç Yusuf üçün anca yıgladı kim eki közi akardı körmes boldı oganlarındın **yüz övürdi**. (KE 100r4)

Süleyman idge çıkar boldı erse burun Künega keldi, sözledi erse cevab bermedi **yüz övürdi**. (KE 143r5)

Yüz evürdi andın / köz yumdı nemedin. (ME 17.8)

Yüz evürdi işdin. (ME 4.6)

Artgaru tartındı andın, **yüz evürdi** andın / busınıkıp kaytmakı. (ME 13.4)

Yüz çevürdi andın. (ME 163.4)

2. yönelmek, başlamak.

egerçi özümüzni ol işke layık, ol amelge muvafık ermesin erken özini ağırlap nefsin saklamış bolup bu ağır işke **yüz evürdük**. (KE 2v20)

1.2.34. İsim + *id-* / *ıy-*

habar id-: haber göndermek.

Hak tebareke ve tealaka üküş şükür kılığıl heç neerse köñlüñe keçürmegil tep müridka öğütlep **habar ida** berdi erse ol mürid takı sabur kıldı. (NF 325.14)

Yana mürid ekinç kata şeyhka *habar kıldı* kim sultan meni munça yıgaç urdı takı zindanka kemişti takı adakımga bukagu urdı takı ol bukagunuñ bir halkasını benim adakımga kattılar takı bir halkasını bir mug adakımga kattılar tep **habar ida** berdi erse şeyh aydı müridka: şükür kılsun. (NF 325.11)

selam id-: selam göndermek, söylemek.

Ey Yakub Teñri Teala **selam iddi**. (KE 63v18)

Ey Minhahırkiya İdi azze ve celle saña **selam iddi**, selam birle dürud yarlıkadı. (KE 152r18)

Ey Yunus ugan Teñri saña **selam iddi**. (KE 152v1)

ögdü ıy-: salavat getirmek.

Ögdü ıydı paygambarga, *salavat ıydı* paygambarga. (ME 106.5)

salavat ıy-: salavat getirmek.

Ögdü ıydı paygambarga, **salavat ıydı** paygambarga. (ME 106.5)

1.2.35. İsim + iç-

ant iç-: yemin etmek.

Ebrehe ijen gazablandı takı **ant içti** kim... (NF 41.15)

İmam Şafii aydı rahmetullahi aleyh ömrüm içinde men hergiz **ant içmedim** hem rast hem takı yalğan. (NF 199.4)

Cadular keldiler, Firavn atı üze **ant içtiler**: biz Musi üze galib kelürmiz. (KE 112v7)

Eger İsmail zebih erdi tep üç talak **and içse** evlügi talak bolmagay. (KE 49v19)

Andıktı Tañrı birle, **ant içdi** Tañrı tuta. (ME 59.7)

Ant içti, *antdıkdı* / ol ant. (ME 152.3)

Antlu boldı anıñ birle, *ahd kılışdı*, **ant içiştı** anıñ birle. (ME 116.3)

Ant içişdider Tañrı birle. (ME 142.2)

Ant içiştiler. (ME 198.3)

Ant içtirdi aña Tañrını tuta davası üze, ant berdi aña Tañrı tuta davası üze. (ME 22.5)

Ant içürdi aña Tañrı tapa, Tañrı uçun tedi aña, şafi kıldı aña Tañrını, Tañrını şafi ketürdi aña. (ME 110.6)

yalğan and iç-: yalan yere yemin etmek.

Barça sahabalar aydılar kim: emirül muminin Osman **yalğan and içmez**. (NF 134.6)

Beş neerse turur kim ruzanı bozar: biri ol kim yalğan sözlemek takı biri gaybat kılmak takı biri gammazlık kılmak takı biri **yalğan ant içmek**. (NF 265.2)

1.2.36. İsim + iste-

tedarük iste-: çare aramak.

Bir kün tabibka takı ahvalını beyan kıldı takı meblag mal vada kıldı eger bu işke tedarük hasil kılsañ tedi erse tabib aydı kim barmak kerek takı tamarını tutmak kerek andın soñ **tedarük istemek** kerek tedi erse... (NF 233.10)

1.2.37. İsim + *kal-* /*kalma-*

aciz kal-: aciz kalmak.

Yana azukları tükendi, yılki karalarımı yediler, **aciz kaldılar**. (KE 118v5)

aç kal-: aç kalmak.

Bu kün men **aç kaldım** aş yok ermiş. (KE 138v15)

Ol kün kamug tınlıklar **aç kaldılar**. (KE 138v17)

baki kal-: var olmak, kalmak, durmak

Heç mescid içindeki kapuglar **baki kalmasun** baglansun meger Ebu Bekr kapugi baglanmasun tedi. (NF 91.15)

Anlarka edgülık kılmakdın heç neerse oza maña **baki kalıp** mu turur tep sual kıldı erse Peygambar aleyhisselam aydı: **Baki kalıp** turur tep cevab yarlıkadı. Andın soñ ol kimerse aydı: Ya Resulallahi ne neerse **baki kalıp** turur tedi erse... (NF 290.9,10)

Ol taamlardın takı **baki kaldı**. (KE 228v17)

bikr kal-: bekar kalmak.

Anlar maña heç nazar kılmadılar, iltifat kılmadılar ol yöndin **bikr kaldım** tep cevab aydı. (NF 399.4)

Munça sansız sakışsız erke bardım teyürsen. Neteg **bikr bolursen?** (NF 399.2)

esen kal-: esen kalmak, sağ kalmak, ölmemek.

Hatunıga aydı: men Musul elinge barıp Teñri yarlıkın tegüreyin, **esen kalsam** keçe keleyin, kelmesem öz yaragınızni kılıñ. (KE 152v16)

Andın soñ Muhammed ammlerige bakıp aydı: men bardım siz **esen kalıñ**, meni unutmañ, kayda bir garib körseñiz men garibni sakınıñ. (KE 188r18)

eyesiz kal-: sahipsiz kalmak.

Ya Resulallah olar yığılmasdın burun bargıl, yılki karaları *boş* **eyesiz kalıp** turur, tedi. (KE 228r1)

hacalat içinde kal-: çok utanmak.

Men mütehayyir boldum **hacalat içinde kaldım**. (NF 29.2)

hali kal-: boş kalmak.

Bir kün kafırlar cümlesi sahraka çıktılar İd kılı. Buthanaları **hali kaldı**. (NF 216.8)

halvat kal-: yalnız kalmak.

Kaçan kim Peygambar aleyhisselam koptı erse **halvat kalduk** takı Fatımaka sual kılduk kim... (NF 157.8)

Ayişe Safvan birle **halvat kalmışlar** sahrada. (NF 415.8)

Medine içinde halayık arasında habar andag tüşüp turur kim Ayişe Safvan birle sahrada **halvat kalıp** yavuz işni kılıp tururlar tep ayturlar. (NF 415.17)

hayran kal-: şaşırmaq, ne yapacağını bilememek.

Reyyan melikniñ kudretin *tañlap* Yusuf haberin tiñlep **hayran kaldı**. (KE 75v21)

Ol zaman Circis yetip keldi, aydı: ey melün aygıl la ilahe illallah. Melik **hayran kaldı**, aydı: men seni kın birle öltürdüm, cadulık birle özünni tırgüzdiñ. (KE 162r2)

Yana aymışlar: yegirmi beş kün keçti süt almadı. Abdulmuttalib **hayran kaldı** Eymene ol kaygudın agrıp öldi. (KE 184v4)

ırak kal-: uzak kalmak, uzaklaşmak.

Mürid yönsüzün pes kadem kılmağıl

Murad maksuduñdın **ırak kalmagıl**. (MM 294.2)

kararı aramı kalma-: huzuru kalmamak, huzursuz olmak.

Erte keçe yüzinge baka sözini eşitü başını tarayu bu ışkı galib boldı, heç **kararı aramı kalmadı**... (NF 359.17)

keç kal-: gecikmek.

Abdulmuttalib aydı: çerig **keç kaldı**, helak boldılar mu erken? (KE 180v3)

Ebu Cehl Arab ulugları kafirler birle Ömer nelük **keç kaldı** [te]p kadgurup yolga bakıp turur erdiler. (KE 197r15)

Keç kaldı andın, eglendi andın. (ME 194.5)

Keç kaldı, bitigler **keç kaldı**. (ME 205.4)

mahrum kal-: yoksun olmak.

Kim öz karındaşını miras ümidige öltürse mirasdın **mahrum kalır**. (KE 129r5)

Azrail aydı: ey İlyas Mevli hazretinga barurga mu yıglayursen? İlyas aydı: taat ibadetdin **mahrum kalurmen**, özgeler taat kılgaylar tep yıglarmen. (KE 160r7)

Ömer anı işitip ahdni buzgalı ragbet kıldı, şeytan vesvese kıldı: munça altun munça tevedin **mahrum mu kalursen?** (KE 195v9)

mütehayyir kal-: şaşırmaq, ne yapacağını bilememek.

Yusuf aydı: men arıgmen, yazukım yok, Zeliha maña ogradı men andın kaçdım, ol meni kava çıktı. Aziz *aciz boldı mütehayyir kaldı*. (KE 84r10)

Yusuf İbn Yaminni alıp yandı erse karındaşları **mütehayyir kaldılar**. (KE 98v3)

Süleyman **mütehayyir kaldı**, aydı: bu taamlarını magrıbdın maşrıkdın yıgdurmuş erdim halayık üçün, sen kamugını bir sokum kıldıñ özge taam yok tedı. (KE 138v12)

sabrı kalma-: sabrı kalmamak.

Ançaka tegi kim küydüm seher vaktı boldı erse benim takı **sabrum kalmadı**. (NF 176.11)

Bu arada karavaş perdeni ıda berdi erse ibnü Mülcem **sabrı kalmadı**. (NF 152.1)

sabrı kararı kalma-: dayanamamak.

Andın soñra **sabrı kararı kalmadı** barmakını kötürdi takı aydı: eşhedü enla ilahe illallah... (NF 79.10)

Bu işni mudavamat kılı aşık boldı ol mikdar boldı kim heç **sabrı kararı kalmadı**. (NF 364.9)

soñ kal-: sona kalmak.

Soñ kaldı andın. (ME 170.2)

Eglendi, **soñ kaldı**. (ME 173.2)

Soñ kaldı işdin, artgaru kaldı işdin. (ME 197.3)

takatı kalma-: gücü kalmamak.

Men okıgan ermes men tedim erse meni tuttı takı katıg kıstı andag kim **takatım kalmadı**. Yana ıda berdi takı aydı: ya Muhammed okıgıl. Men aydım: okıgan ermes men tedim erse ekinç kata meni tuttı takı andag kıstı kim heç *yaragım kalmadı*. (NF 7.16)

İbrahim peygambar anıñ teg heybetlig surat körmüşü yok erdi. Kördi erse **takatı kalmadı** behuş bolup tüşti. (NF 439.5)

tek kal-:1. susmak.

Seniñ aklıñ eksük bolup turur rayıñ takı zaif bolup turur özüñ takı herif bolup turursen tep aydı erse Düreyd takı **tek kaldı** *ziyada neerse temedi*. (NF 70.10)

Ömer bizke vaz u nasihat kılur takı özi ekki kat ton keyer tedi erse oğlı Abdullah aydı: astıngı tonı öziniñ turur üstünki tonı men ariyat berip turur men tedi erse ol sahaba **tek kaldı**. (NF 106.5)

Maña heç neerse bermegil takı Alini öltürgil men seni kabul kılayım tedi erse İbnü Mülcem aleyhillane **tek kaldı**. *Heç cevab bermez*. (NF 152.10)

2. bırakmak, vazgeçmek.

Barça halayık kördiler takı taaccub kıldılar takı ol ekki elig napeyda boldı. Bu yıgaç urgan urmakındın **tek kaldı**. (NF 226.10)

tul kal-: dul kalmak.

Niçe az vaktın soñ Aziz-i Mısır vefat boldı, Zeliha **tul kaldı**. (KE 108r18)

Şam vilayetindagı melikniñ bir Fatıma atlıg kızı bar erdi, erdin t[ul] kalmış erdi. (KE 182v10)

Ol vaktta Eymene Muhammed Resülullahga yüklüg boldı, altı ay keçti erse atası Abdullah öldi Eymene **tul kaldı**. (KE 183r3)

Hadice Tevrıthan erdi, özi tetik erdi, eri ölüp özi **tul kalmış** erdi. (KE 186v17)

uzak kal-: uzak olmak.

Müsülman namaznı kaza kılmakı

Sebeb ol tamugda **uzak kalmakı**. (MM 161.2)

ümitsiz kal-: mahrum olmak.

Sare kördi ol nur İbrahimdin kitmiş, övkesi keldi ol nurdın **ümitsiz kalmışın**ga katıg
künilep İbrahimniñ yakasın tutdı. (KE 48r1)

yalguz kal-: yalnız kalmak.

Yaranları birin birin uruşu şehid boldılar. Hüseyin **yalguz kaldı**. (NF 184.7)

Bir kün hoca evdin çıktı takı hatun **yalguz kaldı**. (NF 382.16)

Men sahrada **yalguz kaldım**. (NF 414.14)

yaragı kalma-: gücü kalmamak.

Resul aleyhisselam aydı: ey amme aş yegü **yaragım kalmadı** kafirler cefasıdın canga
yettim. (KE 218v20)

yetim kal-: yetim kalmak.

Cüftüm vefat bolup turur. Bu naresideler **yetim kalıp** tururlar. (NF 107.3)

Ya Muhammed **yetim kaldıñ**. (KE 190v5)

yüzi suvı kalma-: saygınlık, itibar kalmamak.

Zina kılmışlar, hamr içmişler, yüzük eliglerindin uçmış, öknüp yıglaştılar; hazretde
yüzümüz suvı kalmadı tep. (KE 21v20)

zayi kal-: bitmek, tükenmek.

Olar aydılar: ey Zülkarneyn bu tag arasında Yecuc ve Mecuc bar tegme bir yılda bir çıkıp
bizge kelürler artuk işler kılmazlar öllerimizni yeyürler kurugların alıp barurlar biz **zayi**
kalurmiz. (KE 174v19)

1.2.38. İsim + *kaldır-*

baş kaldır-: isyan etmek, ayaklanmak.

Cümle büyük taglar **baş kaldurdılar** kim Nuh peygambar kemisi bizde ikamat kılğay
tep. (NF 378.11)

1.2.39. İsim + *karış-*

ussı karış-: kafası karışmak.

Ussuradı er / usı karışmış er. (ME 1.2)

1.2.40. İsim + *kat-* /*katma-*

başını kuyı kat-: başını eğmek.

Sağa şefakat kıldım Hak Teala yıgmiş işlerdin yığılsun masiyat birle mülevves bolmasun tep bu işni kıldım tedi erse halifa bir saat **başını kuyı kattı** heç neerse temedi. (NF 307.13)

Ebu İmamatil Bahili radiyallahu anhu bir kimersenı kördi *başını aşak kılıp* olturur erdi. Aydı: ey **başını kuyı katgan** başını kalduru tutgıl. Eger miskinlikiñ takı alçaklıkiñ bar erse köñlüñ içinde zahiriñda halayıkga bildürmegil tep aydı. (NF 406.6)

ortak kat-: şirk koşmak.

Ey zaifalar Tañrı Tealanı birlemişdin soñ Tañrıka **ortak katmagaysız**. (NF 26.12)

Yüzüm yönendürdüm ol Tañrı hazratınga kim yerni takı köklerni yarattı köni musulman halında takı men Tañrı Tealaka **ortak katgan**lardın ermez men. (NF 345.5)

söz katma-: konuşmamak.

Ve eger sözler bolsa cümlesi tek tururlar heç **söz katmaz** erdiler. (NF 44.12)

Kaçan kim peygambar aleyhisselamka vahy kelür bolsa erdi halı mütegayyir bolur erdi, alnındın burçak meñizlig arak kelür erdi. Bir zaman Cebreilden vahynı eşitmişte heç kimerse birle **söz katmaz** erdi. (NF 417.17)

Cebreil aydı: ey Yunus muña hem **söz katmagıl**. (KE 155v12)

sürme kat-: sürme çekmek

Sürme katındı, közinge **sürme katdı**. (ME 140.6)

Közinge **sürme kattı**. (ME 178.7)

1.2.41. İsim + *kavuştur-*

kol kavuştur-: el pençe divan durmak.

Kim tilese tamuglug kişike bakayın tep ol kişike baksun kim özi olturmış bolgay takı ileginde kişiler **kol kavşurup** hıdatda öre turmış bolgay. (NF 373.6)

Bakar Mekkeniñ ulugları **kol kavuşturup** hıdat makamında turukmışlar. (NF 51.3)

Aydılar: saña kelip **kol kavuşturun** tapug kılğandın eligler kesgen yegrek. (KE 113r10)

1.2.42. İsim + *kaytar-*

cevab kaytar-: karşılık vermek.

Ey Yahud oğlu sen maña neteg **cevab kaytar**ursen emirel muminin Osman hazratında tep elgindeki asa birle urmuş erdi. (NF 129.5)

Ekinçi yol hakkı ol turur kim bir mumin sizlerke salam kılsa aña **cevab kaytarmak**ıñız kerek. (NF 305.7)

Bularga selam kılğıl tedi erse men takı selam kıldım anlar takı selamunga **cevab kaytardılar** takı aydılar... (NF 54.3)

selam kaytar-: selama mukabele etmek.

Bu karındaşın Yusuf peygambar turur tedi erse men takı selam kıldım ol takı **selam kaytardı** takı aydı... (NF 54.8)

söz kaytar-: cevap vermek.

Yanut berdi aña işi üze kılınçına / yanut / **söz kaytardı** aña, **cevab berdi** aña / kaytarmış söz, ol cavab. (ME 45.3)

Söz kaytarışdı anıñ birle. (ME 122.4)

1.2.43. İsim + *keç-*

candın keç-: canını feda edebilmek, ölümü göze alabilmek.

Amel kılmak kerek nefsnı emgetmek kerek takı **candın keçmek** kerek dünyada hem ahiratta aziz bolayın tese. (NF 111.6)

Hak rızası için **candın keçmiş** kişiler tururmız. (NF 112.1)

Mevli yarlıkıña itibar kılıp aziz **candın keçip** özini kurban kılğan İsmail aleyhisselam. (KE 47v13)

köñülde keç-: aklından, içinden geçmek, düşünmek.

Ali radiyallahu anhu aytur: hemişe **köñlümde keçer** erdi kim peygambar aleyhisselam ayalı Fatımanı cüftlendürse tep. Velikin bu sözni aymakka uftanur erdim. (NF 158.7)

Adam oğlanları meni körsün takı eşitsün maña hurmet ve izzet kılınlar tep taatımı **könlünde keçer** bolsa ol taatka riya ve sema kirür takı ol taat Tañrılık bolmas. (NF 401.7)

haddin keç-: aşırı gitmek.

Ve la tatedu takı haddin keçmeñ. *Innallaha la yuhibbul mutedin*. Hak tebareke ve teala **haddin keçgenlerni** sevmes. (NF 263.11,12)

Neme yavuz kul turur ol kul kim halayık üze ulugsıngay takı **haddin keçgey** takı ol nutfadın yaratılğanını unutgay. (NF 376.12)

Anlarınñ işi **haddin keçmek** erdi. (NF 380.11)

Zulüm kıldı, orukdın [ozukdın ?] aña işledi / ol **haddin keçmek**. (ME 38.1)

Keçdi haddin, orukdın [ozukdın ?] aşdı / zulüm kıldı zalim, kücemledi kücemci. (ME 191.3)

2. artmak.

Velikin cefaları inen **haddin keçti** erse anda kargadı. (NF 13.4)

1.2.44. İsim + *keçür-*

evkat keçür-: geçinmek.

Bir avrat Beni Sad kabilesidin Halime atlıg, eri Haris atlıg, üküş ıyalları bar erdi, çıgay erdi, dünya- likde bir kutur inen tevesi bar erdi, kamugları anıñ süti birle **evkat keçürür** erdiler. (KE 184v11)

hatırında keçür-: aklından geçirmek, düşünmek.

Kaşki bu şeher halkı munda benim taat kılğanımnı bilse erdiler takı halayık arasında ibadatım birle meşhur bolsa erdim takı cümle halayık maña izzet hurmet kılıp ziyaret kılsa erdiler tep **hatırında keçürür**. (NF 404.11)

köğülde keçür-: aklından geçirmek, düşünmek.

Velikin sen neçeme kim yahşı hıdmat kılsañ **köğlünde keçürürsen** kaşki munlar ölseler takı men bu zahmatdın kurtulsam tep. (NF 284.2-3)

kün keçür-: yaşamak.

Yusuftuñ cemali müşahedesı birle tört ay taam yemediler, Yusufnıñ körki birle **kün keçürdiler**. (KE 67r2)

Bir kavide kırk kün, bir kavide üç ay nemerse yemediler, Yusuf körki birle **kün keçürdiler** aşğa suvğa muhtaç bolmadılar. (KE 108v3)

Kırk yıl mundag **kün keçürdiler** şeker yeyü, söklünmiş et yeyü... (KE 118v18)

tiriglik keçür-: yaşam sürmek.

Yusuf birle Zeliha on sekiz [yıl] **tiriglik keçürdi**. (KE 110r11)

1.2.45. İsim + *ked-* / *key-*

silah ked- / **key-**: silah kuşanmak.

Cümlesi **silah keddiler** uruşka barur teg kafırlarka heybet için. (NF 24.1)

Yoba keydi, **silah keydi**. (ME 168.3)

1.2.46. İsim + *kel-*

açıgı kel-: öfkesi gelmek, öfkelenmek.

Buhtu Nasriniñ **açıgı kelip** kürsini pare pare [kıld]urdı, teñizge saldurdı. (KE 141r13)

agır kel-: 1. zor gelmek.

Çerigke istidad kılmak yana bu handak kazmak sahabalarga **agır keldi**. (NF 28.4)

Ve eger ummatınga **agır kelmese** erdi tün buçıkında kopup namaz kılmakını fariza kılğay erdim tedi. (NF 321.7)

2. gücüne, zoruna gitmek.

Musulmanlarka bu söz **agır keldi**. (NF 46.4)

Muhammed ibnü Abdillah bitüsün tedi erse bu söz takı sahabalarka için **agır keldi**, sabur kılı bilmediler... (NF 46.8)

Bularga bu Ömerniñ işi için **agır keldi**. (NF 110.5)

3. (tartıda) ağır basmak.

Eger taatım yünül bolup masiyatım **agır kelse** ijen leim bolgaymen ve eger taatım **agır kelse** ol vaktın kerim bolgaymen. (NF 374.12)

aklınga kel-: ayılmak, kendine gelmek.

Üküş zamana olturdı. Heç **aklınga kel**medi erse... (NF 2381)

Kaçan kim bu habar Aliga tegdi erse Ali radiyallahu anhunıñ aklı ketti, behuş boldı. Yana **aklınga keldi**, yıglayu mescidin çıktı. (NF 167.16)

Kaçan kim Ayişe evinge kirdi, takı behuş boldı takı zamandın soñ **aklınga keldi**. (NF 85.2)

Behuş boldı, yıkıldı erse men kortktum başı katında ança olturdum kim **aklınga keldi** takı olturdı... (NF 200.3)

Fatıma radiyallahu anha sevünmişte ögsüz bolup tüşti, yana *öginge keldi*, üç kur[la] bîhuş boldı, tegme bir **aklınga kel**mişte, atam tirig bar mu tep sorar erdi. (KE 224v11)

bes kel-: yetmek, baş etmek.

Kaçan Yusufdın umanç kestiler erse Yehuda aydı: ey karındaşlar, sizler bu arkış birle ol çerig<ge> **bes kel**mes müsiz, men melikge **bes kelür**men, yok erse siz melikge tepünüp tutuñ, kalğan çerigge men **bes kelür**men. (KE 98r9,10)

dünyaga kel-: doğmak.

Muhammed **dünyaga keldi**. (KE 184r9)

Muhammed **dünyaga kel**mişiniñ nişanesi turur. (KE 184r12)

galib kel-: üstün gelmek, yenmek.

Cadular keldiler, Firavn atı üze ant içtiler: biz Musi üze **galib kelür**miz. (KE 112v7)

gazabı kel-: sinirlenmek, öfkelenmek.

Ya resulallah, bu kün ne iş kıldınız? Peygambar aleyhisselam aydı: Ne kıldım? Ol aydı: adl kıldınız tedi erse, Peygambar aleyhisselamnıñ **gazabı keldi** takı heç neerse temedi ol kadar aydı kim: men adl kılmasam kim adl kılgay? (NF 75.14)

Kesri aldı takı okıdı erse **gazabı keldi** takı aydı kim: Bu dünyada andag mu kişi bar kim anıñ atı benim atım üzesinde bitilgey. (NF 81.8)

Halifanın **gazabı keldi** takı aydı. Vallah eger sen kaziliknı kabul kılmasaŋ seni zindaŋa katgaymen. (NF 196.7)

Ebu Leheb *gazablandı* takı aydı. (NF 14.11)

Ebrehe iŋen *gazablandı* takı ant içti kim... (NF 41.15)

hatıra kel-: akla gelmek, zannetmek.

Menim **hatırımka** andag **kelür** kim Muhammed bu yavuk yerde turur. Bizke sihr kılıp turur körümez biz tedi. (NF 21.13-14)

hoş kel-: hoşuna gitmek, hoşlanmak.

Mekke kafırlarıŋa bu söz **hoş keldi**. (NF 27.14)

Andın soŋ Hak Teala tamugnuŋ tört yanını nefis arzuları birle ten tilekleri birle hamr içmek zina kılmak birle riba yemek zulm kılmak tenaum kılmak kim **nefse hoş kelür** munuŋ teg neerseler birle kapsadı. (NF 61.16)

Yusufga bu niyyet **hoş keldi**. (KE 93v12)

Fıravn bu sözni işitti köŋlige **hoş keldi**, aydı: ey Musi yangıl eviŋge bargıl koldaşlarım birle keŋeşeyin kamugımız iman keltürelıŋ. (KE 111v12)

huşunga kel-: ayılmak, kendine gelmek.

Bir ah kıldı takı behuş boldı yıkıldı aklı ketti. Emirü'l-muminin Ali radıyallahu anhu cümle yaranları birle bu amirniŋ söziŋge taaccub kıldılar takı bakıp turdılar ançaka tegi kim **huşunga keldi** takı yıglayu koptı takı aydı. (NF 147.15-16)

İbrahim peygambar anıŋ teg heybetlig surat körmişi yok erdi, kördi erse takatı kalmadı behuş bolup tüşti. Yana bir zamandı soŋ **huşunga keldi**. (NF 439.6)

Yusuf bu sözni işitip anca yıgladı kim bihûş boldı. Kaçan **huşıga keldi** erse İbn Yamiŋa aydı: sen aş yegil saŋa karındaşlarım kılğanların aytayın. (KE 96r13)

Süleyman bihûş boldı, **huşıga keldi** erse aydı: Hüdaya tevbe kıldım ruzi bergüçi sensen, biz çıgaymız. (KE 138v16)

karşu kel-: 1. yönelmek.

Bu dünyanı andag katıg sevdük kim oğlan anasını sevmiş meñizlig sevdük. Kaçan kim oğlan anası oğlanka **karşu kelse** ol oğlan ferah kılur takı kaçan kim ol anası *yüz çevürse* ol oğlan yıglayu başlar. (NF 395.8)

Susmarı Peygambar ileginge kemişti erse susmar kaçā başladı. Peygambar aleyhisselam aydı: ey susmar maña **karşu kelgil** tedi erse susmar peygambar aleyhisselam *tapa* **karşu keldi**. (NF 161.13)

Baktım erse yırakdın karvan köründi erdi. Sevümdüm takı ançaka tegi küydüm kim ol karvan yakın keldi erse anlarka men kol saldım avaz kıldım erse anlar takı maña **karşu keldiler** takı aydılar. (NF 130.13)

2. rast gelmek, aniden karşısına çıkmak.

Çıktı kim munimlerdin neerse hasil kılıp sufraga harc kılssa. Bakar şeherniñ kazisi **karşu keldi**. (NF 251.13)

İsa aleyhisselam barurda bir karı avret **karşu keldi**. Özini bezemiş türlüğ türlüğ bezekler birle arasta kılmış. (NF 398.10-11)

Bir kün Ebu Bekr radiyallahu anhu barur erdi takı Ebu Leheb **karşu keldi**. (NF 15.16)

Bir kün peygambar aleyhisselam evdin çıktı. Kafırlarnı hak yolına ündegeyin bolgay kim musulman bolgaylar tamug otıdın kurtulgaylar tep evdin çıkmış erdi. Bir kafir **karşu keldi**. (NF 11.12)

Kamugı çıkdılar, yabanda bir böri **karşu keldi**, tutdılar. (KE 72v2)

3. karşılamak.

Yana Adem hacdın keldi erse oğlanları kamug **karşu keldiler**, Habilni körmedi. (KE 16v2)

Mısrga üç künlük yol kaldı erse Yusufniñ Efratim atlıg oğlu üç miñ kişi birle **karşu kelip** ulug atasını kördi atdın tüşüp selam kıldı. (KE 106v3)

Tevrit ve İncilde ahirü'z-zaman peygamberiniñ natı ve sıfatı bitilmiş erdi, anı körmiş erdi ol peygamber munda bolgay tep arkış halkın konaklagayın tep **karşu kelip** karvan halkıga aydı... (KE 189r7)

Kaçan kim Sidretül Müntehaka tegdim erse feriştelere maña *istikbal kılı* **karşu keldiler** takı selam kıldılar. (NF 57.8)

4. karşısına çıkmak.

Arslan meñizlig hamle kıldı. Kayu yaña barsa erdi kimerse **karşu kelü** bilmez erdi meger ok atar erdiler. (NF 184.9)

keç kel-: geç kalmak, gecikmek.

Peygambar aleyhisselam aydı: Ya Aba Bekr bu kün erte namazınga nişe **keç keldiñ?** (NF 100.12)

Bir keçe koylar **keç keldiler**. Sütlerin sağıp bardım. Bakarmen atam takı anam uykuga barmışlar. (NF 293.9)

layık kel-: tam gelmek, uygun gelmek.

İşa Davudnı keltürdi yarıkını keydürdi, uzun keldi erse Davud bir silkindi yarık boyınga **layık keldi**. (KE 133r12)

masiyat kel-: günah işlemek.

Feriştelere aydılar: ya Rebbi bizlerdin **masiyat kelmegey** tediler. (NF 365.12)

Kaçan kim muminniñ medesinge bir lukma haramdın tüşer bolsa cümle endamlarıdın **masiyat kelür** kerek bilip tenavul kılmış bolsun ya takı bilmedin tenavul kılmış bolsun. (NF 299.2)

Ey aziz başınga kül töküldi ne işke şükür kılursen tediler erse ol arif aydı: mendin bir **masiyat keldi**. Men korkup turur erdim kim maña ot kelip helak mu kılğay tep. (NF 325.16)

Bu dünyanı sevmeklik sebebidin cümle **masiyat bizlerdin keldi** Hak Teala bizlerni helak kıldı tep cevab aydı. (NF 395.9-10)

öfkesi kel-: öfkelenmek, sinirlenmek.

Tağrıdın korkgıl takı hocañka edgü sakıngıl tedi erse ol kulnuñ **öfkesi keldi** takı çoğlayu çıktı erse... (NF 117.16)

Bu sözge Yusufniñ **övkesi keldi**. (KE 92v6)

Yusufniñ **övkesi keldi** onı taşkarı kavdurdı. (KE 109r19)

öginge kel-: kendine gelmek, ayılmak.

Yusuf anı işitip ah kıldı ögsüz boldı, **öginge keldi** erse aydı... (KE 79r20)

Yusuf atın işitdi erse bir çakırdı ögsüz boldı, **öginge keldi** erse aydı... (KE 79v12)

Fatıma radiyallahu anha ünmişte ögsüz bolup tüşti, yana **öginge keldi**, üç kur[la] *bîhuş boldı*, tegme bir *aklınga kelmişte*, atam tirig bar mu? tep sorar erdi. (KE 224v10)

öginge kel-: kendine gelmek, ayılmak.

Öginge keldi erse yana yıgladı. (KE 72r16)

Öginge keldi erse dua kıl[dı] aydı. (KE 72v4)

özine kel-: ayılmak.

Yusuf ünin Zeliha işitti erse sevünmişdin bîhuş boldı, Yusuf anı andag körüp yıgladı **özine keldi** erse aydı... (KE 108v14)

rast kel-: 1. doğru çıkmak, gerçekleşmek.

Ne kim tüş körse erdi özi tabir kılır erdi. Ol tüşlerniñ yorukı teg açık **rast kelür** erdi. Heç hata kılmaz erdi. (NF 7.5)

Ey atam, ol kün Kenanda tüş körgenim kim on bir yulduz ay kün mañ a secde kıldılar tegenimniñ tabiri bu kün **rast keldi**. (KE 107r7)

Yüzleri kızardı, ikinci kün sargardı, üçünçi kün karardı melikge aydılar: Yunus sözi **rast keldi**. (KE 153v17)

2. denk gelmek, denk düşmek.

Köz kaşı kamug nurani, andag kim kayda yörüse ya oltursa kırk künge tegi ol yerdin yıpar isi kelür erdi. Tevritde körgeni birle **rast keldi**, özi birle endişe kılıp aydı: ey Hadice tüşüñ könige çıktı. (KE 187v1)

İkaşe kamçı alıp andag tedi, bu kısas **rast kelmes**, ol kün siz teve minüp baru[r] erdiñiz, men yerde yadag erdim, üstündin inen yerge birle bu **rast kelür** mü? Resul aleyhisselam minberdin indi. (KE 235v20)

Ya Resulallah ol kün benim egnim yalıñ erdi, yavlak agrıdı, toñunni çıkargıl kısas **rast kelsün**, tedi. (KE 236r2)

Meger tegme rekatda bir secdesi

Kalur bolsa niyyet bile **rast kelür**. (MM 148.4)

tap kel-: yetmek.

Adem k[oddi] kargavul maña **tap kelmes** tedi. Kargavul Havva atınga erdi. (KE 14v20)

teñ kel-: denk gelmek.

Biz kökde erken yer yüzindin bir kulnuñ taatin kökke agdurur erdiler, kamug yer halkı taatları birle **teñ kelür** erdi, ol kim bolgay? tep sordılar. (KE 22r5)

Bu kamış kimniñ boyıga **teñ kelse** ol kimerse sizge melik bolsun. (KE 132r14)

İdi yarlıkar, bu kamışnı meniñ kullarınga *teñlegil*, kimniñ boyıga **teñ kelse** aña yalavaçlık berdim. (KE 152r6)

Minhahırkiya ol kamışnı zahidler abidlerga *teñledi*, hiç ki-merse boyunga **teñ kelmedi** (KE 152r8)

Hıra tagınga bargıl, anda bizniñ bir kulumız bar ol kamışnı anıñ boyınga *ölçegil*. Minhahırkiya kelip kamışnı Yunus boyınga *ölçedi* erse **teñ keldi**. (KE 152r20)

tilke kel-: dile gelmek, konuşmaya başlamak.

Ya Muhammed eger bu susmar **tilke kelse** takı seniñ peygambarlıkınga tanukluk berse men takı iman keltürürmen. (NF 161.11)

Hak Tealanıñ fermanı birle bu kuşlar **tilke kelip** bu kimerseke aysalar kim... (NF 375.12)

Bu yaranlar **tilke keldiler** takı şeyhka aydılar... (NF 428.6)

Böri **tilge keldi** aydı: ya Resulallah, bilmes müsen kamug yalavaçlar eti haram turur, men Yusufnı körmişim yok. (KE 72v6)

Ol sığır **tilge kelip** aydı: men seniñ men, maña mingil. (KE 128v4)

Barurda İdi azze ve celle yarlıkı birle üç taş **tilge keldi** aydı... (KE 133r5)

Kaçan Süleyman tagdın keçer bolsa ol tagdagı altun kümüş ne kim bar erse barçası **tilge kelür** erdi. (KE 137v10)

utru kel-: karşılaşmak.

utru keldi aña, arkuradı aña / karşı uturdu aña. (ME 191.2)

vücadka kel-: doğmak.

Sara takı ol kün iman keltürdi erse İbrahim peygambar aleyhisselam Saranı cüftlendi. İshak takı Yakub peygambar andın **vücadka keldi**. (NF 218.7)

İsmail peygambar ol Hacardın **vücadka keldi**. (NF 219.5)

yakın kel-: yaklaşmak.

Men saña **yakın kelsem** Tañrıdın yırak tüşer men. Maña Tañrı Tealaka yavuk bolmakım yahşırak turur saña yavuk bolgumça. (NF 361.2)

Garga **yakın keldiler** erse Temliha aydı... (KE 179r6)

Muaviye olarnı köreyin tep ogradı, **yakın keldi** erse taş birle attılar, kimersenı körmeyin yandı. (KE 179v10)

yavuk kel-: yaklaşmak.

Kaçan kim ol kişike **yavuk keldük** ol kimerse bizke merhaba kıldı Hoş keldiñiz tedi. (NF 64.7)

Zinake **yavuk kelmeñ** kim bu zina kılmak iñen yaman iş turur. (NF 346.12)

Kaçan kim Ebrehe Kabeke **yavuk kelmekke** kasd kıldı erse ol Mahmud atlıg fili çökti heç turmas. (NF 42.14)

Ol dervişniñ mundag ayganını neteg bilgeymiz tep aydı erse ol kimerse aydı kim: sizke karşı turup sözlemişde ündeñ takı **yavuk keltürüp** söz aymış boluñ ol yeñini burnınga koyup siziñ birle sözleşse... (NF 421.1)

1.2.47. İsim + *keltür-* / *keldür-*

aradat keltür-: (şeyhe) bağlanmak, salik olmak, teslim olmak.

Şeyhka **aradat keltürdi** takı aydı: Ey Şeyh bukündin soñ siz ne işke fermanlasañız sizniñ sözüñüzdin çıkmagaymen tedi takı *mürid boldı* erse... (NF 246.12)

gavga keltür-: saldırmak.

Osman aydı: maña **gavga keltürüp** kasd kılmaşları kün İdi azze ve celle hazretinde on nerse bar kim maña berdi, biri ol kim tört erniñ biri men men İslam içinde. (KE 201v5)

Osman yavlak rahim köñüllüg erdi, ol kün kim Osmaña **gavga keltürdiler...** (KE 201v11)

gusl keltür-: gusletmek.

Hak subhanehu ve Teala bulıt ıdtı, telim yağmur yagdı, kollar toldı, kamug **gusl keltürdiler**, suv aldılar. (KE 221v7)

habar keltür-: haber getirmek.

Ey yaranlarım kayu bir kimerse bolgay kim ornındın turgay takı ol kafirlarga bargay takı anlardın maña **habar keltürgey?** (NF 31.9)

Ya Huzeyfe bargıl takı maña bu kafirlardın **habar keltürgil** kim ne ahval üze tururlar? (NF 31.15)

hac keltür-: haccetmek.

Ol ümmetlerniñ zekatı eki yüz kümişde kırk erdi ümmetleriñe beş buyurdum, sevablar tükel berdim, ömri içinde bir **hac keltürmekni** farz kıldım. (KE 213v14)

iman keltür-: iman etmek, Müslüman olmak.

Bu kafirlar munuñ teg üküş mucizalar kördiler takı **iman keltürmediler.** (NF 35.9)

Ve eger **iman keltürmeseniz** yıldın yılka mal beriñ takı bizlerke boy beriñ duşmanlıkni köñüldin çıkarıñ takı öz töreñiz tutuñ. Ve eger *musulman bolmasa*ñız hem takı boy bermeseniz uruşmak üçün kelip tururmiz. (NF 111.16)

Ya Muhammed eger bu susmar tilke kelse takı seniñ peygambarlığıña *tanukluk berse* men takı **iman keltürürmen** tedi. (NF 161.11)

Halid ibnül Velid ol vaktta **iman keldürmemiş** erdi. (NF 39.12)

Ellig eksük miñ yıl davet kıldı seksen kişi *müsülman boldılar*, **iman keltürdiler.** (KE 23v5)

Bir ançası **iman keltürdiler**, bir ançası **keltürmediler.** (KE 35r1)

Ey Nemrud butga tapunmagıl, **iman keltür**gil. (KE 43v19)

iman ve islam keltür-: Müslüman olmak.

Ol vaktta İslam zaif erdi Peygambar aleyhisselam sizke hürmet kılur erdi bolgay mu kim munlar **iman ve İslam keltür**seler munlarga köre öñin halayıklar takı *İslam keltür*se tep tamaı bar erdi ve eger munlar İslam keltürmeseler İslam keltürgenlerke zahmat ve meşakkat kılmasalar tep sizlerni ağırlar erdi. (NF 110.13-14)

islam keltür-: Müslüman olmak.

Ol vaktta İslam zaif erdi Peygambar aleyhisselam sizke hürmet kılur erdi bolgay mu kim munlar iman ve İslam keltürseler munlarga köre öñin halayıklar takı **İslam keltür**se tep tamaı bar erdi ve eger munlar **İslam keltür**meseler **İslam keltür**genlerke zahmat ve meşakkat kılmasalar tep sizlerni ağırlar erdi. (NF 110.14,15)

Eger ol çeşmeni siz açar bolsañız men sizñ elginizde **İslam keltür**eyin tedi. (NF 149.8)

Taş yerindin kopty takı cümle çerig ol çeşmedin içtiler cümle kandılar. Ol rahib takı *musulman boldı*. (NF 150.12)

Cebreil aydı: kamug kökdeki feriştelar Ömer **İslam keltür**mişde sevündiler. (KE 199v15)

Amma Kayserni aymışlar **İslam keltür**di, bazı aymışlar **İslam keltür**geli ogradı. (KE 230r9,10)

kelime-i şahadat keltür-: kelime-i şahadet getirmek.

Ol mendin korkup bir daraht kuytusınga sığınıp *kelime-i şahadat aytıp* musulman bolsa emdi men anı öltüreyin mü ya takı yok mu tep sual kıldı erse Peygambar aleyhisselam aydı: ol kafir **kelime-i şahadat keltür**mişdin soñ öltürseñ sen anıñ teg kafir bolursen. (NF 335.9)

oglan keldür-: doğurmak.

Ya Muhammed bu ol zaifa turur kim zinadın **oglan keldür**rür erdi takı eringe aytur erdi kim bu sendin bolgan turur tep aytur erdi. (NF 68.6)

övkeke keldür-: öfkelenirmek.

Fatıma mendin bir para turur. Kim kim ayalım Fatımanı **övkeke keldürse** meni **övkeke keldürmiş** teg bolgay. (NF 158.2)

Öfkege keltürdi anı, öfkeleşti anıñ birle. (ME 108.8)

Övkege ketürdi anı. (ME 18.6)

Övkege keltürdi anı / övke. (ME 19.4)

Kadgurtdı ya **övkege keltürdi** aña. (ME 22.2)

secde keltür-: secde etmek.

Bir **secde** nelük **ketürmediñ**? Aydı: maña **secde kıl** tedi kılmadım. (KE 11v15)

takat keltür-: dayanmak.

Yarın uçmahlıglar uçmahdın tamugluglarını körerler, tamugluglar uçmahlıglarını körerler kamug kınlarga **takat keltürürler** feryad kılmaslar amma açlık susağlıkğa feryad kılurlar. (KE 102r13)

tavaf ve umre keltür-: tavaf ve umre yapmak.

Resul aleyhisselam Mekkege kirdi Kabeka ziyaret kıldı, **tavaf ve umre keltürdi**. (KE 226v10)

vukuf keltür-: vakfe yapmak.

Eger kimerse Arafatta **vukuf keltürmese** hecci tamam bolmas. Yana bir vaktta hecni kaza kılmak kerek bolur. (NF 276.12)

Yani kim kim Arafatda **vukuf keltürse** şeksiz muayyen bilsün kim Hak Teala meni yarlıkadı tep. (NF 275.13)

yadunga keltür-: aklına getirmek, düşünmek.

Kim kim tün takı kün içinde yigirmi kata ölümni **yadunga keltürür** bolsa ol kişiğe Hak tebareke ve teala şehidler makamını ruzi kılgay. (NF 437.3)

Kim kim ölümni üküşrek **yadunga keltürür** bolsa takı ölüm istidadını kılur bolsa akılak takı uslugrak ol kimerse turur. (NF 437.5)

yerine keltür-: yerine getirmek, yapmak.

Hak Tealanın rızası takı uçmah ol zaifanın turur kim Hak Tealanın fermanını **yerine keltürse** takı cüftini azar kılmasa. (NF 68.11)

Ey Bar Hudaya cümleke senin rızanı bulmakka takı senin fermanını **yerine keltürmek** sen tevfik bergil. (NF 68.12)

Men Hak Teala fermanını **yerine keltürür** men. Ey yer senin sözünke iltifat kılmaz men. (NF 277.17)

Bir sabur bar Hak tebareke ve teala fariza kılmaşlarını eda kılmak içinde takı anlarını kerekinçe **yerine keltürmek** içinde sabur kılssa... (NF 324.15-16)

bahane ketür-: bahane etmek.

Kıldı anın üze bahane, **bahane ketürdi** anın üze. (ME 145.6)

iman ketür-: iman etmek.

Eger kolsa ekki ajunda aman

Hakikat köñöldin **ketürgil iman**

Takı sorsañız kim iman ne bolur

Bilü bilmişinçe kılayın beyan. (MM 13.2)

irtidat ketür-: dinden dönmek.

Kılıp tesmiyet ok atıp **irtidad**

Ketürse yenür ol kedik yok fesad

Kafir attı mümin bolup tesmiyet

Kılıp tegdi yenmes a sahib-reşad. (MM 235.1-2)

islam ketür-: Müslüman olmak.

Yerince şeriatın ahkamların

Ketürmeklik islam erür bil yakin. (MM 24.2)

nedamet ketür-: pişman olmak.

Fesadnı tilemişde emmare ol

Nedamet ketürmişde levvame ol. (MM 353.2)

sözge ketür-: konuşurmak.

Sözletti anı, **sözge ketürdi** anı. (ME 26.4)

ün ketür-: bağırarak.

Umasga tegdi erse **ün ketürdi** yalvarıp. (KE 29r7)

Yokaru bakdı, kök yırak; kudı bakdı, yer katıg. Bir ah kılıp **ün ketürdi**. (KE 70r4)

1.2.48. İsim + *kemiş-*

emgekge kemiş-: sıkıntıya sokmak.

Emgekge kemişdi anı, *emgetti* anı, *emgekge tüşürdi* anı. (ME 6.4)

kura kemiş-: kura çekmek.

Peygambar aleyhisselam kaçan kim gazatka çıkar bolsa erdi hatunlarıdın birini ihtiyar kılıp çıkarmaz erdi kim köñüleri hasta bolmasun tep. Velikin cümle hatunlarını bir yerke cem kılur erdi takı **kura kemişür** erdi. (NF 414.7)

Kayu biriniñ atı çıkar bolsa gazatka çıkarur erdi. Bir nevbette Benul Mustalik gazatınga çıkar erken **kura kemişdi** erse benim atım çıktı takı meni çıkardı. (NF 414.8)

öginge kemiş-: aklına düşürmek, şüpheyeye düşürmek.

Öginge kemişdi ol nemeni, köñlinge tüşürdi nerseni, şekge tüşürdi nerseni. (ME 43.5)

şekge kemiş-: aklına düşürmek, şüpheyeye düşürmek.

Şekge kemişdi anı nerse içinde. (ME 93.4)

uykuga kemiş-: uyumak için kendini yatağa atmak.

Ertesi kaylula vaktı boldı erse hoca kaylula kılurmen tep özini **uykuga kemişdi** velikin oyag turur erdi takı bakar kim bu hatun ne iş birle meşgul bolur tep. (NF 383.5)

Özin **uykuga kemişdi**. (NF 204.1)

1.2.49. İsim + kes-

köñül kes-: ümidini kesmek.

Sare yüz yaşap oguldın umanızsız **köñül kesmişlerdi**. (KE 53v21)

Musi andag sakındı kim kamuğ alem köydi, tiriglikdin **köñül kesti**. (KE 121r10)

söz kes-: anlaşmak.

Atike birle Hadice **söz kestiler**. (KE 187v5)

Ahid kılıştılar, **söz keşişdiler**. (ME 196.1)

Bozdı **söz keşişmekni**. (ME 13.3)

Sakladı nemeni köñlinde, kivürdi köñlinge nersenı / sakladı **söz keşişmekni** anıñ uçun.
(ME 62.7)

El tutuşu **söz keşişdi** anıñ birle, satıg kılıştı anıñ birle / el tutuşu **söz keşişmek**. (ME 124.3)

Ahid kılıştılar, **söz keşişdiler**. (ME 196.1)

tama kes-: ümidini kesmek, birinden bir şey beklememek.

Kaçan kim İblis feriştelerdin mundag habar eşitti kim bu Barsisa ahir vaktında dünyadın imansız çıkar tep. Kasd kıldı Barsisanı azdurmakga. Munçadın berü Barsisadın **tama kesip** turur erdi. (NF 368.17)

Yana bu emr-i maruf kılğan takı nehy-i münker kılğan kişi halayıkdın **tamamı kesmek** kerek. Eger **tamamı kesmese** emr-i maruf takı nehy-i münker kılı bilmegey. (NF 312.6)

umañ kes-: ümit kesmek.

Ol **umañ kesmişde** soñ bolup mübeşşir Cebrail

Hak beşaret birle bergen Sarenıñ eg[lençesi]. (KE 53v18)

Kaçan Yusufdın **umañ kestiler** erse Yehuda aydı... (KE 98r8)

ümid kes-: ümit kesmek, beklentisi olmamak, vazgeçmek.

Yer Kabilni bogzıña tegi yutdı, Kabil Ademdin **ümid kesti**. (KE 17v10)

Nuh anı kördi sözin işitdi, özindin **ümid kesti** umasga tegdi, dua kıldı. (KE 23v11)

Salih aydı: İdiya men bulardım **ümid kesdim**. (KE 34r13)

Kadgulug bolup **ümid kesdi** olardım ırdı [Lut]. (KE 56v16)

Zindanda üç iş birle meşgul boldı: dua kıldı, halkdın **ümid kesti** takı sabr kıldı. (KE 91v10)

yol kes-: yol kesmek.

Siz erenlerni alursiz **yol kesersiz**, arkışnı urup malların alursiz. (KE 59r3)

1.2.50. İsim + *ket-*

aklı ket-: bayılmak.

Kaçan kim bu habar Aliga tegdi erse Ali radiyallahu anhunıj **aklı ketti**, *behuş boldı*. Yana aklınga keldi, yıglayu mescidin çıktı. (NF 167.16)

ırak ket-: uzaklaşmak.

Açılgay saña sen bilip yoklukun

Bu barlık yerindin **ırak ketgesen**. (MM 372.4)

sabrı kararı ket-: dayanamamak.

Uşbu Yusufka andag aşık bolup turur men kim bir saat munı körmesem **sabrum kararım keter** divana teg bolur men. (NF 360.5)

1.2.51. İsim + *kir-* / *kirme-*

kir-/ kirme-

kerdekge kir-: gerdeğe girmek.

Kerdekge kirdi tişi birle, cima kıldı tişige. (ME 17.2)

közke uyku kirme-: hiç uyumamak.

Yana ertesi ahşamka tegi yıgladım heç közümdin yaşım tişmedi heç **közümke uyku kirmedi**. (NF 416.14)

Men on yaşar oğlan erdim kim Hak tebareke ve teala maña andag tevfik bermiş erdi kim heç **közümke uyku kirmez** erdi erteke tegi namaz kılur erdim. (NF 289.7)

Men takı anam sözinge muhalifat kılı bilmedim. Anam töşekinge kirip yattım. Elgim yanı asrasında kaldı takı heç **közümke uyku kirmedi**. (NF 289.12)

sözke kir-: 1. birinin sözünü dinlemek.

Keliñ benim **sözümke kirin** munı öltürmeñ. (NF 355.11)

Menim **sözümge kirmes** erseniz men barıp aña buluşurmen (KE 225v14)

2. söze karışmak.

Arafatdın / **kirdi sözge**, karışdı sözge. (ME 53.1)

Sözge kirdiler. (ME 203.6)

1.2.52. İsim + *kol-*

destur kol-: izin istemek.

Seni küser erdim, İdi azze ve celledin seni körgeli **destur koldum**. (KE 20r16)

Ferişte aydı: bu işke erkim yok. İdidin **destur kolayın** tedi. **Destur koldı**. (KE 20r18-19)

Necaşi kapugçılarka buyurdı: aña aytıñ yana **destur kolsun**. Teñri çerigi temiş üni hoş kelmiş uçın, yana *destur tiletti* (KE 232v18)

Bu iş menin elgimde ermes ididin *destur tileyin*. (KE 20v1)

özür kol-: özür dilemek.

Tevbe kılduk tediler takı bu Selmandın **özür koldılar**. (NF 385.12)

Malik Zer kopup Yusufnıñ adakına tüşdi, telim **özr koldı**. (KE 75v18)

Yusuf olarga **özr koldı**. (KE 97v2)

Andın soñ karındaşları Yusufga **özr koldular**, Yusuf olarnıñ özrin kabul kıldı, olarnı kadgudın çıkardı. (KE 104v16)

Yakub yalavaç oğlanları Yusufdın **özr koldılar**, uş ol saatda ok Yusuf keçürdi. (KE 106r13)

Kamugrı bildi erse Süleyman **özr kolup** secdege bardı. (KE 145r5)

Maña bu sözni nelük aymadınız, Resul aleyhisselamka barıp sözüمنى sözlep **özr kolgay** erdim. (KE 235r2)

Butlarga *özür kıldı*. Kulum sizlerke yaman iş kıldı sizler keçrünj tep üküş **özürler koldı**. (NF 97.14)

yövüt kol-: yardım istemek.

Yari tiledi andın, **yövüt koldı** andın. (ME 209.4)

1.2.53. İsim + *kopar-*

feryad kopar-: feryad etmek.

Sahabeler **feryad kopardılar**. (KE 236r4)

Ol sözge perde içindekiler katıg ünün yığlaştılar, **feryad kopardılar**. (KE 247v18)

Anda kedin ün kopardılar, yığı başladılar **feryad kopardılar**, ançada olar keldiler. (KE 248v2)

ün kopar-: çıgılık atmak.

Ol saatda Davud **ün kopardı**. (KE 136r6)

Atam Abdullah, anam Eymene bizge şefaät kılğay tep umsunu[r] erdiler, kaçan yüz evürüp yandım erse **ün kopardılar**. (KE 215v15)

Resul aleyhisselam[nı] tanudı **ün kopardı**: ey müminler Muhammed tirig t[urur]. (KE 223v13)

Kamugları **ün kopardılar**, Caferni urgalı tegdiler. (KE 233v2)

Anda kedin **ün kopardılar**, yığı başladılar *feryad kopardılar*. (KE 248v1)

1.2.54. İsim + *koş-*

ortak koş-: şirk koşmak.

Ortak kıldı anı işde / **ortak koştı** Tañrıga. (ME 26.7)

1.2.55. İsim + *koy-* / *kod-*

hali kod-: yalnız bırakmak.

Kaçan kim meni cenaza üze kodsañız cümle çıkgaysız meni **hali kodgaysız**. (NF 87.7)

halvat koy-: yalnız bırakmak.

Atası takı kızını aña berdi. Takı ekegünü **halvat koydılar**. (NF 365.5)

İblis çıktı takı Barsisanı ol avret birle **halvat koydı** erse Barsisanı ol avretke meyli boldı takı anı birle zina kıldı. (NF 370.9)

keç koy-: sona bırakmak.

Sonj kemişdi anı hakkını, **keç koydı**. (ME 118.6)

kulak koy-: kulak tutmak, işitmeye çalışmak.

Derhal başın secdege koyup secde içinde sözleyü başladı, **kulak koydum** erse ümmeti ümmeti, teyür. (KE 183v4)

Kulakı tuttı eşitmek uçun, **kulak koydı** eşitmekge. (ME 58.5)

minnet koy-: boyun eğmek.

Minnet koydı anı üze, minnet kıldı. (ME 146.2)

ortada koy-: ortada bırakmak.

Ortada koydı anı. (ME 95.5)

sünnet koy-: başlatmak, çıkarmak.

Dünyada kim kim zulm birle öldürülür bolsa ol mazlumnuñ kanıdın bir ülüş Adam peygambar aleyhisselam oğlu Kabil üze bitilür. Anı için kim zulm birle öltürmekni avval Kabil **sünnet koydı**. (NF 337.2)

tek koy-: susturmak, sakinleştirmek.

Karar kıldurdı anı, **tek koydı** anı. (ME 89.8)

Tek koduttı teprengenni, tölendürdi teprengenni. (ME 34.3)

Yermek birle **tek koydı** anı, hüccet birle **tek koydı** anı / dölendürdi anı. (ME 67.4)

Tek koydı anı. (ME 6.3)

yalguz kod-: yalnız bırakmak.

Yusuf peygambar aleyhisselam aydı: ya Cebreil meni bu mevhuş yerde **yalguz kodup** mu ketersen. (NF 356.15)

yüz koy-: yönelmek, yola koyulmak.

Andın soñ Yakub yalavaç Kenandın köçdi barca tabileri birle Mısrga **yüz koydılar**, Mısrga üç künlük yol kaldı erse. (KE 106v2)

1.2.56. İsim + *koyın-*

suv koyın-: yıkanmak.

Saray ortasında bir ak taş bar erdi uy suretlig, melik anıñ üze minip **suv koyunur** erdi. (KE 153r13)

Atike kitti erse Hadice koptı **suv koyundı**, arıldı. (KE 187r16)

1.2.57. İsim + *köç-*

dünyadın köç-: ölmek.

Andın soñ birkaç eyyam keçti Varka ibnü Nevfel takı **dünyadın köçti**. (NF 9.5)

1.2.58. İsim + *kör-*

artuk kör-: üstün görmek.

Ahmak ol kimerse turur kim kendü özini barçadın **artuk körse** tedi. (NF 148.7-8)

Barçadın öziñni **artuk körseñ** kibr ol bolur tedi. (NF 372.5)

Ol fasikniñ cümle yazukını yarlıkadım özini miskin aciz körüp öñinlerni özidin **artuk körgeni** üçün... (NF 373.2)

aşak kör-: küçük görmek.

Tevazu ol bolur kim evdin çıksañ kim kim saña karşı kelse özünñni ol kişidin **aşak körseñ** takı köñlünñde itimadın ol bolsa kim bu kimerse Hak Teala hazratında mendin artuk bolgay tep aysañ. (NF 378.7)

düş kör-: rüya görmek.

Düş kördi. (ME 141.5)

hayz kör-: (kadınlar için) aybaşı olmak.

Aymışlar: Meryem bir **hayz kördi** özge körmedi. (KE 168v17)

Hayız kördi tişi ya arıldı / arıglık ya **hayız körmek**. (ME 2.6)

Residelikge yavudı tişi / **hayız körmekge** yavugan tişi. (ME 14.7)

hor kör-: küçük görmek.

Men Benu İsrailniñ abidi takı zahidi bolgaymen bu fasik benim katımda ne kılur tep özini ulug kördi takı ol fasikni **hor kördi** erse... (NF 372.16)

Kibr ol bolur kim Hak Tealanıñ buyrukını osal tutsañ iltifat kılmasañ takı halayık **közünde hor körünseñ** barçadın öziñni artuk körseñ kibr ol bolur tedi. (NF 372.5)

Horladı anı, hor kördi (anı). (ME 216.7)

Hor kördi anı. (ME 210.4)

keç kör-: sonraya bırakmak.

İstibra kıldı karabaşnı, bir hayız küydi cima kılmak uçun karabaşga / **keç kördi** anı. (ME 207.7)

kın kör-: azap çekmek.

Bu er meni yañakladı, yazuk boldı kıyametde **kın körgüsi** Mevli kudretin mundaguk körgüzsün, ol ma tevbe kılsun, yazukdın arınsun. (KE 74v2)

Yana sakındı zindaña salsa yüzin körmegeymen ve ansız sabr kılı bilmegeymen tep meger çıkardı katıg **kın kördi**. (KE 84r1)

Ol dünya maslahatın koygan, Mevli yarlıgıga uygan, satıg birle helal mal yıggan, ol malnı fakirlarga sadaka kılgan, Mevli rızası üçün **kın körgen**. (KE 161r6)

kiçig kör-: küçük görmek.

Kiçig kördi anı. (ME 210.6)

maslahat kör-: uygun görmek, bulmak, onaylamak.

Maslahat bolgay mu kim bu Medineniñ tegresinde handak kazsak? Tört yandıñ kafırlar kirmese bir yandıñ uruşmak asan bolgay tedi erse Peygambar aleyhisselam takı sahabalar bu sözni **maslahat kördiler**. *İñen savab turur tediler* erse... (NF 28.2)

Ya Emirel muminin sizdin soñ halifa kim bolgay? Kimni **maslahat körsiz** (NF 119.13)

Men añar beyet bermekim şeran reva bolur hem takı Kurayşi turur hem takı üküş fitneler basılır tedi erse cümle sahabalar **maslahat kördiler**. (NF 174.13-14)

zahmat ve meşakkat kör-: eziyet görmek.

Men sendin oza kelip tururmen halayıkni üküş tecribe kılıp tururmen takı Beni İsrail birle üküş **zahmat ve meşakkat körüp** tururmen. (NF 58.14)

reva kör-: uygun görmek, uygun bulmak.

Bu rişvet bolmaz mu kim bir yarmak algu yerde on altun alsan? Neteg mundag haramnı özünke **reva köersen**. (NF 246.10)

Bakar men atam takı anam uykuga barmışlar. Anlarnı tatlıg uykularıdın oygartmaknı **reva körmedim** elgimde süt birle ileglerinde erteke tegi örü turdum. (NF 293.10)

Yak yavuklarım meni habsta turmaknı **reva körmegeyler**. (NF 259.12)

Niçe hem yoksuz bolsak Muhammedni terge berürge **reva körmegeymiz**. (KE 186v11)

Reva kördi. (ME 220.8)

Açar bolsa asi bakar bolsa hem

Reva körse isyan küfürge barur. (MM 73.4)

savab kör-: doğru bulmak, onaylamak.

Kerek kim emdidin soñ işni bir yansı kılsak tediler erse cümlesi **savab kördiler**. (NF 19.6)

İctihad kıldı rayı içinde, ray savabını istedi, **savab kördi** rayını. (ME 130.2)

Savab kördi rayeti. (ME 219.5)

tüş kör-: rüya görmek.

Ya Resulallahi bu keçe bir korkunçlug **tüş kördüm** tedi erse peygambar aleyhisselam aydı: hayr bolgay inşallahu Teala ne **tüş kördün?** (NF 178.8,9)

Ey emirel muminin men bu keçe acab **tüş kördüm**. Halifa aydı: ne **tüş kördün** aygıl tedi erse ol cariya aydı: *tüşüm bolur* körer men kim kıyamat bolmış. (NF 239.12)

Yusuf peygambar aleyhisselam yeti yaşında **tüş kördi** takı babası Yakub peygambarka aydı: ey baba *tüşüm bolur* körer men on bir asa yerde tikilmiş bolur takı bir kiçig asa munlar arasında bar. (NF 352.10,11)

İbrahim aleyhisselam bir keçe **tüş kördi**. (KE 59r16)

Ey siddik sualimiz cevabın aygıl, Reyryan melik **tüş körmiş** kim yetti anık sığır yetti semiz sığımı yeyür. (KE 90r10)

azab u ukubat kör-: işkence görmek, azap görmek.

Bir kimerse tamugda miñ yıl kalgay **azab ve ukubat körgey** üküş masiyat sebebidin. (NF 236.17-237.1)

ulug kör-: büyük görmek.

Men Benu İsrailniñ abidi takı zahidi bolgaymen bu fasik benim katımda ne kılur tep özini **ulug kördi** takı ol fasikni hor kördi erse... (NF 372.16)

Ulug kördi anı, ulugladı anı. (ME 214.4)

Ulug kördi işni. (ME 15.4)

üküş kör-: çok görmek.

Taat ve ibadat kılsañ Rebbüñe *minnat kılmağıl* taatıñı **üküş körmegil.** (NF 9.15)

1.2.59. İsim + *kötür-* / *köter-*

baş kötür- / **köter-**: baş kaldırmak, ayaklanmak, direnmek.

Kaçan Mevli azze ve celle Ademni yaratürmen tep hitab kıldı erse barca nerseler **baş kötürüp** Ademni bizdin yıratgıl tep tama kıldılar. Tag aydı: men kutlugmen, teñiz aydı: men heybetligmen, altun aydı: men azizmen, kök aydı: men edizmen. Kamug nerseler **baş kötürüp** özlerini öge küvendiler. Ol halde yer tevazzu kılıp aydı: men kamugdın zaifmen, adak altındamen, mende küvengü nerse yok tep tevazzulık kıldı erse hitab keldi... (KE 6r15,17)

Hitab keldi taglarga: men Nuh kimisin taglarda tölendürürmen tep. Kamug taglar **baş kötürdiler** kimi bizge tölengey tep. Cedi tagı kamug taglardın aşak turur tevazulıg kıldı maña bu keramet kaydın bolgay tep. (KE 26v10)

2. coşmak.

Kamugları sevinüp **baş kötürdiler.** (KE 32r16)

minnet köter-: minnet altında kalmak.

Aymışlar: ol kamug Ebu Bekriñ erdi, eger meniñ tep harc kılısam **minnet kılımış** bolgaymen, Resul **minnet kötermesün**, uvtanmasun tep Abdulmuttalib berdi tep bahane kıldı. (KE 193r6)

ün kötür-: sesini yükseltmek, bağırmaq.

Saika koptı, yel esti, kök küldürdedi, yaşın yaşnadı feriştelar **ün kötürdiler**, tesbih tehliil aydılar. (KE 121r4)

1.2.60. İsim + okı-

bang-i namaz okı-: ezan okumak.

Bu arada muazzin **bang-i namaz okıdı** erse cümle turdılar takı mescidke kirdiler. (247.3)

Bu arada ödlek vaktı boldı. Peygambar aleyhisselam Bilalka buyurdı kim **bang-i namaz okıgil** tep. Kaçan kim Bilal **bang-i namaz okıdı** erse peygambar aleyhisselam imamatlık kıldı. (NF 40.3)

dua okı-: dua okumak.

Bir çanak birle suv tiledi erse berdiler. Ol çanakka **dua okıdı** takı ol suvni Fatıma üzesinge saçtı. (NF 160.2)

ezan okı-: ezan okumak.

Abdest kıldı mescid öçekinge mindi takı **ezan okıdı**. Hemişe *ezan* takı özi *kılur* erdi hem imamluk takı özi kılur erdi. Kaçan kim Ali radiyallahu anhu **ezan okıdı** erse avazını ol melune hatun eşitti... (NF 153.9,10)

Yigirmi yıl men namaz vaktını andag sakladım kim muazzin **ezan okımıştı** mescidde hazir erdim. (NF 242.1)

Bu muazzin kaçan kim **ezan okımak** üçün munaraga miner bolsa bakar erdi. (NF 364.8)

namaz okı-: namaz kılmak.

Resul aleyhisselam Necaşi cenazesin yırakdın kördi, namazka turuktı, Cebrail ilgerü keçti Resul aleyhisselam sahabeler birle iktida kılıp **namaz okıdılar**, yani *ötediler*. (KE 234r7)

Süleyman yeti kün ruzedar erdi, azgına taam yedi, koptı taharet kılıp **namaz okudı**. (KE 143v15)

Aydı: katında suv bar mu? Aydı: hurma içinde ezilmiş suv bar. Aydı: hurma arıg turur suvı hem tep alıp taharet kıldı ve **namaz okıdı**. (KE 206r16)

Artuksı **namaz okudı**. (ME 187.8)

Vaktıda **okudı namaznı**, mudavemet kıldı namazka, ya erkanların rast kıldı. (ME 51.3)
rahmat okı-: dua etmek.

Kamugları Davudga **rahmet okudılar**, hilat berdiler, bizniñ ulug düşmenimizni helak kıldıñ tediler. (KE 133v16)

1.2.61. İsim + *oltur-*

halvat oltur-: yalnız kalmak.

Ya Hadica köñlüm **halvat olturmak** tileyür. Maña azık kılı bergil. Hira tagında bir gar bar ol gar içinde birkaç kün **halvat olturayın** tedi erse... (NF 7.8,9)

Ya Hadica maña **halvat olturmak** hoş kelür tep hemişe azıg alıp barıp *halvatlar kılur* erdi. (NF 7.10)

sahraka oltur-: büyük abdestini yapmak.

Körer heç kimerse yok ol buthana içinde. **Sahraka olturdı** takı ol *necasatnı* bir yıgaç birle cümle butlarınñ yüzlerine başlarına bulaştırdı takı çıktı. (NF 96.5)

Bayakı teg buthana içinde **sahraka olturdı** takı bir yıgaç aldı takı bu *necasatnı* cümle butlar yüzine sürtti. (NF 96.12)

1.2.62. İsim + *öç-*

açıgı öç-: öfkesi dinmek, geçmek; yatışmak.

Kaçan **açıgı öçdi** erse tirig kalgan zahidga aydı: men tevbe kılısam kabul bolgay mu? (KE 134r10)

Yakub oğlanları açıglansa b[ir] vilayetni harab kılmagunça **açıgları öçmes** erdi meger İbrahim yalavaç urugındın kimerse elgin arkasına sığasa **açıgı öçer** erdi. Yehuda kördi kim ekegü *açıgları* erdi, aydı: kerekmez kim bu Şaristanini harab kılısalar bizge emgek tegse tep Rubil arkasına elig sığadı, **açıgları öçdi**. (KE 63r12)

1.2.63. İsim + *ös-*

köñli ös-: neşelenmek.

Cevab: sagu ol kün anıñ yükinde çıktı oğrılıkı üçün kul tep alıp kalduk, kul ataduk, ol kul atın işitip kadgurdı, bu kün karındaşım tedi **köñli össün**, *sevünsün* tep. (KE 104v9)

1.2.64. İsim + *öte-*

hac öte-: haccetmek.

Kim ol kün cevab aydı erse neçeme küçlüg çıgay erse **hac ötegey**, takı kim cevab aymadı erse neçeme küçlüg bolsun **hac ötemegey**. (KE 53v10)

Kaçan Muhammed belgürdi erse davet zahir kıldı, uş Hazrec Mekkege keldi, **hac ötediler**. Ol vakt kafurlar **hac öteyür** erdiler. (KE 203v21)

Kaçan uş Hazrec **hac ötediler** erse Resülñi kördiler halknı imaña davet kıldı. (KE 204r4)

Resul aleyhisselam olar üçün dua kıldı, Mevli Teala icabet yarlıkadı: hac künleri bolsa yerge erklig feriştege yarlıg bolur, yer tamurlarnı tartar yolları kısğa bolur. Bat rüzgarda kelip **hac öteyürler**, yana yanıp barurlar. (KE 216v14)

namaz öte-: namaz kılmak.

Resul aleyhisselam Ebu Bekrge iktida kıldı, **namaz ötedi**. (KE 236v1)

Resul aleyhisselam yarlıkar: kaçan kim Beytü'l-Makdisga tegdim erse burakdın indim Mescid-i Aksaga kirdim eki rekat **namaz ötedim**, selam berdim. (KE 209v16)

Bu kelimatnı cem kılğıl ümmetleriñga böleg eltgil, eki rekat **namaz ötep** tükenmişde namaz ahirinde bu kelimatnı aysunlar. (KE 214v3)

Ayturlar: Beytü'l-Makdisga kirdi, peygamberler birle **namaz ötedi**, andın soñ kökge agdı yana Kabege keldi, tap *namazını* Kabede *ötedi*. (KE 217v4)

Resul aydı: çıkmagıl, imametlık kılğıl. Resul aleyhisselam Ebu Bekrge iktida kıldı, **namaz ötedi**. (KE 236v1)

1.2.65. İsim + *sal-*

ag sal-: denize ağ atmak.

bu kün niçe balık tutsak şaña bereliñ tediler. **Ag saldılar** nerse tüşmedi ulugları aydılar: bu kün anı ağırлаñ anıñ adığa **ag salıñ**. On bir **ag saldılar** keçege tegi hiç nerse ilinmedi. (KE 144v14,15)

Süleymaña aydılar: sen **ag salgıl**. (KE 144v17)

Andın soñ Süleyman sen **ag salgıl** tediler. Süleyman saldı erse Erham kelip agga kirdi. (KE 144v19)

kol sal-: el sallamak.

Baktım erse yırakdın karvan köründi erdi. Sevündüm takı ançaka tegi küydüm kim ol karvan yakın keldi erse anlarka men **kol saldım** avaz kıldım. (NF 130.12)

köz sal-: göz değirmek, nazar etmek.

Ol kimerse kelip Resülga **köz salguça** Resul bu ayetni okup anıñ [köz]ige dem kıldı. (KE 95r7)

Ol Resul aleyhisselamga **köz salgalı** ogradı erse Resülga kelmesdin burun Cebreil keldi ve bu ayetni keltürdi. (KE 95r5)

[Ka]çan Kureyş kafirleri Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellemge zarar tegürür boldılar erse ol kabiledin biregüni derge tutdılar, Muhammedge **köz tegür** helak bolsun tep. (KE 95r4)

Arabda bir kabile bar erdi, kamugınıñ **közi teger** erdi, meşhur erdiler. (KE 94v21)

kura sal-: kura çekmek.

Yunus aydı: **kura salıñ**, kimniñ atığa çıksa yazuklug ol bolgay. (KE 156r13)

Kura salalıñ, kimniñ adığa çıksa ol algay tediler. (KE 166v21)

başın kuyı sal-: başını eğmek.

Aydı: ne işke keldiñ? Aydı: kamugınıñ aydıñ la ilahe illallah ve inne Yunus resülullah. Melik **başın kuyı saldı**. (KE 153r7)

Kaçan elçi Zü'l-Karneynga keldi erse Zü'l-Karneyn başın köterip elçiğe bakıp turdı erse elçi **başın kuyı saldı**. (KE 174r10)

Resul aleyhisselam **başın kuyı salıp** tefekkür kılıp örü köterdi. (KE 214v13)

Resul **başın kuyı saldı** yana *yokaru kıldı*. (KE 215r12)

1.2.66. İsim + *sar-*

kefen sar-: kefenlemek.

Peygambar aleyhisselamnı yuvdılar takı **kefen sardılar** takı namaz kıldılar takı ahirat yeringe koydılar. (NF 93.8)

Ebu Zar radiyallahu anhu takı daru fenadın daru bekaga rihtat kıldı erse yuvdılar takı *kefenlediler* takı namaz kıldılar takı defn kıldılar. (NF 131.11)

Ol kimerseler anı yuvgaylar takı *kefenlegeyler* takı namaz kılgaylar takı defn kılgaylar tedi. (NF 131.4)

1.2.67. İsim + *sın-*

köñli sın-: üzölmek.

Eki çerig körüştiler, saf tüzdiler, cühudlardın mübariz çıktı kafir müsölmannı şehid kıldı, yana biregü çıktılar anı ma öltürdiler, mundagın takı müsöلمانlar öldi. Müminler **köñli sındı**. (KE 226v15)

1.2.68. İsim + *sındur-*

ahd sındur-: sözü nü tutmamak, anlaşmayı bozmak.

Men Muhammed birleki **ahdnı sındurdum**. (KE 227r20)

Olar **ahd sındurdılar** iman keltürmediler. (KE 114v1)

Musiga men barayın, adınlar **ahd sındurdılar** sözleringe tegmediler men ahd kılayın sözü mge tegeyin tep Musiga keldi. (KE 115r7)

1.2.69. İsim + *siğür-*

öfkessin siğür-: öfkessin yenmek.

Kuvvet ol turur kim ademi *öfkessin yutsa* takı ol **öfkessin siğürse** kuvvat ol turur. (NF 150.1)

1.2.70. İsim + *sözle-*

yalgan sözle-: yalan söylemek.

Kezzab turur sen, **yalgan sözleyür** sen. (NF 344.16)

Ey ümmetim korkuñ **yalgan sözlemek**din. Hakikatta yalغان sözlemek ademini yavuz işke tegürür takı yavuz iş ademini tamugka tegürür. (NF 381.2)

Yalغان sözledi, tekellüf birle **yalغان sözledi**. (ME 167.1)

Bozdı vadeni, aynatdı aytı bermişini / aytıp sözinge yetmegen er, peyveste hilaf kılğan er, bu ulam **yalغان sözlegen** er. (ME 22.7)

1.2.71. İsim + *sun-*

boyun sun-: itaat etmek, teslim olmak.

Manisi ol bolur kim: ey Hak tealanıñ fermanıña **boyun sungan** nefis... (NF 197.6)

...ol kimerse hecke barmadın öler bolsa asi bolur, hak tealanıñ fermanıña **boyun sunmagan** kullardın bolur. (NF 273.16)

İbrahim aydı: Teñri yarlıkıña **boyun sungıl**, yarlıg tutgıl. (KE 58r7)

Zeliha aydı: sen meniñ kulumsen, maña ne üçün **boyun sunmazsen?** (KE 80r18)

Bazılar küçlüg kavi erdiler Süleymaña **boyun sunmas** erdiler, olarnı tagda zencir birle saklar erdi. (KE 138r17-18)

Yani karındaşım oğlı sözige **boyun sunuñ**, rast yalغان erse anıñ üçün Teñri edgülikindin taş sözleşmes. (KE 205v5)

Yani işittük **boyun sunduk**, tediler. (KE 212r20)

Mevli azze ve celle anı maña musallat kılrsa **boyun sünmegeymen**. (KE 6v5)

Eger Mevli azze ve celle munı sizlerge erklig kılrsa ne kılğaysız? Kamugı aydılar: **boyun süngeymiz**. (KE 6v3)

elig sun-: 1. dokunmaya çalışmak, sarkıntılık yapmak.

Seniñ eviñde evlüginge *yavuzlık sangan*, **elig sungan**niñ cezası ne turur? Ol Aziz aydı: meniñ evlügimge kim yavuzlık sandı ve kim **elig sundı?** Zeliha aydı: men bu saat evde yatur erdim. Yusuf kirdi, meni kördi, yalguz, ev aglak maña **elig sungalı** ogradı, açıldım tutayın tep kava çıktım, seni munda kördüm tedi. (KE 83v10,11,13)

İbrahim Sareni kördi köñli tölendi. Melik Sarega niçe sözleşse cevap bermedi elgini yüziñe örtüp yıglar erdi, melikniñ sabrı kalmadı, kopty Sare katında yüzün tilep **elig sundı**. (KE 46r1)

2. (yemeğe) el sürmek.

Takı öziniñ adatı ol erdi kim sufrasında konuk bolmasa heç *taamka elig sunmaz* erdi. (NF 211.15)

3. el uzatmak, almak istemek.

Anda kedin zülfikarnı sahabeka arza <kıldı>, munı kim tutar? tedi. Ebu Bekr **elig sundı** bermedi, yana Ömer **elig sundı** bermedi, yana Ali **elig sundı**, yana Hamza **elig sundı** bermedi. (KE 223r11)

1.2.72. İsim + *sü-*

boyun sü-: itaat etmek, uymak.

Boyun südi Tañrıga, alçaklık kıldı Tañrıga. (ME 6.2)

Boyun südi Tañrı buyrukinga. (ME 31.4)

Boyun südi aña / boyun sümek / peyveste boyun sügen er. (ME 49.1)

Boyun südi aña, alçaklık kıldı. (ME 161.2)

Boyun sümedi. (ME 203.8)

Boyun sümezlik kıldı. (ME 223.1)

1.2.73. İsim + *sür-*

boy sür-: itaat etmek, uymak.

Unamadı anıñ üze, **boy sürmedi** aña, unamaslık kıldı aña. (ME 190.5)

koş sür-: çift sürmek.

Adem **koş sürüp** bugday tarıyurda uynı bir urdı uy yüzün Ademga övürdi, aydı: ey Adem, meni nelük urarsen? (KE 15r13)

Lut **koş sürmekni** koddı. (KE 57v21)

memleket sür-: ülke yönetmek.

Aymışlar: otuz eki yıl **memleket sürdi**, altmış bir yıl ömr s[ürdi]. (KE 151v5)

saban sür-: çift sürmek.

Ol sığır **saban sürmiş** ermes. (KE 128r14)

1.2.74. İsim + *talaş-*

söz talaş-: tartışmak.

Azrail kirdi aydı: nelük çıkmazsen tedi. İdris aydı: çıkdım, sözümge tegdim ekinç çıkmazmen tedi. Bir yıgaçnı tutdı, Azrail birle **söz talaşdı**. (KE 20v13)

Bir ançası aydı: bizniñ teñrimizniñ yüzi biziñ sınar erdi, tediler, **söz talaştılar**, sançıştılar, yetmiş miñ er öldi. (KE 32r18)

Kabil aydı: bu maña karındaş bolur erse ol hem karındaş bolur tep **s[öz] talaşdı** erse Adem aydı... (KE 15v9)

1.2.75. İsim + *tap-*

bahane tap-: mazaret uydurmak.

Karındaşları uvtanmışdın bu **bahane tapdılar** kim İbn Yaminniñ sagu ogurlamakı tañ erse bir tugganı ogurlık kılmış erdi. (KE 97v12)

çara tap-: çare bulmak.

Üç atadın Peygambarzada tururmen tedi erse Zeliha heç **çara tapmadı**. Bolmasa turdı kim Yusufka yapşungay. (NF 361.11)

hidayet tap-: hidayete ermek, doğru yolu bulmak.

Muhammed Ömerge bir yolu dua kıldı, Ömer **hidayet taptı**. (KE 195v18)

karar tap-: sakinleşmek.

Ey müsülmanlar kaçan yazuklug kimerse kimige kirse kimi mundag bolur, ol yazuklugnı suvga salmagunça suv **karar tapmas**. (KE 156r6)

sıhhat tap-: sağlığına kavuşmak, iyileşmek.

Süleyman yegirmi künde ol tegrede çavıkdı, hastanı okup dem berse **sıhhat taptı**, divanega okusa sagaldı. (KE 144r20)

zafer tap-: galip olmak, üstün gelmek.

Men sizge silah bereyin kim ol silah birle [kim] tokuş kılsa Teñri düşmanları üze **zafer tapgay**. (KE 64r3)

1.2.76. İsim + *tart-*

emgek tart-: sıkıntı, zahmet çekmek.

Ya resulallahı bizler bu isigde munça **emgek tartıp** ogul kızdın adrılıp candın keçip tenimizni bu kafırların kılıçına karşı kodup tururmiz... (NF 408.14)

Ol ok emgeksiz didar köreyin tedi aydı: oñay bolgay. Otray bolgan nerse izzeti bolmas bir **emgek tartgıl**, artuk sabr kılğıl bersemiz mezesi artuk bolgay. (KE 122r16)

Andag erse bu ne horluk turur biz köörmiz, bu ne **emgek** turur biz **tartarmiz**, bu sulhını bu şartını nelük kabul kılduk. (KE 226v1)

Emgekin tartdı anıñ, emgetti anı, karşıandı anıñ birle. (ME 125.6)

Emgekin tartdı anıñ. (ME 126.3)

baş tart-: baş kaldırmak, isyan etmek.

Yagılar ol kişiler bolur kim musulman erken halifaga boy bermediler **baş tartıp** çıkğanlar bolur. (NF 146.17)

gurbet tart-: gurbete çıkmak.

Teprendi / **gurbet tarttı**, irak bardı elindin. (ME 128.4)

Gurbet tarttı, garib boldı, elindin yıradı. (ME 166.6)

kılıç tart-: kılıç çekmek.

Yakub oğlanları birle **kılıç tartıp** keldiler, melik çerigi birle hatne kıldurup agrıg yaturda oğlanları birle kelip kamugını kırdılar. (KE 62r21)

Harun eki yarım sıbtını başlap **kılıç tartıp** keldiler. (KE 127v6)

mesh tart-: mesh yapmak, meshetmek.

Ol kol birle taam yeyür, anıñ birle taharet kılır, anıñ birle **mesh tartar**. (KE 96v19)

mihnet tart-: sıkıntı çekmek.

Yusuf munça kurbet birle **mihnet** nelük **tarttı** mundag dua birle munça tenlik ana nedini kötürdi? (KE 78v5)

saf tart-: saf tutmak, savaş düzeni almak.

Hak Teala ol kullardın razi bolur kim hatunını koyup ogul kızlarını terk kılıp canındın keçip Hak Teala rızası için kafırlar birle uruşmak için **saf tart**salar Hak Teala ol kullardın hoşnud bolur. (NF 313.17)

sakışga tart-: hesaba çekmek.

Mani ol bolur kim bizni **sakışga tart**ıp katıg yinçgelediler. (KE 103v8)

sürme tart-: sürme çekmek.

Ol bulut eltip uçmah hüllesine yörgep yıdıglar muattar kılıp közlerige **sürme tart**ıp... (KE 183v10)

Bu sözde erdiler kim bulut yanıp keldi oglannı kevser suvı birle yuvup közge **sürme tart**ıp... (KE 183v21)

ün tart-: yüksek ses çıkarmak, bağırarak.

Turna **ün tart**ıp öterde sekrişür baklan kozı. (KE 68v3)

Ey Yusuf, bir sözginem kaldı sabr kılğıl ayayın tedi. Yusuf yana yandı Zelihanıñ içi örtenmişdin bu gazelni **ün tart**ıp inçıklayı agardı. (KE 83r13)

1.2.77. İsim + *tatma-*

taam tatma-: aç olmak, hiç yemek yememek.

Neçe kün boldı men takı bu naresideler heç **taam tatmad**ın turur miz. (NF 107.4)

Ya Resulallahi karnımız aç turur. Anamız bizke bukün heç neerse bermedi. Bu vaktka tegi **taam tatmışımız yok**. (NF 173.1-2)

Tabib çıktı erse bu hatun feryad ve navha kılı başladı neçe küngte tegi **taam tatmadı**. (NF 233.15)

1.2.78. İsim + *teg-*

boyga teg-: büyümek, evlenecek yaşa gelmek.

Aymışlar: ol rüzgardağı melik bir tul uragutnı cüftlikge aldı, burunkı eridin bir kızını bar erdi, ol kız **boyga tegdi** erse anası enbiya hürmetige bolup bu kızını melikge nikah birle berür boldı. (KE 168r12)

Yana kördi, kızlık kişi ogullukga barur, meniñ kızım **boyga tegdi** ogluñge bergil teyür. (KE 216v7)

foydası teg-: faydası dokunmak.

Künnüñ neteg kim cümle alamka **foydası teger** İmam Şafiiniñ takı cümle alamka **foydası teger**. (NF 202.7,8)

Bu butlarka ibadat kılursiz. Munlarnıñ sizlerke takı **foydası tegmez** ziyanı takı tegmez. (NF 216.13)

Ey şeyh ol ilimler cümlesi heba u mensur boldı ahiratta maña heç **foydası tegmedi**. (NF 231.14-15)

Uş ol ekki rekat namaznıñ **foydası** maña **tegdi**. Munça emgenip hasil kılğanım ilmlerdin maña heç *menfaati tegmedi* tep aydı. (NF 231.16)

ig teg-: hastalanmak, hastalık bulaşmak.

Safar ayınıñ ahırında erdi kim Peygambar aleyhisselamga **ig tegdi**. Avval başı ağrıyu başladı, andın zaif boldı turu bilmez boldı. (NF 84.15)

köz teg-: nazar değmek.

Sual: **köz tegmekde** hikmet ne [tur]ur? (KE 95r18)

Fikr kılsañ kim yaman **köz** kavbaşka **teger** bolsa kök aşlıkga [nete]g tegmegey? (KE 95r15)

menfaati teg-: faydası dokunmak.

Künnüñ neteg kim cümle alamka *foydası teger* İmam Şafiiniñ takı cümle alamka *foydası teger*. Ya takı İmam Şafii bu halayıkga afiyat takı tendürütlük turur. Neteg kim adem oglıka tendürütlükdin üküş *foyda teger* İmam Şafiidin takı halayıkka üküş **menfaat teger**. (NF 202.9-10)

Uş ol ekki rekat namaznıñ *foydası* maña *tegdi*. Munça emgenip hasil kılğanım ilmlerdin maña heç **menfaati tegmedi** tep aydı. (NF 231.16)

Bu butlar cemad ve cansız tururlar sizke **menfaatları tegmes** hem takı mazarratları tegmes. (NF 217.1)

Emdi sen zalim bolduñ Hak dergahındın yırak tüştüñ maña kıyamat kün seniñ ne **menfaatıñ teggey?** (NF 224.1)

miras teg-: miras kalmak.

Yakub yalavaç Yusufga bölek ıdımış erdi İbrahim yala[vaç]nıñ destarı erdi, Yakubga **miras tegmiş** erdi. (KE 95v10)

İmdi bilgil kim ol kimi on karındaşnıñ erdi atalarındın **miras tegmiş** beşegüsi kimide işleyür erdiler. (KE 130v11)

ulug yaşka teg-: yaşlanmak.

Ya Resulallahi atam takı anam **ulug yaşka tegdiler.** (NF 283.15)

Eger seniñ katıñda ata anadın ekegüde biri her ayna **ulug yaşka teger** bolsa ya takı ekegüde uf kelimesini yani yigrenmek sözini anlarga sözlemeñ. (NF 285.8)

umasga teg-: aciz kalmak.

Nuh anı kördi sözün işitdi, özindin ümid kesti **umasga tegdi**, dua kıldı. (KE 23v11)

Musi aydı: munda turgıl Firavndın yanıp evge kelmişde saña nerse bereyim Derviş aydı: yavlak bînevamen, sabrım yok tedi. Musi **umasga tegdi** erse aydı... (KE 124r7)

Katıg suvsadılar **umasga tegdiler**, aman koldılar, Resul aleyhisselam aydı: aman bermezmiz. (KE 229v17)

Zeliha niçe katlandı, maksudı hasıl bolmadı **umasıga tegdi.** (KE 81v1)

zararı teg-: zararı dokunmak.

Ebu Bekr adakını ketermedi peygambar aleyhisselamka **zararı tegmesün** tep. (NF 21.7)

1.2.79. İsim + *tegür-*

haber tegür-: haber ulaştırmak.

Velikin Ebu Yeksumnı çerig birle Hak Teala helak kılmağanı ol mani üçün erdi kim Necaşi melikke Ebu Yeksum **habar tegürsün** tep. (NF 43.8-9)

köz tegür-: göz değirmek, nazar etmek.

Muhammedge **köz tegür** helak bolsun tep. (KE 95r4)

küç tegür-: zulmetmek.

Kim kim bir kimerseke **küç tegür**miş bolsa ol **küç tegür**genniñ hasanatıdın algaylar takı bu mazlumka bergeyler. (NF 390.2)

Mevli azze ve celle bizni beş nersedin yıgmış erdi: kan tökmekdin, rüşvet almakdın, zina kılmakdın, **küç tegür**mekdin, hamr içmekdin. (KE 22r1)

Bu ne bela turur kim sendin maña tegdi. Sare aydı: mendin ermez, seniñ kafırlıkındın takı **küç tegür**geniñdin turur. Melik aydı: men saña **küç tegür**medim. Sare aydı: mana **küç kıl**madıñ amma Teñri yalavaçıge **küç kıld**ıñ. (KE 46r6,7)

Melik aydı: kayu yalavaçge **küç tegür**düm? Sare aydı: İbrahim yalavaçga **küç tegür**düñ kim Nemrud anıñ elginde helak boldı. (KE 46r8,9)

menfaat tegür-: faydalandırmak.

Eger kimerseke Hak tebareke ve teala mal ve nimet ruzi kılrsa takı ol kimerse malını tutsa ol mani üçün kim oglum kızım ehlim kimerseke muhtac bolmasunlar takı yak yavuklarımka maldın **menfaat tegür**eyin takı dervişlerke miskinlerke tullarga yetimlerke ihsan ve inam kılayın... (NF 209.8)

Velikin kimerse malını cem kılrsa halayıkta **menfaat tegür**mek üçün takı yak yavuklarka takı miskinlerke takı dervişlerke ihsan ve inam kılmak üçün cem kılrsa. (NF 396.10)

selam tegür-: selam söylemek.

Ol halde Cebreil keldi Yakub yalavaçga **selam tegür**di, aydı: ey Yakub Mevli Teala yarlıkar Yusufga aygıl kabul kılğan vadege yetsün. (KE 109r20)

Meni munda kodup siz kaçıp Resul aleyhisselamka mendin **selam tegür**üñ (KE 227v19)

Maña sözleyür ümmetiñe **selam tegür**gil. (KE 236v7)

taziyat tegür-: baş sağlığı dilemek.

As atlıg kimerse peygambar aleyhisselamka keldi **taziyat tegür**di. Kaçan kim **taziyat tegür**ip kayıtmışda Kurayş kafırları bu Aska satgaştılar takı aydılar kim: ya As kayda erdiñ tep. As aydı: bu ebterke **taziyat tegür**düm tep aydı. (NF 62.13,14-15)

Bu İshak-i Buhari maña **taziyat tegürü** keldi. (NF 242.4)

Bu camaat mendin fevt bolganı üçün kadgurdum takı bu el içinde heç kimerse maña **taziyat tegrü** kelmediler sendin öñin. (NF 242.10)

til tegür-: dil uzatmak, birine kötöleyici sözler söylemek.

Muaviya takı bu üç şartı kabul kıldı takı çeriginde nida kıldı kim heç kimerse Alike bukündin soñ neerse sözlemesünler **til tegürmesünler** tep. (NF 175.6)

Eşitür men Şam halkı atam emirül muminin Alibnü Abi Talibka **til tegürürler** ermiş. Özi buyursun Şam halkı atam emirül mumininka **til tegürmesünler**. (NF 175.3)

Bu derviş yaman kişi turur hatta kim sizke takı **til tegrüp** sizni ayblayur tedi erse halifa aydı: meni ayblap ne aytur? (NF 420.15)

zahmat tegür-: zarar vermek.

Ammı erdi takı kafırlar andın korkup peygambarka üküş **zahmat tegürmes** erdiler. (NF 6.1)

Ey karındaşım Ebu Leheb bu uyamız oğlı Muhammedke Mekke halkı artuk **zahmat tegrü** başladılar. (NF 13.10)

Munda konmak kerekmez erdi. Emdi kim konduñuz zinhar u zinhar bu keçe yatmañ oyag turuñ arslanlar sizlerke ya takı kölükleriñizke **zahmat tegürmesün**. (NF 15.10)

Ya Muhammed meni kodgıl men rücu kılayın saña **zahmat tegürmeyin**. (NF 20.15-16)

Cebraıl kapug kakdı, Lut çıkdı körklüg, silig, arıg yigitler kördi korkdı. Kerekmez kim bu bodunlar konuklarga **zahmet tegürseler** tep. Bilmedi kim ferışteler turur. (KE 60r20)

zahmat u meşakkat tegür-: zarar vermek, eziyet etmek.

Kaçan kim bu habarnı Ebu Lehebke keltürdiler erse Ebu Leheb gazabı takı ziyada boldı. Neçe kim peygambar aleyhisselamka kafırlar **zahmat u meşakkat tegürseler** heç iltifat kılmas erdi. (NF 15.16)

Beli ya Resulallah seni Mekkedin çıkargaylar. Kafırlar üküş **zahmat ve meşakkat tegürgeyler**. (NF 9.4)

umazka tegür-: aciz bırakmak.

Yalkturdı anı, **umazka tegürdi** anı. (ME 39.5)

zarar tegür-: zarar vermek.

Eger peygambar aleyhisselam maña aymamış bolsa erdi kim heç kimerseke **zarar tegür**megil tep. Ebu Sufyanka andag yavuk kelmiş erdim kim (NF 32.4)

Ey ot savuk bolgıl takı salamat bolgıl İbrahim üze yani İbrahimka **zarar tegür**megil. (NF 217.16)

[Ka]çan Kureyş kafirleri Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellemge **zarar tegür**rür boldılar erse ol kabiledin biregünü derge tutdılar, Muhammedge köz tegür helak bolsun tep. (KE 95r3)

ziyan tegür-: zarar vermek.

Anıñ üçün kim musulmanlıkları kavi bolsun islamdın kaytıp duşmanlıknı aşkare kılıp muminlerke **ziyan tegür**mesünler tep. (NF 75.10)

Ziyan tegürdi aña. (ME 37.2)

Ulug kor tegürdi aña, **ziyan tegür**di aña. (ME 91.2)

1.2.80. İsim + *tepret-*

dudak tepret-: konuşmak.

Bu ol er turur kim kıyamet küni bolsa amenna ve saddakna tümen miñ asi anıñ **dudak tepret**meki birle yarlıkañay. (KE 184r20)

1.2.81. İsim + *tn-*

köñli tn-: içi rahat etmek, mutmain olmak.

İbrahimniñ bir dostı bar erdi Kulb atlıg, aydı: men kendü kirtünüp tururmen, ançası bar bu Kulb körsün, **köñli tnsun** tedi. (KE 55r3)

Aydı: kirtünürmen, ançası bar meni dostlukka kabul kılmışıñ [bar mu?] hem bileyin **köñlüm tnsun** tedi. (KE 55r1)

Tün karañgu erdi, Davudnı öltürdüm tep sandı, ne kılğanın bilmedi, **köñli tındı**, sakçılarnı evleriñe iddi, özi evinde uyukladı. (KE 134r3)

...**köñli tnsun** tep suv ölügni taşkarı atar boldı. (KE 116v10)

1.2.82. İsim + *tile-*

afv tile-: af dilemek.

Sakındı afv tilemekdin. (ME 216.5)

behillik tile-: helallik istemek, af dilemek.

Maña destur berseniz bolgay mu kim anlardın **behillik tilesem**. Anlar hıdmatında üküş vakt boldum erdi anlarka öZR kılsam... (NF 358.7)

Ey yaranlarım kayu biriñiz kim takı bir muminniñ malını şeriatdın taştın almış bolsa takı gıybat kılıp yüzi suvını tökmiş bolsa zinhar ol malnı edisinge kaytarsun takı yüzi suvını töküp azar kılmaşdın **behillik tilesün**. (NF 390.16-17,17)

destur tile-: izin istemek.

Evinge kirseñ **destur tilegil** canını kabz kılmakga takı **destur tilegil**. Eger destur bermese kabz kılmagıl ve eger destur berse kabz kılğıl tedi erse... (NF 87.11)

Hakdın **destur tiledi** aydı: Ya Rebbi maña destur bergil kök alemidin yer alemike nazil bolayın...(NF 170.11)

Bir kimerse keldi takı emirel muminin Ömerdin radiyallahu anhu **destur tiledi** kim erte namazdın soñ kavmumga vaz ve nasihat kılsam takı Peygambar aleyhisselamdın eşitgen hadislerni aysam tep *icazat tiledi* erse Ömer radiyallahu anhu ol kimerseke icazat bermedi... (NF 372.6)

Azrail aydı: bu iş meniñ elgimde ermes. İdidin **destur tileyin** tedi. Destur boldı. (KE 20v1)

Yakub dua kıldı, böri **destur tiledi** çıkdı. (KE 72v11)

Keçe boldı erse Yusuf Malikdin **destur tiledi**, kiçigdin olar birle turur erdim barıp olarga vida kılayın tedi. Malik Zer destur berdi. (KE 73v8)

Danıştı anıñ birle, **destur tiledi**. (ME 110.8)

Destur tiledi begge sataşmakga, destur tiledi begge kirmeklikge (ME 214.8)

icazat tile-: izin istemek.

Bir kimerse keldi takı emirel muminin Ömerdin radiyallahu anhu *destur tiledi* kim erte namazdın soñ kavmumga vaz ve nasihat kılsam takı Peygambar aleyhisselamdın

eşitgen hadislerini aysam tep **icazat tiledi** erse Ömer radiyallahu anhu ol kimerseke icazat bermedi. (NF 372.7-8)

yari tile-: yardım istemek.

Yari tiledi andın, kollandı anıñ birle, kavı boldı anıñ birle. (ME 130.5)

Yari tiledi Tañrıdın ya *nusret tiledi*, yağı elini açmak tiledi Tañrıdın. (ME 208.6)

Yari tiledi andın, yövüt koldı andın. (ME 209.4)

Yari tiledi andın, yövütkemek tiledi andın. (ME 211.2)

1.2.83. İsim + *tök-*

aş tök-: ziyafet vermek.

Biliñ avnı kim tutsa bolur anın

Raiyyet vezir beg kerek sultanıñ

Veli **aş tökerler** ne kim av tutar

Olar milki berse helal ol alıñ. (MM 232.3)

kan tök-: cana kıymak, can almak, öldürmek.

Ya Rabbena bu yer yüzinde ol kimerselerni mü yaratarsen kim yer yüzinde fesad kılğaylar nahak **kan tökgeyler** neteg kim Benulcannı yarattıñ takı yer yüzini anlardın toldurduñ anlar fisk ve fesad kıldılar nahak **kanlar töktiler** anlarını helak kıldıñ. (NF 277.3,4)

Avvalkı fasıl: Nahak **kan tökmekniñ** afatı içinde turur. (NF 334.14)

İlahi, yer yüzinde ortak işligler, **kan tökgüçiler** yaratarsen. (KE 5r7)

Habil kum tepesinde yatıp udıyur erdi, bir taş birle urup öltürdi kıyametga tegi kişi öltürmek **kan tökmek** Kabil talimidin kaldı. (KE 16r3)

Olar ekidin irak tururlar, anıñ üçün kim enbiya uruğı erdiler **kan tökmekke** nelük ogradılar? (KE 70r15)

suv tök-: bevletmek.

Meni şehvet otı kamug halk bilür

Vedi **suv töker**de soñınça kelür

Mezi oynayurda kelür yumşakin

Vedi hem mezi **suv töker** teg bolur. (MM 82.2,4)

yüz suvını tök-: alçaltmak, kötölemek, küçük düşürmek.

Musulmannıñ kanını nahak yerde tökmek haram turur takı nahak yerde malını almak takı haram turur takı **yüzi suvını tökmek** haram turur. (NF 385.14-15)

Ey yaranlarım kayu biriñiz kim takı bir muminniñ malını şeriatdın taştın almış bolsa takı gıybat kılıp **yüzi suvını tökmiş** bolsa zinhar ol malnı edisinge kaytarsun takı **yüzi suvını töküp** azar kılmaştın behillik tilesün. (NF 390.16-17,17)

Siziñ keremüñüzdin derhost ol turur kim Ebu Zar Gafarini ündetseniz kim maña üküş teñniler kılur heç hurmet kılmaz **yüzüm suvın** halayık katında **töker**. (NF 128.9)

Mundın soñ mundag işler kılmağıl, **yüzüñ suvın tökmegil**. (KE 85r1)

Namaz ogrısınıñ **yüzi suvın tökerler**. (KE 96v14)

Kirlü boldı yüzi suvı, **töküldi yüzi suvı**, abruysuz boldı. (ME 171.8)

1.2.84. İsim + *tur-*

ırak tur-: uzak durmak

Ölümnı unutmasunlar, hıkd ve haseddin **ırak tursunlar**, şeriat ahkamını berk tutsunlar ve dünyage köñül bağlamasunlar. (KE 236v10)

Haramdın **ırak tursa** takva erür

Vera şübheligdin ırakrak turur

Biliñ hak yığak buyrukın tut yöri

Veli zühd bu dünya bırakmak turur. (MM 323.1)

karşu tur-: birinin karşısına çıkmak, direnmek.

Ruzgar içinde bir alim bar erdi inen üküş ilmler hasil kılmış erdi. Heç kimerse añar **karşu turup** bahs kılı bilmez erdiler. (NF 231.11)

Ya Aba Sufyan peygambar aleyhisselam on miñ er birle keldi. Heç **karşu turmakka** yaragıñ yok. (NF 49.4)

Emdi benim yaragım yok añar **karşu turmakga**. Eger takı **karşu tursam** üküş mumin musulmanlarınñ kanı tökülgey. (NF 174.11)

Ve eger çerigde bolsa takı namaz vaktı kelse imam kavmnı ekki ülüş kılğay biri namaz kılmışta bir ülüşi çerigke **karşu turgay**. (NF 240.15-16)

Yana Malik aydı: takı bir rayım ol turur kim kaçan ekki saf **karşu turuşsalar** uruşmakka kasd kılsalar... (NF 69.11)

Sen ne kişi bolduñ kim benim *birle* **karşu turgaysen?** (NF 373.11)

mukabil tur-: birbirinin karşısında durmak.

Bir gazi bar erdi. Atınga mindi takı bir kafir birle uruşmakga çıktı. Ekegü biri biriñe **mukabil turdılar** takı kılıçlarını süñülerini rast kılıp harb kılı agazladılar erse... (NF 299.10)

namazga tur- / turuk-: namaza başlamak.

Yunus **namazga turdı**. (KE 155r)

Zekeriyya ogul duası kılğandın soñ mihrabda **namazga turdı**, Cebreil kelip nida kıldı. (KE 167v5)

Yusuf bir müngüşde **namazga turdı**. (KE 87r20)

Ramazan ayınıñ on yetinç keçe Ali **namazıka turmışta** sakladılar. (KE 242r5)

İbrahim musalla üze **namazga turukdı**. (KE 42r17)

...hazretga yandı **namazga turuktı**. (KE 135v13)

odag tur-: uyanık kalmak, uyumamak.

Kırk keçe boldı **odag turup** seher vaktide Mevlidin tiledim benim ölümüm halkda yavuzrakı elginde bolsun tep. (KE 242r9)

osal tur-: gaflette bulunmak, tembel olmak.

Vücudañ dıraht teg bu canın kuş ol

Osal turmagıl kim bu nagah uçar. (MM 47.4)

oyag tur-: uyanık durmak, uyumamak.

Munda konmak kerekmez erdi. Emdi kim konduñuz zinhar u zinhar bu keçe *yatmañ*
oyag turuñ. (NF 15.9)

Ertesi kaylula vaktı boldı erse hoca kaylula kılurmen tep özini uykuga kemişti velikin
oyag turur erdi takı bakar kim bu hatun ne iş birle meşgul bolur tep. (NF 383.5)

Yani meniñ kullarım tünle az uyurlar **oyag turup** taat kılurlar. (KE 106r20)

Aymışlar: yetmiş kün **oyag turdı**, dua kıldı yalbardı: İdiya meni yarlıkagıl. (KE 137r18)

Yetmiş tün yana **oyag turdı**. (KE 137v2)

Bu ilham-ı rabbanidin yorguçı

Melek teg ulaşu **oyag turguçı**

Şeriat tarikat hakikat üze

Kirip rast hakikat çın-ok barguçı. (MM 389.2)

sabit tur-: devam etmek, değiştirmemek.

Velikin bu Muhammedke hoş söz birle özür kılalıñ takı öz elimizke rücu kılalıñ takı öz
dinimiz üze **sabit turalıñ** tep meşveret kıldılar. (NF 143.17)

tek tur-: 1. susmak.

Seni cüftlükke tileyür sen ne aytur sen tedi erse Fatıma radiyallahu anha **tek turdı**.
Kaçan kim Fatıma **tek turdı** erse peygambar aleyhisselam aydı: **tek turmakı** razılıkı
turur tedi. (NF 158.17,159.1)

Ey muhaddis Hak tebareke ve teala seniñ birle ne muamilat kıldı tep sual kıldım erse
tek turdı heç *cevab aymadı*. (NF 232.3)

Kim kim Tañrı Tealanı birlese takı kıyamat küninge bütse takı söz sözler bolsa hayr söz
sözlesün ya takı **tek tursun**. (NF 382.3)

Kaçan kim peygambarka bu halat belgürdi erse ev içindekiler cümlemüz **tek turduk** heç *sözlemedük*. (NF 418.1)

Ey şeyh ne üçün bu işni kıldın tedi erse şeyh aytur: ne iş kıldım tedi. Halifa heç *cevab aymadı* **tek turdı** sözlemekke takı kudratı bolmadı. (NF 311.11)

Anası katıg ün birle aydı: **tek turgıl** andag temegil. (KE 38r17)

Yusuf Zelihanın belaga salganın işitti ve kördi erse **tek tursam** yazuk maña yüklengey tep aydı: men ançaga tegi katılmadım ol meni özige okıdı. (KE 84r2)

Musi Hamanga men kıldı: saña kelmişimiz yok **tek turgıl** Firavn cevab aytsun tedi. (KE 112r15)

Kulak tutdı aña / **tek turdı** söz eşitmek uçun. (ME 6.7)

Kıyamda kıraat okıgu saat

Turup tek ketürgey rükü u sücud. (MM 142.4)

2. itaat etmek, boyun eğmek.

Bolgay kim saña *boy berse* tedi erse oğlu takı andag kıldı erse ol inek heç kaçmadı **tek turdı** erse bu ogul takı ol inekni tuttı. (NF 342.2)

yırak tur-: uzak durmak, uzaklaşmak.

Yani ne üçün mendin **yırak turarsen?** (KE 81r17)

Yehuda karındaşlarığa aydı: mendin **yırak turuñ** bularga bir tepüneyin. (KE 98r14)

Kim anıñ katinga kelse mendin **yırak turgıl**, men İdi azze ve celle lanet kılmişimen teyür erdi. (KE 127r8)

Evvel Ebu Cehl ni kördi Muhammed haberin sordı, Ebu Cehl aydı: **yırak turgıl**, andın yalğançı caduluk yok, ana barmasan anı körmesen yahşırak. (KE 204v3)

Bir ölügni kördi, tegreside kişiler kördi, **yırak turup** köreyin bu ölüğ kimler ermiş tedi. (KE 224v12)

1.2.85. İsim + *tut-*

âdet tut-: adet edinmek.

Âdet kıldı nersege, **âdet tutdı** nerseni, tüşüñdi nersege. (ME 187.1)

artuk tut-: üstün tutmak.

Bu Rahil oğluna tap ermes mümiz kim atamız anı artuk sevüp **artuk tutar**. (KE 67v15)

aziz tut-: değer vermek, el üstünde tutmak.

Hak tealanın atasını **aziz tutmak** kerek tedi takı cümle çekürgeni yıgıdı... (NF 334.12)

Resülni Abdulmuttalib **aziz tutar** erdi, kaçan Kabede olursa Muhammedni alıp oturur erdi. (KE 185v6)

bak tut-: endişe etmek, korkmak.

Ümmetinin mahabbatları dünyake bar turur tediler erse iblis aleyhillane aydı: andag erse men heç **bak tutmazmen**. (NF 397.4)

Hakikat bu yolda kadem urguçı

Melamet cefaga kaçan **bak tutar**. (MM 318.4)

berk tut-: sıkı tutmak.

Şeriat ahkâmını **berk tutsunlar** ve dünyage köñül baglamasunlar. (KE 236v10)

Kurşanıp kulluk kurını **berk tutarmen** yarlığın. (KE 39r9)

bilmezge tut-: bilmezlikten gelmek.

Özin **bilmezge tuttu**, bilersiz körküzdi kendü özin. (ME 199.3)

bir yana tut-: uzaklaştırmak, korumak.

Yıratı anı serdin, **bir yana tutdı** anı yamandı. (ME 65.5)

buyruk tut-: emri yerine getirmek.

Buyruk tutdı. (ME 131.3)

Tutdı buyrukını. (ME 140.7)

darig tut-: esirgemek.

Siz bilürsüz kim bu malnı men muhtaclar için tutarmen takı heç kimersedin **darig tutmazmen**. (NF 125.15)

Biz muña malımızdın bazısını bermekke mü **darig tutarbiz** tedi. (NF 254.7)

Taıırılık karındaş ol bolur kim biri birindin altunrı takı kümüşni **darig tut**masa. (NF 258.12)

Ya Resulallahı ol vaktın benim malımı bu oğlımdın **darig tut**madım bu oğlumka harc kıldım takı kuvvatımı **darig tut**madım bu oğlumga terbiyet kıldım. (NF 286.3,4)

din tut-: dine girmek.

Dinlülük közgürdi, diyanatlıg boldı, **din tuttı** / ol din, Taırıga kulluk töresi. (ME 190.4)

dirig tut-: esirgemek.

Men, munuı teg kavm kim, melikinge muti bolgaylar takı melikdin canlarını **dirig tut**magaylar, heı körmedim. (NF 45.5)

dost tut-: dost edinmek.

Eger men Rebbümdin öıin kimersenı **dost tutsa** erdim Ebu Bekrıni **dost tut**gay erdim. (NF 91.13)

Kim kim seni **dost tutsa** ol Taırı Tealanıı dostı turur takı kim kim seni duşman tutsa ol Taırı tealanıı duşmanı turur. (NF 148.10)

İmam ol azizni Taırılık **dost tut**mış erdi, garazı dünyavi ermez erdi. (NF 223.9)

Dünya aygay: Ya Rebbi kanı maıa uyganlar takı meni **dost tut**ganlar. (NF 399.12)

Dostluk kılıştı anıı birle, **dost tuttı** anı. (ME 126.6)

Tuttı anı **dost**. (ME 131.2)

düşman tut-: düşman edinmek.

Kim kim seni dost tutsa ol Taırı tealanıı dostı turur takı kim kim seni **duşman tutsa** ol Taırı tealanıı duşmanı turur tedı. (NF 148.10)

Eger benim ehl-i beytimni dost tutsaıız ağırlasaıız heı azmagaysız. Kim kim anlarını dost tutsa meni dost tutmış bolgay takı anlarını **düşman tutsaıız** meni **düşman tutmış** bolgaysız. (NF 169.3)

el tut-: memleket idare etmek.

Melik aydı: mundag uşaklar neteg **el tut**arlar? Aydılar: bular al birle **el tut**arlar. (KE 117v18)

elig tut-: yardım etmek, yardımcı olmak.

Bu yerge keldiñ erse cadulukıñ ne asıg kılğay oğlanlarıñı öltürgey men, elin künün at adakı altında helak bolğay, takı kızını tartıp keltürgey men. Köreyin kayu Tenrin, saña **elig tutar** ermiş. (KE 65r5)

Elig tutguçisen arıg bir ü bar

Tutulmuşda kayu katıg bir muña. (MM 1.3)

elig açuk tut-:1. cömert olmak.

Bu kıssada üç hal bar: rahatda emgekte Mevli taatinde halayıklar arasında edgü muamelet kılmak, keñlikde tarlıkda **elig açuk tutmak**... (KE 66r9)

2. bir şeyin olmasını kabul etmek, istemek.

Yetiben batıban fena bahrine

Açuk tutgu elin cefa zehriñe

Bela kadgu birle yelürken sınar

Açılsun sezalık tep öz mihringe. (MM 373.2)

farig tut-: rahat tutmak, müsterih olmak.

Ey benim dostum, köñlüñni ümmetdin **farig tutgıl**, seniñ ümmetleriñni irin tepretgeni birle ol amel kılğaymen. (KE 238r5)

füsus tut-: alay etmek, dalga geçmek.

Yana bir oğlan tugdı Salih aygan sıfatlıg, amma uluglarıñıñ oğlı erdi, kamugları yığılıp anı öltürgeli keldiler. Atası aydı: bu söz yalğan turur, Salih sizni **füsus tutar** dedi. (KE 35r20)

Bir ulug but bar erdi, baltanı kötrüp egniñe artanı saldı, **füsus tutup** butga aydı: öñüñüzdeki aşnı nelük yemezsiniz? Yana sordı: nelük sözlemessiz? (KE 39v12)

Kafirler **füsus tutdılar**, aydılar: ey İbrahim kanca barursen? Aydı: yaratğan İdimge barurmen. (KE 41v2)

İblis nevmid bolup yana İsmail tapa keldi vesvese kılı başladı, İsmail atasını ündedi aydı: bir pir kelip meni **füsus tutar**. (KE 51r5)

İlahi meniñ halim andag mu boldı kim havadagı kuşlar maña *tan kılurlar*, meni **füsus tutarlar**, meniñ közüm yaşın tatlıg teyürler. (KE 100r1)

hazır tut-: hazırlamak.

Andag erse malum boldı kim ademi Hak Teala hıdmatında turmışta köñlini **hazır tutmak** kerek ermiş kim ol hıdmatı muteber bolsa. (NF 429.4)

hesabga tut-: dikkate almak, dinlemek.

Bu vadelerge uymadılar Resul sözün **hesabga tutmadılar**, ulugları Resülni ündep ögüt berdiler. (KE 203r2)

hicab tut-: gizlenmek.

Meryem bir hayz kördi özge körmedi, başın yuvarga eviniñ kün tugarınga yöridi kişi közi tüşmesün tep **hicab tuttı**. (KE 168v18)

hürmet tut-: hürmet etmek, saygı duymak.

Periler yığılıp Mekkege keldiler [Hare]m katında turdılar **hürmet tutup** basturup kirmediler. (KE 206r5)

Yarlıkadı aña, **hürmet tutdı** aña, esirgedi aña / yarlıkamak. (ME 59.2)

Hürmet tutdı aña, hürmetin sakladı anıñ. (ME 141.2)

mag tut-: güvenmek.

Inag tutdı aña ol neme üze. (ME 142.4)

Inag tutdı anı işde / mag, inancı. (ME 130.7)

iddet tut-: beklemek (boşanan kadının yeniden evlenebilmek için beklemesi)

İddet tutdı tişi / iddet. (ME 143.5)

itikad tut-: 1. kararlı olmak, inançlı olmak.

Bir rayım ol turur kim kaçan ekki saf karşı turuşsalar uruşmakka kasd kılısalar (...) ölgünçe uruşmakka **itikad tutup** cümleñiz bir yolu hamle kılısañız... (NF 69.12;13-14)

2. düşünmek, inanmak.

Kayu bir kimersenin itikadı ol bolsa kim yer yüzinde mendin yamanrak kişi bar turur tep aysa ol mütekebbir turur ihtimal bar kim bu kimerse ahir vaktında dünyadın küfr

birle çıkısa takı ol yaman men tep **itikad tut**gan kimerse dünyadın iman birle çıkısa. (NF 379.1)

iza tegür-: eziyet etmek.

İmamga aydılar: Ya imamel musulimin ol alimler kim sizke munça **iza tegür**diler anlar hakkinga ne aytursiz? (NF 226.14)

kertüge tut-: onaylamak, doğrulamak.

Kertüge tuttı anı. (ME 83.7)

kıska tut-: kısaltmak, azaltmak.

Ahiratka kayu bir amal Hak Teala hazratında artukrak turur tep sual kıldılar erse Furaza aydı: Tevekkül kılmak takı umıçını **kıska tut**mak tedi. (NF 436.2)

kiçik tut-: kaşıntı tutmak.

Cümle teninge illet münteşir boldı takı teni cümlesi şışti takı **kiçik tuttı**; tırnakları birle kaşıyur erdi. (NF 330.17)

kine tut-: kin beslemek, öç almak istemek.

Kine tutdı anıñ üze anı. (ME 130.3)

konuk tut-: misafir ağırlamak.

Uy teve koylar boguzlap ta kıyametga tegi

Bu **konuk tut**mak töresi halkga kod[gan İbrahim]. (KE 37v14)

köñlini hoş tut-: müsterih olmak.

Musi kırk tün kün Mevlige dua kıldı, yalbardı Cebreil kelip aydı: ey Musi köñlüñni **hoş tut**gıl azab yetildi. (KE 114r7)

köni tut-: onaylamak.

Ey Musi seni **köni tut**masmiz Teñrini aşkare körmegünçe. (KE 120v5)

köz tut-: bakmak, ilgilenmek.

Köz tutgıl efalka seza amalka ceza küni kelsün. (KE 249r4)

kulak tut-: kulak vermek, dinlemek.

Baktım agzında [t]ili teprenir, **kulak tuttum** tişledim. (KE 238r13)

Kulakıñ maña **tutgıl** saña bir sözüm bar aytayın tedi erse ol derviş kulakını tuttı. Bu ayıttı kim: men melekül mevt turur men seniñ canıñnı kabz kılmak için keldim. (NF 441.5,6)

Resul aleyhisselam aydı: **kulakıñnı** maña **tutgıl**. Fizza **kulakın tuttı**, aydı: Mevli Teala yarlıkadı. (KE 219r19)

Kulak tutdı aña / tek turdı söz eşitmek uçun. (ME 6.6)

Kulak tutdı anıñ tapa. (ME 46.6)

mamur tut-: ihya etmek.

Vakt içinde bir derviş bar erdi. Hırka-puş erdi. Tünini takı künini oyaklıg birle takı ibadat birle **mamur tutar** erdi. (NF 420.9)

mashara tut-: alay etmek.

Resul aydı: Hadice *meni* **mashara tutup** mundaglar, tedi. (KE 191r12)

Ey ferişte sen galat kılıp-[sen] bu name meniñ ermes, men telim yazuk kılıp erdim, olarnıñ biri hem munda yok. Ol ferişte aygay: ey mümin name seniñ turur. Ol mümin yıglap aygay: İlahi bu ferişte *meni* **mashara tutar**. Neteg kim Resul aleyhisselam Hadice *meni* **mashara tutar** tep yıgladı (KE 191r17,18)

Atike Muhammed sözin aytu berdi, Hadice *meni* **mashara tuttı** tep yıgladı. (KE 191v5)

mazur tut-: mazur görmek, bağışlamak.

Ey aziz meni **mazur tutgıl** kim benim inen evk işim bar turur. (NF 436.15)

Eger öpse kuçsa yigit ruze-dar

Ata çıkısa şehvet oruçnı buzar

Karı öpse kuçsa ziyan kılmagay

Şeriat imin bolsa **mazur tutar**. (MM 170.4)

meclis tut-: toplantı yapmak, vaaz vermek.

Müsi yalavaç her künde Beni İsrailni yığıp mi[nberga] aşıp **meclis tutar** erdi, vaaz ve nasihat aytur erdi. (KE 124v12)

Zekeriyya halayıkga vaaz etip **meclis tutar** erdi, tilinde tamug sözi keçti, Yahya anı işitip ah tep ögsüz bolup yıkıldı. (KE 168r7)

mübarek tut-: değerli görmek, saygı göstermek.

Teberrük kıldı anıñ birle, kut buldı anı, kutlu kördi anı, **mübarek tuttı** anı. (ME 186.3)

mühim tut-: önemsemek, ciddi tutmak.

Bu namaz işini iñen **mühim tutmak** kerek. Mumin ve muvahhid bolgan namaz kadgusını yemek kerek. (NF 240.13)

Neçeme kim mühim işi bolsa ol işni terk kılmak kerek takı namaznı **mühim tutmak** kerek. (NF 241.2)

oruç tut-: oruç tutmak.

Oruç açturdı **oruç tutga**ña. (ME 75.4)

Oruç tutgan oruç açdı / agız açgu nerse. (ME 14.8)

Kaza nezr-i mutlak ya savm-ı zıhar

Ya keffaret oşbu **oruç kim tutar**. (MM 167.2)

osal tut-: gevşek tutmak, umursamamak.

Kibr ol bolur kim Hak Tealanıñ buyrukını **osal tutsa**ñ *iltifat kılmasa*ñ takı halayık közünde hor körünse barçadın öziñni artuk körseñ kibr ol bolur. (NF 372.4)

oyag tut-: 1. geceyi ihya etmek, geçirmek.

Kulluk birle tünini **oyag tutdı**, *oyag keçürdi* tünini. (ME 64.2)

2. uyutmamak.

Oyag tutdı anı. (ME 13.7)

Oygartdı anı, **oyag tuttı** anı. (ME 82.8)

rast tut-: düzeltmek.

Kaçan kim halayıkga aydım kim saflarınıznı **rast tutu**ñuz tep. Hatifdin avaz eşittim: Ya Ömer hele sen bari Rebbün birle rast bolduñ mu kim halayıkga aytursen kim saflarınıznı **rast tutu**ñ tep. (NF 249.12)

Ey azizler saflarınıznı **rast tutu**ñ köñülleriniz muhtelif bolmasun tedi. (NF 118.4)

Bolmasa mihrabga keçti takı halayıkga aydı kim: Saflarınıznı **rast tutu**ñ tep takı niyyet kıldı takı Allahu ekber tedi. (NF 249.8)

Kademni hakikat üze **rast tutu**p

Kamug nur u zulmet hicabın ötüp

Özi erdi şehd ü şeker bergüçi

Telim türlüğ elvan zehirler yutup. (MM 386.1)

rastka tut-: tasdik etmek, doğrulamak, onaylamak.

Sıddik **rastka tut**gan bolur. (NF 99.8)

Ya Haris kim kim Hak tebareke ve tealanıñ Kelamını bilip anı **rastka tutu**p anıñ birle amel kılsa kıyamatta kurtıldı. (NF 200.13)

Adam köñli haramnı arzular takı haramka kasd kılur. Velikin anıñ ferci köñlini **rastka tutar** ya takı yalgandurur yani eger fercidin zina mevcut olsa ol köñli arzulaganı rast arzular ermiş ve eger fercidin zina mevcut bolmasa ol köñli arzulaganı yalغان ermiş tep aydı. (NF 351.4)

Lutf-i benihayatıñ birle Adamdın kıyamatka tegi kim kim seni birlediler takı peygambarlarıñnı **rastka tut**tılar cümlesini sen yarlıgagıl. (NF 443.14)

Özgeler unaştılar andın soñ iman keltürdi amma Eba Bekr unaşmasdın burun Resülni **rastga tut**tı, iman keltürdi. Anıñ üçün sıddik atandı. (KE 195r1)

Rastka tuttı anı ayganı içinde, kertüندی aña aytmışınga. (ME 33.2)

reva tut-: uygun görmek, onaylamak.

Törtünçi hata ol turur kim Süleymanınñ sureti övrüldi teyürler, suret övrülse mesh bolur, kim munı **reva tut**sa şeytannı yalavaşlıkga **reva tut**mış bolur. (KE 145r18)

Edükde telük açsa barmak uçı

Anıñ meshi hiç yok **reva tut**guçı. (MM 185.2)

ruza tut:- oruç tutmak, günü oruçlu geçirmek.

Eger Hak Teala bu ekki oglumka sıhhat berür bolsa üç kün **ruza tut**gay men. (NF 140.6)

Ol Davud peygambar ruzası ol turur kim bir kün **ruza tut**sañ takı bir kün eftar kılsañ. (NF 261.8)

Mundagok bir ramazan ayını **ruza tut**tı takı bir ramazanka tegi ulug yazuklardın saklandı yana ekinç ramazanda takı **ruza tut**tı. Bu ekki ramazan bu kimersenıñ cümle kiçig yazuklarınga kefarat bolur. (NF 240.10,11)

Kim kim ramazan ayını tamam **ruza tut**sa takı ramazan soñında ahiratka nakl kılsa Hak tebareke ve teala ol kulga şehidler savabı ruzi kılgay. (NF 275.14)

Kündüz **ruze tut**ar erdi. (KE 87r21)

Otuz künde kelgeymen tep Tur tagında otuz kün ulaşı **ruze tut**tdı yemedi, içmedi. (KE 120r19)

Yarlıg keldi: bilmediñ mü kim **ruze tut**gan kulnıñ agzınıñ isi meniñ katımda yıpardın sevüglügrek turur erdi. (KE 120r21)

Ey Musi yana on kün **ruze tut**gıl kırk kün tamam bolsun. (KE 120v2)

Kimerse bu atasız ogulnı kaydın ketürdiñ tese aygıl, men İdi birle nezr kılıp tururmen, **ruze tut**armen, kimerse birle sözleşmesmen tegil. (KE 169v2)

Tañ atmazdın aşnu kerek niyyeti

Delil **ruze tut**maslık ol kün yarar. (MM 167.4)

saf tut:- sıra oluşturmak.

Tegme türlüğ kuşlardın **saf tut**up bu taht endazesinçe kölege kılur erdiler. (KE 138r3)

Yeti güruh, tegme güruhı yüz miñ er, üç yığaç yer bir **saf tut**tılar. (KE 159v8)

Tokuş koyma mümin bu nefis birle sen

İbadetni **saf tut** yunugnı silah. (MM 96.4)

söz tut-: söz dinlemek.

Meniñ kullarım munça yıldın berü meniñ **sözüm tutsa** erdiñiz sizlerge emgek, bela tegmegey erdi. (KE 57r16)

taat tut-: uymak, tabi olmak, itaat etmek.

Harun aydı: ey Beni İsrail bu buzaguga tapunmañ, sizin Teñriñiz Allah turur, meni ederiñ maña **taat tutuñ**. (KE 126r21)

takat tut-: dayanmak, tahammül etmek.

Kaçan kim ol minberke siz mindiñiz erse mübarek arkañızın tayagan öre firakiñizga **takat tuta** bilmedin iñreyü başladı. (NF 90.16)

Ya Halilürrahman benim ol suratımnı körseñ **takat tuta bilmegeysen**. (NF 439.1)

Bir yıl mundagin turdılar, tonları keyimleri çadırları opradı, kün ısıgıga **takat tutmaz** boldılar yalbardılar. Musiga dua kıldı, bulut agdı ton edük yaga başladı. (KE 118v15)

Hakikat bildim kim seni kimerse körmes ermiş, ferişteleriñe **takat tutmagan** seni neteg körer. (KE 121v18)

taziyat tut-: 1. yas tutmak.

Kaçan kim özi şehid boldı erse bu habar şeyh Hasan-i Basrika tegdi. Şeyh takı ashabları **taziyat tuttılar** takı üküş yıgladılar. (NF 345.13)

Ali atlan[dı] Medinege bardı, Fatımanı kördi radiyallahu anha, Medine hatunları birle çıkıp Resülka takı adın sahabeka **taziyet tutar** erdiler. (KE 224v8)

Resul aleyhisselam aydı: kayda sen ey karındaşım Cebreil, karındaşlar bu kün kerek bolur. Cebreil aleyhisselam aydı: ey alem fahri yetti [miñ kök] ferişteleri saña **taziyet tutup** tururlar erdi, anda meşgul boldum. (KE 237v21)

Bu vasiyyetlerni kıldı, kelime aydı, can berdi, sahabeler **taziyet tuttılar**, namaz kıldılar yime ravzaka keltürdiler. (KE 239r4)

2. çok üzölmek, acı çekmek.

Ya Adam, oğluñ Kabil Habilni öltürmek şumlukıdın alam munuñ teg mütegayyir boldı tedi erse Adam aleyhisselam **taziyat tuttı** takı yıgladı takı üküş kadgurdı. (NF 338.10)

Adem birle Havva telim yıgladılar, Adem **taziyet tutup** bu şiirni aydı... (KE 16v9)

Ey karındaşım Yehûda, selamet kalgıl, atamga mendin selam aygıl, meniñ için **taziyet tutgıl**. (KE 73v17)

teberrük tut-: uğur saymak.

Siz peygambar yerinde olturduñız kerek kim peygambar aleyhisselam yüzükini eliñizke katsañız tediler erse Ebu Bekr takı **teberrük tuta** elinge kattı. (NF 78.2)

Siz takı peygambar yerinde olturduñız kerek kim yüzünki siz takı elgiñizke katsañız tediler erse ol takı **teberrük tutup** elginge kattı. (NF 78.4)

terke / derge tut-: kiralamak.

Bizke bir kılavuz kerek. Ebu Bekr radiyallahu anhu aydı: Abdullah atlıg kişi bar. Ol Medine yolların yahşı bilür. Ol Abdullahnı **terke tuttılar**. (NF 23.12)

Ey baba bu kişini **terke tutsañız** bolgay mu kim men andag sezer men kim bu kişi iñen yahşı bolgay emanat bolgay hem takı kavi bolgay tep Musa peygambarnı ögdi. (NF 114.5)

Ol kabiledin biregüni **derge tuttılar**, Muhammedge köz tegür helak bolsun tep. (KE 95r4)

Muhammed aydı: ey Mübeşşere, bir ev **terge tutgıl** malnı ol evde koygıl takı aşukmagıl. (KE 189v7)

Bir yılga **terge tuttı** ter erini. (ME 119.8)

Yıllıkga **terge tutdı** anı, bir yıllık muamelet kılıştı anıñ birle. (ME 123.7)

Terge tutdı evni. (ME 150.4)

Terge tuttı ter erini. (ME 209.7)

ümiş / ümid tut-: ümit etmek, ummak.

Velikin **ümiş tutar** men kim Tañrı Teala sizke tüş körgüzse takı ol tüş içinde benim arıglıkım bolsa tedim. (NF 417.13)

Hak Tealadın üküş savablar **ümiş tutar**. (NF 423.9)

Eger nikah kılmadın ogul kız hasil bolsun tep **ümiş tutar** bolsa ol ahmak bolur. (NF 427.3)

Mundagok ekin ekmedin bugday **ümid tutar** ya takı ekse takı terbiyet kılmadın talab kılsa hem ahmak bolgay. (NF 427.11)

Ey Salih biz seni dinimizge kirgey tep **ümid tutar** erdük. (KE 31v15)

...yazukluglar özrin kolmak, vadeni rast tutup ahiret sevab<ı>nı **ümid tutmak**. (KE 201r6)

umañ tut-: ümitlenmek.

Umsundı aña, **umañ tutdı** andın, umandurdı anı. (ME 85.6)

Umañ tutdı aña. (ME 104.1)

Umañ tutdı andın. (ME 149.5)

umıñ tut-: 1.ümit etmek, ummak, beklemek.

Yat kimerseler munlarnıñ şefaatinı **umıñ tutarlar** munlar şefaati saña bolmagay mu? (NF 176.15)

2. ileriye yönelik beklenti içerisinde bulunmak (tûl-i emel sahibi olmak).

Uşbu ademiniñ başlarını kim köersen munlar dünyake harislık kılur erdiler sizler harislık kılınıñız meñizlig takı munlar *uzun* **umıñ tutar** erdiler sizler tutınıñız meñizlig. (NF 391.5)

Uzak **umıñ tutmak** afatınıñ beyanı içinde turur. (NF 433.3)

yad tut-: 1. aklında, hafızasında tutmak.

İmam Ahmed Hanbel rahmetullahi aleyh peygambar aleyhisselamnuñ hadisleridin üç yüz miñ hadis **yad tutar** erdi. (NF 201.15)

Ya Ahmed sen munça miñ hadis peygambar aleyhisselam hadisleridin **yad tutar** sen munça halayıkga ilm aytursen sendin yaşka kiçig oglanka şakird bolduñ. (NF 201.17)

Üzeyr olarnıñ arasında erdi, Tevritni **yad tutar** erdi. (KE 165r18)

Kartlar yığıldılar Üzeyr sözün rast tutmadılar, aydılar: Üzeyr Tevritni **yad tutar** erdi, sen imla kılığ biz inanalıñ ve yazalıñ. İmla kıldı yazdılar. (KE 166r7)

2. hatırlamak.

Ey Tanrı Tealanın aziz kulu dünyada falan yılda falan saatda falan şehirde emr-i maruf kılğanıñızni takı nehy-i münker kılğanıñızni **yad tutar** mu siz? Bizlerni Hak Teala sizlerke ol amaldın ata kıldı. (NF 309.2)

Falan tün içinde üküş taat ve ibadat kılmişdın soñ zar ve zar yıgladıñız. Ol tünni **yad tutar** musiz tedi erse men aydım: beli **yad tutar** men tedim. (NF 320.1)

yalgaña tut-: yalanlamak.

Yalgancı buldı anı, **yalgaña tutdı** anı. (ME 5.6)

yarlıg tut-: söz dinlemek, itaat etmek.

İbrahim aydı: Tenrı yarlıkıña boyun sungıl, **yarlıg tutgıl**. (KE 58r7)

yas tut-: yas tutmak.

Yasladı tişi cüfti üze, bezekin koydı avrat takı **yas tuttı** / yaslagan tişi, yasıg tişi / ol yas tonları. (ME 35.8)

yol tut-: 1. yola çıkmak, yola düşmek.

Maşrıkgı hem andaguk **yol tutup** bardı. (KE 174v12)

2. yol kesmek.

Yol tutup karvannı toktatıñ, yığıñ, men sizlerge körgüze bereyin, siz tutup öltürüñ. (KE 190r4)

Andın köçtiler erse haber keldi, Mekke halkı kamuğı çıkıp **yol tuttılar**. Resul aleyhisselam aydı: bizni ol yoldın Mekkege kim başlagay? (KE 225v5)

3. belli bir yol izlemek.

Könüldi, köni **yol tuttı** / ülgü tutandı anı, uydı aña. (ME 150.2)

yumışlık tut-: iş buyurmak, çalıştırmak.

Yumışlık tutdı aña, işletti anı. (ME 142.8)

yüñül tut-: küçümsemek, hafife almak.

Horladı anı, **yüñül tutdı** anı. (ME 204.2)

yüñül tutgul özünge / asan kıldı anıñ üze. (ME 101.4)

1.2.86. İsim + *tutul-*

tili tutul-: konuşamamak.

Tutuldı tili, bağlandı tili. (ME 140.4)

1.2.87. İsim + *tutun-*

kulavuz tutun-: kılavuz edinmek.

Delil istedi anıñ birle anıñ üze, **kulavuz tutundı** anı anıñ üze, yolcılardı aña. (ME 216.7)

orun tutun-: yer edinmek, yerleşmek.

Orun tutundı yerni, turgu yer kıldı orunni. (ME 43.6)

Duralık tutundı elni, **orun tutundı** elni. (ME 186.1)

Orun tutundı. (ME 189.4)

yurt tutun-: yurt edinmek, yerleşmek.

Yurt tutundı elni, *ornadı* elde. (ME 218.8)

1.2.88. İsim + *tutuş-*

el / elig tutuş-: tokalaşmak.

Elig tutuştı anıñ birle körüşmek katında. (ME 109.6)

El tutuşu söz kesişdi anıñ birle, sagu kılıştı anıñ birle / **el tutuşu** söz kesişmek. (ME 124.3)

1.2.89. İsim + *tüken-*

takati tüken-: takati kalmamak.

Yaragı barınca katıglandı, **tükendi takati**, unarınca katlandı. (ME 209.5)

1.2.90. İsim + *tüş-*

adakinga түş-: ayağına kapanmak.

Kimi halkı kamugı Yunus **adakinga түşdiler** aydılar: ya resulallah biz bu kün kutulsak seniñ berekatıñdın kutulgay miz. (KE 156r10-11)

Rubilniñ **adakinga түştı** yıglayu başladı aydı: ey karındaşım körmes mü sen meni öltürgeli ogradılar. (KE 69v19)

Malik Zer ol er birle kelip Yusufnıñ **adakinga tüşdi** özrler koldı. (KE 74r17)

agzıga tüş-: dile düşmek, dedikodusu yapılmak.

Bu sözler kamug yalğan turur. Na ehllerdin kafirlerdin zındıklardın müsülmanlar **agzıga tüşdi** bilmeslikdin sözleyürler. (KE 145v1)

Korkup çıktı. Malnı tamam Resulga berdi Resul Ebu Cehl sarayındın çıktı. Halayık **agzıga tüşdi** kim Ebu Cehl safı boldı yani Muhammed tapa meyl etdi. (KE 204v19)

artgaru tüş-: sona kalmak.

Artgaru tüşdi. (ME 209.7)

belaga tüş-: belaya bulaşmak.

Süleyman bin Yesar anı bilip **belaga tüşmegeyin** tep Medinedin kaçtı ve Şamga bardı, anda ornadı. (KE 82r13)

halel tüş-: zararı olmak, zarar gelmek, halel gelmek, zarar vermek.

Ey baba yüzümni yerke koduñ anıñ üçün kim yüzümke baksanıñ atalık şefekatı takı mihrubanlıkı sizke galaba kılıp Hak tealanıñ fermanıña **halel tüşmesün** tedi. (NF 215.8)

Bu Ebu Süleyman neme ulug kişi turur. Munuñ teg ulug begke emr-i maruf kıldı tep cümle halayık maña medh kılğaylar takı anlarınıñ mehdini şeytan köñlümde ornatıp ahir vaktında korkarmen kim maña vesvese kılıp imanımka **halel tüşürse** tep emri marufnı terk kıldı ol havfdın. (NF 376.2)

hata tüş-: yanlış olmak.

Eger anıñ cevabı Hak tealanıñ hazratında rast tüşse ol müctehidke Hak teala ekki savab bergey ve eger anıñ cevabı Hak teala hazratında **hata tüşse** bir savab bergey itikadı rastlıkı üçün. (NF 228.12)

hatıra tüş-: aklına gelmek.

Kaçan kim hecniñ efallarını tamam kıldım erse **hatırımka tüştı** kim bu yıl takı kimlerniñ hecci makbul boldı kimlerniñ takı merdud boldı tep. (NF 271.17)

Yolda **hatırınğa tüştı** kim kaşki Medine yolınça barsam Mustafaga takı ziyaret kılısam tep. (NF 180.16)

Hatırınğa tüştı kim eger emr-i maruf kılısam takı nehy-i münker kılısam. (Nf 375.16)

Barıñ Ebu Lehebni ündeñ. Menim **hatırımka** *bir söz tüşti* anı Ebu Lehebdiñ sorayın tedi erse bardılar Ebu Lehebni ündediler. (NF 14.4)

Velikin **hatırımga** andag **tüşti** kim men asi ve cafi tenimni Peygambar aleyhisselamnıñ mübarek teninge sürtsem. (NF 86.16)

Serri Sakati rahmetullahi aleyh aytur: Bir kün **hatırımga** andag **tüşti** kim sahraga çıksam takı halal lukma tenavul kılıp hak Tealaka taat kılısam tep. (NF 296.12)

heybet tüş-: çok korkmak.

Kaçan kim keldi tediler erse *içimke* **heybet tüşti** *katıg korktum*. (NF 311.8)

Ey baba kaçan tamug atınga yettim erse *içimke tamug* **heybeti tüşti** takı azalarım sust boldı aklım ketti tamugnuñ heybeti köñlümde ornadı. (NF 238.7)

husumat tüş-: anlaşmazlık çıkmak.

Bir kün Halifa İbnü Cafer takı hatunı arasında **husumat tüşti** erse Ebu Hanifeni ündediler takı halifa takı hatunı aydılar kim siz aramızda hakim boluñ. (NF 192.7)

ırak tüş-: uzak düşmek, uzaklaşmak.

Kaçan kim adem oğlı anıñ sözinge magrur bolup farig bolsa Hak Hazratıdın **ırak tüşer** takı vesvesesi ol kulga eser kılır. (NF 227.13)

Anıñ deg munda bitisek söz uzar bu maks[ud]dın **ırak tüşermiz**. (KE 198v5)

köñülke tüş-: akına gelmek.

Men kasd kıldım kim bu köşkke kireyin takı içinge bakayın tep. Yana Ömerniñ gayratı künilemeki **köñlümke tüşti** erse kirmedim. (NF 65.6)

İmamdın üstün abdest kılı başladı takı **köñlinge tüşti** kim: men munda abdest kılısam, İmamka kerahiyyat kelgey munuñ abdest suvı maña kelür tep. Abdest kılmadın turdı takı İmamdın astın abdest kıldı. (NF 221.17; 222.1)

Bir temürçi, körikidin kızmış temürni çıkardı otlar saçrayu. Rebi munı kördi takı tamug otı **köñlinge tüşti**. (NF 237.16)

Süheyl yılduznı körer bolsa ol zalim **köñlinge tüşer** erdi takı aña lanat kılır erdi velikin Süheyl yılduzınga lanat kılmaz erdi. (NF 367.16)

közi tüş-: gözü takılmak, görmek.

Meryem bir hayz kördi özge körmedi, başın yuvarga eviniñ kün tugaringa yöridi kişi **közi tüşmesün** tep hicab tuttı. (KE 168v18)

Aydı: ya Resulallah uçmah içinde kayu körklüg bustanga **közüm tüşse** köñül tiler ol bustan maña bolsa tep. (KE 214v21)

Halimeniñ **közi** oğlaña **tüşdi** erse, canım bu oğlaña fida bolsun mundag ısıg yüzlüg oğlan körmişim yok, tedi. (KE 184v19)

Resul aleyhisselam uluglar birle kirip keldi, Varaka bin Nevfel **közi** Resulga **tüşdi** erse aydı... (KE 192r16)

Resul aleyhisselam utru çıktı, Ömerniñ **közi** Resülniñ cemaliga **tüşdi** erse aydı... (KE 197r1)

Bakdım erse oğlan tugmış, sol elgi birle uvit endam [ın] tutmış meniñ **közüm** aña **tüşmesün** tep. Takı sag elgin közüne örtmiş meni körme[sün] tep. (KE 183v3)

Necaşi olarka köp edgülik kıldı amma bazı zengiler Caferka takı koldaşlariga tapug kılurda **közleri** ol kızga **tüşti**. (KE 233v10)

masiyatka tüş-: günaha bulaşmak.

Ol hamr içmek sebebidin munça **masiyatka tüştiler**. (NF 367.4)

muvafakat tüş-: uygun düşmek.

Ömer sevüendi kim benim rayım Hak Tealanıñ fermanıña **muvafakat tüşti** tep. (NF 117.11)

nazarı tüş-: gözü takılmak.

Ol arada yel esti takı ol ayalniñ köñlekini teninge yapşurdı erse azası belgürdi. Kaçan kim Musa peygambarnıñ **nazarı** añar **tüşti** erse aydı... (NF 113.17)

ragbatı tüş-: arzulamak.

Sizke nazar kılmış erdim. Siz ol tag başınga ekki kata nazar kıldınız. Men aydım kim padşahlar nazarınıñ eseri bar. Munlar nazarı guzaf ermez elbette padşahnıñ **ragbatı** ol karga **tüşmiş** bolgay. (NF 430.3)

rast tüş-: isabat etmek, doğru olmak.

Eger anıñ cevabı Hak tealanıñ hazratında **rast tüşse** ol müctehidke Hak teala ekki savab bergey ve eger anıñ cevabı Hak teala hazratında *hata tüşse* bir savab bergey itikadı rastlıkı üçün. (NF 228.11)

sezigge tüş-: şüpheye düşmek.

Sezigge tüşdi anıñ içinde, şeklig boldı anıñ içinde. (ME 147.3)

Şeklig boldı iş içinde, **sezigge tüşdi** iş içinde. (ME 150.4)

söz tüş-: (söz) yayılmak.

Çerig arasında **söz tüşmiş**, tüşgü vakt ermes tüşgü yer ermes. (KE 234r18)

şek tüş-: şüpheye düşmek.

Takı ber aña hem muña yanagu

Nece bolur anda kedin sanagu

Veli ödle yatsıg ekindüde **şek**

Tüşer bolsa rekat neteg yanagu. (MM 125.3-4)

şekge tüş-: şüpheye düşmek.

Töhmetlü boldı er, **şekge tüşti** er. (ME 52.1)

Namazda kişi **şekge tüşse** birer

Eger ilki erse anı hod buzar. (MM 121.1)

yavuk tüş-: yakınlaşmak.

Yavuk tüştiler, yaknaşdılar. (ME 206.7)

yırak tüş-: uzak düşmek, uzaklaşmak.

Emdi sen zalim bolduñ, Hak dergahındın **yırak tüştüñ**. (NF 223.17-224.1)

Heç halavat bulmadım. Hak Teala hazratındın **yırak tüştüñ** (NF 247.10)

Tarikat edileri katında kaçan kim kul masiyat kılsa Hak hazratındın **yırak tüşer** kaçan kim kul Hak Teala hazratındın **yırak tüşer** bolsa kılğan taatı takı makbul bolmaz. (NF 265.6,7)

Men saña yakın kelsem Tanrıdın **yırak tüşer** men. (NF 361.2)

yolga tüş-: yola çıkmak.

Ol suvdın taharet kıldı amma suv içmedi, koptı **yolga tüşdi**. (KE 129v2)

Ekileri **yolga tüşdiler**, Musi katıg yöridi Yüşa teñ yöri bilmedi. (KE 129r20)

Resul aleyhisselam başlagıl tedi, berk **yolga tüştiler**. (KE 225v8)

yüzün tüş-: bir şeye balıklama atlamak, dalmak; kendini o şeye tamamıyla vermek.

Heç endişe kılmaz erdiler kim bu dünya bizke kim zahir boldı halal mu turur ya takı şübhelig mü turur ya takı haram mu turur tep *tefekür kılmadın* **yüzün tüşer** erdiler. (NF 393.2)

Sen munı yahşı körüp muña **yüzün tüşüp** erte keçe kadguñ takı hasratıñ munı cem kılmak içinde turur. (NF 398.9)

1.2.91. İsim + *tüşür-*

oglan tüşür-: çocuk düşürmek, düşük yapmak.

Yehuda bir katıg ün kıldı Mısr halkı kamugı bîhuş boldılar, yüklüg tişiler **oglan tüşürdiler**. (KE 98v12)

Ünin işitti, yüklüg uragutlar kamugı **oglan tüşürdiler**, yüz kız kızlıkın yitürdi. (ME 136)

könlünge tüşür-: aklına getirmek, düşünmek.

Eger sen takı bir yazuk kılmış bolsa erdiñ anı **könlünge tüşürse** erdiñ heç bogazıñka taam barmagay erdi takı közünke heç uyku kirmegey erdi. (NF 369.16)

Kaçan kim Hak Teala hazratına tikilsem takı taat ve ibadat kılsam ol yazuknı **könlümke tüşürürmen**. (NF 369.14)

Ey Halifa sen ömrün içinde heç masiyatka kasd kılmışdın soñ Hak Tealanıñ korkugını **könlünge tüşürüp** ol masiyatdın rücu kılmışın bar mu? (NF 204.13)

Öginge kemişdi ol nemeni, **könlünge tüşürdi** nerseni, şekge tüşürdi nerseni. (ME 43.5)

şekge tüşür-: şüpheyeye düşürmek.

Öginge kemişdi ol nemeni, könlünge tüşürdi nerseni, **şekge tüşürdi** nerseni. (ME 43.5)

1.2.92. İsim + *tüt-*

bagrı tüt-: ciğeri yanmak, çok üzölmek.

Yana sakındı, zindaña yol körgüzdüm tep **bagrı tüter**. (KE 84r6)

1.2.93. İsim + *tüz-*

mekr tüz-: hile yapmak.

Aymışlar: Zeliha bir saat içinde üç **mekr tüzdi**, evvel özündin yazuknı kiterdi ve Yusufga yükledi... (KE 84r4)

saf tüz-: sıra oluşturmak.

Mevli Teala İlyasnı kudreti birle magrıbga eltti, andın soñ **saf tüzdiler**, arslanlar tepündiler, tegme bir erge on arslan yapuştı. (KE 159v17)

Olar kamug cühudlar erdiler, utru çıktılar, eki çerig körüştiler, **saf tüzdiler**. (KE 226v14)

söz tüz-: şiir yazmak, okumak.

Rabguzi kul Nasırü'd-din tabı türlüğ **söz tüzer**. (KE 83v2)

ün tüz-: seslenmek, bağırarak.

Kumri bülbül mukri bolup **ün tüzer** tün kündüzi. (KE 68v5)

Çeçek teg menzi soldı, aglak yerge savuldu, kız kırkınları birle karşı oturup **ün tüzüp** aytu başladı. (KE 77r13)

Tesbih aytsa birle bolup **ün tüzüp** ırıştılar

Yerdeki kedikleri hem kökde uçgan kuşları. (KE 131v4)

Ömer andag heybetlig erken kız karındaşı söziğe neteg boyun sundı? Cevab: Aymışlar: Rum vilayetinin adeti bar teveleri çalıklıg kılıp burundukatmasalar yanı tüşken kelinlerni keltürüp **ün tüzüp** ırlaturlar, teveler olarnıñ avazlarığa hoşlanıp özleridin keçerler. (KE 198r3)

1.2.94. İsim + *ul-*

bagrı ul-: ciğeri yanmak, çok üzölmek

Taşga çıkgan künni tuggan körk üçün köz aldurup

Kögsi köygen otda yağan **bagrı ulgan** Yakub ol. (KE 61v10)

1.2.95. İsim + *ur-*

ah ur-: ah etmek.

Badehu **ah urdı**, naleyn unutmışmen tep feryad kılıp tez indi. (KE 20v10)

Yusuf yüzindin nikab köterdi, İbn Yamin Yusufniñ yüzin kördi erse **ah urup** özindin kitti. (KE 96r4)

başın secdeke ur-: secde etmek.

Karra tagınga bardı, anda mihrab kıldı, ibadetga meşgul boldı, **başın secdege urdı**. (KE 34r16)

Başın secdege urup Mevliga şükr kıldı. (KE 37r4-5)

bıçak ur-: bıçaklamak.

On üç kişiğe **bıçak urdı** yetisi öldi özgeleri ölmediler. (NF 118.7)

berge ur-: kamçılmak.

Yusuf aydı: bizniñ töremizde ogrınıñ elin kesmek, **berge urmak**, mal almak turur. (KE 97r19)

Karındaşları aydılar: **berge urgıl**, mal algıl, alıp kalmagıl. (KE 97v21)

bukagu ur-: zincir vurmak, zincirlemek

Zindanka kemişti takı adakımga **bukagu urdı**. (NF 325.10)

Zinhar adakınga **bukagu uruñ** takı boyninga gul uruñ takı muña bir palas keydürüñ... (NF 358.5)

Öz butlarını sindurdılar, otga köydürdiler, melik özi bir pelas keydi boynıga gull urdı, adaklarınga **bukagu urdı**. (KE 154r5)

Oglı Şiruneniñ bukagusın aldı, atası adakiña urdı. Aymışlar: oglı Şiruneni atası Kisra anıñ üçün *bukagulamiş* erdi. (KE 231v8)

busug ur-: pusu kurmak, pusuya yatmak.

Aydılar: Uhud tagıña **busug urgu** bir yer bar erdi, anı saklagalı Abdullah Habirni yetmiş atımcılar birle ıdtı, sançısta ol kimge bolgay bu yerdin kirmesünler, saklap turuñ tedi. (KE 223r9)

Ali kendü arslan turur, aña küçüm yetmegey; amma Hamza abuška turur tep tokuş küniñde **busug urup** saklap turur erdi. (KE 224r20)

İdi azze ve celle nusret üçün feriştelere ıdtı, kamug ala atlıklar kördiler erse korktılar, Muhammed çerigi bizge **busug urup** turur tep kaçtılar. (KE 232r7)

dem ur-: 1. nefes vermek, üfleme.

Nifas ne ermiş? Cevab: Havva bugday yıgaçın alıp köñlinçe kırk **dem urdı** tegme bir dem sayu bir kün nifas boldı. (KE 12r10)

Ol mülk ol turur kim kaçan köñli sınık, içi bütük mazlum mümin ah tep içi bagr[ıdın] savuk **dem ursa** şehadet kelimesin anıñ birle koldaş kılssa köz yumup açgunça ol sa[vuk] yel ol kelimeni arşga tegürgey. (KE 198v18)

2. konuşmak, ses çıkarmak.

Ömer aydı: kelgil yegeliñ. Karındaşı aydı: murdarnı yemesmen. Ömer kılıç uçı birle karındaşını sançtı yemedi, **dem urmadı**, Ömer aydı: nelük sözleşmes sen? (KE 196v5-6)

gul ur-: kelepçe vurmak, kelepçelemek.

Tutuñ bu İbrahimni elgin adakın bağlañ takı boynınga **gul uruñ** takı zindanka kemişiñ. (NF 217.3)

İbrahim peygambarnı elgini adakını bağlap boynınga **gul urup** ol mancinikka koydılar. (NF 217.9)

Zinhar adakiña bukagu uruñ takı boynınga **gul uruñ**. (NF 358.5)

had ur-: cezalandırmak.

Yana endişe kıldı kim eger maña Peygambar aleyhisselam sual kılssa kim zina kıldıñ mu tep eger kıldım tesem **had urgay**. (NF 381.15)

Aymışlar: bu kıssalarda sözlegenler üç türlü erdiler: biri kazifler yani yalغان yapganlar, ekinç hakiler yani işitkenni sözlegenler, üçünçi anlayu sözlegenler. Kaziflerga ukubet keldi, **had urdılar...** (KE 235r16)

Hakilerka melamet keldi, bu ekegü er ve hatun sakınmış teg nelük sakınmadıñ tep Abdullahnı Musattahnı, İhsannı **had urdılar.** (KE 235v6)

kadem ur-: ayak basmak.

Hakikat bu yolda **kadem urguçı**

Melamet cefaga kaçan bak tutar. (MM 318.3)

Eşit ay bu yolda **kadem urguçı**

Tasavvuf içinde kurag kurguçı. (MM 356.1)

minnet ur-: iyilik yapmak.

Minnet urdı anıñ üze, *edgülik etdi* aña. (ME 188.3)

nara ur-: nara atmak, bağırmaq.

Ne bolgay bir koy maña satsañ takı hocañka aysañ kim bu koynı böri yedi tesenj tep aydı erse bu kulnuñ rengi mütegayyir boldı takı **nara urdı** takı çakırdı takı aydı: ey aziz ne katıg söz sözlediñ. (NF 431.4)

nişan ur-: işaret koymak.

Nişan urdı kitabge. (ME 234.1)

sikke ur-: para basmak

Rum [meliki] Mısr melikige elçi yiberdi kim bizge harac bergil ve atımızga **sikke urgıl.** (KE 87v15)

şebbaş ur-: tokat atmak.

Bir kün oynayurda Yusufga bir **şebbaş urdı.** (KE 105r16)

şule ur-: parlamak.

Andın soñ yana bir abidga tegdi, öre turur, anıñ yüzi kün teg **şule urar.** (KE 155v11)

tabańça ur-: tokat atmak, tokatlamak.

Yusuf takı Őemun katinga bardı erse Őemun takı bir **tabańça urdı**. Yusuf yıkıldı takı yüzi yerke tegdi takı yüzi kanadı. (NF 354.16)

Malikniń kulu keldi takı Yusufnı bir **tabańça urdı** takı: kańgunçı teğenleri rast ermiş tedi takı üküŐ melamat kılı teveke mindürdi. (NF 358.15)

Bu er meni *yańakladı*... (KE 74v3)

tazir ur-: cezalandırmak.

Edeb kıldı yazgańa, **tazir urdı**, edeb uçun urdı yazuklugnı. (ME 74.7)

tekye ur-: yatmak, yaslanmak.

Bu kazi ol töşekler üze **tekye urmış** takı başı katında bir hadim elinge yelpise alıp bu kazini yelpiyür. (NF 235.14)

yüz ur-: yönelmek.

Zahid ol kimerse turur kim dünyadın yüz çevürse takı ahiratka **yüz ursa**. (NF 148.6)

Kisranıń bir çerig begi bar erdi Őah Bazad atlıg, devletlig er erdi, kayu else **yüz ursa** alur erdi, ulaŐu Rumka çerig ber tep alur erdi. (KE 231r6)

Taharet kılurda oturma edeb

Kün ay kible yaru Acem hem Arab

Yüz urmak takı arka koymak heman

Söz aymak bayakı yunugda aceb. (MM 99.3)

yüze ur-: yüzüne vurmak, çarpmak.

Tekebbürdin iblisge lanet seza

Biliń boldı kirmeń munuń teg söze

Tekebbürdin öter anıń taatı

Bolup red kamugı **urıldı yüze**. (MM 53.4)

yaka ur-: giymek.

Keydi köńlekni, **yaka urdı** köńlekge (ME 147.3)

zencir / zincir ur-: zincir vurmak, zincirlemek.

Ey zebaniyyeler tutuñ takı bu Amirni tamugka eletiñ boynınga **zincir uruñ** takı sürüñ. (NF 147.13)

Bu oğlan ol oğlan turur kim on eki yıldın burun ayakınga **zencir urup** eşekge mindürüp zindanga eltiler. (KE 92r8)

Yeti yüz çerag yaklur erdi, Yakub bir tünle sakladı, şeytan kelip çeragnı öçürürde Yakub sekridi şeytannı tutup boynını **zencirledi** bir tırgükge berk tikdi. (KE 62r9)

1.2.96. İsim + yak-

köñlinge yak-: gönlüne yatmak, mutmain olmak.

Manisi ol bolur: tegme küç kılğan boynagu rahmetdin nevmid boldı. **Köñlinge yakmadı** yana açtı ol ayet ok çıktı. (KE 248v16)

1.2.97. İsim + yarlıka-

cevab yarlıka-: 1. karşılık vermek.

Selam kıldım erse Peygambar aleyhisselam takı **cevab yarlıkadı**. (NF 11.4)

...men takı selam kıldım. Adam peygambar takı **cevab yarlıkadı**. (NF 53.11)

2. bir sorunun cevabını vermek.

Anlarka edgülık kılmakdın heç neerse oza maña baki kalıp mı turur tep sual kıldı erse Peygambar aleyhisselam aydı: Baki kalıp turur tep **cevab yarlıkadı**. (NF 290.10)

icabet yarlıka-: kabul etmek.

Resul aleyhisselam olar üçün dua kıldı, Mevli Teala **icabet yarlıkadı**. (KE 216v12)

selam yarlıka-: selam söylemek, selam göndermek.

Mevli saña **selam yarlıkadı**. Mütefikat boduninga bargıl aygıl livatat kılmasunlar. (KE 58r1)

Ey Yakub, Teñri Teala saña **selam yarlıkadı**, selam birle dürud iddi takı aydı... (KE 64v18)

Ya Yakub İdi azze ve celle saña **selam yarlıkar**, aytur... (KE 101r4)

1.2.98. İsim + ye-

dirig ye-: kaygılanmak, endişelenmek.

Kadgurdı, **dirig yedi** anıñ üze. (ME 175.2)

Ökümdi, **dirig yedi**. (ME 176.2)

haram ye-: haram yemek.

Kayu mumin ve muvahhid **haram yeyür** bolsa Hak tebareke ve teala ol **haram yegen** kulnuñ fariza namazlarını takı kabul kılmaz. (NF 11,12)

Mundın malum bolur kim ademiniñ miner atı **haram yeyür** bolsa edisi ulug savablardıñ mahrum bolur ermiş hassa kim özi **haram yeyür** bolsa anıñ halı neteg bolgay. (NF 300.5)

Eşit bil a mümin muvahhid selim

Helal berip alğan **haram yer** telim

Bir altunga habbe ya tas su alıp

Helal körse kafir revan tegelim. (MM 247.2)

halal ye-: helal yemek.

Halal yemek fazayiliniñ beyanı içinde turur. (NF 293.14)

Kayu mumin ve muvahhid kırk kün **halal yese** ol kulnuñ köñlini Hak tebareke ve teala münevver kılur. (NF 294.9)

kadgu ye-: üzölmek, endişelenmek.

Kadgu yemeñ, Muhammed tirig turur. (KE 223v16)

kadgusın ye-: bir şeyi dert edinmek, tasasını çekmek.

Ey cüftüm peygambar aleyhisselamnı bu ahval üze kördüm. Neteg reva bolgay peygambar aleyhisselam mundag emgek birle bolsa takı biz **kadgusın yemesek** neteg ümmet bolgaymız. (NF 28.10)

Emdi seni biz Basra elinge ıda berdük erse tanaum kılmak üçün mü ıda berdük? Nişe öz işiñniñ **kadgusın yemezsen**. (NF 146.12) takı tegme bir kimerseke Hak Teala ne işke

kodmuş bolsa ol iş içinde *katıgılanmak* kerek ol işniñ *uhdesindin çıkmak* kerek. (NF 146.9,10)

Ya Muhammed bu ol zaifa turur kim namaz kılmas erdi hemişe necis yürüyür erdi tenleri takı tonları necis erdi ve eger yunar yunugni takı bilmez erdi hem takı sormaz erdi din **kadgusını** yemes erdi hemişe pelidlik arıgsızlık birle ömrini keçürgen zaifa erdi. (NF 68.4)

Kim kim öz dininiñ **kadgusın yese** tamugdın halas boldı. (NF 200.14)

Bu namaz işini inen mühim tutmak kerek. Mumin ve muvahhid bolgan namaz **kadgusını** yemek kerek. Eger sökel bolsa örü turu bilmese olturup kılğay. (NF 240.13)

Melik aydı: ey Yunus meniñ saña rahmim kelür, özünni ölümge salursen. Yunus aydı: meniñ **kadgumni yemegil**, meniñ İdim kamug yavuzlardın saklayur tep melik katıdın çıktı. (KE 153v9)

nedamet ye-: pişman olmak.

Andın soñ üküş **nedamat yedi**. Ol sözni ayganıña tevbe kıldı takı istigfar kıldı kul azad kıldı üküş ruzalar tuttı. (NF 45.17)

Anıñ üçün kim bu hilafat işi inen küçey iş turur. Bu işke endişesiz kirgen kişi üküş **nedamet yegey** hem takı tegme kişi munı kılı bilmegey. (NF 145.8)

Bukündin soñ sen maña kelmegil sen benim birle sözleşmegil tep gazab kıldı takı turdı takı Şakik katındın ketti. Şakik andag ayganıña **nedamat yedi** takı mütehayyir bolup kaldı. (NF 434.13)

Üküş *peşiman* **nedamat yegeysen** eger imansız dünyadın çıksañ tedi erse Ebu Leheb tek kaldı takı kayıttı evinge keldi kadgu birle. (NF 16.6)

Amma bu kün Muhammed Resülullah berekatıdın ümmetleri niçe kim yazuk kılsalar bir yolu **nedamet yep** *peşiman bolsalar* yazukları yarlıkanur, tevbeleri kabul bolur. (KE 127r16)

ökünç ye-: pişman olmak.

Katıg **ökünç yedi** anıñ üze / katıg ökünç. (ME 170.5)

İglendi, iglü **ökünç yedi**. (ME 174.5)

Asıg kılmas ol köp **ökünç** yese soñ

Er ol kim oñarsa işin munda öñ

Ecelniñ hazanı kelür nagehan

Urug ekse bolmas kirür yerge toñ. (MM 274.1)

peşiman / pişiman ye-: pişman olmak.

Yana birkaç eyyamdın soñ bu boyagçı **pişiman** yedi takı ol böz edisini ündedi takı aydı kim: men yaman kıldım, tandım. (NF 194.5)

Üküş **peşiman nedamat yegeysen** eger imansız dünyadın çıksañ tedi erse Ebu Leheb tek kaldı takı kayıttı evinge keldi kadgu birle. (NF 16.6)

riba ye-: faiz yemek.

Andın soñ Hak Teala tamugnuñ tört yanını nefis arzuları birle hamr içmek zina kılmak birle **riba** yemek zulm kılmak tenaum kılmak kim nefske hoş kelür munuñ teg neerseler birle kapsadı. (NF 61.15)

Bu **riba yegüçiler** tururlar tedi. (NF 67.7)

1.2.99. İsim + yet-

boyga yet-: büyümek.

Kaçan kim bu törteğü **boyga yettiler** erse Hak teala fermanı boldı Adam peygambarka kim... (NF 337.8)

Boyga yetdi oğlan takı meyve bişti, reşide boldı. (ME 26.6)

Boyga yetdi oğlan, residelikge yavudı oğlan / **boyga yetmiş** oğlan, residelikge yavugan. (ME 44.1,2)

Yavudı oğlan **boyga yetmekge**. (ME 116.7)

caña yet-: bunalmak.

Resul aleyhisselam aydı: ey amme aş yegü yaragım kalmadı kafirler cefasıdım **caña yettim**. (KE 218v20)

elig yet-: gücü yetmek, elinden gelmek.

Aymışlar: Yezid ant içti, **elgim yetse** Hüseyinni: öltürgeymen tep. (KE 244r8-9)

kudratı yet-: gücü yetmek.

Halim ol kişi bolur kim düşmanın din intikam kılmakga **kudratı yeter** erken afv kılsa. (NF 148.3)

Kayu kimerse Hak tebareke ve teala [üçün] hec kılmakga **kudratı yetse** takı ol kimerse osal kılıp hecke barmadın ahiratka nakl kılsa... (NF 274.2)

Ve eger **kudratı hec kılmakga yeter** bolsa hec ahkâmını takı bilmek kerek. (NF 230.11)

Kayu kimerse Hak tebareke ve teala [üçün] hec kılmakga **kudratı yetse** takı ol kimerse osal kılıp hecke barmadın ahiratka nakl kılsa... (NF 274.2)

küçi yet-: gücü yetmek.

Heç kimerse anı koparmakka **küçi yetmedi**. (NF 30.2)

Küci yetti aña, urdı aña. (ME 34.4)

Küçi yetti aña / umak, küç, ol kuvvet. (ME 49.5)

Küci yetti ya bekledi anı, urdı anı, azık berdi aña / beklegen ya **küci yetgen**. (ME 52.2,3)

Küci yetti aña, yarası yetti aña, urdı aña / tap kıldı anıñ üze. (ME 133.1)

Küci yetti aña, küci birle urdı aña, kötürdi anı / bildi anı, üzele keldi aña. (ME 136.1)

Bu ebyatlar atı Muinü'l-Mürid

Eşit bil amel kıl bu tevfiq mezid

Bu **küç yetmişinçe** yarag kılgu cehd

Hidayet berür ol hamidün mecid. (MM 405.3)

sözünge yet-: sözünü yerine getirmek.

Bozdı vadeni, aynatdı aytı bermişini / aytıp **sözünge yetmegen** er, peyveste hilaf kılğan er, bu ulam yalğan sözlegen er. (ME 22.7)

takati yet-: gücü yetmek.

Ol mikdar havf müstevli boldı bir saat içinde helak bolmak korkuğı boldı takatı kalmadı akılı zail bolgu teg boldı erse yana dua kıldı: ya Rebbi **takatım yetmez**. (NF 224.17)

Ya Resulallahı mundın ziyada taat kılmakğa takı **takatım yeter**. (NF 261.6)

yaragı yet-: gücü yetmek.

Küci yetti aña, **yaragı yetti** aña, urdı aña / tap kıldı anıñ üze. (ME 133.1)

Yaragı yetti işge. (ME 221.4)

yavuk yet-: yaklaşmak.

Kaçan kim Kabeke **yavuk yettiler** erse Mekke kafırlarınga Kurayşılarka habar tegdi kim Muhammed kalıñ çerig birle keldi tep. (NF 39.11)

1.2.100. İsim + *yüri-*

çerigde yüri-: savaşa gitmek.

Veli men munça **çerigde yürüdüm** munuñ teg heç körmedim. (NF 70.3)

1.2.101. İsim + *yun-*

başlıkın yun-: gusletmek.

Canabatlıg boldı, **başlıkın yungu** boldı. (ME 3.7)

Başlıkıñ yundı, gusul kıldı. (ME 140.4)

1.2.102. İsim + *yum-*

köz yum-: affetmek, görmezlikten gelmek.

Yumdı közini / *keçürdi yazukını*, **köz yumdı** daymakı üze. (ME 57.8)

1.2.103. İsim + *yut-*

öfkesin yut-: sinirlerine hakim olmak.

Kuvvet ol turur kim ademi **öfkesin yutsa** takı ol öfkesini sıñürse kuvvat ol turur. (NF 150.1)

2. Fiilimsi + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Türkçede birleşik fiil yapısında, ilk unsur isim veya isim grubu olabildiği gibi fiilimsi de olabilir. *isim + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiillerde* bir ismin fiilleştirilmesi; eylemin, hareketin karşılanması söz konusu iken *fiilimsi + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiillerde* eylemin veya hareketin karşılanması değil *kılınış* ve *görünüş* özelliği kazanması, tasvir edilmesi söz konusudur. Birleşik fiil yapısını

oluşturan ilk unsur, üzerine *sıfat-fiil*, *isim-fiil* veya *zarf-fiil* eki gelmiş asıl anlamını koruyan bir fiildir. İkinci unsur ise asıl anlamını kaybetmiş, birinci fiile işlev ve anlam incelikleri kazandırmıştır. Taradığımız metinlerde, *sıfat-fiil + yardımcı fiil* yapısında yardımcı fiil olarak *bol-* ve *kıl-* fiillerini; *isim-fiil + yardımcı fiil* yapısında *bol-* fiilini, *zarf-fiil + yardımcı fiil* yapısında da *al-*, *bil-*, *ber-*, *kal-*, *kel-*, *kop-*, *otur-*, *tur-*, *yat-*, *yörü-* fiillerini görmekteyiz. Birleşik fiilin ilk unsuru olan temel fiile gelen fiilimsi eklerine göre bu yapıdaki birleşik fiilleri üçe ayırabiliriz:

1. *Sıfat-fiil + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller*
2. *İsim-fiil + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller*
3. *Zarf-fiil + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller.*

Şimdi, bu yapıları ayrıntılı olarak inceleyelim:

2.1. Sıfat-Fiil + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Bu yapıdaki birleşik fiiller, üzerine sıfat-fiil eki gelen asıl anlamını koruyan bir fiille yardımcı fiilden oluşur. Bu yapıdaki fiiller, araştırmacılar tarafından -genel olarak- *karmaşık fiiller* olarak adlandırılır. Önce, bu yapı hakkındaki araştırmacıların görüşlerine bakalım:

J. Deny, *Türk Dili Grameri*'nde birleşik fiilleri, *Karmaşık Fiiller* ve *Mürekkep Fiiller* başlığı altında işler. *Karmaşık veya Yerindelik Fiilleri*:

1. *ol-mak Yardımcısıyla Yapılan Karmaşık Fiiller*,
2. *-(Y) E veya -(Y) İ li bir Ulak Üzerine Kurulmuş Karmaşık Fiiller* olmak üzere iki gruba ayırır.

Deny, *ol-mak Yardımcısıyla Yapılan Karmaşık Fiilleri* incelerken bunlara karmaşık demesinin sebebini de *ol-* fiilinin ayrıca tam bir tasrifinin olmasıyla izah eder.

Deny'e göre *karmaşık siygalar* ve örnekleri şunlardır:

1. Başlayışlı manzaralı: yazar olmak
2. Öncelenik manzaralı: yazmış olmak
3. Niyetli manzara: yazacak olmak
4. Süremlî manzara: yazmakta olmak (Deny 1941: 465-469)

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*'nde *Yapı Bilgisi* ana başlığını iki kısma ayırmıştır: 1. Kelime Yapımı 2. Kelime Çekimi. *Kelime Yapımını* da *Üretim ve Birleşim* şeklinde ikiye ayıran Banguoğlu, *birleşik fiilleri Birleşim* başlığı altında *Birleşik Fiil Tabanları* alt başlığıyla ele almıştır. Banguoğlu, *Kelime Çekimi* kısmında *Fiil* başlığı altında *Karmaşık Fiilleri* işlemiştir:

“*Ermek* durum fiilinin yanibaşında *olmak X bol-mak* oluş fiili yine salt fiil olarak Eski Türkçeden beri yardımcı fiil işleyişinde görülür. *Olmak* fiili bir yandan adlara ve sıfatlara gelerek birleşik fiil tabanları meydana getirmekle birlikte (bkz § 278 *iyi olmak baba olmak*) bir yandan da cevher fiili eklerine benzer bir tarzda bazı sıfatfiillere gelerek oluş ve kılışın zamanı ve tarzıyla ilgili özellik taşıyan birleşikler yaratmıştır :

öğrenmiş olmak gelir olmak işitmez olmak satacak olmak gibi.

Türkçenin fiil tabanı kadrosunu daha da çeşitlendiren bu birleşiklere *karmaşık fiiller* (verbe complexe) adını veririz.” (Banguoğlu: 1995: 482)

Banguoğlu, sıfat-fiillerin ait oldukları zaman kesimlerine göre, *karmaşık fiilleri*; *Öncelik Fiilleri*, *Başlama Fiilleri* ve *Niyet Fiilleri* olmak üzere üçe ayırır ve bunları ayrıntılı olarak inceler. (Banguoğlu 1995: 482-488)

Yeni Dilbilgisi adlı kitabında Nurettin Koç, *Birleşik Eylemler* başlığı altında *Yardımcı Eylemlerle Kurulmuş Birleşik Eylemlerde*, *ol-* eyleminin temel görevinin ad ya da ad soylu sözcüklerle bir tür birleşik eylem oluşturmak olduğunu, ancak bu temel görevinin yanında yeni görevler yüklenebileceğini, yapısal anlamlar kazanabileceğini ifade eder. Koç, *olmak*ın bu yapısal anlamlarını sıralar ve bunlar içerisinde değişik eylem görünüşlerine yol açacağını da sayar. (Koç 1996: 350)

Koç, ayrıca, *Bir Eylemsiyle Bir Eylemin Ya da İki Çekimli Eylemin Oluşturduğu Görünüş* başlığı altında bu yapıyı da işler. (Koç 1996: 368-71)

Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* adlı kitabında *olmak* eyleminin gelecek zaman, geniş zaman, -miş’li geçmiş zaman ve gereklik kipleri ve şimdiki zaman kipinin üçüncü

tekil kişilerine gelebildiğini ve bu bileşiklere *karmaşık eylemler* de denilebileceğini söyler. (Gencan 2007: 373-375)

Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi) adlı kitabında Zeynep Korkmaz, Birleşik Fiilleri önce iki gruba ayırmıştır:

- I. Esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller,
- II. Esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller.

Korkmaz, I. Gruptaki birleşik fiilleri de kendi içinde üç gruba ayırmıştır:

1. Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller,
2. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller,
3. Bir Yanı Zarf-fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri.

Korkmaz, konumuz olan *Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiilleri*, *ol-* yardımcı fiilinden önce gelen *sıfat-fiillerin* bağlı buldukları zaman kesimine ve yüklendikleri işlev ayrılıklarına göre üçe ayırmıştır:

1. Öncelik Fiilleri (-miş ol-)
2. Alışkanlık Fiilleri (-Ir ol-, mAz ol-)
3. Niyet Fiilleri (-AcAk ol-, -IcI ol-, -Ası ol-, -(ImsAr ol-)

Korkmaz, *karmaşık fiiller* de dediği bu yapıların zaman ve tarz özellikleri nedeniyle fiilin *kılmış* kategorisi içerisinde de yer aldığını belirtir. (Korkmaz 2003: 801-811)

Haydar Ediskun *Türk Dil Bilgisi* adlı kitabında, *bileşik fiilleri* dört öbeğe ayırır. İkinci öbeğe olarak *bir ortaç ile ol- yardımcı fiilinden oluşmuş bileşik fiillerden* bahseder. *Ol-* yardımcı fiilinin belirli ortaçlara zaman anlamıyla birlikte *başlama*, *bitirme*, *davranma* gibi *görünüşler* kazandırdığını belirtir ve bunları teferruatlı olarak inceler. (Ediskun 1999: 239-243)

Kevser Acarlar, *Olmak Fiilinin Özellikleri* adlı makalesinde, *olmak*'ın müstakil anlamlı fiil olarak ve isim ya da isim soylu kelimelerle anlamca kaynaşarak onların fiil çekimine girmelerini ve yüklem olarak kullanılmalarını sağladığını ifade ettikten sonra

bu kelimenin birleşikler kurduğu fiil soylu kelimelere türlü kullanış özelliği kazandırdığını, değişik görünüş almalarına yardım ettiğini ekler.

Acarlar, “*Olmak*” fiilinin fiil soylu kelimelerle birleşikleri başlığı altında, *olmakın mışlı geçmiş ortacıyla, gelecek zamanlı bir ortaçla ve geniş zamanlı bir ortaçla* birleşikler kurduğunda zaman ve anlam bakımından katkılarda bulunarak değişik görünüşlü birleşik fiiller meydana getirdiğine dikkat çeker ve bunlara örnekler verir. (Acarlar 1969: 216)

Annemarie Von Gabain, *Türkçede Fiil Birleşmeleri* adlı makalesinde, bu yapıdaki birleşik fiilleri I. Grupta inceler ve şunları söyler:

“Bu fiil birleşmeleri, zamanı (tempus) (geçmiş, uzak geçmiş v. s.) ve tarzı (modus) (bildirme, gerçeksizlik v. s.) basit fiillerden daha tam olarak ifadeye yararlar. **i-* yerine *ol-* veya *bulun-* yardımcı fiilleri kullanıldığı takdirde, yani *yaz-ar i-dim* şekli yerine *yaz-ar ol-dum* şekli istimal edilirse, (D 511 ve müteakip s.) hususi bir kılınış -bir başlangıç? - ifade eder : *az ye-r ol-du* "az yemeğe başladı". -*mış ol-* takımı -Deny'ye (D 831) göre - tahakkuk etmiş gibi gösterilen bir oluşu ifade eder.” (Gabain 1953: 16-18)

Olmak Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiil Çekimleri Üzerine adlı bildirisinde Mehmet Özmen, *ol-* fiilinin isimlerin üzerine gelerek onları fiilleştirdiğini, bunun yanında sıfat-fiil kökenli kip eklerinin üzerine gelerek *görünüş özelliği* olan ve *ol-* anlamının ağır bastığı *birleşik fiil* çekimlerini meydana getirdiğini belirtmiştir. Özmen, *ol-* fiiliyle kurulan fiillerin aynı zamanda ikinci tip bir birleşik çekim şekli olduğunu eklemiştir. *i-* (<*er-*) ve *ol-* (<*bol-*) fiillerinin benzer ve farklı yönlerini vurgulayan Özmen, *ol-* fiiliyle kurulan fiil şekillerinin *sıfat-fiil*lerle kurulan bir birleşik fiil mi yoksa *i-* ile kurulan birleşik çekimler yanında ikinci bir fiil çekim biçimi mi olduğunun belirlenebilmesi için kurulan yapıya ve tarihi gelişime bakmanın yeterli olacağını belirtmiştir. Özmen, *ol-* fiilinin üzerine geldiği fiil şekli ve ona bağlı unsurlarla birlikte bir birlik oluşturuyorsa, asıl görevi bu yapıyı fiilleştirmekle sınırlı ise, bu yapının *sıfat-fiil grubu + ol* biçiminde düşünüleceğini söyler. Sonuç olarak, *ol-* fiilinin üzerine gelen ekin *sıfat-fiil* eki mi yoksa *çekim eki* mi olduğunu eklerin kökenlerinin değil işlevlerinin belirlediğini vurgular. (Özmen 2007: 1417-1426)

“Nogay Türkçesinde Sıfat-Fiillerle Kullanılan Bol- Fiilinin İşlevleri” adlı makalesinde Dilek Ergöner, *bol-* yardımcı fiilinin işlevlerinden birinin, fiilin tasvir fiili olarak kullanılması olduğunu, bunların asıl fiilin yapıma şeklini gösterdiğini belirtir. -*(I)p bol-*’ın hareketin tamamen, iyice, kesin olarak yapıldığını; -*A / -y bol-*’ın imkân anlamı verdiğini; yine -*(I)p bol-*’ın iktidar anlamı verdiğini; -*A / -y bol-* ve -*Kanı bol-*’ın ihtimal anlamı verdiğini vb. ifade eder.

Türkçede iki fiilden oluştuğu için birleşik fiil olan fakat zarf-fiille değil de sıfat-fiil ve mastar ekleriyle birleşen yapılar bulunduğunu belirten Ergöner, bunların şekilce tasvir fiillerine benzemediğini fakat onların bazı özelliklerini gösterdiğini ifade eder ve bunların kullanılışlarını inceler. (Ergöner 2006: 148-156)

“Kazak Türkçesinde Fiil + Sıfat-Fiil Ekleri + Bol- Yardımcı Fiili Kuruluşundaki Tasvir Fiilleri” adlı bildirisinde Ainur Mayemerova, önce Türkiye Türkçesindeki ve Kazak Türkçesindeki birleşik fiil ve tasvir fiilin tanımlarını vermiş, sonra Kazak Türkçesindeki birleşik fiil ve tasvir fiili arasındaki farkı Kazak Türkçesindeki gramerleri göz önünde bulundurarak belirtmiştir. Buna göre, yapıdaki *yardımcı fiil* kendi anlamını kaybetmezse *birleşik fiil*; kendi anlamını kaybederse *tasvir fiilidir*. Mayemerova’nın birleşik fiil ve tasvir fiillerine verdiği örnekler sırasıyla şunlardır: *järdem et-*: “yardım et-”, *än sal-* “şarkı söyle-”, *alıp kel-* “alıp gel-”, *ala bar-* “yanına alıp git-” ; *aytıp ber-* “başkası için anlat-, söyle-”, *tıñdap al-* “kendisi için dinle-”, *okıgan bol-* “okumuş gibi ol-”. Bildirinin konusu olan *sıfat-fiil ekleri + bol-* kuruluşundaki yapılarda iki unsurun ayrı ayrı değerlendirildiğinde farklı anlama geldiğini, bütün olarak bakıldığında ise yeni bir anlam kazandığını belirten Mayemerova, bu sebeple bu kuruluşdaki fiillere tasvir fiili dediğini söylemiştir. Mayemorava bu yapıyı *bol-* fiilinin aldığı çekim ekine göre incelemiştir. (Mayemerova 2004: 2055-2064)

Araştırmacılar Banguoğlu, Gencan ve Korkmaz *sıfat-fiil + yardımcı fiil* yapısındaki birleşik fiilleri *karmaşık fiiller* olarak adlandırmış, Deny ise, bu yapıdaki birleşik fiillerle birlikte *zarf-fiil + fiil* yapısındaki birleşik fiilleri de *karmaşık fiil* olarak nitelemiştir. Araştırmacıların tamamının görüş birliğinde olduğu nokta, bu yapının fiili zaman ve anlam bakımından ayrıntılandırıldığıdır. Gerçekten de bu yapı, basit fiille ifade edilemeyecek anlam inceliklerinin oluşmasını sağlar. Bu tip birleşik fiillerde yardımcı fiil olarak *bol-* ve *kıl-* yardımcı fiillerini görmekteyiz. Yapıda, sıfat-fiil ekleri olarak da -*Ar / -Ir*, -*mA*s / -*MA*z, -*mİ*ş ve -*gAlı* ekleri kullanılır.

Şimdi, *sıfat-fiil + bol- / kıl-* yapısının fonksiyonlarını görelim:

2.1.1. Kesinlik Bildirme

2.1.1.1. Fiil + (-mİş) + bol-

-mİş + bol-, fiilin kesin olarak yapıp yapılmadığını bildirdiği gibi anlamını da pekiştirir. Örneğin, bilmiş boluñ ‘kesinlikle bilin’, ‘azarlamış bolur’ ‘kesinlikle incitmiştir’ vb. dir. Burada eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair vurgu vardır:

Ata anaga olar tü tese gazab birle ata ananı **azarlamış bolur**. Ata ana ogul kızka bir iş buyursa bu ogul kız uf tese **azarlamış bolur**. (NF 285.1)

...ahvalım hoş bolsun ruzgarım tanaum birle keçsün tep niyet kılsa anıñ maksudı dünya **bolmuş bolur**. (NF 231.3)

Yana ayıtgaylar kim tevelerindin zekatını **bermemiş bolgay** anlarını Arasatnıñ bir keñ sahrasına keltürgeyler takı yüzün kemişgeyler. (NF 250.14)

İdiya meni yarlıkagıl maña mülki bergil kim mendin özge kimersege **bermiş bolmagaysen**. (KE 137r19)

İblis aleyhillane anı köre bilmeyin tagga minip çakırdı: ey ademiler **bilmiş boluñ** uş Hazrec bu mezmum birle ahd kıldılar. (KE 204r9)

Bilmiş boluñ Mustafanı biziñ aramızdın çıkargu teg tururlar. (KE 236r16)

Ol zaman artkaru olarga baksam toñuz **bolmuş bolgaylar**. (KE 202r9)

Kim tilese tamuglug kişiğe bakayın tep ol kişiğe baksun kim özi **olturmuş bolgay** takı ileginde kişiler kol kavşurup hıdmatda **öre turmuş bolgay**. (NF 373.6,7)

Mevlim mendin hoşnud bar mu ya yok mu? Yunus aydı: hacetiñ **reva bolmuş bolgay**. (KE 155r21)

Sizke karşı turup sözleşmişde ündenñ takı yavuk keltürüp **söz aymış boluñ**. (NF 421.2)

Kaçan kim muminniñ medesinge bir lukma haramdın tüşer bolsa cümle endamlarındın masiyat kelür kerek bilip **tenavul kılmış bolsun** ya takı bilmedin **tenavul kılmış bolsun**. (NF 299.2,3)

Kaçan kim bir kimersenı bulsa anıñ rızkını **tükenmiş bolsa** takı eceli **yetmiş bolsa** ol kimerse üze ölüm kavgusını kemişür. (NF 442.9)

Ey baba tüşüm bolur körermen on bir asa yerde **tikilmiş bolur** takı bir kiçig asa munlar arasında bar. (NF 352.11)

Taıırınıñ selamı ol kimerseke bolsun kim köni yolga **uymış bolsa**. (NF 78.14)

Şehadet kelimesin anıñ birle koldaş kılssa köz yumup açgunça ol sa[vuk] yel ol kelimeni arşga tegürgey, ol kulum **yarlıkanmış bolgay**. (KE 198v19)

Kaçan kim sufra öñümüzde kodsañ sen çiraknı **yarutmış bolgıl** takı ol çiragnı söndürgil. (NF 257.4)

2.1.1.2. Fiil + (-mAs / -mAz) + bol-

-mAs / -mAz + bol- yapısıyla, hareketin bitmesi bildirildiği gibi *bol-* fiiline gelen geniş zaman ekiyle birlikte özellikle eylemin artık kesin olarak olmadığı, gerçekleşmediği veya eylemin kesinlikle yapılmayacağı, yapılmaması gerektiği vurgulanır, anlam pekiştirilir.

Kıtr akar bakır bolur, kıtr kaynayur bakır bolur hisarlar tamların anıñ birle suvarlar, ol tam **yıkılmas bolur**. (KE 138r11)

Ey Muhammed sen tilemegil dost dostdın **tilemes bolur**, dost hükm kılır, sen hükm kılğıl men bereyin. (KE 213r15)

Anıñ üçün kim dost dostga **hilaf kılmas bolur**. (KE 212v6)

(...egnindeki feriştelere ol hatalarını *bitimegeyler* tep yarlıkadı.) Kaçan kim ilmni takı alimlerini sevgenniñ derecesi mundag bolsa kim ömri içinde yazukları **bitilmez bolsa** hassa kim ol alimler kim ilmi birle amel kılısalar takı ömrini takva birle perhiz birle keçürseler anların derecesi takı keramatı neteg bolgay. (NF 219.12)

2.1.1.3. Fiil + (-Ar / -Ur) + bol-

Kıyasü'l-Enbiyâ'da örneğine rastladığımız aşağıdaki birleşik fiillerde *-Ar / -Ur + bol-*, fiile *mutlaka, tabii ki* veya *-mAll* anlamı katar. *öger bolur* 'tabii ki över, övmeli' olarak anlamlandırılabilir.

Oların birle [do]stluk tutunduk, olarnı ögdük, dost dostını **öger bolur**, iman keltürmişinge [şü]kr kılduk, dost **şükr kılır bolur**, aybların **yapar bolur**, olarga rahmet kılduk, [dost] [dos]tka **rahmet kılır bolur**. (KE 214r6)

2.1.2. Hareketin Başlamasını Bildirme

2.1.2.1. Fiil + (-Ar / -(y)Ur) + bol-

Asıl fiil üzerine *-Ar / -Ur* sıfat fiil ekinin gelmesi ve *bol-* yardımcı fiilinin eklenmesiyle oluşan bu yapıda, başlama kılınışını görmekteyiz. Birleşik fiilde, *-mAyA başlamak* anlamı vardır. Mukaddimetü'l-Edeb'de ve Muinü'l-Mürid'de örneklerine rastlayamadık. Kısasü'l-Enbiyâ ve Nehcü'l- Ferâdis'teki taradığımız örnekler şunlardır:

Anda kedin Yusufnu **agırlayur boldılar**. Adakındın kişenni kiterdiler, arıg tonlar keddürdiler, imariga olturtup yolga kirdiler. (KE 74r18)

Kaçan Beni İsrail köçüp Filistinga **barur boldılar** erse yolda acayıbler telim kördiler. (KE 127v16)

Kaçan kim kün **batar bolsa** şadılıkım takı farahım ziyada bolur. (NF 315.7)

Kaçan kim tañ **belgürür bolsa** yana kanatını biri biriñe urur takı çakırur takı aytur kim: ey gafillar kopsunlar tep aytur. (NF 322.14)

Bu tertib birle bahası aştı terisi tolug altun **berür boldılar**. Anda destur berdi sattılar. (KE 128v16)

Fatima radiyallahu anha sevündi. Resul aleyhisselam hücredin **çıkar boldı** erse Fatumanıñ Fizza atlıg karabaşı bar erdi, Resülñ etekin tutdı aydı. (KE 219r14)

Yana bir rivayetde tünle kelip Salih kapugındın **keçer bolup** Salihni öltürgeli ogradılar erse İdi azze ve celle feriştelerni iddi, taş birle karmıgını helak kıldı. (KE 36r8)

İsmail berekatında bir kün Mütefikat yerindin Benü Hurhum atlıg [bir] arkış Şam vilayetinge Mekke yerindin **keçer boldılar**. (KE 48v18)

Ya Hadica kökdin heybetlig avaz üküş **kelür boldı**. **Korkar boldum** takı halvat hoşlukıdın keçü bilmez men. Neteg kılayım? (NF 7.12)

Ey Bar Hudaya kaçan kim bu hal biz miskinlerke **kelür bolsa** seniñ rahmatıñ ve magfıratıñ ferişteleriñni bizke ıda bergil takı azab feriştelerni bizdin ırak kılğıl. (NF 443.8)

Keçe anda kondılar, tañlası **teprer boldılar**, bir tam kördiler tüşgelü turdı[lar]. (KE 130v5)

2.1.2.2. Fiil +(-Ar) + kıl-

Örneklerine Kısasü'l-Enbiya ve Mukaddimetü'l-Edeb'de rastladığımız bu yapıda da başlama kılınışı söz konusudur. Yukarıdaki yapıda yer alan oluş bildiren *bol-* yardımcı fiili yerine burada kılış bildiren *kıl-* yardımcı fiilini görmekteyiz. *-Ar kıl-* yapısı birleşige *-maya başlat-* anlamı katar. Bir fail aracılığıyla, nesnenin olumsuz ve istenmeyen bir durumdan olumlu bir duruma, hâle geçirilmesi / geçirilmek istenmesi söz konusudur. Aşağıdaki bir örnek dışındaki diğer dört örnek *kör-* fiiliyle yapılmıştır:

Öter **kıldı** kaleni, ötürdi kaleni. (ME 97.6)

Körer kıldı aña, körküzdi aña. (ME 72.2)

Üç hacetim ol turur kim: yigitlikimni maña kayta bergil, ekinçi evvelkı körkümni maña kayta bergil, üçünçi közümni **körer kıl**gil. (KE 109r9)

Evvel hacetim ol turur kim: yigitlikimni maña kayta bersün, evvelkı körküm maña kayta bersün, üçünçi közümni **körer kıl**sun. (KE 109r14)

Aydı: mucize ol turur kim: ölügni tircüzür-men, hastanı yahşi etermen, pisni toğa, közsizni **körer kıl**urmen. (KE 170v6)

2.1.3. Hareketin Bitmesini Bildirme

2.1.3.1. Fiil + (-mAs / -mAz) + bol-

-mAs / -mAz + bol-; birleşige, şu ana kadar yapılan hareketin artık yapılmadığı veya yapılamadığı anlamını katar. Aşağıdaki ilk birleşik fiil örneklerimizden *aşa bilmez*, 'aşamaz' anlamındadır; *aşabilme-*, kılınış bakımından bir *sürerlik* bildirirken daha sonra *bol-* fiilinin birleşige katılmasıyla *aşamamaya başla-* şeklinde bir *başlama* kılınışı özelliği kazanmıştır.

Bir kurgan temür, bir kurg[an] kızıl bakır üzesinge yel *aşa bilmez* hem bulut **aşa bilmez boldı**. (KE 175v16)

On sekiz yaşadı cemal ve kemal melahat birle bezendi alem halkı tañladılar hiç kimerse yüzünge utru **baka bilmes boldı**. (KE 186v2)

İbrahim yalavaç destarın çıkarıp alarga karşı tutdılar, alarnıñ ünleri **çıkmas boldı**. (KE 98v15)

Melik aydı: ne boldı? Çerig üni **kelmes boldı**lar. (KE 64r15)

Ol arık kim Hızır ve İlyas andın suv içer erdiler, kurudı, uçmahdın taam **kelmes boldı**. (KE 160v17)

Vallahi kim Safvan sendin parsarak, Ayie mendin parsarak, mendin sendin bu i **kelmes bolsa** Ayiedin Safvandın neteg kelür. (KE 235v5)

Kaçan iblis melun boldı erse uçmahdın sürüldi uçmahga **kirü bilmes boldı**. (KE 11r12)

İbn Yamin aydı, seniğ kadguğdın Beytü'l-Ahzanga kirip yığlamakdın eki közi **körmes bolup** turur. (KE 96r12)

Körmez boldı bir közi / egri boldı közi / ak boldı, akardı. (ME 163.4)

Attı dağ / **körünmes boldı** yağı ay, eksilü tükendi ay, tükendi ay. (ME 158.4)

Şeker teg tili **sözlemes [bol]**dı, körklüg yañaklarıdın katre katre yaş tama başladı. (KE 237r17)

Bir yıl mundagın turdılar, tonları keyimleri çadırları opradı, kün ısıgıga **takat tutmaz boldılar** yalbardılar. Musiga dua kıldı, bulut agdı ton edük yaga başladı. (KE 118v15)

Amma koyları, yilkı karaları bu tevedin korkup ürker erdiler, bular bu teveni **tilemes boldılar**, aydılar: biz bu teveni öltürmegine mundın kurtulmas biz. (KE 35r12)

Avval başı ağrıyu başladı andın zaif boldı **туру bilmez boldı**. (ME 84.15)

Uçmahga ümid berdi, edgölük birle ögüt berdi, erklik birle sözledi kabul kılmadılar Salihni **unamas boldılar**, kamuğları keleştiler Salihni özümüzdin ümitsiz kılalığ tediler. (KE 34v2)

Medine hatunları anığ birle heva kıldılar, meftun boldılar, erenlerige **unamas boldılar**. (KE 82r14)

El havası yegüsi özinge **yaraşmas boldı**, yaraşu bilmedi elge, yakışmadı elge / yaraşmadı maña el havası. (ME 153.7)

Bu can sizdin çıkgay takı *körer közüğ* **körmez bolgay tutar** elgiğ **tutmaz bolgay yürür** adakiğ **yörümez bolgay sözler** tiliğ **sözlemez bolgay**. (NF 280.16,17)

2.1.3.2. Fiil + (-mAs / -mAz) + kıl-

Örneklerine sadece Mukaddimetü'l-Edeb'de rastladığımız bu yapıda, *-mAs / -mAz + kıl-*, birleşige ...*mAz hâle getirmek* anlamını katar.

Kecege kirdi / unutturdı aña nemeni / tünle körmez **kıldı** anı. (ME 57.4)

Körmez **kıldı** Tanrı anıñ közini, karagu kıldı. (ME 61.2)

Bir közini körmez **kıldı**. (ME 98.7)

Ötmes **kıldı** yarmaklarını, yavuz kıldı yarmaklarını. (ME 103.2)

2.1.4. Çaba, Gayret Bildirme

2.1.4.1. Fiil + (-Ar / -Ur) + bol-

Tek örneğine Kısasü'l-Enbiyâda rastladık. *-mAyA çalışmak, gayret etmek* anlamı vardır:

Süheyl öre koptı Ebu Handelniñ yakasın tutup tarttı Mekkege **eletür boldı** erse sahabeler ara kirip **alur boldılar**. (KE 226r17)

2.1.4.2. Fiil + (-gAll) + bol-

Yine, Kısasü'l-Enbiya'da rastladığımız bu yapıda, aşağıda bahsedeceğimiz *fiil + (-Ar / -Ir) + bol-* yapısındaki *niyet*'in burada eylem aşamasına geçtiğini görmekteyiz.

Yılanlar inleridin **çıkğalı boldılar**, *yol tapmadılar*, bu eki inge keldiler *çika almadılar* erse Ebu Bekr radiyallahu anhu tabanın tiktı. (KE 220r13)

2.1.5. Niyet Bildirme

2.1.5.1. Fiil + (-Ar / -Ur) + bol-

-Ar / -Ur + bol- yapısı, birleşige *-AcAk olmak, -mAyA niyetlenmek* anlamı katar. Eylem yapılmak istenmektedir, niyet aşamasında olabileceği gibi, eylemin gerçekleşmesi için adımlar da atılmış olunabilir. Kısasü'l-Enbiyâ ve Nehcü'l-Ferâdis'teki örnekler şöyledir:

Kaçan Adem hacga **barur boldı** erse Habilni kökke tapşurdı men kelginçe saklagıl tep kabul kılmadı (KE 16r17)

Ançada konakdın mal algalı **barur boldılar** erse kurtka aydı... (KE 88r6)

Elçi **barur boldı** erse Zülkarneyn yibermedi. (KE 174r20)

Adem öz şeriatınçe Kabil birle tugğan kızını Habilga **berür boldı** Habil birle tugğan kızını Kabilga **berür boldı** erse Kabil unamadı. (KE 15v6)

Ol kız boyga tegdi erse anası enbiya hürmetige bolup bu kızını melikge nikah birle **berür boldı** kızga arıg tonlar keydürüp yıpar er birle melikge ıddı. (KE 168r13)

Süleyman idge **çıkır boldı** erse burun Künega keldi, sözledi erse cevap bermedi yüz övürdi. (KE 143r4)

Kaçan Ubba bin Halef Bedr tokuşınga **çıkır boldı** erse Abdurrahman aydı: men me sendin tutug kolarmen, seni öldürseler teve kim berür? tedi. (KE 230v18)

Satıgdın peşiman boldı, *satıg buzgalu tegdi*, ikalet tiledi, icabet bolmadı Yusufnı alıp Kenanga **eltür boldı**. (KE 77v12)

Tutup bazarga **eltür boldılar** erse feryad kılıp aydılar... (KE 103r9)

Resul ravzasıga **eltür boldılar** erse Medine ulugı ıdmadı. (KE 242v15)

Hüseyin bar erken özge kimersenı neteg imam kılalınj tep bitig ıdıp Hüseyinni radiyallahu anhu Küfeka **eltür boldılar**. (KE 245r15)

Hızr aydı: maña **eyerür bolsañ** her ne kılısam sormagaysen men saña aytkaymen. (KE 130r5)

Atga yem yedürmedin yem üze siydi, sidük yıdıgıdın at yem *yemes boldı*, anı körüp Adiler melikge aydılar, melik olarnı **öltürür boldı**. (KE 118r3)

Melik Yahyanı **öltürür boldı**. (KE 168r18)

İttifak kıldılar, tañlası kelip Muhammedni **öltürür boldılar**, bir kimerse bu haldin Ebu Talibga haber berdi. (KE 205v16)

2.1.6. Varsayım Bildirme

2.1.6.1. Fiil + (-mİş) + bol-

-mİş + bol-, birleşige *-mİş saymak, sayılmak* anlamı katar.

Başmak, erniñ izzeti bolur. Anı alduk erse dünya izzetin **almış bolurmiz**. (KE 204r17)

Kim kim hamr içmedin içgen meclisinde oturur bolsa musulmanlıkniñ tavnı boynındın **çıkarmış bolur**. (NF 363.10)

Kim kim ayalım Fatımanı övkeke keldürse meni **övkeke keldürmiş teg bolgay**. (NF 158.2)

Bu anamnı hakkını **ötemiş bolgay** mu men tep sual kıldı erse Ömer radiyallahu anhu aydı: ey ahmak bir tolgag emgekini takı **ötemiş bolmagaysen** tep aydı. (NF 287.5,6)

Eger kılmadım tesem **yalgan aymış bolgaymen**. (NF 381.15)

Andag erse karındaşınızka gıybat kılmañ. Eger gıybat kılsañız etini **yemiş bolgaysiz**. (NF 384.10)

2.2. İsim-fiil + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Bu yapıyı taradığımız eserlerden sadece Kısasü'-l Enbiya'da tespit edebildik.

2.2.1. Niyet, Karar Bildirme

2.2.1.1. Fiil + (-mAk) + bol-

-mAk + bol- yapısı birleşige, bir şeyi yapmayı istemek, kararlı olmak anlamı katar. Kesin olarak gerçekleştirilmek istenen bir eylem söz konusudur. Kısasü'-l Enbiya'dan tespit etmiş olduğumuz örnekler şunlardır:

Bular mundın **çıkmaq boldı**, olar andın **kelmek boldılar** kılıç birle sizlerni kırarlar. Kureyş kafırları munı işitip olarga bardılar, aydılar: siziñ birle biziñ aramızda yağılık kerekmes, biziñ dinimizde siz bizge koñşısız. (KE 204r11)

Tarihka kırk erken ramazan ayının on yetinç keçesinde tegme biri sözleşgen yerge barıp bularnı **öltürmek boldılar**. (KE 241v20)

Ubba bin Halef El-Cemehi aydı: hergiz Rum halkı Fars tüze galib bolmagaylar. Bu sözge öçeştiler, beş yılda bu iş bolmasa Ebu Bekr beş teve **bermek boldı**. (KE 230v14)

2.3. Zarf-Fiil + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Zeynep Korkmaz, bu yapıdaki birleşik fiilleri *Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri* başlığı altında inceler. Birleşikteki birinci fiilin *-A*, *-I* veya *-(y)-Ip* zarf-fiil yapısında olduğunu ve asıl anlamı taşıdığını; ikinci fiilin ise asıl anlamından uzaklaşan, birinci fiile anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiş esas fiil olduğunu belirtir. Bu birleşiklerde tek bir oluşun ve kılışın gösterildiğini, yardımcı fiilin asıl görevinin esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmek olduğunu, bu nedenle de bunlara tasvir fiili dendiğini ifade eden Korkmaz, bu özellikleri dolayısıyla tasvir fiillerinin fiilin *kılmış* kategorisini temsil ettiklerini söyler. Korkmaz, tasvir fiillerini beş gruba ayırır: 1. Yeterlik Fiilleri 2. Tezlik Fiilleri 3.

Süreklilik Fiilleri 4. Yaklaşma Fiilleri 5. Uzaklaşma Fiilleri. Korkmaz, ayrıca *Belirleyici Birleşik Fiillerin* (ağarmaya başla-, ısırmaaya çalış-, dalmış görün-, dikmeye kalk- vb.) ve *İkili Birleşik Fiillerin* (alıp ver-, atıp tut-, dolup taş-, yatıp uyu- vb.) de tasvir fiili olarak değerlendirilebileceğini ekler. (Korkmaz 2003: 811-837)

Tahsin Banguoğlu, *Tasvir Fiilleri* başlığı altında, bunların *-e* ve *-i* zarffiillerine belli yarı yardımcı fiiller getirilerek yapılmış birleşik fiil tabanları olduğunu söyler. Banguoğlu, anlatımlarına göre tasvir fiillerini dörde ayırır: 1. Yeterlik Fiilleri 2. İvedilik Fiilleri 3. Sürek Fiilleri 4. Yaklaşık Fiiller. Banguoğlu, ayrıca ikinci fiilin esas anlamında olduğu (çıkma gelmek, alakoymak) tasvir fiilleri kalıbında kurulmuş birleşikler olduğunu, bunların tasvir anlatımı taşımadığını belirtir ve bunlara *Yarı Tasvir Fiilleri* adını verir. Bunların yaygın olanının *-ip* zarffiilleri ile yapılmış olanları olduğunu ekler (kasıp kavurmak, atıp tutmak, sayıp dökmek, gidip gelmek vb.). (Banguoğlu 1995: 482-488)

Muharrem Ergin, birleşik fiilleri, *isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller* ve *fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller* olmak üzere ikiye ayırmıştır. Fiille birleşik yapan yardımcı fiilleri, *bil-*, *ver-*, *gel-*, *gör-*, *dur-*, *kal-*, *yaz-*, *koy-* (*ko-*) olarak sıralamıştır. Bunlardan *bil-*'in fonksiyonunun *iktidar*; *ver-*'inkinin *kolaylık*, *çabukluk*, *birdenbirelik*; *gel-*, *gör-*, *dur-*, *kal-*, *koy-*'inkinin *deneme*, *devamlılık*, *süre*; *yaz-*'inkinin *yaklaşma* olduğunu belirtmiştir. Ergin, zarflı müstakil fiillerin birleşik fiillerle karıştırılabildiğini, bunu ayırt etmenin yolunun ise *gerundiumun* arkasından gelen fiile bakmak olduğunu, bu fiilin kendi manası ile kullanılmışsa, zarf almış müstakil fiilden ibaret olduğunu; manası ile değil de çekim unsuru olarak vazife görüyorsa birleşik fiilin mevcudiyetinden bahsedilebileceğini söylemiş ve birleşik fiilde grubun manasının gerundiumun manasına dayandığını, yardımcı fiilin mana ile vazife görmediğinin esas olduğunu vurgulamıştır. (Ergin 1986: 387-388)

Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler olarak Nurettin Demir tarafından Türkçeye çevrilen eserinde Lars Johanson, *Kelime Yapısı* başlığı altında, *Ekleşik Fiil Birlikleri* alt başlığında, bağımsız sözlükbirimlerin gramatikleşmesi ve ekleşmesi sürecinden bahseder. Birleşik fiili, bir sözlükbirimle kendisinden hemen sonra gelen gramatikleşmiş bir fiilin çok genel bir işlevle birleşmesi olarak niteleyen Johanson, fiil sözlükbirimin zarf-fiil biçiminde ortaya çıktığını, bu fiil yapılarının çoğunlukla kılınış

ifade etmeye, diğerleri yanında bir fiilin evrelerini belirginleştirmeye yaradığını, her iki anlam unsurunun sözlüksel ve dilbilgisel açıdan bağımsız, henüz tek bir kelimeye dönüşmemiş birliklerce ifade edildiğini, bunların ekleşme yolunda bir ara basamağı temsil ettiğini belirtir. Johanson, ekleşik fiil birliklerinin normal yüklem potansiyellerine göre genişletilemeyen sınırlı sayıda fiile dayandığını söyledikten sonra, *Ali yazıp duruyor* örneğini vererek *duruyorum* ayrı bir olguyu ifade etmediğini, sadece bir yüklemi meydana getirdiğini, *yaz-ı* kılınış yönünden niteleyen gramatik bir biçimsel unsur olarak kullanıldığını, biçimsel sentaks açısından birincisinin bağlı olduğu birim olduğunu, anlam açısından ise kendisinden önceki asıl anlamıyla kullanılan anlamlı fiili tasvir ettiğini belirterek ekleşik fiil birliklerinden *aspekt-zaman* da ortaya çıkabildiğini ekler. (Johanson 2007: 88-92)

Haydar Ediskun, iki tarafı da fiil olan birleşik fiillerde bileşiğin başında bulunan asıl fiil kök ya da gövdesine temel fiil; temel fiile bir renk, bir görünüş kazandıran fiillere de tasvir fiilleri denilebileceğini söylemiş ve tasvir fiillerini; Yeterlik fiilleri, Tezlik Fiilleri, Sürerlik Fiilleri, Yaklaşma fiilleri, Beklenmezlik fiilleri, Gereksime fiilleri, Yapmacık fiilleri olarak tasnif etmiş ve bunları ayrıntılı olarak incelemiştir. (Ediskun 1999: 228-239)

Tahir Nejat Gencan, *fiil + fiil* birleşmelerini *Kuralla Yapılan Bileşik Eylemler* sınıfına dahil eder ve bunları *Özel Bileşik Eylemler* alt başlığında beşe ayırır: 1. Yeterlik Eylemi 2. Tezlik Eylemi 3. Sürerlik Eylemi 4. İsteklenme Eylemi 5. Yaklaşma Eylemi (Gencan 2007: 358-367)

Nurettin Koç, *İki Eylemle Kurulmuş Birleşik Eylemleri* altı gruba ayırır: 1. Yeterlik Bildiren Birleşik Eylemler 2. Tezlik Bildiren Birleşik Eylemler 3. Sürerlik Bildiren Birleşik Eylemler 4. Yakınlık Bildiren Birleşik Eylemler 5. Kesinlik, “hele bir” Kavramı Veren Birleşik Eylemler (düşmeyegör, tutulmayagör vb.) 6. “Kısa bir süre için” Kavramı Veren Birleşik Eylemler (alıko-, örteko- vb.) (Koç 1996: 352-357)

Ahmet B. Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-de*, iki tarafı da fiil olan birleşik fiillerin Kutadgu Bilig’de sık ve çeşitli olmadığı tespitini yaptıktan sonra, bunun sebebini ünlü gerundiyum eklerini almış fiillerle yardımcı fiillerin müstakil hüviyetlerini muhafaza etmelerine bağlar. Ercilasun, fiille birleşik fiil yapan yardımcı

fiilleri şöyle sıralar: *bil-*, *bilme-*; *bir-*, *birme-*; *tur-*, *turma-*; *bar-*, *kel-*. (Ercilasun 1984: 84-87)

Faruk Kadri Timurtaş, *tasvir fiillerini*, Devamlılık fiilleri, Çabukluk fiilleri, Yaklaşma fiilleri, İktidari fiil olmak üzere dörde ayırır. (Timurtaş 1994: 141-143)

Talat Tekin, *Eylem Zarfi + Tasvir Eylemi* biçimindeki birleşik fiillerdeki *tasvir eylemlerini bar-*, *ber-*, *id-*, *elt-*, *kal-*, *käl-*, *kör-*, *u-* ve *yori-* olarak sıralar. (Tekin 2003: 98-100)

Necmettin Hacıeminoğlu, Harezmi Sahasındaki iki fiilden teşekkül eden birleşik fiilleri, ifade ettikleri manaya göre şu şekilde sıralar: 1. İktidari Fiil 2. Çabukluk, Kolaylık, Anilik İfade Edenler 3. Süreklilik İfade Edenler 4. Yaklaşma İfade Edenler. (Hacıeminoğlu 1991: 260-262)

János Eckmann, Harezmi Türkçesinde *-p* zarf-fiilinin fonksiyonlarından birinin de fiil terkiplerinin ilk parçası olarak kullanılmak olduğunu söyler ve bunlara örnekler verir: *alıp käl-* “alıp gelmek, getirmek”, *alıp bar-* “alıp varmak, götürmek” *alıp kal-* “alıp kalmak, tutmak, muhafaza etmek”, *okup tükät-*: “okuyup bitirmek”, *yığıp tur-* “devamlı geri durmak”, *tirip kod-* “derleyip koymak” vb.

Eckmann, *-a*, *-u*, *-yu* zarf-fiilinin de *al-*, *bil-*, *-u-ma-*, *başla-*, *bir-*, *ber-*, *kal-*, *tur-*, *yarlıka-* fiilleriyle terkip yaptığını belirtir ve bunlara örnekler verir. (Eckmann 1996: 24-25)

János Eckmann, Çağataycada *-p* zarf-fiilleriyle yapılan birleşik fiilleri *bar-*, *bol-*, *kil-*, *taşla-*, *tur-*, *yiber-*, *yürü-*; *-a* zarf-fiiliyle kurulan birleşik fiilleri de *al-*, *bar-*, *başla-*, *bil-*, *bir-*, *bol-*, *dur-*, *kil-*, *kiriş-*, *kör-*, *kal-*, *tüş-*, *yaz-*, *yibär-* olarak sıralar. (Eckmann 1996: 97-99)

Annemarie Von Gabain, fiil birleşmelerini üç gruba ayırır: I. Esas manayı taşıyan bir fiil ile bir yardımcı fiilden, II. Bir esas fiil ile bir deskriptif fiilden, III. Bir esas fiil ile modal bir yardımcı fiilden meydana gelenler. Gabain, II. Grup ile I. grup arasındaki en önemli farkın II. gruptakilerin çekimli bir fiil olmayıp *-a*, *-ı*, *-u* veya *-p* ile yapılmış *zarf-fiilli* bir yapı olduğunu belirterek deskriptif fiilin aslında fiil birleşmesinde kendi manasını kaybetmiş normal bir esas fiil olduğunu, birleşimde esas fiilin *kılınış* çeşidini göstermeğe yaradığını ifade eder. Gabain, *deskriptif* fiilin esas manasının çok

defa menfi bir hareket yani duraklama olduğunu belirtir: dur-, gel-, git-, var-, kal-, düş-. Gabain, *deskriptif* fiilleri şöyle sıralar: 1. dur- 2. düş- 3. geç- 4. gel- 5. getir- 6. git- 7. kal- 8. ko- 9. tut- 10. var- 11. ver- 12. yat- 13. yaz- 14. yürü- 15. al-. (Gabain 1988: 18-24)

Necati Demir, *Eski Türkiye Türkçesinde Tasvir Fiilleri* adlı makalesinde tasvir fiillerini beşe ayırmıştır: 1. Yeterlik 2. Uzaklaşma 3. Yaklaşma 4. Tezlik 5. Süreklilik. (Demir 2004: 103-116)

Fatma Şahan Güney, *Tatar Türkçesinde Bitme ve Tamamlama Bildiren Birleşik Fiil Yapıları* adlı makalesinde, *al-, bet-, beter-, bir-, cibär-, cit-, çık-, çigar-, kal-, kit-, kuy-, sal-, taşla-, üt-, uz-* tasvir fiillerini incelemiş, bunlardan *al-, cibär-, kit-, sal-, taşla-* gibi tasviri fiillerin bir anda, birdenbire ve çabucak gerçekleşen iş oluş ya da hareketi bildirirken; *al-, bir-, bet-, beter-, cit-, kal-, kit- kuy-, çık-, çigar-, üt-, uz-* gibi tasviri fiillerin ise tamamlama ya da sonuç bildirdiğini belirtmiştir. (Güney 2008: 125-140)

Yukarıda gördüğümüz, *sıfat-fiil + yardımcı fiil* ve *isim-fiil + yardımcı fiil* yapılarından farklı olarak zarf-fiillerle kurulan birleşik fiillerde yardımcı fiil olarak *bol-* ve *kıl-* fiillerini değil *al-, bil-, u-, ber-, kal-, otur-, tur-, yat-, yürü-, kel-, kop-* fiillerini görürüz. Bu fiiller kendi anlamlarından uzaklaşmış ve zarf-fiilli kelimeyle birleşerek birleşik fiil yapısını oluşturmuştur. Araştırmacıların -genel olarak- tasvir fiilleri dediği bu yapıda yardımcı fiil, üzerine zarf-fiil eki gelmiş fiilin anlamını zaman ve tarz bakımından ayrıntılandırır, tasvir eder.

Taradığımız metinlerdeki *zarf-fiil + fiil* yapısındaki birleşik fiiller fonksiyonlarına göre aşağıda tasnif edilmiştir:

2.3.1. Sürelik Bildirme

Taradığımız eserlerde sürelik için *kal-, otur-, tur-, yat-* ve *yörü-* fiilleri kullanılmaktadır. Bunları sırasıyla görelim:

2.3.1.1. Zarf-fiil + kal-

Taradığımız metinlerde bu yapıda kullanılan zarf-fiil ekleri, -Ip / -Up ve -A / -U'dur. Kısasü'l-Enbiyâ'da kullanılan -Ip kal-'ın hepsi *al-* fiiliyle Hz. Yusuf kıssasında geçer ve anlamı *alıkoymaktır*. Taradığımız eserlerdeki *zarf-fiil + kal-* yapısının örnekleri şunlardır:

Yani biz Yusufga mundag ögretü berdük, karındaşınını bu eda birle **alıp kalgıl**. (KE 97v10)

Karındaşları aydılar: berge urgıl, mal algıl; **alıp kalmagıl**. **Alıp kalur** ersen bizlerniñ birimizni **alıp kalgıl**. (KE 97v21), (KE 98r1)

Yusuf aydı: ol yetti yıl aşlık köp bolganda yegü çaklıg, eker çaklıg **alıp kalsunlar**, kalganın anbarlasunlar. (KE 90r16)

Yusuf aydı: Teñri saklasun meniñ sagum kimdin çıktı erse anı koyup özge kimerseni **alıp kalsam** men zalimlerden bolur men. (KE 98r7)

Birisin böri yedi tediler yana birin ogrılık kıldı tep sen **alıp kalmışsen**. (KE 99r13)

Ol şeriatıçe meniñ ogrım turur tep Yusufnı **alıp kaldı**. (KE 97v18)

Sagu ol kün anıñ yükünde çıktı ogrılıkı üçün kul tep **alıp kalduk**. (KE 104v8)

Tañrı Teala saña hayr ceza bersün tep hayr-bad kılıp kökke aşarlar. Bu kimerse anlar artınga **baka kalur**. (NF 439.17)

Bu kimerse anlar artınga **baka kalur** (NF 439.17)

Yusufnıñ karası körünmes bolgunça botası kalmış inen teg **ıñrayu kaldı**, körünmes boldı erse katıg ün birle yıglayu evinge yandı. (KE 69v5)

Ayyub peygambardın uvtanur erdi. **Mütehayyir bolup kaldı**. (NF 333.17)

Cümle halayık olturdılar meger bir kimerse olturmadı **örü kaldı**. (NF 400.1)

Öre kaldı, tölendi. (ME 134.3)

Mirac bar erdi, ol keçe alem halkı üç yüz yıl **udıyu kaldılar**, ol tünniñ uzunlukı anca erdi. (KE 217v20)

Safvan atlıg sahabanıñ hemişe adatı ol erdi kim çerigidin soñ yöriyür erdi **uyup kalganlarını** oygatmak üçün. (NF 414.7)

İmamga uyuban uyusa kişi

Neteg bolgay anıñ namazı işi

Oyanmışda kopgay takı n'etgey ol

Ne kim bolsa anıñ **uyup kalmışı**. (MM 141.4)

Yakub ant içti Beşirni satkaymen tep. Ahir anasıdın ayırıp sattı. Anası Mübeşşere **yıglayu kaldı**. (KE 105r18)

2.3.1.2. Zarf-fiil + otur-

Nehcü'l- Ferâdîste bir yerde *bakıp otur-* olarak tespit ettiğimiz birleşik fiil, Mukaddimetül Edeb'de 3 yerde yine *bak-* fiiliyle fakat *-A* zarf-fiil ekiyle geçer. Taradığımız metinlerdeki örnekler şunlardır:

Altmış rahmatını Kabeke tavaf kılğanlarga ruzi kılır. Takı kırk rahmatını Mescidül Haramda namaz kılğanlarga ruzi kılır. Takı yigirmi rahmatını *Kabe cemalinga bakıp oltur*ğanlarga ruzi kıldı tep aydı. (NF 274.8)

Tezgindi nersenij tegresinde / üstündin baktı nersege, **baka otur**dı. (ME 49.4)

Üzele keldi anıj üze, közdemci boldı anıj üze, **baka otur**dı. (ME 62.8)

Baka oturdı anga. (ME 116.4)

2.3.1.3. Zarf-fiil + tur-

Taradığımız metinlerde sürerlik için en çok kullanılan yardımcı fiil *tur-* fiilidir. *-A*, *-Ip* ve *-U* zarf-fiil ekleriyle kullanılır. Taradığımız eserlerdeki *zarf-fiil + tur-* yapısının sürerlik fonksiyonunda kullanılan örneklerinden bazıları şunlardır:

Tegresinde yegirmişer tikim yaz çeçekleri açılmış, çeşmeler **aka turur**. (KE 42r21)

Şehidler kıyamet kelgeyler kılıçlar eginlerinde kanları **aka turur**. (KE 225r12)

Soñınga **baka tudı** köre mü men teyü. (ME 174.5)

Küye turdı, *küydi* / *küydi* aña. (ME 128.2)

Küye turdı savga. (ME 185.4)

Üç tün kün ibadetde **öre turdı**, yarlıg keldi... (KE 136r12)

Süleyman yanıp keldi, andın dört ay yeti kün agrıdı, bir kün koptı, yatur yeriğe barurda agrık tutdı tayakınga yapuştı, Azrail kelip **öre turur**da canın aldı. (KE 151r11)

Andın soñ yana bir abidni kördi **öre turur** teprenmes, Yunus aña selam kıldı. (KE 155v4)

Andın soñ yana bir abidga tegdi, **öre turur**, anıj yüzi kün teg şule urar. (KE 155v10)

Kaçan subh vakti boldı erse Resul yanıp keldi, meni **öre turur** kördi. (KE 206r14)

Her bir kürside on miñ ferişte **öre turup** Ayete'l-Kürsi okıyurlar, tamam sevabların Muhammed ümmetleriga bağışlayurlar. (KE 218v12)

Velikin Hatam-i Asam olturmadı **öre turdı**. Bu hoca aytur: oltursañız bolgay mu tedi. (NF 235.16)

Andın soñ yana bir abidni kördi **öre turur** teprenmes. (KE 155v4)

Ümmühani kılıçnı alıp **öre tururda** başın tamga koyup uyudı. (KE 219r4)

Zeliha aydı: meniñ **tapuna turgan** butum turur, andın uvtanurmen. (KE 83r1)

Ey Yehuda kaçan atam birle olturmuşda Yusuf kayda erken kimün birle yörir erken kimün yüzinge telmüre **bakıp turur** erken tep meni yad kılğıl. (KE 73v20)

Malum boldı kim tilek tilese namaz kılğandın soñ mihrabda tile[mek] kerek ve mihrabga **bakıp turmak** kerek. (KE 167v8)

Munlar yıglışıp **bakıp turur** erdiler. Peygambar aleyhisselam secdeke bardı. (NF 12.4)

Bir kün Osman radiyallahu anhu kudug yakasında kudugka **bakıp tururda** elgindeki yüzükni kudugka tüşürmiş. (NF 78.5)

Ya Resulallah cümle kök kapugları açlıp feriştelere eliglerinde tabaklar alıp nisarlar alıp intizar kılıp **bakıp tururlar** seniñ ruhuñ kelmekinge takı cümle uçtmah kapuglarında hurlar eliglerinde tabaklar alıp nisarlar amada kılıp seniñ ruhuñ kelmekinge **bakıp tururlar** tedi erse... (NF 88.17; 89.2)

Kaçan kim Medayin şehriniñ tarafinga keldi erse bakar bir ügür halayık kudug kırığında canvarlarını suvgarurlar takı ekki ayal bir sürüg koylar birle bir tarafda **bakıp tururlar** kim bu halayık canvarlarını suvgarsa andın soñ munlarga nevbet tegse tep. (NF 113.7)

Resûl aleyhisselam aydı: kerekmez kim bular Medinege barsalar vallahu ekber Medinege barsalar biz me barıp sançışurmiz, **bakıp turuñ** teve münseler Mekkege mü barurlar. (KE 224r13)

Ebu Cehl Arab ulugları kafirler birle Ömer nelük keç kaldı [te]p kadgurup yolga **bakıp turur** erdiler. (KE 197r16)

Kaçan elçi Zü'l-Karneynga keldi erse Zü'l-Karneyn başın köterip elçiğe **bakıp turdı** erse elçi başın kuyı saldı. (KE 174r10)

Anlarınñ yak yavuklarını *hemişe* **isteyü sora turmakıñ** kerek (NF 290.13)

Ali kendü arslan turur, aña küçüm yetmegey amma Hamza abuška turur tep tokuş küninde busug urup **saklap turur** erdi. (KE 224r20)

Ey ayalım Fatıma men Rebbümdin **tilep tururmen** kim bu ayalım Fatımanı halayıklardıñ edgürekinge cüftlendürgil tep. (NF 158.15)

Ya Aba Zar tiliñni takı elgiñni musulmanlardın **yığıp turgıl**. (NF 129.7)

Baka **aylanu turdı** ekin yeringe, timar kıldı ekinge. (ME 169.7)

Ya Yusuf emdi sen hemişe Hak Teala birle bolgıl andın hali bolmagıl. Takı men saña bir dua ögreteyin ol duanı **aytu turgıl** tedi erse... (NF 356.17)

Men saña bir dua ögreteyin ol duanı **aytu turgıl**. (NF 356.17)

Arzulug boldı anıñ satgaşmakınga, soñınga **baka tudı** köre mü men teyü. (ME 174.5)

Ol **baru kelü turur** fulanka, ol *barur kelür* fulan tapa. (ME 137.2)

Korktı andın, **eymenü turdı** andın. (ME 111.3)

Ey hoca bu hatun sizni öltürmekke **fursat isteyü turur**. (NF 383.4)

Kezigini **isteyü turdı**, ganimet tuttı yaraşık vakıtıñı, yaraglıg vakit istedi iş kılmak uçun / kezig, ol ganimet tutmak. (ME 133.5)

İstedi nerseni, **isteyü turdı** nerseni. (ME 166.4)

Saklayu turdı anı, bekçilik kılıştılar, baktı aña / **köz kemişü turdı** aña. (ME 114.7)

Eger sökel bolsa **örü turu** bilmese yatıp işaret kılı namaz kılgay. (NF 240.14)

...ya takı bu dünyanıñ künleriniñ sanınça anası ileyinde **örü turup** hidmat kılmış bolsa... (NF 283.13)

Elgimde süt birle ileglerinde ertege tegi **örü turdum**. (NF 293.11)

Bu halayık içinde kim kim Karan kabilalıg bolsa ol **örü tursun** takı öñinleri oltursunlar tedi erse cümle halayık olturdılar meger bir kimerse olturmadı *örü kaldı*. (NF 317.17)

Bu halayık içinde kim kim Karan kabilalığ bolsa ol **örü tursun** takı öñinleri oltursunlar tedi erse cümle halayık olturdılar meger bir kimerse olturmadı *örü kaldı*. (NF 400.1)

Saklandı andın, **saknu turdı** andın. (ME 133.8)

Korktı andın, **saknu turuşdı** anıñ birle. (ME 108.4)

Saklayu turdı anı, közerdi anı. (ME 135.4)

Yapşundı, **saklayu turdı** kendü özin. (ME 214.4)

Hemişe fikriñ bu bolsa kim meni Hak Teala köre turur tep özüñni masiyatdın **saklayu tursañ**... (NF 428.1)

Korktı Tañrıdın, **saknu turdı** Tañrıdın / sakınmak / saknuk kişi. (ME 153.4)

Saklandı ya beklendi, **saknu turdı**. (ME 173.6)

Hemişe Hak Teala hazratinga **sıgınu turmak** gerek. (NF 227.14)

Tartunu turdı işdin, yıglındı, kayttı işdin. (ME 165.2)

Kızı aydı: at[am] seni öltüreyin **teyü turur**. (KE 133v19)

Tölendi, **tölenü turdı**. (ME 167.3)

Hemişe anlarnıñ yazuklarını Tañrı Tealadın **yarlıkatu tileyü turmakıñ** gerek tedi. (NF 290.11)

Ay zeliha seniñ ne zahmatıñ bar kim kündin kün **zaif bolu turur** sen. (NF 360.2)

Ey Kurayş Kabilası bu Muhammed işi kündin kün **ziyada bolu turur**. (NF 19.5)

2.3.1.4. Zarf-fiil + yat-

Sadece iki örneğine Nehcü'l-Feradis'te rastladığımız bu örneklerden biri *-Ip* zarf-fiil eki ile birlikte, diğeri ise *-U* zarf-fiil eki ile birlikte kullanılmaktadır:

Arslanlar takı öñin yırtgan canvarlar kelip tört yanında **bakıp yaturlar**. (NF 344.7)

Osmannıñ kargışı maña cümlesi yetti. Emdi tamug otı kalıp turur her ayna ol takı kelgüsi turur anıñ kargışı bolgusu turur tep **çakıru yatur**. (NF 137.4,5)

2.3.1.5. Zarf-fiil + yörü-

Taradığımız metinlerde, ikisi Kısasü'l-Enbiya'da birisi Mukaddimetü'l- Edeb'de olmak üzere birleşik fiil olarak düşünülebiyecek üç örneğe rastladık:

Mürsel erdi Mevliga ol menü **yaşap yöriyür**

Tag teñizde seyr eter tirig turur ol hem takı (KE 158r18)

Ya Resülallah biz sahrada yılkı karaga **eyerip yöürmiz** [mal]ımız ziyade bolsun tep, ziyade bolmas. (KE 95r9)

Saklayu yörüdi anı. (ME 85.4)

2.3.2. Yeterlik Bildirme

Türkiye Türkçesinde ‘İktidar’ ve ‘İmkân’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri adlı makalesinde Zeynep Korkmaz, önce yardımcı fiilleri; bir isim ile birleşerek onu fiilleştiren *gerçek yardımcı fiiller* (ol-, i- < er-, tur- gibi) ve aslında bir esas fiil olduğu halde bu özelliğini kaybedip esas fiile bazı anlam incelikleri katmak suretiyle yardımcı fiil haline gelenler olmak üzere ikiye ayırmış ve iki ayrı fiil şeklinin birleşmesinden meydana gelen bu fiillere *fiil birleşmeleri* adını vermiştir.

Fiil birleşmelerinde zarf-fiil ekini almış bir esas fiil ile asıl anlamını kaybetmiş yardımcı fiilin birleşmesinden meydana gelen fiillere *tasvir fiilleri* diyen Korkmaz, Türkiye Türkçesinde iktidar fiilinin olumlu ve olumsuz şekillerinin ayrı teşkillere tabi olduğunu, olumlu ifadelerde *bil-* yardımcı fiilinin bazen iktidar, bazen de imkan göstererek kullanıldığını, olumsuz ifadeler için ise kendisinden önceki zarf-fiille kaynaşan *u-* yardımcı fiilinin kullanıldığını belirttikten sonra *ol-* yardımcı fiilinin de mastar ve sıfat-fiil eki almış fiillerle birleşerek imkansızlık ve imkan gösteren birleşik fiiller meydana getirdiğini ifade ettikten sonra bu yardımcı fiilleri tarihi devirlere göre tek tek inceler. (Korkmaz 1959: 107-124)

Taradığımız metinlerde zarf-fiilin önüne gelerek birleşige *yeterlik* anlamı veren yardımcı fiiller *al-*, *bil-*, ve *u-* fiilleridir. Şimdi, bunları sırasıyla görelim:

2.3.2.1. Zarf-fiil + al-

Zeynep Korkmaz, Eski Türkçede hem esas hem de yardımcı ‘imkan’ ve ‘iktidar’ fiili halinde kullanılan *u-* fiilinin bazı etkiler altında kısmen veya tamamen kullanılıştan düşüşünden sonra yerine *bil-* ve *al-* yardımcı fiillerinin geldiğini ifade ederek *al-* yardımcı fiilinin bugün yaşayan lehçelerde *bil-* yardımcı fiiline oranla daha yaygın olduğunu, Özbek, Tarançı, Karayım, Kazan, Karaçay, Kazak, Kırgız ve Altay

lehçelerinde iktidar ve imkân ifadeleri için *al-* yardımcı fiilinin kullanıldığını dipnot olarak belirtir. (Korkmaz 1959: 124)

Sadece Kısasü'l-Enbiyâ'da rastladığımız bu yapı, bir yerde olumsuzluk eki olmadan fakat olumsuz anlamıyla, diğerlerinin tamamında olumsuzluk ekiyle kullanılmıştır:

Munıñ yorugın **bile** almasmız. (KE 89v10)

Yılanlar inleridin çıkğalı boldılar, yol tapmadılar, bu eki inge keldiler **çıka** almadılar erse Ebu Bekr radyallahu anhu tabanın tikti. (KE 220r13)

Meniñ halkımnı mendin özge kim **konuklay** alur. (KE 138r21)

Beni İsrailde biregü k[eldi]: Ümmetiñ bu yükni **kötere** almagay. Yangıl, yeñilrek kolğıl tedi. (KE 213v.3)

Bu ma yük ermiş mahabbetdin soñ firak tamam yükni kötergeymiz amma firak yükin **kötere** almagay mız. (KE 213r17)

Ol bendeler körgeyler kamuğı yazuk masiyet. **Okuy** almagaylar. Yarlık kelgey kim: okuñız. (KE 102v20)

İlahi, barçaga sabr kılğaybiz amma katiyyetga **sabr kıla** almagaybiz. (KE 213r19)

al- ve *bil-* bir örnekte, aynı cümle içersinde yardımcı fiil olarak kullanılmıştır:

Haman, sen hata kılursen. Telim yıllar boldı, Teñrimen tediñ bu kün kullukga mu kirürsen? Küçüñ bar, çerigiñ bar. Nedin korkarsen? Kaçkaknı **tuta** almas musen, eldin **kava** almas musen, ya kendü **öltüre bilmez** müsən?

2.3.2.2. Zarf-fiil + bil-

Zeynep Korkmaz, *bil-* ve *al-* yardımcı fiillerinin, imkân ve iktidar bildiren *u-* fiilinin kısmen veya tamamen kullanılıştan düştükten sonra onun yerine geçtiklerini, Harezmi sahası eserlerinde iktidar fiili olarak olumlu ve olumsuz ifadeler için *bil-* tasvir fiilinin ortak kullanıldığını belirtir. (Korkmaz 1959:117, 124)

Bil- Tasvir Fiilinin İşlevleri adlı makalesinde Funda Kara -Gabaine'e dayanarak *bil-* fiilinin Eski Türkçe döneminde daha çok esas anlamıyla kullanıldığını, yine Gabain ve Şinasi Tekin'in Eski Türkçede birleşik fiil olarak sadece *körü bil-* "görebilmek",

(itaat edebilmek) örneğini verdiklerini belirtir. Kara, *bil-* fiilinin tarihi seyrini ve lehçelerdeki durumunu araştırmacılara dayandırarak özetledikten sonra Türkiye Türkçesindeki işlevlerini; yeterlik (muktedirlik / gücü yetme), yetenek, yetmezlik (kılamama), ihtimal, kılamama ihtimali, kılmama ihtimali, rica, izin, tavsiye, yasak, zıtlığa hazırlık, inanamama / hayret / iltifat olarak sıralamıştır. (Kara 2011: 1381-1397)

Taradığımız metinlerdeki *yeterlik fiili*, büyük oranda olumsuzluk ekiyle kullanılmıştır. Olumlu olarak kullanılanı azdır. Bizim tespit ettiğimiz olumlu olarak kullanılanlardan bazıları şunlardır: *adl kılı bil-* (NF 192.12), *ayra bil-* (KE 142v10), *bile bil-* (MM 316.3) *bilü bil-* (MM 13.4) *saklanu bil-* (NF 300.10) vb.

Taradığımız metinlerdeki *bil-* fiiliyle kurulan birleşik fiillerin örneklerinden bazıları şunlardır:

Bir erke dört hatun almak reva bolur takı köñli neçe tilese kuma almak reva bolur velikin bu hatunlar ara **adl kılı bilse**. (NF 192.12)

Teñ tuşımızını alurga küçümüz yetmes teñsizni biz **ala bilmesmiz** neteg kılurımızını bilmesmiz. (KE 186v6)

Bukün bu tonlar andag bolup turur kim ademi elge alsa, **alu bilmez**, takı bakmakga yigrenür tedi. (NF 391.11)

Ol kirmişte men bayakı teg tursa erdim köñlinde sözini hacatını maña **arza kılı bilmegey** erdi. (NF 123.14)

Kaçan kim keçe boldı erse kökke aşalım tediler erse **aşa bilmediler**. (NF 367.4)

Yüzük bersemiz kökke **aşa bilmegenmiz** (KE 21v12)

Niçeme hatası küfri bar er[se] munda hem yad kılalıñ hatanı savabdın **ayra bilsünler**. (KE 142v10)

Bu ülfet tutar am u hayvan körüp

Bu sohbet erür has biliñ olturup

Ayıtmak **bile bilse** bolmas tamam

Nişan hod bulunmas tilese sorup. (MM 316.3)

Heç kararı aramı kalmadı takı sirrini heç kişiğe **aytu bilmez** erdi. (NF 360.1)

Seniñ hükmüñ küçüñ kafırlıñ sebebidin **aytu bilmedi** evlögüm tese anı öltürgey erdiñ.
(KE 46r12)

Ayişeli menli ara köñül kalgı bar velikin iñen sözlegen bühtannı men **aytu bilmez** men.
(KE 234v12)

Eger kim miñ oglum bolsa Hak Tealanıñ rızası üçün keçtim tedi erse şeytan-ı lain
Hacarnı **azguru bilmedi**. (NF 214.6)

Heç kimerse añar karşı turup **bahs kılı bilmez** erdiler. (NF 231.11)

Gurke kirsem üç kün ol gurda yatsam yüzüm andag zışt bolgay kim heç kimerse **baka bilmegey** tedi. (NF 360.15)

Hakikatde irfan açılsa sana

Baka bilmegeysen kerek öñ soña

Kamug ilm ü takva ibadetleriñ

Tamam masiyet teg körüngey saña. (MM 313.2)

Bu koy iñen aruk koy turur heç süti yok turur. Koylar birle **baru bilmedin** munda yatur
tedi erse... (NF 22.5)

Resul aleyhisselam agrıg boldı cemaat namazına **baru bilmedi**. (KE 236r18)

Nişanı nişansız **bulu bilmegey**

Munı tökmeginçe anın tolmas ol. (MM 268.3)

Bu ulug ulemalar tefekkür kıldılar heç **cevab berü bilmediler**. (NF 188.17)

Ya Ömer men Tañrı Tealanıñ kulı turur men takı resul turur men. Hak Teala ne kim
fermanlasa men andın **çıka bilmez** men tedi. (NF 45.13)

Men nücum ilminde bakdım maña agrılık kelir teg turur **çıka bilmez** men tedi. (KE
39v9)

Ol övünni agzına saldı, çeynedi bogzına tikilmişde ol ahdni añdı, içkerü kirgelü
ıdmadı tışgaru ma **çıkarı bilmedi**, kirmesün tep elgi birle boguzın tuttı, ol övün
bogzına yanda yumgak kaldı. (KE 11v8)

Arabda er atalık kimerse kalmadı, kamug çıktılar, siz olarnıñ birle **çıkışu bilmegeysiz**.
(KE 225r6)

Takı sorsaңыз kim iman ne bolur

Bilü bilmişinçe kılayın beyan. (MM 13.4)

Muhammedka kim **elig tegüre bilgey** anıñ sakçısı Teñri turur. (KE 224r18)

Eger tamamını kesmese **emr-i maruf takı nehy-i münker kılı bilmegey**. (NF 312.6)

Halayık üküş boldı siziñ vaz u nasihatıñızını cümle halayık **eşitü bilmez** tep üç tişlig minber kıldılar. (NF 90.15)

Ol takı sahabalarını başlap hisar kapuğına kelip üküş harb kıldı **feth kılı bilmedi**. (NF 138.11)

Barçalarıñ itikadları andag erdi kim bizlerni kimerse **galaba kılı bilmegey** tep. (NF 71.1)

Kamug vaktta köñlini **hazir kılı bilme**se hıdmat vaktında bari köñlini hazir kılmak kerek. (NF 429.6)

Andın soñ nefske ağır meşakkatlar takı emgekler yüklemek kerek. Andın soñ candın takı keçmek kerek. Andın soñ **hec kılı bilse** kaçan kim bu hecniñ emgeki takı meşakkatı ulug boldı erse savabı takı derecesi hem ulug boldı. (NF 270.6)

Maña behil kılıñ sizke yahşı **hıdmat kılı bilmedim**. (NF 358.9)

Ol hocalarıımız hıdmatı birle meşgul bolduk takı saña **hıdmat kılı bilmedük**. (NF 327.13)

Emdi eger benim dinimke kirmeseñ saña bu kızımını bermezmen tedi kerek kim Nasrani bolsañ tedi erse kızdın **iraz kılı bilmedi**. (NF 365.4)

Kaçan kim kafırlarınıñ bazısı öldi bazısı Tayıfka kaçtılar bazısını tuttılar yılkı karalarını mallarını tavarlarını ogul kızlarını **kaçuru bilmediler**. (NF 75.2)

Kayu yaña barsa erdi kimerse **karşu kelü bilmez** erdi. (NF 184.9)

Kureyş kafırları seni öltürgeli keñeş kılмышlar men [bar] erken kimerse **kasd kıla bilmegey**. (KE 205v18)

Hatunlar[ga] **kavuşu bilmediler**. (KE 110v11)

Velikin Beşir atlıg sahaba bir lokmanı yuttı bu habarnı bilginçe takı neçeme kim katıglandı **kaytaru bilmedi**. (NF 34.2)

Ya Hadica kökdin heybetlig avaz üküş kelür boldı. Korkar boldum takı halvat hoşlukıdın **keçü bilmez** men. Neteg kılayın? (NF 7.12)

Ya Resulallah bu kün meşgul boldum erte namazınga **kelü bilmedim** evde namaz kıldım. (NF 100.13)

Men bukün namazka **kelü bilmedim**. (NF 101.1)

Kıyamət kün bolsa, amenna ve saddakna, ol mumin benim havzumga keleyin tese ol kişiniñ yüzünge urgaylar takı artınga urgaylar benim havzumga **kelü bilmegey** benim sünnetimni terk kılğanı üçün. (NF 263.8)

Nuh yıgaç tikdi kırk yılda ol yıgaç ulgardı, yıgaçnı kesdi kimerse **ketürü bilmedi**. Avacnı ündedi ler ol yıgaçnı südreyü keltürdi. (KE 23v20)

Oglum hatunını talak kılı bilmez, halifalık neteg **kılu bilgey**. (NF 122.3)

Bu işke endişesiz kirgen kişi üküş nedamat yegey hem takı tegme kişi munı **kılu bilmegey**. (NF 145.8)

Neçeme kim namaz içinde ol vesveseni def kılayın tese **kılu bilmegey** takı zahmat içinde bolgay. (NF 244.11)

Ey cariya anıñ kılğanını kim **kılu bilgey**. (NF 191.2)

Ya Aba Hüreyre men mundag **kılu bilmegey** men. (NF 258.14)

Mundag sıfatlıg kürsi kerek kim mundag kürsi **kıla bilgey**. (KE 140v19)

Men ol işni **kılu bilmes** men. (KE 139v14)

Biliñ agah boluñ kim mundag ulug savab ve derece alimka hıdmat kılmakdın hasil bolsa ol alim derecesi takı savabını kim **kıyas kılu bilgey**? (NF 198.9)

Kimersege başçı bolmasa **kirü bilmes** erdiler. (KE 111r7)

Velikin ol ala tonluglarka destur bolmadı erse anlar **kirü bilmediler**. (NF 56.16)

Hakikatde haknı bilü bilsesen

Muhal hakdın özge **kolu bilsesen**. (MM 329.1,2,4)

Bir yigitniñ anası sökel erdi takı üküş sökellikdin otruk bolup turur erdi, heç yerindin **kopa bilmez** erdi. (NF 221.4)

Anda kedin can kögüziñe keldi aşukdı, koptalı ogradı, **kopa bilmedi**. (KE 6v18)

Men telim yıllar boldı bu zindan halkı birle ögrendim, men çıkmışımga bular yığlaşurlar, men bularnı *közi yaşlıg bagrı başlıg* **koya bilmen**. (KE 91v17)

Ya Muhammed sen ol kimersen kim seversen **köndürü bilmes** sen. Kimni tilese köndürgen Tañrı Teala men turur men tep aydı. (NF 6.7)

Melik olarga bir baş üzüm berdi azuk üçün, **kötere bilmediler**. (KE 118r7)

Resul seferde iñen minip tururda Cebreil kelip vahy keltürse Resul terleyür erdi. İñen vahy yükin **kötere bilmey** çöker erdi. (KE 197v18)

Yana bir kavmnı kördüm karınları iñen ulug turur, heç karınlarını **kötrü bilmesler**, yüzün süriyü ya takı yanın süriyü yürirler. (NF 67.6)

Heç kimerse bu taşnı **kötrü bilmegey**. (NF 150.3)

Ya Muhammed sen mendin kutulduñ velikin sendin soñrakılar mendin **kutulu bilmegeyler**. (NF 100.3)

Kim kim nefis arzularını men kılur bolsa şübhelig taamlardıñ saklanu bilgey ve eger özini nefisniñ arzularını **men kılı bilmese** şübheke takı tüşer haramka takı tüşer. (NF 300.10,11)

Kayu kavm kim masiyat birle meşgul bolsalar takı anlar arasında andag kişi bolsa kim ol asılarnı **men kılı bilür** erken kılmasalar eger Hak Tealanıñ azabı kelür bolsa cümlesinge kelgey. (NF 304.1)

Ya Resulallahı men üç masiyat birle muhtala bolup turur men, heç nefümni **men kılı bilme**[z men]. (NF 381.9)

Uyku galaba kıldı, taamka **meşgul bolu bilmedim**. (NF 385.1)

Men takı anam sözinge **muhalifat kılı bilmedim**. (NF 289.11)

Muhammed Resulullahnıñ takı envarı takı esrarınıñ mikdarına heç kimerse **muttali bolu bilmedi** meger ol mikdar bildiler kim peygambarımız aleyhisselam mazhar-i envar-ı ilahi turur takı menba-i esrar-i rebbani turur. (NF 3.12)

Özi kerem kılmuş bizke hasanatlardıñ ıdmuş. Biz ol hasanatka neteg **mukafat kılı bileliñ?** (NF 390.7)

Taamlarını vaktında **müheyya kılı bilmedi** erse ol kimerseler aydılar... (NF 384.17)

Ol keçe takı **namazıñı kılı bilmediñ**. (NF 268.4)

Kim bolgay kim Tañrı Tealadın besre sizke nusrat bergey? Yani heç kimerse **nusrat berü bilmegey**. (NF 230.4)

Davud oğlanlarığa berdi, **okıyu bilmediler**. (KE 136v6)

Eger sökel bolsa örü turu bilmese oturup kılğay. Eger takı **olturu bilmese** yatıp işaret kılı namaz kılğay. (NF 240.14)

Haman sen hata kılursen. Telim yıllar boldı, Teñrimen tediñ. Bu kün kullukğa mu kirürsen? Küçüñ bar, çerigiñ bar nedin korkarsen? Kaçkakñı *tuta almas* musen, eldin *kava almas* musen, ya kendü **öltüre bilmez** müsən? (KE 111v17)

Eger sökel bolsa **örü turu bilmese** oturup kılğay eger takı olturu bilmese yatıp işaret kılı namaz kılğay. (NF 240.14)

Bu duanı anıñ üçün kıldı kim özgeler anıñ şükriñ **öteyü bilmegeyler**, ol şükriñ men öteyin tedi. (KE 146r9)

Eger ümmetleriñ tün kün içinde on namazñı **öteyü bilmeseler** taksirlik bolğaylar. (NF 59.8)

Kaçan kim peygambar aleyhisselam sulhka razi boldı erse Ömer radiyallahu anhu **sabur kılı bilmedi**, koptı. (NF 45.11)

Sabur kılı bilmediler, aydılar... (NF 46.8)

Sahabalar neçeme kim katılğandılar, bolmadı. **Sabur kılı bilmediler** kaçça başladılar. (NF 71.16)

Bu tört kuşñı tırgüzdüm erse bu tört halayıkñı öltürüp yana tırgüzgümni **sakınu bilgeysen**. Tırgüzmekge kudretim bar. (KE 55v5-6)

Zeliha aydı: men barı **sabr kılı bilmezmen**, neteg kılayın? (KE 80r6)

Hızr aydı: saña aymadım mu meniñ *birle* **sabr kılı bilmegeysen** tep. (KE 130r 19)

Kim kim nefis arzularını men kılur bolsa şübhelig taamlardın **saklanu bilgey** ve eger özini nefisniñ arzularını **men kılı bilmese** şübheke takı tüşer haramka takı tüşer. (NF 300.10,11)

Bularnı kim **saklayu bilgey**? Ol tapunganımız buzagu bizge yegrek bu ketürgendin tediler. (KE 119v6)

Bu yarık birle **sançışa bilmes** men. (KE 133v2)

Ey münadi mundag sıfat kim sen kılursen. Kim **satgın alu bilgey**? Sıfat kılur ersen köni sözlegil. (KE 75r21)

Yok ya Yahya men seni heç **sayd kılı bilmedim**. (NF 268.3)

Körer kim türlüg ukubatlar kim heç kimerse anı **sıfat kılı bilmegey**. (NF 61.13)

Kazi uçtmah kapugınga bardı takı bir köşkni kördi kim yinçüdin yaratılmış turur gayat körklüg turur. Heç ademi *sıfatını kılı bilmez*. (NF 252.5)

Mirac keçesi erdi kim uçtmahka teferrüc kılurda bir yüksek köşk kördüm kim anıñ sıfatını ademi **aytu bilmegey**. (NF 164.17)

Bu hatunlar heç neerse **sözleyü bilmediler**. (NF 160.7)

Belgüsi ol turur kim üç kün tiliñ ağır bolgay kişiğe **sözley bilmegeysen**. (KE 168r2)

Saña **taat ve ibadat kılı bilmedük**. (NF 328.5-6)

Peygambar aleyhisselamka berilgen envardın zerresi zahir bolsa erdi halayıkka, heç kimerse anı **tahammül kılı bilmegey** erdi. (NF 3.14)

Kaçan kim ol minberke siz mindiñiz erse mübarek arkañızni tayagan öre firakıñızga **takat tuta bilmedin** iñreyü başladı. (NF 90.16)

Azrail aydı: ya Halilürrahman benim ol suratımnı körsen **takat tuta bilmegeysen**. (NF 439.1)

Sahabalarda biri bir keçe virdini **tamam kılı bilmedin** gaflat galib bolup uykuga barmış. (NF 315.15)

Bu tört kızını törtegüğe berdi, kamuğı bir suretlig erdi, öz kızını **tanıyu bilmedi**. (KE 27v15)

Anda kedin mancınıkga urdılar, niçe telim halk yığılıp mancınıkni **tarta bilmedi**. (KE 41v1)

Ol kapugı yetti kuvvatlig kimerseler neçe kim kuvvat kıldılar yerindin **tepretü bilmediler**. (NF 140.2)

Anıñ hilafatı reva ermez tedi erse ol takı neerse **teyü bilmedi**. (NF 183.11)

Ol kün konuk **tileyü bilmedi**. (KE 59r18)

Ya Aba Zar bizler peygambar teg **tirilü bilmez** miz. (NF 128.13)

Musi birle **tokuşu bilmedi**. (KE 28v14)

Sivallah sözindin köñül hali kıl

Nurullah nurındın **tolu bilsesen**. (MM 329.1,2,4)

Kurt aydı: yıgaçnı yeyürde suvsız **tura bilmen**. (KE 151r18)

Avval başı agrıyu başladı andın zaif boldı **туру bilmez** boldı. (NF 84.15)

Menim ümmetim üze sendin soñ andag fitneler kelgey kim tün karagusı meñizlig.

Ümmetim benim süñnetimni **tuta bilmegeyler**, yollarını körmegeyler. (NF 304.10)

Ömer barurda bir niçe yigitlerni kördi tonların yerde koyup bir buzagunı kavup **tuta bilmesler**. (KE 196r13)

Tuta bilmez yarmaknı ayası civanmardlıkdın. (ME 53.7)

Özin **tutu bilmedin** attı fulan nersenı, tutunı bilmedin aytdı anı. (ME 199.1)

Meniñ andım bar, **tüşe bilmez** men. (KE 49r21)

Eger hatunlar ara **tüzlük kılı bilme**se bir hatunga kanaat kılmak kerek. (NF 192.15)

Ol çağırlar ol köllerge koydururmen atlar suv içmek kelseler naçar suv ornıga çağırnı içip esürgeyler **uça bilmegeyler**. (KE 140r13)

Sen farig bolgıl Hakka sığınmaktın men saña **vesvese kılı bilmez** me tep aytur. (NF 227.12)

Olar yanmadılar, olar ma bularnı **yandura bilmediler**. (KE 57r12)

El havası yegüsi özinge yaraşmas boldı, **yaraşu bilmedi** elge, yakışmadı elge / yaraşmadı maña el havası. (ME 153.7)

Heç ol tam katinga **yavuk kelü bilmez** erdiler. (NF 218.3)

Andag kıldılar, **yeñe bilmediler**. (KE 142r11)

Ey İsi Teñriñ kökdin bizge maide **yibere bil**[geymü]? (KE 171v16)

Bu şeytan lain adam oğlının tamarları içinde yöriyür. Anıñ yörügü yerlerini açlık birle tar kılıñ kim **yöriyü bilmesün**. (NF 265.13)

Men aç boldum, **yöriyü bilmes** men. (KE 130r6-7)

Musi katıg yöridi, Yuşa teñ **yöri bilmedi**. (KE 129r21)

Yöriyü bilmez boldı erse Ebu Bekr radiyallahu anhu peygambarnı arkasınga kötürdi. (NF 21.1)

2.3.2.3. Zarf-fiil + u-

Zeynep Korkmaz, *u-* yardımcı fiilinin Köktürk ve Uygur metinlerinde, asıl anlamını tamamıyla kaybetmeden, esas fiile iktidar nüansı veren bir yardımcı fiil olduğunu, Uygur ve Karahanlı metinlerinde ‘muktedir olmak’ anlamında esas fiil olarak kullanıldığı gibi Kutadgu Bilig ve Atabetü’l-Hakayık vb. Karahanlı Türkçesi metinlerinde müstakil bir yardımcı fiil olarak kullanılmaktan çıkarak esas fiil ile birleşmiş ve ekleşmiş şekilde -Atabetül Hakayıktaki bir örnek dışında- hep olumsuz olarak kullanıldığını belirtir.

Korkmaz, *u-* yardımcı fiilinin Harezmi sahasında yazılmış eserlerden Nehcü’l-Feradis’te ve Kısasü’l-Enbiya’da ekleşmiş olarak tek tük yer aldığını, Muinü’l-Mürid’de olumsuz şekiller için hep *bil-*’in kullanıldığını ifade eder. (Korkmaz 1959: 109, 111, 112) Fakat, aşağıda da görüleceği gibi Muinü’l-Mürid’de de *u-* kullanılmaktadır.

Taradığımız metinlerde müstakil olarak *al-* ve *bil-* fiilleriyle birleşik fiil oluşturulmuştur. *u-* fiili kendisinden önceki zarf-fiil ekiyle birleşmiştir ve bu şekliyle geçmektedir.

u-’ın kendisinden önceki zarf-fiil ekiyle birleştiği, ünlü kaynaşmasının olduğu örnekler şunlardır:

Hızr aydı: men saña aymadım mu meniñ birle sabr kılumassen. (KE 130v2)

İsi aydı: kopgıl, bu halayık1ar arasındın çikalıñ men bular arasında hidmet kılumasmen. (KE 170r12)

İman keltürgenler Resülga otuz tokuz boldılar, namaznı aşkare kılumas erdiler, kafirler müminlerge zahmet bere başladılar. (KE 195r15)

Muhammed bu yavuk yerde turur. Bizke sihr kılıp turur, körümez biz. (NF 21.14)

Özindin keçümes bulumas tilek

Bu ajunnı tün kün keziben yörür. (MM 340.2)

İvaz bermemişde alur ecnebî

Urugdın alumas nece kolsalar. (MM 260.3)

u- aşağıdaki örnekte asıl fiil olarak geçmektedir. *..sizlersiz umadım* ‘sizlersiz yapamadım’, günümüzde de *sensiz yapamadım, yapamıyorum* vb. şeklinde kullanılmaktadır. Burada *kıl-* fiili düşmüş ya da yanlışlıkla yazılmamış olmalıdır; çünkü bu cümleden sonra gelen *...sizensiz neteg kılgaymen* cümlesindeki *kıl-* ve anlam bunu gerektiriyor:

Ey Yehuda, bu kün dört kün boldı sizlerdin adrılğalı. Sizlersiz **umadım**, garıblıkda sizsiz neteg kılgaymen. Ey karındaşlarım kedin öküngeysiz asıg kılmagay. (KE 74r1)

2.3.3. Anilik, Birdenbirelik Bildirme

2.3.3.1. Zarf-fiil + kel-

Taradığımız eserlerden Kısasü'l-Enbiyâ'da, *zarf-fiil + kel-* yapısı, *çık-* ve *kop-* fiilleriyle birlikte ve *-A* zarf-fiil ekini alarak kullanılmaktadır. Örneklerimiz şunlardır:

Arıg kim on eki yıl zindanda meniñ üçün yatdı ve sırrımnı açmadı ve aybımnı aytmadı teyü perdedin **çıkka keldi** ve çadırın başıdın salıp aydı.... (KE 90v18)

Bu tıltag birlen Semdünnı busug yerge keltürdi yüz div busugdın **çıkka kelip** Semdünnı tuttılar Süleymanga keltürdiler. (KE 140r6)

Rübil **kopa keldi** Yehudanıñ adakına tüşdi. (KE 105r9)

Kaçan men saña oğrasam arkañdın eki arslan **kopa kelip** maña hamle kılur, olardın kaçarmen teyür erdi. (KE 110r17)

Duası tamam bolmay erdi kim gurları yarılıp on yeti kişi **kopa keldi** beş er, üç oğlan, tokuz tişi. (KE 163r6)

2.3.3.2. Zarf-fiil + kop-

Taradığımız eserlerde *-A* ve *-U* zarf-fiil ekleri ve *ör-* fiiliyle kurulan yapı için örneklerimiz şunlardır:

Zeyd ibnü Sabit radiyallahu anhu **öre koptı** takı aydı... (NF 93.17)

Talha yerindin **öre koptı** takı aydı... (NF 132.9)

Bu ulemalar arasındın bir naraside oğlan **örü koptı** takı aydı... (NF 204.4)

Ya Yusuf sen Mısır padşahı boldum tep atañ Yakubnı ağırlamadıñ ol kirmişde **örü kopup** añar ikram kılmadıñ. (NF 287.10)

Peygambardın azizrek kimerse yok erdi takı peygambar aleyhisselam öñinde sahabalar **örü kopup** turmaz erdiler. (NF 373.7-8)

Ey halayık bu cem içinde kim kim İrak ellig erse **örü kopsun** temiş erdi. (NF 399.14)

Bu kün sizlerdin bir tilekim bar berür müsiz? Kamug **öre kopup** yükünüp yer öptiler. (KE 85v1)

Andın soñ barca **öre kopup** Yusufga hıdmet kıldılar. (KE 105r3)

Süleyman **öre kopup** münacat kıldı. (KE 150v20)

Bir yigit **öre kopup** aydı... (KE 176v6)

Resul aleyhisselam **öre kopup** Ebu Talibniñ boynın kuçtı öñinde olturdı. (KE 186r12)

Ömer sevünüp **öre kopup** aydı... (KE 200r9)

Tiriglik nişanı adak yıgmak ol

Ya köz yümme ol ya ağız kısma ol

Ya **kopmaklık öre** anıñ tügleri

Ya kesmişde kanı ata çıkmak ol. (MM 240.3)

2.3.4. Bir Başkası İçin Yapma Bildirme

Gramerlerde genellikle, -A- / -I / -U ver- yapısının fonksiyonu *tezlik* olarak verilir. Bizim metinlerimizde -A- / -I / -U ber- yapısı birleşige; ‘birisi için, birinin yararına bir şey yapma’ anlamı vermektedir.

2.3.4.1. Zarf-fiil + ber-

Nurettin Demir, “Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü” adlı makalesinde -iver-’in görevlerinden olan *tezlik*, *çabukluk*, *birdenbirelik*, *bir şeyi başkası için yapma*; *ihmal*, *özensizliki* birbirinden ayırt etmek için

vurgunun çok önemli olduğunu ifade eder. Demir, *ya'zıverde* tezlik, çabukluk, birdenbirelik; *yazı'verde* ise *bir şeyi başkası için yapma* anlamlarının olduğunu belirtir. (Demir 1994: 83-94).

Metinlerimizde *ber-*, birleşik fiile birisi için, *birisi yararına bir şey yapmak* anlamını katar. Bu yüzden *yönelme haliyle* veya *üçün* edatıyla birlikte sıkça kullanılır. Taradığımız metinlerdeki örneklerden bazıları şunlardır:

Men özümni *saña* bergeymen tep yüzini **aça berdi**. Yavlak körklüg erdi. (KE 35v10)

Kaçan melek Süleymaña müsellem boldı erse Mevli Teala ilm ü hikmet birle yalavaçlık kapugın Süleymaña **aça berdi**. (KE 138r19)

Açı bermek tiledi andın nemeni. (NF 218.2)

Açı berdi aña kaygusın. (ME 35.6)

Ya Ebu Bekr bu yarmaklarka *Fatıma üçün* ev esbabları **alu bergil** tedi. (NF 159.5)

Ey ammum falan yerde karvan kelmiş. Ekegü barsak takı *menim üçün* meta **alu berseñiz** sizke hurmet kılıp tururlar takı maña bermezler. (NF 339.12)

Köñlekim birle saçımını anamga kumartgu **ala beriñ**. (KE 51v3)

Ey Yusuf karındaşlarınga aygıl *maña* bir mülk **alu bersünler**. (KE 107v18)

Bu yigit işitip başmakın olarga **ala berdi**. (KE 204r15)

Hüseyn bardı yegirmi yeti kişi öz Mevlalarındın **alu berdi** kamug silahlıglar. (KE 244v5)

Kün yuzanturdu aña Tañrı yağısındın kiterip, davlatlıg kıldı anı Tañrı duşmanındın, davlatını **alu berdi** aña Tañrı duşmanındın. (ME 50.4)

Üçünçi yer yüzini saña mescid kıldı takı **arıg kılı berdi**. Kavluhu Teala: *cealtü fil ardi mesciden ve tahura*. (KE 194v13)

Dad alı berdi andın. (ME 56.2)

Asan kılı berdi aña Tañrı, asanlık. (ME 96.7)

Asan kıldı aña teni işni, **asan kılı berdi** aña teni iş içinde, boyun südi aña teni iş içinde. (ME 99.5)

Ya Rebbi ölümün katıgıklarını maña **asan kılı bergil**. (NF 438.1)

İdiya can bermekni Muhammedge **asan kılı bergil**. (KE 237v4)

Resul aleyhisselamnı **avutu bergen** sözleri. (KE 184v6)

Ya Resulallah maña takı **aytu beriñ** ne işke yıglarsız? (NF 117.8)

Emdi ne kılayın maña **aytu beriñ**? (NF 224.10)

Ey muminler sizler peygambar aleyhisselamka duruz ve salavat **ayta beriñ**. (NF 4.5)

Eger köni sözlüg erseniz bu nerselerniñ atı ne turur maña **aytu beriñ**. (KE 8v12)

Ey Yusuf saña neteg emgekler tegdi maña **aytu bergil**. (KE 107r1)

Hasan aydı: ey karındaş benim halim yavuştı mende kedin ögsüzlerimni edgü tutgıl.

Hüseyn aydı: Ey Hasan maña **aytu bergil** saña bu işni kim kıldı? Hasan aydı razıyallahu anhu: biz Resulniñ uruğı erken bu halka tegmişte maña **teyü bergil** tep oygaklık mu buyurur sen mendin layık bolmagay. (KE 242v6)

Melik sordı: bu oğlanı kaydın aldın? Sahur maceranı **aytu berdi**. (KE 33r20)

Salihni bizge körgüze beriñ tediler. Mirse bin Herem atlıg kişi **aytu berdi**: Ebul Vahhab evinde turur, tedi. (KE 36r2-21)

Ulugları bu turur, soruñ kim kılğanıñ **aytu bersün** eger sözleyü bilse. (KE 40r5)

Men aña kıssanı **aytu berdim** erse sevündi. (NF 292.17)

Ya ümm-i Hani men saña bir acab hikayat **aytu bereyin** mü tedi erse men aydım: ya Resulallah **aytu bergil**. (NF 52.17)

Bu Ahmedniñ sıfatlarını maña **aytu bergil**. (NF 80.16)

Peygambar aleyhisselam yıglayu başladı erse Ömer radiyallahu anhu aydı: ya Resulallah maña takı **aytu beriñ** ne işke yıglarsız? (NF 117.8)

Rubilni kuçdı, Yusufniñ haberlerin sordı. Kamugrı **ayta berdi**. (KE 106r2)

Bozdı vadeni, aynatdı **aytı bermişini**. (ME 22.6)

Vade kılıştılar, **aytı berişdiler**. (NF 202.3)

Maña **azık kılı bergil**! Hira tagında bir gar bar ol gar içinde birkaç kün olturayın tedi erse Hadica radiyallahu anha **azık kılı berdi**. (NF 7.9)

Kur **baglayu berdi** aña. (ME 84.8)

İdiya hatunımda o[gul] bolganın maña **belgürte bergil**. (KE 168r1)

Ya Rebbi anlarnıñ nişanları neteg turur maña **beyan kılı bergil**. (NF 318.14)

Siziñ nefsiñiz sizge bu işni **bezeyü berdi** neteg kim Yusuf hakkında *bezedi*. Kavluhu Teala: *kale bel sevvelet leküm enfüsüküm emra*. (KE 99v12)

Bezeyü berdi aña nefsi fulan nerseni, asan kıldı aña teni nerseni, işge kendü özin **bezeyü berdi**. (ME 100.5)

Bırakdı anı / bırakılmış nerse / kemişi berdi aña fulan nemeni / işni itti anıñ tapa, işni **bırakı berdi** aña. (NF 59.6)

Ya Rebbi kerek kim *maña* uçtmah içinde köşkler **bina kılı bersen** tep aydı. (NF 424.13)

Ol savabnı men anıñ divanında **bitiyü berdim**. (NF 409.13)

Sicil bitidi aña kadi, hükümname **bitiyü berdi** aña kadi / anıñ üze hüküm kılıp bitidi, sicil bitidi anıñ üze. (ME 86.3)

Bışig aş bar mu tese ak teve aryanı **çıkaru berdi**. (KE 49v1)

Dad alı berdi andın. (ME 56.2)

Elti anı, **eltü berdi**. (ME 4.2)

Haklayu berdi aña fulan nemeni. (NF 52.3)

İlahi ol yerni men bilmezim kayda turur? Mevli azze ve celle bir kuşnı kulavuz **ıda berdi**. (KE 13r19)

Mevli Teala kudreti birle ekilesi kız boldılar. Uçmahdın bir hur **ıdu berdi** bu tört kıznı törtegüğe berdi. (KE 27v14)

Velilerniñ bazısı bazısıña bitig **ıda bermiş**. (NF 408.5)

Men seni **ıda berdim** erse oglum Yezid *üçün ıda berdim*. (NF 181.12,13)

Meni tuttı takı katig kıstı andag kim takatım kalmadı. Yana **ıda berdi** takı aydı: ya Muhammed okıgıl. Men aydım: okıgan ermes men tedim erse ekinç kata meni tuttı takı

andag kıstı kim heç yaragım kalmadı. Yana *boşadı* yana aydı: ya Muhammed okıgıl. (NF 7.16)

Anam *sizke* bu taamnı hediye **ida berdi**. (ME 25.3)

Şeyh ol gıybat kılgaña bir tabak hurma **ida berdi** takı üküş özürler aydı kim: özi kerem kılmış bizke hasanatlardın *ıdmış*. (NF 390.6)

Ya Muhammed meni *kodgıl* men rücu kılayın saña zahmat tegürmeyin tedi erse peygambar aleyhisselam aydı: ya Rebbi eger rast aysa sen **ida bergil**. (NF 20.16)

Resülga **idi berdi** miñ mucize

Yeter oş saña bu kelam u usül. (MM 35.2)

Irladı aña, **ırlayu berdi** aña. (NF 107.1)

Boşadı bulunnı, **ıya berdi** esirni / ıyınmış bulun / berdi aña malnı, **ıdu berdi** aña tavarnı. (ME 25.6, 7)

Afv kıldı, keçürdi, **keçrü berdi** Tañrı andın. (ME 203.4)

Hoşnud kıldı anı, buşrugın **keçrü bermek** koldı andın. (ME 4.8)

Asan boldı aña iş, **keli berdi** aña iş, yaraglıg boldı aña iş. (ME 190.6)

Yana uçmah nimetlerin **keltüre berdi**. (KE 71r2)

Kemişi berdi aña bitigni. (ME 39.6)

Bırakdı anı / bırakılmış nerse / **kemişi berdi** aña fulan nemeni. (ME 59.5)

İtti anıñ tapa işni, isparladı aña işni, **kemişi berdi** aña kendü işini. (ME 99.4)

Kemleyü berdi aña zamanı. (ME 94.7)

Zaman **kemleyü berdi** aña / umsundı aña, umanç tutdı andın, umandurdı anı. (ME 85.6)

Kısas alu berdi aña fulandın, öldürdi aña **fulan uçun**. (ME 37.7)

Koldaş kılı berdi aña nerseni. (ME 4.6)

Katında **koya berdi** aña nemeni, hazır kıldı aña nerseni, ketürdi aña nerseni. (ME 12.8)

Miras içinde ortak kıldı anı, kendü özindin soñ mal **koyı berdi** aña, mirashore kıldı anı kadi. (ME 94.7)

Ol kafir erken Salihni yaşurdı, niçe tilediler aymadı. Salih kişilerin uru başladılar Salihni bizge **körgüze beriñ** tediler. (KE 36r20)

Cebrail Nuhga talim berdi, yıgaçnı yargu birle yardılar, suv üze ördek yörügenin **körgüzü berdi**, aña ohşayu kimi yüze başladılar. (KE 24r1)

Andın Adem kolinga elgini ol nurga **kötrü berdi**. Nur andın inip şهادet ernekiniñ uçında turukdı. (KE 7r16)

Maña yel tegirmeni **kura bergil**. (KE 239r21)

Anıñ üçün İshak yalavaç kurını Yusufga bildürmeyin tonı içinde belige **kurşayu berdi**. (KE 97v17)

Küymek tiledi andın, **küyi bermek** tiledi ya zaman tiledi andın. (NF 211.2)

Miras koyu berdi aña malnı, kendü özindin soñ **koyı berdi** ansa malnı. (ME 40.6)

Okuyu berdi aña bitigni. (ME 60.8)

İdi azze ve celle Ademga hırfe ögretmiş erdi Şisga bözçilik **öğretü berdi** (KE 18r2)

İdiya maña mülk berdiñ takı tüş ilmini takı şeriat ilmini **öğretü berdiñ**. (KE 110v14)

Berdi aña istekin, **reva kılı berdi** aña hacatın. (ME 23.4)

Reva kılı berdi aña anı. (ME 99.6)

İdiya Ebu Bekrniñ sıdkı hakkı hürmeti ahir demde bizge iman **ruzi kılı ber**. (KE 239r11)

Ahir demde iman birle barmak ve ukbide didar körmek keramet **ruzi kılı bergil**. (KE 198r7)

Sakladı aña hakkını, **saklayu berdi** aña hakkını. (ME 40.5)

Evlügi yelüklerni Maryabga **sala berdi** Maryab aldı boynınga astı. (KE 125r18)

Sunı berdi aña ol nemeni. (ME 123.5)

Suna berdi aña nerseni, degindürdi aña ol nemege. (ME 51.1)

Ey Yusuf ol kamçını *maña tuta bergil*. Yusuf Zelihanıñ agzıga **tuta berdi**, Zeliha ah kıldı. (KE 109r4)

İmdi saña keldim. Tört hacetim bar, Teñri azze ve celledin **tileyü bergil**. Kabul kılşañ aytaym. (KE 109r12)

Ol Malikni maña **ündeyü beriñ**. (NF 70.2-3)

Üngmesin **ünger berdi** ölügge, lahd kazdı ölügge. (ME 11.5)

İhtiyar berdi aña iki nerse arasında, **üyürtü koyı berdi** aña iki nerse arasında, erklig kıldı aña. (ME 102.5)

İmam Şafiika derhost kıldılar kim: bizke **vaaz ve nasihat kılı berseniz** tep. (NF 201.7)

Ol namaznı kaza kıldı yana virdini okıdı andın soñ aydı: ol atlarını maña **yandura beriñ**. **Yandura berdiler**. (KE 140v5)

Baha almış erdi, yana barın **yanduru berdi**. (KE 78r3)

Cebrail Yusufnuñ eliglerin **yaza berdi**. (KE 71r7)

Şimdi, buraya kadar anlatmış olduğumuz *filimsi* + *yardımcı fiil* yapısındaki birleşik fiillerin anlam fonksiyonlarını ve bunları sağlayan yapıları bir tablo üzerinde görerek bu bölümü bitirelim:

Anlam Fonksiyonu	Yapı
Sürerlik	Zarf-fiil+ <i>tur-</i> Zarf-fiil + <i>kal-</i> Zarf-fiil + <i>otur-</i> Zarf-fiil + <i>yat-</i> Zarf-fiil + <i>yörü-</i>
Yeterlik	Zarf-fiil + <i>bil-</i> Zarf-fiil + <i>al-</i> Zarf-fiil + <i>u-</i>
Kesinlik	-miş + <i>bol-</i> -mAs / -mAz + <i>bol-</i> -Ar / -Ir + <i>bol-</i>
Başlama	-Ar / -Ir + <i>bol-</i> -Ar / -Ir + <i>kıl-</i>
Bitme	-mAs / -mAz + <i>bol-</i> -mAs / -mAz + <i>kıl-</i>
Anilik, birdenbirelik	Zarf-fiil + <i>kel-</i> Zarf-fiil + <i>kop-</i>
Niyet	-Ar / -Ir + <i>bol-</i> -mAk + <i>bol-</i>
Başkası için Yapma	Zarf-fiil + <i>ber-</i>
Varsayım	-miş + <i>bol-</i>

3. Birleşik Fiillerde Nöbetleşe Kullanımlar

Taradığımız eserlerde, özellikle dikkatimizi çeken noktalardan birisi de birleşik fiilin eş anlamlı kullanımlarının bulunmasıdır. Metinlerimizde, bir birleşik fiil kullanıldıktan sonra aynı anlamda başka bir birleşik fiil ya da birleşik fiilin karşılığı olan Türkçe bir fiil sıklıkla kullanılmaktadır. Birleşik fiilin eş anlamlısı, aynı cümle içerisinde yer aldığı gibi farklı cümlelerde de yer alabilmektedir. Biz, aynı cümle ve eserde yer alan eş anlamlı birleşik fiilleri aldığımız gibi farklı eserlerde yer alan eş anlamlı birleşik fiilleri de işledik.

Birleşik fiilin eş anlamlısının kullanılması için birkaç neden sayılabilir. Bunlar:

1. Farklı birleşik fiil kullanılarak yeknesaklığı kırmak,
2. Anlamı vurgulamak, pekiştirmek,
3. Anlamı bilinmediği düşünülen kelimelere açıklık getirmek.

Şimdi, sözünü ettiğimiz nöbetleşe kullanımları, *Birleşik Fiile Karşılık Birleşik Fiil* ve *Birleşik Fiile Karşılık Fiil* olmak üzere iki başlık altında görelim:

3.1. Birleşik Fiile Karşılık Birleşik Fiil

Taradığımız metinlerde söz konusu *Birleşik Fiile Karşılık Birleşik Fiil* şeklinde kullanılan örnekler şunlardır:

ahid kılış- = **söz kesiş-**: anlaşmak, sözleşmek.

Ahid kılıştılar, söz kesişdiler. (ME 196.1)

akd kıl- = **nikah kıl-**: nikahlamak.

Resul aleyhisselam aydı: sizni meniñ müezziniñ Bilal-i Habeşi birle **nikah kıldım**.
Aydım: ya Resulallah ümmetleriñde munça teñlik aklar bar erken bizni kara Bilal birle **akd kılursen**. (KE 215r12)

aklı ket- = **behuş bol-** = **özindin kit-**: bayılmak.

Bir ah kıldı takı **behuş boldı**, yıkıldı, **aklı ketti**. Emirü'l-muminin Ali radiyallahu anhu cümle yaranları birle bu amirniñ sözinge taaccub kıldılar takı bakıp turdılar ançaka tegi kim huşinga keldi takı yığılayu koptı takı aydı. (NF 147.15-16)

Kaçan kim bu habar Aliga tegdi erse Ali radiyallahu anhunun **aklı ketti**, behuş boldı. Yana aklınğa keldi, yıglayu mescidin çıktı. (NF 167.16)

Yusuf yüzindin nikab köterdi, İbn Yamin Yusufnıñ yüzin kördi erse ah urup **özindin kitti**. (KE 96r4)

aklınğa kel- = **huşınğa kel-** = **öginge kel-** = **özinge kel-**: ayılmak.

Kaçan kim bu habar Aliga tegdi erse Ali radiyallahu anhunun aklı ketti, behuş boldı. Yana **aklınğa keldi**, yıglayu mescidin çıktı. (NF 167.16)

Bir ah kıldı takı behuş boldı yıkıldı aklı ketti. Emirü'l-muminin Ali radiyallahu anhu cümle yaranları birle bu amirniñ sözinge taaccub kıldılar takı bakıp turdılar ançaka tegi kim **huşınğa keldi** takı yıglayu koptı takı aydı. (NF 147.15-16)

Fatıma radiyallahu anha sevünmişte ögsüz bolup tüşti, yana **öginge keldi**, üç kur[la] bîhuş boldı, tegme bir **aklınğa kelmışte**, atam tirig bar mu? tep sorar erdi. (KE 224v11)

Yusuf ünin Zeliha işitti erse sevünmişdin *bîhuş boldı*, Yusuf anı andag körüp yıgladı **özine keldi** erse aydı... (KE 108v13)

aklı eksük bol- = **harif bol-**: bunamak.

Bu ray yahşı ray turur bu raynı buzmañ takı seniñ **aklı eksük bolup** turur raynıñ takı zaif bolup turur özün takı **harif bolup** turursen tep aydı erse... (NF 70.10)

aklı zayı bol- = **harif bol-**: bunamak.

Ey ata abuşka bolduñ, **aklı zayı bolmış harif bolmışsen**. (NF 288.4)

alçaklık kıl- = **boyun sü-**: itaat etmek.

Boyun südi aña, **alçaklık kıldı**. (ME 161.1)

Boyun südi Tañrıga, **alçaklık kıldı** Tañrıga. (ME 6.2)

aşkare kıl- = **çavlu et-**: açığa çıkarmak, yaymak.

Çavlu etdi yaşru sözni / **aşkare kıldı** örtüglüg nerseni. (ME 53.3)

ata kıl- = **keramet kıl-**: bağışlamak, ihsan etmek.

Kevserni maña **ata kıldı**, makam-ı mahmudnı maña **keramet kıldı**. (KE 211r2)

azar bol- = **hatırı mungis bol-**: incinmek.

Muaviya bir kün Yeziddin **azar boldı**, **hatırı mungis boldı**. (NF 291.8)

bahane kıl- = **bahane ketür-**: bahane bulmak.

Kıldı anıñ *üze* **bahane**, **bahane ketürdi** anıñ *üze*. (ME 145.6)

bahillık kıl- = **darig tut-**: esirgemek.

Men mundın **darig tutmadım** erdi bu malını mendin **darig tutar** takı malını mendin **bahillık kılur** köñlüm tileginçe terbiyet şefakat kılmaz. (NF 286.8)

bahs kıl- = **mucadile kıl-**: tartışmak.

Peygambar aleyhisselamnıñ hazratına keldiler takı üküş **bahslar kıldılar**, **mucadile kıldılar**. (NF 143.5)

bîhuş bol- = **ögsüz bol-** = **aklı ket-**: bayılmak.

Fatıma radiyallahu anha ünmişte **ögsüz bolup** tüşti, yana öginge keldi, üç kur[la] **bîhuş boldı**, tegme bir aklıña kelmişte, atam tirig bar mu tep sorar erdi. (KE 224v11)

Bir ah kıldı takı **behuş boldı**, yıkıldı, **aklı ketti**. (NF 147.14)

Kaçan kim bu habar Aliga tegdi erse Ali radiyallahu anhunıñ **aklı ketti behuş boldı**. Yana aklıña keldi erse... (NF 167.16)

Musi üç tün kün **bîhuş boldı**. (KE 121v13)

Süleyman **bîhuş boldı**, huşıga keldi erse aydı: Hüdaya tevbe kıldım ruzi bergüçi sen-sen, biz çıgaymız. (KE 138v16)

Halime yüzün yırtıp feryad kılıp baş ayak yalañ keldi, Muhammedni kördi, **bîhuş bolup** yatur. (KE 185v2)

Yusuf ünin Zeliha işitti erse sevünmişdin **bîhuş boldı**, Yusuf anı andag körüp yıgladı özine keldi erse aydı... (KE 108v13)

boyun sun- = **müsellem bol-**: itaat etmek.

Bazılar küçlüg kavi erdiler Süleymanga **boyun sunmas** erdiler, olarnı tagda zencir birle saklar erdi. Kaçan melek Süleymanga **müsellem boldı** erse. (KE 138r18)

cem bol- = **cima kıl-** = **suhbat kıl-**: cima etmek, cinsel ilişkide bulunmak.

Kayu mumin ve muvahhid hatunı birle **cima kıl**sa ya takı karabaşı birle **cem bol**sa Hak teala ol ekki arasında ogul kız ruzi kılsa... (NF 262.1)

Ve eger nikah kılsa takı hatunga **suhbat kıl**maz bolsa ya takı **suhbat kıl**ıp inzal kılmaz bolsa hem takı ahmak bolur. Ve eger nikah kılsa takı hatun *birle* **suhbat kıl**sa takı inzal kılsa andıñ soñ ogul kız talab kılsa ol takı muayyen ermez. (NF 427.4,5)

Emdi bu hatun *birle* **suhbat kıl**sañ bolgay kim Hak Teala saña ogul kız ruzi kılsa tedi erse tabib aymıştı teg boldı. (NF 234.15)

cem bol- = **yığın et-**: toplanmak.

Yığın etdi bodunlar, **cem bold**ılar. (ME 150.1)

Cem boldı, **yığın et**di bodunlar / **cem bol**gu yer, *yığın* yeri. (ME 191.4)

cevab ber- = **cevab kaytar** = **cevab yarlık-** = **selam kaytar-**: mukabelede bulunmak.

Vallah men **cevab berü** bilmezmen, Peygambarka neteg **cevab kaytar**ayın heç bilmezmen... (NF 417.2)

Bu karındaşıñ Yusuf peygambar turur tedi erse men takı selam kıldım ol takı **selam kaytar**dı takı aydı...(NF 54.8)

Ey Yahud oğlı sen maña neteg **cevab kaytar**ursen emirel muminin Osman Hazratında tep elgindeki asa birle urmuş erdi. (NF 129.5)

Selam kıldım erse Peygambar aleyhisselam takı **cevab yarlık**adı. (NF 11.4)

...men takı selam kıldım. Adam peygambar takı **cevab yarlık**adı. (NF 53.11)

cihad kıl-: **gazat kıl-**: cihad etmek, savaşmak.

Eger siyahat kılmak köñlün tilese **cihad kıl**gıl kafırlar birle **gazat kıl**gıl... (NF 262.13)

Peygambar aleyhisselam aydı: anlar saña **gazat kıl**makga destur berdiler mü tep sual kıldı erse (...) eger destur berseler kelgil takı benim birle **cihad kıl**gıl. (NF 290.3)

Öñin işlerim bar cümlesini tamam kılayın andın soñ canımnı kabz kılgıl tep **derhost kıldı** erse melekülmevt aydı... (NF 440.17)

dünyadın bar-: dünyadın rihlat kıl-: ölmek.

Peygambar aleyhisselam **dünyadın bardı** mendin razi erdi, Ebu Bekr radiyallahu anhu takı dünyadın **rihlat kıldı** mendin hoşnud erdi. (NF 105.6)

eda kıl- = **yeriinge keltürmek:** eda etmek.

Bir sabur bar Hak tebareke ve teala fariza kılmışlarını **eda kılmak** içinde takı anlarını kerekinçe **yeriinge keltürmek** içinde sabur kılsa... (NF 324.15)

eftar kıl-: ruza aç-: oruç açmak.

Cümle sahabalar ruza tutsunlar takı eftar vakti bolsa mendin destur bolmadın **eftar kılmasunlar** tep fermanladı erse... (NF 388.12)

...bu ekki zaifa öz halal lukmalarıdın yığıp ruza tuttılar takı haram lukma birle **ruzalarını açtılar**. (NF 389.8)

eser kıl- = **sirayat kıl-:** tesir etmek, içine işlemek.

Bu zahm agulug zahm erdi **sirayat kıldı**. İçinge **eser kıldı** erse... (NF 154.5)

ezan kıl- = **bang-i namaz kıl-** = **ezan okı-** = **bang-i namaz okı-:** ezan okumak.

Bilal radiyallahu anhu **ezan kıldı**, sahabeler yığılaştı. (KE 236r19)

Küyer erdük neçeke tegi muazzin kelür erdi **bang-i namaz kılır** erdi. (NF 241.17)

Yigirmi yıl men namaz vaktını andag sakladım kim muazzin **ezan okımıştı** mescidde hazir erdim. (NF 242.1)

Bu muazzin kaçan kim **ezan okımak** üçün munaraga miner bolsa bakar erdi. (NF 364.8)

Bu arada muazzin **bang-i namaz okıdı** erse cümle turdılar takı mescidke kirdiler. (247.3)

fahişa kıl-: zina kıl-: zina etmek.

Seni **fahişa kıldı** takı saçın kesti tep aydılar... (NF 333.1)

Ya Ayyub hatunun Rahmat Hatun **zina kılmadı**. (NF 333.14)

foydası teg- = **menfaati teg-:** foydası dokunmak.

Neteg kim adem oglıka tendürüstlükdin üküş **foyda teger** İmam Şafiidin takı halayıkka üküş **menfaat teger**. (NF 202.9)

Uş ol ekki rekata namaznıñ **faıdası** maña **teğdi**. Munça emgenip hasil kılğanım ilmlerdin maña heç **menfaati tegmedi** tep aydı. (NF 231.16)

fazihat kıl- = **rüsva kıl-**: rezil etmek.

İt yime dua kıldı; meni Nuhga **fazihat kıldı** İdiya anı ma *rüsvey kılğıl* tedi. (KE 26r14)

feryad kıl- = **ah ur-**: feryat etmek.

Badehu *ah urdı*, naleyn unutmuş men tep **feryad kılıp** tez indi. (KE 20v10)

feryad kıl- = **ün kıl-**: feryat etmek, bağırmaq.

Resul aleyhisselamnı tiledi tapmadı, taşka çıkıp **feryad kılurda** ün işitti: ey zaife *ün kılmağıl*, özünni emgetmegil. (KE 219r10)

feryad kıl- = **zarıhk kıl-**: yalvarmaq.

Yusuf peygambar kudug kırığınga yapşandı takı **feryad kılur** kim tevbe kıldım. Bu künden soñ sizlerke kul teg hıdmat kılğaymen meni helak kılmañız tep **zarıhk kılur** erdi. (NF 356.1)

fıkr kıl- = **fıkr et-**: düşünmek.

Melik aydı: Aşukmağıl **fıkr eteyin**. Kızı aydı: ey melun ne **fıkr kılursen**, telim yıllar ölgen tirilip ahiretdin haber berür takı ne sözüñ bar tep atasındın yüz övürdi. (KE 160r19)

gusl kıl- = **başlıkın yu-** = **başını yu-**: gusletmek.

Peygambar aleyhisselam takı Ayişe radiyallahu anha evinge kirdi takı **gusl kıldı** takı **başını yuvdı** takı özinge ud tütüzdi takı çıktı. (NF 33.1)

Başlıkını yundı, gusul kıldı. (ME 140.4)

habar ıd-: **habar elet-**: **habar kıl-**: haber vermek.

Ya resulallah Hatib bitig berdi bir hatunga Mekke ehlinge **habar eletsin** tep. (NF 48.10)

Hak tebareke ve tealaka üküş şükür kılğıl heç neerse köñlüñe keçürmegil tep müridka öğütlep **habar ıda** berdi erse ol mürid takı sabur kıldı. (NF 325.14)

Yana mürid ekinç kata şeyhka **habar kıldı** kim sultan meni munça yıgaç urdı takı zindanka kemişti takı adakımga bukagu urdı takı ol bukagunuñ bir halkasını benim

adakinga kattılar takı bir halkasını bir mug adakinga kattılar tep **habar ıda** berdi erse şeyh aydı müridka: şükür kılsun. (NF 325.11)

hacalette bol- = **hacalet kıl-** = **hacalet içinde kal-**: çok utanmak.

Men mütehayyir boldum hacalat içinde kaldım. Andag **hacalet** müstevli **boldı** üzemke kim ömrüm içinde andag **hacalet bolmışım** yok erdi. (NF 29.3)

Yusuf Peygamber anlarka özini bildürdi erse anlar inen **hacalette boldılar** erse Yusuf Peygamber anlarga aydı: Ey karındaşlarım **hacalat kılmañ**. (NF 52.5)

harab kıl-: **garat kıl-**: öldürmek.

Cümle sahaba atlandılar Benu Kurayza cuhudlarını **harab kıldılar garat kıldılar** yana Medineke kayıttılar. (NF 33.8)

harc kıl-: **sarf kıl-**: harcamak.

Üç neerse birle erte keçe kelgeymen. Mal cem kılmakga tahris kılgaymen. Kaçan kim munlar mal yıgmakga haris bolsalar halaldın takı cem kılgaylar haramdın takı cem kılgaylar. Yana munlarını tahris kılgaymen kim bu mallarını haram yerlerke **sarf kılgaylar**. (NF 397.6)

Kayu kimersenin kırk yarmakı bolsa takı ol kırk yarmakı üze yel tezginsen takı anı **harc kılmasa** hayr yolinga takı öz maslahatinga. (NF 109.2-3)

hazır tut-: **hazır kıl-**: kalbini, kendini toplamak.

Andag erse malum boldı kim ademi Hak Teala hıdmatında turmuşta köñlini **hazır tutmak** kerek ermiş kim ol hıdmatı muteber bolsa. Eger köñli hazır bolmasa ol hıdmatı muteber bolmaz ermiş. Kamug vaktta köñlini **hazır kılı** bilmese hıdmat vaktında bari köñlini **hazır kılmak** kerek öñin neerselerniñ teşvişini köñüldin çıkarmak kerek. Hak Teala körer teg ibadat kılmak kerek. Eger kul hocasını körmese hocası bari kulını köre turur. (NF 429.5,6)

hıdmat kıl- = **bendelik kıl-** = **ibadat kıl-** = **taat kıl-**: ibadet etmek.

Kaçan İsi ulgaydı erse bir kün anasıga aydı: Mevli Teala bizni ne için yarattı? Anası aydı: *hıdmet*, **taat** için yarattı. İsi aydı: kopgıl, bu halayıklar arasındın çikalıñ men bular arasınd **hıdmet kılumasmen**. Anasının elgin [tutu]p tagga çıktılar, savmaa kılıp *taat ve ibadetga* meşgul boldılar (KE 170r12)

Namaz Hak Tealaka ibadat u taat kılmak turur. Kafırlar Hak Tealaka **ibadat kılmak**dın mani boldılar erse tahammül kılu bilmedi, kargadı. (NF 13.7)

Kayu mumin ve muvahhid bir alimka yeti kün Hak rızası üçün hıdmat kılsa Tanrı Teala yeti miñ yıl **hıdmat kılmış** teg bolgay. (NF 198.7)

Zeliha Mevlıga tün kün **taat kıla** başladı. (KE 109v6)

Uzun yaşap İdige **bendelik kılayın** tedim. (KE 177r14)

hile kılış- = **al ediş-**: hile yapmak.

Al edişti anıñ birle, **hile kılıştı** anıñ *birle*. (ME 113.1)

hisab kııl- = **sakış kııl-**: nefis muhasebesi yapmak.

On ekki yıldın soñ ne kim sözleşse anlarını bitiyür erdi takı keçe bolsa özi birle **hisab kıılur** erdi kim kıyamət kün bolsa amenna ve saddakna bu sözleşen sözlerimke muakib bolgay mu tep özi birle **sakış kıılur** erdi. (NF 382.10)

hızlan kııl- = **nusrat berme-**: yardım etmemek.

Eger sizke **hızlan kılsa** yani **nusrat bermese** kim bolgay kim Tanrı Tealadın besre sizke nusrat bergey. (NF 230.3)

hor kııl- = **zelil kııl-**: alçaltmak.

Yani kimni tilese aziz kıılur, kimni tilese **hor kıılur**. (KE 92r12)

Aziz kıılğan ol, **zelil kıılğan** ol. (KE 162r21)

ıbret al- = **ıtibar al-**: ders çıkarmak, almak.

İbret aldı anıñ birle (...) **ıtibar algu** nerse. (ME 132.4,5)

ıcabat kııl- = **cevab ber-**: cevap vermek, mukabelede bulunmak.

Cevab berdi aña, **ıcabat kııldı** aña. (ME 104.1)

ıcabat kııl- = **müstecab kııl-**: kabul etmek.

Ne kim Hak Tealadın tilese Hak Teala heç red kılmadın duasını **müstecab kıılur** erdi. Bir kün dua kııldı takı aydı Ya Rebbi maña havf kapugını açgıl, sendin korkmaknı ruzi kılgıl tedi erse Hak Teala duasını **ıcabat kııldı**. (NF 224.15)

iltifat kılma- = **nazar kılma-:** bakmamak, umursamamak.

Men Hak Teala fermanını yeringe keltürürmen, ey yer seniñ sözünke **iltifat kılmazmen** tedi takı bir kabza yerdin tuprak aldı erse Hak Teala aydı: ya Azrail sen kim ol yerniñ zarılıkınga takı şafaatınga **nazar kılmağın** erse Adam oğlanlarıniñ canlarını almakka seni musallat kıldım tedi erse... (NF 277.17)

Ya İsa ol kimerseler kim meni cüftlendiler cümlesi hiz erdiler takı ol kimerseler kim erenler erdiler anlar maña heç **nazar kılmağılar**, **iltifat kılmağılar** ol yöndin bıkır kaldım tep cevab aydı. (NF 399.3)

iman keltür- = **islam keltür** = **musulman bol-:** müslüman olmak.

Ve eger **iman keltürmeseniz** yıldın yılka mal berin takı bizlerke boy berin duşmanlıknı köñüldin çıkarın takı öz töreñiz tutuñ. Ve eger **musulman bolmasañız** hem takı boy bermeseniz uruşmak üçün kelip tururmiz. (NF 111.16)

Ve eger munlar **İslam keltürmeseler** **İslam keltürgenlerke** zahmat ve meşakkat kılmasalar tep sizlerni ağırlar erdi. (NF 110.15)

inkıyad kıl- = **boyun ber-:** itaat etmek, birinin isteğini yerine getirmek.

Meger Arablarınñ bazıları Ebu Bekrke **inkıyad kılmağılar**. Aydılar namaz kılurbiz velikin zekat bermez tediler erse, **inkıyad boyun bermek** bolur, Ebu Bekr radiyallahu anhu aydı... (NF 94.12)

irakat kıl- = **bevl kıl-** = **suv tök-:** bevletmek.

Meni şehvet otı kamug halk bilür

Vedi **suv tökerde** soñınça kelür

Mezi oynayurda kelür yumşakın

Vedi hem mezi **suv töker** teg bolur. (MM 82.2,4)

Muazzin aydı kim öçekke mineyin takı **irakat kıl**ayın andın soñ halvat kılayın tep öçekke minip tüşerinde takı töpen yıkıldı. (NF 365.6)

Peygambar aleyhisselam **bevl kıldı** takı teyemmüm kıldı erse... (NF 433.10)

Bir kafir ol eşikge utru yörüp **bevl kıldı**. (KE 220v2,3)

Uçtmahda sökellik bolmagay; tüfkürmek, burun arıtmak, **bevl kılmak** bolmagay. (NF 65.15)

Bözçiler zezem kudugınga **bevl kıldılar**. (KE 18r8)

isticab bol- = **icabet bol-**: kabul olmak.

Anıñ üçün birini duada burun tiledi, tilide Ömer atı keçti, la-cerem duası Ömer hakkında **isticab boldı**. (KE 195v17)

Ömer hakkında **icabet boldı**, Ebu Cehl hakkında **icabet bolmadı**. (KE 195r18)

istidad kıl- = **amada kıl-**: hazırlık yapmak.

Emdi mundın yahşırak yok kim bizler **istidad kılsak** takı ol bizlerke kelmezdin burunrak biz anlarka barsak tep çerig **istidadı kıldılar** tört miñ uruş erenleridin *amada kıldılar*. (NF 69.5,6)

istigfar kıl- = **tevbe kıl-**: istiğfar etmek, tevbe etmek.

Ya Maiz, kayıtgıl takı **istigfar kılğıl yazuklarıñı Hak Tealadın yarlıkatu tilegil** takı *tevbe kılğıl*. (NF 348.2)

Andın soñ üküş nedamat yedi ol sözni ayganıña *tevbe kıldı* takı **istigfar kıldı**. (NF 46.1)

Ve eger sendin bu yazuk kelmiş bolsa **istigfar kılğıl** takı *tevbe kılğıl* kim Hak Teala keçürgey. (NF 416.17)

işsiz bol- = **işdin kal-**: işini kaybetmek.

İşdin kaldı, **işsiz boldı**. (ME 178.4)

karañu bol- = **zulmani bol-**: kararmak.

Nagah alam **karañu boldı** takı katıg yel koptı erse Adam peygambar aleyhisselam Cebreilke ayıttı: ya Cebreil bu ne ahval turur? Bu münevver alam **zulmani boldı** tedi erse... (NF 338.8)

kasd kıl- = **itikad tut-**: niyetlenmek.

Bir rayım ol turur kim kaçan ekki saf karşı turuşsalar uruşmakka **kasd kılsalar** (...) ölgünçe uruşmakka *itikad tutup cümleñiz bir yolu hamle kılsañız*... (NF 69.12;13-14)

kaza bol- = **fevt bol-**: bir şeyin vakti geçmek.

Kün batdı ekindü namazı **fevt boldı**, Süleyman heybetlig erdi, namaz **fevt boldı** temediler. Aymışlar: Kün batgalı yavuşdı, müstehab vakti kalmadı. Aymışlar: namaz **kaza bolmadı** amma okıyur virdi bar erdi ol **fevt boldı**. (KE 140v2)

keramet kıl- = **ata kıl-**: ihsan etmek, vermek.

Hamd u sena ol Teñrige kim kevserni maña **ata kıldı**, makam-ı mahmudnu maña **keramet kıldı**. (KE 211r2)

kısmat kıl- = **sadaka kıl-**: dağıtmak, sadaka olarak vermek.

Ey Bar Hudaya, eger bu kum tepesi un bolsa erdi takı benim mülküm bolsa erdi bu halayıkga cümlesini **kısmat kılğay** erdim. (NF 409.9)

Eger ol kum tepesi un bolsa erdi men hakikat bilürmen kim ol cümlesini halayıkga **sadaka kılğay** erdi. (NF 409.12)

kuble kıl- = **kuble ber-**: öpmek, öpücük kondurmak.

İmdi destur bergil ol mühr üze **kuble bereyin** sendin afv kıldım, tedi. Resul aleyhisselam destur berdi İkaşe **kuble kıldı**. (KE 236r10)

zulüm kılış- = **küç ediş-**: birbirine zulm etmek.

Zulüm kılıştılar, küç ediştiler. (ME 200.5)

küç kıl- = **zulm et-** = **küç tegür-**: zulmetmek.

Biz bir birimizge **küç kılmasbiz, zulm etmesbiz**, bizge dad bergüçi hacet ermes. (KE 216r16)

Bu ne bela turur kim sendin maña tegdi. Sare aydı: mendin ermez, seniñ kafırlığındın takı **küç tegürgeniñdin** turur. Melik aydı: men saña **küç tegürmedim**. Sare aydı: mana **küç kılmağın** amma Teñri yalavaçıge **küç kıldıñ**. (KE 46r6,7)

melamet kıl- = **ayb kıl-**: kınamak, ayıplamak.

Bu söz Mısır elinde uluglarınñ hatunları işitti erse Zelihaga **ayb kıldılar** öz kulıga aşık bolmış tep ve kul aña boyun sunmamış tep **melamet kıldılar**. (KE 85r9)

muhakkak bol- = rastka çık-: gerçekleşmek.

Ey derviş emdi maña seniñ sözün **muhakkak boldı** kim edkülerke edgülük kılıñ yamanlarga öz yamanlığı tap turur tep aymış erdiñ. Bu söz **rastka çıktı**. (NF 422.12)

muharrar kıl- = azad kıl-: azat etmek, serbest bırakmak.

Nezr kıldı: Mevli Teala maña ıyal berse *anı* **muharrar [kılır]**men. Muharrar, *azad* temek bolur. Olarnıñ resmleri ol erdi, ıyalnı **azad kılıp** Beytü'l-Makdisga hidmet üçün vakf kılır erdiler. (KE 166v4,5)

musafihat kıl- = el tutuş-: musafaha yapmak, tokalaşmak.

Kayu mumin ve muvahhid hamr içgenge salam berse ya takı anıñ birle **musafihat kıl**sa yani **el tutuş**sa anıñ birle muanika kılsa yani kuçuşsa Hak tebareke ve teala bu kimersenıñ kırk yılkı makbul tatlarını habata kılğay ol hamr içgenni ağırlaganı üçün tep aydı. (NF 362.15)

muti bol- = munkad bol- = boyun ber-: itaat etmek.

Eger bizim fermanımızka **muti bolsañ** seniñ işiñni öz rayıñça kılalıñ tediler erse ol avret munlarga **munkad bol**madı takı çıktı. (NF 366.8)

Üç işdin birini ihtiyar kılşañız men takı siziñ fermanıñızka **boyun bereyim**. (NF 366.13-14)

Men butperest tururmen. Sizler benim butumka secde kılıñ andın soñ men sizke **munkad bolayın**. (NF 366.11)

muti bol- = boy ber-: boyun eğmek.

Ya Muhammed, **boy bermegil** ol kimerselerke kim anların köñüllerini bizni yad kılmakdın gafil kılduk takı anlar öz havasınga uydılar takı anların işi haddin keçmek erdi. Mundag kavmlarga **muti bol**magıl takı ol derviş sahabalardın közüñni ketermegil. (NF 380.11)

müheyya kıl- = amada kıl-: hazırlamak.

Ya Selman sen bu ekki kimerseke hıdmat kılğıl, aşlarını bişürgil takı taamlarını **müheyya kılğıl** tedi. Selman Farsi takı ol ekki kimersenıñ taamlarını hıdmat kılıp taamlarını **müheyya kılır** erdi. Bir kün Selman Farsi radiyallahu anhu uykuga bardı takı

uyku galaba kıldı taamlarını vaktında **müheyya kılı** bilmedi erse ol kimerseler aydılar: ya Selman taam nişe **amada kıl**madı? (NF 384.15,16)

mülevves bol- = **arıgsız bol-**: kirlenmek.

Hak Teala hazratınga masiyat birle haram lukma birle **mülevves bolup arıgsız bolup** satgaşmak maña hoş kelmez. (NF 298.15)

münacat kıl- = **niyaz kıl-**: dua etmek, yalvarmak.

Hak tebareke ve tealaka **niyaz kıldım** takı aydım: ya Rebbi eger benim heccimni kabul kıldıñ erse anıñ savabını men ol hecci makbul bolmaganlarga bağışladım tep **münacat kıldım**. (NF 272.1)

müstecab bol- = **makbul bol-**: kabul olmak.

Eger tileseñ ya Sad duañ **müstacab bolsa** taamuñni halal kılğıl. Eger taamuñ halal bolsa heç duañ Hak Teala hazratında merdud bolmas, **makbul bolur** tedi. (NF 294.6,7)

müşahida kıl- = **nazar kıl-**: **teferrüc kıl-**: bakmak, seyretmek.

Ya Muhammed dostniñ sarayınga **müşahide** takı **teferrüc kıldıñ** emdi Hak Teala duşmanlarıning saraylarınga takı **nazar kılğıl**. (NF 66.3)

mütehayyir bol- = **taaccub kıl-**: şaşırmaq.

Yusufni kördi erse **mütehayyir boldı**. Aydı: adam oğlı içinde takı mundag mu cemallıg kimerse bolur ermiş tep **taaccub kıldı**. (NF 359.7)

nakıl kıl- = **rivayat kıl-**: nakletmek, rivayet etmek.

Ol sözler cümlesini imam Carullahil allama rahmetullahi aleyh öziniñ Keşşafıdın **nakıl kıldı** takı İmam Ebu Maali-i İspeyhani rahmetullahi aleyh öziniñ tefsiridin **nakıl kıldı**. Yana tegme bir fasl avalında kim peygambar aleyhisselamdın hadis **rivayat kıldı**. (NF 444.2)

namaz kıl- = **namaz okı-** = **namaz öte-**: namaz kılmak.

Şeyh Ömer bin Ala rahmetullahi aleyh bir kün mescidke kirdi **namaz kılmakga**. (NF 249.5)

Resul aleyhisselam Necaşi cenazesin yırakdın kördi, namazka turuktı, Cebrail ilgerü keçti Resul aleyhisselam sahabeler birle iktida kılıp **namaz okıdılar**, yani **ötediler**. (KE 234r7)

Artuksı **namaz okudı**. (ME 187.8)

Resul aleyhisselam yarlıkar: kaçan kim Beytü'l-Makdisga tegdim erse burakdın indim Mescid-i Aksaga kirdim eki rekat **namaz ötedim**, selam berdim. (KE 209v16)

naz kıl- = **avag kıl-**: naz yapmak.

Naz kıldı tişi, **avag kıldı** tişi. (ME 168.1)

nedamet ye- = **ökünç ye-** = **pişiman ye-** = **pişiman bol-** = **pişiman kıl-**: pişiman olmak.

Andın soñ üküş **nedamat yedi**. Ol sözni ayganıña tevbe kıldı takı istigfar kıldı kul azad kıldı üküş ruzalar tuttı. (NF 45.17)

Anıñ üçün kim bu hilafat işi iñen küçey iş turur. Bu işke endişesiz kirgen kişi üküş **nedamet yegey** hem takı tegme kişi munı kılı bilmegey. (NF 145.8)

Yana birkaç eyyamdın soñ bu boyagçı **pişiman yedi** takı ol böz edisini ündedi takı aydı kim: men yaman kıldım tandım. (NF 194.5)

Amma bu kün Muhammed Resülullah berekatıdın ümmetleri niçe kim yazuk kılsalar bir yolu **nedamet yep pişiman bolsalar** yazukları yarlıkanur. (KE 127r16)

Eger men tamuglug bolsam sen mendin üç talak haramsen tedi takı bu söz soñında **pişiman kıldı** takı tiledi kim oğlanları anası haram bolmasa. (NF 203.17)

Asıg kılmas ol köp **ökünç yese** soñ

Er ol kim oñarsa işin munda öñ

Ecelniñ hazanı kelür nagehan

Urug ekse bolmas kirür yerge toñ. (MM 274.1)

nida kıl- = **avaz kıl-** : seslenmek.

Bir zamandın soñ Asma tünek kapuğınğa keldi ya Fatıma teyü **nida kıldı** erse heç avaz kelmedi takı aydı: ey Hasan Hüseyin anası teyü **avaz kıldı** erse heç cevap kelmez. Yana aydı: ey Mustafa ayalı tep **ündedi** erse heç avaz kelmez. (NF 167.8)

niyaz kıl- = **munacat kıl-**: yalvarmak.

Hak tebareke ve tealaka **niyaz kıldım** takı aydım: ya Rebbi eger benim heccimni kabul kıldın erse anıñ savabını men ol hecci makbul bolmaganlarga bağışladım tep **munacat kıldım**. (NF 272.2)

razi bol- = **hoşnud bol-**: razı olmak.

Hak tebareke ve teala kulındın üç yerde **razi bolur**: biri ol kim tünle turup tatlıg uykusını özinge haram kılıp arıg abdest kılıp namaz kılssa Hak Teala ol kuldın **hoşnud bolur**. (NF 313.11)

Ey Bar Hudaya sen Osmandın **hoşnud bolgıl** takı **razi bolgıl**. (NF 124.16)

ruza bol- = **ruza tut-**: oruç tutmak.

Eger **ruza bolsanız** başıñızga yağ sürtünj takı mehasinıñızka hem yağ sürtünjler todaklarıñızka hem yağ sürtünjler. Sizlerni kişi körse hali taam tenavul kılıp turur tep sakınsun takı sizniñ **ruza tutganıñızni** heç kişi bilmesün. (NF 405.16)

sabır kıl- = **sabır et-**: sabretmek.

Sabır kıldı, tekellüf birle **sabır etdi** / sabır, tekellüf birle **sabır etmek**. (ME 191.7)

sabr kıl- = **sabr bagla-**: sabretmek, dayanmak, tahammül etmek.

Tarıka taat kılmak içinde nefsünge **sabır baglagıl** ya takı halklarga risalat tegürmek içinde **sabr kılğıl** kafırlar azarınga Hak sözi fermanını tegürmek içinde **sabr kılğıl**. (NF 9.16,17)

sabr kıl- = **tahammul kıl-**: sabretmek, katlanmak.

Peygambar aleyhisselamnuñ yaranları kafırlar zahmatınga takı meşakkatınga **tahammul kılı** bilmedin peygambar aleyhisselamka şikayat kıldılar erse peygambar aleyhisselam aydı: ey yaranlarım sizler bu kafırlar zahmatınga **sabur kılmakıñız** maña sevüglügrek turur... (NF 323.13)

Men ol sökellikke **sabur kılmakım** kerek erdi. Takı neçeme kim igim takı meşakkatım katıg bolsa **tahammul kılmak** kerek erdim. (NF 326.15)

Munda derecem takı savabum üküş bolgay erdi. İgimke **tahammul kılı** bilmedin barmaklarım uçlarını kestim erse Hak tebareke ve teala maña aydı: men yaratgan barmaklarını **sabur kıl**madın kestiy erse men anı islah kılmazmen tedi. (NF 326.17)

sabr kıl- = **tavakkuf kıl-** = **intizar kıl-**: beklemek.

[ya] Azrail bir zaman **sabr kıl**gıl karındaşım Cebrail kelsün yana bir kurla soñ didarın köreyin tep **tevakkuf kıl**[ldı] erse Cebrail yetip keldi. (KE 237v18)

Ferman andag turur kim eger hacatıñ bar erse hacatıñnı kılğıl. Men saña **intizar kıl**ayın. Derviş aydı: benim ne hacatım bolgay? Velikin **tavakkuf kıl**gıl ekki rekat namaz kılayın takı secde kılayın. (NF 441.10)

sahraka oltur- = **sahraka çık-**: büyük abdestini yapmak.

Körer heç kimerse yok ol buthana içinde. **Sahraka oltur**dı takı ol necasatnı bir yığaç birle cümle butlarnıñ yüzlerine başlarına bulaşturdı takı çıktı. (NF 96.5)

Ol kadar gıdanı az kıldım kim ekki heftede bir **sahraka çık**makğa ihtiyacım bolur erdi. (NF 266.9-10)

secde kıl- = **boyun sun-**: itaat etmek.

Feriştel er kamugları bir yolu ok **secde kıl**dılar yalguz Azazil **secde kıl**madı. Kavluhu Teala: (...) **Boyun sun**madı, ulugsındı, kafirler cümlesindin boldı. (KE 9r8)

Nagah bakar men kökdin ay takı kün takı on bir yılduz tüşüp maña **secde kıl**urlar. (NF 353.8)

secde kıl- = **secde ketür-**: secde etmek.

Bir **secde** nelük **ketür**mediñ? Aydı: maña **secde kıl** tedi kılmadım. (KE 11v15)

selam kıl- = **selam ber-**: selam vermek.

Ya Muhammed bu hurma yığaçı yerindin koñrulup kelsün takı saña **selam bersün** temiş erdi (...) peygambar aleyhisselamka tevazu birle **selam kıl**dı. (NF 35.14,15)

taaccub kıl- = **mütehayyir bol-**: şaşırmaq, hayret etmek.

Yusufnı kördi erse **mütehayyir boldı**. Aydı: adam oğlı içinde takı mundag mu cemallig kimerse bolur ermiş tep **taaccub kıl**dı. (NF 359.7)

takati kalma- = **yaragi kalma-**: gücü kalmamak.

Men okıgan ermes men tedim erse meni tuttı takı katıg kıstı andag kim **takatım kalmadı**. Yana ıda berdi takı aydı: ya Muhammed okıgıl. Men aydım: okıgan ermes men tedim erse ekinç kata meni tuttı takı andag kıstı kim heç **yaragım kalmadı**. (NF 7.16)

taksir kıl- = **darig kıl-**: esirgemek.

...ve eger biz mundag şefakat kılsak anlar takı bizlerdin mahabbatını **darig kıl**mazlar emgeklerini takı hıdmatlarını **taksir kıl**mazlar. (NF 291.14)

talab kıl- = **derhost kıl-**: rica etmek, istemek.

Men seni andag sakındım kim bu Kabeni mendin **derhost kıl**gay tep. Sen bu Kabeni **derhost kıl**madıñ takı teveleriñni **derhost kıl**ur sen tedi erse Abdulmuttalib aydı: Bu teveler benim mülkim turur. Anıñ üçün öz mülkimni **talab kıl**ur men takı Kabe benim mülkim ermez. (NF 42.10)

tasavvur kıl- = **suret kıl-**: zihinde şekillendirmek, göz önüne getirmek.

Suret kıldı nerseni köñlinde, **tasavvur kıldı** nerseni. (ME 187.3)

tavakkuf kıl- = **intizar kıl-**: beklemek.

Ferman andag turur kim eger hacatıñ bar erse hacatıñni kılğıl. Men saña **intizar kıl**ayın. Derviş aydı: benim ne hacatım bolgay? Velikin **tavakkuf kıl**ğıl ekkı rekat namaz kılayın takı secde kılayın. (NF 441.10)

tedarük kıl- = **tedarük et-**: çare bulmak, düzeltmek.

Tedarük kıldı taksirga, kalıklığına *tedarük etdi*. (ME 206.4)

tefekkür kıl- = **endişe kıl-**: düşünmek.

Heç **endişe kıl**maz erdiler kim bu dünya bizke kim zahir boldı halal mu turur ya takı şübhelig mü turur ya takı haram mu turur tep **tefekkür kıl**madın yüzün tüşer erdiler. (NF 393.2)

teferrüc kıl- = **nazzara kıl-**: bakmak.

Men takı anıñ hıdmatına barıp oturayın takı bu yigitlerniñ ok atkanlarına **teferrüc kıl**ayın tep bardım. (NF 432.10)

Men andag sakındım kim bu derviş bu yigitlerniñ ok atğanıña **nazzara kılur** tep. (NF 432.8)

teferrüc kıl- = **nazar kıl-**: bakmak.

Ya Muhammed Hak Tealadın ferman keldi kim dostum Muhammedni eletgil takı muminler üçün amada kılmış uçtmahka **nazar kıl**sun tedi erse Cebreil aleyhisselam aydı: ya Muhammed Hak Teala saña Kevser havzını ruzi kılıp turur. Avval aña **teferrüc kıl**gıl andın soñ uçtmahka **teferrüc kıl**gıl. (NF 62.3)

teferrüc kıl- = **seyr kıl-**: seyretmek.

Andın soñ melekut alamını **seyr kıl**durdılar. Cümle acayıblarnı maña körgüzdiler. Yetti kat kökni **kezdim teferrüc kıldım** andın arşke bardım takı **arşke teferrüc kıldım**. (NF 318.1,2)

Uçtmahka **nazar kıl**gıl tedi ve takı **teferrüc kıl**gıl tedi erse Cebreil aleyhisselam takı bardı **nazar kıldı**. (NF 61.3)

tefri kıl- = **teşni kıl-**: kınamak, kötü konuşmak.

Peygambar aleyhisselam kaçan mundag saraylarda olturdı kaçan mundag tanaumlar kıldı kim sen kılursen? Üküş **tefriler kıldı** erse Muaviye hatırı munaggaz boldı. (NF 128.6)

Sizin keremünüzdin derhost ol turur kim Ebu Zar Gafarini ündetseñiz kim maña üküş **teşniler kılur** heç hurmet kılmaz yüzüm suyun halayık katında töker. (NF 128.9)

tehir kıl- = **uzak et-**: ertelemek.

Uzak etdi anıñ birle vadeni, tehir kılıştı anıñ birle vadede. (ME 123.5)

tokuş kıl- = **uruş kıl-**: savaşmak.

Ahir zaman bolsa Muhammed Resülullahga bargay, kafirler *birle tokuş kıl*gay. (KE 155v1)

Rûm vilayetide **tokuş kıl**ıp tegme biri yalguz bir mülk aldılar. (KE 107v19)

Her yıl saña ekki miñ tonluk bereliñ takı otuz temür yarık bereliñ biziñ *birle uruş kıl*magıl (NF 144.14)

Yana bu kişinin kayaşları kelip anlar *birle uruş kıldılar*. Arada üküş kimerseler öldiler bu yalğan sözlemek şumlukıdın. (NF 383.9)

ülüş et- = **kısmat kıl-**: paylaştırmak.

Ülüş ettiler anı kim anlar arasında bar, aralarında barını *üleşdiler*, **kısmet kıldılar anı** aralarında. (ME 185.2)

vasiyet kıl- = **nasihat kıl-**: nasihat etmek, öğüt vermek.

Lokman oglunga üç **vasiyyet kıldı**, biri ol kim hatunınga zinhar razıñnı aymagıl, nev-kisedin borç almagıl, [av]an birle dost bolmagıl. Kaçan Lokman vefatı boldı erse oğlu bu üç vasiyyetni sınagayın [te]p bazarga bardı (KE 164r14) atam maña üç **nasihat kılmış** erdi, anı sınagayın tep bu işni kıldım, atam sözi rast çıktı. (KE 164v8)

vefat kıl- = **vefat bol-** = **vefatı bol-** = **fani bol-** = **dünyadın bar-** = **dünyadın nakl kıl-** = **dünyadın rihlet kıl-** = **dünyadın sefer kıl-**: ölmek.

Derhal ol törtünçi kişi **vefat boldı**. Emdi **vefatı bolgan** kişinin diyeti kimnün üze vacib bolur? (NF 188.16)

Yegirmi yeti yıldın soñ Yakub **vefat boldı** yalavaçlık Yusufga tegdi, atasındın soñ yegirmi dört yıl tirildi, andın soñ **vefat kıldı**. Aymışlar: Yakub yalavaç Mısırda **vefat kıldı**, Kenanga eltip koydılar, Yusuf hem Mısırda **vefat kıldı**. (KE 108r4)

Adem **dünyadın rihlet kıldı**, yeti yılda kedin Havvanıñ **vefatı boldı**. (KE 19r20)

Ömer radiyallahu anhu **fani bolmış** kün bir sürüg koyka kurt tepündi... (KE 239r14)

Ya Cebreil bu kün **dünyadın safar kılur** künüm turur ahiratka **rihlet kılur** künüm turur. (NF 88.16)

Kırk kün tamam bolsa muayyan bilgil kim bu hatun kırkıñç kün *öler* takı **dar-i fenadın dar-i bekaga rihlet kılur**. (NF 233.13-14)

Ey halayık biling agah boluñ kim peygambar aleyhisselam **dünyadın bardı** mendin razi erdi Ebu Bekr radiyallahu anhu takı **dünyadın rihlet kıldı** mendin hoşnud erdi. (NF 105.6)

Adem **dünyadın rihlet kıldı**, yeti yılda kedin Havvanıñ **vefatı boldı**. (KE 19r19)

yad kıl- = **zıkr kıl-**: anmak.

Ademdin Süleymanga tegi kamug yalavaçları **zıkr kılur** erdi, kamıgını **yad kıldı** amma Süleymanm **aymadı**, minberdin indi. Süleyman aydı: Asaf bu kün hutbede meni nelük **yad kılmadı**? Asaf aydı: eviñde butga tapunur bar, andag kimersenı hutbede neteg **yad kıl**ayın. (KE 143r10,11,12)

yari ber- = **yövüt et-**: yardım etmek.

Yari berdi aña, **yövüt etdi** aña / **yövüt** / **yari bergen** er, **yövütkegen** er. (ME 51.5)

yakın kel- = **yavuk bol-**: yaklaşmak.

Men saña **yakın kelsem** Tañrıdın yırak tüşer men. Maña Tañrı Tealaka **yavuk bolmakım** yahşırak turur saña **yavuk bolgumça**. (NF 361.2)

zahmat ve meşakkat kıl- = **zahmat ve meşakkat tegür-**: eziyet etmek.

Ve eger munlar İslam keltürmeseler İslam keltürgenlerke **zahmat ve meşakkat kılmasalar** tep sizlernı ağırlar erdi. (NF 110.15)

Beli ya Resulallah seni Mekkeci çıkargaylar. Kafırlar üküş **zahmat ve meşakkat tegürgeyler**. (NF 9.4)

Neçe kim peygambar aleyhisselamka kafırlar **zahmat u meşakkat tegürseler** heç iltifat kılmas erdi. (NF 15.16)

Şimdi, yukarıda sıraladığımız birleşik fiilleri, nöbetleşe kullanılan eş anlamlıları ve karşılıkları anlamlar ile birlikte bir tablo üzerinde görelim:

Birleşik Fiil	Eş Anlamlı Birleşik Fiil	Anlamı
ahd kılış-	söz keşiş-	anlaşmak, sözleşmek
akd kıl-	nikah kıl-	nikahlamak
aklı eksük bol-	harif bol-	bunamak
aklı ket-	behuş bol-, özindin kit-	bayılmak
aklı zayıllı bol-	harif bol-	bunamak
aklınga kel-	öginge kel-, huşinga kel-, özinge	ayılmak

	kel-	
alçaklık kıl-	boyun sü-	İtaat etmek
ata kıl-	keramet kıl-	bağışlamak, ihsan etmek
azar bol-	hatırı mungis bol-	incinmek
bahane kıl-	bahane ketür-	bahane bulmak
bahillik kıl-	darig tut-	esirgemek, cimrilik etmek
bahs kıl-	mücadile kıl-	tartışmak
bang-i namaz okı-	bang-i namaz kıl-	ezan okumak
bahillik kıl-	darig tut-	esirgemek
bevl kıl-	irakat kıl-, suv tök-	Bevletmek, işemek
bezar bol-	terk kıl-	terk etmek, uzaklaşmak
bîhuş bol-	ögsüz bol-	bayılmak
boyun sun-	müsellem bol-	İtaat etmek
cem bol-	cima kıl-, suhbat kıl-	cima etmek
cem bol-	yığın et-	toplanmak
cevab ber-	cevab kaytar-, cevab yarlıka-	mukabelede bulunmak
cihad kıl-	gazat kıl-	cihat etmek
eda kıl-	yeriinge keltür-	eda etmek
eftar kıl-	ruza aç-, agız aç-	oruç açmak
eser kıl-	sirayat kıl-	tesir etmek, içine işlemek
fahişa kıl-	zina kıl-	zina yapmak
faydası teg-	menfaati teg-	faydası dokunmak
fazihat kıl-	rüsva kıl-	rezil etmek
feryad kıl-	ah ur-	feryat etmek

feryad kıl-	ün kıl-	feryat etmek, bağırarak
feryad kıl-	zarılık kıl-	yalvarmak
fıkr kıl-	fıkr et-	düşünmek
gusl kıl-	başlığın yu-, başını yu-	gusletmek
habar ıd-	habar elet-, habar kıl-	haber göndermek
harab kıl-	garat kıl-	öldürmek
harc kıl-	sarf kıl-	harcamak
hazır tut-	hazır kıl-	kendini toparlamak
hıdmat kıl-	bendelik kıl-, ibadat kıl-, taat kıl-	İbadet etmek
hile kılış-	al ediş-	hile yapmak
hisab kıl-	sakış kıl-	nefis muhasebesi yapmak
hızlan kıl-	nusrat berme-	yardımlarını esirgemek
hor kıl-	zelil kıl-	alçaltmak
ibret al-	itibar al-	ders almak
icabat kıl-	cevab ber-	cevap vermek
icabat kıl-	müstecab kıl-	kabul etmek
iltifat kılma-	nazar kılma-	yüzüne bakmamak
inkıyad kıl-	boyun ber-	itaat etmek
iman keltür-	islam keltür-, müslüman bol-	müslüman olmak
isticab bol-	icabet bol-	kabul olmak
istidad kıl-	amada kıl-	hazırlık yapmak
istigfar kıl-	tevbe kıl-	İstiğfar etme, tevbe etme
işsiz bol-	işdin kal-	işini kaybetmek
karañu bol-	zulmani bol-	kararmak

kasd kıl-	itikat tut-	niyetlenmek
kaza bol-	fevt bol-	geçme
keramet kıl-	ata kıl-	ihsan etmek, vermek
kısmat kıl	sadaka kıl-	dağıtmak
kuble kıl-	kuble ber-	öpmek, öpücük kondurma
küç ediş-	zulüm kılış-	birbirine zulm etmek
küç kıl-,	zulm et-, küç tegür-	zulmetmek
melamet kıl-	ayb kıl-	ayıplamak, kınamak
muhakkak bol-	rastka çık-	gerçekleşmek
muharrar kıl-	azad kıl-	azat etmek, bırakmak
muti bol-	munkad bol-, müsellemler bol-, boyun ber-, boyun sun-, boy ber-	itaat etmek, boyun eğmek
müsafihat kıl-	el tutuş-	musafaha yapmak
müşahida kıl-	nazar kıl-	bakmak
müheyya kıl-	amada kıl-	hazırlamak
mülevves bol-	arıgsız bol-	kirlenmek
münacat kıl-	niyaz kıl-	dua etmek, yalvarmak
müstecab bol-	makbul bol-	kabul olmak
müşahide kıl-	nazar kıl-, teferrüc kıl-	bakmak, seyretmek
mütehayyir bol-	taaccüb kıl-	şaşırmak
namaz kıl-	namaz öte-, namaz okı-	namaz kılmak
naz kıl-	avag kıl-	naz yapmak
nakl kıl-	rivayat kıl-	rivayet etmek
nedamet ye-	pişiman ye-, pişiman bol-, pişiman kıl-, ökünç ye-	pişman olmak

nida kıl-	avaz kıl-	seslenmek
niyaz kıl-	münacat kıl-	yalvarmak
razi bol-	hoşnud bol-	razı olmak
sabır kıl-	sabır et-	sabretmek
sabr kıl-	sabr bağla-	sabretmek, dayanmak
sabr kıl-	tahammul kıl-	sabretmek, katlanmak
sabır kıl-	tavakkuf kıl-, intizar kıl-	beklemek
sahraka oltur-	sahraka çık-	büyük abdestini yapmak
secde kıl-	boyun sun-	itaat etmek
secde kıl-	secde ketür-	secde etmek
selam kıl-	selam ber-	selam vermek
sust kıl-	küçsüz et-	gevşetmek
takatı kalma-	yaragı kalma-	gücü kalmamak
taksir kıl-	darig kıl-	esirgememek
talab kıl-	derhost kıl-	istemek, rica etmek
tavakkuf kıl-	intizar kıl-	beklemek
tasavvur kıl-	suret kıl-	zihinde şekillendirmek
tedarük kıl-	tedarük et-	çare bulmak, düzeltmek
tefekkür kıl-	endişe kıl-	düşünmek
teferrüc kıl-	nazzara kıl-, nazar kıl-	seyretmek
tehir kıl-	uzak et-	erteleme
terfi kıl-	teşni kıl-	kınamak
tokuş kıl-	uruş kıl-	savaşmak
ülüş et-	kısmat kıl-	paylaştırmak

vasiyet kıl-	nasihat kıl-	nasihat etme, öğüt verme
vefat kıl-	vefat bol-, vefatı bol-, fani bol-, dünyanın bar-, dünyanın nakl kıl, dünyanın rihlet kıl-, dünyanın sefer kıl-	ölmek
yad kıl-	zıkr kıl-	anmak
yari ber-	yövüt et-	yardım etmek
yavuk bol-	yakın kel-	yaklaşmak
zahmat ve meşakkat kıl-	zahmat ve meşakkat tegür-	eziyet etmek

3.2. Birleşik Fiile Karşılık Fiil

Taradığımız metinlerde söz konusu *Birleşik Fiile Karşılık Fiil* şeklinde kullanılan örnekler şunlardır:

abdest kıl- = **yun-**: abdest almak.

yana Peygamber aleyhisselam ol suv birle **yundi**, **abdest kıldı**. (NF 44.2)

Andın, Cebreil aleyhisselam adakını yerke urdı erse yerdin çeşme peyda boldı. Ol çeşmedin **yundi** takı ekki rekat namaz kıldı takı aydı: ya Muhammed men **yunmı**şım teg **yungıl** takı men namaz kılmışım teg namaz kılğıl tedi erse... (NF 10.12)

Biz ekegü siziñ huzuruñuzda **yunalıñ**. Eger **yunmakı**mızda nuksan bolsa kerem kılıñ bizke aytu beriñ. (NF 171.16)

Ebu Hanife ol kimerse erdi kim otuz yıl yatsıg namazınıñ **yunugı** birle erte namazını kıldı. (NF 191.7)

İmam Ahmed Hanbelke hürmet kılıp imamdın astın **yundum** (önceki cümlelerde abdest kıl-) erse Hak Teala maña aydı: sen bizim aziz kulumuzga hürmet kıldıñ ağırladıñ erse biz takı saña rahmat kılduk tedi. (NF 222.4,5)

afv kıl- = **keçür-** = **bağışla-** = **yarlıka-**: affetmek, bağışlamak.

Sen **keçürgil** takı **afv kılğıl** Peygamber aleyhisselamka suhbat kılğanı üçün tedi erse ol takı **afv kıldı**, **bağışladı**. (NF 129.10,11)

Tilesem **azab kıl**sam amma **afv kılmak**, **keçürmek** sevügrek tedi. (KE 212r17)

Ya Rebbi eger kavmunı azab kılsañ kullarıñ tururlar heç çaraları yok ve eger munlarını **yarlıkasañ** sen hemişe yazuklarını örtgen turursen. (NF 116.1)

agaz kıl- = **agazla-**: başlamak.

Ekegü biri biringe mukabil turdılar takı kılıçlarını süngülerini rast kılıp harb kılı **agazladılar** erse... (NF 299.10)

Kaçan kim ademiniñ ahir halı bolsa Azrail canını kabz kılı **agaz kıl**sa... (NF 439.13)

arasta kıl- = **beze-**: süslemek.

Özini **bezemiş** türlüğ türlüğ bezekler birle **arasta kılmı**ş. (NF 398.11)

azar bol- = **azarlan-**: incinmek.

Muaviya bir kün Yeziddin **azar boldı**, hatırı mungis boldı. (NF 291.8)

Tereñ arık tapa yolçıladılar, ayak yalañ kılsa etin tenin köreliñ tep. Meryem olardın **azarlandı**. (KE 169v8)

azar kıl- = **azarla-**: incitmek.

Kimersenı **azar kılmış** bolsañız özr kılıñ, hoşnud kılıñ. (KE 74r13)

Ata ana ogul kızka bir iş buyursa bu ogul kız uf tese **azarlamış** bolur. (NF 285.1)

barlu bol = **bayı-**: zengin olmak, zenginleşmek.

Barlu boldı, **bayıdı**. (ME 43.7)

batıl kıl- = **buz-**: boşa çıkarmak.

Men munça teñlig mekr ü hile kıldım sen kamugını **buzduñ batıl kıldıñ**. (KE 244r1)

beri bol- = **yıgln-**: uzaklaşmak.

Bir yaña turdı halklardın, **yıglnı** budunlardın, **beri boldı** bodunlardın. (ME 157.1)

bey^c kıl- = **sat-**: satmak.

Yusufnu **bey^c kılıp satar** halde Arabini kördiler. (KE 78v12)

beyan kıl- = **ayt-**: söylemek, anlatmak.

Dihyeke sordı kim Bu Ahmedniñ sıfatlarını maña **aytu bergil** tep Dihye takı Peygambar aleyhisselam sıfatlarını tamam **beyan kıldı** erse... (NF 80.16)

bismil kıl- = **boguzla-**: (hayvanı) kesmek.

Bismil kıldı kurban yılkısm, **bogazladı** bogazlagu nerseni. (ME 105.8)

bizar kıl- = **çıkır-**: uzaklaştırmak, kurtarmak.

Çıkardı anı *boredın*, **bizar kıldı** anı *boredın*. (ME 1.7)

boş kıl- = **aç-**: boşaltmak, açmak.

Açtı anıñ yolını, **boş kıldı** yolını. (ME 106.3)

boyun alış- = **kucuş-**: kucaklaşmak.

Aymışlar: bir hatun eri birle nezzarega çıkmış erdi, kaçan sahabelerniñ andag sançışıp ölgenlerin kördiler erse ekegü **boyun alışıp** tokuştılar, şehid boldılar. (KE 224v16)

Kuçuştı anıñ birle, **boyun alıştı** anıñ birle. (ME 117.1)

bükri bol- = **egil-** : kambur olmak.

Egildi karı, **bükri boldı** karı. (ME 99.2)

cem kıl- = **yığ-**: (insanları) toplamak, bir araya getirmek.

Peygambar aleyhisselam Sabit bin Kaysga aydı kim: Kavmuñni **cem kılğıl**. Sabit takı cümle ensarılarnı **yıgdı**. (NF 256.1)

cem kıl- = **yığ-**: toplamak, mal biriktirmek.

Üç neerse birle erte keçe kelgey men: mal **cem kılmakga** tahris kılğay men. Kaçan kim munlar mal **yıgmakga** haris bolsalar halaldın takı cem kılğaylar haramdın takı **cem kılğaylar**. (NF 397.6)

cem bol- = **yıgıl-**: toplanmak.

Yıgıldıdar, **cem boldıdar**. (ME 130.2)

davat kıl- = **ünde-**: davet etmek, çağırmaq.

Basranıñ ulugları **davat kılıp ünderler** ol takı barur takı aşlarını yeyür tediler erse... (NF 146.6)

Emr-i maruf kılmak takı nehy-i münker kılmak halayıkni Hak Teala yolinga **ündemek davat kılmak**... (NF 410.7)

def kıl- = **keter-** = **kav-**: def etmek, uzaklaştırmak.

Bu dünya maña bir surat bolup köründi takı tiledi kim maña kelse. Men **def kıldım**, **keterdim**. (NF 100.1)

On böri kelip Yusufni kapsamış helak kılgu teg hamle kılurlar, Yakub tag tepesinden bakar yana bir böri ol börilerni **kavar**, Yusufdın **def kılır**. (KE 69r4)

defn kıl- = **köm-:** defnetmek, gömmek.

Eger Peygambar aleyhisselamnuñ mezarınıñ kufli kilidsiz özi açılsa meni Peygambar aleyhisselam hıdmatına **defn kıl**gaysız ve eger kufli özi hıdmatında açılmasa musulmanlar guristanına eltip **köm**geysiz tedi. (NF 103.16)

dünyake kel- = **tug-:** doğmak.

İnşaallah temekni unutdı, ol keçe kamug hatunlarığa bardı seksen tokuzı hamile bolmadı birisi hamile boldı, bir oğlu **tugdı**. (KE 145v15)

Cuhudlar peygambar aleyhisselam **dünyake kel**mezdin oza çerigke barsa erdiler peygambarnı şefi kılur erdiler. (NF 419.15)

ehya kıl- = **tirgüz-:** canlandırmak, ihya etmek.

Sen Muhammed Resulullah sünnetini **ehya kıl**gaysen takı **tirgüz**geysen. Peygambar aleyhisselam sünnetini andag **tirgüz**geysen kim sendin oza hem bir kimerse andag **tirgüz**miş bolmagay. (NF 192.4)

erklig bol- = **erklen-:** yetkili olmak, yetkili hale gelmek.

erklig boldı işge, erklendi işge, iyelik kıldı işge. (ME 153.6)

feryad kıl- = **çakır-:** feryad etmek, bağırmaq.

Bu kimerse **feryad kılur** kim men dünyanıñ bedbahtı boldum takı ahiratınıñ hem bedbahtı boldum takı ebedi tamugluk boldum tep **çakırur**. (NF 136.12-13)

Kırk kün kararsız bolup **feryad kılı çakırur** erdi. Kırkıñç kün öldi erse... (NF 345.16)

feryad kıl- = **yıgla-:** ağlamak.

Bu ogul tonını yırttı takı **feryad kılı** evke keldi takı aydı kim Kaydum atlıg yerde ammumnı öltürmişler tep **yıglayu** keldi erse... (NF 339.14)

gazab kıl- = **gazabı kel-** = **gazablan-:** sinirlenmek, öfkelenmek.

Bukündin soñ sen maña kelmegil sen benim birle sözleşmegil tep **gazab kıldı**. (NF 434.12)

Halifanıñ **gazabı keldi** takı aydı. Vallah eger sen kazilikni kabul kılmasañ seni zındaña katgaymen. (NF 196.7)

Ebu Leheb **gazablandı** takı aydı. (NF 14.11)

Ebrehe iñen **gazablandı** takı ant içti kim... (NF 41.15)

gazat kıl- = **uruş-**: savaşmak.

Peygambar aleyhisselam yigirmi tokuz **gazat kıldı**. Tokuz gazatta özi takı kafir birle **uruştı**, yigirmi gazatta sahabalar **uruştı**, özi **uruşmadı**. (NF 6.13)

Ya Rebbena, men **gazat kıldım**, kafirlar birle **uruştum** seniñ diniñni yüksek kılmak üçün takı seniñ hoşnudlukun üçün **uruştum**. (NF 406.11)

habar ber- = **bildür-** = **tegür-** = **añlat-**: haber vermek, bildirmek, anlatmak.

Habar berdi aña işni, **tegürdi** aña işni, **bildürdi** aña işni. (ME 13.2)

Bildürdi aña işni, añdurdı aña, **habar berdi** aña. (ME 65.2)

2. anlatmak, öğretmek.

Ya Abdullah men saña **habar bereyin** mü kim ruza neteg tutmak kerek? (NF 260.13)

Beli ya resulallahi **habar beriñ**. (NF 260.14)

Añlatdı aña, **habar berdi** aña. (ME 72.7)

halas bol- = **kurtul-** = **katul-**: kurtulmak.

Ya Haris kim kim Hak tebareke ve tealanıñ Kelamını bilip anı rastka tutup anıñ birle amel kılsa kıyamatta **kurtuldı** takı kim kim öz dininiñ kadgusın yese tamugdın **halas boldı**. (NF 200.14)

Hak inayadı seniñ birle iñen ulug turur mendin sen **halas bolduñ** tep. Men aytur men Henuz sendin **katulmadın** turur men ahir nefesim iman birle çıkgay andın soñ seniñ vesveseñdin **halas bolgaymen** tep aydım. (NF 227.9, 10-11)

Andın soñ bu çipçuklarınıñ zahmatıdın **halas bolgaysen** tedi erse ol alim takı andag kıldı erse ol zahmatdın **halas boldı**. Emdi takı kayu kimerse namaz içinde teşvişdin takı vesveselerdin **halas bolayın** tese cümle vesveselerniñ başı dünya mahabbatı turur. (NF 245.4,5)

Ey alim men saña bir neerse ögreteyin ol işni kılur bolsañ bu çipçuklarınıñ zahmatıdın **kurtulgaysen** tedi erse... (NF 245.1)

hali bol- = **arıl-**: boşalma, temizlenme.

Ey hoca emdi bu hatunun oğlan tugurmakka salih boldı, rahmı arıldı, **hali boldı** ol yağlar cümle sızdı. (NF 234.14)

harc kıl- = **çıkar-**: harcamak.

Ol kafir bolgan miñ altun **çıkar**dı takı bir mamur bustan satgın aldı takı miñ altun **harc kıldı** bir körklüg kız aldı takı miñ altun **harc kıldı** takı bir bağıça aldı içinde bir köşk bina kıldı takı miñ altun harc kıldı takı kullar, karavaşlar aldı. (NF 424.9,10)

harc kıl- = **yokat-**: harcamak, tüketmek.

Seza degül yerge **harc kıldı** malnı, **yokattı** malnı. (ME 71.8)

hasıl kıl- = **bul-**: elde etmek, bulmak.

Bir anca suv **hasıl kıldı**, Osmannı odgardı suv **buldum** ağız açğıl, tedı. (KE 241r3)

havale kıl- = **ber-**: göndermek, vermek.

İlahi, bela tegmişde sen biziñ birle bolsañ, ol anca belanı bizge **havale kıl**sañ, kabul kılğaymız, tediler. (KE 10v21)

Kim meni tiledi erse meniñ hazinem içinde kayu bela ulugrak erse ol belanı aña **berürmen**. Aydılar: İlahi, ol bela **bermişde** sen biziñ birle bolğay musen? (KE 10v19)

hayal kıl- = **san-**: sanmak, zannetmek.

Yani Yunus övkelig bardı, andag **hayal kıldı** kim biz anıñ üze kadir ermesmiz. Sual: Mevli yalavaçınga mundag **sanmak** reva bolur mu? (KE 156v7)

Kuş havadın körüp et **hayal kılıp** alıp uçtı. (KE 164r2)

Biz sizlerni aşlık algalı kelgen satıgçılar **hayal kılduk**, sizler hod ogrılar ermişsiz. (KE 96v9)

hazır bol- = **yıgıl-**: toplanmak.

Mevli Teala vahy kıldı: kamug uçkan yügürgenlerge fılan kün Süleyman konuklukınga **hazır boluñ**. Süleyman kamug ademi, divlerge haber kıldı fılan kün **yıgılıñ** tep. (KE 138v2)

hazır kıl- = **ketür-**: getirmek.

Hazır kıldı aña nersen*i*, **ketürdi** aña nersen*i*. (ME 12.8)

helak bol- = **yokal-** = **öl-**: ölmek.

Bu şehir halkı Hak Tealanın gazabı birle **helak bolmış** halayıklar bolgaylar ve eger öz yastukları üze **ölmüş** bolsa erdiler biri birlerini kömgeyler erdi. (NF 394.10)

Cebreil közi cerahatga tüşdi erse yarıldı **helak boldı**. Andın soñ As bin Vabek keçti, Cebreil adakına nazar kıldı, derhal tiken sançtı, etleri yarıldı derhal **öldi**. (KE 203v5)

Ölerde kulıga aydı: munı tutgıl. Kulı aydı: kimni tutayın, kimerse körinmes. Bu sıfat **helak boldılar**. (KE 203v9)

Bu munça tınlıglarda eñ ilki çökürge **helak bolgay**, anda kedin adınları **yokalu** başlagay. (KE 114v16)

helak kıl- = **tüket-**: yok etmek.

Hakikatta kine takı hased mumin kulnuñ hasanatını takı edgülüklerini **helak kılur** takı **tüketür** neteg kim ot otunı **helak kılur** takı **tüketür** tep aydı. (NF 411.14)

heybet tüş- = **kork-**: korkmak.

Kaçan kim keldi tediler erse *içimke* **heybet tüşti katıg korktum**. (NF 311.8)

hor gör- = **yüñül tut** = **horla-**: küçük görmek, küçümsemek, aşağılamak.

Horladı anı, **hor kördi** (anı). (ME 216.7)

Horladı anı, **yüñül tutdı** anı. (ME 204.2)

husumat kıl- = **tartış-**: tartışmak, münakaşa etmek, kavga etmek.

Bir kün bir hatun eri *birle* **husumet kılıp tartışu** azaga keldiler. (KE 21v4)

hürmet kıl- = **agırla-**: hürmet etmek, ağırlamak.

İmam Ahmed Hanbelke hürmet kılıp imamdın astın yundum erse Hak Teala maña aydı: sen bizim aziz kulumuzga **hürmet kıldın agırladıñ** erse biz takı saña rahmat kılduk tedi. (NF 222.4,5)

Zinhar ol imamı **agırlañ** takı **hürmet kılıñ** takı bizdin özür kılıñ. (NF 226.11)

ıda / ıya ber- = **boşa-** = **kod-**: serbest bırakmak.

Meni tuttı takı katıg kıstı andag kim takatım kalmadı. Yana **ıda berdi** takı aydı: ya Muhammed okıgıl. Men aydım: okıgan ermes men tedim erse ekinç kata meni tuttı takı andag kıstı kim heç yaragım kalmadı. Yana **boşadı** yana aydı: ya Muhammed okıgıl. (NF 7.16,17)

Ya Muhammed meni **kodgil** men rücu kılayın saña zahmat tegürmeyin tedi erse peygambar aleyhisselam aydı: ya Rebbi eger rast aysa sen **ıda bergil**. (NF 20.16)

Boşadı bulunnı, **ıya berdi** esirni / ıyınmış bulun (ME 25.6, 7)

ırak kıl- = **yırat-**: uzaklaştırmak.

Yıratdı anı, **ırak kıldı** anı. (ME 57.7)

ıglig bol- = **ig ye-** = **sökel bol-** = **ıglen-**: hastalanmak.

İglendi, **ıglig boldı**, **ig yedi**. (ME 185.2)

Hasan Hüseyin radiyallahu anhuma ekegü **sökel boldılar**. (NF 140.3)

Kendü ağır **sökel boldı**. (ME 22.8)

ıglig kıl- = **ıglet-**: hastalandırmak.

İglig kıldı anı, **ıgletdi** anı. (ME 42.3)

ıkamet kıl- = **tur-**: yerleşmek, kalmak.

Ol Kenan elinde **ıkamet kıldı** takı ol elde **turdı**. (NF 219.6)

ıkram kıl- = **ıkram u ızaz kıl-** = **agırla-**: ağırlamak, hürmet etmek.

Bir kün Yakub peygambar aleyhisselam Yusuf katinga kirdi takı Yusuf Peygambar atası Yakub Peygambarka **ıkram ve ızaz kılı** kopmadı erse Tanrı Teala Yusuf Peygambarka vahy ıda berdi takı aydı ya Yusuf sen Mısır padşahı boldum tep ataş Yakubnı **agırlamadıñ** ol kirmişde örü kopup anar **ıkram kılmadıñ**. (NF 287.8,10)

ıstinca kıl- = **arın-** = **yu** = **süpür-**: taharetlenmek.

İstinca kıldı, **yudı kötni** ya **süpürdi**. (ME 222.6)

Taş *birle* **ıstinca kıldı**, **arındı** taş birle. (ME 210.3)

itimad kıl- = **man-**: inanmak.

Biz cümle bu sözünüzke **manduk**, **itimad kılduk**. (NF 103.10)

ittiba kıl- = **uy** = **kör-**: itaat etmek.

Öz havalaringa **uydılar**, öz nefsleri tileklerine **ittiba kıldılar**. (NF 35.8)

Saña **ittiba kılıp** kim kim musulman bolsa cümlesinge ne sevab erse yalguz saña ol sevab bolgay ve eger musulman bolmasañ saña **köre** kim kim musulman bolmasa cümlesinge ne ikab bar erse yalguz saña ol ikab bolgay tedi. (NF 79.3)

izaz ve ikram kıl- = **ikram kıl** = **agırla-**: hürmet etmek.

Bir kün Yakub peygambar aleyhisselam Yusuf katinga kirdi takı Yusuf peygambar atası Yakub peygambarka **ikram ve izaz kılı** kopmadı erse Tanrı Teala Yusuf peygambarka vahy ıda berdi takı aydı: ya Yusuf sen Mısır padşahı boldum tep atañ Yakubnu **agırlamadıñ** ol kirmişde örü kopup añar **ikram kıl**madıñ. (NF 287.8)

kabışık et- = **ögün-**: öğünmek.

Laf urdı, **kabışık etdi**, **ögündi**. (ME 175.6)

kadgulug bol- = **kadgu ye** = **kadgur-**: üzölmek.

Üçünçi hamla kılayın temiş erdi atı kaçtı takı bu gazini meydandın çıkardı yırak keterdi erse bu gazi iñen **kadgulug boldı** gazat savabıdın mahrum boldum tep **kadgurdı**. (NF 299.13)

Hemişe **kadgulug bolur** erdi kim munça nimet Hak Teala maña berdi men öler bolsam malım cümlesi zayı bolgay tep **kadgurur** erdi. (NF 233.7)

Kadgu yemen, Muhammed tirig turur. (KE 223v16)

Abdullah **kadgulug boldı**, Muaviye aydı: sen **kadgurmagıl**. (KE 243v5)

kanaat kıl- = **tap kıl-** = **barın-**: yetinmek, kanat etmek.

Tap kıldı az *birle*, azga **kanaat kıldı**, **barındı** az birle. (ME 175.1)

kara bol- = **karar-**: kararmak.

Kara boldı, **karardı**. (ME 163.3)

karı bol- = **karı-**: yaşlanmak.

Karıdı, karı boldı. (ME 105.8)

kay kıl- = **kus-**: kusmak.

Peygambar aleyhisselam aydı: Ey zaifa bu kadah içinge **kay kılğıl** (kay, **kuskıl** temek bolur. (NF 389.4)

kesb kıl- = **işle-**: çalışmak.

Ey miskin, ihtimal bar saña Tañrı Teala birkaç yıl takı ömür berse sendin abuşkalar takı bar saña yatmak kerekmez. Turgıl, **kesb kılğıl**. Tañrı Teala saña tiriglik berse kişike muhtac bolmagıl tep köñlümke tüşti erse yana **işleyü** başladım. (NF 435.12-13)

kesig ediş- = **kesiş-**: bahse girişmek.

Fal kemşişdi anıñ birle ya uruştı anıñ birle / **kesig edişdi** anıñ birle nerse üze, **kesişdi** anıñ birle nerse üze. (ME 115.7)

kısmat kıl- = **ülüş et-** = **üleş-**: paylaşmak.

Ülüş ettiler *anı* kim anlar arasında bar, aralarında barını **üleşdiler**, **kısmet kıldılar** anı aralarında. (ME 185.2)

kurtka bol- = **abuşka bol-** = **karı-**: yaşlanmak.

Karıdım kurtka boldum bu kün sendin üç hacetim bar reva kılğıl. (KE 109r8)

Yigitlikim bardı, **karıdım** ölüm yavuk boldı. (KE 91r3)

Atamız **abuşka bolup** turur, kelmekke kudratı yok. (NF 113.11)

Adam oğlı **karıyur**, **abuşka bolur** takı ekki neerse adam oğlı birle heç **karımaz**. (NF 433.7)

Karıdı, abuşha boldı. (ME 102.3)

kuble kıl- = **öp-**: öpmek.

...peygambar aleyhisselam Hasange **kubla kıldı** yüzindin **öpti** erse... (NF 292.1)

lanat kıl- = **sök-:** lanet etmek.

Kaçan kim peygambar aleyhisselam Zühre yılduznu körer bolsa köñlinge Harut Marutnu azdurgan Zühre tüşer erdi takı ol Zühreke **lanat kılur** erdi takı aytur erdi kim: ol melune sebebidin ekki arıg feriştelere muakib boldılar tep aytur erdi velikin Zühre yılduzga **sökmez** erdi. (NF 367.14)

malum bol- = **bil-:** bilmek.

Biz cümle feriştelere **malum boldı** kim köñülde mal mahabbatı yok ermiş Hak Tealanıñ mahabbatı bar ermiş tep **bildük** tedi takı tonlarını kaytardı. (NF 212.14)

Ey İblis men Ayyub peygambarnı andag **bilürmen** kim eger ol derviş bolsa heç neersesi bolmasa takı maña taatını takı ibadatını eksitmegey tep aydı erse iblis-i lain aydı: ya Rebbi maña takı **malum bolsun**. (NF 329.5)

medh kıl- = **ög-:** övmek.

Ol kızın kim meni **medh kıldı**, **ögdi** meni edgü bolgay tep sezdi anı kabul kıldım. (NF 114.10)

Arañızda dostluk takı ülfet yok erdi Hak tebareke ve teala arañızda ülfet kemişti tedi ensarılarnı üküş **ögdi**. (NF 76.13)

men kıl- = **yıg-:** uzaklaştırmak.

Ya Aba Salebe edgülükke buyurgıl takı yamanlıkdın **men kıl**gıl. (NF 304.6)

Üçinçi yol hakkı ol turur kim muminlarnı edgülükke buyursañız takı yamanlıkdın **men kıl**sañız. (NF 305.11)

Ve yenhevne anil münker takı biri birini yamanlıkdın **yıgarlar**. (NF 305.14-15)

mensuh bol- = **köteril-:** hükmü kaldırılmak.

Aymışlar: bu hükm ol vaktde erdi kim islam zaif erdi, kaçan islam kavi boldı erse bu hükm **köterildi** *faktalü'l-müşrikin* ayeti birle **mensuh boldı**. (KE 205v3)

meşhur kıl- = **duydur-:** duyurmak, yaymak.

Meşhur kıldı anı / duydurdı. (ME 13.7)

muanika kıl- = **kucuş-**: kucaklaşmak.

Kayu mumin ve muvahhid hamr içgenge salam berse ya takı anıñ birle musafihat kılsa yani el tutuşsa anıñ birle **muanika kıl**sa yani **kuçuşsa** Hak tebareke ve teala bu kimersenin kırk yılkı makbul tatlarını habata kılğay ol hamr içgeni ağırlaganı üçün tep aydı. (NF 362.15)

mufahirat kıl- = **küven-**: övünmek.

Bu sözni takı **küvenü mufahirat kılı** aymas men. (NF 36.16)

Peygambardın soñ **mufahirat kılıp** aytur erdi kim: benim köksüm üze can berdi takı soñ halında benim yarımını özinin yarı birle cem kıldı tep **küvenür** erdi. (NF 90.7)

muhkem bol- = **orna-**: yer etmek.

Sizlernin islamlarınız takı imanlarınız köñlünüzde **ornap** turur andag **muhkem bolup** turur kim neçeme ulug bela u mihnet kelse sizler sabur kılubilirsiniz. (NF 76.7)

münevver bol- = **komi-**: parlamak.

Bu yüzügnün nuri nedin munuñ teg **münevver bolup** turur? (NF 320.12)

...yüzi **komi**yur. (NF 320.10)

müteferrik bol- = **takıl-**: dağılmak.

Bir saat içinde kafırlar hezimet boldılar. Muminler **tagılmış** teg kafırlar **müteferrik boldılar**, kaştılar. (NF 74.4)

Peygambar aleyhisselam yalguz takı bir neçe kişi kaldı. Özgeleri barça **müteferrik boldılar**. Çerig tüşmişdin soñ ol kafırların bazısı kim musulman boldı aydı kim: cümle çerigni **takıtmışdin** soñ bir on kişi kaldı aralarında bir ak katır mungen bar erdi. (NF 72.2)

mütegayyir bol- = **ayna-**: değişmek, rengi atmak.

Bakar men İmam Şafinin yüzi **mütegayyir bolmış** titreyü halı **aynadı**, behuş boldı yıkıldı. (NF 200.2)

Tilegil mendin ne kim tileseñ saña bereyin tedi. Takı şeyhniñ yüzi **mütegayyir boldı** takı halı **aynadı** takı neerse temedi. (NF 318.4)

naz kıl- = **avag kıl-** = **naza-** = **bayı-**: nazlanmak.

Nazadı aña, bayıdı aña, avag kıldı. (ME 38.7)

Naz kıldı tişi, avag kıldı tişi. (ME 168.1)

nazar kıl- = **bak-**: bakmak.

Ya Cebreil bargıl takı uçtmah *tapa nazar kılğıl* tedi erse ekki kata **nazar kılmiş** erdi, **bakar** tört yanında ağır işler üküş emgekler telim taat ve ibadat birle kapsanmış kördi erse... (NF 61.9)

Anlar birle bir meclisde olturalıñ velikin ya Muhammed söz sözler bolsañ bizlerke **bakıp** sözlegil anlarga **nazar kılmağıl**. (NF 380.4)

Bakayın kim ol taat kılur mu ya yok mu? (NF 329.6)

nazil bol- = **en-**: inmek.

Bu hec içinde teşrif künlerinde erdi kim bu sura **nazil boldı**. (NF 83.3)

Kaçan kim bu sura **endi** erse... (NF 83.11)

necat bul- = **kurtul-**: kurtulmak.

Bir tirig çıpçuknı tabre içinde korsalar ölmez kim bu beladın **kurtulsa** ya takı **kurtulmaz** kim uça takı **necat bulsa**. (NF 438.10)

nezzare kıl- = **bak-**: seyretmek.

Bakalıñ, bu ekki çerigdin kayu biri galaba kılğay tep **nezzare kılmak** üçün çıktılar. (NF 71.9)

nida kıl- = **avaz kıl-** = **ünde-**: seslenmek.

Bir zamandın soñ Asma tünek kapugınga keldi ya Fatıma teyü **nida kıldı** erse heç avaz kelmedi takı aydı: ey Hasan Hüseyin anası teyü **avaz kıldı** erse heç cevap kelmez. Yana aydı: ey Mustafa ayalı tep **ündedi** erse heç avaz kelmez. (NF 167.8)

nişanlg bol- = **nişanlan-**: işaretlenmek.

Nişanlg boldı ol neme birle, **nişanlandı** anıñ birle. (ME 147.1)

nişanlg kıl- = **belgüle-**: işaretlemek.

Belgüledi kurban tevesini, **nişanlg kıldı** kurbanlıkını. (ME 13.8)

oyaglık kıl-: tur-: uyanmak, kalkmak.

Ey yaranlarım sizin üze bolsun tünle **oyaglık kılmaklıg**. Sizlerdin oza keçgen ümmetlerniñ edgüleriniñ adatı takı tünle **oyaglık kılmak** erdi. Takı tünle **oyaglık kılmak turmak** Hak Teala hazratında yavukluk turur takı yazuklarını örtgen turur. (NF 313.7,8)

ögüt ber- = ögütle-: nasihat etmek.

Hak tebareke ve teala sizke **ögüt berür** kim Hak Tealanıñ vazını tutup amal kılıp ögüt alıngaysız. (NF 311.17)

Hak tebareke ve tealaka üküş şükür kılğıl heç neerse köñlünge keçürmegil tep muridka **ögütlep** habar ıda berdi erse ol mürid takı sabur kıldı. (NF 325.14)

övke kıl- = övkelen-: öfkelenmek, kızmak.

Övke kıldı anıñ *üze*, **övkeleni** anıñ *üze*. (ME 148.3)

ragbat kıl- = ragbatlan-: arzu etmek, arzulamak.

Kimnüñ kim ragbatı bolsa hec kılmakka uş men baru turur men, benim birle barsun tedi erse üküş sahabalar **ragbat kıldılar**. (NF 37.3)

Kaçan bu ayat nazil boldı erse cümle sahabalar **ragbat kıldılar** gazatka çıkmakga. (NF 124.7)

Suvar bar çimgenler bar çiçekler bar. Anda oynar biz. Ok atar biz. Sen takı bizim birle barsañ bolmaz mu tediler erse Yusuf **ragbatlandı**. (NF 354.1)

reva kıl- = kör-: bir ihtiyacı yerine getirmek.

Meniñ boşugum bar, can açığıdın boşug açığı katıg temişler, meni kodgıl hacetimni **reva kıl**ayın anda kedin seniñ muradıñnı **köreyin**. (KE 82v10)

sabır kıl- = katlan-: sabretmek, dayanmak.

Közüm yarukı, bagrım paresi az kaldı bir zaman **katlan** sançışka **sabr kılğıl**. (KE 247v11)

Zeliha niçe **katlandı**, maksudı hasıl bolmadı. (KE 81r21)

sarıg bol- = sargar-: sararmak.

Sarıg boldı, **sargardı**. (ME 162.7)

secde kıl- = **tapun-**: secde etmek, tapmak.

Bu halk kimge **tapınurlar**? Aydı: bu menare üstindeki horusga, kaçan kün tugsu bu horus çakırur anıñ ünin işitip eki miñ horus çarlar, anda bu halayık aña **secde kılurlar**. (KE 141v5)

sevüglü kıl- = **sevdür-**: sevdirmek.

Sevdürdi aña imannı, **sevüglü kıldı** anıñ tupa müminlikni. (ME 91.2)

sevünçlü kıl- = **sevündür-**: sevindirmek.

Sevünçlü kıldı anı, **sevündürdi** anı. (ME 27.7)

Yakub aydı: ey Arabi, sen meni **sevünçlüg kıldıñ**. (KE 79v16)

seyr kıldır- = **körgüz-**: göstermek, seyrettirmek.

Andın soñ melekut alamını **seyr kıldurdılar**. Cümle acayıblarnı maña **körgüzdiler**. Yetti kat kökni kezdim, teferrüc kıldım andın arşke bardım takı arşke teferrüc kıldım. (NF 318.1,2)

sual kıl- = **sor-**: sormak.

Yana aydı: Resul aleyhisselamka **sorayın** yani **sual kılayın**. (KE 230v15)

Peygambar aleyhisselam Büreyreni ündemiş takı **sormış**: Heç bu hatunuñ Ayışedin yaman iş körmişñ bar mu tep **sual kıldı** erse ol aymış kim men Ayışedin yaman iş körmişim yok. (NF 416.5)

Anlarınñ kanıdın **sormazsız** takı çıbın kanıdın **sual kılursen** tedi erse ol kimerse **sual kılğanı**ña pişiman boldı. (NF 170.1,2)

Ya Haccac ahvalıñ neteg turur tep **sual kıldı** erse Haccac aytur: körürsen ahvalnı **sormak** ne hacat? (NF 346.1)

sual kıl- = **iste-**: sormak.

Andın soñ Agmeşke kim kim mesele **sual kıl**sa erdi ol aytur erdi kim: bargıl bu sualnı Ebu Hanifedin **istegil**. (NF 189.17-190.1)

sual kıl- = **ay-**: sormak.

Şeyh Ebu Said Hazzazka **aydılar**: ya şeyh namazka neteg şuru kılmak kerek tep **sual kıldılar** erse şeyh aydı... (NF 248.15)

İsa peygambar aleyhisselamka **aydılar**: ya İsa bu dünyada heç ev bina kıldınız mu? Bir ev bina kılmanız bolgay mu tep **aydılar** erse... (NF 393.7,8)

İmam Gazalika **sual kıldılar**: namaz içinde köñül hazırlığı ne bolur tep **aydılar** erse... (NF 248.8)

sust kıl- = **küçsüz et-**: gevşetmek, güçsüz bırakmak.

Küçsüz etti işni, **sust kıldı** işni. (ME 43.6)

Kovşatdı anı ya **küçsüz etdi**. (ME 63.2)

şad bol- = **şadman bol-** = **meñlü bol-** = **sevünçlüg bol-** = **sevün-**: sevinmek.

Namazdın çıkıp peygambar aleyhisselam Eyyub-i Ensari evinge kirdi erse Eyyub-i Ensari **şad boldı sevüdi**. (NF 24.16)

Men takı oyğandım takı ijen **sevündüm şad boldum** andag kim ol **sevünge**nimni heç sıfat kılı bilmez men. (NF 271.15)

Sevüdi, **meñlü boldı**. (ME 135.2)

Hadice bu sözdin **sevünçlüg boldı** Mevli hükmiñe muntazır bolup turdı. (KE 187r4)

Adam peygambar aleyhisselam sag yanıña bakar takı **şadiman bolur**. (NF 53.13)

Sevüdi ol neme birle, **sevünçlüg boldı** nerse birle. (ME 12.4)

tabańça ur- = **yańakla-**: tokat atmak, tokatlamak.

Malikniñ kulu keldi takı Yusufnı bir **tabańça urdı** takı: kaçgunçı teğenleri rast ermiş tedi takı üküş melamat kılı teveke mindürdi. (NF 358.15)

Bu er meni **yańakladı**... (KE 74v3)

talab kıl- = **iste-**: istemek.

Yana bazı kavmlar takı seni **talab kıldılar** erse anlarka yer yüziniñ gençlerini bildürdün takı hurmet ve izzet berdiñ. (NF 317.12)

Ey Bar Hudaya kavmlar seni **istediler**. (NF 317.10)

talak ber- = **boşa-**: boşamak.

Uş men talak bereyin takı sen hecdin kayıtsañ takı küyseyñ iddeti tamam bolsa saña nikah kılsam bolgay mu tedi erse Abdullah ibnü Amir sevündi takı üküş dua kıldı erse Hüseyin radiyallahu anhu takı anıñ katında Ümm-i Ubeyhanı **boşadı** ve **talak berdi** takı Abdullah ibnü Amirka hec kılıp kaytıñında cüftlendürdi. (NF 182.12)

Ol hatunum Umm-i Ubeyhaga **talak berdim boşadım**. (NF 180.14)

...Hüseyin radiyallahu anhu takı anıñ katında Umm-i Ubeyhanı **boşadı** ve **talak berdi**. (NF 182.13)

talim kıl- = **öğret-**: öğretmek, yol göstermek.

Yani biz Yusufga mundag **öğretü** berdük, karındaşınıñ bu eda birle alıp kalgıl. Mevli yarlıkı birle erdi, İdi **talim kılı** berdi. (KE 97v11)

tecribe kıl- = **sına-**: imtihan etmek, sınamak.

Feryad kılmañ. Men sizlerni **tecribe kılı** mundag aydım. Bakayın munlar dini içinde tölenip mü tururlar ya takı tölenmedin mü tururlar tep sizlerni **sınadım**. (NF 80.10)

Mal birle **tecribe kılmakı** ol erdi kim Hak tebareke ve teala İbrahim peygambarka üküş mal tavar berip turur erdi. (NF 211.13)

Yana ogul birle **sınamakı** ol erdi kim... (NF 212.15)

Yana can birle **sınamakı** ol erdi kim... (NF 216.6)

tenavul kıl- = **ye-**: yemek.

Ya Resulallah hemişe taam bışursak **tenavul kılır** erdiñiz takı baki kalgan taamnı sizin mübarek elgiñiz tegdi tep teberrük kılıp **yeyür** erdük. Bu kün ne boldı kim bu taamnı **yemediñiz**. (NF 25.10)

Men bu kuşını anıñ birle **yegeyim tenavul kılayın**. (NF 138.2)

Nişe **yemezsiniz?** (NF 297.15)

Bolmasun kim anıñ bustanıdın hurma keltürüp bazarlarda satar bolsalar takı anı bilmedin **tenavul kılsam** tep **yemez** men. (NF 298.1)

Ey Adam takı Havva ekegü bu uçtmah içinde tanaum kılıñ kayu nimet kim tileseriz bu uçtmah nimetidin **tenavul kılıñ** velikin bu bugday yıgaçinga yavumañ takı mundın yemen. (NF 280.6)

terk kıl- = **koy-:** bırakmak, terk etmek.

Hak Teala ol kullardı razi bolur kim hatunını **koyup** ogul kızlarını **terk kılıp** canındın keçip... (NF 313.16-17)

teslim kıl- = **ısparla-:** emanet etmek.

Bu keçe men endişe kıldım kim maña ölüm keldi emdi bu hilafat işini kimke **ısparlagayın?** Bu halifalık işi iñen ağır iş turur tegme kişi bu işniñ uhdasındın çıka bilmegey men bu işni kimke **teslim kılayın** tep kadgurdum. (NF 102.2)

teslim kıl- = **ber-:** vermek.

Men ol camadannı seniñ yarıñka **berdim** tedi erse ol aydı kim: biz ekegü şart kılımış erdük kim biz ekegü cem bolmadın **teslim kılmañ** tep. (NF 203.6)

Biz ekegü kelsek bu camadannı bizke **bergeysiz** takı biz ekegüdin birimiz başka kelse **bermegeysiz** tediler. (NF 203.2,3)

teslim kıl- = **tapşur-:** vermek.

Ey emanat koygan sen anamga aydıñ mu kim bu emanatnı biz ekegü kelmedin **tapşurmagıl** tep. Ol aydı: Aydım. İmam Şafii aydı: andag erse bargıl ol yarıñnı alıp kelgil. Ol emanatnı men saña **teslim kılayın**. Andın başka **teslim kılmak** bolmas şartıñız andag ermiş. (NF 203.12-13,13)

tevbe kıl- = **(işdin) kayıt-** = **yan-:** bir işi yapmayı terk etmek.

Bu işdin **kayıtur** musen ya yok mu? Ve eger **tevbe kılmaz** erseñ seni bu yerde helak kılğay men tedi erse ol ol abid aydı: hala **tevbe kıldım** barmaz men tedi. (NF 411.3,4)

Ey hatun men hakikat **tevbe kıldım** bu işdin **kayıttım**. (NF 219.2)

Yazukumnı aytu beriñ men takı ol yazukdın **tevbe kılayın** takı sizlerke özür kılayın. (NF 355.1)

Sen bir çibin yaraturga kuvvetiñ yok, imdige tegi Teñrimen tediñ, imdi **yangıl tevbe kılğıl**, kamugñı sendin keçürür. (KE 111v11)

ucuz bol- = **en-**: ucuzlamak.

Ucuz boldı narh, **endi** narh. (ME 160.4)

ulug bol- = **ulugsın-**: kibirlenmek.

Men korkar men kaçan kim sen halayık arasında vaz u nasihat kılsañ takı halayık saña itibar kılsalar sen *şışgey* sen takı **ulug bolgay** sen takı özünñi Süreyya yılduzda körgeysen. (NF 372.9)

Neme yavuz kul turur ol kul kim halayık üze **ulugsıngay**. (NF 376.11)

unamashık kıl- = **boy sürme-** = **unama-**: isyan etmek, itaat etmemek.

Unamadı anıñ üze, **boy sürmedi** aña, **unamashık kıldı** aña. (ME 190.5)

yad tut- = **bekle-**: ezberlemek.

Ey yaranlarım, bu ilm üküş rivayatlar **yad tutmak** ermes üküş hadislar **beklemek** ermes. (NF 207.9)

yava kıl- = **yañıl-** = **az-**: şaşırmaq.

Azdı yoldın, **yañıldı** yolını, **yava kıldı** yolını. (ME 2.1)

yavuk bol- = **yakın bol-** = **yakın kel-** = **yavu-** = **yaknaş-**: yaklaşmak.

Bu yıgaçga **yavumañ**, zalim bolgaysız. (KE 8r17)

Yakın boldılar, *yaknaşdılar*. (ME 137.3)

Men saña **yakın kelsem** Tañrıdın yırak tüşer men. Maña Tañrı Tealaka **yavuk bolmakım** yahşırak turur saña **yavuk bolgumça**. (NF 361.2,3)

Comard kimerse Hak Teala hazratında **yavuk bolur** takı uçtmahka hem **yavuk bolur** takı cümle halayıkka hem **yavuk bolur** velikin tamugdın yırak bolur. Takı bahil kimerse Hak Teala hazratıdın yırak bolur hem takı uçtmahdın yırak bolur takı halayıkdın hem yırak bolur velikin tamugka **yakın bolur**. (NF 251.6)

Yavudı, **yakın boldı**. (ME 128.5)

yavuk bol- = **yavu-**: yaklaşmak, cinsel ilişkide bulunmak.

Ya Resulallahı nefsum aytur kim özünñi hası kılığ hatunga **yavuk bolmasun** ogul kız bolmasun eger hatunga **yavusang** ogul kız bolgay. (NF 261.15)

yazuk kıl- = **yaz-**: günah işlemek, hata etmek.

Yazdı, yazuk kıldı. (ME 4.1)

yurt tutun- = **orna-**: yurt edinmek, yerleşmek.

Yurt tutundu elni, ornadı elde. (ME 218.8)

yüñüllük et- = **hoşlan-**: sevinmek.

Hoşlandı, yüñüllük etdi. (ME 166.3)

yürek aldur- = **kork-**: korkmak.

Olar **korktular yürek aldurdılar**, Resul aleyhisselam çıkıp atlanıñ tedi çıkmadılar. (KE 225r7)

Korkmañ, yürek aldurmañ. (KE 222r2)

Bargıl Muhammedilerni **korkıtgıl, yürek aldurup** ala bolsunlar, tediler. (KE 225r4)

zahir bol- = **belgür-**: ortaya çıkmak, belirtmek.

Ol bustan ortasında bir kubba **belgürdi** ol kubba içinde töşekler **belgürdi**. Ol kubba içinde köñül tilegen taamlar **zahir boldı**. (NF 218.1)

Adakın yerge tepdi, bir bulak **belgürdi**, özi taharet kıldı maña takı taharet kıldurdı, eki rekāt namaz kıldı. (KE 194r21)

zaif bol- = **arakla-**: zayıflamak.

Zaif boldı, arakladı. (ME 199.6)

Ey Zeliha seniñ ne zahmatıñ bar kim kündin kün **zaif bolu** turur sen? (NF 360.2)

zayil bol- = **ket-**: gitmek, kaybolmak.

Eger bu taamlarnı kim sizler tenavul kılur siz bizler tenavul kılsak bu alamlar cümlesi *bizdin* **zayil bolur keter** tedi. (NF 295.12)

zulüm kıl- = **kücemle-**: zulmetmek.

Zulüm kıldı zalim, kücemledi kücemci. (ME 191.3)

Şimdi, birleşik fiilin tek fiille karşılandığı eş anlamlılığı tablo üzerinde görelim:

Birleşik Fiil	Eş Anlamlı Fiil	Anlamı
abdest kıl-	yun-	abdest almak
afv kıl-	keçür-, bağışla-, yarlıka-	affetmek, bağışlamak
agaz kıl-	agazla-	başlamak
arasta kıl-	beze-	süslemek
azar bol-	azarlan-	incinmek
azar kıl	azarla-	incitmek
barlu bol-	bayı-	zenginleşmek
batıl kıl-	buz-	(hileyi) boşa çıkarmak
bey ^c kıl-	sat-	satmak
beri bol-	yıgılın-	uzaklaşmak
beyan kıl-	ayt-	söylemek, anlatmak
bismil kıl-	boguzla-	(hayvanı) kesmek
bizar kıl-	çıkır-	uzaklaştırmak, kurtarmak
boş kıl-	aç-	boşaltmak, açmak
bükri bol-	egil-	kambur olmak
cem kıl-	yıg-	(insanları) toplamak, bir araya getirmek
cem kıl-	yıg-	mal biriktirmek, toplamak
cem bol-	yıgıl-	toplanmak
davat kıl-	ünde-	davet etmek, çağırarak
def kıl-	keter-, kav-	def etmek, uzaklaştırmak

defn kıl-	köm-	defn etmek
dünyake kel-	tug-	doğmak
ehya kıl-	tirgüz-	canlandırmak
erkig bol-	erklen-	yetkili olmak, yetkili hale gelmek
feryad kıl-	çağır-	feryat etmek, bağırarak
feryad kıl-	yıgla-	ağlamak
gazab kıl-, gazabı kel-	gazablan-	öfkelenmek, sinirlenmek
gazat kıl-	uruş-	savaşmak
habar ber-	bildür-, tegür-, anlat-	haber vermek, bildirmek, anlatmak
halas bol-	kurtul-, katul-	kurtulmak
hali bol-	arıl-	temizlenmek, boşalmak
harc kıl-	çıkır-	harcamak
harc kıl-	yokat-	harcamak, tüketmek
hasıl kıl-	bul-	elde etmek, bulmak
havale kıl-	ber-	göndermek, vermek
hazır bol-	yıgıl-	toplanmak
hazır kıl-	ketür-	getirmek
helak bol-	yokal-, öl-	ölmek
helak kıl-	tüket-	yok etmek
heybet tüş-	kork-	korkmak
hor gör-, yünül tut-	horla-	küçük görmek, aşağılamak
husumat kıl-	tartış-	tartışmak, münakaşa, kavga etmek
hürmet kıl-	agırla-	hürmet etmek

ıda ber-	boşa-, kod-	serbest bırakmak, salmak
ırak kıl-	yırat-	uzaklaştırmak
ıglig bol-, ig ye-	iglen-	hastalanmak
ıglig kıl-	iglet-	hastalandırmak
ikamet kıl-	tur-	yerleşmek, kalmak
ikram kıl-	agırla-	ağırlamak, hürmet etmek
istinca kıl-	arın-, yu-, süpür-	taharetlenmek
itimad kıl-	inan-	güvenmek
ittiba kıl-	uy-, kör-	uymak, tabi olmak
izaz ve ikram kıl-, ikram kıl-	agırla-	hürmet etmek
kabıslık et-	ögün-	övünmek
kadgulug bol-, kadgu ye-	kadgur-	üzülmek
kanaat kıl-, tap kıl-	barın-	yetinmek, kanaat etmek
kara bol-	karar-	kararmak
karı bol- kurtka bol-, abuşka bol-	karı-	yaşlanmak
kay kıl-	kus-	kusmak
kesb kıl-	işle-	çalışmak
kesig ediş-	kesiş-	bahse girişmek
kısmat kıl-, ülüş et-	ülüş-	paylaşmak
kuble kıl-	öp-	öpmek
lanat kıl-	sök-	sövmek
malum bol-	bil-	bilmek

medh kıl-	ög-	övmek
mensuh bol-	köteril-	hükümü kalkmak
men kıl-	yığ-	uzaklaştırmak
meşhur kıl-	duydur-	duyurmak, yaymak
muanika kıl-	kucuş-	kucaklaşmak
mufahirat kıl-	küven-	övünmek
muhkem bol-	orna-	yerleşmek
münevver bol-	komı-	parlamak
müteferrik bol-	takıl-, tagıl-	dağılmak
mütegayyir bol-	ayna-	değişmek
naz kıl- = avag kıl-	naza-, bayı-	nazlanmak
nazar kıl-	bak-	bakmak
nazil bol-	en-	inmek
necat bul-	kurtul-	kurtulmak
nezzare kıl-	bak-	bakmak
nida kıl-, avaz kıl-	ünde-	seslenmek
nişanlıg bol-	nişanlan-	işaretlenmek
nişanlıg kıl-	belgüle-	işaretlemek
oyaglık kıl-	tur-	kalkmak, uyanmak
ögüt ber-	ögütle-	nasihat etmek
övke kıl-	övkelen-	öfkelenmek
ragbat kıl-	ragbatlan-	arzu etmek, istemek
reva kıl-	kör-	bir ihtiyacı yerine getirmek
sabır kıl-	katlan-	sabretmek

sarıg bol-	sargar-	sararma
secde kıl-	tapun-	secde etmek, tapmak
seyr kıldır-	körgüz-	seyrettirmek, göstermek
sevüglü kıl-	sevdür-	sevdirmek
sual kıl-	sor-, iste-	sormak
şad bol-, şadman ol-, mejlü bol,sevünçlüg bol-	sevün-	sevinmek
tabaça ur-	yañakla-	tokat atmak, tokatlamak
talab kıl-	iste-	istemek
talak ber-	boşa-	boşamak
talim kıl-	öğret-	öğretmek, yol göstermek
tecribe kıl-	sına-	imtihan etmek, sınamak
tenavul kıl-	ye-	yemek
terk kıl-	koy-	terketmek
teslim kıl-	ber-, tapşur-, ısparla-	vermek, iade etmek
teslim kıl-	ısparla-	emanet etmek
tevbe kıl-	kayıt-	tevbe etmek
ucuz bol-	en-	ucuzlamak
ulug bol-	ulugsın-	büyüklenmek
unamaslık kıl-, boy sürme-	unama-	İtaat etmemek, isyan etmek
yad tut-	bekle-	ezberlemek
yava kıl-	az-, yañıl-	şaşırmak
yavuk bol-, yakın	yavu-, yaknaş-	yaklaşmak

bol-, yakın kel-		
yavuk bol-	yavu-	yaklaşmak, cinsel ilişkide bulunmak
yazuk kıl-	yaz-	günah işlemek
yurt tutun-	orna-	yurt edinmek, yerleşmek
yüğüllük et-	hoşlan-	sevinmek
yürek aldur-	kork-	korkmak
zahir bol-	belgür-	ortaya çıkmak
zaif bol-	arakla-	zayıflamak
zayil bol-	ket-	gitmek, kaybolmak
zulüm kıl-	kücemle-	zulmetmek

SONUÇ

Yaptığımız tarama, inceleme ve değerlendirmelerin sonunda çalışmamızda şu sonuçlara ulaştık:

İsim + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiillerin kullanımında isimlerin fiilleştirilmesi ve fiil olarak kullanılması söz konusudur. Ayrıca, bu tür birleşik fiiller anlamca kaynaşmakta ve belli bir kavramı karşılayabilmektedir. Bu anlam kaynaşmasının bir adım ötesi deyimleşmedir, denilebilir.

Fiilimsi + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiillerin kullanımında ise *kılınış* ve *görünüşler* ortaya çıkması söz konusudur. Ayrıca, bu tür birleşik fiillerin *zaman* ve *tarz* bakımından kullanım ve işlev incelikleri kazandıkları da söylenebilir.

Bunlar dışında tespit ettiğimiz diğer önemli noktalar şunlardır:

1. Birleşik fiil, bir yardımcı fiilin bir isim veya bir fiilimsiyle anlamca ve yapıca kaynaşıp kalıplaşmasıyla oluşturduğu fiil yapısıdır.
2. Buna göre, Harezmi Türkçesindeki birleşik fiilleri önce genel anlamda iki gruba ayırabiliriz: 1. *isim + yardımcı fiil*, 2. *fiilimsi + yardımcı fiil*.
3. Taradığımız metinlerde *isim + yardımcı fiil* yapısında, en sık kullanılan yardımcı fiiller *bol-*, *et-*, *ediş-*, *eyle-* / *edle-*, *kıl-*, *yap-* fiilleridir. Bunlar içerisinde en sık kullanılanı ise *kıl-* fiilidir.
4. *isim + yardımcı fiil* yapısında, diğer yardımcı fiillerle kurulmuş birleşik fiiller anlam kaymasına uğramış ve genelde deyimleşmiştir. Bu yapıda isim ögesi, işletme eklerini alabilmekte ve isim grubu olabilmektedir.
5. *et-* yardımcı fiili, Mukaddimetü'l-Edeb'de 17 isimle, Kısasü'l-Enbiya'da 12 isimle, Muinü'l-Mürid'de 2 isimle, Nehcü'l-Feradis'te 1 isimle kullanılmıştır.
6. *et-* yardımcı fiilinin *işteşli* şekli olan *ediş-* sadece Mukaddimetül Edeb'de kullanılır.
7. *yap-* yardımcı fiili, Mukaddimetü'l-Edeb'de *yala* ve *yazuk* isimleriyle 'suçlamak' anlamında; Kısasü'l-Enbiya'da ise *yalgan* ismiyle 'suçlamak, iftira etmek' anlamında birleşik fiil oluşturmuştur.

8. *edle-* / *eyle-* Kıyasü'l-Enbiya'da sadece birer defa *konuk edle-* ve *güman eyle-* şeklinde geçer.
9. *Fülimsi* + *yardımcı fiil* yapısında; *sıfat-fiil* + *yardımcı fiil*, *isim-fiil* + *yardımcı fiil* ve *zarf-fiil* + *yardımcı fiil* şekillerini görmekteyiz.
10. *sıfat-fiil* + *bol*'ta *bol-*, sıfat-fiil ekleriyle birlikte kullanılarak fiile 'niyet, gayret' vb. çeşitli anlam incelikleri kazandırır.
11. *zarf-fiil* + *yardımcı fiil* yapısında yardımcı fiil olarak kullanılan ve asıl anlamını kaybetmiş olan fiil, eklendiği fiili çeşitli yönlerden tasvir ederek fiile 'anilik, sürerlik, yeterlik' vb. anlam katar.
12. Taradığımız metinlerde birleşik fiillerin eş anlamlıları kullanılmıştır. Bunların bir kısmı birleşik fiile karşılık birleşik fiil şeklindeki nöbetleşe kullanımlardır:
hisab kıl- = *sakış kıl-*: 'nefis muhasebesi yapmak',
mütehayyir bol- = *taaccüb kıl-*: 'şaşırmak',
küç kıl- = *zulm et-* = *küç tegür-*: 'zulmetmek'
pişiman bol- = *pişiman kıl-* = *nedamet ye-* = *ökünç ye-*: 'pişman olmak'
13. Taradığımız eserlerde bazen birleşik fiillerin, fiillerle eş anlamlı olarak kullanıldığı da görülür:
abdest kıl- = *yun-*: 'abdest almak'
afv kıl- = *keçür-*, *bağışla-*: 'affetmek, bağışlamak'
azar kıl- = *azarla-*: 'incitmek'
hayal kıl- = *san-*: 'sanmak, zannetmek' vb.
14. Taradığımız eserlerde bir birleşik fiilin birden fazla anlamı olabilmektedir. Ayrıca, bazı birleşik fiillerde ilk akla gelen anlam kişiyi yanıltabilmektedir:
talab kıl-: 'istemek; aramak'
suhbat kıl-: 'arkadaşlık etmek; cinsel ilişkide bulunmak'
hıdmat kıl-: 'hizmet etmek; ibadet etmek, hürmet etmek'
cem bol-: 'toplanmak; cinsel ilişkide bulunmak; birikmek'
gayib bol-: 'gözden kaybolmak; uzaklaşmak, gitmek; ölmek'
magrur bol-: 'aldanmak, kanmak'
meşru kıl-: 'başlamak'

15. *Vefat* kelimesi hem *bol-* fiiliyle hem de *kıl-* fiiliyle *vefat bol-*, *vefatı bol-*, *vefat kıl-*: ‘ölmek’ olarak kullanılmaktadır. Aynı şekilde *pişiman* kelimesi de *bol-* ve *kıl-* fiilleriyle ‘pişman olmak’ anlamında kullanılmaktadır.
16. Birleşik fiillerde dikkat çekici bir nokta da şudur: Her fiilin istediği belirli tamlayıcıların olduğu söylenebilir. Örnek olarak, *namazka meşru kıl-* ‘namaza başla-’, *cima kıldı tişige*, *taamumuz bizge vefa kılmaz* ‘yemeğimiz bize yetmez’, birleşik fiillerinde fiilin istediği ek, yönelme hâli ekidir. *cima kıldı tişini*, *ol nezrni vefa kılsa* ‘o adağı, sözü yerine getirse’ birleşik fiillerinde ise fiilin istediği ek yükleme hâli ekidir. Genel olarak, fiilin alacağı tamlayıcı ekini fiilin anlamı belirlemektedir. Bu da hâl eklerinin birbiri yerine kullanılması görüşünün her zaman doğru olamayabileceğini düşündürmektedir. Bu konuyla ilgili çok çarpıcı örnekler vardır ve çalışmamızda bunlar titizlikle tespit edilmiştir. Bu araştırılmaya değer bir başka konudur.

BİRLEŞİK FİLLER SÖZLÜĞÜ

Çalışmamızda tespit etmiş olduğumuz birleşik fiillerin anlamlarıyla birlikte toplu bir şekilde görülmesinin faydalı olacağını düşündüğümüzden taradığımız metinlerde tespit ettiğimiz sadece *isim + fiil* yapısındaki birleşik fiilleri, fiil unsuruna göre alfabetik olarak dizdik. Birleşik fiilden hemen sonra -varsa- birleşik fiilin hangi tamlayıcı ekini aldığını parantez içerisinde belirttik. Birleşik fiilin anlam(lar)ını verdikten sonra da yine parantez içerisinde birleşik fiilin hangi eser(ler)de yer aldığını eser ad(lar)ının kısaltmasıyla gösterdik.

- agız aç-*: iftar etmek, oruç açmak (KE, ME)
oruç aç-: iftar etmek, oruç açmak (ME)
ruze aç-: 1. iftar etmek, oruç açmak 2. oruç tutmamak (NF, KE)
til aç-: konuşmak, dile gelmek (KE)
köngli açıl-: ferahlamak (NF, KE)
sütdin adır-: süttten kesmek (NF)
mengzi ag-: benzi atmak (KE)
konuk ağırıla-: misafir ağırlamak (KE)
köngli agrı-: kalbi kırılmak, incinmek (KE)
aleyk al-: selam almak, selama mukabele etmek (KE)
asıg al-: faydalanmak (KE)
assu al-: faydalanmak (ME)
beyat al-: biat, söz almak (NF)
borc al-: borç almak (NF, KE)
cevab al-: (selama) karşılık vermek, selam almak (NF)
foyida al-: 1. istifade etmek 2. faydalı olmak, yaramak (NF, ME)
ibret al-: ders çıkarmak, ders almak (NF, KE, ME)
itibar al-: ders çıkarmak, ders almak (NF, ME)
karşu al-: 1. muamelede bulunmak 2. karşılamak (NF)
kısas al-: kısas, öç almak (ME)
kız al-: evlenmek (KE)
kızlıkın al-: bekaretini gidermek (ME)
menfaat al-: faydalanmak, lezzet almak (ME)
ögüt al-: ders almak, söz dinlemek (NF, KE, ME, MM)
öc al-: öç, intikam almak (ME)

- pend al-* ibret almak, ders çıkarmak (KE)
- satgın al-*: satın almak (NF, KE)
- sakıışga al-*: dikkate almak, önem vermek (KE)
- suv al-*: sel basmak, sel götürmek (NF)
- köngül aldur-*: aşık olmak (KE)
- köz aldur-*: kör olmak (KE)
- yürek aldur-*: korkmak (KE)
- elig alış-*: birlikte hareket etmek; el ele tutuşmak. (KE)
- boyun alış-*: kucaklaşmak (KE, ME)
- söz alış-*: anlaşmak (ME)
- darga as-*: idam etmek (NF)
- kaş at-*: kaş göz yapmak (KE)
- cevab ay-*: 1. (soruya) cevap vermek 2. karşılık vermek, mukabele etmek (NF, KE, MM)
- durud ay-*: salavat getirmek (NF)
- duruz (u) sena ay-*: salavat getirmek (NF)
- hamd u sena ay-*: hamdetmek (NF, KE)
- kelime-i şahadat ay-*: kelime-i şehadet getirmek (NF)
- özr ay-*: 1. af dilemek 2. affetmek, özür saymak, addetmek (NF, KE, ME)
- rast ay / ayt-*: doğru söylemek (NF, KE)
- salavat ay-*: salavat getirmek (NF)
- selam ay-*: 1. selam söylemek, göndermek 2. selam vermek (NF, KE)
- söz ay-*: söz söylemek, konuşmak (NF, KE)
- sual ay-*: sormak (KE)
- tekbir ay-*: tekbir getirmek (NF, KE)
- telbiye ay-*: telbiye getirmek (NF)
- tesbih (u) tehlil ay-*: tesbih etmek (KE)
- tevil ay-*: tevil etmek, yorum getirmek (NF)
- vaaz ay-*: vaaz etmek, vaaz vermek (ME)
- yalgan ay-*: yalan söylemek (NF, KE)
- dua ayt-*: dua etmek (NF)
- lanat ayt-*: lanetleşmek (NF)
- lebbeyk ayt-*: telbiye getirmek (KE)
- medh ayt-*: methiye düzmek (NF)
- ögdi ayt-*: övmek, methiye düzmek (ME)
- sena ayt-*: övmek, salavat getirmek (NF)

- tesbih ayt-*: tesbih etmek (NF, KE)
- tesbih takdis ayt-*: tesbih etmek (KE)
- vaaz ve nasihat ayt-*: vaaz etmek (NF, KE)
- yol az-*: yolunu şaşırarak, kaybetmek (KE)
- yoldın az-*: 1. doğru yoldan ayrılmak, azgınlığa sapmak 2. yolunu şaşırarak, kaybetmek (KE)
- könül bagla-*: 1. sığınmak 2. severek, sevgiyle bağlanmak (KE)
- sabır bagla-*: sabretmek (NF)
- hakaret közi birle bak-*: hor gözle bakmak, küçük görmek (NF)
- hor göz birle bak-*: hor gözle bakmak, küçük görmek (NF)
- dünyadın bar-*: vefat etmek (NF, KE)
- erke bar-*: evlenmek (NF)
- fıkrge bar-*: düşünceye dalmak (KE)
- secdeke bar-*: secdeye gitmek, secde etmek (NF, KE)
- uykuga bar-*: uyumak, uykuya dalmak (NF)
- yakın bar-*: yaklaşmak (KE)
- yırak bar-*: uzaklaşmak (KE)
- mühür bas-*: mühür basmak (NF)
- nişan bas-*: mühür basmak (ME)
- uyku bas-*: uyku basmak (KE)
- öfkesi basıl-*: öfkesi dinmek, geçmek (KE)
- yol başla-*: 1. yol açmak, vesile olmak 2. yönlendirmek (KE)
- ant ber-*: yemin ettirmek, söz verdirmek (NF, KE)
- ariyat ber-*: borç vermek (NF)
- arka ber-*: 1. birine sığınmak, sırtını dayamak, güvenmek 2. arkasını dönmek, sırt vermek (KE, ME)
- at ber-*: ad vermek (NF, KE)
- baş ber-*: kendini feda etmek (KE)
- beşaret / bişaret ber-*: müjde vermek, müjdelemek (NF, KE)
- beyat ber-*: biat etmek (NF)
- borç ber-*: borç vermek (NF)
- boy ber-*: boyun eğmek, itaat etmek (NF, ME)
- boyun ber-*: itaat etmek (NF, ME)
- can ber-*: can vermek, ölmek (NF, KE, MM)
- cevab ber-*: 1. (soruya) cevap vermek 2. karşılık vermek 3. cevap vermek, söylemek, anlatmak (NF, KE, ME)

- ceza ber-*: mükafat vermek, karşılık vermek (NF, KE)
- dem ber-*: hastanın iyileşmesi için nefes vermek, üfleme (KE)
- destur ber-*: izin vermek (NF, KE)
- emanet ber-*: borç vermek (KE)
- habar ber-*: 1. haber vermek, bildirmek, söylemek 2. anlatmak, öğretmek (NF, KE, ME, MM)
- icazet ber-*: izin vermek (NF, KE)
- ihtiyar ber-*: seçeneği sunmak, serbest bırakmak (ME)
- ilham ber-*: vahyetmek (KE)
- karar ber-*: 1. karar vermek 2. sebat etmek, sakin olmak, yatışmak (KE)
- karz ber-*: borç vermek (KE)
- kefaret ber-*: kefaret vermek (NF)
- köngül ber-*: bağlanmak, meyletmek 2. aşık olmak (KE)
- kuble ber-*: öpmek, öpücük kondurmak (KE)
- kuvvet ber-*: kuvvet vermek, güçlendirmek (KE)
- küç ber-*: moral vermek (KE)
- küye ber-*: mühlet vermek (ME)
- mühlet ber-*: zaman vermek (NF, KE)
- müjde ber-*: müjde vermek (NF, ME)
- nasihat ber-*: nasihat etmek; açıklama yapmak (NF)
- necat ber-*: kurtarmak (NF, KE)
- nişan ber-*: göstermek (NF)
- nusret ber-*: yardım etmek (NF, KE)
- orun ber-*: yer vermek (KE)
- öğüt ber-*: öğüt vermek, nasihat etmek (NF, KE)
- ötünç ber-*: ödünç, borç vermek (ME)
- pend ber-*: nasihat etmek (KE)
- rahat ber-*: dinlendirmek (NF)
- rıza ber-*: razı olmak, rıza göstermek (KE)
- ruhsat ber-*: ruhsat, izin vermek (NF)
- sakış ber-*: hesap vermek (KE)
- selam ber-*: 1. namazda selam vermek 2. birine selam vermek 3. selam söylemek, selam göndermek (NF, KE, MM)
- sevünç ber-*: müjde vermek, müjdelemek (KE)
- söz ber-*: söz vermek (KE)
- süt ber-*: emzirmek (KE)

- tahsin ber-*: takdir etmek, beğenmek (NF)
- talak ber-*: talak vermek, boşamak (NF, KE)
- tanukluk ber-*: şahitlik etmek (NF, KE)
- talim ber-*: öğretmek (KE)
- ümit ber-*: ümitlendirmek (KE)
- ün ber-*: seslenmek (KE)
- yalga ber-*: kiraya vermek (ME)
- yanut ber-*: karşılık vermek (KE, ME)
- yari ber-*: yardım etmek, destek olmak (NF, KE, ME, MM)
- yelge ber-*: heba etmek, boşuna harcamak (KE)
- yol ber-*: 1. geçmesine izin vermek 2. doğru yolu göstermek (NF, KE)
- yulug ber-*: kurban etmek, feda etmek (KE, ME)
- zahmat ber-*: 1. eziyet etmek, zulmetmek 2. sıkıntı vermek (NF, KE)
- zaman ber-*: zaman vermek (NF, KE, ME)
- habar bil-*: öğrenmek (NF)
- abadan bol-*: bayındır, mamur olmak (NF, KE)
- abuşka / abuşha bol-*: ihtiyarlamak, yaşlanmak. (NF, ME)
- acıg bol-*: ekşimek, acılaşmak (ME)
- aciz bol-*: aciz kalmak, ne yapacağını bilememek (KE)
- aciz ve dermanda bol-*: aciz kalmak (NF)
- aç bol-*: aç olmak, acıkmak (KE)
- açuk bol-*: açılmak (ME)
- âgâh bol-*: haberdar olmak (NF)
- agır bol-*: 1. ağırlaşmak, hantallaşmak, işlevsiz hale gelmek 2. güçleşmek (NF, KE)
- agrıg bol-*: 1. hastalanmak 2. yaralanmak (KE)
- agrıklıg bol-*: hastalanmak (KE)
- ak bol-*: ağarmak, beyazlaşmak (KE, ME)
- âmâda bol-*: hazır olmak, hazırlanmak (NF)
- âmân bol-*: emin olmak, kurtulmak (KE)
- anuk bol-*: hazır olmak (NF, KE)
- arıg bol-* (+dIn, +gA, +A): 1. masum olmak 2. temiz olmak, temizlenmek 3. berî olmak, uzak olmak, arınmak (NF, KE, ME, MM)
- arka bol-*: destek olmak (KE)
- arkalu bol-*: destek olmak, yardım etmek (ME)
- artuk bol-* (+dIn): 1. artmak 2. üstün olmak (KE)

- aruk bol-*: zayıflamak (NF)
- asi bol-* (+gA): asi olmak (KE)
- aşak bol-*: alçalmak (ME)
- âşık bol-* (+gA / kA): 1. âşık olmak 2. hayran olmak, hayran kalmak (NF,KE, ME)
- aşkare bol-*: yayılmak (NF)
- ata bol-* (+gA): verilmek (MM)
- avuk bol-*: ufalanmak (ME)
- azad bol-* (+dIn): 1. azat olmak 2. kurtulmak (NF, KE, MM)
- azar bol-* (+dIn): incinmek (NF)
- aziz bol-*: değerli olmak (MM)
- balığ bol-*: balığ olmak, bülüğa ermek (KE)
- baman bol-* (+dIn): 1. ümitsiz olmak 2. ümidini kesmek (ME)
- bar bol-*: var olmak (KE)
- barlu bol-*: zengin olmak, zenginleşmek (ME)
- başlıg bol-*: yaralanmak (KE)
- batıl bol-* (ø): boşa çıkmak, geçersiz olmak (NF)
- bay bol-*: zengin olmak (NF, ME)
- behuş / bihuş bol-* (+dIn): bayılmak (NF, KE)
- belgüüg bol-*: 1. belli olma; açığa, ortaya çıkma 2. ayırt edilme (KE)
- belgüsüz bol-* (+dIn): kaybolmak, yok olmak (KE)
- bemeze bol-* (birle): bozulmak, tadı kaçmak, tatsız olmak (NF)
- beri bol-* (+dIn): uzaklaşmak (KE)
- bezar / bizar bol-* (+dIn): beri olmak, uzak olmak, uzaklaşmak (NF, KE)
- bezman bol-*: kederlenmek, üzölmek (NF)
- bikarar bol-*: yerinde duramamak (MM)
- bir bol-*: bir olmak, birleşmek (KE, MM)
- bulun bol-*: esir olmak (NF, KE)
- bükri bol-*: kambur olmak (ME)
- cahil bol-*: cahil olmak (KE)
- canabatlıg bol-*: cünüp olmak (ME)
- cari bol-*: geçerli olmak, uygulanmak (NF)
- cem bol-* (+dA, +kA, +gA, IA): 1. toplanmak, bir araya gelmek 2. cima etmek, birleşmek, (cinsel anlamda) kavuşmak 3. birikmek (NF, KE, ME)
- comard bol-*: cömert olmak (NF)
- cüft bol-* (+gA): eş olmak (NF, KE)

- çapan bol-*: eskimek, yıpranmak (NF)
- çav bol-* (+DA): (haber) yayılmak (KE)
- çıgay bol-*: fakir olmak, fakirleşmek (KE, ME)
- çukur bol-*: çökmek, çukurlaşmak (NF)
- delü bol-* (+dIn): deli olmak, aklını yitirmek (ME)
- dermande bol-*: aciz kalmak (KE)
- derviş bol-*: fakir olmak, fakirleşmek (NF)
- destgir bol-* (+kA): yardımcı olmak (NF)
- destur bol-* (+dIn, +gA/kA): izin verilmek, izin çıkmak (NF, KE)
- devletlıg bol-*: aziz olmak (KE)
- dost bol-* (birle): dost olmak (NF, KE)
- dükey bol-*: eş, karı koca olmak (ME)
- dürüst bol-*: caiz olmak (MM)
- düşman / düşmen bol-* (+gA): düşman olmak (NF, KE)
- eksik bol-* (ø): eksik olmak, eksilmek, azalmak (NF)
- emin bol-* (+dIn): emin olmak, garanti altında olmak. (NF, KE)
- erklig bol-* (+A / gA): yetkili olmak (KE, ME)
- erksiz bol-*: güçsüz olmak, iradesine hakim olamamak (KE)
- ernük bol-*: tembel, üşengeç olmak (ME)
- esir bol-* (+DA): esir, tutsak olmak. (NF)
- eş bol-* (+A, birle): arkadaş, yoldaş olmak (KE)
- fani bol-*: ölmek (KE)
- farig bol-* (+dIn, +gA): 1. Uzaklaşmak 2. (namazı) bitirmek, tamamlamak 3. kayıtsız kalmak (NF, KE, ME)
- fariza bol-* (+gA): farz olmak. (NF, KE, MM)
- farz bol-* (+gA): farz olmak (MM)
- fasık bol-*: günahkâr olmak (KE)
- fasid bol-*: bozulmak. (NF)
- faş bol-* (+DA): duyulmak, meydana çıkmak. (NF, KE)
- fazihat bol-* (birle): rezil olmak (NF, KE)
- fevt bol-* (+dIn): ölmek; geçmek, geçip gitmek, vakti geçmek, (namaz vakti, cemaat) kaçmak (NF, KE, MM)
- gafil bol-* (+dIn): bîhaber olmak; dikkatsiz olmak; unutmak. (NF, KE, ME)
- galib bol-* (+A / gA): üstün gelmek, yenmek. (NF, KE, ME, MM)
- gamgin bol-*: üzölmek (KE)

- gark bol-* (+dA, gA): boğulmak, batmak (NF, KE)
- gayib bol-* (+dIn): 1. gözden kaybolmak. 2. uzaklaşmak, gitmek 3. ölmek (NF, KE, ME)
- giriftar bol-* (+dA, +gA): (azaba) maruz kalmak, duçar olmak, uğramak (NF, KE)
- habata bol-*: boşa gitmek (KE)
- hacalet (te) bol-*: utanmak. (NF)
- hacetlig bol-* (+gA): ihtiyaç duymak (KE)
- hacil bol-*: utanmak. (NF)
- hall bol-*: hallolmak, çözümlenmek. (NF)
- halas bol-* (+dIn): kurtulmak. (NF, KE)
- hali bol-* (+dIn): 1. arılmak, temizlenmek, boşalmak 2. ıssız olmak, tenhalaşmak 3. gafil olmak, uzak olmak (NF, KE, ME, MM)
- hamile bol-*: hamile olmak, hamile kalmak (KE)
- harab bol-* (+dA, birle): harap olmak (KE, MM)
- haram bol-* (+A, +dA): haram olmak, yasak olmak (KE, MM)
- harc bol-* (+dA, +gA): harcanmak. (NF, KE)
- harif bol-*: bunamak. (NF)
- haris bol-* (+gA / kA): bir şeye düşkün olmak. (NF)
- hasedlig bol-* (+kA): kıskançlık beslemek (NF)
- hasil bol-* (+A, +dA, +dIn, birle): 1. hasıl olmak, sağlanmak, meydana gelmek, olmak 2. ele geçmek, elde etmek, kazanmak. (NF, KE)
- hasım bol-* (+A): düşman olmak (KE)
- hasretlig bol-*: üzölmek (NF)
- hasta bolmak*: 1. (gönlü, kalbi) incinmek, kırılmak 2. yaralanmak (NF, KE)
- hasta u bezman bol-*: (kalbi, gönlü) incinmek, kırılmak; üzölmek (NF)
- hayran ve sergerdan bol-*: şaşırarak, ne yapacağını bilememek. (NF)
- hayran bol-* (+A): 1. hayran olmak 2. şaşırarak (KE)
- hayz bol-*: hayız olmak, hayız görmek (KE)
- hazır bol-* (+kA / gA, +dA): 1. hazır olmak, gelmek. 2. hazır olmak, bulunmak, olmak. (NF, KE, ME)
- heba u mensur bol-*: heba olmak, boşa gitmek. (NF)
- helak bol-* (+dA, birle): 1. mahvolmak, helak olmak. 2. ölmek, yok olmak 3. hükmü kalmamak, işlevsiz olmak, yok olmak. (NF, KE)
- helal bol-*: helal olmak (NF, KE, MM)
- hezimet bol-*: yenilmek; hezimete, bozguna uğramak (NF, KE)
- hiyanat bol-* (+kA): ihanette bulunmak (KE)

- hicab bol-* (+DA): görünmez olmak (KE, MM)
- hire bol-*: (göz) kamaşmak; (ışık) zayıflamak, azalmak, sönük kalmak (KE)
- hor bol-* (+Ar): zelil olmak (NF)
- hoş bol-* (+dIn, birle): 1. gönlü hoş olmak, gönlü ferahlamak, sevinmek, mutlu, memnun olmak
2. durumu, morali iyi olmak, durumu, morali düzelmek 3. iyileşmek, (hastalıktan) kurtulmak 4. razı olmak, hoşnud olmak (NF, KE, ME)
- hoşnud bol-* (+dIn): hoşnut olmak, razı olmak (NF, KE)
- höl bol-*: ıslanmak (KE)
- huşsuz bol-*: bayılmak (KE)
- ırak bol-* (+dIn): uzak olmak, uzaklaşmak (KE)
- icabet bol-* (+dA, +dIn): kabul olmak, kabul edilmek (KE)
- icazet bol-*: kabul edilmek, izin verilmek (NF)
- iglig / iglü bol-*: hastalanmak (ME)
- isticab bol-* (+DA): kabul edilmek (NF)
- işsiz bol-*: işsiz kalmak (ME)
- kabul bol-* (+DA): kabul olmak, kabul edilmek. (NF, KE)
- kadgulug / kaygulu bol-*: üzölmek; kaygılanmak (NF, KE, ME)
- kafir bol-* (+gA): 1. kafir olmak 2. isyan etmek (NF, KE)
- (kap)kara bol-*: kararmak, siyahlaşmak (KE, ME)
- kararsız bol-*: huzursuz olmak, rahatsız olmak, yerinde duramamak. (NF)
- karangku bol-*: karanlık olmak (NF, ME)
- karı bol-*: yaşlanmak (ME)
- karib bol-* (birle): yakın olmak, yaklaşmak (MM)
- katıg bol-*: 1. şiddetlenmek, artmak. 2. ağırlaşmak, kötöleşmek 3. katılaşmak (NF, ME)
- kavi bol-* (birle): kuvvetlenmek, güçlenmek, pekişmek (NF, ME)
- kaza bol-*: (namazın vakti) geçmek (KE)
- kebab bol-*: (yüregi) yanmak (NF, MM)
- kefil bol-*: kefil olmak (KE)
- kerek bol-* (+A): gerekmek, lazım olmak (NF, KE, MM)
- kinelig bol-* (+gA / kA): kinlenmek, kin gütmek (NF)
- kişf bol-* (+kA): açılmak (NF)
- koldaş bol-* (+A): arkadaş olmak (KE, ME)
- konuk / konak bol-* (+dA, +A, +gA / kA): misafir olmak. (NF, KE)
- köngöl bol-*: istekli olmak, meyletmek, gönlü olmak (KE)
- köngüllüg bol-* (+gA, birle): gönüllü olmak, meyletmek (KE)

- kudratı bolma-* (+kA): gücü yetmemek (NF)
- kul bol-* (+A / gA / kA): 1. kul olmak 2. köle olmak, bağlanmak (NF, KE)
- kul karavaş bol-*: köle olmak (NF)
- kurb bol-* (+DA): yakın olmak (MM)
- kurtka bol-*: yaşlanmak (KE)
- küçey bol-* (+A): güç olmak, zorlaşmak (NF, ME)
- küçlüg bol-*: güçlü, zengin olmak (KE, ME)
- küçsüz bol-*: güçsüz olmak (KE)
- kül bol-*: kül olmak (KE)
- layık bol-* (+gA / kA, +dIn): 1. layık olmak. 2. uygun olmak, yakışmak (NF, KE)
- magrur bol-* (+A / gA / kA): aldanmak, kanmak 2. oyalanmak. (NF, KE)
- mahrum bol-* (+dIn): mahrum olmak, yoksun olmak; ...dan olmak (NF)
- makbul bol-*: kabul olmak. (NF)
- makhur bol-*: mağlup olmak, yenilmek. (NF)
- malum bol-* (+dA, +dIn, birle, +A / kA / gA): anlaşılmak, ortaya çıkmak. 2. malum olmak, bilinmek. (NF, KE)
- mani bol-* (+dIn, +gA): alıkoymak, engel olmak (NF)
- maruf bol-* (+DA): (bir hususta) meşhur olmak (KE)
- maruz bol-* (+A): maruz olmak (NF)
- mazur bol-*: mazur olmak (NF)
- mebus bol-*: gönderilmek (NF)
- mecruh bol-*: 1. (gönlü) yaralanmak, çok üzülme 2. yaralanmak (NF, KE)
- meczub bol-*: meczup olmak (MM)
- meded bol-* (+gA / kA): destek olmak, fayda sağlamak. (NF)
- meftun bol-*: aşık, hayran olmak (KE)
- melul bol-*: usanmak, bıkmak, rahatsız olmak. (NF)
- melun bol-*: lanetlenmek (KE)
- mengi bol-*: ebedi olmak (MM)
- menglü bol-*: sevinmek (ME)
- mensuh bol-* (birle): nesh edilmek, hükmü kaldırılmak (KE)
- merdud bol-* (+DA): reddolunmak, reddedilmek. (NF)
- mesh bol-*: dönüştürülme, (bir halden bir hale) çevrilme (KE)
- meşgul bol-* (birle, +kA, +dA, +A / gA): 1. meşgul olmak, ilgilenmek, uğraşmak. 2. ...A yönelmek, koyulmak; takılmak 3. zihni meşgul olmak, aklına takılmak, huzursuz olmak (NF, KE, ME)

- meşhur bol-* (birle): yayılmak, bilinmek. (NF)
- mevcud bol-* (+dIn): zuhur etme (NF)
- meyl(i) bol-* (+kA): meyli olmak, meyletmek, yönelmek. (NF)
- muakib bol-*: cezalandırılmak, ceza verilmek (NF)
- muhakkak bol-* (+A): gerçekleşmek, doğru çıkmak. (NF)
- muhannes bol-* (+A): teslim olmak, boyun eğmek (KE)
- muhkem bol-* (+DA): muhkem olmak, sağlam olmak, yerleşmek (NF)
- muhtac bol-* (+kA / gA): muhtaç olmak, ihtiyacı olmak, ihtiyaç duymak (NF, KE)
- muhtelif bol-* (+DA): ayrılığa düşmek (NF, KE)
- muhtelim bol-*: ihtilam, cünüp olmak (KE)
- muhtelit bol-* (birle): karışmak (NF)
- mukarrer bol-*: 1. kesinleşmek 2. kararlaştırılmak, tayin edilmek (NF, KE)
- mukavvi bol-* (+A): destek olmak (NF)
- mukim bol-*: mukim olmak (MM)
- mukteda bol-* (+dA, +kA): uymak (MM)
- munaggad bol-*: incinmek, üzölmek (NF)
- mungıs / mungız bol-* (+dIn): kalbi kırılmak, gönlü incinmek (NF)
- munis bol-* (+A): samimi olmak, alışmak (NF)
- munkad bol-* (+gA): boyun eğmek, itaat etmek. (NF)
- murdar bol-*: pis olmak (NF)
- muntazır bol-* (+A): yönelmek, bakmak, bakışlarını çevirmek (KE)
- musahhar bol-* (+A): boyun eğmek, itaat etmek (KE)
- musahib bol-*: arkadaş olmak (KE)
- mustahak bol-* (+kA): layık olmak (NF)
- mustakim bol-* (+DA): yer almak, bulunmak (NF)
- musallat bol-* (+A): musallat olmak (NF)
- mustagni bol-* (+dIn): uzaklaşmak (NF)
- mustahak bol-* (+kA): müstehak olmak. (NF)
- musulman bol-*: müslüman olmak. (NF)
- mutad bol-* (+kA): alışmak (NF)
- mutavvel bol-*: uzamak (NF)
- muteber bol-*: makbul olmak (NF)
- muti bol-* (+A / gA / kA): itaatkar olmak, itaat etmek, boyun eğmek. (NF, KE)
- muttali bol-* (+A / kA): vakıf olmak. (NF)

- muvafik bol-* (+A, +kA): 1. uygun olmak, uygun düşmek, uymak. 2. rastlamak, tesadüf etmek (NF, KE)
- mübeddel bol-* (+kA): dönüşmek. (NF)
- mübtela bol-* (+dA, birle, +A / gA) : 1. hasta olmak, hastalığa yakalanmak 2. imtihan olmak, sınanmak. 3. tutulmak, yakalanmak (NF, KE)
- mücerred bol-*: soyutlanmak, bütün malını mülkünü satmak (NF)
- muhayya bol-*: hazır olmak, hazırlanmak. (NF)
- mülakatı bol-* (birle): görüşmek (NF)
- mülevves bol-* (birle): kirlenmek. (NF)
- mumtani bol-* (birle): gitmek, kaçmak. (NF)
- mümin bol-*: müslüman olmak (MM)
- münevver bol-* (birle): 1. parlamak. 2. aydınlanmak (NF, KE)
- münhezim bol-*: yenilmek, bozguna uğramak (KE)
- münkir bol-* (+A / gA): inkar etmek, inanmamak, kabul etmemek, karşı çıkmak (NF, KE)
- müntezir bol-* (+dA, +kA): yayılmak. (NF)
- mürid bol-*: mürit olmak (NF, MM)
- mürted bol-*: dinden dönmek (KE)
- müsellem bol-* (+A / gA): teslim olmak, itaat etmek (KE)
- müstecab bol-*: kabul olmak. (NF, KE)
- müstevcib bol-* (+A): layık olmak, hakketmek (KE)
- müstevli bol-*: yayılmak. (NF)
- müsülman bol-*: müslüman olmak (NF, KE, ME, MM)
- müşerref bol-* (birle, +gA): 1. şereflemek. 2. yükselmek, ulaşmak, nail olmak (NF, KE)
- müştak bol-* (+A / kA): özlem duymak, arzu duymak, aşık olmak. (NF)
- müteallik bol-* (birle, +A / gA): ilgili, ilintili olmak; bağlı olmak (NF)
- müteferrik bol-* (+gA): 1. darmadağın olmak 2. dağılmak (NF, KE)
- mütegayyir bol-*: değişmek; benzi, rengi atmak (NF)
- mütehayyir bol-*: 1. çaresiz kalmak, ne yapacağını bilememek 2. şaşırarak, hayret etmek. (NF, KE)
- mütekebbir bol-*: kibirli olmak, kibirlenmek (KE)
- müyesser bol-*: nasib olmak (NF)
- müzeyyen bol-* (birle): süslenmek (NF)
- napeyda bol-*: kaybolmak (NF)
- Nasrani bol-*: Hristiyan olmak (NF)
- nazil bol-* (+A / kA, +dA): inmek, gelmek. (NF, KE)

- necis bol-*: kirlenmek, pislenmek (NF)
- nevmid bol-* (+dIn): ümitsiz olmak, ümit kesmek (NF, KE)
- nikahlık bol-* : nikahlanmak (KE)
- nişanlılık bol-* (birle): işaretlenmek (ME)
- nuksan bol-* (+dIn): azalmak, eksilmek (NF)
- odag bol-*: uyanık halde olmak (KE)
- og bol-* (+A / gA, +kA...birle): kefil olmak, garanti vermek. (NF)
- otruk bol-* (+dIn): yatalak olmak. (NF, ME)
- ögsüz bol-*: bayılmak (KE)
- ömri ahir bol-*: ömrü sona ermek (KE)
- övkeliğ bol-* (+gA): öfkelenmek (KE)
- özge bol-*: ayrılığa düşmek (KE)
- pare bol-* (birle): parçalanmak, yarılmak (MM)
- pend bol-* (+gA): ibret, ders olmak (KE)
- perakende bol-*: dağılmak, düzensiz olmak. (NF)
- peşiman / pişiman bol-* (+gA, +dIn): pişman olmak (NF, KE)
- peyda bol-* (+dIn, +dA, birle): ortaya çıkmak, çıkmak, görünmek (NF, KE)
- putperest bol-*: putperest olmak (NF)
- ragbatı bol-*: isteği olmak (NF)
- ragbatlılık bol-* (+kA): istekli olmak, meyilli olmak, yönelmek (NF, KE)
- ragbatsız bol-* (+kA): isteksiz olmak, yüz çevirmek (NF)
- rast bol-* (birle): 1. karşılaşmak 2. doğru çıkmak, gerçekleşmek 3. doğru, dürüst olmak (NF, MM)
- razi bol-* (+gA / kA, +dIn, +dA): 1. razı olmak, rıza göstermek 2. hoşnut olmak (NF, KE)
- red bol-* (+A / gA, +dIn): reddedilmek, kabul edilmemek (MM)
- reva bol-*: caiz olmak, uygun olmak 2. mümkün olmak 3. kabul olmak; gerçekleşmek (NF, KE, MM)
- ruşen bol-*: aydınlanmak, nurlanmak 2. açığa çıkmak (KE)
- ruze bol-*: oruç olmak, oruç tutmak (NF)
- rüsva bol-*: rezil olmak (KE)
- sadır bol-*(+dIn): olmak, meydana gelmek, çıkmak (NF)
- safi bol-*: 1. durulmak 2. dost, arkadaş olmak; Müslüman olmak (NF, KE)
- sağ bol-*: iyileşmek (KE)
- sağır bol-*: sağır olmak (KE)
- sahib fıraş bol-*: yatalak olmak. (NF)

- sahib keramat bol-* (+DA): keramet sahibi olmak (NF)
- sakin bol-* (+DA): 1. sakinleşmek, geçmek, kaybolmak 2. yerleşmek, iskan etmek (NF)
- (sap)sarıg bol-* (+dIn): sararmak, benzi atmak (NF, ME)
- sebeb bol-* (+gA): 1. neden olmak 2. vesile olmak (NF, KE)
- semiz bol-*: şişmanlamak (KE)
- sevinçlüg bol-* (+gA, +dIn, birle): sevinmek, mutlu olmak (KE)
- seza bol-* (+gA / kA): layık olmak, müstehak olmak (NF, MM)
- sökel bol-*: hasta olmak (NF, ME, MM)
- sual bol-* (+gA): sorulmak (NF)
- sust bol-* (+gA): 1. ağırlaşmak, tembelleşmek, isteksiz olmak, gevşemek 2. (eli ayağı) tutmaz olmak (NF)
- şad bol-*: sevinmek (NF, KE)
- şadiman / şadman bol-*: sevinmek (NF, KE)
- şagird bol-* (+kA): talebe olmak (NF)
- şayeste / şayista bol-* (+gA / kA): layık olmak, müstehak olmak (NF, KE)
- şefakatlıg bol-* (+kA): şefkatli, merhametli olmak (NF)
- şefi bol-*: yardımcı olmak (KE)
- şehid bol-*: şehid olmak (NF, KE)
- şeklig bol-* (+DA): şüpheyeye düşmek, şüphelenmek (ME)
- şerik bol-* (birle...+dA): ortak olmak (NF)
- şikeste bol-*: (kalbi) kırılmak, incinmek (NF)
- tap bol-* (+Ar, birle): yetmek, kafi gelmek (NF, ME)
- tagayyur bol-*: rengi değişmek, rengi atmak (NF)
- takati bolma-*: gücü yetmemek (NF)
- tamam bol-* (birle): 1. tamamlanmak, bitmek 2. kemale ermek, olgunlaşmak; tamamlanmak (NF, KE, MM)
- tamuglug bol-*: cehennemlik olmak (NF)
- tanuk bol-* (+dA, +kA): tanık olmak, şahit olmak (NF, KE)
- telve bol-*: deli olmak, aklını yitirmek (KE)
- tendürüst bol-*: iyileşmek, sağlığına kavuşmak (NF)
- tirig bol-* (birle): yaşamak (NF, KE)
- tog bol-* (+dIn): tozlanmak (KE)
- tul bol-*: dul kalmak (ME)
- tuş bol-* (+A / gA): tesadüf etmek, rastlamak (KE)
- tutnaklu bol-*: sabırlı olmak, sabretmek (ME)

- ucuz bol-*: ucuzlamak, (fiyatı) düşmek, inmek (ME)
- ulug bol-*: 1. yaşlanmak. 2. kibirlenmek 3. artmak, çoğalmak (NF, KE)
- umançlıg bol-*: ümitlenmek (KE)
- uyatlıg bol-*: utanmak (KE)
- uzak bol-*: süresi uzamak (NF)
- üküş bol-* (+DA): çoğalmak, artmak. (NF, KE)
- ümitlig bol-*: ümitli olmak, ümitlenmek (KE)
- ürüng bol-*: beyazlaşmak (KE)
- vacib bol-* (+A / gA / kA): vacip olmak, gerekmek (NF, KE, MM)
- vaki bol-* (+DA): ortaya çıkmak, gerçekleşmek (NF)
- vasıl bol-* (+kA): ulaşmak (NF)
- vefat bol-*: vefat etmek (NF, KE)
- vefatı bol-*: vefat etmek (NF, KE)
- vekil bol-* (+dIn): vekil olmak, vekalet almak (KE)
- yagı bol-* (birle): düşman olmak (KE)
- yakın bol-* (+kA): 1. yaklaşmak 2. yaklaşmak, ...e yüz tutmak (NF, ME)
- yaruk bol-*: parlamak, aydınlanmak (NF, KE, ME)
- yaruksuz bol-*: kararmak (ME)
- yavuk bol-* (+gA / kA, +DA, kA): yakın olmak, yaklaşmak (NF, KE)
- yırak bol-* (+dIn): uzak olmak, uzaklaşmak (NF)
- yigit bol-*: genç olmak, gençleşmek (KE)
- (yok) yodun bol-*: yok olmak (KE)
- yok bol-*: yok olmak (KE)
- yoksuz bol-*: fakirleşmek (ME)
- yüklüg bol-* (+gA): hamile kalmak (KE)
- yüngül bol-*: hafiflemek, hafif gelmek (NF)
- zahir bol-* (+dA, +dIn): ortaya çıkmak, görünmek, belirlemek (NF, KE)
- zaif bol-*: 1. zayıflamak 2. güçsüzleşmek, halsiz olmak 3. hasta olmak, hastalanmak 4. kötü olmak, kötüleştirmek (NF, KE, ME)
- zail bol-*: yok olmak, geçmek, gitmek (NF)
- zalim bol-*: zalim olmak (NF, KE)
- zayı bol-*: 1. heba olmak 2. boşa gitmek (NF, KE)
- zayıl bol-* (+dIn): gitmek, kaybolmak (NF)
- ziyada bol-* (+gA): artmak (NF, KE)
- yunug boz-*: abdest bozmak (ME, MM)

- halavat bul-*: lezzet almak, zevk almak (NF)
necat bul-: kurtuluşa ermek, kurtulmak (NF)
sıhhat bul-: iyileşmek (NF)
masiyatka bulaş-: günaha bulaşmak (NF)
edgülükge buyur-: iyiliği emretmek (NF)
ahdni buz-: atlaşmayı bozmak (KE)
div peri çal-: cin çarpmak (KE)
yerge çal-: 1. yere çalmak 2. yerle bir etmek, yok etmek (KE)
yalgan çat-: yalan uydurmak (NF, ME)
yüz çevür-: 1. ilgilenmemek, ilgiyi kesmek 2. kaçmak (NF)
arka çevür-: ilgiyi kesmek (NF)
can(i) çık-: ölmek (NF)
çerigke çık-: savaşa çıkmak, gitmek (NF)
dünyadin çık-: ölmek (NF)
gazatka çık-: savaşa gitmek (NF)
karşu çık-: karşılamak (NF, KE)
rast çık-: gerçek olduğu anlaşılmak (KE)
rastka çık-: gerçek olduğu anlaşılmak (NF)
sahraka çık-: büyük abdestini yapmak (NF)
safarga çık-: yolculuğa çıkmak (NF)
sözindin çıkma-: birinin emri altında olmak, onun sözüne bağlı olmak (NF)
uhdesindin çık-: üstesinden gelmek, bir işi başarmak (NF)
eligdin çıkar-: satmak, kaybetmek (KE)
köngüldin çıkar-: bir şeyi kalpte, gönülde bulundurmamak (NF)
yoldın çıkar-: doğru yoldan ayırmak (NF)
al ediş- (birle): karşılıklı hile yapmak (ME)
arz ediş- (+nl): bir şeyi birbirine sunmak, vermek (ME)
cinslik ediş- (birle): benzetmek, uyuşmak (ME)
cüftlük ediş- (birle): evlenmek (ME)
harhasa ediş-: münakaşa etmek (ME)
karım katımluk ediş-: cima etmek (ME)
kesig ediş- (birle): bahse girmek (ME)
kıskançlık ediş- (+A): birlikte kıskanmak (ME)
küç ediş-: zulmetmek (ME)
lag ediş- (birle): şakalaşmak (ME)

- satıg ediş-* (birle): satmak (ME)
- boyun eg-*: itaat etmek (KE)
- yüz evür- / övür-*: 1.yüz çevirmek, terk etmek, dönmek 2. yönelmek, başlamak (NF, KE, ME)
- habar elet-*: haber vermek (NF)
- al et-*: hile yapmak (ME)
- çavluk et-* (+nI): açığa çıkarmak, yaymak (ME)
- edgülık et-* (birle...+A, +A): iyilik yapmak (ME)
- fark et-*: fark etmek (KE)
- fıkr et-*: düşünmek (KE)
- kabıslık et-*: öğünmek (ME)
- küçsüz et-* (+nI): gevşetmek (ME)
- köngül meşgul et-* (birle): üzölmek (ME)
- mesh et-*: mesh etmek (MM)
- meyl et-* (+A): meyletmek (KE)
- özür et-* (+gA): tövbe etmek (ME)
- sabır et-* (birle): sabretmek (ME)
- sücut et-*: secde etmek (MM)
- seyr et-* (+DA): gitmek, yürümek, gezmek (KE)
- şefakat ve rahmet et-* (+gA): iyi davranmak (NF)
- tabir et-*: tabir etmek, yorumlamak (KE)
- tedariük et-* (+gA): çare bulmak (ME)
- tesbih ü tehlil et-*: zikretmek (KE)
- uzak et-* (birle...+nI): ertelemek, tehir etmek (ME)
- ülüş et-* (+nI): paylaşmak (KE)
- ümid et-* (ø): ümit etmek, beklemek (KE)
- ün et-* (birle): ses çıkarmak (ME)
- vaaz et-* (+gA): vaaz etmek (KE)
- yahşi et-* (+nI): iyileştirmek (KE)
- yaling et-*: yanmak (ME)
- yavuz sezig et-* (+gA): su-i zanda bulunmak (ME)
- yığın et-*: toplanmak (ME)
- yok et-*: yok etmek (KE)
- yövüt et-* (+A): yardım etmek (ME)
- yüngüllük et-*: sevinmek (ME)
- zulm et-*: zulmetmek (KE)

- güman eyle-*: zannetmek(KE)
konuk edle-: misafir ağırlamak (KE)
habar id-: haber göndermek (NF)
selam id-: selam göndermek, söylemek (KE)
ögdü iy-: salavat getirmek (ME)
salavat iy-: salavat getirmek (ME)
ant iç-: yemin etmek (NF, KE, ME)
yalgan and iç-: yalan yere yemin etmek (NF)
tedarük iste-: çare aramak (NF)
aç kal-: aç kalmak (KE)
baki kal-: var olmak, kalmak, durmak (NF, KE)
bikr kal-: bekar kalmak (NF)
esen kal-: esen kalmak (KE)
eyesiz kal-: sahipsiz kalmak (KE)
kararı aramı kalma-: huzuru kalmamak, huzursuz olmak (NF)
keç kal-: gecikmek (KE, ME)
hacalat içinde kal-: çok utanmak (NF)
hali kal-: boş kalmak (NF)
halvat kal-: yalnız kalmak (NF)
hayran kal-: şaşırarak, ne yapacağını bilememek (KE)
mahrum kal-: yoksun olmak (KE)
mütehayyir kal-: ne yapacağını bilememek (NF)
kararı aramı kalma-: huzuru kalmamak (NF)
sabrı kalma-: sabrı kalmamak (NF)
sabrı kararı kalma-: dayanamamak (NF)
song kal-: sona kalmak (ME)
takatı kalma-: gücü kalmamak (NF)
tek kal-:1. susmak 2. bırakmak, vazgeçmek (NF)
tul kal-: dul kalmak (KE)
ümitsiz kal-: mahrum olmak (KE)
yalguz kal-: yalnız kalmak (NF)
yarağı kalma-: gücü kalmamak (KE)
yetim kal-: yetim kalmak (NF, KE)
yüzi suvu kalma-: saygınlık, itibar kalmamak (KE)
zayi kal-: bitmek, tükenmek (KE)

- baş kaldır-*: isyan etmek, ayaklanmak (NF)
- ussı karış-*: kafası karışmak (ME)
- başını kuyı kat-*: başını eğmek (NF)
- ortak kat-*: şirk koşmak (NF)
- söz katma-*: konuşmamak (NF, KE)
- sürme kat-*: sürme çekmek (ME)
- kol kavuşturmak*: el pençe divan durmak (NF, KE)
- cevab kaytar-*: karşılık vermek (NF)
- selam kaytar-*: selama mukabele etmek (NF)
- söz kaytar-*: cevap vermek (ME)
- candın keç-*: canını feda edebilmek, ölümü göze alabilmek (NF, KE)
- köngülde keç-*: aklından, içinden geçmek; düşünmek (NF)
- haddin keç-*: 1. aşırı gitmek 2. artmak (NF, ME)
- evkat keçür-*: geçinmek (KE)
- hatırında keçür-*: aklından geçirmek, düşünmek (NF)
- köğülde keçür-*: aklından geçirmek, düşünmek (NF)
- kün keçür-*: yaşamak (KE)
- tiriglik keçür-*: yaşam sürmek (KE)
- silah ked- / key-*: silah kuşanmak (NF, ME)
- açığı kel-*: öfkesi gelmek, öfkelenmek (KE)
- agır kel-*: 1. zor gelmek 2. gücüne, zoruna gitmek 3. (tartıda) ağır basmak (NF)
- aklınga kel-*: ayılmak, kendine gelmek (NF, KE)
- bes kel-*: yetmek, baş etmek (KE)
- galib kel-*: üstün gelmek, yenmek (KE)
- gazabı kel-*: sinirlenmek, öfkelenmek (NF)
- dünyake kel-*: doğmak (KE)
- hatıra kel-*: akla gelmek, zannetmek (NF)
- hoş kel-*: hoşuna gitmek, hoşlanmak (NF, KE)
- huşunga kel-*: ayılmak, kendine gelmek (NF, KE)
- karşu kel-*: 1. yönelmek 2. rast gelmek, aniden karşısına çıkmak 3. karşılamak 4. karşısına çıkmak (NF, KE)
- keç kel-*: geç kalmak, gecikmek (NF)
- layık kel-*: tam gelmek, uygun gelmek (KE)
- masiyat kel-*: günah işlemek (NF)
- öfkesi kel-*: öfkelenmek, sinirlenmek (NF, KE)

- öğine kel-*: kendine gelmek, ayılmak (KE)
öngine kel-: kendine gelmek, ayılmak (KE)
özine kel-: ayılmak (KE)
rast kel-: 1. doğru çıkmak, gerçekleşmek 2. denk gelmek, denk düşmek (NF, KE, MM)
tap kel-: yetmek (KE)
teng kel-: denk gelmek (NF, KE)
tilke kel-: dile gelmek, konuşmaya başlamak (NF, KE)
utru kel-: karşılaşmak (ME)
vücadka kel-: doğmak (NF)
yakın kel-: yaklaşmak (NF, KE)
yavuk kel-: yaklaşmak (NF)
aradat keltür-: (şeyhe) bağlanmak, salık olmak, teslim olmak (NF)
gavga keltür-: saldırmak (KE)
gusl keltür-: gusletmek (KE)
habar keltür-: haber getirmek (NF)
hac keltür-: haccetmek (KE)
iman keltür-: iman etmek, Müslüman olmak (NF, KE)
iman ve islam keltür-: Müslüman olmak (NF)
islam keltür-: Müslüman olmak (NF, KE)
kelime-i şahadat keltür-: kelime-i şehadet getirmek (NF)
oglan keldür-: doğurmak (NF)
övkeke keldür-: öfkelendirmek (NF, ME)
secde keltür-: secde etmek (KE)
takat keltür-: dayanmak (KE)
tavaf ve umre keltür-: tavaf ve umre yapmak (KE)
vukuf keltür-: vakfe yapmak (NF)
yadunga keltür-: aklına getirmek, düşünmek (NF)
yeriinge keltür-: yerine getirmek, yapmak (NF)
bahane ketür-: bahane etmek (ME)
nedamet ketür-: pişman olmak (MM)
sözge ketür-: konuşturmak (ME)
ün ketür-: bağırarak (KE)
emgekge kemiş-: sıkıntıya sokmak (ME)
kura kemiş-: kura çekmek (NF)
öginge kemiş-: aklına düşürmek, şüpheye düşürmek (ME)

- şekge kemiş-*: aklına düşürmek, şüpheye düşürmek (ME)
- uykuga kemiş-*: uyumak için kendini yatağa atmak (NF, ME)
- köngül kes-*: ümidini kesmek (KE)
- söz kes-*: anlamak (KE, ME)
- tama kes-*: ümidini kesmek, birinden bir şey beklememek (NF)
- umanç kes-*: ümit kesmek (KE)
- ümid kes-*: ümit kesmek, beklentisi olmamak, vazgeçmek (KE)
- yol kes-*: yol kesmek (KE)
- aklı ket-*: bayılmak (NF)
- sabrı kararı ket-*: dayanamamak (NF)
- abdest kıl-* (+kA, birle): abdest almak (NF)
- âdet kıl-* (+gA, ø): alışmak, adet edinmek. (NF)
- afv kıl-* (+dIn, +nI): 1. affetmek 2. silmek, yükümlülüğünü kaldırmak; kurtarmak (NF, KE, ME)
- agaz kıl-* (+dIn): başlamak (NF, KE)
- agır kıl-* (+nI): ağırlaştırmak, zorlaştırmak (NF)
- agrığ kıl-* (+I): hasta etmek, hastalandırmak (KE)
- agulug kıl-* (+nI): zehirlemek, zehir sürmek (NF)
- ah kıl-*: ah etmek, ah çekmek (NF, KE)
- ahd kıl-* (birle): 1. anlaşma yapmak, sözleşmek 2. ahdetmek, vaat etmek (NF, KE, ME)
- ahdke vefa kıl-* (+gA / kA): ahde vefa göstermek, söze sadık kalmak (NF)
- akd kıl-* (+nI...gA, +nI...IA): nikah kıymak, nikahlamak. (NF, KE)
- al kıl-* (+A): tuzak kurmak, hile yapmak (KE)
- alçaklık kıl-* (+kA, +A, +dA): 1. merhamet etmek, acımak. 2. yalvarmak 3. itaat etmek, teslim olmak. 4. mütevazı davranmak, alçak gönüllü davranmak (NF, ME)
- ali kıl-* (+nI): yüceltmek (KE)
- amade kıl-* (ø,+kA, +nI): hazırlamak (NF)
- amel kıl-* (birle): 1. amel etmek 2. ibadet etmek 3. gerçekleştirmek, uygulamak (NF, KE, MM)
- and / ant yad kıl-* (birle): yemin etmek (NF, KE)
- aram kıl-*: sakinleşmek, huzur bulmak. (NF, MM)
- areste kıl-* (+nI): süslemek (NF)
- arka bir kıl-*: sırt sırta vermek (el birliğiyle) (KE)
- aruk kıl-* (+I / nI): zayıflatmak, belini bükme (NF)
- arza kıl-* (+nI...+A / gA, +nI): 1. sunmak, teklif etmek 2. söylemek, anlatmak (NF, KE)
- arzu kıl-*: arzu etmek, arzulamak, istemek (NF, KE, MM)
- asan kıl-*: kolaylaştırmak (NF, KE, ME)

- asılık kıl-*: itaat etmemek, uymamak, isyan etmek (NF, KE)
- asıg kıl-* (+gA): 1. fayda sağlamak 2. kâr etmek, kazanç sağlamak (KE, MM)
- astını üstün kıl-* (+nI): altını üstüne getirmek (KE)
- aşkare kıl-* (ø, +nI): 1. açığa çıkarmak 2. ilan etmek 3. yaymak (NF, KE, ME)
- ata kıl-* (ø / +nI...angar / +kA, +nI): ihsan etmek, bağışlamak, vermek (NF, KE)
- atalık kıl-* (+gA): babalık etmek (KE)
- avag kıl-*: naz yapmak (ME)
- avaz kıl-* (+gA, +dIn): seslenmek (NF)
- avaz kılma-*: ses çıkarmamak (NF)
- ayadat kıl-* (+kA): hasta ziyaretinde bulunmak, ziyaret etmek (NF)
- ayb kıl-* (+nI, ø, +gA, +nI): 1. kötülemek, zemmetmek 2. kınamak 3. bir kusur ya da ayıp ile suçlamak (NF, KE)
- azab kıl-* (+gA, +nI): cezalandırmak, azap etmek (NF, KE)
- azab u ukubat kıl-* (+gA, +nI...birle): cezalandırmak, işkence etmek (NF)
- azad kıl-* (+nI / ø, +nI...+dIn, +gA): azat etmek, kurtarmak (NF, KE, ME)
- azar kıl-* (+I / nI / ø, +gA): 1. incitmek, üzme, azarlamak 2. sinirlenmek, kızmak (NF, KE)
- azm kıl-* (+gA / kA): gitmek, yola çıkmak, hareket etmek (NF)
- aziz kıl-* (+nI...+dA, (+nI...birle): yüceltmek (NF, KE, ME)
- bagdaş kıl-*: bağdaş kurmak (KE)
- baha kıl-*: değer biçmek (NF)
- bahane kıl-*: yalan söylemek (KE, ME)
- bahillik kıl-* (+nI...+dIn, +gA): esirgemek, üzerine düşeni yapmamak. (NF)
- bahs kıl-* (birle): tartışmak, müzakere etmek, münakaşa etmek. (NF)
- bang-i namaz kıl-*: ezan okumak. (NF)
- bar kıl-* (+dIn, +nI): var etmek (NF, MM)
- baş kıl-*: zarar vermek (KE)
- batıl kıl(dur)-* (+nI): bozmak, boşa çıkarmak (NF, KE)
- bay kıl-* (+I / nI): zenginleştirmek (NF, KE, ME, MM)
- bedel kıl-* (+gA): dönüştürmek (KE)
- behil kıl-* (+gA): affetmek, hakkını helal etmek (NF)
- belgüüg kıl-* (ø): .belirlemek (KE)
- belgüsiz kıl-* (ø / +nI): belli etmemek, gizlemek (KE, ME)
- bendelik kıl-*(+gA): kulluk yapmak (KE)
- berk kıl-* (+nI): kilitlemek, kapatmak (NF)
- bes kıl-* (+nI): (sözü) kesmek, bitirmek (KE)

- bevl kıl-* (+dA, +gA): bevletmek (NF, KE)
- bey^e kıl-* (+nI): satmak (KE)
- beyan kıl (ın)-* (ø, +nI...+gA, +dA, birle): anlatmak, açıklamak, söylemek (NF, KE, MM)
- beyat kıl-* (+gA, birle): biat etmek, sözleşmek, antlaşmak (KE)
- bezar / bizar kıl-* (+nI...+dIn): 1. uzaklaştırmak 2. kurtarmak (NF, ME)
- bina kıl-* (ø, birle, +nI): yapmak, inşa etmek (NF, KE)
- bismil kıl-*: kesmek (ME)
- bişarat kıl-* (+kA, birle...+gA): müjde vermek, müjdelemek. (NF)
- borç kıl-* (+dIn): borç almak (KE)
- boş kıl-* (+nI): açmak (ME)
- boynagulık kıl-* (+gA): isyan etmek (KE)
- buhtan kıl-* (+gA): iftira etmek, iftira atmak (NF, KE, MM)
- bulun kıl-* (+nI): tutsak etmek, esir almak (NF)
- bunyad kıl-* (+DA): inşa etmek (NF)
- bügrü kıl-* (+nI): bükmek, eğmek (KE)
- cebr kıl-* (+dIn...+gA): eklemek (NF)
- cedel kıl-*: tartışmak (NF, KE)
- cefa kıl-* (+gA): eziyet etmek (NF, MM)
- cehd kıl-*: çalışmak, çabalamak (KE)
- celve kıl-* (+I / nI...+dA): meşhur etmek (NF)
- cem kıl-* (ø / +nI, +nI): 1. derlemek, bir araya getirmek; oluşturmak 2. toplamak, çeki düzen vermek. 3. toplamak, biriktirmek 4. toplamak, bir araya getirmek (NF, KE)
- cerah kıl-* (+I): yaralamak, incitmek, üzme (NF)
- cerahat kıl-* (+nI...+dA): yaralamak (NF)
- ceza kıl-*: üzölmek, kaygılanmak (NF)
- ceza takı / u feza kıl-*: üzölmek, endişelenmek (NF)
- cezb kıl-* (+nI): kendine çekmek (MM)
- cidd u cehd kıl-*: çalışıp çabalamak (NF)
- cihad kıl-* (birle): cihat etmek (NF, KE)
- cima kıl-* (birle, +dA, +gA, +nI): cima etmek (NF, KE, ME)
- cinayat kıl-* (+gA): suç, kabahat işlemek (KE)
- conmardlık kıl-*: cömertlik yapmak (NF)
- cüft kıl-* (+gA): nikahlamak (KE)
- cüret kıl-*: cesaret etmek (NF)
- darig kıl-* (+nI...+dIn): esirgemek (NF)

- dava kıl-* (+dIn, ø): 1. dava etmek, davacı olmak 2. iddiada bulunmak, ilan etmek (NF)
- davet kıl-* (+nI / ø...+gA / +kA): 1. (Dine, İslama) davet etmek 2. (yemeğe) davet etmek, çağırarak (NF, KE)
- davi kıl-* (ø): iddiada bulunmak (KE, MM)
- def kıl-* (+nI, +dIn): 1. uzaklaştırmak 2. göndermek, uzaklaştırmak (NF, KE)
- defn kıl-* (+I / nI...+dA / +gA): defn etmek, gömmek (NF, KE)
- delalet kıl-* (+nI...+kA): 1. yönlendirmek 2. rehberlik etmek (NF, KE)
- delil kıl-* (ø, +nI...+gA): delil göstermek (KE)
- dem kıl-* (+gA, birle): üflemek (KE)
- derhost kıl-* (+dIn, +gA): rica etmek, istemek (NF, KE)
- ders kıl-*: ilim tahsil etmek (KE)
- dostluk kıl-* (birle): arkadaşlık etmek (KE, ME)
- dua kıl-* (+gA): 1. dua etmek 2. beddua etmek (NF, KE, ME, MM)
- dünyadın nakl kıl-*: vefat etmek (NF)
- dünyadın rihlet kıl-*: vefat etmek, ölmek (NF, KE)
- dünyadın safar kıl-*: vefat etmek (NF)
- eda kıl-* (+nI): 1. ödemek, vermek 2. yerine getirmek (NF, MM)
- edeb kıl-* (+gA, +I / gA, birle): ceza vermek, cezalandırmak 2. düzeltmek, değiştirmek 3. engel olma, müdahale etme (NF)
- edepsüzlük kıl-* (birle): edepsizlik etmek (NF)
- edgünlük kıl-* (+gA, +gA /+dA, +gA / +kA): 1. iyilik etmek 2. iyi davranmak, hürmet etmek (NF, KE, ME)
- eftar kıl-* (birle): 1. oruç açmak 2. oruç yemek, oruç tutmamak (NF)
- ehya kıl-* (+nI): 1.ihya etmek, canlandırmak 2. (geceyi) ibadetle geçirmek (NF)
- ehyalik kıl-*: ibadet etmek (NF)
- emr kıl-*: tavsiyede bulunmak (NF)
- emr-i maruf kıl-* (+gA): iyiliği, doğruluğu önermek (NF)
- endişe kıl-*: düşünmek 2. endişe etmek, telaşlanmak (NF)
- emr-i maruf (kıl-) takı nehy-i münker kıl-*: iyiliği önermek, kötülükten sakındırmak (NF)
- erklük kıl-* (+nI...+gA): yetkili kılmak (KE)
- eser kıl-* (+gA, +dA): 1. tesir etmek 2. içine işlemek (NF, KE)
- esir kıl-* (ø /+nI): esir etmek, esir almak (NF, KE)
- ezan kıl-*: ezan okumak (KE)
- fahişe kıl-* (birle): zina etmek (NF, KE)
- farz kıl-* (ø /+nI): emretmek, zorunlu tutmak (KE)

- fariza kıl-* (ø, +nI, +gA, +dA): emretmek, zorunlu kılmak (NF, ME, MM)
- faş kıl-* (+nI): ortaya çıkarmak, ifşa etmek (NF)
- fayda kıl-* (+gA /+kA): fayda etmek, fayda vermek, faydası olmak (NF)
- fazihat kıl-* (+nI): rezil etmek (NF, KE)
- fazl kıl-*: lutfetmek, lutufta ihsanda bulunmak (NF)
- fena kıl-* (+nI): yok etmek (MM)
- ferah kıl-*: sevinmek (NF)
- ferman kıl-*: emretmek (NF)
- feryad kıl-*: 1. bağırarak, çığlık atmak, feryad etmek 2. feryad etmek, yalvarmak (NF, KE)
- feryad ve nevha kıl-* (+kA): feryad etmek (NF)
- fesad kıl-* (+DA): bozgunculuk yapmak (KE)
- feth kıl-* (+nI): fethetmek (NF)
- fevt kıl-* (+nI): (cemaati, namazı) kaçırmak, geride kalmak (NF)
- fida kıl-* (+nI...+gA, +nI...+dA): feda etmek, vermek (NF, KE)
- fikr kıl-* (+kA): düşünmek (NF, KE)
- fisk ve fesad kıl-*: bozgunculuk yapmak (NF)
- fitne kıl-*: bozgunculuk yapmak (NF)
- fitnelik kıl-*: bozgunculuk yapmak (NF)
- fuzhat kıl-* (+nI): rezil etmek (KE)
- füsus kıl-* (+I /+nI, +gA): alaya almak, alay etmek, dalga geçmek (KE)
- galaba kıl-* (+nI, +kA, +dIn): 1. yenmek 2. galip gelmek, üstün gelmek, baskın gelmek 3. (uyku) basmak (NF, KE, ME)
- galat kıl-*: 1. yanılmak, hata etmek 2. yolu kaybetmek (KE)
- gammazlık kıl-* (+kA, +dA): laf taşımak (NF, ME)
- garet kıl-* (ø, +nI...+gA, +nI): 1. yağmalamak 2. baskın yapmak, saldırmak 3. bozguna uğratmak, öldürmek (NF, KE, ME)
- gark kıl-* (+nI...+DA): batırmak, helak etmek (NF, KE)
- gavga kıl-*: saldırmak (NF, KE)
- gaybat / gıybat kıl-* (+gA, +gA, +nI): gıybet etmek (NF, KE)
- gile kıl-* (+dIn): yakınmak, dert yanmak, şikayet etmek (KE)
- gazab kıl-* (+gA / +kA): gazaplanmak, kızmak (NF)
- gazat kıl-* (birle): cihad etmek, savaşmak (NF)
- gurur kıl-* (birle): aldatmak (MM)
- gusl kıl-* (+dA, birle, +dIn): gusletmek, arınmak (NF, KE, ME, MM)

- habar kıl-* (+gA / +kA, +gA, +dIn...+gA): 1. haber göndermek 2. haber vermek 3. haberdar etmek (NF, KE)
- habs kıl-* (+I, +nI): hapsedmek, hapse atmak (NF)
- habata kıl-*: boşa çıkarmak, hükümsüz kılmak, silmek (NF)
- hacalat kıl-*: utanmak, mahcup olmak (NF)
- hacamat kıl-*: kan aldırma (NF)
- hali kıl-* (ø / +nI): boşaltmak (KE)
- hall kıl-* (+nI...+kA, +nI): 1. bir sorunu çözmek, halletmek 2. çığnemek (NF, KE)
- halvat kıl-* (birle, +dA): 1.yalnız kalmak 2. gerdeğe girmek 3. cima etmek (NF, KE)
- hamd u sena kıl-* (+gA / +kA): hamdetmek (NF)
- hamle kıl-* (birle, +gA): saldırmak (NF, KE, ME)
- harab kıl-* (ø / +nI, +nI): 1. tahrip etmek, yıkmak 2. öldürmek (NF, KE)
- haram kıl-* (+nI, (ø / +nI...+gA): yasaklamak (NF, KE)
- harb kıl-* (birle): savaşmak (NF, KE)
- harc kıl-* (+nI...+gA, +gA, ø...+dA, +dIn): harcamak (NF, KE, ME)
- hali kıl-* (+nI): boşaltmak (ME)
- hareket kıl-*: hareket etmek, yürümek, yola çıkmak (KE)
- harislik kıl-* (+kA): tamah etmek, meyletmek (NF)
- hased kıl-* (+gA / kA, birle, +dA): 1. haset etmek, kıskançlık beslemek 2. kışkırtmak, dürtmek, arasını bozmak (NF, KE)
- hasi kıl-* (+nI): hadım etmek (NF)
- hasıl kıl-* (+nI...+dIn, +nI...+gA, ø / +nI, ø...+gA, ø): 1. almak 2. öğrenmek, elde etmek 3. bulmak, elde etmek, sağlamak 4. elde etmek; kazanmak (NF, KE)
- helal kıl-* (+nI... +kA): helal etmek, yasaklamamak (NF, KE, ME)
- halas kıl-* (+I / +nI, +nI...+dIn): kurtarmak (NF)
- hasir kıl-* (+nI): derlemek, toplamak (NF)
- hasm kıl-* (+nI...+gA): düşman etmek (KE)
- hasta kıl-* (+nI): yaralamak (KE)
- hata kıl-*: 1. yanılmak, hata etmek, yanlış yapmak 2. günah işlemek (NF, KE)
- hatm kıl-* (+nI): hatmetmek (NF, KE)
- hatne kıl-* (+nI): sünnet etmek (KE)
- havale kıl-* (+nI... +kA) : göndermek, vermek (KE, ME)
- hayal kıl-* (ø): zannetmek, sanmak (KE)
- hayr kıl-*: hayır işlemek, hayır yapmak (NF)
- hayran kıl-* (+nI): şaşırtmak, yoldan çıkarmak (NF)

- hayret kıl-*: şaşırmaq (KE)
- hazır kıl-* (ø / +nI, +nI): 1. getirmek 2. hazırlamak, toplamak (NF, KE)
- hac kıl-*: haccetmek, hacca gitmek (NF)
- hac ve umre kıl-*: hac ve umre yapmak (NF)
- helak kıl-* (+nI, +nI...birle): 1. öldürmek 2. helak etmek, mahvetmek, yok etmek. 3. heba etmek (NF, KE)
- hezimet kıl-* (+nI): bozguna, yenilgiye uğratmaq (NF)
- hıdmat kıl-* (+gA / +kA, +gA...birle, +gA): 1. hizmet etmek 2. kulluk, ibadet etmek 3. saygı göstermek, tazimde bulunmak. (NF, KE)
- hiyanat kıl-* (+gA): ihanet etmek (NF, KE)
- hicret kıl-* (+dIn, +dIn...+kA / +gA): hicret etmek (NF, KE)
- hiç kıl-* (+nI): yok etmek, hükümsüz bırakmaq (KE)
- hikayet kıl-* (+kA, +dIn): 1. hikaye anlatmaq 2. rivayet etmek, nakletmek 3. anlatmaq (NF, KE, MM)
- hilaf kıl-* (+gA): 1. aykırı davranmaq, karşı çıkmak, uymamak 2. sırt çevirmek (NF, KE, ME, MM)
- (mekr ü) *hile kıl-* (+gA, birle): 1.(kurnazlıkla) çare düşünmek, çare bulmaq. 2. çabalamak, uğraşmaq 3. hile yapmak (NF, KE, ME)
- hire kıl-* (+nI): gözü kamaştırmak (KE)
- hisab kıl-* (+nI, +dIn, birle): 1.saymaq, hesap etmek 2. hesaplaşma, hesaba çekme (NF, MM)
- hitab kıl-* (+gA): demek, emretmek, buyurmak (NF, KE)
- hor kıl-* (+I / +nI): zelil etmek (NF, KE, ME)
- hoşnud kıl-* (+nI, +nI...+dIn): hoşnut etmek, razı etmek, gönlünü almak (NF, KE, ME)
- huccet kıl-* (+gA, birle...+kA): delil, örnek göstermek (NF, KE)
- husumat kıl-* (birle): 1. kavga etmek 2. birini dava etmek, husumet etmek (NF, KE)
- hutba kıl-* (+DA): hitap etmek, konuşmaq (KE)
- hükm kat kıl-*: hüküm kesmek, karar vermek (NF)
- hükm kıl-* (gA, +gA...birle, +dA, birle...+gA): 1. hüküm vermek, karar vermek, fetva vermek 2. emir vermek, emretmek (NF, KE, ME, MM)
- hürmet kıl-* (+gA / +kA, +nI...+dIn): 1. hürmet etmek, saygı göstermek 2. sevmek (NF)
- hürmet (ve) izzet kıl-* (+gA): hürmet etmek, saygı göstermek (NF)
- ırak kıl-* (+nI): uzaklaştırmak (ME)
- iglig kıl-* (+nI): hastalandırmak (ME)
- iadat kıl-*: tekrar etmek (NF)
- ibadat kıl-* (+gA / +kA, +dA): ibadet etmek (NF, KE)

- ibadat u taat kıl-* (+kA): ibadet etmek (NF)
- itibar kıl-*: ibret almak, ders çıkarmak (NF)
- icabat kıl-* (Ø / +I / nI, +gA / +kA): 1. icabet etmek, katılmak 2. kabul etmek 3. cevap vermek, karşılık vermek (NF, KE, ME, MM)
- icla kıl-* (+dIn...+gA / +kA): uzaklaştırmak, sürmek (KE)
- ictihad kıl-* (+dIn): hüküm çıkarmak, hüküm vermek (NF)
- id kıl-*: bayram yapmak (NF)
- ihsan kıl-* (+dIn...+kA, +dA): ihsan etmek, dağıtmak (NF)
- ihsan ve inam kıl-* (+gA / +kA): ihsan etmek, dağıtmak (NF)
- ihtilaf kıl-* (+gA): fikir ayrılığına düşmek (NF, KE)
- ihtilat kıl-* (birle): kaynaşmak, karışmak (NF)
- ihtiraz kıl-* (+dIn): sakınmak, uzak durmak (NF)
- ihtiyar kıl-* (Ø / +nI, +dIn...+nI, +nI...+kA): tercih etmek, seçmek (NF, KE)
- ihtiyat kıl-* (+gA): ihtimam etmek, özen göstermek, dikkat etmek (NF)
- ikab kıl-*: azap etmek, ceza vermek. (NF)
- ikamet kıl-* (+DA): yerleşmek (NF)
- ikram kıl-*: ihsan etmek, lutfetmek (KE)
- ikram u izzaz kıl-* (+kA, +I...+nI): hürmet etmek, ağırlamak (NF)
- ikrar kıl-* (+gA / +kA): 1. tasdik etmek, muvafakat vermek, onay vermek, kabul etmek 2. İtiraf etmek, kabul etmek (NF, KE)
- iktida kıl-* (+kA, birle): uymak, tabi olmak (NF, KE)
- ilam kıl-* (+kA, +nI): bildirmek, duyurmak, haber vermek (NF)
- illetlig kıl-*: tahrip etmek, yaralamak, kusurlu hale getirmek (KE)
- iltifat kıl(ma)-* (+gA, +gA / +kA): 1. ilgilenmek, umursamak, aldırış etmek 2. önem vermek 3. bakmak, önem vermek, ilgilenmek (NF, KE)
- iltimas kıl-* (+dIn...birle): rica etmek, istemek (KE)
- imla kıl-* (+nI): yazdırmak (KE, ME)
- imtihan kıl-* (+nI): sınamak (NF)
- imtina kıl-* (+dIn): kaçınmak, uzaklaşmak, geri durmak (NF)
- imtisal kıl-* (+kA): itaat etmek (NF)
- inkar kıl-* (+nI): inkar etmek (ME)
- inkıyad kıl-* (+kA): itaat etmek, boyun eğmek (NF)
- insaf kıl-*: hak vermek, hakkı teslim etmek (NF)
- intikam kıl-* (+dIn): intikam almak (NF)

- isar kıl-* (ø, +dIn...+kA, ø / +nI...+gA / +kA): ihsan etmek, vermek, bağışlamak, dağıtmak (NF, KE)
- isticabet kıl-* (ø, +gA): kabul etmek (KE)
- istigfar kıl-*: tövbe etmek, bağışlanma istemek (NF, KE)
- istinca kıl-* (birle): taharetlenmek, pislikten arınmak (KE, ME)
- işaret kıl-* (+gA, birle, birle...+gA, +gA): 1. işaret etmek 2. yol göstermek (NF, KE, ME)
- itibar kıl-*: önem vermek, saygı göstermek (KE)
- itimad kıl-* (+gA): güvenmek (KE)
- ittifak kıl-* (+gA): 1. anlaşmak, görüş birliğine varmak 2. onay vermek, uymak (NF, KE)
- intizar kıl-* (+gA): 1. beklemek 2. bakmak, beklemek, yolunu gözlemek (NF)
- inzal kıl-*: meni akıtmak, boşalmak (NF)
- irakat kıl-*: bevletmek (NF)
- iraz kıl-* (+dIn): 1. vazgeçmek 2. elini eteğini çekmek, uzaklaşmak (NF)
- islah kıl-* (+nI): 1. iyileştirmek 2. tamir etmek, onarmak (NF)
- istidad kıl-* (+kA): hazırlık yapmak, hazırlanmak (NF)
- istihsan kıl-*: övmek, takdir etmek (NF)
- istikbal kıl-* (+kA): karşılamak, karşı gelmek (NF)
- istirahat kıl-*: dinlenmek (NF)
- itibar kıl-* (+gA): 1. itibar etmek, teveccüh göstermek 2. ibret almak, ders çıkarmak (NF)
- itikad kıl-*: düşünmek (NF)
- itimad kıl-* (+gA / +kA): 1. güvenmek 2. inanmak, itimat etmek (NF)
- ittiba kıl-* (+gA / +kA): uymak, tabi olmak (NF)
- izaz ve ikram kıl-* (+nI): ağırlamak (NF)
- izhar kıl-* (+nI): izhar etmek, ortaya çıkarmak, göstermek (NF)
- izzet kıl-* (+gA / +kA): hürmet etmek (NF)
- kabul kıl-* (+nI, +I...birle): kabul etmek (NF, KE, ME, MM)
- kabz kıl-* (+I...+nI): (canını) almak (NF, MM)
- kadem kıl-*: adım atmak (MM)
- kadguluk kıl-* (+nI): üzme (KE)
- kafırlık kıl-* (+gA): 1. (Allah'a) isyan etmek 2. zulmetmek (NF, KE)
- kahellik / kahillik kıl-*: tembellik etmek, isteksiz olmak, umursamamak (NF, ME)
- kahr kıl-* (+gA / +kA): 1. (nefsi) yenmek, nefesine galabe çalmak 2. kızmak (NF, KE, MM)
- kalkan kıl-* (+kA): siper etmek (KE)
- kanaat kıl-* (+gA): kanaat etmek (NF, KE)

- karar kıl-* (+dA, birle): 1. rahat etmek, rahatlamak 2. (akılda, gönülde) yer etmek 3. kararlaştırmak, karar vermek 4. sabit durmak (NF, KE, MM)
- karz kıl-*: borç etmek, borç almak (KE)
- kasd kıl-* (+gA / +kA): 1. niyet etmek, niyetlenmek, kara vermek 2. saldırmak 2. yönelmek, kasdetmek (NF, KE, MM)
- kasem yad kıl-* (birle): yemin etmek (NF)
- kat kıl-* (+nI): şehveti kırmak, kesmek (NF)
- kavi kıl-* (+nI): güçlü kılmak, güçlendirmek (NF)
- kaylula kıl-*: kaylule etmek, öğle vakti uyumak (NF)
- kaza kıl-* (+nI): kaza etmek, yapılamayan şeyi sonradan eda etmek (NF, MM)
- kelimat kıl-* (birle): konuşmak, hasbihal etmek (NF)
- kengeş kıl-* (birle, +dA, +gA): istişare etmek, görüş alış verişi yapmak (KE)
- keramet kıl-* (ø, +gA... ø): ihsan etmek, vermek (KE)
- kerem kıl-* (+gA): lutfetmek (NF, KE)
- kerem ve lutf kıl-* (+gA): lutfetmek (NF)
- keyd kıl-* (+gA): tuzak kurmak, hile yapmak (NF, KE)
- keyfiyet kıl-*: sarhoş olmak (KE)
- kısas kıl-* (+nI, +dIn): 1. kısas yapmak, cezalandırmak 2. intikam almak, öç almak (NF)
- kıska kıl-* (+nI): kısa tutmak, kısaltmak (NF, ME)
- kısmat kıl-* (+nI, +nI...+gA): 1. taksim etmek, paylaşmak 2. dağıtmak, tasadduk etmek (NF, KE)
- kıyas kıl-* (+nI, +dIn): kıyas etmek (NF, KE, MM)
- kıymat kıl-* (+nI): değer biçmek (KE)
- kıfayat kıl-* (+nI, +gA): 1. işini görmek, bitirmek sıkıntısını gidermek 2. yetmek, yeterli olmak (NF, KE)
- koldaşlık kıl-* (birle): arkadaşlık yapmak (KE, ME)
- konak kıl-* (+nI): misafir etmek (KE)
- konukluk kıl-* (+nI...birle, +gA): misafir etmek (NF)
- kora kıl-* (+nI): korumak, savunmak (KE)
- kölege / kölige kıl-* (+nI, +gA): gölge etmek (NF, KE, ME)
- kubla kıl-* (+nI, +gA): öpmek, öpücük kondurmak (NF, KE)
- kul kıl-* (+nI, +nI... +gA): esir etmek, esir almak (KE)
- kulluk kıl-* (+gA / +kA): 1. kulluk etmek 2. ibadet etmek (NF, KE)
- kurban kıl-* (ø, birle): 1. kurban kesmek 2. kurban etmek (NF, ME, MM)
- kuvvet kıl-*: 1. hamle yapmak 2. dayanmak, tahammül etmek, güç yetirmek (NF)

- küç kıl-* (+gA): zulmetmek (KE, ME)
- lanat kıl-* (+gA): lanet etmek (NF, KE)
- lanat kılış-* (birle): lanetleşmek (NF, ME)
- livatat kıl-*: livata yapmak (KE)
- lutf kıl-*: ilgilenmek, iltifat etmek (NF)
- lutfu kerem kıl-*: lutfetmek (NF)
- magrur kıl-* (+nI): aldatmak (MM)
- mahrum kıl-* (+I / +nI, +dIn): mahrum etmek, yoksun bırakmak (NF)
- maişet kıl-*: yaşamak, geçinmek (NF)
- malum kıl-* (ø, +dIn, +kA): 1. anlamak, bilmek, öğrenmek 2. bildirmek, öğretmek (NF, KE)
- mashara kıl-* (+gA): 1. yüzüne gülmek 2. alay etmek, eğlenmek, dalga geçmek (NF, ME)
- masiyat kıl-* (+kA): günah işlemek (NF, KE, MM)
- mazul kıl-* (+I / +nI, +nI...+dIn): 1. azletmek, görevden almak 2. bir şeyden mahrum etmek (NF, KE)
- mecruh kıl-* (+nI...birle): yaralamak (KE)
- meded kıl-* (+kA, birle): yardım etmek (NF)
- medh kıl-* (+I / +nI, +nI / +gA): meth etmek, övmek, övgüde bulunmak (NF)
- mekr kıl-* (+gA): tuzak kurmak (KE)
- melamet kıl-*(+gA, +nI): 1. azarlamak, kızmak 2. ayıplamak, kınamak (NF, KE)
- men kıl-* (+dIn, +nI...+dIn, +gA / +kA / +nI): 1. men etmek, engel olmak, engellemek 2. (nefsi) engellemek, yenmek 3. (kötülükten) uzaklaştırmak (NF, KE)
- merhaba kıl-* (+gA): merhaba etmek (NF, ME)
- mesh kıl-*: değişmek, dönüşmek (KE)
- meşhur kıl-*: duyurmak, meşhur etmek (ME)
- meşgul kıl-* (+I / +nI...+dIn, +nI...+gA): 1. meşgul etmek, alıkoymak, oyalamak 2. meşgul etmek 3. dikkatini, ilgisini başka yöne çekmek (NF, KE)
- meşru kıl-* (+gA / +kA): 1. başlamak 2. meşru kılmak (NF, KE)
- meşveret kıl-* (birle, +gA / +kA): 1. istişare etmek, fikir teatisinde bulunmak 2. danışmak (NF, ME)
- meyl kıl-* (+gA / +kA): meyletmek (NF, KE)
- mihmandarlık kıl-*: ziyafet vermek (KE)
- miskinlik kıl-*: yalvarmak (NF)
- mizah kıl-* (+gA): şaka yapmak (KE)
- muamilet / muamile kıl-* (+DA): muamele etmek, davranmak (NF, KE)
- muanika kıl-* (birle, +gA): kucaklaşmak, sarılmak. (NF)

- mübarak bad kıl-*: bayramlaşmak (NF)
- mufarihat kıl-* (birle / +gA): övünmek (NF)
- muharrar kıl-* (+nI): azat etmek (KE)
- mukabele kıl-*: karşılaştırmak (KE)
- mukarrab kıl-* (+DA): yakın tutmak (NF)
- mukarrer kıl-* (+nI...+gA): kararlaştırmak (KE)
- mukavemet kıl-* (birle): baş etmek (KE)
- muhafizat kıl-* (+gA): karşı çıkmak, itiraz etmek (NF)
- muhafizat kıl-* (+nI): muhafaza etmek; gözetmek; saymak (NF)
- mulazimat kıl-* (+gA): hizmet etmek (NF)
- munakışa kıl-* (birle): hesaplaşmak, sorguya çekmek (NF)
- murassa kıl-* (birle): süslemek (KE)
- musabikat kıl-* (birle / +dIn): yarışmak; öne geçmek. (NF)
- musafihā(t) kıl-* (birle, +gA): tokalaşmak, musafaha yapmak (NF)
- musahhar kıl-* (+nI, +nI...+gA): emrine vermek (NF, KE)
- musallat kıl-* (+I / +nI, ø): musallat etmek, göndermek (NF, KE)
- muşahidat kıl-* (+gA / +kA): bakmak (NF)
- mutabiat kıl-* (+kA): uymak, tabi olmak (NF)
- mutalia kıl-(ø)*: okumak, incelemek (NF)
- muvaḥakat kıl-* (+gA / +kA, birle): 1. uymak, eşlik etmek 2. anlaşmak, anlaşma yapmak (NF, KE, ME)
- mubah kıl-* (+nI...+gA): izin vermek, vermek (NF)
- mubahat kıl-* (+gA...birle): övünmek (NF, KE)
- muhalefet kılış-* (birle): muhalefet etmek (ME)
- mübtela kıl-* (+nI...birle): imtihan etmek, sınamak. (NF, KE)
- mücahida kıl-*: çalışmak, ibadet etmek (NF)
- mücadile kıl-* (birle): tartışmak (NF)
- müdavamat kıl-* (+dA, +nI, +kA): devam etmek, devam ettirmek (NF, KE)
- mühayya kıl-* (+nI): hazırlamak (NF)
- mükafat kıl-* (+kA): karşılık vermek (NF)
- mülatafet kıl-*: hoş, kibar, yumuşak davranmak; sevgi ile yaklaşmak (KE)
- münacat kıl-* (+kA, birle): dua etmek, yalvarmak 2. konuşmak; sormak (NF, KE)
- münafıklık kıl-*: münafıklık yapmak (NF)
- münazara kıl-* (birle): tartışmak (KE)
- mürekkeb kıl-* (+dA...+nI): meydana getirmek, oluşturmak (KE)

- müstecab kıl-* (+nI): kabul etmek (NF)
- müşahade kıl-* (+nI): görmek (KE)
- müşerref kıl-* (+gA): şereflendirmek, kavuşturmak (KE)
- mütekebbirlik kıl-*: kibirlenmek (NF)
- müzeyyen kıl-* (+nI, +nI...birle): süslemek (NF)
- nafaka kıl-* (+gA, +nI): harcamak (NF, KE, ME)
- nakl kıl-* (+dIn, +kA): 1. (dünyadan) göç etmek, (ahirete) göç etmek, vefat etmek 2. rivayet etmek, aktarmak (NF)
- namaz kıl-* (+gA): namaz kılmak (NF, KE, ME, MM)
- nasb kıl-* (+gA): atamak, görevlendirmek (KE)
- nasihat kıl-* (+gA): nasihat etmek, tavsiyede bulunmak (KE)
- naz kıl-*: naz etmek (ME)
- nazar kıl-* (+gA / +kA): 1. bakmak 2. fala bakmak 3. görmek, anlamak (istihzalı kullanım) (NF, KE)
- nazar kılma-* (+gA): 1. iltifat etmemek, aldırılmamak 2. dikkate almamak, aldanmamak (NF, KE)
- necasat kıl-* (+DA): büyük abdest bozmak (NF)
- necis kıl-* (+nI): kirletmek (NF)
- nefret kıl-* (+dIn): tiksirmek, iğrenmek (NF)
- nehy kıl-* (+gA): yasaklamak (NF)
- nevha kıl-*: feryad etmek (NF, KE)
- nevmid kıl-* (+nI): ümitsiz bırakmak (NF, KE)
- nezr kıl-* (birle): 1. adak adamak 2. ahitleşmek (NF, KE)
- nezzare kıl-* (+gA): 1. seyretmek, bakmak 2. (bir şeyin olmasını) beklemek (NF, KE)
- nida kıl-* (birle, +kA): 1. seslenmek 2. yüksek sesle bağırarak, çağırmak, davet etmek, duyurmak (NF, KE)
- nikah kıl-* (birle, +gA / +kA, +nI, +nI...+gA): 1. nikahlamak, nikah kıymak 2. evlenmek (NF, KE, ME)
- nisar kıl-* (+gA...ø, +gA): saçmak (NF)
- nisbet kıl-*: nisbet etmek, bağlamak (KE)
- nişan kıl-* (ø / +nI, +gA): 1. işaretlemek 2. mühür vurmak, mühürlemek 3. delil göstermek, ibret belgesi kılmak (NF, KE)
- nişanlık kıl-* (+nI): işaretlemek (ME)
- niyaz kıl-* (+kA, +dA): yalvarmak (NF)
- niyet kıl-* (+gA / +kA): niyet etmek (NF, MM)
- nusret kıl-*: yardım etmek (KE)

- ogrılık kıl-*: hırsızlık yapmak (NF, KE)
- ongay kıl- ø*: kolaylaştırmak (KE)
- ortak kıl-* (+I, +nI / +dA, +kA, +nI...+gA): 1. ortak etmek 2. şirk koşturmak (NF, KE, ME)
- osal kıl-* (+DA): tembellik etmek, ihmalkârlık etmek (NF, MM)
- oyaklıg kıl-*: 1. uyanmak, kalkmak 2. uyumamak (NF)
- övke kıl-* (+dIn, +gA): öfkelenmek, kızmak (NF, ME)
- özr kıl-* (+gA / +kA, +dIn): 1. özür dilemek 2. mazeret beyan etmek 3. tövbe etmek (NF, KE)
- pak kıl-* (+dIn): uzak kılmak, uzak tutmak; arındırmak (NF)
- perakende kıl-* (+nI): dağıtmak, bozmak (NF)
- perhiz kıl-*: 1. haramdan uzak durmak 2. bir şey yememek, yemekten uzak durmak (NF, ME)
- perişan kıl-* (+nI): perişan etmek, dağıtmak, tar ü mar etmek (NF)
- pişiman kıl-*: pişman olmak (NF)
- ragbat kıl-* (+gA / +kA): istemek, arzu etmek, rağbet etmek; istekli olmak, yönelmek (NF, KE)
- rahm kıl-* (+kA): 1. acımak, merhamet etmek 2. rahmet etmek (NF, KE)
- rahmat kıl-* (+nI, +gA / +kA): 1. rahmet etmek, bağışlamak 2. acımak (NF, KE)
- rahmat ve şefakat kıl-*: merhamet etmek, acımak (NF)
- raks kıl-*: dans etmek (KE)
- rast kıl-* (+nI): 1. gerçekleştirmek, yerine getirmek 2. doğrultmak (NF, ME)
- red kıl-* (ø): 1. itiraz etmek 2. reddetmek, geri çevirmek (NF, KE)
- reva kıl-* (ø / +nI): ihtiyacını görmek, gidermek; yerine getirmek (NF)
- revan kıl-* (+nI, +dIn...ø): 1. göndermek, yola çıkarmak 2. akıtmak (KE)
- rihlet kıl-* (+dIn...+kA, +dIn): göç etmek, ölmek (NF, KE)
- rivayat kıl-* (+dIn, +nI): 1. nakletmek, rivayet etmek 2. anlatmak (NF, KE)
- riya kıl-*: gösteriş yapmak (NF, MM)
- riya ve semat kıl-* (+DA): gösretiş yapmak (NF)
- ruzi kıl-* (ø, +kA...ø, +nI): nasib etmek, vermek (NF, KE)
- rücu kıl-* (+gA / +kA, +dIn): dönmek (NF, KE, MM)
- rüşva kıl-* (+I / +nI): rezil etmek (KE)
- sabr kıl-* (+gA / +kA, +dA, birle): 1. sabretmek 2. beklemek 3. bir şeyi yapmaya devam etmek (NF, KE)
- sadaka kıl-*(+nI...gA / +kA): 1. tasadduk etmek, dağıtmak 2. vermek, bağışlamak (NF, KE)
- sakış kıl-* (+nI, birle): 1. hesaplamak 2. (nefsiyle, biriyle) hesaplaşmak, muhasebe yapmak. (NF, KE, ME)
- sancış kıl-* (birle): savaşmak (KE, ME)
- sarf kıl-* (+nI, +nI...+kA): harcamak (NF, KE)

- satıg kıl-* (birle): alışveriş, ticaret yapmak (KE, MM)
- say kıl-* (+DA): say etmek, koşmak, yürümek (NF)
- sayd kıl-* (+nI): avlamak, tuzağa düşürmek (NF)
- sebat kıl-* (+DA): sebat etmek (MM)
- sebeb kıl-*: vesile kılmak (KE)
- secde kıl-* (+gA / +kA): 1. tazimde bulunmak, saygı göstermek 2. secde etmek 3. boyun eğmek, itaat etmek (NF, KE)
- sefer kıl-* (+gA / +kA, +dIn): 1. seyahate çıkmak, yolculuk etmek 2. ölmek (NF, KE)
- sehl kıl-* (+nI): kolay etmek, kolaylaştırmak (KE)
- selam kıl-* (+gA / +kA, birle, +kA): 1. selam vermek 2. selam söylemek, iletmek (NF, KE, ME)
- sema kıl-*: sema etmek (KE, MM)
- sena kıl-*: övmek (MM)
- sergerdan kıl-* (+nI): perişan etmek (NF)
- sevüglü kıl-* (+nI): sevdirmek (ME)
- sevünçlü / sevünçlük kıl-* (+I / +nI): sevindirmek (KE, ME)
- seyr kıl-* (+nI): gezmek (NF)
- seyyahlık kıl-*: seyahat etmek (NF)
- sıfat kıl-* (+I / +nI, +gA): tarif etmek, anlatmak. (NF, KE, ME, MM)
- sıfahat kıl-* (+kA): sövmek (NF)
- sihr kıl-* (+kA): büyü yapmak (NF)
- sirayat kıl-* (+gA / +kA): bulaşmak, geçmek (NF)
- siyahat kıl-*: seyahat etmek (NF)
- sohbat kıl-*: arkadaşlık etmek (MM)
- sökel kıl-* (+nI): hasta etmek, hastalandırmak; yaralamak (ME)
- suhbat kıl-* (+kA, birle): 1. arkadaşlık etmek. 2. cıma yapmak (NF, KE)
- sual kıl-* (+dIn, +kA...+dIn): 1. sormak 2. talep etmek, istemek (NF, KE)
- sulh kıl-* (birle): 1. anlaşma yapmak 2. telafi etmek (NF)
- şart kıl-* (+gA...+I, birle...+nI): şart koşmak (NF, ME)
- şefa'at kıl-* (+gA / +kA, +I / +nI, +nI, +gA): şefa'at etmek, aracılık etmek; kurtarmak (NF, KE, ME)
- şefakat kıl-* (+gA / +kA): acımak, merhamet etmek (NF)
- şefi kıl-* (+gA, +nI): 1. aracı etmek, şahit göstermek 2. aracılık etmek (NF, KE)
- şefkat kıl-* (+nI, +gA): 1. merhamet etmek 2. yardım etmek (NF, KE, MM)
- şehid kıl-* (+nI): şehit etmek (NF, KE)
- şikayat kıl-* (+dIn, +dIn...+gA, +gA...+nI): şikayet etmek (NF, KE, ME, MM)

- şuru kıl-* (+gA / +kA): başlamak. (NF, MM)
- şükür kıl-* (+gA / +kA): şükretmek (NF, KE)
- taat kıl-* (+gA): ibadet etmek (NF, KE, MM)
- taat ve ibadat kıl-* (+gA): ibadet etmek (NF)
- taaccüb kıl-* (+dIn): şaşırmaq, hayret etmek (NF)
- taassub kıl-*: tutucu olmak, tutuculuk etmek (NF)
- tabir kıl-*: yorumlamak (NF, KE)
- tabiye kıl-*: doldurmak (KE)
- tacil kıl-*: acele etmek (NF)
- tafahhus kıl-* (+dIn): soruşturmak, araştırmak (NF)
- tagayyur kıl-* (+nI): değiştirmek (NF)
- tahalluf kıl-*: geride, arkada kalmak (NF)
- tahammul kıl-* (+nI, +gA / +kA): tahammül etmek, sabretmek, çekmek (NF, KE)
- taharet kıl-* (birle, +dIn): 1. taharetlenmek 2. abdest almak (KE, MM)
- tahrir kıl-* (+gA / +nI): teşvik etmek (NF, KE)
- tahsin kıl-*: takdir etmek, beğenmek (KE)
- takaza kıl-*: sıkıştırmak (KE)
- takdir kıl-* (+gA): takdir, tayin etmek, belirlemek (KE)
- takrir kıl-* (+nI): ifade etmek, anlatmak (NF)
- taksir kıl-* (+nI, +dA, +dIn): 1. esirgemek, kısıtlamak 2. kusur etmek, hata etmek (NF, KE)
- talak kıl-* (+nI / ø): boşamak (NF, KE)
- talab kıl-* (+nI): 1. istemek 2. aramak (NF)
- talik kıl-* (+gA): bağlamak, ilintilendirmek (KE)
- talim kıl-* (+gA): öğretmek, bildirmek (KE)
- tama kıl-* (+dIn, +gA / +kA): 1. istemek 2. göz dikmek (NF, KE)
- tamam kıl-* (+nI, ø): 1. bitirmek, tamamlamak 2. bitirmek, halletmek (NF, KE, MM)
- tan kıl-* (+gA): 1. alay etmek 2. ayıplamak, kınamak, iftira atmak (KE)
- tan ve teşni kıl-*: ayıplamak (KE)
- tanuk kıl-* (ø): şahit etmek, şahit göstermek (KE)
- tap kıl-* (birle): yetinmek, kanaat etmek (KE, ME)
- tapug kıl-* (+gA): 1. ibadet etmek, tapınmak 2. hizmet etmek (NF, KE, MM)
- tar kıl-* (+nI): dar etmek (KE)
- tarab kıl-*: coşmak (MM)
- tasadduk kıl-* (+nI...+gA / +kA): tasadduk etmek, dağıtmak (NF)

- tasarruf kıl-* (+nI...+kA, +dA): 1. harcamak 2. mübadeleli alış veriş yapmak 3. serbest davranmak, yapmak (NF, KE, ME)
- tasavvur kıl-* (+nI, +dIn...+nI): 1. tasavvur etmek, zihinde canlandırmak, göz önüne getirmek 2. beklemek, ummak (NF, KE, ME)
- tasdik kıl-*: 1. onaylamak, onay vermek 2. sadaka vermek (NF, KE)
- tasnif kıl-* (ø, +nI): kitap yazmak 2. sınıflandırmak, bölümlere ayırmak 3. yapmak, meydana getirmek (NF, KE, ME)
- tavaf kıl-* (+gA, +dA): tavaf etmek, tavafta bulunmak (NF, KE)
- tavakkuf kıl-* (+dA, +nI): 1. beklemek 2. durmak (NF, KE)
- taviz kıl-* (+gA / +kA...birle): muska yapmak, dua okumak (NF)
- ta 'yip kıl-* (+gA): eleştiride bulunmak (NF)
- tayin kıl-* (+nI): atamak (NF)
- tayyar kıl-*: hazırlamak (KE)
- taza kıl-* (+nI): yenilemek (NF)
- tazim kıl-* (+kA, +nI...+dIn): 1. saygı göstermek, hürmet etmek 2. çok sevmek, ağırlamak 3. yüceltmek, aşırı sevmek (NF)
- teberrük kıl-*: mübarek görmek, uğur saymak (NF)
- tebessüm kıl-*: tebessüm etmek, gülmek (KE)
- tecribe kıl-*(+nI...birle, +nI): 1. sınamak 2. hesaplamak (NF, KE)
- tedarük kıl-* (+gA): çare bulmak, düzeltmek (ME)
- tedbir kıl-* (+nI): 1. düşünmek 2. çaresini bulmak (KE)
- tedarük hasil kıl-* (+kA): çare bulmak (NF)
- teemmül kıl-* (+DA): düşünüp taşınmak (KE)
- tefahhus kıl-*: araştırmak (KE)
- tefekküir kıl-*: düşünmek (NF, KE, MM)
- teferrüc kıl-* (+gA / +kA, +nI, +dA): 1. bakmak, seyr etmek. 2. gezmek (NF)
- tefrık kıl-* (+nI...+gA): dağıtmak, bölüştürmek (NF)
- tefsir kıl-* (+nI): tefsir etmek, yorumlamak (ME)
- tefzi kıl-*: korkutmak, tehdit etmek (NF)
- tehdid kıl-* (+gA): gözdağı vermek, tehditte bulunmak (KE)
- tehdid u tefzi kıl-*: tehdit etmek (NF)
- tehir kıl-* (+nI, +dA): ertelemek (NF, ME, MM)
- tek kıl-*: susturmak (KE)
- tekbir kıl-* (birle): 1. tekbir getirmek 2. (namazda) tekbir almak (NF, KE, MM)
- tekebbür kıl-*: kibirlenmek (NF)

- tekye kıl-*: yatmak (KE)
- telim kıl-*: artırmak (KE)
- telkin kıl-* (+nI): telkin etmek (NF)
- temaşa kıl-* (+nI): seyretmek (KE)
- temcid kıl-* (+DA): övmek, yüceltmek (Allah'ı yüceltmek için tesbihat çekmek) (NF)
- temessük kıl-* (+kA): yapışmak, sarılmak (NF)
- temettu kıl-* (+DA): eğlenmek, hoşça vakit geçirmek (NF)
- tenaum kıl-*: yiyip içmek (NF, KE)
- tenavul kıl-* (+nI, +dIn): yemek (NF)
- terbiyet kıl-* (+nI, +gA / +kA): 1. yetiştirmek, büyütme 2. sahip çıkmak, bakmak, ilgilenmek 3. himaye etmek (NF, KE, MM)
- tereddüd kıl-* (+gA): tereddüt etmek (ME)
- tergib kıl-* (+gA): yönelmek (KE)
- terk kıl-* (+nI): terk etmek, bırakmak (NF)
- tesbih kıl-* (birle): tesbih etmek (NF)
- tesbih u takdis kıl-*: tesbih etmek (KE)
- teslim kıl-* (+kA, +nI...+gA / +kA): 1. emanet etmek 2. iade etmek, vermek 3. vermek, sunmak, bırakmak (NF, KE, MM)
- tesmiyet kıl-*: besmele çekmek (MM)
- teşbih kıl-* (+gA, birle...+gA): benzetmek (KE)
- teşviş kıl-* (+kA): rahatsızlık vermek (NF)
- teşni kıl-* (+gA): kınamak, ayıplamak (ME)
- tevazu / tevazu kıl-* (+DA):tevazu göstermek (NF, KE)
- tevazuluk kıl-*: tevazu göstermek (KE)
- tevbe kıl-* (+dIn): 1. tövbe etmek 2. yaptığı işten vazgeçmek, dönmek (NF, KE, ME, MM)
- teveccüh kıl-*: yönelmek (NF)
- tevekkül kıl-* (+gA / +kA): tevekkül etmek (NF)
- teyemmüm kıl-*: teyemmüm etmek (NF, KE, MM)
- tıltag kıl-*: bahane uydurmak (KE)
- ticarat kıl-*: ticaret yapmak (NF, KE)
- timar kıl-*: bakmak, yetiştirmek (KE)
- tokış kıl-* (birle): savaştırmak (KE)
- töhmet kıl-* (+gA): iftira atmak (KE)
- tüz kıl-* (+nI): düzeltmek (NF)
- tüzlük kıl-* (+DA): adaleti sağlamak, adil davranmak. (NF)

- ukubet kıl-* (+nI): cezalandırmak (NF, KE)
- ulugluk kıl-*: büyüklenmek, kibirlenmek. (NF)
- umra kıl-*: umre yapmak (NF)
- unamastık kıl-*: isyan etmek, itaat etmemek (ME)
- uruş kıl-* (birle): savaşmak (NF)
- uflug kıl-* (+nI): akıllı yapmak, şuurlandırmak (ME)
- ustahlık kıl-*: edepsizlik etmek (NF)
- üküş kıl-*: artırmak, çoğaltmak (KE)
- ülüş kıl-* (+nI): kısma ayırmak (KE, ME)
- ümid kıl-*: ummak (KE)
- ün kıl-*: 1. ses çıkarmak 2. seslenmek, konuşmak (KE, ME)
- vacib kıl-* (+nI): zorunlu kılmak (NF, KE, ME)
- vade kıl-* (+nI...+gA / +kA, ø): söz vermek, vaat etmek (NF, KE, ME)
- vahy kıl-* (+gA / +kA): vahyetmek (NF, KE)
- vakf kıl-* (+nI...+gA / +kA, +dA): 1. vakfetmek, bağışlamak 2. kelimenin son harfini sakın okumak, durmak (NF, KE)
- vasiyat kıl-* (+nI...+gA, +gA): 1. vasiyet etmek 2. nasihat etmek, öğüt vermek (NF, KE, ME)
- vaaz kıl-* (+kA, birle): 1. vaaz vermek. 2. öğüt vermek, nasihat etmek 3. uyarmak, ihtar etmek (NF)
- vaaz u nasihat kıl-* (+kA): vaaz vermek (NF, KE)
- vesvese kıl-* (+gA, +I): 1. vesvese vermek 2. kulağına fısıldamak (NF, KE, ME)
- vefa kıl-* (+gA / +kA, ø / +nI): 1. sadık kalmak 2. yerine getirmek 3. vefa göstermek 4. yetmek (NF, KE, ME)
- vefat kıl-*: vefat etmek, ölmek (KE)
- vekil kıl-* (+I / +nI, +gA): vekil tayin etmek (NF, ME)
- veyran kıl-* (+nI): yıkmak (NF)
- vida kıl-* (+gA): veda etmek (NF, KE)
- vukuf kıl-* (+dA, +kA): vakfe yapmak (NF)
- yad kıl-* (+I / +nI...+dA, +nI...birle, +nI): 1. bahsetmek, anmak (NF) 2. Allah'ı anmak, zikretmek (NF, KE, ME)
- yahşi kıl-* (+nI): iyileştirmek (KE)
- yalañ / yalıñ kıl-* (ø / +nI): açmak, çıplak hâle getirmek (KE)
- yaman kıl-*: hata etmek (NF)
- yarag kıl-*: fayda vermek (MM)
- yarlıg kıl-*: emretmek, buyurmak (KE)

- yaruk kıl-*: parlatmak (KE)
- yava kıl-* (+nI): şaşırmak (ME)
- yavukluk kıl-* (+gA): yaklaşmak (ME)
- yavuz kıl-*: hata etmek (NF, KE)
- yavuzluk kıl-*: kötülük yapmak (KE)
- yazuk kıl-*: 1. günah işlemek 2. suç işlemek, hata etmek (NF, KE, ME)
- yırak kıl-* (+nI...+dIn): uzaklaştırmak, uzak tutmak (NF, ME)
- yok kıl-* (+nI): yok etmek (KE, MM)
- yok yodun kıl-* (ø): yok etmek (KE)
- yumşak kıl-* (+nI): yumşatmak (KE)
- yuvka kıl-*: *keskinleştirmek* (ME)
- yüksek kıl-* (+nI): yüceltmek (NF)
- yüklü kıl- / yüklüg kıl-* (+nI): hamile bırakmak (ME)
- zabt kıl-* (+nI): anlamak (NF)
- zahm kıl-* (+gA): darbe vurmak, yara açmak (NF)
- zahir kıl-* (ø, +nI): 1. belirtmek, açığa çıkarmak 2. üstün kılmak (KE, ME)
- zahmat ve meşakkat kıl-* (+kA): eziyet etmek (NF)
- zam kıl-* (+dIn...+kA): eklemek, ilave etmek (NF, MM)
- zarilik kıl-* (+gA / +kA): yalvarmak (NF, KE)
- zayi kıl-* (ø / +nI / +nI): zayi etmek, heder etmek (NF, KE, MM)
- zecer kıl-* (birle): engel olmak, mani olmak. (NF)
- zem kıl-* (+nI): kötülemek, yermek (NF)
- zikr kıl-* (+dA...+nI): anmak, bahsetmek (NF, KE, MM)
- zillet kıl-*: hata etmek (KE)
- zina kıl-* (birle): zina etmek (NF, KE, ME)
- ziyada kıl-* (+dIn): 1. artırmak 2. öncekinden daha fazlasını yapmak, söylemek (NF, KE)
- ziyan kıl-* (+gA / +kA): zarar vermek (NF, KE, MM)
- ziyarat kıl-* (+gA, ø / +nI): 1. ziyaret etmek, ziyarette bulunmak, uğramak 2. tavaf etmek, tavafta bulunmak (NF, KE, ME)
- zulm kıl-* (+gA / +kA): zulmetmek, haksızlık etmek (NF, KE, ME)
- kerdekke kir-*: gerdeğe girmek (ME)
- közke uyku kirme-*: hiç uyumamak (NF)
- sözke kir-*: 1. birinin sözünü dinlemek 2. söze karışmak (NF, KE, ME)
- destur kol-*: izin istemek (KE)
- özür kol-*: özür dilemek (NF, KE)

- yöviit kol-*: yardım istemek (ME)
feryad kopar-: feryad etmek (KE)
ün kopar-: çığlık atmak (KE)
ortak koş-: şirk koşmak (ME)
hali kod-: yalnız bırakmak (NF)
halvat koy-: yalnız bırakmak (NF)
keç koy-: sona bırakmak (ME)
kulak koy-: kulak tutmak, işitmeye çalışmak (KE, ME)
minnet koy-: boyun eğmek (ME)
ortada koy-: ortada bırakmak (ME)
sünnet koy-: başlatmak, çıkarmak (NF)
tek koy-: susturmak, sakinleştirmek (ME)
yalguz kod-: yalnız bırakmak (NF)
yüz koy-: yönelmek; yola koyulmak (KE)
suv koyın-: yıkanmak (KE)
dünyadın köç-: ölmek (NF)
artuk kör-: üstün görmek (NF)
aşak kör-: küçük görmek (NF)
düş kör-: rüya görmek (ME)
hayz kör-: (kadınlar için) aybaşı olmak (KE, ME)
hor kör-: küçük görmek (NF, ME)
keç kör-: sonraya bırakmak (ME)
kın kör-: azap çekmek (KE)
kiçig kör-: küçük görmek (ME)
maslahat kör-: uygun görmek, bulmak, onaylamak (NF)
zahmat ve meşakkat kör-: eziyet görmek (NF)
reva kör-: uygun görmek, uygun bulmak (NF, KE, ME, MM)
savab kör-: doğru bulmak, onaylamak (NF, ME)
tüş kör-: rüya görmek (NF, KE)
azab u ukubat kör-: işkence görmek, azap görmek (NF)
ulug kör-: kendini büyük görmek (NF, ME)
üküş kör-: çok görmek (NF)
baş kötür- / köter-: 1. ayaklanmak, direnmek 2. coşmak (KE)
minnet köter-: minnet altında kalmak (KE)
ün kötür-: sesini yükseltmek, bağırarak (KE)

- bang-i namaz okı-*: ezan okumak (NF)
- dua okı-*: dua okumak (NF)
- ezan okı-*: ezan okumak (NF)
- namaz okı-*: namaz kılmak (KE, ME)
- rahmat okı-*: dua etmek (KE)
- halvat oltur-*: yalnız kalmak (NF)
- sahraka oltur-*: büyük abdestini yapmak (NF)
- açığı öç-*: öfkesi dinmek, geçmek; yatışmak (KE)
- köngli ös-*: neşelenmek (KE)
- hac öte-*: haccetmek (KE)
- namaz öte-*: namaz kılmak (KE)
- ag sal-*: denize ağ atmak (KE)
- kol sal-*: el sallamak (NF)
- köz sal-*: göz değirmek, nazar etmek (KE)
- kura sal-*: kura çekmek (KE)
- başın kuyı sal-*: başını eğmek (KE)
- kefen sar-*: kefenlemek (NF)
- köngli sın-*: üzölmek (KE)
- ahd sıdur-*: sözünü tutmamak, anlaşmayı bozmak (KE)
- öfkesin singür-*: öfkesini yenmek (NF)
- yalgan sözle-*: yalan söylemek (NF, ME)
- boyun sun-*: itaat etmek, teslim olmak (NF, KE)
- elig sun-*: 1. dokunmaya çalışmak, sarkıntılık yapmak 2. (yemeğe) el sürmek 3. el uzatmak, almak istemek (NF, KE)
- boyun sü-*: itaat etmek, uymak (ME)
- boy sür-*: itaat etmek, uymak (ME)
- koş sür-*: çift sürmek (KE)
- memleket sür-*: öлке yönetmek (KE)
- saban sür-*: çift sürmek (KE)
- söz talaş-*: tartışmak (KE)
- bahane tap-*: mazaret uydurmak (KE)
- çara tap-*: çare bulmak (NF)
- hidayet tap-*: hidayete ermek, doğru yolu bulmak (KE)
- karar tap-*: sakinleşmek (KE)
- sıhhat tap-*: sağlığına kavuşmak, iyileşmek (KE)

- zafer tap-*: galip olmak, üstün gelmek (KE)
emgek tart-: sıkıntı, zahmet çekmek (NF, KE, ME)
baş tart-: baş kaldırmak, isyan etmek (NF)
gurbet tart-: gurbete çıkmak (ME)
kılıç tart-: kılıç çekmek (KE)
mesh tart-: mesh yapmak, meshetmek (KE)
mihnet tart-: sıkıntı çekmek (KE)
saf tart-: saf tutmak, savaş düzeni almak (NF)
sakışga tart-: hesaba çekmek (KE)
sürme tart-: sürme çekmek (KE)
ün tart-: yüksek ses çıkarmak, bağırarak (KE)
taam tatma-: aç olmak (NF)
boyga teg-: büyümek, evlenecek yaşa gelmek (KE)
faidası teg-: faydası dokunmak (NF)
ig teg-: hastalanmak (NF)
köz teg-: nazar değmek (KE)
menfaati teg-: faydası dokunmak (NF)
miras teg-: miras kalmak (KE)
uluğ yaşka teg-: yaşlanmak (NF)
umasga teg-: aciz kalmak (KE)
zararı teg-: zararı dokunmak (NF)
haber tegür-: haber ulaştırmak (NF)
iza tegür-: eziyet etmek (NF)
köz tegür-: göz değirmek, nazar etmek (KE)
küç tegür-: zulmetmek (NF, KE)
menfaat tegür-: faydalandırmak (NF)
selam tegür-: selam söylemek (KE)
taziyat tegür-: başsağlığı dilemek (NF)
til tegür-: dil uzatmak, birine kötüleyici sözler söylemek (NF)
zahmat tegür-: zarar vermek (NF, KE)
zahmat u meşakkat tegür-: zarar vermek, eziyet etmek (NF)
umazka tegür-: aciz bırakmak (ME)
zarar tegür-: zarar vermek (NF, KE)
ziyan tegür-: zarar vermek (NF, ME)
dudak tepret-: konuşmak (KE)

- köngli **tın-***: mutmain olmak (KE)
- afv **tile-***: af dilemek (ME)
- köngül **tile-***: arzu etmek, istemek (NF)
- behillik **tile-***: helallik istemek, af dilemek (NF)
- destur **tile-***: izin istemek (NF, KE, ME)
- icazat **tile-***: izin istemek (NF)
- yari **tile-***: yardım istemek (ME)
- aş **tök-***: ziyafet vermek (MM)
- kan **tök-***: cana kıymak, can almak, öldürmek (NF, KE)
- suv **tök-***: bevletmek (MM)
- üz *suvını* **tök-***: alçaltmak, kötölemek, küçük düşürmek (NF, KE, ME)
- ırak **tur-***: uzak durmak (KE, MM)
- karşu **tur-***: birinin karşısına çıkmak, direnmek (NF)
- namazga **tur-***: namaza durmak, başlamak (KE)
- odag **tur-***: uyanık kalmak, uyumamak (KE)
- oyag **tur-***: uyanık durmak, uyumamak (NF, KE, MM)
- sabit **tur-***: devam etmek, değiştirmemek (NF)
- tek **tur-***: 1. susmak 2. itaat etmek, boyun eğmek (NF, KE, ME, MM)
- yırak **tur-***: uzak durmak, uzaklaşmak (KE)
- âdet **tut-***: adet edinmek (ME)
- aziz **tut-***: değer vermek, el üstünde tutmak (NF, KE)
- bak **tut-***: endişe etmek, korkmak (NF, MM)
- berk **tut-***: sıkı tutmak (KE)
- bilmezge **tut-***: bilmezlikten gelmek (ME)
- bir yana **tut-***: uzaklaştırmak, korumak (ME)
- buyruk **tut-***: emri yerine getirmek (ME)
- darig **tut-***: esirgemek (NF)
- din **tut-***: dine girmek (ME)
- dirig **tut-***: esirgemek (NF)
- dost **tut-***: dost edinmek (NF, ME)
- düşman **tut-***: düşman edinmek (NF)
- el **tut-***: memleket idare etmek (KE)
- elig **tut-***: yardım etmek, yardımcı olmak (KE, MM)
- elig açuk **tut-***: cömert olmak (KE, MM)
- farig **tut-***: rahat tutmak, müsterih olmak (KE)

- füsus tut-*: alay etmek, dalga geçmek (KE)
- hazır tut-*: hazırlamak (NF)
- hesabga tut-*: dikkate almak, dinlemek (KE)
- hicab tut-*: gizlenmek (KE)
- hürmet tut-*: hürmet etmek, saygı duymak (KE, ME)
- inağ tut-*: güvenmek (ME)
- iddet tut-*: beklemek (boşanan kadının yeniden evlenebilmek için beklemesi) (ME)
- itikad tut-*: 1. kararlı olmak, inançlı olmak 2. düşünmek, inanmak (NF)
- kertüğe tut-*: onaylamak, doğrulamak (ME)
- kıska tut-*: kısaltmak, azaltmak (NF)
- kiçik tut-*: kaşıntı tutmak (NF)
- kine tut-*: kin beslemek, öç almak istemek (ME)
- konuk tut-*: misafir ağırlamak (KE)
- könglini hoş tut-*: müsterih olmak (KE)
- köni tut-*: onaylamak (KE)
- köz tut-*: bakmak, ilgilenmek (KE)
- kulak tut-*: kulak vermek, dinlemek (NF, KE, ME)
- mamur tut-*: ihya etmek (NF)
- mashara tut-*: alay etmek (KE)
- mazur tut-*: mazur görmek, bağışlamak (NF, MM)
- meclis tut-*: toplantı yapmak, vaaz vermek (KE)
- mübarek tut-*: değerli görmek, saygı göstermek (ME)
- mühim tut-*: önemsemek, ciddi tutmak (NF)
- oruç tut-*: oruç tutmak (ME, MM)
- osal tut-*: gevşek tutmak, umursamamak (NF)
- oyag tut-*: 1. geceyi ihya etmek, geçirmek 2. uyutmamak (ME)
- rast tut-*: düzeltmek (NF, MM)
- rastka tut-*: tasdik etmek, doğrulamak, onaylamak (NF, KE)
- reva tut-*: uygun görmek, onaylamak (KE, MM)
- ruza tut-*: oruç tutmak, günü oruçlu geçirmek (NF, KE, MM)
- saf tut-*: sıra oluşturmak (KE, MM)
- söz tut-*: söz dinlemek (KE)
- taat tut-*: uymak, tabi olmak, itaat etmek (KE)
- takat tut-*: dayanmak, tahammül etmek (NF, KE)
- taziyat tut-*: 1. yas tutmak 2. çok üzölmek, acı çekmek (NF, KE)

- teberrük tut-*: uğur saymak (NF)
- terke / derge tut-*: kiralamak (NF, KE, ME)
- üimiz / üimid tut-*: ümit etmek, ummak (NF, KE)
- umanç tut-*: ümitlenmek (ME)
- uminç tut-*: 1.ümit etmek, ummak, beklemek 2. ileriye yönelik beklenti içerisinde bulunmak (tûl-i emel sahibi olmak) (NF)
- yad tut-*: 1. aklında, hafızasında tutmak 2. hatırlamak (NF, KE)
- yalganga tut-*: yalanlamak (ME)
- yarlıg tut-*: söz dinlemek, itaat etmek (KE)
- yas tut-*: yas tutmak (ME)
- yol tut-*: 1. yola çıkmak, yola düşmek 2. yol kesmek 3. belli bir yol izlemek (KE, ME)
- yumışlık tut-*: iş buyurmak (ME)
- yüngül tut-*: küçümsemek, hafife almak (ME)
- tili tutul-*: konuşmamak (ME, MM)
- kulavuz tutun-*: kılavuz edinmek (ME)
- orun tutun-*: yer edinmek, yerleşmek (ME)
- yurt tutun-*: yurt edinmek (ME)
- el / eliğ tutuş-*: tokalaşmak (ME)
- takati tüken-*: takati kalmamak (ME)
- adakinga tüş-*: ayağına kapanmak (KE)
- agzığa tüş-*: dile düşmek, dedikodusu yapılmak (KE)
- artgaru tüş-*: sona kalmak (ME)
- halel tüş-*: zararı olmak, zarar gelmek halel gelmek, zarar vermek (NF)
- hata tüş-*:yanlış olmak (NF)
- hatıra tüş-*: aklına gelmek (NF)
- heybet tüş-*: çok korkmak (NF)
- husumat tüş-*: anlaşmazlık çıkmak (NF)
- ırak tüş-*: uzak düşmek, uzaklaşmak (NF, KE)
- köngülke tüş-*: akınla gelmek (NF)
- közi tüş-*: gözü takılmak, görmek (KE)
- masiyatka tüş-*: günaha bulaşmak (NF)
- muvaafakat tüş-*: uygun düşmek (NF)
- nazarı tüş-*: gözü takılmak (NF)
- ragbatı tüş-*: arzulamak (NF)
- rast tüş-*: isbat etmek, doğru olmak (NF)

- sezigge tüş-*: şüpheye düşmek (ME)
- söz tüş-*: (söz) yayılmak (KE)
- şek tüş-*: şüpheye düşmek (MM)
- şekge tüş-*: şüpheye düşmek (ME, MM)
- yavuk tüş-*: yakınlaşmak (ME)
- yırak tüş-*: uzak düşmek, uzaklaşmak (NF)
- yolga tüş-*: yola çıkmak (KE)
- yüzün tüş-*: bir şeye balıklama atlamak, dalmak; kendini o şeye tamamıyla vermek (NF)
- oglan tüşür-*: çocuk düşürmek, düşük yapmak (KE, ME)
- könglünge tüşür-*: aklına getirmek, düşünmek (NF, ME)
- şekge tüşür-*: şüpheye düşürmek (ME)
- bağrı tüt-*: ciğeri yanmak (KE)
- mekr tüz-*: hile yapmak (KE)
- saf tüz-*: sıra oluşturmak (KE)
- söz tüz-*: şiir yazmak, okumak (KE)
- ün tüz-*: seslenmek, bağırarak (KE)
- bagrı ul-*: ciğeri yanmak (KE)
- ah ur-*: ah etmek (KE)
- başın secdeke ur-*: secde etmek (KE)
- bıçak ur-*: bıçaklamak (NF)
- berge ur-*: kamçılama (KE)
- bukagu ur-*: zincir vurmak, zincirlemek (NF, KE)
- dem ur-*: 1. nefes vermek, üfleme 2. konuşmak, ses çıkarmak (KE)
- gul ur-*: kelepçe vurmak, kelepçelemek (NF)
- had ur-*: cezalandırmak (NF, KE)
- kadem ur-*: ayak basmak (MM)
- kamçı ur-*: kamçılama (NF, KE)
- minnet ur-*: iyilik yapmak (ME)
- nara ur-*: nara atmak, bağırarak (NF)
- nişan ur-*: işaret koymak (ME)
- sikke ur-*: para basmak (KE)
- şebbaş ur-*: tokat atmak (ME)
- şule ur-*: parlamak (KE)
- tabanča ur-*: tokat atmak, tokatlamak (NF, KE)
- tazir ur-*: cezalandırmak (ME)

- tekye ur-*: yatmak, yaslanmak (NF)
- yüz ur-*: yönelmek (NF, KE, MM)
- yüze ur-*: yüzüne vurmak, çarpmak (MM)
- yaka ur-*: düğmelemek (ME)
- zencir / zincir ur-*: zincir vurmak, zincirlemek (NF, KE)
- könglinge yak-*: gönlüne yatmak, mutmain olmak (NF)
- yala yap-* (+gA): suçlamak (ME)
- yalgan yap-*: iftira etmek, suçlamak (KE)
- yazuk yap-* (+gA): iftira etmek (ME)
- cevab yarlıka-*: 1. karşılık vermek 2. bir sorunun cevabını vermek (NF)
- icabet yarlıka-*: kabul etmek (KE)
- selam yarlıka-*: selam söylemek, selam göndermek (KE)
- dirig ye-*: kaygılanmak, endişelenmek (ME)
- haram ye-*: haram yemek (NF, ME)
- halal ye-*: helal yemek (NF, ME)
- kadgu ye-*: üzölmek, endişelenmek (KE)
- kadgusın ye-*: bir şeyi dert edinmek, tasasını çekmek (NF, KE)
- nedamet ye-*: pişman olmak (NF, KE)
- ökünç ye-*: pişman olmak (ME, MM)
- peşiman / pişiman ye-*: pişman olmak (NF)
- riba ye-*: faiz yemek (NF)
- boyga yet-*: büyümek (NF, ME)
- canga yet-*: bunalmak (KE)
- elig yet-*: gücü yetmek, elinden gelmek (KE)
- kudratı yet-*: gücü yetmek (NF)
- küçi yet-*: gücü yetmek (NF, ME, MM)
- sözünge yet-*: sözünü yerine getirmek (ME)
- takati yet-*: gücü yetmek (NF)
- yarağı yet-*: gücü yetmek (ME)
- yavuk yet-*: yaklaşmak (NF)
- çerigde yüri-*: savaşa gitmek (NF)
- başlıkın yun-*: gusletmek (ME)
- köz yum-*: affetmek, görmezlikten gelmek (ME)
- öfkesin yut-*: sınırlarına hakim olmak (NF)

KAYNAKLAR

- Abik, A. Deniz** (2005), “Türkçede ‘Vefat’ Kelimesi ve Yardımcı Fiilleri”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Adana, C.14, S.2, s.13-28.
- Acarlar, Kevser** (1969), “Olmak Fiilinin Özellikleri” *Türk Dili*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, S. 216, s. 714-718.
- Ahmet Cevdet Paşa** (2007), *Tertib-i Cedid Kavaid-i Osmaniyye*, (Hazırlayan: Esra Karabacak), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Ahmet Cevdet Paşa - Fuat Paşa** (2000), *Kavâid-i Osmaniyye*, (Hazırlayan: Nevzat Özkan), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Ahmet Vefik Paşa** (2000), *Lehce-i Osmânî*, (Hazırlayan: Recep Toparlı), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Akbaba, Ergönenç Dilek** (2007), “Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim Fiil Bulunan Birleşik Fiiller”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Ankara, C: 1, S: 1, s. 83-95.
- Aksoy, Ömer Asım** (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap yayınları, İstanbul.
- Allanazarov, Akmurat** (1999), *Ses, Yapı, İmla ve Söz Dizimi Açısından Birleşik Fiiller ve Bunların Türkmence İle Karşılaştırılması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Argunşah, Mustafa** (1996), “Ünlü Gerundiumunun “-mağa” Yerine Kullanılışı,” 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı* 1996, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s. 117-125.
- Arı, Nesrin** (2010), *Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıları*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Ata, Aysu** (1997), *Kıyasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları)*, (2 cilt), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Ata, Aysu** (2004), “Türkçe İlk Kuran Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)”, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.

Aydeniz, Süleyman (1995), “Türkiye Türkçesinde Tasvirî Fiiller ve Fonksiyonları”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

Banguoğlu, Tahsin (1995), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Boeschoten, Hendrik (2003) “Yapmak Neden Etmek Yerine Kullanılıyor -Tarihsel Bir Bakış-” (Çev.: Muna Yüceol Özezen), *Türkbilig*, Ankara, S. 5, s. 149-156.

Börekçi, Muhsine (2007), “Türkçede Hâl Eklerinin İşlevsel Olarak Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s.245-275.

Buran, Ahmet (1996), Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri , Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

Buran, Ahmet (1996), “Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni”, 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s. 207-214.

Buran, Ahmet (1999), “Türkçede İsim Çekim Ekleri”, Türk Gramerinin Sorunları II, TDK Yay., Ankara, s. 263-277.

Coşkun, Volkan (2001), “Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Zaman Kavramı Taşıyan -a/e, -ı/i, -o/ö, -u/ü, -y Zarf-Fiil Ekleri”, *Türk Dünyası*, S. 11, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s.76-91.

Dağstanhoğlu, Bilal Erdem (2009), “*Kıyasü'l-Enbiya*’da Birleşik Fiiller, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Delice, İbrahim (2002) “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”, *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sivas, C: 26, No:2, s. 185-212.

Demir, Nurettin (1997), “Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten Ankara (1994)*, s. 83- 94.

Demirbilek, Salih (2009), “Orhon Türkçesinde ‘Kıl-’ ve ‘Bol-’ Fiilleri Arasındaki Anlam ve Görev İlgileri”, *I. Uluslararası Uzak Asya’dan Ön Asya’ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni*, 18-20 Kasım 2009, Afyonkarahisar, s.57-65.

Deny, Jean (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Tercüme Eden: Ali Ulvi Elöve), Maarif Matbaası, İstanbul.

- Derleme Sözlüğü** (1965-1979) I-XI C., Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit** (1993), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi yayınları, Ankara.
- Dilaçar, Agop** (1974), “Türk Fiilinde ‘Kılınış’la ‘Görünüş’ ve Dilbilgisi Kitaplarımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten Ankara (1973- 1974)*, s. 159- 171.
- Eckmann, Janos** (1995), *Nehcü’l-Ferâdis*, (Yayınlayanlar: Semih Tezcan - Hamza Zülfikar) Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Eckmann, Janos** (1996), *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Ediskun, Haydar** (1999), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- el- Askeri, Ebu Hilal** (2009), *Arab Dilinde ve Kur’anda Farklar Sözlüğü*, (Tercüme: Veysel Akdoğan), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem** (1986), *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergönenç, Dilek** (2006) “Nogay Türkçesinde Sıfat-Fiillerle Kullanılan Bol- Fiilinin İşlevleri”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Çorum, S. 10, s. 148-156.
- Erol Arslan, Hülya** (2008), *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gabain, A. Von** (1953), “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 16-28.
- Ganiyev, Fuat A.** (2010), *Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü*, (Çeviren: Çaşteğin Turgunbayer), TDK yayınları, Ankara.
- Gencan, Tahir Nejat** (2007), *Dilbilgisi*, Tek Ağaç Eylül Yayıncılık, Ankara.
- Ghazy, Muhammed Ezzat Said** (2001), “*Harezm ve Kıpçak Türkçesinde Birleşik Fiiller*”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Gökçe, Faruk** (2007), *Oğuz Türkçesinde Fiil Birleşmeleri Tarihsel Karşılaştırmalı Bir İnceleme Denemesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

- Gökdağ, Bilgehan A.** (2007) “Birleşik Kelime Olarak İkilemeler, Sayılar ve Birleşik Fiiller” *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK 2007 C.1, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul*, 2009, s.219-225.
- Gülensoy, Tuncer** (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi* (2 cilt), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer** (2001), “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi”, C. II, S. 2, Afyon, s. 125-143.
- Gülsevin, Sema** (2002), “Yüklemi ‘Deyimleşmiş Birleşik Fiil’ Olan Cümlelerde Özne”, *Türk Dili*, Ankara, S. 609, s. 612-618.
- Gülsevin, Sema** (2011), “Geçişli Fillerle Kurulmuş ‘Deyimleşmiş Birleşik Filler’in Yüklem Olduğu Cümlelerde Nesne Meselesi”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011, p. 1150-1154.
- Güney, Şahan Fatma** (2008), “Tatar Türkçesinde Bitme ve Tamamlanma Bildiren Birleşik Fiil Yapıları” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, İzmir, C. VIII, S. 1, s. 125-140.
- Hacıeminoğlu, Necmettin** (1996), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin** (2000), *Kutb’un Husrev ü Şirin’i ve Dil Hususiyetleri*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Hatiboğlu, Vecihe** (1969), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Hatiboğlu, Vecihe** (1981), *Türkçenin Ekleri*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Hengirmen, Mehmet** (1994), *Deyimler Sözlüğü*, Engin yayın evi, Ankara.
- Hengirmen, Mehmet** (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin yayınları, Ankara.
- Herkmen, Dilek** (2010), “Eylemek Yardımcı Fiili”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ordu, s. 238-249.

Hüseyin Cahit (1908), *Türkçe Sarf ve Nahiv*, (Hazırlayanlar: Leyla Karahan-Dilek Ergönoenç) Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2000.

İlhan, Nadir (2001), “Birleşik Fiil Kuruluşunda A- I- U Ünlüleri”, *Türk Dili*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, S. 596, s.177- 183.

Johanson, Lars (2007), *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (Çeviren: Nurettin Demir), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Kahraman, Tahir (1996), *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kanar, Mehmet (2008), *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul.

Kara, Funda (2011), “ ‘Bilmek’ Tasvir Fiilinin İşlevleri”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/ 1 Winter 2011, s. 1381-1397.

Karabacak, Esra (2004) “Olmak Fiili Üzerine”, Zeynep Korkmaz Armağanı, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s. 235-248.

Karabacak, Esra (2007) Türkçede Yeterlik Fiilleri, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s.921-928.

Karabeyoğlu Adnan (2009), “Perifrastik Çiftlerde Anlam Ayırıcı Hususlar ve Semantik Hiyerarşi Üzerine”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4 / 3 Spring 2009.

Karabeyoğlu, Adnan (2007), “Orhon Yazıtları’nda Bol- ve Er- Fiilleri Üzerine”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (Tübar)*, Ankara, s. 87-100.

Karabeyoğlu, Adnan (2008), *Türkiye Türkçesinde (ad + fiil birleşmelerinde) Yardımcı Fiiller*, Beşir Kitabevi, İstanbul.

Karabörk, Kazım (2006), “Yol Kelimesiyle Yapılan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller”, *Türk Dili*, Ankara, S.652, s. 357-363

Karahan, Leyla (1997), “Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine”, *Türk Dili*, Ankara, S. 549, s. 209-213.

Karahan, Leyla (1999), *Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlilleri-*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Karahan, Leyla (1999), “Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara s. 605-611.

Karahan, Leyla (2006), *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kaya, Yasemin (2007), *Olmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Koç, Nurettin (1992), *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Koç, Nurettin (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâb Kitabevi, İstanbul.

Koraş Hikmet (2008), “Özbek Türkçesinde e- ve bol- Yardımcı Fiillerinin Birbirinin Yerine Kullanılması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, C: 18, S: 2, s.141-150.

Korkmaz, Zeynep (1959), “Türkiye Türkçesinde ‘İktidar’ ve ‘İmkan’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Birinci Cilt, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s. 107-124.

Korkmaz, Zeynep (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (1994), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Kükey, Mazhar (1972), *Uygulamalı Örneklerle Türkçede Fiiller*, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara, s. 10- 39.

Mayemerova, Ainur (2004), “Kazak Türkçesinde Fiil + Sıfat-Fiil Ekleri + Bol- Yardımcı Fiili Kuruluşundaki Tasvir Fiilleri”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, TDK yayınları, Ankara, s.2055-2064.

Merhan, Aziz (2009), “Atabetü'l- Hakayık'ta Birleşik Eylemler” *Bilig*, S. 49, Ankara, s.101-112.

Mutçalı, Serdar (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.

Nazarov, Zafar (2005), “Türkiye Türkçesinde Yardımcı Fiillerin Leksik-Gramer Özellikleri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. M. Fahrettin Kurzioğlu Özel Sayısı*, Erzurum, S.28, s.83-89.

Öner, Mustafa (1998), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Özçelik Sadettin (2005), *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar / Dizin / Metin*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Özçelik Sadettin (2006), *Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Özçelik, Sadettin – Erten, Münir (2000), *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır.

Özçelik, Sadettin (2003), “Tasvir Fiillerinde Kurulan Ekler Üzerine”, *Türk Dili* 610, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s. 820-824.

Özezen Yüceol, Muna (2009), *De- Fiilinin Grameri*, Karahan Kitabevi, Adana.

Özezen Yüceol, Muna (2001) “Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz”, *Türk Dili*, S. 600, s. 869- 879.

Özkan, Abdurrahman (2011), “Eski Anadolu Türkçesinde Bazı Fiillerin Hâl Ekli Tamlayıcıları ve Bu Tamlayıcılarda Zaman İçinde Görülen Değişiklikler” *Turkish Studies, International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011, s.512-522.

Özmen, Mehmet (2007), “Olmak Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiil Çekimleri Üzerine” *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, TDK yayınları, Ankara, s.1417-1426.

Öztürk, Deniz (2008), *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Püsküllüoğlu, Ali (2004), *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Savran, Hülya (2001), “Bir İsim ile Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Üzerinde Yeni Görüşler”, *Türk Dili*, 596, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s. 140-142.

Savran, Hülya (2002) “Türk Dil Bilgisi Öğretiminde Birleşik Fiillerin İşlenişi Üzerine” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Balıkesir, C. 5, S. 7, s. 107-113.

Schamiloğlu, Uli (1988), “Türk Dillerinde Yardımcı Fiiller Sorunu”, *Uluslar arası Türk Dili Kongresi, Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara, 1996, s.153-168.

Sev, Gülsev (2001), *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Şahin, Hatice (2002), “Türkiye Türkçesinde -Ip Ulaçlı Fiillerin Durumuna Bir Bakış”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3, Bursa.

Şahin, Hatice (2007), “Gel- ve Git- Fiillerinin Birleşik Yapılarda Sergilediği Durumlar”, *IV. UluslarArası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara, s.1645-1650.

Şemseddin Sami (1996), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yayınları, İstanbul.

Senyiğit, Erterman Ebru (2009) *Yaşar Kemal’in Eserlerinde Birleşik Eylemler ve Bunların İngilizce Çevirilerindeki Karşılıkları Üzerine Bir Çalışma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa.

Tan, Ali (2010), *Kırgız Türkçesinde Tasvir Fiilleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tan, Ali (2006), “Kırgız Türkçesinde Tasvir Fiilleri Üzerine”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.22, s.67-110.

Tanç, Mustafa (2004), “Çağdaş Kıpçak Grubu Türk Lehçelerinde -P Zarf-Fiil Ekinin - MAĞA Anlamında Kullanılışı”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara, s.2781-2791.

Tarama Sözlüğü (1974), Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara.

Tarama Sözlüğü VII Ekler (1974), Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara.

Tavkul, Ufuk (2000), *Karaçay-Malkar Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara.

Tekin, Talat (2000), *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara.

Timurtaş, F. Kadri (1994), *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Toparlı, Recep - Vural, Hanifi - Karaatlı, Recep (2003), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara.

Toparlı, Recep (1986), *Kıpçak Türkçesi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayımları, Erzurum.

Toparlı, Recep (1987), *Harezmi Türkçesi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayımları, Erzurum.

Toprak, Funda (2005), *Harezmi Türkçesinde Fiil*, Ankara. s.158-211.

Turan, Zikri (1999), “Eski Anadolu Türkçesinde Ol- Cevheri Fiili”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten Ankara (1996)*, s. 265- 289.

Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara.

Uğurlu, Mustafa (1996), “-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçalarda Sınır Vurgulayışının Rolü”, 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*, Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara, s. 1181-1185.

Uğurlu, Mustafa (1999), *Memlûk Türkçesinde Zarf-Fiilli Parçaların Dizimi*, Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara.

Uğurlu, Mustafa (2007), “ ‘Birleşik Fiil’ Üzerine”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK 2007 c.1, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, 2009, s.399-412*.

Uzun, Murat (2007), “Kazan-Tatar Türkçesinde Birleşik Fiiller”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Üstüner, Ahat (2001), “Çağatay Türkçesinde ‘-rdA, -ArDA, -UrDA’ Zarf-Fiil Eki”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, C. 11, S. 1, s. 163-169.

Üstünova, Kerime (2007), “Yalın Durum Karmaşası” *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları* Volume 2/2 Spring 2007, s. 736-748.

Vardar, Berke (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Nova Print Basımevi, İstanbul.

Yeni Tarama Sözlüğü, (1983), Türk Dil Kurumu yayımları, Ankara.

Yiğitbaşı, Hatice (1999), “Bugünkü Uygur Türkçesinde Birleşik Fiiller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 2003, s. 365-380.

Zeynalov, F. R. (1972), “Çağdaş Türk Dillerinde Birleşik Sözcükler Sorunu”, *Bilimsel Bildiriler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 511-517.

Zeynalov, Ferhad R. (1986), “Türk dillerinde birleşik eylem meselesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s.455-468.

Zeynalov, Ferhat (1993), *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Türkiye Türkçesi: Yusuf Gedikli), Cem Yayınevi, İstanbul, s. 253-260.